

1	Inlaga 27/11 -90 (AB ?)
2	Inlaga 11/2 -91 (AB 658)
3	Inlaga 19/6 -91 (AB 678)
4	Svaromål 20/11 -91 (AB 696)
5	Inlaga 17/7 -92 (AB 725)
6	Inlaga 18/8 -92 (AB 732)
7	Inlaga 4/9 -92 (AB 735)
8	Inlaga 16/9 -92 (AB 738)
9	Inlaga 2/10 -92 (AB 743)
10	Inlaga 6/11 -92 (AB 766)
11	Inlaga 21/12 -92 (AB 773-782)
12	Inlaga 29/1 -93 (AB 784)
13	Inlaga 19/2 -93 (AB 785)
14	Yttrande 19/2 -93 (AB 786)
15	Inlaga 1/10 -93 (AB 812)
16	Inlaga 19/10 -93 (AB 813)
17	Inlaga 27/3 -94 (AB 835)
18	Inlaga 28/4 -94 (AB 841-845)
19	Inlagor maj-juni-juli -94(AB 859 m fl)
20	Inlaga 9/6 -94 (AB 855-857)
21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	

**SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)**

ORDFÖRANDE:
INGWAR ÅHRÉN
PRÄSTÅNGSVÄGEN 11
871 61 HÄRNÖSAND
TEL 0611/207 30

VICE ORDFÖRANDE:
LARS ANDERS BAER
PL 1545
940 45 VIDSEL
TEL 0929/310 05
MOBTFN 010-58 68 89

INGRID REHNFELOD
MITTÅDALEN
840 95 FUNÅSDALEN
TEL 06845250 22
0684/216 10
MOBTFN 010-50 51 57

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
902 48 UMEÅ
TEL 090/14 11 80 vx
TELEFAX 090/12 45 64
POSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

**TIDNINGEN
SAMEFOLKET**
REGEMENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32 - 4

**SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA**
BORGARGATAN 2
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

Svegs tingsrätt
Box 79
829 00 SVEG

SO 5/81

Mål T 88/90

KÄRANDE:

Se förteckning bifogad stämningsansökan i målet.

SVARANDEN:

1. Handölsdalens sameby, c/o ordföranden Anders Erling Blind, Säterberget 865, 820 93 HEDE, m fl samebyar enligt stämningsansökan

Ombud för svaranden: Förbundsjuristen Jörgen Bohlin, Svenska Samernas Riksförbund, Brogatan 5, 902 48 Umeå, telefon 090-14 11 80.

I egenskap av ombud för svarandena, i fortsättningen kallade Samebyarna, får jag härmed i anledning av utfärdad stämning å samebyarna anföra följande.

I. Fråga om rättegångshinder m m

A. Skäl för rättegångshinder

-
1. Samebyarna hävdar, att kärandenas yrkande i målet är så opreciserat att verkan av att käromålet bifalles inte kan överblickas.
 2. Kärandena måste enligt Samebyarna för att uppnå syftet med processen tillse att med sitt yrkande täcka in det som enligt kärandena utgör den tvistiga frågan. Exempelvis framgår ej av yrkandet om den renbetesrätt, som lagstiftningen alltifrån den första renbeteslagen år 1886 utgått från som gällande i bl a Härjedalen, skall bli föremål för prövning i den nu anhängiggjorda rättegången.
 3. Vidare hävdas från Samebyarnas sida, att ej ens kretsen av berörda parter klargöres i stämningsansökan på annat sätt än av partsuppställningen i ingressen i stämningsansökan. Som yrkandet utformats framgår ej vilken eller vilka samebyar som en var av kärandena anser sig ha som motpart.
 4. De nu påvisade otydligheterna måste i klarhetens intresse undanröjas innan Samebyarna kan ingå i svaromål i sak.
 5. Enligt Samebyarna karakteriseras även den av kärandena åberopade rättsliga grunden av samma otydligheter. Såvitt Samebyarna kunnat iakttaga föreligger ej heller fullständigt samband mellan grunder och yrkande.

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

6. Oklarhet råder exempelvis om vad kärandena avser med de av kärandena använda begreppen "upplåtelse", "överenskommelse" och "avtal".
7. Kärandena har valt att utforma sin talan på sådant sätt att Samebyarna - om kärandenas uppläggning av talan godtages - skulle nödgas såsom svaranden fylla rättegången med materiellt innehåll. Allt processuellt arbete skulle då helt övervältras på Samebyarna. Enligt Samebyarnas mening kan det rimligen ej ha varit lagstiftarens mening att så skulle kunna ske i sådan grad och omfattning, som här skulle bli fallet.
8. Det måste föreligga en till sitt innehåll substansiell och konkretiserad talan i frågan om yrkanden, omständigheter i sak, grunder och bevisuppgift för att en svarande skall kunna ingå i svaromål i en anhängiggjord rättegång. När dessa förutsättningar ej föreligger kan Samebyarna i dag ej ingå i svaromål med angivande av medgivande i de fall då detta kan bli aktuellt och bestridanden med grunder.

B. Yrkanden i fråga om rättegångshinder

- - - - -

1. Samebyarna yrkar, att tingsrätten måste i första hand avvisa kärandenas talan och i andra hand - för det fallet att talan ej avvisas - förelägga kärandena att avhjälpa de brister i stämningsansökan avseende yrkande och grunder i de hänseenden som här ovan angivits.

II. Svaromål i sak

1. Sedan kärandena kompletterat stämningsansökan i de avseenden, som här ovan angivits, är Samebyarna beredda att ingå i svaromål.
2. För den händelse tingsrätten ej skulle finna att komplettering av stämningsansökan i ovan angivna hänseenden är erforderlig hemställer svarandena om anstånd till den 1 februari 1991. Redan nu kan förutskickas, att ytterligare anstånd kan komma att begäras.

III. Behörighetshandlingar

1. Till styrkande av min behörighet att föra Samebyarnas talan bilägges rättegångsfullmakter för Samebyarna 1, 2, 3 och 5. Fullmakt för Tännäs sameby är ingiven i tingsrättens mål T 39/90.

Vemdalen den 27 november 1990

Samebyarna

Jörgen Bohlin

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

ORDFÖRANDE:
INGVAR ÅHRÉN
PRÄSTÅNGSVÄGEN 11
871 61 HÄRNÖSAND
TEL 0611/207 30

VICE ORDFÖRANDE:
LARS ANDERS BAER
PL 1545
940 45 VIDSEL
TEL 0929/310 05
MOBTFN 010-58 68 89

INGRID REHNFIELDT
MITTÅDALEN
840 95 FUNÅSDALEN
TEL 06845250 22
0684/216 10
MOBTFN 010-50 51 57

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
902 48 UMEÅ
TEL 090/14 11 80 vx
TELEFAX 090/12 45 64
POSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

TIDNINGEN
SAMEFOLKET
REGEMENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32 - 4

SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA
BORGARGATAN 2
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

Svegs tingsrätt
Box 205
842 00 SVEG

SVEGS TINGSRÄTT

91-02-12

Anders

1991-02-14

Jörgen Bohlin
Lm Kollm

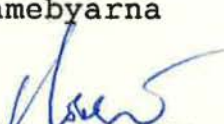
SM 5/90

Mål T 88/90

Med anledning av tingsrättens skrivelse 1991-02-05 (aktbil 656) såvitt avser kärandenas skrift 1991-01-28 (aktbil 637) med återkallelse av talan avseende fastigheterna Prästbordet 1:1 och Östansjö 40:2 och 40:3 samtliga i Ytterhogdal får jag meddela att det inte föreligger någon invändning från svarandenas sida att målet avskrivs såvitt gäller dessa fastigheter. Med hänsyn till att återkallelsen sker redan nu föreligger inte heller några kostnadsanspråk.

Umeå den 11 februari 1991

Samebyarna

Jörgen Bohlin

SVEGS TINGSRÄTT
FÖR KÄNNEDOM

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

ORDFÖRANDE:
INGVAR ÅHRÉN
PRÄSTÅNGSVÄGEN 11
871 61 HÄRNÖSAND
TEL 0611/207 30

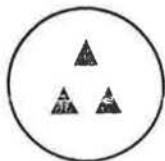
VICE ORDFÖRANDE:
LARS ANDERS BAER
PL 1545
940 45 VIDSEL
TEL 0929/310 05
MOBTFN 010-58 68 89

INGRID REHNFELDT
MITTÅDALEN
840 95 FUNÅSDALEN
TEL 06845250 22
0684/216 10
MOBTFN 010-50 51 57

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
902 48 UMEA
TEL 090/14 11 80 vx
TELEFAX 090/12 45 64
OSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

TIDNINGEN
SAMEFOLKET
REGEENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
OSTGIRO 38 47 32 - 4

SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA
BORGARGATAN 2
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

Svegs tingsrätt
Box 79
829 00 SVEG

SVEGS TINGSRÄTT

Ink 91 -06- 2 4

Akt 188,90

Aktbil 678

SM 5/90

Mål T 88/90

Med anledning av föreläggande 1991-06-05 i rubr mål i vilket tingsrätten förelägger svarandena att före juli månads utgång 1991 avge svaromål samt inkomma med yttrande i anledning av gjorda återkallelser får respektive svarande/samtliga svaranden anföra följande.

1. I inlaga 1990-11-27 har samebyarna framställt yrkande om rättegångshinder. Detta yrkande är ej prövat av tingsrätten. Samtidigt yrkad komplettering av käromålet, att tingsrätten måste förelägga kärandena att avhjälpa brister i stämningsansökan avseende yrkande och grunder, har, enligt samebyarnas uppfattning, inte kommit till stånd.
2. Samebyarna vidhåller inställningen, att tingsrätten har att pröva framställt yrkande avseende rättegångshinder. Mot bakgrund av tingsrättens föreläggande får samebyarna särskilt hänvisa till det som anförs i inlagan 1990-11-27 under rubrik I Fråga om rättegångshinder m m, A. Skäl för rättegångshinder under punkt 7.
3. Samebyarna har i angiven inlaga under rubrik II Svaromål i sak under punkt 2 dels hemställt om visst anstånd angivet i det tidsläge i vilket målet då förelåg, dels förutskickat att yttreligare anstånd kan komma att begäras.
4. Samebyarna har vid flera tillfällen varit i telefonkontakt med tingsrätten, för att få besked om målets vidare handläggning. Skäl härtill har varit att få underlag för inte bara tidsplaneringen i största allmänhet utan i första hand för bestämmande av startpunkten för planerade utredningar, som underlag för eventuellt vidare svaromål. Grunden härtill är av processekonomisk natur.

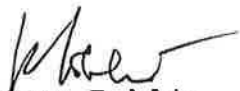
Vid den senaste kontakten - strax inför förberedelse i annat mål hos tingsrätten 1991-05-22 - förelåg från tingsrätten inte underlag för att närmare kunna precisera målets fortsatta handläggning.

Samebyarna har inte uppehållit målets handläggning eller på annat sätt förorsakat tidsutdräkt.

5. Till fullgörande av föreläggandet är det nödvändigt för samebyarna att inleda utredningar kan fullföljas och resultatet presenteras. Utredningarna har planerats sedan tidigare, men på ovan redovisade grunder inte kunnat sättas i verket. De är nu igång och kommer att kunna presenteras under innevarande höst. Då dessa utredningar ligger till grund för svaromålet hemställs om anstånd med avgivande av fullständigt svaromål till 1991-10-31.

6. Beträffande påkallad återkallelse av talan enligt kärandens skrift 1991-04-26 avseende fastigheterna Ransjö 1:5 i Hede samt Flor 3:11, 4:11, 5:12, 6:18, 6:21, 9:12, 9:13, 10:10, 10:12, 12:10, 13:4 och 20:1 i Ytterhodal har berörd sameby/samebyarna ingen erinran att målet avskrivs.

Umeå den 19 juni 1991

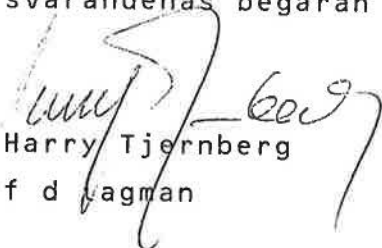

Jörgen Bohlin

SVEGS TINGSRÄTT

FÖRELÄGGANDE 1991-06-27

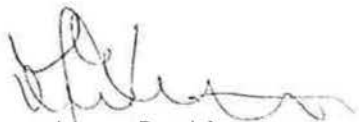
i mål T 88/90 och T 70/91

Kärandena bereds tillfälle att inom tre veckor från erhållen del av detta föreläggande yttra sig över vad svarandena ytterligare anfört i avvisningsfrågan och föreläggs att inom samma tid yttra sig över svarandenas begäran om anstånd.

Harry Tjernberg
fd lagman

SVEGS TINGSRÄTT
1991-11-27

Svaromålet översänds till kändarna med
erinran om tingsrättens vid sammanträde
för muntlig förberedelse den 16 septem-
ber 1991 givna föreläggande.

Lars Bertler

Svegs tingsrätt

1991-11-29

Jurist
Lars Bertler

T 88/90 och 70/91

Stora Kopparbergs Bergslags AB m fl ./. Handölsdalens sameby
m fl, angående renbetesrätt

Undertecknade ombud får härmed avlåta svaromål.

GRUNDER

De rättsliga grunderna såsom de antecknats i tingsrättens
protokoll 1991-09-16 kompletteras härmed i enlighet med
följande.

Grunderna enligt punkterna 1 - 4 i protokollet åberopas i
nedtecknat skick med det tillägget beträffande punkten 3 att
ordet gammal infogas före "sedvana".

Som en femte punkt och i förhållande till övriga grunder
självständig sådan åberopas följande.

Renskötseln är ett centralt inslag i samernas traditionella
levnadssätt. Tillgång till marker för vinterbetning är en
nödvändig förutsättning för att kunna bedriva renskötsel.

Bestämmelserna i 1 kap 2 § sista stycket regeringsformen
jämförd med artikel 27 i FNs konvention om de mänskliga
rättigheterna ger samerna - i detta mål de omstända
samebyarna - ett skydd för sin näring också på en
folkrättslig grund.

Käromålet strider därför mot samernas möjlighet att behålla
och utveckla sitt eget kultur- och samfundsliv enligt de
folkrättsliga förpliktelser Sverige har att följa.

URMINNES HÄVD, GAMMAL SEDVANA OCH SEDVANA

Vid den muntliga förberedelsen förutskickades att en närmare redogörelse för begreppen urminnes hävd, gammal sedvana och sedvana skulle komma att lämnas i det skriftliga svaromålet.

Urminnes hävd

Begreppet urminnes hävd har två skilda betydelser enligt doktrinen. Dels kan urminnes hävd vara ett i civilrättslig bemärkelse laga fång. Dels ock kan urminnes hävd utgöra ett bevis, en presumption om den rättmätiga uppkomsten av den rätt till stöd för vilken urminnes hävd åberopas. Detta kan också uttryckas som en presumption för besittningsförhållandets laglighet. Enligt denna presumption faller urminnes hävd om sådan har visats endast för en bevisning som ådagalägger, att den, som åberopar hävden i själva verket härleder sitt fång från någon, som obehörigt tillägnat sig rättigheten från en rättmätig innehavare.

Sameparterna åberopar i målet urminnes hävd i båda dess betydelser.

För det första är det bl a genom skattefjällsmålet klarlagt att samernas rätt till renbete grundas ytterst på urminnes hävd, dvs ett särskilt civilrättsligt fång till denna bruksrätt.

För det andra är - när denna bruksrätt sätts ifråga inom visst område utanför samernas åretruntmarker - urminnes hävd en presumption om den rättmätiga uppkomsten och förefintligheten av renbetesrätten. Detta leder i sig fram till en särskild bevisbörderegeln, som skall utvecklas närmare nedan under ett särskilt avsnitt för bevisning.

Gammal sedvana

Begreppet gammal sedvana användes - såvitt nu är av intresse - i följande författningar:

A. 1883 års förordning rörande lappar, som flyttar med sina renar mellan Sverige och Norge; 3 § "... årligen med sina renar flytta från det ena riket in i det andra och uppehålla sig å de trakter, hvilka hvartdera rikets Lappar efter gammal sedvana hitintills hafva besökt..."

B. 1886 års lag; 1 § "... hvilka de efter gammal sedvana hitintills hafva besökt..."

C. 1898 års lag; 1 § p 2 "... å de trakter utom nämnda

lappmarker och renbetesfjellen i Jemtlands län, hvilka lapparne efter gammal sedvana hafva besökt ..."

(OBS att "hitintills" utgått i förhållande till 1886 års lag)

D. 1928 års renbeteslag använder samma begrepp som ovannämnda lagstiftning.

Däremot använder 1971 års lagstiftning orden "av ålder" i stället för "gammal sedvana" men betydelsen är densamma. Det kan tilläggas att begreppet "av ålder" redan förekommer i förarbetena till 1898 års lag. För att sedvanerätt till renbete skall föreligga förutsättes att det är fråga om trakter, som samerna efter gammal sedvana eller av ålder har besökt med sina renar. Lagstiftaren synes förutsätta att i tvistiga fall får frågan om sedvanerättens tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt lag krävs för styrkande av urminnes hävd (prop 1928:43 s 71 och 1971:51 s 158).

Enligt sameparterna har begreppen urminnes hävd, gammal sedvana och "av ålder" samma rättsliga betydelse.

Sameparterna gör beträffande tvist om sedvanerättens tillämplighet gällande, att bevisningen ej ovillkorligen skall hänföras till förhållandena vid tiden för tillkomsten av 1886 års lag. Även förhållanden efter 1886 kan vara avgörande för sedvanerättens tillämplighet. Till stöd härför åberopar sameparterna den justering som ägde rum i och med att ordet "hitintills" i 1886 års lag ströks i 1898 års lag.

Sedvana

Begreppet sedvana, som användes i ett led för att uttrycka den grund som antecknats under punkten 4 i protokollet, avser att beskriva en besittning av nyttjanderätt till renbetning ehuru ej av sådan längd som förutsättes för styrkande av urminnes hävd. I konsekvens med det ovan sagda är det alltså ej fråga om sådan längd på besittningen att den kan karakteriseras som gammal sedvana eller av ålder, som förutsättes för en sedvanerätt enligt gällande lagstiftning inom rennäringens område. Enligt sameparterna kan dock sedvanerätt (inom visst område) uppkomma jämväl för en sedvana, som visserligen ej utövats av ålder, på den grunden att besittningen ägt rum okvalt, varmed avses att sameparterna har varit i besittning av rätten i full och obestridd omfattning och att sålunda fastighetsägarna genom passivitet accepterat denna rätt.

OMSTÄNDIGHETER I SAK

Historisk bakgrund

1. Samernas (och deras förfäders) utbredning och sydgräns i Skandinavien under förhistorisk tid sammanfaller i Sverige i stort med den så kallade Norrlandsgränsen, dvs genom norra Dalsland, södra Värmland, Västmanland och norra Uppland samt i Norge ned mot Oslotrakten. Så långt söderut finns kvarvarande boplatser. Härjedalen utgjorde sålunda ej någon sydgräns i dåtida utbredningsområde. Arkeologiska utgrävningar visar att i Härjedalen liksom annorstädes i det samiska området hade utvecklats en fångstkultur med jakt och fiske som viktigaste näringsfång. De viktigaste villebråden var älg och ren, som fångades i fångstgropar. Denna fångstkultur var rörlig och utnyttjade markernas resurser på ett extensivt sätt med säsongbundna vistelser på olika boplatser under en eller kanske ett par perioder inom en årlig cykel. Redan under forntiden uppkom alltså en situation av det slag som i modern tid ansetts utgöra stöd för en på urminnes hävd grundad jakt- och fiskerätt för samerna till mark och vatten i Härjedalen.

2. Vid vår tideräknings början växte det fram nordiska bygder i centrala Jämtland. Vid vikingatidens slut, ca 1000 e Kr, hade dessa åkerbruksbygder vuxit men de täckte fortfarande endast en bråkdel av landskapets yta i huvudsak koncentrerad kring Storsjön. Inga sådana bygder är däremot kända från Härjedalen från denna tid. I Härjedalen liksom i större delen av Jämtland synes samer ha fortsatt att leva på traditionellt sätt.

3. Det finns ett skriftligt belägg för att samer inom det sydsamiska området på 1100-talet höll tamrenar som körrenar. Redan vid vikingatidens början, ca 800, kan tamrenskötsel ha förekommit på samma sätt som i Norge. Särskilt tämjda renar användes där som lockdjur vid jakt på vildren. Under lång tid framåt utgjorde dock förmodligen jakt på vildren och annat vilt liksom fiske de huvudsakliga näringsgrenarna i Härjedalen. I takt med att renar tämjdes och hölls under kontrollerade former utvecklades också en grund för rätt till renbete. Det kan antagas att hållandet av renar bidrog till att utveckla en årscykel med tydligare perioder för flyttning mellan olika marker. En exakt tidpunkt när denna övergång till helnomadism - varmed avses ett levnadssätt som utmärkes av längre flyttningar, ett större antal tamrenar och renskötsel som huvudnäring - ägde rum, kan ej med säkerhet anges. Övergången till helnomadism i Härjedalen ägde sannolikt rum under 1600-talet.

4. Inför 1751 års gränstraktat om gränsen Sverige - Norge gjordes undersökningar bl a om samerna på den svenska sidan.

Av dessa undersökningar framgick - såvitt nu är av intresse - att samerna redan 1751 ansågs ha utvecklat en sedvanerättslig rätt till bl a renbete. Mellan nationerna slöts ett särskilt avtal - "Codecill till Gränse Tractaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännen beträffande" - för att bl a reglera renflyttningarna mellan det norska sommarlandet och det svenska vinterlandet. Kodicillen tar i första hand upp svenska samers rätt i Norge respektive norska samers rätt i Sverige. Emellertid kan svenska respektive norska samer knappast ha ägt en sämre rätt i det egna landet än vad som tillerkändes i grannlandet enligt kodicillen. Därför utgör kodicillen ett betydelsefullt dokument som tjänar som bevis rörande samernas rättigheter vid denna tidpunkt.

5. Avvittringen i Härjedalen kom i allt väsentligt att utföras i enlighet med bestämmelserna i avvittringsinstruktionen från 1780 respektive 1824. Vid avvittringen fanns inte anledning att särskilt upptaga samiska marker annat än då det gällde Skattefjällen/renbetesfjällen.

Efter hänvändelse från samisk sida utfärdades 1841 års brev om säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetestrakter. Syftet med brevet var att åt enskilda inte avvittra ytterligare mark från fjällen som åretruntmarker för renskötseln. Syftet med avvittringen, vare sig enligt 1780 års respektive 1824 års instruktion eller 1841 års brev, var dock inte att särskilt ta upp vinterbetningen i Härjedalen, då den inte särskilt behövde behandlas med hänsyn till syftet med avvittringen.

Det framstod helt klart för lagstiftaren att renskötsel bedrevs i området. Detta framgår bland annat av kungligt brev den 26 mars 1831 till kammarkollegium i fråga om bestämmande av grunderna för avvittring och skattläggning i lappmarkerna samt av vissa åtgärder till tryggnad av lappallmogens bestånd. Av brevet framgår, att Kungliga Maj:t förordnat "att hvad redan för Vesterbottens läns lappmarker, enligt berörde Kongl. Maj:ts nådiga bref den 3 maj 1825 i detta ämne stadgadt är, äfven må för lappmarkerna i Norrbottens och Jemtlands län gälla till efterrättelse, eller att nybyggare och hemmansinnehafvare derstädes, hvilka å sina ängar och slottermysrar icke förvara sitt hö uti ordentliga lador, utan lägga detsamma i stackar, skola förse sådana höstackar med en stadig och tät gärdesgård till fyra alnars höjd, på fem eller sex alnars avstånd å alla sidor från stacken, för att emot åverkan af renkreaturen densamma försvara, vid afventyr för egaren till höet, att i annat fall sjelf sin skada stånda, om slaget, bergadt och i stack upplagdt hö uppätes och nedtrampas; dock böra såväl inom Norrbottens och Jemtlands som Vesterbottens läns lappmarker, der gärdesgårdar icke

anses uppfylla ändamålet, eller icke kunna utan svårighet uppföras, andra lämpliga hägnader för ändamålet uppsättas" --- "och vill Kongl Maj:t i öfrigt hafva Dess Befallningshafvande i Jemtlands och Norrbottens län i nåder anbefaldt att genom kungörelse i länen, i förening med hvad ofvan stadgadt är, erinra nybyggarna om angelägenheten att, till förekommande af skada i förenämnde afseende, uppföra hölador och, såvidt sig göra låter, deras ängsmark instänga".

6. Av betydelse är vidare att konstatera bebyggelseutvecklingen och upptagandet av nybyggen. Som framgår av bifogad redovisning var bebyggelsen i Jämtlands län från mitten av 1700-talet och fram till sekelskiftet 1900 i allt väsentligt koncentrerad kring Storsjöbygden, medan antalet nybyggen i Härjedalen var mycket litet och utvecklades dessutom svagt.

7. Rätt till vinterbetning i skogslandet sattes i fråga under senare delen av 1800-talet främst genom brukspatronen W. Farup på Ljusnedals bruk. Farup drev ett antal processer mot samerna. Det stora principmål, som inleddes år 1891, då fem samer från Storsjö lappby stämde Farup, blev sedermera genom Högsta Domstolens dom den 22 juni 1894 en fullständig framgång för samerna.

8. Frågan om rätten till vinterbetning i Härjedalen var den centrala frågan i det lagstiftningsarbete som ledde fram till 1886 års lag angående de svenska Lapparnes rätt till renbete i Sverige. Farup sökte i egenskap av riksdagsman påverka lagstiftningens förlopp dithän att det av lagen skulle framgå att renskötseln i Härjedalen skulle vara hänvisad till skattefjällen. Frågan om rätten till vinterbetning blev därför mycket allsidigt belyst under lagstiftningsarbetet och det är därför inte till följd av några tillfälligheter att det av lagens förarbeten entydigt framgår att rätt till vinterbetning i skogslanden föreligger på gammal sedvana (1 §, "å de trakter i övrigt, hvilka de efter gammal sedvana hitintills hafva besökt...").

9. 1898 års lag hänvisar tillbaka till vad 1886 års lagstiftning ger vid handen efter det att frågan om vinterbetningen prövats på olika sätt bl a genom särskilda sammanträden.

10. 1919 års kommitté anger beträffande renbetningen vintertid i Jämtlands län att "...så gott som samtliga socknar besökts av lapparna för renbete; och torde vidkommande Gävleborgs län, förhållande där i stort sett vara lika, åtminstone såvitt angår den del av länet, som tillhör Hälsingland." (SOU 1923:51 s 104)

Kommittén anger vidare i denna del: "Gränserna för sedvanerättens geografiska omfattning hava av kommittén endast kunnat approximativt bestämmas. För många av ifråga-

varande trakter gäller, att de regelbundet besöks av lapparna, för andra åter och särskilt dem, som ligga längre bort från fjällen, att de endast uppsöks, då renarnas behov av bete inte lämpligen kan tillgodoses på närmare håll. Långa tider kan således, beroende av betestillgången, förflyta mellan besöken å särskilda trakter. Uppenbart torde emellertid vara att sedvanerätten, som grundar sig mindre på lapparnas vilja än på renarnas behov av föda, icke utan vidare får betraktas såsom upphävd därför att längre tid förflutit mellan lapparnas besök."

11. I 1924 års förslag till lagar angående lapparnas renskötsel mm anför departementschefen på sid 29 bl a "...att sedvanerättens giltighet nedan odlingsgränsen måste begränsas till sådana trakter vilka regelbundet besöks av lapparna, torde inte förtjäna avseende." Han anför vidare: "Lika litet anser jag yrkandet från vissa håll utanför renbetesfjällen i Jämtlands län, att lapparnas vistelse med sina renar å enskild mark måtte göras i regel beroende av markägarens medgivande, förtjäna avseende. Detta yrkande har en än mera principell betydelse än det föregående yrkandet, i det att detsamma direkt syftar mot ett upphävande å enskild mark av lapparnas historiskt grundade och av statsmakterna erkända rättigheter. Det måste tillbakavisas även på den grund att fastigheterna, redan då de övergingo i enskild ägo, voro belastade med ifrågavarande servitut till lapparnas förmån".

12. 1928 års renbeteslag bygger i dessa avseenden på samma grund som de tidigare renbeteslagarna 1886 och 1898.

13. 1971 års rennäringslag utgår - i likhet med föregående renbeteslagar - från att rätten till vinterbetning i bland annat Härjedalen föreligger (prop 1971:51 sid 158).

Sameparternas markanvändning

På grundval av föreliggande sedvanerätt har sameparterna av ålder kommit att nyttja mark för renbete i Härjedalen. Markanvändningen för renbete kan variera mellan olika år. Envar sameby har kärnområden för vinterbete men också områden som reservbetesmarker. Nyttjandegraden av dessa marker bestäms i första hand av lokala vinterförhållanden. Tillgång till reservbete utanför kärnområdena för vinterbete kan beroende av väderleksförhållanden vara avgörande vissa år för renarnas överlevnad. Ehuru mindre frekvent nyttjade ingår dock även sådana reservmarker för vinterbete i sedvanerättsområdena.

För samtliga instämnda samebyar föreligger markanvändningsredovisningar, vilka utarbetats av Lantbruksnämndens i Jämtlands län i samarbete med envar sameby på grundval av de

krav som uppställs i plan- och bygglagen (PBL) samt naturresurslagen (NRL). Dessa markanvändningsredovisningar, som presenteras i en sammanställd dokumentation benämnd Utvecklingsplanering, föreligger för envar sameby med undantag för Tåssåsens sameby för vilken till idag enbart karta finns framtagna. Denna dokumentation med kartbilagor inges härmed. Av markanvändningsredovisningen framgår att sameparterna hävdar sedvanerätt till samtliga trakter där kärandena har sina fastigheter belägna såvitt kunnat utläsas av kärandeförteckningen. För vinnande av fullständig klarhet i detta avseende erfordras kartmaterial, som utvisar de fastigheter som beröres av processen.

BEVISFRÅGOR

Bevisbördan

Samebyarna gör gällande att kärandena har bevisbördan för uppgifterna om att renskötsel ej av ålder skulle ha ägt rum i Härjedalen utanför renbetesfjällen (rättsfaktum I). Kärandena har jämväl bevisbördan för uppgiften att renskötsel i Härjedalen utanför renbetesfjällen ej skulle ha passerat okvalt från fastighetsägarnas sida (rättsfaktum II). Det beviskrav som är förenat med bevisbördan är att dessa rättsfakta skall styrkas; det skall kunna hållas för visst att renskötsel ej av ålder förekommit respektive att renskötsel ej fått äga rum okvalt.

Samebyarna åberopar följande skäl i bevisbördefrågan.

Rättsfaktum I

1. Bevisbördereglernas funktion är att bidra till förverkligandet av de ändamål som uppbär de materiella reglerna. En bevisbörderegler måste stå i samklang med de sociala syften som har varit bestämmande för lagstiftningen (se Olivecrona Bevisskyldigheten och den materiella rätten, 1930, s 130). Enligt Ekelöf i bl a Rättegång IV måste lagstiftaren i en ny civillag, då det gäller att avgöra till vilka rättsfakta man bör anknyta rättsföljderna, ta hänsyn även till bevisbördeproblemen. De bevisbördefrågor lagstiftaren lämnat oreglerade måste enligt Ekelöf lösas på samma sätt som andra rättstillämpningsproblem. Man har att utgå från de ändamål, som motiverar den materiella regelns tillkomst och tillämpning.

Aktuell lagstiftning i den omstämda frågan om sedvanerätt innehåller som materiell regel blott att viss rättsföljd (rätt till renskötsel) knutits till existensen av ett rättsfaktum (att renskötsel bedrivits av ålder inom

sådana trakter utanför renbetesfjällen; sålunda existensen av ett sakförhållande). Hur det förhåller sig med bevisbördan ger lagrummet inte någon upplysning om. Ej heller har lagstiftaren gjort något övergripande uttalande i bevisbördefrågan.

Väsentligt är sålunda att fastlägga vad som är ändamålet med lagstiftningen angående sedvanerätten. Härom gjordes mycket klara uttalanden när sedvanerätten lagfästes första gången 1886. Justitieministern Nils von Steyern uttalade bl a att samernas vinterflyttningar "... å de trakter, som de av gammal sedvana hava besökt, måste vara icke blott ett av befolkningen tålt intrång utan en verklig rätt..." och riksdagsutskottet yttrade bl a att avvitrningen hade "... kringsskurit området för lappen, så att det blivit mindre än det nödvändiga... och de bofasta som därigenom fått uppfattningen att lappen icke äger någon rätt till vinterflyttningen, hade börjat bestida denna rätt..." men "... icke har själva rätten genom bestridandet kunnat bli mindre än den i och för sig var..." och hade den börjat bestridas måste den "... genom positiv lag åter bringas till giltighet...".

Vid tidpunkten för lagstiftningen 1886 förelåg förvisso inga dokumenterade överväganden rörande bevisbördefrågor men lagstiftningens syfte att slå vakt om sedvanerätten är uppenbar enligt nu citerade uttalanden i förarbetena. Enligt samebyarna är sålunda det ändamål som uppbär lagstiftningen i sedvanerättsfrågan just att säkerställa rätten till renbete. En bevisbörderegeln måste mot denna bakgrund ges sådant innehåll att den bidrar till förverkligandet av nu nämnt ändamål. Detta talar entydigt för att kärandesidan skall ha bevisbördan för sitt påstående att någon sedvanerätt ej existerar utanför renbetesfjällen i Härjedalen.

2. Enligt vad som anförts ovan under rubriken Urminnes hävd har begreppet som sådant - utöver betydelse som särskilt civilrättsligt fång - även betydelse i form av en presumtion om den rättmätiga uppkomsten och förefintligheten av en rättighet. I begreppet presumtion ligger en förutsatt given regel om att något förhåller sig på ett visst sätt. Den som påstår motsatsen har följaktligen bevisbördan för att presumtionen är oriktig.

Sameparterna gör gällande, att de redan genom tillgänglig dokumentation - i form av

1) 1751 års kodicill

2) uttalanden i förarbetena till lagstiftningen (se punkterna 8 och 11 under Omständigheter i sak och ovan under avsnittet

om bevisfrågor citerade uttalanden av justitieministern von Steyern, vilka avsåg särskilt förhållandena i landskapen Jämtland och Härjedalen) samt

3) utredningar såsom 1919 års kommittés slutsats att så gott som samtliga socknar i Jämtlands län besökts av samerna för renbete (punkten 10 under Omständigheter i sak) -

har visat i målet att sedvanerätt föreligger till renbete jämväl utanför renbetesfjällen i Härjedalen. Härav följer i förening med att samernas renbetesrätt ytterst grundar sig på urminnes hävd och betydelsen härav enligt föregående stycke att bevisbördan åvilar kärandesidan för att det ej skall föreligga presumtion till av kärandena ifrågasatt rättighet, dvs sedvanerätt till vinterbete i Härjedalen utanför renbetesfjällen.

3. Bevisbördan bör läggas på den part, vars påstående strider mot det sedvanliga. Detta är en allmän bevisbörderegel som äger särskilt fog för sig på grund av särskilt kärandesidans påstående att inga som helst sedvanerättsområden förekommer i Härjedalen. För att visa det orimliga i kärandesidans påstående åberopas vad som ovan anförts i sedvanerättsfrågan.

Enligt samebyarna framstår kärandesidans uppfattning i sedvanerättsfrågan som stridande mot bl a den uppfattning som kommer till uttryck i förarbetena till lagstiftningen angående sedvanerätten och senare utredningar såsom den ovan citerade och följaktligen också som stridande mot den gängse synen på sedvanerättens utbredningsområde.

Rättsfaktum II

Sameparterna gör gällande, att envar fastighetsägare har bevisbördan för att man ej har låtit renbetning passera okvalt på vederbörandes fastighet. Det ligger i sakens natur att samesidan ej kan förfoga över något bevismaterial om passivitet hos fastighetsägarna.

Bevisuppgift

Under åberopande av att det är fastighetsägarna som anhängiggjort talan och mot bakgrund av vad som anförts ovan finner sameparterna att det åligger fastighetsägarna att först avge bevisuppgift innan samesidan anger den bevisning som åberopas.

Umeå 1991-11-20

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

BILAGOR

Bil 1-3: Kartor över bebyggelseutvecklingen ur Svensk
Bebyggelseutveckling

Bil 4: Markanvändningsredovisning för Tåssåsens sameby

Bil 5: " " Handölsdalens "

Bil 6: " " Mittådalens "

Bil 7: " " Tännäs "

Bil 8: " " Idre nya "

1992-08-
Juridiska Byrån

92-07-20
188 90
725

Svegs tingsrätt
Box 205

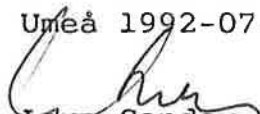
842 00 SVEG

Mål T 80/90 och 70/91
Fastighetsägarna ./. Samebyarna

Med anledning av de utomprocessuella förhandlingar som ägt rum med skogsbolagen under våren och den förlikning som ingåtts samt att förlikningsförhandlingar pågår med kvarvarande kärandeparter har det fortsatta arbetet med skriftlig förberedelse i målet av tids- och rättegångskostnads-skäl fått anstå. Svarandena har för närvarande anstånd med vidare yttrande i målet till 1992-07-31. För dagen råder dock alltfört oklarhet rörande resultatet av pågående förlikningsarbete. Undertecknat partsombud inleder inom några dagar en semesterresa och Jögen Bohlin är redan stadd på semester. Mot bakgrund av de semesterförhållanden som nu råder torde frågan om en förlikning kan ingås vara öppen även under augusti månad. Vid tingsrättens sammanträde den 27 augusti 1992 bör det därför vara angeläget att i första hand anknyta till förlikningsfrågan.

På grund av målets utveckling i förlikningsavseende bör enligt svarandesidan frågan om målets fortsatta förberedelse avhandlas vid kommande förhandling, enär denna fråga är helt relaterad till hur förlikningsfrågan löses. Sålunda hemställer svarandesidan mot nu tecknad bakgrund om förlängt anstånd med vidare yttrande i målet till 1992-08-27 då tidsram för eventuell fortsatt skriftväxling må bestämmas.

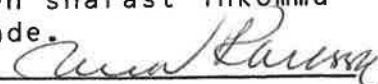
Umeå 1992-07-17

Lars Sandow

Till advokaten Nils Larsson och
förbundsjuristen Leif
Andersson

SVEGS TINGSRÄTT
FÖRELÄGGANDE 1992-07-23

Kärandena förelägges att
till rätten snarast inkomma
med yttrande.

Svegs tingrätt
Box 205

842 00 SVEG

Mål T 80/90 och 70/91
Fastighetsägarna ./. Samebyarna

Återkomna från semester den 17 ds har undertecknade partsombud noterat att det föreligger ett föreläggande om att senast den 19 ds inkomma med begärt yttrande i målet. Yttrande avlåtes härmed men inledningsvis föranleder den utomprocessuella utvecklingen och med densamma sammanhängande synkroniseringsfrågor rörande den processuella förberedelsen följande kommentar.

Svarandesidan är väl medveten om de processuella regler som gäller ifråga om förberedelse av dispositiva tvistemål. Processuellt föreberedelsearbete och förlikningsverksamhet kan dock sägas ha samma syfte, dvs att i slutskedet kunna bilägga en tvist. I mindre mål kan verksamhet av båda slagen inte så sällan pågå samtidigt utan några synkroniseringsproblem. Så har hittintills inte varit fallet i förevarande tvist.

Vi hävdar alltfört att det är fråga om en monstruös process och att såväl parterna som domstolen därför bör bearbeta de förlikningstillfällen som kan skönjas.

När tillfälle gavs att ta upp förhandlingar med skogsbolagen var det initialt ogörligt av sekretessskäl med ett agerande utöver en begränsad personkrets och av samma skäl kunde rätten ej informeras inledningsvis. I den utsträckning som varit möjlig har dock domstolen informerats och av omständigheterna påkallade anstånd begärts.

Resultatet av förlikningsarbetet med skogsbolagen har redovisats. Det torde vara ostridigt att därmed har domstolen m fl besparats processuellt arbete av synnerligen

betydande omfattning. Samebyarna nöjer sig med att i detta sammanhang försäkra att det hade varit ogörligt att samtidigt med förlikningsarbetet hantera det processuella förberedelsearbetet.

När väl förlikningen med skogsbolagen var klar återupptogs det processuella arbetet. Tämigen omgående aktualiserades ånyo förlikningsmöjligheter genom initiativ av kvarvarande kärandeparter, som överlämnade en skrift med förslag till riktlinjer för en förlikning.

För svarandesidan är rättegångskostnadsaspekten inte helt oväsentlig; de må här kunna nämnas att målet förutsätter externt engagemang. När förlikningsfrågan nu vid två tillfällen varit det primära under målets utveckling - under hela våren och större delen av sommaren - har svarandesidan av rättegångskostnadsskäl tillfälligt begränsat det externa engagemanget.

Det är i och för sig riktigt vad som anföres i aktbil 727 ifråga om vad Leif Andersson vid förlikningssammanträdet 1992-07-01 framhållit angående anståndsfrågan. Vi vill här blott erinra om att det var fråga om en förhanlings-situation, som kärandesidan tagit initiativ till, vilken innehöll många andra frågeställningar utöver anstånds-frågan, bl a av kärandesidan upptagna rättegångskostnads-frågor. I övrigt avstår vi från att kommentera vad som i sak avhandlades vid sammanträdet utifrån etikregeln att ej åberopa vad part må ha sagt under förlikningssamtal.

Vidare erhöles från kärandesidan ej i rätt tid utlovat besked i aktualiserade förlikningsfrågor enär sakägarsammanträde på kärandesidan framflyttades en vecka. Detta resulterade i att frågan om eventuell förlikning fortfarande var öppen vid den tidpunkt, då undertecknade partsombud inlett sina respektive semestrar och framställningen om senaste anstånd skall ses mot den nu tecknade bakgrunden.

Slutligen kan erinras om att när tingsrätten tog kontakt med undertecknad Lars Sandow för reserverande av dag för muntlig förberedelse under augusti månad råkade kontakten från tingsrätten sammanfalla med tidpunkten för offentliggörandet av förlikningen. Jag framförde därvid den reservationen gentemot en förberedelse redan under augusti månad att den processuella förberedelsen kommit i dröjsmål i anledning av förlikningsarbetet och att vi dessutom inte kunde förutskicka hur den ingångna förlikningen skulle kunna komma att inverka på den fortsatta processen och att sålunda ett sammanträde måhända borde förläggas något senare för att ge bättre utbyte för det fallet frågor av strikt förberedelsenatur skulle avhandlas utan anknytning till en eventuell uppgörelse med kvarvarande processparter.

Nu kan samebyarna sålunda konstatera, att trots det framgångsrika förlikningsarbetet och vad i övrigt ovan

anförts skall det fortsatta förberedelsearbetet forceras fram. Efter tingsrättens senaste föreläggande anser sig svarandesidan ej kunna agera helt utomprocessuellt i förlikningsfrågan hur vällovligt vårt syfte än må vara för biläggande av processen. Skall en förlikningsdialog pågå parallellt med processuellt agerande torde rätten nu böra ikläda sig den samordnande roll som följer av 42 kap 17 § rättegångsbalken så att förlikningsverksamheten i sådant fall synkroniseras med den processuella.

Härmed övergår vi till att villfara föreläggandet med den reservationen att vi förbehåller oss rätten till kompletteringar av yttrandet.

1. Svarandena bestrider att renbetesrätten uttömmande har reglerats genom 1886 års renbeteslag och efterföljande lagar, som kärandena påstår (aktbil 710 s 1). Det föreligger på urminnes hävd grundade rättigheter som huvudsakligen blivit lagfästa genom den lagstiftning som reglerat rennärningen. Någon uttömmande reglering har däremot ej ägt rum. Samebyarna hävdar också att samebyarnas rätt till vinterbete med ren inom områden utanför renbetesfjällen, innefattande bl a de fastigheter som nu är föremål för process, och med denna rätt sammanhängande rättigheter ytterst grundas på urminnes hävd.
2. Vad kärandena i övrigt upptar rörande de av svarandena åberopade grunderna 1 - 4 föranleder ej någon kommentar utöver vad svarandena anfört i anslutning till framställandet av grunderna.
3. Beträffande den av svarandena åberopade folkrättsliga grunden uppges samebyarna påstå att ett avgörande av den tvistiga frågan skulle påverka de folkrättsliga förpliktelser som Sverige har att följa. Något sådant har svarandesidan ej uppgett. Samebyarna gör gällande utifrån vad som anförts rörande denna grund (punkten 5 i yttrandet 1991-11-20) att käromålet, som gäller betydande betesarealer i flera samebyar och därmed är helt avgörande för fortsatt rennärning i dessa, strider mot samernas möjlighet att behålla och utveckla sitt eget kultur- och samfundsliv enligt de folkrättsliga förpliktelser som Sverige har att följa.
4. Vad kärandena upptar under rubriken Urminnes hävd, gammal sedvana och sedvana samt bevisbördan utgör kommentarer rörande vad svarandena anfört under motsvarande rubrik och föranleder ej någon kommentar utöver konstaterandet att av svarandena redovisade grunder mm därmed ej gendrivits.
5. Samebyarna kan ej vitsorda de slutsatser som kärandena redovisar under avsnittet "Historisk bakgrund". I stället hänvisas till vad som i förevarande sammanhang

anförts under punkterna 1 - 7 i vårt yttrande 1991-11-20. Den i svaromålet angivna historiska utvecklingen vinner stöd av den nyligen publicerade skriften "Härjedalens äldre historia" av docenten Inger Zachrisson. Exemplar bilägges.

6. Vad kärandena redovisar under rubriken "Rättspraxis" har karaktär av plädering och föranleder därför ej någon kommentar i detta skede av processen.

7. Vad kärandena redovisar angående avvittningen föranleder ingen särskild kommentar utan svarandena hänvisar till vad som framförts härom i svaromålet, sid. 5 punkt 5.

8. Vad kärandena anger angående indelningen i samebyar föranleder ingen gensaga. För denna gäller i Härjedalen liksom i renskötselområdet i övrigt att den begränsas till åretruntmarkerna; i detta fall skattefjällen.

9. Det kan ej vitsordas att den av Huss företagna utredningen uttömmande redovisar renbetestrakterna inom Härjedalen vare sig under den av Huss redovisade tidsperioden eller dessförinnan. Ej heller kan vitsordas att de s.k. kommitterades utredning uttömmande redovisar renbetestrakterna inom Härjedalen. De slutsatser om vinterbetning som kärandena synes vilja dra av utredningen kan ej heller vitsordas. Här må nämnas att kärandena hänvisar till en uppgift från länsmannen Behm om att de samer som tillhörde Tännäs distrikt under vintertiden icke söka bete för sina renar utom fjällets område. De kommitterade vederlägger detta påstående i sin utredning (s 57 x). Dessutom uppges i utredningen att de bofasta ägarna av skötesrenar åtminstone under vintertiden gärna ser att renarna hålles i närheten av ägarnas boplatser. Kärandena hänvisar vidare till uppgifter från andra länsmän. Svarandena kan ej heller vitsorda att omnämnda länsmän på ett korrekt sätt har redogjort för renbetningen.

10. Kärandena avhandlar vidare Särskilda utskottet vid 1886 års riksdag. Det källmaterial som refereras till - en redogörelse från ett sammanträde i Funäsdalen den 25 oktober 1883 och redovisning av vallar från samernas ombud (bilaga 4) - ger ej underlag för att bedöma omfattningen av vinterbetesmarkerna. Redovisningen av bovallarna utgör rätteligen en framställan om att samerna måtte återfå deras rättmätiga egendom, som "... blifvit genom avvittningen lapparne frantagne...". Det är sålunda äganderättsanspråk som ställes i denna framställan från samernas ombud till landshövdingen. Dokumentet ger ej underlag för en bedömning var samerna lät sina renar beta vintertid. Däremot vittnar dokumentet om den aktiva samiska rättsbevakningen.

11. Kärandena avhandlar vidare 1895 års kommittés förslag till lag om de svenska lapparnas rätt till bete i Sverige. Enär kärandena dragit den slutsatsen att flyttningar ej har

Drum 3.10.24

förekommit utanför nuvarande renbetesfjäll måste konstateras att kärandena ej rätt har uppfattat åberopade uttalanden av samerna; det som beklagades var den bristande ordningen och inte flyttningen i sig till angivna områden.

12. Vad kärandena upptar angående 1919 års lappkommitté, Huss' utredning, 1971 års rennäringslag och antalet renar föranleder ingen särskild kommentar utöver det ovan angivna.

13. Vad kärandena anger rörande de av samebyarna anförda omständigheterna i sak har delvis kommenterats ovan och vad som i övrigt anføres synes vara kärandenas värderingar och ståndpunkter, som ej föranleder någon särskild kommentar utöver den rörande betydelsen av en tidig samisk kultur.

Enligt svarandena saknar det ej rättslig betydelse i målet att det existerat en tidig samisk kultur i Härjedalen. Den tidiga samiska kulturen har byggts upp på olika former av fångst. Men samernas näringsutövning har naturligtvis utvecklats och tagit sig delvis nya former. Som samebyarna angivit i svaromålet (sid. 4) har tyngdpunkten i näringsutövningen förskjutits från jakt och fiske till renskötsel i samband med att samerna övergick till s k helnomadism. Den tidiga samekulturen har sålunda följts av en kultur där renskötseln är av central betydelse. Påvisandet av en tidig samekultur inom ett större område, som exempelvis Härjedalen, utgör därför ett mycket starkt stöd för att renskötsel funnits under mycket lång tid inom samma område om denna kan påvisas ha ägt rum under någon tidsperiod eller fram till idag.

14. Såvitt gäller samebyarnas markanvändningsplaner föranleder kärandenas uppgifter härom enbart den kommentaren att de utgör underlag för bedömning av bl a vilka områden som är av riksintresse för rennäringsenheten. Det torde vara uppenbart att det i de sammanhang som aktualiseras enligt naturresurslagen ej går att fastställa att ett område är av riksintresse för rennäringsenheten om inte detta samtidigt är ett uttryck för den förhärskande uppfattningen att det är fråga om en lovlig verksamhet!

15. Beträffande bevisfrågor konstaterar samebyarna att kärandena ej har åberopat några bärande skäl för att undslippa att enligt praxis först avge bevisuppgift.

Kärandenas i skrift och vid muntlig förberedelse 1991-09-16 som svar på direkt fråga från svarandesidan framförda uppfattning att renbetning inte ens faktiskt förekommit före år 1886 utanför det område som idag utgör åretruntmarker motsägs av inte bara redovisade uppgifter härom utan även på biologiska och ekologiska grunder.

Renens föda under barmarkstid utgörs av gräs och örter. Vintertid är stapelfödan renlav. Även om det finns och har funnits inslag av lavmarker i fjällområdet är det i de öster därom liggande skogsområdena som lav finns i sådan omfattning att den kan utgöra grund för uthållig vinterbetning.

Det är dessa biologiska och ekologiska förutsättningar som hela tiden varit bestämmande för tamrenskötseln dvs barmarksbete i fjällen och vinterbetning i skogslandet. I samma riktning verkar för övrigt rovdjursförekomsten vintertid liksom förekomsten av insekter under barmarkstiden.

Umeå 1992-08-18

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

1992 -09- 05

Juridisk Fysion

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

T 88/90 och 70/91

Fastighetsägarna ./. Samebyarna

Undertecknade ombud får härmed - utöver vad som anförts i svaromålet under rubriken sedvana, sid 3 - till utveckling av den tredje åberopade grunden för samebyarnas talan anförda följande i anledning av efterfrågad tidsaspekt för uppkomst av sedvanerätt enligt denna punkt.

Betesrätt enligt denna grund har samma uppkomstförlopp och kännetecken som för bete som skett av ålder. Vinterbete av ålder har varit och är alltför aktuell i hela Härjedalen. Betesrätten utövas områdesvis med olika tidsintervaller så att vissa trakter - områden - kan bli mera frekvent nyttjade än andra. När dessa trakter nyttjas erfordras ej (för betesrättigheten ifråga) någon kännedom om vem som är fastighetsägare eller vilken fastighet (fastighetsbeteckning) som för tillfället nyttjas. Samtliga fastigheter ingående i en renbetestrakt behöver ej heller tas i anspråk den vinterbetesperiod som trakten nyttjas. Betesrättens natur som bruksrätt är sådan att någon kontroll av trakten ej erfordras, ej heller någon användning som identifierar brukaren; det är blott erforderligt att fastighetsägare och/eller tredje man kan märka att vinterbete äger rum i trakten där hans fastighet är belägen.

Med utgångspunkt från renens vandringsbenägenhet, som bl a beror på dess betessök, kan vinterbete i en trakt vid en återkommande vinterbetning i samma område komma att ske delvis på angränsande marker eller efter ytterligare en längre flyttning på en mera avlägsen mark, vilka kan tjäna som reservbetesmark till ett kärnområde för renbete. Det kan jämväl förhålla sig på det sättet att vinterbete återupptagits i en trakt efter mycket lång tid. För reservbetesmarker och återupptagna betesmarker kan det ej

uteslutas att förhållandena kan vara sådana att samebyn ej förmår styrka - i den nu anhängiggjorda tvisten - att vinterbete har ägt rum av ålder. I sådant fall gör samebyarna gällande, att sedvanerätt ändock kan uppstå under förutsättning att renbetning ägt rum okvalt. Samebyarna gör gällande att denna konsekvens av fastighetsägarnas passivitet är förenlig med de passivitetsprinciper som gjort sig gällande i många fall inom fastighetsrätten utan att det härför erfordrats stöd av lagregler. Tidsaspekten när det gäller aktivsidan (nyttjandet av marker för bete) respektive passivsidan (fastighetsägarens underlåtenhet att reagera), som enligt vår uppfattning bör vara densamma, låter sig inte utan vidare fastställas i ett skede av fortskridande rättsbildning rörande passivitetsspörsmålet inom civilrätten och svaret torde i det enskilda fallet stå att finna utifrån en avvägning av just de särskilda förhållanden som präglar den omtvistade rättsfrågan/rättigheten såsom de varom ovan redogjorts för beträffande vinterbete. Samebyarna gör härvid den bedömningen att för uppkomst av sedvanerätt erfordras en okvald tidsperiod av vinterbetning på åtminstone en till två generationers längd med en förekomst på några, varmed avses fler än tre men nödvändigtvis ej fler än sju, vinterbetningar.

Umeå 1992-09-04

Lars Sandow

Jörgen Bohlin

1992-09-21

SVEGSTINGSRÄTT

Jundåsen byrå

Ink 92-09-07

Akt T 88/90

Aktbil 735

Till fastighetsägarna
gm förbundsjur Leif Andersson
SVEGSTINGSRÄTT
1992-09-18

☐ Ni äger ☒ Ni skall
inom dagar från den dag
Ni mottagit denna handling inge
skriftligt yttrande i ex.

Barn Tjämby

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

T 88/90 och 70/91

Fastighetsägarna ./. Samebyarna

Undertecknade ombud får härmed - utöver vad som anförts i svaromålet under rubriken sedvana, sid 3 - till utveckling av den tredje åberopade grunden för samebyarnas talan anför följande i anledning av efterfrågad tidsaspekt för uppkomst av sedvanerätt enligt denna punkt.

Betesrätt enligt denna grund har samma uppkomstförlopp och kännetecken som för bete som skett av ålder. Vinterbete av ålder har varit och är alltför aktuell i hela Härjedalen. Betesrätten utövas områdesvis med olika tidsintervaller så att vissa trakter - områden - kan bli mera frekvent nyttjade än andra. När dessa trakter nyttjas erfordras ej (för betesrättigheten ifråga) någon kännedom om vem som är fastighetsägare eller vilken fastighet (fastighetsbeteckning) som för tillfället nyttjas. Samtliga fastigheter ingående i en renbetestrakt behöver ej heller tas i anspråk den vinterbetesperiod som trakten nyttjas. Betesrättens natur som bruksrätt är sådan att någon kontroll av trakten ej erfordras, ej heller någon användning som identifierar brukaren; det är blott erforderligt att fastighetsägare och/eller tredje man kan märka att vinterbete äger rum i trakten där hans fastighet är belägen.

Med utgångspunkt från renens vandringsbenägenhet, som bl a beror på dess betessök, kan vinterbete i en trakt vid en återkommande vinterbetning i samma område komma att ske delvis på angränsande marker eller efter ytterligare en längre flyttning på en mera avlägsen mark, vilka kan tjäna som reservbetesmark till ett kärnområde för renbete. Det kan jämväl förhålla sig på det sättet att vinterbete återupptagits i en trakt efter mycket lång tid. För reservbetesmarker och återupptagna betesmarker kan det ej

uteslutas att förhållandena kan vara sådana att samebyn ej förmår styrka - i den nu anhängiggjorda tvisten - att vinterbete har ägt rum av ålder. I sådant fall gör samebyarna gällande, att sedvanerätt ändock kan uppstå under förutsättning att renbetning ägt rum okvalt. Samebyarna gör gällande att denna konsekvens av fastighetsägarnas passivitet är förenlig med de passivitetsprinciper som gjort sig gällande i många fall inom fastighetsrätten utan att det härför erfordrats stöd av lagregler. Tidsaspekten när det gäller aktivsidan (nyttjandet av marker för bete) respektive passivsidan (fastighetsägarens underlåtenhet att reagera), som enligt vår uppfattning bör vara densamma, låter sig inte utan vidare fastställas i ett skede av fortskridande rättsbildning rörande passivitetsspörsmålet inom civilrätten och svaret torde i det enskilda fallet stå att finna utifrån en avvägning av just de särskilda förhållanden som präglar den omtvistade rättsfrågan/rättigheten såsom de varom ovan redogjorts för beträffande vinterbete. Samebyarna gör härvid den bedömningen att för uppkomst av sedvanerätt erfordras en okvald tidsperiod av vinterbetning på åtminstone en till två generationers längd med en förekomst på några, varmed avses fler än tre men nödvändigtvis ej fler än sju, vinterbetningar.

Umeå 1992-09-04

Lars Sandow

Jörgen Bohlin

Svegs tingsrätt
Box 205
842 00 SVEG

SVEGS TINGSRÄTT

Ink 92 07

Akt 788 90

Aktbil. 738

SM 5/90

Mål T 88/90 respektive 70/91

Samebyarna får med anledning av tingsrättens föreläggande 1992-09-10 angående bevisuppgift anföra följande.

Vid den muntliga förberedelsen i målet 1992-08-27 angav vi som svar på fråga om vilken tid som skulle krävas för att avge bevisuppgift att det med hänsyn till andra aktuella arbetsuppgifter skulle krävas en tid av tre månader. Någonting som förändrar denna bedömning - i vart fall inte i förkortande riktning - har inte inträffat under mellantiden varför uppgiften vidhålls innebärande att bevisuppgift kan föreligga tidigast till 1992-12-16.

Samebyarna får i anslutning härtill redovisa följande.

Vi ställer oss frågande till tingsrättens hittillsvarande handläggning av målet. I inläga 1992-08-18 påpekas tingsrättens forcering av förberedelsearbetet. I samma inläga framhålls också att tingsrätten torde böra ikläda sig den samordnande roll som följer av 42 kap 17 § rättegångsbalken. Till detta kan konstateras att tingsrätten vid förberedelsen inte tog fasta på kärandesidans syn på förutsättningar för förlikning att sådana "för närvarande" inte förelåg. Detta uttalande föranledde inte någon aktivitet från tingsrättens sida.

I övrigt får konstateras att förberedelsen - utan i förväg utsänd föredragningsPM - i långa stycken blev ett forum för kärandesidan att argumentera för intagna ståndpunkter i en utsträckning som enligt kommentarerna till rättegångsbalken 42 kap 6 § (Rättegångsbalken II, Peter Fitger m fl), "normalt inte hör hemma under förberedelsestadiet". I kommentaren anges bl a vidare: "Försöker en part att argumentera rörande en fråga som inte omedelbart skall avgöras, bör rätten, om inte argumenteringen ingår som ett led i förlikningsarbete, ta i från honom ordet".

Vad slutligen gäller frågan om vilket part som först skall avge bevisuppgift får vi hänvisa till vad vi tidigare anfört i frågan.

Umeå den 16 september 1992

Samebyarna

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

SVEGSTINGSRÄTT

Ink. 92 -10- 0 5

788/90

(ab. 743)

Svegs tingrätt
Box 205

842 00 SVEG

Mål T 80/90 och 70/91

Fastighetsägarna ./. Samebyarna

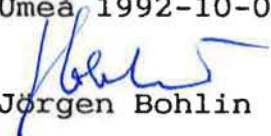
Tingsrättens protokoll från den andra muntliga förberedelsen föranleder följande korrigerande förtydliganden från svarandesidan.

Sidan 3 näst sista stycket: För att detta stycke korrekt skall återge svarandens ståndpunkt bör meningen som börjar med "Urminnes hävd..." ha följande lydelse: Urminnes hävd gäller oberoende av renbeteslagens bestämmelser och åberopas därför som en självständig grund.

Sidan 3 sista stycket: Samebyarna hävdar, att det av rennäringslagen framgår att det föreligger rätt till vinterbete även utanför renbetesfjällen på sätt som utvecklas i svaromål 1991-11-20 under rubrik omständigheter i sak, historisk bakgrund punkt 13.

Sidan 4 näst sista stycket: Det är fråga om ett grundlagsförstärkt konventionsskydd; dvs grundlagen förstärker i Sverige det åtagande som följer av den svenska ratificeringen av FN-konventionen.

Umeå 1992-10-02

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

SVEGSTINGSRÄTT
FÖR KÄNNEDOM

SVEGS TINGSRÄTT

92 -11- 1 0
T 88 90
(766)
Kopia

SVEGS TINGSRÄTT

☐ Avskriften ☒ Kopian

Enkeltstämmer med originalet

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

[Signature]

Mål T 88/90 och 70/91

Fastighetsägarna ./. Samebyarna

Med anledning av tingsrättens föreläggande 1992-10-14 rörande kärandesidans hemställan om precisering av rättslig grund i visst avseende får samebyarnas ombud härmed anföra följande.

Kärandesidan har hemställt, att den tredje rättsliga grunden måtte preciseras vad avser den tidsperiod som samebyarna anser vara erforderlig för uppkomst av sedvanerätt. I detta avseende har samebyarna i inlagen 1992-09-04 anfört, att för uppkomst av sedvanerätt erfordras en okvald tidsperiod av vinterbetning på åtminstone en till två generationers längd med en förekomst på några, varmed avses fler än tre men nödvändigtvis ej fler än sju, vinterbetningar. Så till vida kan ett förtydligande göras, att avgörande för frågan om tidsintervallets längd - en till två generationer - är beroende av hur frekvent vinterbetningarna har förekommit. För uppkomst av sedvanerätt under en tidsperiod av en generation erfordras enligt samebyarna att det har förekommit minst tre vinterbetningar under perioden. Föreligger det färre vinterbetningar än tre bör det för uppkomst av sedvanerätt i gengäld erfordras, att det under följande tidsperiod motsvarande en generation har förekommit ytterligare vinterbetningar, så att det under den sammanlagda tidsrymden av två generationer har förekommit minst fem vinterbetningar. Mot bakgrund av att förhållandena kan vara mycket skiftande låter sig en precisering ej göras utöver den nu angivna.

Umeå 1992-11-06

[Signature]
Lars Sandow

[Signature]
Jörgen Bohlin

Ab. 773

Svegs tingrätt
Box 205

842 00 SVEG

Mål T 80/90 och 70/91
Fastighetsägarna ./. Samebyarna

Sambebyarna får härmed dels komplettera talan i sak, dels
ock avge preliminär bevisuppgift.

OMSTÄNDIGHETER I SAK

Det skriftliga svaromålet kompletteras härmed i sak enligt
följande (dessa punkter inordnas i svaromålet mellan
punkterna 4 och 5 på s 5).

4 a. Samerna tillförsäkrades enligt kodicillen vissa
rättigheter. De betraktades som en slags statsmedborgare i
Sverige. Beträktandet av samerna som statsmedborgare och
följderna därav gällde särskilt Jämtlands län och i tid
ända fram till början av 1900-talet. Detta kom till uttryck
på så sätt att samerna ej bereddes någon möjlighet att vara
delaktig i samhällets beslutsprocesser. Dessa förhållanden
kan exemplifieras med att i Jämtlands län skrevs samerna
1741 på några få s k lappförsamlingar. Dessa församlingar
omfattade endast samer, hade ingen kompetens och därmed
ingen egenstyrd verksamhet. I socknarna, som fick allt fler
uppgifter av ickekyrklig karaktär under 1700-1800-talen,
var samerna ej medlemmar och ej med i dess styrelse och
verksamhet. Först omkring 1910 skrevs samer i kommunerna
och blev kommun- medlemmar. Dessförinnan hade de
synnerligen begränsade möjligheter att bevaka sina
intressen på kommunal och regional nivå. Dessa förhållanden
är av betydelse för förståelsen av sedvanerättsfrågans
utveckling. Sålunda har samerna haft svårt att på lokal
nivå hävda sina intressen gentemot markägarintressen.
Exempelvis nödgades samer - när pågående avvitrering i
Jämtland beskar samernas rättigheter till mark och vatten
- under 1830-talet skriva till myndigheter och personer i
Stockholm för att på riksnivå få gehör för rätten till land
och vatten. Genom att samerna ej var medlemmar i socknarna/
kommunerna kom de ej heller att väljas till nämndemän,
vilket förhållande under denna period måste ha varit
negativt.

4 b. De juridiska förutsättningarna för renbetesrätt är ej

formaliserade. Detta har sin naturliga grund i att renbetesrätten har utvecklats på sätt som skett utan krav på skriftlig dokumentation. De nomadiserande samerna har i svunnen tid ej heller haft tillgång till ett eget skriftspråk. När rätten till renbete förvärvades ingick ej läs- och skrivkunskaper i den samiska kulturen. Vidare var läs- och skrivkunnigheten begränsad hos den samiska befolkningen under den tidsperiod då avvitrning ägde rum i Härjedalen, vilket - i förening med att det var det svenska myndighets- språket som var förhärskande - försvårade ett samiskt värn om rättigheter till land och vatten. Nu nämnda förhållanden har betydelse vid den bevisvärdering som skall företas.

BEVISUPPGIFT

Skriftlig bevisning

1. Docenten Inger Zachrissons arbete "Härjedalens äldre historia" - ingiven i målet 1992-08-18 - till styrkande av arkeologins nuvarande vetenskapliga ståndpunkt rörande samerna i Härjedalen under äldre tid såsom

a) att samernas (och deras förfäders) utbredning och sydgräns i Skandinavien under tidig förhistorisk tid sammanfaller i stort med den så kallade Norrlandsgränsen, dvs genom norra Dalsland, södra Värmland, Västmanland och norra Uppland samt i Norge ned mot Oslotrakten

b) att det har förekommit en tidig samisk kultur i Härjedalen uppbyggd på olika former av fångst

c) att denna kultur kan indelas i en församisk/samisk kultur, som existerat under forntiden och att denna kultur från senare delen av forntiden, från ca 100 e Kr, också med säkerhet kan benämnas samisk

d) att denna samiska kultur fortlevat till utgången av medeltiden (1500 e Kr)

e) att den samiska kulturen varit föremål för ackulturation, dvs att den påverkats av germansk/nordisk kultur, och att även viss assimilation ägt rum

f) renens plats i den samiska kulturen fram till 1500 e Kr

g) att det finns ett flertal arkeologiska utgrävningar, vilka i förening med andra källor styrker ovannämnda sakförhållanden.

2. "Codecill till Grännse Tractaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännen beträffande" som dokument, vilket tjänar som bevis rörande samernas rättigheter vid denna tidpunkt och särskilt såvitt avser sedvanerätten § :10 i kodicillen, till styrkande av att svenska samers rätt i Sverige ej kan ha varit sämre än

vad som tillerkändes i grannlandet mut. mut. norska samers rätt i Sverige. Kopia av kodicillen bilägges (bilaga A).

3. Till svaromålet bilagerade kartor (bil 1 - 3) upprättade av S Rudberg utvisande att bebyggelsen i Jämtlands län från mitten av 1700-talet och fram till sekelskiftet 1900 i allt väsentligt var koncentrerad till Storsjöbygden, medan antalet nybyggen i Härjedalen var mycket litet och utvecklades svagt till styrkande av att det har funnits utrymme för en utveckling av renskötseln fram till renbeteslagstiftningen på 1880-talet.

4. Kungligt brev av den 26 mars 1831 till Kammarkollegium i fråga om bestämmande av grunder för avvitrning och skattläggning i lappmarkerna samt av vissa åtgärder till tryggnad av lappallmogens bestånd. Kopia av brevet bilägges (bilaga B); ur Lilienberg Svensk Lagsamling.

Nämnda brev åberopas till styrkande av att nybyggarna och hemmansinnehavarna har att vidta vissa åtgärder till skydd mot betande renar och att sålunda renbetesrätt förutsättes föreligga.

5. Provinsialläkaren Ellmins årsrapport 1851 till styrkande av att kravet enligt 1831 års brev på åtgärder till skydd mot betande renar tillämpades i Härjedalen. Dokumentet, som ingår i Sundhetskollegiets arkiv E 5 A:21 i Riksarkivet är för ömtåligt att fotokopieras och kommer därför att inges så snart avskrift ombesörjts av Riksarkivet (bilagan kommer att littereras C).

6. 1841 års brev om säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetestrakter. Kopia av brevet bilägges (bilaga D); ur Lilienberg Svensk Lagsamling.

Nämnda brev åberopas till styrkande av att syftet med brevet var att inte avvitra ytterligare mark från skattefjällen.

7. Utdrag ur särskilda utskottets utlåtande nr 1 (bilaga E) avlämnat den 2 april 1886 i anledning av Kungl Maj:ts till utskottet remitterade proposition med förslag till lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige (sedermera 1886 års renbeteslag).

Utdraget sid 8 från rubriken "Jemtlands län" till och med rubriken "Renen" sid 12 f åberopas särskilt såvitt gäller betydelsen av tidigare avvitrning samt förutsättningarna för och rätten till vinterbetning utanför skattefjällen. *Skyp*
S. 10

Vidare åberopas utlåtandet sid 14 från rubriken "Lag angående de svenska lapparnes rätt till rebete i Sverige" till rubriken "Lapparnes befogenheter ..." sid 29 till styrkande av samma förhållanden. Utskottet anför å sid 26 bl a följande:

Det är således till fyllande av vad för närvarande

brister i avseende å renbete, vår, sommar och höst inom skattefjällen, som berörda åtgärder skulle vidtagas. Att med dessa åtgärder tillfredsställa lapparnas renbetesbehov vintertiden har icke varit åsyftat därför, att man icke ansett ett sådant tillfredsställande på detta sätt vara möjligt. För vintern måste således, oavsett skattefjällens arrondering, tillämpas den grundsats, som förut gällt och finnes riktig. Men då denna grundsats börjat bestridas, måste den genom positiv lag åter bringas till giltighet.

Från utskottets å sid 28 gjorda sammanfattning åberopas särskilt följande:

Då det alltså endast är under den tid marken är bar som avsevärd skada å ägor kan av renar förorsakas;

då det måste antagas vara utförbart samt dessutom ej skulle leda till målet att tilldela lapparne ett bestämt område, där de skulle hava att jämväl vintertiden med sina renar uppehålla sig, och vars gränser de icke skulle äga att någon tid med renarna överskrida;

då det till följd därav icke kan undvikas att för vintern giva lapparne rätt att beta sina renhjordar även utom de dem förbehållna områden;

då lapparnes vinterflyttningar över enskildas ägor är en sedan urminnes tid bestående, om ej i lag uttryckligt medgiven, likväl såsom faktisk förutsatt sedvana, som dessutom grundar sig å en verklig rätt, rätten att driva det näringsfång, som utgör villkoret för deras existens såsom nomader å den jord, vars första innehavare de voro;

då denna rätt ej kunnat annulleras vare sig genom att svenska staten förklarat sig för ägare till all av odlingen icke upptagen jord eller därigenom att staten vid avvitttringarna utan förbehåll upplåtit jorden åt enskilde, och icke heller blivit genom något lagbud lapparne fråntagen;

och då, i händelse de svenska lapparne skulle betagas rätten till dessa vinterflyttningar över enskild mark, de skulle komma i en sämre ställning i eget land än norske lappar, som enligt den internationella lagen äga sådan flyttningsrätt i Sverige;

måste utskottet fullständigt godkänna den grundsats, som i nu avhandlade fråga blivit uttalad genom föreliggande lagförslagets 1 §.

8. Utdrag ur lagutskottets utlåtande nr 66 till i propositionen 1898 nr 56 sid 18-27 vad avser kommentarer

till lagförslagets 15 § avseende bestämmelser om ersättning för skada. Härav framgår, att - för det fall bestämmelsen över huvud taget skulle varit påkallad - renbetning vintertid ägt rum på enskildas ägor (bilaga F).

9. Utdrag ur förarbeten till 1898 års lag - lapplagskommitténs förslag till lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, s 53 - enligt bilagda kopia till styrkande av att bevisningen ej ovillkorligen skall hänföras till tiden för 1886 års lags trädande i kraft (bilaga G).

10. Utdrag ur 1919 års lappkommittés utredning enligt bilagda kopia, sid 103-104, till styrkande av att kommitténs slutsats efter utredning angående sedvanerättens omfattning i Jämtlands län var den att så gott som samtliga socknar besökts av lapparna för renbete (bilaga H).

11. Utdrag ur prop 1971:51 sid 158 till styrkande av att 1971 års rennäringslag utgår - i likhet med föregående renbeteslagar - från att rätt till vinterbete i bland annat Härjedalen föreligger (bilaga I).

12. Utdrag ur lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll och årsberättelser till styrkande av att sedvanerätt föreligger beträffande de trakter i vilka omstämda fastigheter är belägna alternativt - för det fallet urminnes hävd ej kan anses styrkt - att trakterna nyttjats för renbete i sådan omfattning att betesrätt uppkommit enligt den tredje åberopade rättsliga grunden. Nämnade handlingar jämte sammanställning över renantal kommer att inges under januari 1993 så snart materialet färdigställts.

Muntlig bevisning

1. Sakkkunnigförhör med docenten Inger Zachrisson till styrkande av samma bevissteman som angivits under motsvarande punkt för den skriftliga bevisningen.

2. Sakkkunnigförhör med fil mag Rolf Sjölin till styrkande av samernas ställning i Härjedalen under tiden från 1700-talet till och med 1800-talet, varmed skall visas att samerna har haft synnerligen begränsade möjligheter att bevaka sina intressen avseende dels avvitrningen, dels övriga samhällsfunktioner knutna till lokala och regionala organ och myndigheter. Bevisningen enligt denna punkt är av betydelse för den värdering som skall göras av bevisningen rörande sedvanerätten i Härjedalen.

3. Sakkkunnigförhör med l:e amanuens (docent) Anders Lööv angående vad äldre skriftliga källor utvisar rörande samernas ställning i Härjedalen till styrkande av - trots frånvaro av källmaterial med inriktning på renskötsel - förekomsten av samisk renskötsel i Härjedalen från 1600-till och med 1800-talet. Förhöret kommer att avse de

förhållanden som Lööv sammanfattningsvis avhandlar i bilagda skrift (bilaga J).

4. Sakkunnigförhör med fil. dr. Bo Lundmark angående den undervisning som bedrevs för samer i Härjedalen under 1700- och 1800-talet till belysning av samernas språkliga status under nämnda tid.

5. Sakkunnigförhör med förvaltningschefen Lars Thomasson angående den kulturkamp som frågan rörande sedvanerätten i Härjedalen kommit att utvecklas till från tiden före den första lagstiftningen 1886 fram till dagens rättegång till styrkande av att sedvanerätten till vinterbetesmarkerna har varit och alltfört utgör en förutsättning för den samiska kulturens fortlevnad i landskapet.

6. Sakkunnigförhör med f d avdelningsdirektören Iwan Lundberg, angående under punkten 12 - skriftlig bevisning - åberopade handlingar samt angående Lundbergs kännedom om vinterbetning i Härjedalen dels under svunnen tid före sin tjänstgöring inom lappväsendet, dels ock under sin tjänstgöringstid (1953-1986) i Jämtlands län. Lundberg skall jämväl höras till styrkande av att fastighetsägarna ej har protesterat mot vinterbetning.

Med förhöret skall styrkas samma bevisteman som finns angivna i den skriftliga bevisningen under punkten 12.

7. Sakkunnigförhör med docenten Olof Rune angående renens betessök och -val i sig och i förhållande till därav följande barmarksbete i fjällområdet och vinterbete i skogslandet utanför skattefjällen.

Olof Rune kommer att vid synen, som påkallas enligt nedan, i målet och i skrift inför huvudförhandlingen att utveckla bevistemat utöver att han kommer att höras vid huvudförhandlingen.

Syn

Samebyarna hemställer att syn måtte hållas rörande vinterbetning till styrkande av betesrättens natur som bruksrätt och dess kännetecken.

Umeå 1992-12-21

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

Första Bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännerne beträffande

På det att Lapparnes wanlige öfverflyttningar, samt den derföre betalande leija och jurisdictionen öfwer de främmande Lappar under bemänte öfverflyttnings tid, hädanefter icke må gifwa någon anledning till oenighet och missförstånd, och man derjämte klarligen må kunna weta hwilka hädanefter såsom Swenske eller Norrske Lappar blifwa att anse, samt huruledes med dem uti alle tillfällen reciprocé skall omgås, hafwe de uti förestående Gränsetractat nämde och här under teknade Commissarier om wisse härtill hörande puncter förenadt sig således, som följer:

§: 1:

Den sedan år 1742. och under denne GränseCommissions tid de private Swenske Lappar, på wisse ställen uti Norrlands Amt, pålagde nye Norrske Lappeskatt, och det derigenom införde städjandet af sommarland, samt dess öfwerlemnande till bemänte Swenske Lappar emot årlig skatts erläggande, skall afskaffas och uphöra, såsom stridande mot en del af de nedanstående betingade Artielar, och bidragande till nye oriktigheter uti Lappwäsendet, hwaremot sådan inrättning som här nedanför på sine ställen anføres skall sättas i värk.

§: 2:

Jngen Lapp må hädanefter äga Skatte- eller Städjeland uti mera än ett Rike, på det all anledning till gemensamhet af undersätare och Land hädanefter må kunna undwikas.

§: 3:

Till underrättelse för närwarande tid betingas, att aldenstund från Börjefjäll till Bonnäs fjäll, det är, uti begynnelsen af Norrlands Amt och för Helge-Lands fogderi på den Norrske sidan, men för Angermanlands och Umeå Lappmarker på Svenska sidan, fjällryggen till Gräns är fastställd, och man således på bägge sidor derigenom mister de gamle skatteland och undersätare, som man hitintills dersammastides inöfwer fjällryggen har haft; så skola de Lappar med deras familler, som nu för tiden hafwa skatteland derstädes på den Svenska sidan af Gränssen, anses för Swenske undersätare och höra samma sida till, oakadt af hwilkendera sidan de förut hafwa byxlat Landet och till hwilken sida de deraf betalt skatt, lika som äfwen de Lappar med deras familler, som nu warande tid hafwa gammalt byxel-Land på Norrske sidan af Gränssen dersammastides, skola tillhöra Norrige.

§: 4:

J fall någon Lapp för nuwarande tid befinnes hafwa ett på båda sidor af Gränsen liggande gammalt Swenskt eller Norrskt sommarskatte-Land, det är ett sådant Land, hwaraf för år 1742 till Sverige eller Norrige skatt hafwer blifwit betald, då hafwe han frihet att wälja hwilken sidas undersätare han hädanefter will wara, så framt han intet winterskatteLand på någondera sidan äger. Hafwer han winterskatteLand på någondera sidan, den Swenska eller Norrska, tillhöre då den sidan på hwilkens territorio han sådant winterskatteLand äger.

§: 5:

J fall någon Lapp på den sträckningen emellan Bonnäs fjäll och Halde, hwarest Koutokeino gräns begynnes, det är på den Norrske sidan för hela Saltens, Senjens och en del af Tromsöns Fögderier uti Norrlands Amt, men på den Swenske sidan för hela Piteå och Luleå samt en del af Torneå Lappmarker, befinnes hafwa ett sådant sommarskatteLand på Norrska sidan af Gränssen, hwaraf för år 1742 skatt till Norrige hafwer warit betald, men deremot att äga winterskatteLand på Svenska sidan af Gränsen, då hafwe han frihet att wälja antingen han hädanefter will wara Swensk eller Norrsk undersäte, då han sedermera behåller det skatteland han hafwer på samma sida om gränsen, men mister det skatteland han hafwer haft på den andra sidan om Gränsen.

§: 6:

På det man må kunna weta hwilke äro Swenske eller Norrske undersätare, skall det uti förestående 4:de och 5:te §§: omrörde Lapparnes frie wal ske uti de committerades närvaro wid Rörläggningen, så snart som möjligt är, utan hinder, läckande eller tubbande, mutors och skänkers gifwande, ej heller medelst löfte af en lindrigare skatt, eller eljest på hwad sätt det wara må och af private jordägare eller andre på någondera sidan försökas kunde, utan komma de att äga ett aldeles fritt och otwunget wal.

§: 7:

De lappar som således hädanefter sedan denna convention är i värk stäld, befinnas hafwa både sommar- och winterskatteLand, eller allenast endera delen, nemligen, antingen sommar- eller winterskatteLand på den Svenska sidan af Gränsen skola med deras familie, det är barn eller de som äro i barns ställe, såsom fosterbarn och släktlingar uti ett och samma matlag, likaledes tjenare och husmän, anses för Swenske undersätare. Det samma är ock att förstå om de Lappar med deras familie, som hafwa ett gammalt byxel Land på Norrske sidan af Gränssen, hwarmedelst man hädanefter kan åtskilja hwilken Sidas undersäte han är, sedan ingen Lapp får äga skatte- eller byxel Land på bägge sidor, ej heller annorlunda kunna komma dertill än som i denna Convention föreskrifwit står.

§: 8:

J fall någon Swensk Lapp giffter sig med en Norrsk Lapphustru, som uti Norrige har sitt eget skatteland eller flere Renar än han, hafwe han frihet, utan något hinder eller afgift af dess egendom, att blifwa en Norrsk Lapp, då han sig derom hos Swenske fogden anmäler och bewislig gör en sådan dess beskaf-

senhet, hwaruppå Fogden sedermera har att lemna honom dess skriftliga tillstånd till öfverflyttningen, och detsamma uti uphördsboken att antekna, samt honom ifrån Swenske skatten att utesluta.

Således förhållas viceversa med en Norrsk Lapp uti lika tillfälle. Uti andre omständigheter följä hustrun mannen.

§: 9:

J fall en Lapp will öfvergifwa sitt Land och blifwa ett annat Rikes undersäte, förhållas med honom som med andre Swenske och Norrske undersätare uti lika tillfällen, neml:n han betale tjonde och sjetten penningen af hwad han äger, till den sidan, hwarifrån han will flytta, samt hafwe bewis med sig till den sidan dit han flytta will, att afgiften riktigt är erlagd, och undfärdt tillstånd till aflyttningen.

§: 10:

Aldenstund Lapparne behöfwa Bägge Rikens Land, skall det dem efter gammal sedwane vara tillåtit höst och vår att flytta med deras Rhenhjordar öfver Gränssen in uti ett annat Rike, och hädaneffter såsom tillförene lika med Landets undersätare, undantagande på sådane ställen, som här nedanföre anføres, få betjena sig af Land och strand till underhåld för deras djur och sig sjelfwa, då de wänligen skola emottagas, beskyddas och hjälpas till rätta, äfwen uti Krigstider, hvilka uti Lappwäsendet aldeles ingen förändring skola göra, och aldräminst skola de främmande Lappar warda exponerade för plundring eller något slags twång eller öfverwäld som Krigstiderna medbringa, utan alltid blifwa såsom egne undersätare ansedde och handterade på hwilken sida de då sig såsom främmande uppehålla.

§: 11:

Jngen Lapp som behöfwer att flytta med sine djur öfver gränsen, må uti Krigstider begå någon fiendtelig gjerning. Beträdes han dermed, förhållas icke med honom effter Krigsbruk, utan han straffes på lika sätt, som om hans missgerning wore uti fredelig tid begången.

§: 12:

Hwarest på Norrska sidan äro fredlyste skälffång och fogelduns samlande, som på Norrska kallas Kobbeweide, Fugle- och Dun Vær, för hwilka wisse undersätare årlig skatt betala, skall det under sådant straff, som Norrske Lagen för Norrske undersätare stadgar, wara de Swenske Lapparne förbudt, att der bruka något skytteri, eller att på annat sätt skada göra. På alle andre ställen blifwer dem sådant och alt annat skytteri och fiskeri lika med Norrske undersätare tillåtit, Äfwen njuta de Norrske Lappar en sådan frihet uti Lappmarken på den Swenska sidan.

§: 13:

De Swenske Lappar som wäl flytta öfver Gränsen med deras djur in på Norrsk grund, men dock icke komma till hafwet eller Sjordarne och derstädes något fiskeri eller skälfskytteri bruka, betala uti Leija för hwart tjugonde djur som i deras följä är, stort eller litet, af bägge kjön, undantagandes de kallwar som

samma war äro födde, hwilka icke räknas, en skilling Dansk eller en Swensk styfwer i kopparmynt, mera icke. Men bruka de fiskeri eller skälfskytteri uti hafwet eller Sjordarne på Norrske sidan, betale då för hwart tjugonde djur dubbelt så mycket som ofwan är förmält, nemligen två skilling Dansk eller två Swenske styfwer i Kopparmynt, samma års war-kallwar oberäknade. Mera må af de Swenske Lappar icke tagas under hwad namn eller skjen det wara will, ej heller må de med något personligt arbete eller tjenstgörande beläggas.

§: 14:

De Norrske Lappar, som om hösten flytta med deras djur öfver gränsen in på Swenska sidan betale för hwart tjugonde djur som de med sig hafwa, stort eller litet, af bägge könen, samme års war-kallwar med inberäknade två skilling Dansk, eller två styfwer Swenske i kopparmynt, aldenstund bemälte lappar derstädes den längsta tiden af året förblifwa och war-kallwarne på den tiden samma underhåld som de andre djuren behöfwa. Wilja de tillika idka fiske och skytteri i Lappmarken, betale då dubbelt så mycket, nemligen fyra styfwer i kopparmynt eller fyra skilling Danske. Mera må af de Norrske Lappar icke tagas, ej heller må de med något personligt arbete eller tjenstgörande beläggas, under hwad namn eller skjen det nämnas kan.

§: 15:

Uti hwart district, hwarest öfverflyttande Lappar äro, skall förordnas en Lappelänsman och twänne Nämndemän, som för deras öfverflyttningar intet skola betala.

§: 16:

Lappelänsmannen och Nämndemännen skola reciproce besörja, att de öfverflyttande Lappar för deras djur njuta tillräckeligt underhåld, dock så att Lappen sjelf som för Landet skattar icke af främmande Lappar uttränges och lider brist. För den ordsaken skuld skola Lapparnes Länsman och nämndemän wäl känna beskaffenheten af skattelanden på deras sida, samt weta antal på de djur som den Lappen äger, hwilken skattar för Landet, på det främmande Lappar, om så behöfwas och begäres, till beqwänlige ställen må kunna anwisa. Å ömse sidor skola de främmande Lappar noga akta sig att de icke under deras flyttningar göra Landets egne inwånare någon skada, hwarken winter eller sonumar, på skog, åker och äng, Multebärs eller hjortronmyror, eller något annat, wid laga plikt, och bör skadan ersättas effter mätismanas ordom.

§: 17:

Förr än någon Lapp, Swensk eller Norrsk, med sine djur flyttar öfver Gränsen, skall han för sin egen Lappe-Länsman och Nämndemän angifwa antalet på de djur som i hans följä äro, det är så wäl på hans egne, som på hans barns, tjenares och husmäns, samt Leijan till bemälte Länsman lefwerera emot bewis så wäl på angifwandet, som för leijan. Äfwen skall han då straxt angifwa sig om han will idka fiske och skytteri, hwareffter leijan kommer att proportioneras och betalas, samt på angifwelsen och bewiset att anteknas. Med detta ofwannämde bewis passerar han sedan utan hinder och vidare tilltal fram och tillbaka.

§: 18:

Förr än LappeLänsmännen med deras Lappar flytta öfwer gränsen, skola de tillstålla den andra sidans LappeLänsmän en af dem och nämndemännen underskrefwen Specificerad förteckning på de skatteLappar och djur af deras district som samna är wilja flytta öfwer gränsen, då de tillika leijan till bemälte Lappelänsman lefwerera emot bewis på förbemälte förteckning och betalning. J brist af Lappelänsman, som bemälte förteckning och betalning af den främmande sidan kan emottaga, skall den eller de som leijan tillkommer, afsända en fullmäktig, som på ett så beqvämligt ställe som möjligt är, skall uppehålla sig, nemligen uti närmast intill gränsen liggande Lappesockn på Swenske sidan, och på den Norrske sidan uti en af de närmaste innansfordrar och på fasta landet.

§: 19:

Lapparne skola, om det åstundas, hwart år en gång för alla och icke offtare på den sidans territorio som leijan tillhör, för bemälte sidas Lappelänsman, eller hwem ägaren af Leijan der till skriftteligen committerar, wara förpliktade att framwisa alla de djur, som uti deras följe äro, och att låta räkna desamme till bewis på riktigheten af deras angifwande. Neka de sådant, eller bemälte personer med ord eller gerning illa bemöta, böte en Svensk, allenast för sin motsträfwighet, Tålf daler silfwermynt, och en Norrske Lapp Fyra Riksdaler Danske, hälften till bemälte oförrättade personer och den andre hälften till Konungen. För hwar gång sådan förseelse sker, fördubblas straffet. Förgriper Lappen sig på bemelte personer vidare, än att det till Simpel upstudsighet kan räknas, straffes han dessutom derföre efter lagen.

§: 20:

J fall någon Lapp, Svensk eller Norrske, befinnes hafwa falskeligen angifwit antalet på sine djur, så att han hafwer tjugu djur flere eller deröfwer, än han anmält, betale han för hwart tjugonde djur uti hela flocken, twänne gånger så mycket som ofwan förmält är. Beträdes han andre gången med sådan oriktighet, betale dubbelt så mycket som förste gången. Tredje gången dubbelt så mycket som andre gången och så vidare, så att straffet för hwar gång fördubblas, hwaraf angifwaren tager hälften och andre hälften tillfaller den som Leijan tillhör. Då ingen annan angifware är, behåller ägaren af Leijan allsammans.

§: 21:

J fall Lappelänsmännen eller nämndemännen befinnas hafwa colluderat med Lapparne uti deras oriktiga angifwande eller deras egen förteckning förfalskat och något innehållit af den leija som de upburit plikte förste gången tre gånger så mycket som wederbörande derigenom blifwit eller kunnat blifwa beswekne, hälften till angifwaren och andre hälften till den eller dem som Leijan tillhör.

Andre gången sättes de ifrån deras Ämbete och straffes såsom tjuftar.

§: 22:

Då någon twistighet yppas emellan Lappar från en och samma sida, antingen angående deras öfwerflyttningar och stället hwarest de under deras öfwerflytt-

ningstid pretendera att uppehålla sig, eller om bortkomne Renar, slagsmål, små skuldfordringar, som icke stiga öfwer tålf daler Silfwermynt eller fyra Riksdaler Danske, alle arfskifften effter de afdöde, eller andre små saker, Lappewäsendet in Specie och Lapparnes sedwanor beträffande, skola sådana saker, då de icke kunna förlikas, af samma sidas Lappelänsman och hans twänne Nämndemän straxt afgöras, och så framt wederbörande till Häradsrätten icke wilja wädja, dersammastädes exequeras, utan afseende på hwilkens territorio factum är passerat eller saken påtald. Men äro sådana saker emellan parter af åtskild nation, eller emellan en Svensk och Norrske Lapp, då tillkommer, utan hänseende till jus territorii, kärandens Länsmän och nämndemän att straxt deruti döma, och domen, då deremot ej appelleras, att exequera; dock således att rätten tillika med twänne Nämndemän ifrån Swarandens sida besättes, och att Länsmannen å samma sida, såsom dess förswar och ombud skall wara berättigad att wara tillstådes, om så åstundas, allsammans utan betalning för bemälte betjente uti bägge fallen. När en af parterne med denne Lapperätts förrättning är missnögd och med saken will gå vidare, skall appellationen ske till den Häradsrätt eller Bögderätt hwarest factum är begångit, eller i fall af arfskifften, der den döde i lifstiden hänhördt.

§: 23:

Alle andre saker emellan Lappar antingen af en och samma nation eller af olika nation höra till de wanlige Böigde eller Häradsrätter samt angifwas, dömas och, i fall de icke till högre rätt instämmas, dersammastädes exequeras, alt på det territorio hwarest gerningen är skedd, allenast med den åtskildnad, som i näst föregående §: är anfördt, nemligen att då en af parterne är en främmande undersäte eller factum på en främmande undersäte eller dess egendom begångit, skall uti Rätten tagas twänne Nämndemän ifrån den främmande sidan, hwilka på alt sätt skola hafwa samma anseende, rätt och myndighet, som de öfrige nämndemännen, och skall den främmande Lappelänsmannen wara berättigad att derwid wara tillstådes såsom förswar och fullmäktig för den parten som är af samma sida. När bewisligt är att berörde twänne främmande nämndemän äro lagligen tillsagde till bisittjare uti en sådan Rätt, och de dock icke infinna sig, kan i deras ställe twänne andre förnuftige och ärlige lappar ifrån samma sida antagas. Kunna sådana icke erhållas, förblifwer det wid den wanlige Nämnden, och skall då domen på stället askunnas, och acten deröfwer gifwas wederbörande som äro tillstådes ifrån den främmande sidan, antingen Lappelänsmannen eller nämndemännen, uti wittnens närwaro eller emot deras bewis, utan betalning; på det man på samma sida kan weta huru Rätten handhafwes.

Förser sig någon domare emot någon af de uti denna convention föreskrefne stadgar, hafwe han förbrutit sitt Ämbete.

§: 24:

Wederbörande ifrån den främmande sidan, så wäl parter som wittnen, skola när de lagligen äro kallade och stämde wara pliktige att möta för denne combinerade Rätt och swara till saken eller att aflägga deras wittnesmål. Comparerar den Swarande icke, ej låter dess oumgängeliga förfall och hinder wid rätten, till samma tid han instämd är, anmäla och bewisa, och dock bewisligt finnes att han lagligen är ständ, förfares likafult med saken, som om han wär-

keligen wore tillstades, då efter klagemålet eller stämningen och de förevarande bewis domen afsäges och exequeras. Kan Swaranden wid nästföljande ting bewisligt göra dess förfall både att icke sjelf hafwa kunnat infinna sig, ej heller kunnat detsamma Rätten kundgöra å den dag han sjelf wid rätten comparera bordt; så får saken åter upptagas och afdomas. Men uteblifwa wittnen ifrån första tinget, och saken utom dem ej kan uplysas; då får saken uppskjutas till nästa ting, och plikte wittne som förfallelost uteblifwit tre daler Silfvermynt eller en Riksdaler Dansk för uteblifwandet, till den Crona hwilkens undersåte det är.

§: 25:

Jugen execution eller utpantning, undantagandes efter de domar som Lapperätten enligt 22: §: äger att afsäga och exequera, må uti någon främmande Lapps bo företagas, så framt icke skriftelig dom upwises och bewis för den utmätte betalningen till den Lappen uti hwilkens bo executionen eller utpantningen företages, genast på stället afleweras. Förser sig någon häremot, straffes som för wäldswärkan.

§: 26:

Rymmer någon Lapp för begången Lifssak öfwer det Rikets Gränsor hwarest gemingen är begången, förhålls med honom som med andre Swenske eller Norrske undersåtare uti like fall.

§: 27:

Alle Lappesaker skola på slätt och ostämplat papper afhandlas och beskrifwas, då en främmande Lapp i saken är intresserad.

§: 28:

Inbyggarne uti Utzjocki, som nu genom Gränssens förening äro blefne private Swenske undersåtare, skola på alt sätt handeln beträffande, så wäl med landets producter, som med de waror som bringas till landet, blifwa behandlade lika med de Kongl. Norrske undersåtarna der i landet, och lika med dem tillgodo njuta så wäl den nuwarande, som den hädanefter till utgifwande octroy och annan handels inrättning, så att hwad de till Norrske Köpmännen öfwerbringa skall dem efter octroyen blifwa betalt, och likaledes efter octroys priset uplåtit hwad de sig tillhandla wilja; men dock skall Compagniet ej wara förbundet att gifwa desse Swenske undersåtare den credit, som det i wisse tillfällen, i följe af Octroyen, böra gifwa de Norrske.

§: 29:

Alle wederbörande Kongl. Betjente å både sidor, särdeles LandsHöfdingar och Amtmännen, skola liteligen efterforska huruledes de främmande Lappar blifwa medhandlade och troligen besörja att dem wederfares hwad rätt är och de efter denne Convention böra njuta. J lika måtto skola de, när de Landet igenomresa och på Ämbetets wägnar besöka, tidigt låta samme Lappar weta på hwilken tid och ställe de komma uti deras granskap, på det de, ifall de hafwa något att klaga, personligen hos dem måge kunna infinna sig och deras åliggande andraga.

§: 30:

Ändteligen finner man nödigt at härwid förklara, det desse här ofwanföre stipulerade öfwerflyttningar med de deraf dependande inrättningar, ingalunda således äro att förstå, som skulle KonungaRikerne Sverige eller Norrige derigenom någon jurisdiction eller annan rättighet, af hwad namn den wara må, in öfwer gränssen i det andra Riket tillerkännas, men allenast såsom en tolerance och reciproque fogelighet, hwilken icke wäl kan umbäras, så framt annars lapparne på båda sidor skola blifwa wid magt, och in politicis hållas uti tillbörlig skick och ordning. Altså blifwer den uti den uprättade Gränsetractaten öfwerenskomne GränseLinea, så wäl i anseende till Lapparne och deras Districter, som i öfrigit beträffande de andre Swenske och Norrske undersåtare och deras Districter aldeles wid sin fulla kraft, så att hwarken tidsens ålder, wederbörande betjentes och undersåtares försummelse, collusioner och ingrep eller någon häfsl och bruk inöfwer samma gränts, den blifwe så gammal, samt af hwad art och beskaffenhet, den wara må, häruti någon förändring skall eller kan göra, men hwart Rike skall hädanefter på sin sida om ofwannämde gränsor allena och utan intrång wara berättigat att utöfwa och behålla alla regalia och jura Majestatis så wäl uti andelige som werldslige saker.

Detta bihang till Gränsetractaten skall uti alle sine puncter wara af samma kraft, som ofwanberörde Gränsetractat sjelf, aldeles såsom den ord ifrån ord deruti wore införd.

Till yttermera wisso äro häraf twänne exemplar författade, som af Bägge Deras Kongl. Maj:ts Kongl. Maj:ts befullmäktigade GränseCommissarier äro undertecknade och med deras wanlige Signeten bekräftade, som skedde i Strömstad år efter Christi födelse det Fitt Tusende Sjuhundra Femtionde

Första den 21 September.
2 October.

J. Mauritz [Kline]kovström.
(Sigill.)

J. Mangelsen.
(Sigill.)

§ 23. Egoskildnadsrätt består af domaren i orten eller den hans tjänst bestrider, såsom ordförande, jemte två ledamöter.

Angående val af ledamöter i Rätten och om rättegången och kostnaderna deraf, så ock om sökande af ändring i Rättens beslut, gälle hvad derom för Egodelningsrätt är stadgadt.

§ 24. När de för afvittring nödiga beredelser föregått, skall landtmätaren för det honom anvisade arbetsdistrikt, efter samråd med afvittringsstyresmannen, förslag till skattläggning och områdestilldelning upprätta samt föreslagen skiftesläggning å kartan utmärka och för vederbörande delegare och allmänna ombud vid sammanträde föredraga; och skall styresmannen vid det sammanträde vara tillstädes, der ej laga hinder möter.

Öfver anmärkningar, som vid sammanträdet göras, afgifve landtmätare och gode män sitt utlåtande; börande förslag jemte karta, sammanträdesprotokoll och öfriga till ärendet hörande handlingar ofördröjligen till afvittringsstyresmannen öfverlemnas.

§ 25. Styresmannen åligger att, allt efter som afvittringsförslag till honom inkomma, desamma granska och dervid tillse, huruvida afvittring må kunna, såsom i § 4 sägs, för större eller mindre del af en sockens område särskildt pröfvas, äfvensom att, när inom socknens hela område eller sådan del deraf, som nyss är nämnd, laga hinder ej möter för afvittringens pröfning, deröfver till Vår Befallningshafvande afgifva utlåtande.

§ 26. Sedan styresmannens i näst föregående § omnämnda utlåtande med kartor och handlingar till Vår Befallningshafvande inkommit, bör Vår Befallningshafvande, der afvittringen finnes kunna för det af styresmannen föreslagna afvittringsområde särskildt pröfvas, meddela afvittringsutslag, som tillställas parterne, med föreläggande för vederbörande skogstjensteman eller annan, som bevakat kronans rätt, att, inom fyratiofem dagar efter erhållen del af utslaget, detsamma till Vår Befallningshafvande återställa och dervid afse en till Advokatfiskalen Vårt och Rikets Kammarkollegium ställd skrift, innefattande hvad ombudet, i anledning af samma utslag, kan hafva att upplysa och anmärka. Der- efter skall Vår Befallningshafvande ofördröjligen emot bevis öfverlemnas ombudets skrift till bemälda Advokatfiskal, hvilken det tillkommer att kronans talan emot utslaget i fall af befogenhet fullfölja. Den med utslaget missnöjde må sist före klockan tolf å sextionde dagen efter delfäendet, hvilken tid, hvad kronans rätt angår, skall räknas från det utslaget jemte ombudets skrift kommit Advokatfiskalen till handa, vid talans förlust, hvarom uti utslaget tydlig föreskrift införas bör, sina till Oss ställda underdåniga besvär till Vår Befallningshafvande ingifva. Vår Befallningshafvande inforrdar deröfver vederbörandes underdåniga förklaring inom viss, den enskilde parten vid Tjugufem riksdaler riksmünt vite förelagd tid, och insänder besvaren, jemte de för pröfning deraf erforderliga kartor och handlingar samt eget underdånigt utlåtande, till Vårt Civildepartement.

Senast å den tid, då utslaget afsändes för att tillställas skogstjensteman eller annat kronans ombud, skall Vår Befallningshafvande insända till Landtmäteristyrelsen och till Skogsstyrelsen transsumt af utslaget, utvisande beloppet af skogsanslag för helt mantal samt, för hvarje vid afvittringen utbrutet område, beloppet af inegor, af duglig skogsmark och af impediment, så ock hvilken mark blifvit afsatt till kronopark eller utbruten åt sågverk i ersättning för åtnjuten stockfångst. Har Landtmäteristyrelsen eller Skogsstyrelsen, efter verkställd granskning, funnit skäl till anmärkning emot utslaget förekomma, bör Advokatfiskalen i Kammarkollegium tidigt före besvärstidens utgång gifvas del af sådan anmärkning.

§ 27. När Vår Befallningshafvandes utslag vunnit laga kraft eller, i händelse af besvär, blifvit af Oss slutligen pröfvadt, bör Vår Befallningshafvande teckna bevis derom å kartan och besörja, att Kammarkollegium erhåller kännedom om beslutet för behörig anteckning i jordeboken. och att detsamma meddelas afvittringsstyresmannen, som deraf gifver vederbörande landtmätare del, så vidt nödigt är för verkställande af utstakning och rörläggning.

§ 28. Till utstakningsföretagande skola vederbörande delegare och allmänna ombud kallas genom kungörelse, som minst fjorton dagar förut i kyrkan uppläses.

Så snart utstakning blifvit verkställd, sker tillträde af de nya egolotterna; dock att hvar sin växande gröda sjelf bergar, der ej annorledes åsamjes.

§ 29. Inom ett år efter verkställd utstakning skall renoverad karta med beskrifning öfver hvarje vid afvittring utbrutet område, kartan försedd med bestyrkt afskrift af Vår Befallningshafvandes bevis, att afvittringen vunnit laga kraft, vederbörande delegare utan lösen bevisligen tillställas. Äro inom området flere delegare, lemnas kartan i förvar hos den, som de fleste delegarne dertill utse.

§ 30. Den med områdes utstakning missnöjde må, vid talans förlust, inom ett år efter det karta med beskrifning, på sätt i näst föregående § är sagdt, blifvit vederbörande tillställd, klander emot utstakningen hos Vår Befallningshafvande anmäla. På sådan klandertalan ege, sedan afvittringsstyresmannen och öfrige vederbörande blifvit hörda och, der så nödigt pröfvas, undersökning å stället egt rum, hvartill kostnaden skall af klaganden förskjutas, Vår Befallningshafvande meddela utslag, deröfver klagan må föras i den ordning, som för afvittringsutslags öfverklagande är föreskrifven.

§ 31. Hvad denna stadga angående allmän afvittring innehåller, gälle i tillämpliga delar äfven för sådan särskild afvittringsåtgärd, som i senare stycket af § 6 omförmåles; dock att, i fall den åskade åtgärden pröfvas ej kunna lagligen ega rum, sökanden åligger att gälda den kostnad, som af ansökningen föranledes. Det alle etc.

K. Br. t. Canzli St. och Kam. Coll. d. 26 Mars 1831 (i fråga om bestämmande af grunderna för Afvittring och Skattläggning i Lappmarkerna samt af vissa åtgärder till tryggande af Lappallmogens bestånd). CARL JOHAN etc. Sedan i uti skrifvelse den 12 Juli 1826 till Vår nådiga pröfning i underdånighet öfverlemnadt ett af Vår Befallningshafvande i Vesterbottens Län upprättadt och under den 21:ste-September 1819 till Eder insändt project till Afvittrings- och skattläggnings-method för de till detta Län hörande Åsele, Lycksele och Piteå Lappmarker; Och Vi, af den anledning att ny Afvittrings Stadga för Vester-Norrlands, Vester och Norrbottens Län under tiden eller år 1824 utkommit, hvilken för en blifvande Afvittring äfven inom Lappmarkerna och nybyggens anläggning derstädes i allmänhet syntes tillämplig, men likväl i anseende till de derstädes i nedra landet varande skiljaktige förhållanden, kunde, i sammanhang med frågan om Lappmarkernas i Norrbottens Län afvittring, fordra några närmare och särskilda föreskrifter och hvilka i sådant fall äfven i ett sammanhang borde för Norrbottens båda Lappmarker komma i fråga och meddelas, genom nådigt bref till Eder den 9 Februari 1827 förordnat att, innan förberörde förslag hufvudsakligen pröfvades, Vår Befallningshafvande i Vester- och Norrbottens Län borde, efter med hvarandra i ämnet föregången öfverläggning, inkomma med underdånigt yttrande om och hvilka vidare eller förändrade stadganden eller föreskrifter, än de ofvanberörde Afvittrings-Stadga innehölle, kunde vara af nöden för afvittringens ändamålsenliga och lämpliga verkställande samt nybyggens anläggande inom Lappmarkerna; i sammanhang hvarmed Vår Befallningshafvande jemväl egde särskildt förslå de förändringar och tillägg i den för Lappmarken hittills följde skattläggningsmethod, som kunde finnas lämplige och nödige, hvarefter Eder skulle åligga att med dessa förslag och eget underdånigt utlåtande i ämnet till Oss inkomma; så hafven I, jemte anmälan att efter erhållen del Vår Befallningshafvande i Norrbottens Län under den 31 October 1827 afgifvit sitt underdåniga yttrande angående afvittringen och skatt-

läggningen uti detta Läns Lappmarker och Vår Befallningshafvande i Vesterbottens Län den 10 Mars 1828 inkommit med särskildt förnyadt underd. förslag i ämnet för Lappmarkerna derstädes, uti gemensam underdänig skrivelse den 11 November sistlidet år, till Oss öfverlemnadt dessa yttranden och förslag tillika med eget underdänigt utlåtande, uti hvilket, såsom egande nära gemenskap med förevarande ämne, i äfvenval efter det Våre Befallningshafvande i Jemtlands, Vester- och Norrbottens Län i de delar deraf, som dem hvardera angick, blifvit hörde, meddelat Edra tankar, i följd af Vår nådiga Remiss den 11 November 1829, uppå Rikets då församlade Ständers den 3 i samma månad aflåtna underdäniga skrivelse angående Afvittringsverket i Luleå Lappmark samt vidtagande af åtskilliga anstalter till tryggande af Lapp-allmogens och Nybyggarnes ömsesidiga bestånd, uti hvilken skrivelse Rikets Ständer, när bergshandteringsens bestånd och fortkomst i de nedra delarne eller kustlandet af Norrbottens Län till betydlig del berodde på möjligheten af dittransporten af de rika malmförråd, som förefinnas i landets öfra delar, men hvarest, i anseende till den tröga skogsvexten derstädes, bruksanläggningar icke med fördel kunde företagas, nämnde transport åter hufvudsakligen endast af Lapparne med deras renar kunde verkställas, men, efter hvad upplyst blifvit, det vore att befara det Lappska folkstammarna, som, redan betydligt sig förminskat, skulle omsider blifva alldeles utrotade, så vida icke genom en skyndsam afvittring af nybyggens anläggande och odlingslägenheterna, med afskiljande dervid af nödiga vinterstamhåll för Lapparne, desse försattes i oqvåldt åtnjutande af den betesrättighet, som för underhållet af deras renar, såsom deras enda egendom och enda medel till uppehälle och förkofran oundgängligen erfordrades, på sådan grund, och då Vi redan uti nådigt Bref till Eder, Vårt Kammar-Collegium, samt Vårt och Rikets Bergs-Collegium af samma dag som 1824 års Afvittringsstadga, infortrat underdänigt utlåtande om de föreskrifter, jemkningar och tillägg, som, i afseende på nybyggens anläggande i Lappmarken, kunde finnas nödige, ansett sig böra i underdänighet anhålla det Oss täcktes, sedan vederbörandes yttranden i ämnet blifvit inhemtade, låta vidtagna verksamma åtgärder till afvittring i Luleå Lappmark, oberoende af Afvittringsverket i den öfriga delen af Norrbottens Län; öfverlemnande Rikets Ständer till Oss i underdänighet, att af det anslag, som till Egodelningsverket blifvit vid Riksdagen å Nionde HufvudTiteln anvisadt, för Afvittringens skyndsamma bedrivande i Luleå Lappmark disponera på stor del, som omständigheterna eller afvittrings-arbetets behörfiga fortgående på andra orter möjligen må kunna medgifva. Härjemte, och till afhjelpande af den skada, som tillskyndades Nybyggarna derigenom att Lappallmogen med deras renhjordar ofredade Nybyggarnes odlade ängsmark och att de deraf samlade höförråd varda af renarne förtärde eller nedtrampade, hafva Rikets Ständer, i sammanhang med förevarande ärende, samt för att, vid det förhållande af en beständig strid och tåflan, som emellan Lapparne och Nybyggarna finnes rådande, anledningarna till ofredande, split, tvedragt och rättegångar dem emellan, så vidt möjligt vore, genom särskilda bestämda föreskrifter och stadganden må förebyggas, hos Oss i underdänighet anhållit att det nådiga stadgande, som Vi, i afseende på gärdsgårdshägnader omkring det hö, som af Nybyggarna icke förvaras i lador, redan under den 3 Maj 1825 meddelat till efterlemnadt i Lappmarkssocknarne inom Vesterbottens Län, äfven måtte till de öfriga norra provinserna utsträckas; likväl med det nådiga förklarande dervid att, der gärdsgårdar icke ansågos uppfylla ändamålet eller icke kunde utan svårighet uppföras, andra lämpliga hägnader må, till stackhöets förvarande emot återkan af renarne, uppsättas efter de föreskrifter och förordnanden, som af vederbörande Våre Befallningshafvande kunde i detta afseende varda meddelade. Vidare och enär det icke sällan skall hända att då starka frostnätter inträffa i öfra fjällen, innan snön betäcker marken, jorden så tillfrysar att renarne icke kunna erhålla föda derstädes, vid hvilka tillfällen det vore för Lapparne af största vikt, om de icke skola möta sin undergång, att de då finge begagna nedra landets kronoskogar, hafva Rikets Ständer framburit den underd. önskan, det Våre Befallningshafvande måtte anbefallas att, intilldess afvittringen i Lappmarken hunnit försiggå och nödiga vinterstamhåll för Lapparne dervid blifvit utsedda, tillhålla Kronobetjeningen att vid sådana tillfällen icke allenast utse de trakter, der Lapparne kunde begagna renbetet, utan äfven bevaka ömsesidigt rätt emellan Lappar och Nybyggare, så att de å ingendera sidan hvarandra förfördelade. Hvarför utan och som det nog samt vore bekant att Lappallmogen hade en lika allmän, som för densamma förderlig fallenhet för omåttligt bruk af bränvin, samt att Nybyggarna, drifne af vinningslystnad, allmänt nog begagnade alla medel att de förre dertill förleda, hafva Rikets Ständer i underdänighet anhållit att, efter inhemtande af vederbörande Våre Befallningshafvandes underdäniga utlåtanden, Oss måtte tackas, derest behovet skulle

finnas det påkalla, i nåder förordna en sådan skärpning och tillägg i den om bränvins försäljning och bruk gällande författning, som för dessa orter må kunna anses lämplig och till ändamålet ledande.

I sammanhang härmed hafve Vi i nåder låtit Oss föredraga en af Fjäll-Ordningssmannen i Jemtland Jon Andersson å Lappallmogens derstädes vägnar ingifven skrift, deruti, under anförande att Lapparne, som från barndomen ej vänt sig vid annat näringsfång än värden af deras renar, befarade sin undergång i framtiden, såvida ingen gräns sattes för vidare inkräktningar genom nybyggensanläggningar på de trakter deras fäder bebott, samt att, då derstädes funnos Nybyggarna tillhörige myror och slottslägenheter, hvilka, utan möjlighet att sådant hindra, af renarne om sommaren nedtrampades och till en del arbetades, Nybyggarna vid sådana tillfällen tvunge dem att flerdubbelt betala skadans värde, Lapp-allmogen alltså i underd. anhållit, det måtte dem i nåder tillåtas, att begagna de trakter, deras fäder innehaft, emot erläggande af den af-rädranta årligen, som kunde i nåder pröfvas skälig, samt att de Nybyggare, hvilka sig redan nedsatt eller framdeles kunde sig nedsätta inom eller nära fjälltrakterna, måtte tillförbindas att lagligen inhägnat sina egor, såframt de till någon skadeersättning i förberörde fall skulle anses berättigade; hvaröfver I, Vårt Kammar-Collegium, sedan Vår Befallningshafvande i Jemtlands Län dess yttrande meddelat, den 6 April 1829 Edert infortrade underdäniga utlåtande afgifvit.

Detta allt hafve Vi nu i behörigt öfvervägande tagit; Och hvad först beträffar frågan om afvittringens företagande och verkställande i Lappmarkerna i allmänhet inom Vester- och Norrbottens Län och särskildt, på sätt Rikets Ständer begärt inom Luleå Lappmark, oberoende af Afvittringsverket i den öfriga delen af länen; så, enär några medel å Nionde Hufvudtiteln icke för närvarande finnas att härtill använda, och hvad angår den af Rikets Ständer vid sista Riksdag särskildt i främsta rummet för utflyttningar vid laga skiften anslagna summa, ännu icke kunnat bedömas i hvad mån något öfverskott derå kunde uppkomma, hvilket för ifrågavarande ändamål kunde vara att disponera; så hafve Vi med frågan rörande afvittringen och skattläggningen inom ofvannämnde Lappmarker tills vidare uppskjutit.

Vidkommande dernäst Rikets Ständers underdäniga hemställan att det i Vårt nådiga Bref den 3 Maj 1825 för Lappmarkssocknarne inom Vesterbottens Län meddelte stadgande, rörande gärdsgårdshägnader omkring det hö, som af Nybyggare icke i lador förvaras, måtte till de öfriga norra provinsernas Lappmarker utsträckas; så hafve Vi, med bifall till hvad Rikets Ständer härutinnan föreslagit och Våre Befallningshafvande tillstyrkt, i nåder godfönnit förordna att hvad redan för Vesterbottens Läns Lappmarker, enligt berörde Vårt nådiga Bref den 3 Maj 1825 i detta ämne stadgadt är, äfven må för Lappmarkerna i Norrbottens och Jemtlands Län gälla till efterrättelse, eller att Nybyggare och HemmansInnehafvare derstädes, hvilka å sina ängar och slotttermysor icke förvara sitt hö uti ordentliga lador, utan lägga detsamma i stackar, skola förse sådana höstackar med en stadig och tät gärdsgård till fyra alnars höjd på fem eller sex alnars afstånd å alla sidor från stacken, för att emot återkan af renkreaturen densamma förvara, vid äfventyr för egaren till höet att, i annat fall, sjelf sin skada stånda, om slaget, bergadt och i stack upplagdt hö uppåtes och nedtrampas; dock böra såväl inom Norrbottens och Jemtlands som Vesterbottens Läns Lappmarker, der gärdsgårdar icke anses uppfylla ändamålet, eller icke kunna utan svårighet uppföras, andra lämpliga hägnader för ändamålet uppsättas efter de föreskrifter och förordnanden, som af Våre Befallningshafvande i Länen varda härom meddelde, hvaremot det jemväl bör åliga Lapparne att, genom noga tillsyn å deras renhjordar, söka förekomma förluster för Nybyggarna och att om, genom bevislig uraktlåtenhet å Lapparnes sida, skada sker, som eljest kunnat undvikas, Lapparne derföre böra vara till ersättning förbundne; Och vele Vi i öfrigt hafva Våre Befallningshafvande i Jemtlands och Norrbottens Län i nåder anbefaldt att, genom Kungörelse i Länen i förening med hvad ofvan stadgadt är, erinna Nybyggarna om angelägenheten att, till förekommande af skada i förenämnde afseende, uppföra hölador och, så vidt sig göra låter, deras ängsmark instänga.

Hvad vidare angår Rikets Ständers gjorde underdäniga hemställan om befallning till Våre Befallningshafvande att vid de tillfällen, då renarne icke kunna i öfra fjällen erhålla deras föda och det för Lapparne vore af vikt att till renbete få begagna nedra landets kronoskogar, intilldess afvittringen i Lappmarkerna hunnit försiggå, och nödiga vinterstamhåll för Lapparne dervid blifvit bestämda, de trakter må genom Kronobetjeningen utses, der renbete må af dem kunna begagnas; så hafve Vi, på grund af hvad Våre Befallningshafvande yttrat, funnit skäligt tills vidare i nåder bifalla att, vid ofvan-

nämnde tillfällen, det må vara Vår Befallningshafvande tillåtet att inom Lappmarkerna låta, på Lapparnes ansökan, utse de för Lapparne nödiga betesplatser å kronans allmänningar, så länge dessa allaredan icke till annat ändamål äro använde; dock med vilkor att skogen dervid ej af Lapparnes skadas eller annat förfång af dem föröfvas: Börande i öfrigt Kronobetjenningen, i afseende härpå, åligga att noga bevaka Nybyggarnes och Lapparnes ömsesidiga rätt, så att de icke, i anledning häraf, hvarandra förfördela.

I afseende åter på frågan om ett sådant tillstånd afven må utsträckas till nedra landets kronoskogar, hvarom Vår Befallningshafvande i Vester- och Norrbottens Län varit af olika tankar; så vele Vi, innan Vi härom fatte Vårt nädiga beslut, hafva Vår Befallningshafvande i berörde, afvensom Jemtlands Län, i nåder anbefaldt att, efter Länens Hushålls Sällskapers, och i Norrbottens Län, der sådant sällskap icke är inrättadt, efter kunnige Jordbrukares, hörande, och, der så finnes nödigt, föregående brefvexling med hvarandra i ämnet, närmare utreda denna fråga och de för och emot densamma förekommande skäl och omständigheter samt derefter med ytterligare utlåtande derom till Oss inkomma.

Beträffande den af Rikets Ständer framstälde fråga om skärpning för Lappmarkerna i de om oloflig försäljning och omätligt bruk af brännvin gällande författningar; så hafve Vi, med afseende å hvad vederbörande i detta ämne yttrat, icke funnit lämpligt att för Lappmarkerna göra någon ändring i hvad nu gällande författningar härom i allmänhet stadga; men vele likväl hafva Vår Befallningshafvande uti ofvannämnde trenne Län i nåder anbefaldt att noga tillse, det författningarna i denna del inom desse orter noga handhafvas och efterlevas.

I afseende slutligen på den af Fjell-Ordningssmannen från Jemtland, Jon Andersson gjorde framställning och dervid främst dess anhållan att Lapp-Allmogens måtte med afdragsränta få begagna de trakter, deras säder innehaft; så kommer Afvittrings-Stadgan för Länet med de flere i ämnet meddelade föreskrifter att i sådant afseende gälla till efterrättelse; beroende på framtida pröfning, i sammanhang med afvittringen i detta Län, om för Lapparnes vinterstamhall några särskilda trakter må afsättas och dem enskildt till begagnande förbehållas.

Vidkommande åter den begärda föreskriften att Nybyggarna måtte tillförbindas inhägn sina egor; så hafve Vi funnit någon vidare föreskrift i afseende härpå, än den, som i lag och författningar redan är stadgad, icke vara af nöden.

Hvad Vi i ofvannämnde ämnen sålunda i nåder förordnat, gifve Vi Eder till svar samt vederbörande Vår Befallningshafvandes förståndigande och behöriga efterrättelse, uti hvad deraf dem hvardera angår, härmed i nåder tillkänna; Och Vi befalle etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Okt. 1866, inf. å nästa sida.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 20 April 1841 (ang. bestämmande af säkra gränser för Lapp-Allmogens i Jemtland renbetes-trakter). CARL JOHAN etc. Sedan, i anledning af Fjellallmogens i Undersåkers Socken af Jemtlands Län gjorda underdåniga ansöknin, att varda bibehållen vid de renbetes-trakter den af Alder innehaft och att skillnaden emellan dessa trakter å ena sidan samt Nybyggare och Skattebönders ägor å den andra måtte blifva uppgången, Vi i Nädigt Bref den 19 September 1837 förordnat, det borde den i afseende på föreslående af grunder för afvittringen inom Hede Pastorat i Herjedalen utsedde Committé afven afgifva underdånigt yttrande och Förslag rörande säkra gränser bestämmande för Lappallmogens renbetes-trakter i Länet, så har Vår Befallningshafvande, uti skrivelse den 19 Februari 1838, till Vår Nädiga pröfning i underdånighet insändt bemälte Committéens uti sistnämnde fråga särskildt afgifne underdåniga Förslag; i anledning hvaraf I, efter det General-Landtmäteri-Contoret blifvit hört, under den 11 sistlidne Mars underdånigt utlåtande afgifvit, och hafve Vi, vid föredragningen häraf, funnit godt i Nåder förordna, att den författning, som Committéens ansett nödig för att af Kronans disponible fjellmarker tilldela Lappallmogen nödigt utrymme för renbete samt skog till bränsle, skall, så snart afvittringsarbetet i Jemtlands Län så vida hunnit fullbordas att tvänne Afvittrings-Landtmätare kunna för densamma användas, taga sin början och verkställas enligt följande grunder:

1:o. Två skickliga Afvittrings-Landtmätare utses och förordnas af Vår Befallningshafvande, att emot arfvode förrättningen verkställa, i enlighet med gällande författningar och de föreskrifter, som derom nu varda i Nåder meddelade.

2:o. Lappallmogen kallas genom deras Länsman samt enskilde jordägare genom kungörelse till sammantråde i ämnet, hvarvid protokoll af Landtmätaren hålles, hvilket af honom och de närvarande gode männen undertecknas.

3:o. Efter de uplysningar, som således vid sammanträdet erhållas, skall Landtmätaren, der chartor öfver marken saknas, uti en scala af 2000 alnar på decimaltummen, till yttre gränserne afmätta hvarje så kalladt skattefjellsområde.

4:o. Sedan en Socken eller, der belägenheten annorlunda fordrar, samfaldte Fjellmarken på Charta blifvit lagd, skall Landtmätaren med tvänne ojäfvige gode män, i vederbörandes närvaro, af tillstötande disponible Kronomarker utstaka nödige betestrakter, särskildt för hvarje skattefjell, hvarvid sorgfälligt tillses, att, så vidt möjligt är, nödig skog till bränsle icke saknas;

5:o. Årliga räntan för hvardera af de sålunda utstakade markerna föreslår Landtmätaren och Gode männen, beräknad i Smör, hvilken ränta sedermera af Vår Befallningshafvande pröfvas och, der den skäligen anses, för ständig stadfästes;

6:o. Upstår Lappallmogen emellan, eller emellan Lappallmogen och angränsande jordägare sådan tvist om skillnaden i Fjelltrakterne, som icke af Landtmätaren och Gode männen kan biläggas, underställes frågan Vår Befallningshafvandes pröfning, som äger i ämnet besluta;

7:o. Fisket i de Sjöar och Strömmar som finnas inom Lapparnes sålunda afrosade betesmarker, bör, derest detsamma icke med indeldt ränta är försedd, åtfölja betesrättigheten emot särskild ränta, som af Vår Befallningshafvande bestämmes;

8:o. Några Nybyggen i Fjelltrakterne böra hädanefter icke uplåtas förr än Lapparnes betesmarker behörigen utstakade blifvit; dock kan, i sammanhang med förrättningen rörande urskiljande af Lapparnes betesmarker jemväl Nybyggen utstakas, där lägenheter finnas och Sökande dertill sig anmäla.

9:o. Afönningen så till Landtmätare som Gode männen, afvensom till handtlangning under förrättningen bestrides af allmänna medel.

10:o. Så väl Socknarnes Hemmansägare och Nybyggare som Lappallmogen må äga att hvar för sig utse en ojäfvig God man ifrån Socknar, hvilkas ägor icke till Fjelltrakterne angränsa.

11:o. Landtmätarens arvode föreslås af Styresmannen samt bestämmes af Vår Befallningshafvande; dock ej till högre belopp än för Afvittrings-Landtmätarne i Länet i allmänhet bestäas, och äge Landtmätare öppet att emot Vår Befallningshafvandes beslut i ämnet anföra underdåniga besvär.

12:o. Förskott å arfvodet äge Landtmätare, efter Styresmannens förslag, från Landt-Ränteriet utbekomma, dock ej öfverstigande 333 Rdlr 16 sk. Banco för år.

Beträffande de tvänne särskilde af Krono Länsmaunen A. Hållström å Lappallmogens i vissa delar af Länet vägnar i underdånighet gjorda ansökningar, om denna Allmogens bibehållande vid innehaft Fiskevatten, renbetes-trakter och skogs-fång, hvaröfver Landshöfdinge Embetet i Länet, under den 26:te October sistlidet år sig yttrat, samt i inforordadt underdånigt utlåtande, af den 11 sistlidne Mars, afgifvit, hafve Vi, i följd af hvad Vi här ofvan i Nåder stadgått rörande bestämmande af gränsen för Lappallmogens renbetes-trakter, funnit dessa ansökningar förfalla.

Meddelande Eder detta till svar och nödig kännedom, jemte det Vi låte Nädigt Bref i ämnet till Vår Befallningshafvande afgå, befalle Vi etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Mars 1871, inf. sid. 435.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 30 September 1851 (i anl. af K. Bfdes i Vesterbottens Län förfrågan huru förhållas skall i vissa fall vid skattläggning af hemman i Länets Lappmarken). OSCAR etc. Vår ynnest etc. Sedan Vi under den 30 Augusti 1848 i Nåder gillat och fastställt Edert Utslag af den 7 April 1847, hvarigenom I, med stöd af 9 § uti den för Kronofogdarne i Lappmarken den 5 Augusti 1760 utfärdade Instruction samt 5 momentet uti Kongl. Reglementet den 24 November 1749 återförvisat frågan om skattläggning af kronohemmanen Sandsjön N:is 1 och 2 om $\frac{1}{2}$ mantal hvardera i Åsele Lappmark och Socken af Vesterbottens Län, till Vår Befallningshafvande i Länet, som, sedan med egornes geometriska affattning och beskrifning förfarit i öfverensstämmelse med ofvanberörde § af Instructionen för kronofogdarne i Lappmarken, egde att utan hinder af dess förra undanröjda beslut af den 1 April 1844, angående Sandsjö hemmans mantal, ränta och frihetsår, genom utslag i behörig ordning sig utlåta, i följd hvaraf berörde hemman, som i afseende på deras gamla skattetal, ett åttendedels mantal hvardera, undergått sådan provisionel skattläggning, som i förenämnde § af Instructionen för Kronofogdarne i Lappmarken oförmåles, borde geometriska aftagas; så har, med anledning häraf, Vår bemälde Befallningshafvande uti skrivelse den 4 December förstnämnde år underdånigt anhållit, att som hvarken ofvanberörde Instruction eller någon annan Författning föreskrefve, hvilken, antingen kronan eller åboerne,

nämnde tillfällen, det må vara Vår Befallningshafvande tillåtet att inom Lappmarkerna låta, på Lapparnes anmälan, utse de för Lapparne nödiga betesplatser & Kronans allmänningar, så länge dessa allaredan icke till annat ändamål äro använde; dock med vilkor att skogen dervid ej af Lapparne skadas eller annat förfång af dem förfövas: Börande i öfrigt Kronobetjeningen, i afseende härpå, åligga att noga bevaka Nybyggarnes och Lapparnes ömsesidiga rätt, så att de icke, i anledning häraf, hvarandra förfördela.

I afseende åter på frågan om ett sådant tillstånd äfven må utsträckas till nedra landets kronoskogar, hvarom Vår Befallningshafvande i Vester- och Norrbottens Län varit af olika tankar; så vele Vi, innan Vi härom fatte Vårt nädiga beslut, hafva Vår Befallningshafvande i berörde, äfvensom Jemtlands Län, i nåder anbefaldt att, efter Länens Hushålls Sällskapers, och i Norrbottens Län, der sådant sällskap icke är inrättadt, efter kunnige Jordbrukares, hörande, och, der så finnes nödigt, föregående breifvexling med hvarandra i ämnet, närmare utreda denna fråga och de för och emot densamma förekommande skäl och omständigheter samt derefter med ytterligare utlåtande derom till Oss inkomma.

Beträffande den af Rikets Ständer framstälde fråga om skärpning för Lappmarkerna i de om oloflig försäljning och omåttligt bruk af brännvin gällande författningar; så hafve Vi, med afseende å hvad vederbörande i detta ämne yttrat, icke funnit lämpligt att för Lappmarkerna göra någon ändring i hvad nu gällande författningar härom i allmänhet stadga; men vele likväl hafva Vår Befallningshafvande uti ofvannämnde trenne Län i nåder anbefaldt att noga tillse, det författningarna i denna del inom desse orter noga handhafvas och efterlefas.

I afseende slutligen på den af Fjell-Ordningssmannen från Jemtland, Jon Andersson gjorde framställning och dervid främst dess anhållan att Lapp-allmogen måtte med afdragsränta få begagna de trakter, deras fäder innehafte; så kommer Afvittrings-Stadgan för Länet med de flere i ämnet meddelade föreskrifter att i sådant afseende gälla till efterrättelse; beroende på framtida pröfning, i sammanhang med afvittring i detta Län, om för Lapparnes vinterstambåll några särskilda trakter må afsättas och dem enskildt till begagnande förbehållas.

Vidkommande åter den begärda föreskriften att Nybyggarna måtte tillförbindas inhägnas sina egor; så hafve Vi funnit någon vidare föreskrift i afseende härpå, än den, som i lag och författningar redan är stadgad, icke vara af nöden.

Hvad Vi i ofvannämnde ämnen sålunda i nåder förordnat, gifve Vi Eder till svar samt vederbörande Vår Befallningshafvandes förständigande och behöriga efterrättelse, uti hvad deraf dem hvardera angår, härmed i nåder tillkänna; Och Vi befalle etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Okt. 1866, inf. å nästa sida.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 20 April 1841 (ang. bestämmande af säkra gränser för Lapp-Allmogens i Jemtland renbetes-trakter). CARL JOHAN etc. Sedan, i anledning af Fjellallmogens i Undersåkers Socken af Jemtlands Län gjorda underdåniga ansökning, att varda bibehållen vid de renbetes-trakter den af Alder innehafte och att skillnaden emellan dessa trakter å ena sidan samt Nybyggare och Skattebönders ägor å den andra måtte blifva uppgången, Vi i Nådigt Bref den 19 September 1837 förordnat, det borde den i afseende på föreslående af grunder för afvittringen inom Hede Pastorat i Herjedådalen utsedde Committé äfven afgifva underdånigt yttrande för Förslag rörande säkra gränser bestämmande för Lappallmogens renbetes-trakter i Länet, så har Vår Befallningshafvande, uti skrifvelse den 19 Februari 1838, till Vår Nådiga pröfning i underdånighet insändt bemänte Committé uti sistnämnde fråga särskildt afgifne underdåniga Förslag; i anledning hvaraf I, efter det General-Landtmätari-Contoret blifvit hört, under den 11 sistlidne Mars underdånigt utlåtande afgifvit, och hafve Vi, vid föredragningen häraf, funnit godt i Näder förordna, att den förrättning, som Committé ansett nödig för att af Kronans disponible fjellmarker tilldela Lappallmogen nödigt utrymme för renbete samt skog till bränsle, skall, så snart afvittringsarbetet i Jemtlands Län så vida hunnit fullbordas att tvänne AfvittringsLandtmätare kunna för densamma användas, taga sin början och verkställas enligt följande grunder:

1:o. Två skicklige AfvittringsLandtmätare utses och förordnas af Vår Befallningshafvande, att emot arvode förrättningen verkställa, i enlighet med gällande författningar och de föreskrifter, som derom nu varda i Näder meddelade.

2:o. Lappallmogen kallas genom deras Länsman samt enskilde jordägare genom kungörelse till sammanträde i ämnet, hvarvid protokoll af Landtmätaren hålles, hvilket af honom och de närvarande gode männen undertecknas.

Svensk Lagsamling. II.

3:o. Efter de uplysningar, som således vid sammanträdet erhållas, skall Landtmätaren, der chartor öfver marken saknas, uti en scala af 2000 alnar på decimaltummen, till yttre gränserne afmätta hvarje så kalladt skattefjellsområde.

4:o. Sedan en Socken eller, der belägenheten anslunda fordrar, samfaldte Fjellmarken på Charta blifvit lagd, skall Landtmätaren med tvänne ojäfvige gode män, i vederbörandes närvaro, af tillstötande disponible Kronomarker utstaka nödige betestrakter, särskildt för hvarje skattefjell, hvarvid sorgfälligt tillses, att, så vidt möjligt är, nödig skog till bränsle icke saknas;

5:o. Ärliga räntan för hvardera af de sålunda utstakade markerna föreslår Landtmätaren och Gode männen, beräknad i Smör, hvilken ränta sedermera af Vår Befallningshafvande pröfvas och, der den skälig anses, för ständig stadfästes;

6:o. Upstår Lappallmogen emellan, eller emellan Lappallmogen och angränsande jordägare sådan tvist om skillnaden i Fjelltrakterne, som icke af Landtmätaren och Gode männen kan biläggas, underställes frågan Vår Befallningshafvandes pröfning, som äger i ämnet besluta;

7:o. Fisket i de Sjöar och Strömmar som finnas inom Lapparnes sålunda afrösade betesmarker, bör, derest detsamma icke med indeldt ränta är försest, åtfölja betesrättigheten emot särskild ränta, som af Vår Befallningshafvande bestämmes;

8:o. Några Nybyggen i Fjelltrakterne böra hädanefter icke uplåtas förr än Lapparnes betesmarker behörigen utstakade blifvit; dock kan, i sammanhang med förrättningen rörande urskiljande af Lapparnes betesmarker jemväl Nybyggen utstakas, där lägenheter finnas och Sökande dertill sig anmäla.

9:o. Afhöningen så till Landtmätare som Gode männen, äfvensom till handtlangning under förrättningen bestrides af allmänna medel.

10:o. Så väl Socknarnes Hemmansägare och Nybyggare som Lappallmogen må äga att hvar för sig utse en ojäfvig God man ifrån Socknar, hvilkas ägor icke till Fjelltrakterne angränsa.

11:o. Landtmätarens arvode föreslås af Styresmannen samt bestämmes af Vår Befallningshafvande; dock ej till högre belopp än för AfvittringsLandtmätarne i Länet i allmänhet bestås, och äge Landtmätare öppet att emot Vår Befallningshafvandes beslut i ämnet anföra underdåniga besvär.

12:o. Förskott å arvodet äge Landtmätare, efter Styresmannens förslag, från Landt-Ränteriet utbekomma, dock ej öfverstigande 333 Rdlr 16 sk. Banco för år.

Beträffande de tvänne särskilde af Krono Länsmannen A. Hällström & Lappallmogens i vissa delar af Länet vägnar i underdånighet gjorde ansökningar, om denna Allmogens bibehållande vid innehafde Fiskevatten, renbetes-trakter och skogs-fång, hvaröfver Landshöfdinge Embetet i Länet, under den 26:te October sistlidet år sig yttrat, samt i infordradt underdånigt utlåtande, af den 11 sistlidne Mars, afgifvit, hafve Vi, i följd af hvad Vi här ofvan i Näder stadgadt rörande bestämmande af gränsen för Lappallmogens renbetes-trakter, funnit dessa ansökningar förfalla.

Meddelande Eder detta till svar och nödig kännedom, jemte det Vi låte Nådigt Bref i ämnet till Vår Befallningshafvande afgå, befalle Vi etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Mars 1871, inf. sid. 435.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 30 September 1851 (i anl. af K. Bfhdens i Vesterbottens Län förfrågan huru förhållas skall i vissa fall vid skattläggning af hemman i Länets Lappmark). OSCAR etc. Vår ynnest etc. Sedan Vi under den 30 Augusti 1848 i Näder gillat och fastställt Edert Utslag af den 7 April 1847, hvarigenom I, med stöd af 9 § uti den för Kronofogdarne i Lappmarken den 5 Augusti 1760 utfärdade Instruction samt 5 momentet uti Kongl. Reglementet den 24 November 1749 återförvisat frågan om skattläggning af kronohemmanen Sandsjön N:is 1 och 2 om $\frac{1}{2}$ mantal hvardera i Åsele Lappmark och Socken af Vesterbottens Län, till Vår Befallningshafvande i Länet, som, sedan med egornes geometriska affattning och beskrifning förfarits i öfverensstämmelse med ofvanberörde § af Instructionen för kronofogdarne i Lappmarken, egde att utan hinder af dess förra undanröjda beslut af den 1 April 1844, angående Sandsjö hemmans mantal, ränta och frihetsår, genom utslag i behörig ordning sig utlåta, i följd hvaraf berörde hemman, som i afseende på deras gamla skattetal, ett åttendedels mantal hvardera, undergått sådan provisionel skattläggning, som i förenämnde § af Instructionen för Kronofogdarne i Lappmarken omförmäles, borde geometriska aftagas; så har, med anledning häraf, Vår bemänte Befallningshafvande uti skrifvelse den 4 December förstnämnde år underdånigt anhållit, att som hvarken ofvanberörde Instruction eller någon annan Författning föreskrefve, hvilken, antingen kronan eller åboerne,

Bilaga E

8

Särskilda Utskottets Utdrag No 1.

Jemtlands län,
Jemtlands
lappmark.

Hittills har blifvit redogjort allenast för Norr- och Vesterbottens län, från hvilka Jemtlands län i afseende å tillhörande förhållanden väsentligen skiljer sig. I sistnämnda län finnes icke liksom i de förra någon från länets öfriga delar territoriellt afskild lappmark. Ut i äldre handlingar rörande provinsen Jemtland hafva väl komiterade funnit uttrycken Föllinge och Undersåkers lappmarker liksom äfven uti afvittringsautslag af yngre datum. Med anledning deraf hafva komiterade velat i nu ifrågasvarande lag införa begreppet »Jemtlands lappmark», hvarunder komiterade velat innefatta ej endast de vid afvittringen lapparne tilldelade, för det mesta af högre fjellsträckningar bestående områden, de s. k. skattefjellen, utan äfven de mellan dessa inskjutna smärre dalgångar, de områden, som inneslutas af lapparne, och hvilka dessa äro nödsakade att beträda för att tillgodogöra sig betet å sina skattefjell, samt slutligen all den mark, som blifvit upplåten till enskilde och skattlagts efter den för Vesterbottens läns lappmarker före år 1873 gällande metod, detta allt för så vidt genom en sådan begränsning bildas

867

ett sammanhängande land invid riksgränsen. Men då uttrycket »lappmark» i fråga om Jemtlands län ansetts föranleda missförstånd, beträffande det dermed åsyftade område, bar i det af Kongl. Maj:t framlagda lagförslaget detta uttryck blifvit utbytt mot »de inom Jemtlands län för lapparne afsatta land», hvilket emellertid innebär icke allenast ett förtydligande utan jemväl en icke oväsentlig inskränkning af det område i Jemtland, som i fråga om lapparnes flyttningsrätt komiterade velat göra likställt med lappmarkerna i Norrbottens och Vesterbottens län.

Desse för lapparne i Jemtlands län afsatta land äro skattefjellen. Såsom komiterade af äldre handlingar inhemtat, hafva före afvittringen lapparne vår och höst fört sina renar på trakter, som numera innehafvas af bofaste. Men vid afvittringen i Jemtland, hvilken, inställd år 1786, ånyo påbörjades år 1821, har lapparnes renbetesrätt helt och hållet lemnats ur sigte. Afvittringsstadgan för Jemtland af den 8 December 1820, hvilken genom Kongl. brefvet den 9 Mars 1825 förklarades skola gälla till efterföljd jemväl i Herjedalen, innehåller ingenting angående lapparne och deras renbete. Af stadgans föreskrifter synes meningen hafva varit att indela till nyhemman eller lägga under äldre hemman all odisponerad jord samt således göra kronan så att säga fri från all mark inom länet, för såvidt den var för den bofasta befolkningen begärlig. Lapparne och deras behof af mark för sin näring behandlades såsom icke förefintliga. År efter annat trängdes de utan att ens blifva hörde från af dem hittills begagnade och delvis för renbete synnerligast vår och höst oundgängligen behöfliga trakter ej endast på det lägre landet utan äfven i sjelfva fjellområdet, der stora sträckningar upplåtos åt bofaste. Genom flere Kongl. bref uppmuntrade och ordnades nemligen i fjelltrakterna detta fåbodeväsende, som isynnerhet inom Herjedalen erbjuder de allvarsammaste anledningar till förveckling emellan lappen och den bofasta befolkningen. Så godt de förmodade, torde nog lapparne sökt att värja sin rätt, ehuru deras bemödanden i detta afseende ej synas haft synnerlig framgång. På en å jemtländska lappallmogens vägnar till Kongl. Maj:t ingiiven underdånig skrift, deruti — under anförande att lapparne, som från barndomen ej vant sig vid annat näringsfång än vården af sina renar, besarade sin undergång i framtiden, så vida ingen gräns sattes för vidare inkräkningar genom nybyggesanläggningar på de trakter, deras fäder bebott — lappallmogen, anhållit det måtte dem i nåder tillåtas att begagna de trakter, deras fäder innehaft, emot erläggande af den afdradsränta årligen, som kunde i nåder pröfvas skälig, svarades genom Kongl. bref den 26

app-
träf-
gda
i st
för
råde
relat
län.

llen
nge
shaf-
d är
ället
mber
skola
ende
ngen
man
n all
be-
lades
olifva
ner-
det
ingar
ord-
erbet
veck-
för-
emö-
en &
där
en
e sin
rätt-
ebott
na de
ligen,
en

Mars 1831, att afvittringsstadgan för länet med de flere i ämnet med-
delte föreskrifter skulle gälla till efterrättelse. Först genom två Kongl.
bref den 20 April 1841 det ena »angående grunderna för afvittringen inom
Hede pastorat i Herjedalen», omfattande Hede, Vemdalens och Tennäs
socknar med Storejö kapellförsamling, hvori stadgades att af de lägen-
heter, som icke kunde användas till nya hemman, behöfliga områden
borde utses och bestämmas till vinterstambäll för lapparnes renhjordar,
samt det andra »angående bestämmande af säkra gränser för lappallmogens
i Jemtland renbetesstrakter», hvilket visserligen innehöll att nybyggen i
sjellträkterna derefter icke borde upplåtas, innan lapparnes betesmarker
blifvit behörigen utstakade, men derjemte tillät att i sammanhang med
urskiljandet af dessa betesmarker jemväl nybyggen finge utstakas der
lägenheter funnes och sökande sig dertill anmälde — först genom dessa
två Kongl. bref stadgades något skydd för lapparnes rätt till renbeten.
Men dels kommo dessa föreskrifter för sent för att kunna medföra syn-
nerligt gagn, dels har det med sistnämnda nådiga bref åsyftade ändamål
icke uppnåtts, när bestämmelserna deri, att nådiga betesstrakter
skulle utstakas för hvarje skattefjell och att dervid skulle sorgfälligt
tillses att såvidt möjligt vore icke saknades nådig skog till bränsle, ej
synas hafva af dem, som i första hand haft att bereda ärendet, blifvit
vederbörligen iaktagna.

Skattefjellen.
Lapparnas
flyttningar.

De inom Jemtlands län för lapparne vid afvittringen afsatta ren-
betesland, skattefjellen, utgöra icke ett sammanhängande område utan
ligga så att säga kringkastade vid länets norra och västra gränser.
Dessa skattefjell finnas, hvad Jemtland angår, dels inom Frostvikens och
Föllinge socknar, till hvilken senare hörer Rötagens kapellförsamling,
dels inom socknarna Offerdal, Kall, Åre, Undersåker, Hallen och Oviken.
Å samtliga de jemtländska skattefjellen utom i Åre socken hafva lappar
fått inrymning. Inrymningsbrefven hafva under olika tider affattats
olika. En del innehålla blott föreskrifter att i rätt tid erlägga räntan
för skattefjellet eller den del deraf, hvori inrymningen erhållits, andra
meddela derjemte lappen rätt att i fjellen idka renboskapskötsel och
fiske jemte förbud att anlita skogen vidare än till husbehof eller till
annat än rendjuraskötsel använda eller låta bruka betet inom fjellet.

De jemtländska lapparne lemna sina skattefjell under vintern i
slutet af November eller början af December, dertill, oafsedt sedvanan,
orsaken är att iskorpa plägar bilda sig å fjellen och enligt lapparnes
egen utsägo att betet återstådes är otillräckligt. Längre vinterflytt-
ningar företagas endast af Frostvikens lappar, som pläga sträfvat i

Ångermanland ned mot Sollefteå samt efter Ångermanlands floddal ända fram till trakterna kring Hernösand och Sundsvall. Öfriga lappar flytta nemligen endast till skogstrakterna inom de närmast fjellen belägna socknars och byars områden eller till Norge. Till slutet af April äro de åter på sina skattefjell, der de uppehålla sig tills vinterflyttningen å nya börjar.

I Herjedalen äro lapparne inrymda å skattefjell inom Storsjö kapellförsamling och Tennäs socken, hvarjemte det inom Hede socken enstaka belägna Serfjället afsatts till vinterstambåll för å andra fjell inrymda lappar, hvilka derstädes icke kunde erhålla för sitt behof tillräcklig skog. Angående inrymningsbrefven gäller hvad förut är sagdt om Jemtland. Herjedalens lappar föra sina renar under sommaren, utom på sina skattefjell, till Norge, samt på vintern så väl till Norge, som till Serfjället och, i anséende till det knappa utrymmet å skattefjellen, på enskildas egor i dessas närhet.

Samtliga lappar i detta län äro, såsom af det sagda framgår, fjell-lappar.

Förhållandet i Jemtland mellan lapparne och de bofasta skall, enligt komiterades på ingångna meddelanden grundade utsägo vara, ganska godt. Klagomål från de bofastes sida förekomma här deröfver, att renarne på våren göra skada å vallarne vid fåbodlägenheterna i fjelltrakten och å kreatursbetet derigenom att de afbeta det uppspirande gräset och nedtrampa marken, så att växtligheten förqräfväs. Äfven klagas öfver att hö i hässjor nedtrampas af renarne. Men, enligt den upplåtning komiterade bildat sig, skall skadegörelsen i denna provins vara mindre betydande och, hvad angår det förstnämnda slaget af skada, vara svår att undvika, emedan lapparne på många af skattefjellen äro i saknad af mark, som kan erbjuda goda vårbeten, enär marken af detta slag vid afvittringen tilldelats de bofasta.

I Herjedalen äro de nu ifrågavarande förhållandena mest ömtåliga. Åkerbruk drifves ej här med fördel, men boskapaskötseln är en vigtig näring för befolkningen. Å flere trakter använder den bofasta renlaf till utfodring af sina kreatur. Fåbodeväsendet är i hög grad utveckladt. En hemmansegare kan hafva flere fåbodar, emellan hvilka han flyttar med sin boskap under sommaren, samt derjemte en hel del sådana, till hvilka han icke drifver sin boskap hvarje år. De af naturen säftiga betesmarkerna i dalgångarne och å fjellslutningarne hafva inbjudit till upptagande af en mängd betesvallar och till anläggande af fåbodar vidt omkring i sjelfva fjellen. Vallarne lemna, fre-

Förhållandet
till bofasta

I dade, ett värderikt foder. Men tidigt på våren då fjellbetet är klen, är det svårt att afhålla renarne från dessa vallar. Inkomma de der under Juni månad eller senare föröfva de stor skada, för hvilken det enligt de grundsatser, som för närvarande gälla, ofta är svårt att vinna ersättning. Mindre väsentlig och i mindre mån föremål för missnöje är den skada, som renarne förorsaka å hö uppsatt i stack eller hässja, hvilket icke kan hemföras förr än marken tillfrusit och snö fallit. Sådan skada föranledes deraf att dessa hässjor och stackar i allmänhet icke äro inhägnade. Lador kunna flerstädes ej uppsättas af brist på derför lämpligt virke.

Orsaken till lappens flyttningar ligger som bekant deri, att han för sin tillvaro är beroende af renen och att detta djurs lifsvillkor icke äro de samma om sommaren som om vintern, hvarför det under olika årstider af en naturdrift, som det ej står i lappens förmåga att be- tvinga, uppsöker de ställen, der dessa lifsvillkor förefinnas. Komiterade yttra härom: »Vintertiden närar renen sig förnämligast af renlaf, men detta gör den icke under sommaren i annat fall, än när lafven är fuktig, utan äro då gräs, örter och löf af de små videarterna renens naturliga och begärligaste föda. Det nyss ur marken framspirade gräset ätes helst; när det blifvit vuxet, afbiter renen blott toppar och blad. I de lägre fjelldalarna, der gräset växer till med en förvånande fart, der betar renen icke, utan det är på fjelleidorna och fjellplatserna den ströf- var fram, förtärande gräset allt efter som det uppspirar, hvar den och kan säga, att renens betesplatser förändras dag från dag, samt med fog kan påstå, att få djur torde kräfla på en gång så vidsträckt och omväxlande betesmark som renen. Detta gäller både om fjell- och skogarenen, ty den senare ströfvar också om sommaren vidt omkring samt förtär de fina skogagräsen och videlöfven, men den afbetar där- emot ytterst sällan starran på myrar och ängar, ej heller gräset på dessa sistnämnda, sedan värtigheten å dem blifvit något försigkommen. Renen står derjemte, under det marken är bar, aldrig stilla, när den betar, utan är i ständig rörelse, upphetande, der den stryker fram, allt det af växter, som för den är begärligt, och för hvarje dag ströf- var den omkring på ganska stora områden, till hvilka den dock åter kan föras eller af sig själv komma efter några dagar. Vid denna fram- färd söndertrampar renen den torra, spröda lafven under sina klöfvar. Hösttiden deremot förtär renen begärligast af den mängd olika svamp- arter, å hvilka björkregionen under våta somrar är ofantligt rik, men i brist deraf renlaf. Sedan snö fallit, är det slut med renens ständiga

ströfvande. Renen måste då gräfsa bort snön från marken för att kunna åtkomma rensläven, och der denna förefinnes i tillräcklig mängd, flyttar sig renen dagligen helt korta sträckor. Ifrån hösten och så länge snön icke är så hård eller djup, att den gör betningen besvärlig, står renen sig godt samt bibehåller sitt hull, men ju längre det lider på vintern och ju mer hoppackad snön blir, desto besvärligare varder betningen, och det fett, som renen under hösten och förvintern samlat, försvinner då. En vanskelig tid inträder för renen, när det lider fram på våren, då solen om dagen uppmjukar snöns yta, och denna under natten tillfrysar samt bildar skare, hvilken ofta varder så stark, att man kan köra på den som på is. Renen söker sig då antingen till branta bergeidor, som äro bara eller middagstiden täckta af så upplöst snö, att den möjliggör gräfningen, eller till skogarne under träd, hvarest marken har ett mindre djupt och mindre hårdt snötäcke, eller fälla lapparne träd, som äro beväxta med lår, hvilket utgör ett nödfoder, eller ock släppas renarne helt och hållet i villan, då de ströfva omkring på skaren från trakt till trakt, från träd till träd, för att söta de lårsmulor, som finnas å trädens nedhängande grenar. Kommer denna skartid genom inträffadt blidvader tidigt på vintern, varder det en svår tid för lapparne. Att försa renarne, för så vidt renbjorden är något stor, med gran- och tallar är ett omöjligt arbete, men, hvad nästan betänkligare är, en ödeläggelse i stort af skog. Det finnes ingen annan utväg under sådana ogynnsamma renbetesförhållanden än att låta renarne, med undantag af de för flytning behöfliga, ströfva fritt omkring och blott samla tall- och granlår åt de sistnämnde. Sådana tidiga skarår inträffa dock dess bättre ej så ofta, men, när de inträffa, äro de att anse såsom lapparnes värsta missväxtår. Halvra, ja, stundom hela renbjordar förgås då, och af den del, som kan återstå samt återfinnas, erhållas knappt några årskalfvar.

vinter

Utskottet öfvergår nu till att yttra sig om de föreliggande lagförslagen, dervid först kommer i betraktande förslaget till

Lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige.

Då Utskottet vid granskningen af detta lagförslags särskilda bestämmelser ej sonnit skäl till väsentliga ändringar deri, anser sig Utskottet hufvudsakligen hafva att yttra sig angående de grundsatser, på hvilka förslaget är byggt, dervid Utskottet jemväl får anledning att meddela en öfversigt af de särskilda paragrafernas innehåll.

De områden,
hvarinom
lapparne må
öga att uppe-
hålla sig med
sina renar.
§§ 1, 4, 29,
33 och 34.

Af dessa grundsatser framställer sig i första rummet till pröfning den, enligt hvilken skola bestämmas de områden, hvarinom lapparne må ega att uppehålla sig med sina renar. I afseende härpå har skilnad bort göras mellan sommar- och vintertiden. Under sommaren ströfva fjelllapparne med sina renar omkring i fjelltrakterna på svenskt eller norskt område. Inom Norr- och Vesterbottens län erbjuder dem för denna tid landet ofvan om odlingsgränsen mer än tillräckligt utrymme. I Jemtland innesluta visserligen icke skattefjellen allmänt de för renskötseln under våren, sommaren och hösten nödiga förutsättningar, men vid lagförslagens uppställning har man tänkt sig, att bristen i detta hänseende skulle fyllas på det sätt, som nedanför kommer att närmare angifvas. Det har derfor kunnat, på sätt i lagförslagens 1 § skett, förbjudas lapparne att med sina renhjordar sommartiden lemna de dem förbehållna trakter inom lappmarkerna eller träda utom de i Jemtlands län dem anvisade skattefjellens gränser. Då detta förbud, som lagförslaget bökt göra verksamt genom att stadga bötesstraff för dess öfverträdande och ovilkorlig ersättningskyldighet enligt § 10 för sommartiden genom renarne vållad skada å gröda på åker och äng eller dermed lika ansedda utängslätter, naturligtvis äfven omfattar skogslapparne, kan man förvänta, att desses osed att under nämnda tid släppa sina renar i villan utan vaktare torde komma att vederbörligen stälfas. För såvidt angår sommartiden, har för den skull den nya lagens uppgift varit jemförelsevis enkel och synes från det framlagda lagförslagens synpunkt det område, hvarinom lapparne må ega att uppehålla sig, vara så bestämdt, att anledning till konflikter med de bofasta ej kan anses vara för handen.

Svårare har frågan ställt sig med afseende på vintertiden. Enklaste sättet att lösa den föreliggande uppgiften i denna del vore att föreskrifva uppdragandet af en geografisk gränslinie för det område, hvar-

inom lapparne skulle ega att jemväl vintertiden ströfva omkring, hvilken gränslinie det skulle vara dem förbjudet att under någon omständighet med sina renar öfverskrida. Under ärendets förberedande behandling har uttalats, att denna lösning vore den enda rigtiga. Och jemväl inom Utskottet har en sådan mening gifvit sig tillkänna. Af hvad Utskottet inhemtat, angående beskaflenheten af det näringsfång, hvaraf nomad-lappen lever, eller renskötseln, har emellertid Utskottet vunnit den öfvertygelse, att en sådan delning af landet, äfven om den vore, hvad Utskottet betviflar, praktiskt utförbar, likväl icke skulle kunna upprätthållas och att således det dermed afsedda ändamålet skulle förfelas. Utskottet har ofvanför anført, huru som renen har helt olika lefnadsbehof vinter och sommar, att hån af naturdrift uppsöker de trakter der han är efter år vaht sig att få dessa behof tillfredsställda och att fjelltrakterna, som under sommaren erbjuda hvad dertill fordras, icke göra det under vintern. I öfrigt är bekant, att då renen jagas af hunger, anöstormar eller rofddjur ingen renvaktare har makt med honom, och att till följd af allt detta det lika ofta är renen som bestämmer lappens vistelseort som tvärtom. Häraf torde vara klart, att huru den geografiska gränsen för ett lappterritorium än blefve uppdragen, skulle likväl aldrig vinnas trygghet för att ej för lappen kunde under vintern inträda nödvång att öfverskrida denna gräns. Ett effektivt upprätthållande af gränslinien skulle, förutsatt att det vore möjligt, i många fall för lappen betyda undergång för hans renhjord. Tanken på en geografisk gränslinie med den betydelse förut är sagdt mellan lapparnes land och de bofastes land måste därför betecknas såsom absolut outförbar. På sätt förut blifvit antydt, är gränsen mellan Lappland, å ena, samt Vesterbottens och Norrbottens läns kustland å andra sidan uteslutande territoriell och har ingalunda betydelsen af att vara en sådan demarkationslinie, som här är i fråga. En sådan betydelse har icke heller den inom Lappland på senare tid uppdragna odlingsgränsen, hvarmed blott åsyftats, hvad sjelfva ordet anger, att begränsa odlingen, eller att afskilja det lapparna förbehållna, för deras renbete sommar, höst och vår beräknade minimum af utrymme, å hvilket jordbruket icke vidare skulle ega att inkräkta. Ordalagen i 3 punkten af 1 § i gällande stadga om afvittring i Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker den 30 Maj 1873, sådant detta lagrum lyder enligt Kongl. kungörelsen den 13 Juli 1883, styrka detta påstående.

Men kan således icke området för lapparnes vinterflyttningar förmedelst en yttre, fysisk rālinie utstakas, återstår endast att därför uppdraga juridiska gränser, d. v. s. genom lag ordna dessa flyttningar så,

att de icke medföra en otillbörlig inskränkning af den bosastes egande- och besittningsrätt till sin jord.

Uti 8 § af berörda afvittringsstadga innefattas nu gällande föreskrifter, beträffande området för lapparnes renbetesrätt inom lappmarkerna i Norrbottens och Vesterbottens län. Detta lagrum tillförsäkrar lapparne utan afseende å afvittringen och odlingsgränsen rätt såsom hitills till renbete å all skogsmark inom lappmarkernas nuvarande område, likväl endast vintertiden å enskildes skogar nedanför odlingsgränsen. Denna lapparnes med afseende å de nämnda länens lappmarker i lag stadgade befogenhet att vintertiden beta sina renar å enskildes skogsmark nedanför odlingsgränsen hafva komiterade, och i likhet med dem fast i något förändrade ordalag Kongl. Maj:t, i lagförslaget utsträckt jemväl till enskildes egor utom lappmarkerna, enär denna befogenhet såsom för lapparne nödvändig och af ålder utöfvad vore grundad i sedvanerätt. Häremot hafva emellertid redan inom komitén, och derefter under ärendets vidare behandling inlagts de allvarligaste gensagor. Man har sagt, att uppböjande till lag af lapparnes sedvana att under vissa tider af året med sina renhjordar genomströfva det odlade landet samt der beta sina hjordar, jaga, fiska och taga nödigt virke vore en kränkning af den bosasta befolkningens i dessa trakter egande- och besittningsrätt till jorden, att sedvänjan ej kunde verka derhän, att sedan jord, hvarå lappen farit fram, lagligen kommit i enskild persons ego utan något stadgande för denne om skyldighet att tåla dess begagnande af lapparne, sådan skyldighet ändock skulle anses åligga jordegaren, att lapparnes rätt till dessa flyttningar blifvit af den bosasta befolkningen isynnerhet inom Jemmland och Herjedalen, inom hvilken senare provins en del bosasta sjelfve använde rensläfen eller renmoosan till kreatursföda, på det kraftigaste bestridd, att lappstammen liksom hvarje annan, som icke ville lemna nomadlifvet, måste gifva vika för mera civiliserade folkstammar och slutligen efter ett tynande lif utdö, att slutligen landssedens betydelse enligt 1734 års lag vore att, då den ej hade orsak med sig, gälla såsom ett undantag, der beskrifven lag ej funnes, men icke att gälla framför den beskrefna lagen.

En del af de framställda anmärkningarne mot lapparnes rätt till deras sedvanliga flyttningar inlägger i dessa en större praktisk betydelse, än de i verkligheten ega. Såsom förut påpekats, skulle de enligt lagförslagets 1 §, för så vidt enskildes egor antingen nedanför odlingsgränsen inom lappmarkerna eller utom dem deraf skulle komma att beröras, tillåtas allenast för vintertiden, då marken är frusen och snöbetäckt och skadegörelse derå i regeln ej är möjlig. Det bete,

renen deryd uppsöker, är den för hemdjuren under denna tid oåtkomliga renmossan samt lafven på trädens nedre grenar. Der denna mossas, såsom i Herjedalen, användes för husdjurens vinterutfodring, har den bofasta redan uppsamlat sitt vinterbehof deraf, då renarne anlända. Jagt och fiske äro enligt lagförelagets 21 § icke tillåtna för lapparne utom lappmarkerna i Norr- och Vesterbottens län samt de i Jemtlands län för dem afsatta land, d. v. s. skattefjellen; hvadan bofastes enskilda jagt- och fiskerätt, der utom icke kan af lapparnes blifva berörd. De senares rätt att nyttja skogen utan betalning är enligt lagförelagets 2 § & enskildes egor utom nämnda lappmarker — inom dem är enligt afvittringsstadgans 8 § lapparne förbehållen enahanda nyttjanderätt till enskildes skogar som till kronans — inskränkt till torra träd, vindfällen samt en- och videbuskar, all virkeslag som inom skogsbygderna i de inre delarne af Norrland i allmänhet äro af ringa eller intet värde. Det är ock allmänt känt, att i dess skogar årligen förruttna betydliga virkesmassor, för hvilka man ännu ej lyckats och knappt torde lyckas, äfven der kommunikationerna utveckla, bereda utväg till afsättning. Af växande skog hafva enligt lagförelagets lapparne ej rätt att & enskild jord utom lappmarkerna taga annat än löflad och detta mot betalning. Under förutsättning att lapparnes flyttningar ske inom de i lagförelagets uttaksde gränser i afseende både å betesrättens utsträckning och å utöfningen af de lapparne i sammanhang dermed tillagda befogenheter — och att sörja därför är en annan af den nu ifrågasvarande lagstiftningens väsentliga uppgifter — kan således med allt skäl sägas, att det genom dessa flyttningar vållade intrång för de bofasta icke är af synnerligt stor praktisk betydelse.

Hvad derefter angår förhållandet mellan lapparnes flyttningssvana, å ena, och den bofastes egande- och besittningsrätt till jorden, å andra sidan, synas de, som tagit sig an den senares försvar, hafva utgått från den förutsättning, att lappen icke har någon verklig rätt att åberopa, i stället för att undersöka, huru härmed förhåller sig. Man synes alltid hafva gått ut ifrån, att lappens intresse var det obetingadt underordnade. Man har känt medlidande med denna undanträngda race, men man har åberopat den utvecklingens allmänna lag, enligt hvilken det i striden mellan en högre och en lägre kultur är den förras öde att vika och gå under. Nu har man visserligen förbisett, att den kultur, hvars bävare lappen är, å stora vidder inom vårt land är den enda som trivas, att, såsom komiterade yttrat, det ej kan vara annat än lyckligt för ett land med så vidsträckt fjell som vårt, att det finnes ett folk och ett djur, hvarigenom dessa stora trakter kunna af-

vinnas
annorl.
nomad
den b
det er
Vid je.
i allm.
våra r
att, or
träda
i yttre
lappen
gamm
som f.
den fo
lappen
rygg t
renar.
bättre
gande
fogenb
till an
endast
fjelltra
behof,
gagnan
någon
saga, t
egande
till sis
kring
sata, a
Sverige
sittning
sin exi
denna
enskild
har äfr
dag an
Först

vinnas fördelar och utkomst der skapas åt människor, hvilket icke annorledes än genom detta folk och dessa djur lärt kunna ske, att nomadlivet på många trakter erbjuder viktiga näringskällor äfven för den bosatta befolkningen, att lappen med sin ren mångenstädes utgör det enda medlet för samfärdsel mellan vidt åtskilda orter o. s. v. Vid jämförelsen mellan nomadkulturen och åkerbruket har man således i allmänhet för djupt underskattat värdet af den förre i ett land med våra naturliga förhållanden. Men hvad man i synnerhet förgätit, är att, om nomadkulturen i Sverige skall försvinna, detta likväl bör inträda såsom den naturliga foljden af en fri historisk process och icke i yttre hänseende fortskyndas, allra minst på bekostnad af rätten. Ty lappen eger verkligen en rätt att åberopa för utöfningen enligt ur-gammal sed af det näringsfång, hvaraf han lefver. Lappen var den som först tog de nordliga trakterna af vårt land i besittning. Innan den förste nybyggaren sålde det första trädet i Norrlands skogar var lappen redan der. Under århundraden hade landet från Kölens fjellrygg till Bottenhafvet varit den obestriddt nyttjade betesmarken för hans renar. Och den förste besittningstagarens rätt till jorden måste anses bättre än den, som senare tillkommit. Men lappens besittningstaggande var icke till sin natur sådant, att det i sig inneslöt alla de befogenheter, hvilka tillhöra eganderättens begrepp. Det sträckte sig icke till andra än dem, nomadlivets inkränkta behof fordrade. Det afsåg endast jordens nyttjande dels till bete för renarna, under sommaren i fjelltrakterna och under vintern i skogsländet, dels till fyllande af de behof, hvilka voro en förutsättning för eller en följd af renbetets begagnande. Lappens rätt till jorden var för den skull all ifrån begynnelsen till sin natur sådan, att den icke hindrade uppkomsten, så att säga, bredvid sig af eganderätt i kultursamhällets mening. Och en sådan eganderätt framträdde och utbreddes sig med odlingen, samt omfattade till sist äfven de trakter, odlingen ej ännu lagit i anspråk, då för omkring 300 år sedan i vårt land började uttalas och tillämpas den grund-sats, att sådana egor som obygda ligga höra Gud, konungen och Sveriges krona till. Men derigenom kan lappens på det tidigare besittningstagandet grundade rätt till de nödvändiga förutsättningarna för sin existens såsom nomad så mycket mindre anses hafva förfallit, som denna rätt till sin natur var sådan, att den kunde bestå jemte såväl enskildes som statens sedermera tillkomna eganderätt. Och lappens rätt har äfven till närvarande tid bestått och utöfvats. Den kan knappast ännu i dag anses möta någon gensägelse, hvad rikets två nordligaste län angår. Först sedan staten genom afvittringarne i Jemtlands län, utan att, så

som sig bori, göra det förbehåll, som vid afvittringen i Norr- och Vesterbottens lappmarker iakttages, att nemligen lapparne äfven efter afvittringen skola vara berättigade att utom det dem tilldelade område med eller utan inskränkning till viss årtid såsom förut söka beta för sina renhjordar samt, i den mån för renbetarättens utföring är nödigt, till hushållsbehof begagna skogen, kringssurit utrymmet för lappen, så att det blifvit mindre än det nödvändiga, och kollisioner med bofaste derigenom uppkommit — först då hafva de senare, hvilka det sätt, hvar på afvittringarne förrättades, ingifvit den föreställning, att lappen icke eger någon rätt till vinterflyttningar, börjat bestrida denna rätt. Men icke har sjelfva rätten allenast genom bestridandet kunnat blifva mindre än den i och för sig var. Man medger, att staten gjort lappen orätt, då utan förbehåll hemmansbruket tillåtits upptaga jemväl för renbetet nödiga områden; men derför, säger man, bör ej den bofaste lida, som af staten utan inskränkning i afseende å nyttjanderätten förvärfvat sin jord. Dels glömmar man härvid, att lappens rätt var äldre än statens, att staten ej kunnat upplåta jorden med bättre rätt än han sjelf innehade den, att lapparnes flyttningevana så väl före som efter afvittringen var för den bofasta befolkningen i Jemtlands län väl känd, att den utgjorde, så att säga, en synlig på länets jord hvilande servitut. Dels gör man, genom att fordra att lappen skall lida för hvad vid afvittringen blifvit feladt, gällande en grundsats, som står i rak strid mot den, som eljest plägar tillämpas vid lösningen af tvister om rätt till fast egendom. Om A. föryttar sin fastighet till B. utan förbehåll af den nyttjanderätt dertill, som redan då A. förvärfvade fastigheten och sedan urminnes tider till C:s förmån bestått, och som sedermera hvarken på grund af aftal eller lagens stadgande förlorat gällande kraft, så anses icke uti den konflikt, som derigenom kan uppstå, C. vara den som skall vika. C:s rätt anses tvärtom icke vara i någon mån förminskad genom aftalet mellan A. och B., hvilkas ensak det blir att sinsemellan lösa konflikten. Tillämpades samma grundsats på nu föreliggande spörsmål, så skulle man icke sätta i fråga, att lappen skall vara den som bör tråda tillbaka. Hans rätt har ej kunnat försämrats derigenom, att den blifvit åsidosatt, eller derför, att lappen ej måttat försvara den. Skulle emellertid upprätthållandet af denna rätt omstörta eller väsentligen rubba besittningsförhållanden, som bildat sig å de trakter, hvarifrån lappen blifvit undanträngd, vore visserligen skäl till tvekan, huru vida densamma skulle nu mera kunna göras gällande. Men då lappens flyttningar kunna ordnas så, att det

intrång
nas an
I
1734 å
nes be
Nämnd
här är
på ett
våra n
sådana
mellan
som nu
lag sk
område
de icke
en stor
före lag
bredvid
ostridig
är det
utgör n
det nu
denna :
än från
S
våra e
sämre
Enligt
gade at
och up
mal so
natione
kunna
rättigh
sedvan
åtnjuta
V
förlägg
böra e
förelag

r- och
 i efter
 område
 ste för
 öf
 en,
 ofaste
 t sätt,
 appen
 a rätt.
 blifva
 ap.
 al för
 ofaste
 n för-
 äldre
 n han
 efter
 känd,
 vitut.
 id af-
 strid
 a rätt
 behåll
 heten
 mera
 lande
 A. C.
 någon
 : det
 deats
 , att
 kun-
 , att
 et
 den,
 vore
 unna
 t det

intrång, som de för den bosaste medföra, blir af ringa betydelse, saknas anledning till en sådan tvekan.

Landesedens ställning enligt 1 Kap. 11 § af Rättegångs-Balken i 1734 års lag synes icke hafva någon gemenskap med den, som lapparne berörda sedvana intager till den nu ifrågavarande lagstiftningen. Nämnda lagrum talar om sedvanan såsom norm för rättskipningen. Men här är fråga om en bestående sedvänja såsom material för lagstiftning på ett område; för hvilket lag icke finnes. 1734 års lag har icke ordnat våra nomaders och bosastes inbördes rättsförhållanden, åtminstone icke sådana dessa numera gestaltat sig. Hade den det gjort, så skulle ej mellan båda kunnat uppstå det tillstånd af brytningar och missämja, som nu gör lagstiftningens ingripande så nödvändigt. Men då en ny lag skall stiftas, hemtar den gerna sitt innehåll från de förut på det område, för hvilket den skall gälla, bestående sedvänjorna, äfven om de icke öfverensstämma med den gällande lagen. Sålunda härstammar en stor del af den hos oss stiftade lag från gamla sedvänjor, hvilka före lagens tillkomst gälde såsom rätt eller från sådana som bildat sig bredvid lagen. Då nu lapparne sedvänja att flytta med sina renar ostridigt är ett sedan urminnes tid bestående faktiskt förhållande, så är det så långt ifrån att vare sig andan eller bokstafven af 1734 års lag utgör något hinder för upptagande af berörda sedvänja i den lag, som det nu är fråga om att stifta, att det tvärt om vore en orimlighet att denna nya lag skulle hemta sin grundläggande tanke annorstädes ifrån än från samma sedvänja.

Skulle lapparne af Utskottet, nu föraktade flyttningrätt icke vinna erkännande, så skulle för öfrigt den svenske lappen komma i en sämre ställning i eget land än den norske under hans vistelse i Sverige. Enligt 3 §:n i den internationella lagen äro nemligen lapparne berättigade att årligen med sina renar flytta från det ena riket in i det andra och uppehålla sig i de trakter, hvilka hvardera rikets lappar efter gammal sedvana hiutills hafva besökt. De rättigheter, som genom internationella lagen blifvit de norske lapparne här i landet tillförsäkrade, kunna icke genom svensk lagstiftning minska. Den förnämsta af dessa rättigheter är den nyssnämnda. Men denna rätt skulle de, i händelse sedvanan här i Sverige icke skulle erhålla tillbörligt skydd, komma att åtnjuta framför landets egna barn.

Vid pröfningen inom Utskottet af den för nu föreliggande lagföreläget afgörande frågan, angående de områden, hvarinom lapparne böra egå att med sina renar vistas, har den tsigt framträdt, att den föreslagna lagen torde vara lämplig för Norr- och Vesterbottens län.

men icke vore det för Jemtlands. I de förra länen åtskildes det lapparne ensamt förbehållna området ofvan om odlingsgränsen, å ena, samt de bofastes land, kustbygden, å den andra sidan, genom en trakt, lappmarken nedanför nämnda gräns, hvilken trakt utgjorde så att säga ett slags neutral zon, der lappar och bofaste egde att vistas jemte hvarandra. I Jemtland deremot sammanstötte renbeteslandens och de odlingen ensam förbehållna trakternas gränser. Och å dessa trakter, som vid afvittringen utan något slags förbehåll kommit i enskild ego, gälde icke för lapparne någon rätt att ens vintertiden beta sina renar och erkändes icke heller af den bofasta befolkningen en sådan rätt. Om den förut funnits, så hade den likväl genom Kongl. brefvet den 20 April 1841, angående bestämmande af säkra gränser för lappallmogens i länet renbetesstrakter, blifvit borttagen. Stadgandet af en sådan rätt skulle i Jemtlands län framkalla ett olidligt tillstånd och blifva ödesdigert för länets utveckling. Den föreslagna lagens 1 § innebure en kränkning af den bofasta befolkningens egande och besittningsrätt till jorden och vore å andra sidan äfven otillräcklig att afhjelpa lappstammens betryck, emedan det vore omöjligt för lappen, jemväl under den tid af året, för hvilken han enligt lagförslaget vore ovilkorligen hänvisad till sina skattefjell, att hindra renarne att intränga på de bofastes egor. Sådant intrång vore isynnerhet att befara under Maj och Juni månader till följd deraf, att vårbetet å en del skattefjell vore alldeles otillräckligt. Jemtlands län borde därför undantagas från den nu föreslagna lagen. För detta län afpassade särskilda anordningar borde efter föregången undersökning af hithörande förhållanden vidtagas. Dessa anordningar skulle i första rummet bestå i utvidgning af lapparnes renbetesstrakter dels genom upplåtande af kronoparker till renbete, dels genom expropriation för samma ändamål af enskild mark, hvarigenom skulle kunna åt lapparne beredas så stort område, att det ej under någon del af året behöfde af dem öfverskridas. Ty lapparnes vintersfyttningar kunde betydligt inskränkas. Deras nuvarande utaträckning föranleddes ofta af helt andra orsaker än renskötselns behof. Medel till berörda utvidgning skulle erhållas genom försäljning af afverkningsbar skog å skattefjellen. Dessas areal utgjorde i rundt tal 1800 tusen tunland och skog skulle otvifvelaktigt från denna areal kunna afyttras för 1800 tusen kronor, hvilket belopp torde motsvara behofvet. Vidare skulle tillsättas myndigheter ibland lappbefolkningen, som kunde öfvervaka vidmakthållande af ordning i lappväsendet och särskildt kontrollera, om ej förhindra, bofastes renegareskap. Slutligen borde lapparne få sig ålagdt att sjelfve sörja för sin fattigvård. Vidtoges dessa anordningar, be-

böf
Jem
ning
ett
af
all
Utsk
afse
sam
likvi
garn
att
skul
för
rena
till
förut
skild
åber
tillse
Kom
förbe
Utsk
att c
brak
ega
af lä
om
skul
rättig
som
hand
terad
har
anle
man
pers
Offer
garn

höfdes ingen särskild lagstiftning för lapparne, åtminstone icke hvad Jemtland vidkomme. Den allmänna lagen vore tillfyllest.

För såvidt den nu relaterade äsigten grundar sig på förutsättningarna dels af möjligheten att kunna för lapparnes räkning afskilja ett område, tillräckligt stort för att icke under någon tid af året behöfva af dem öfverskridas, dels af att genom afrittingarne blifvit afskuren all rätt för lapparne att vintertiden flytta utom sina skattefjell, torde Utskottet kunna hufvudsakligen inskränka sig till att åberopa, hvad i afseende å båda dessa förutsättningar, redan blifvit af Utskottet anfördt, samt få anse bådas ohållbarhet uppvisad. Ett par erinringar torde likväl böra här tilläggas. Hvad den förra af de nämnda förutsättningarna vidkommer, synes det uppenbart, att den summa, som komme att inflyta för försäljning af skog i fjellstrakterna, så mycket mindre skulle förelå till inköp af de betydliga egorymder, hvilka skulle behöfvas för att bilda ett territorium, stort nog att i sig innesluta medel till renarnes uppehälle alla årets tider, som skattefjellen i Herjedalen äro till betydlig del helt och hållet skoglösa. Hvad beträffar den senare förutsättningen, eller den som angick lapparnes rätt att flytta öfver enskildes egor, har såsom ett synnerligen kraftigt stöd för dess rättighet åberopats Kongl. brefvet den 20 April 1841. Det torde därför böra tilläggas, huruvida detta Kongl. bref verkligen erbjuder ett sådant stöd. Komiterade, som icke egt tillgång till de handlingar, hvilka utgöra det förberedande underlaget för detta Kongl. bref, hafva likväl på, enligt Utskottets förmenande, fullt giltiga grunder, kommit till den åsigt, att det åsyftade dels afsättande af vissa gränser, intill hvilka jordbruket skulle få gå, men å andra sidan om hvilka lapparne skulle ega ett med jordbrukets uteslående vistas, dels äfven fastställande af lapparnes rätt till betesmark sommartiden. Frågan, huruvida lapparne om vintern skulle ega någon rättighet utom den odlingsgräns, hvilken sålunda uppdrögs, vidrördes deremot icke. Egde de förut en sådan rättighet, ej blef den genom det Nådiga brefvet dem betagen. Utskottet, som varit i tillfälle att taga kännedom om innehållet af förenämnda handlingar, har i dem erbållit full bekräftelse på rättigheten af komiterades uppfattning af ifrågavarande urkunds syfte. Af handlingarnas har nemligen Utskottet inhämtat, att det Kongl. brefvet tillkommit med anledning af underdåniga ansökningar, dels en af lappmarkskronolänsmannen A. Hållström för egen del, dels ock två särskilda af samme person i egenskap af ombud för ett antal fjellmän uti Undersåkers, Offerdals och Orkens tingslag. I den ena af de två senare ansökningarna anhålla sökandena helt allmänt att få hädanefter, som i förra

tider begagna sina förut innehafda trakter och att få vara i besittning af sina fordom innehafda rättigheter, men i de båda andra ansöknin-
garne angifva de särskildt sin önskan vara, att få blifva bibehållna
vid sin förut egande rätt till »gräsbeide sommartiden» för sina renar,
samt till fiske och skogsång. Då nu det Kongl. brefvet beviljade
hvad lapparne begärt, synes all grund saknas för det påstående, att
lapparnes flyttingerätt vintertiden skulle vara genom samma Nådiga
bref upphäfd.

Ett ordnande af lappväsendet synes lika litet inom Jemtlands län
som annorstädes tänkbart utan att den tid af året, då lappen icke kan
stängas inom ett särskildt område, eller vintertiden, honom tillåtes utöfva
sin i lagförslaget erkända, inskränkta nyttjanderätt till samma område
söm den bofaste. I öfrigt bör ihågkommas, att det är missförhållandena
emellan den nomadiserande och den jordbrukande befolkningen just i
Jemtlands län som låtit behöfvet af en verksam lag djupast förnimmas.
I Norr- och Vesterbottens län påkallas icke i samma grad lagstiftningens
mellankomst. Redan gällande rättsregler skulle der i många fall vara
tillräckliga att utjemna anledningarna till missämja. Men i Jemtlands
län är ställningen en helt annan. Det är der som, enligt länsstyrelsens
yttrande i detta ämne, »förhållandet är för år blir sämre och ett ord-
nande med noggranna lagbestämmelser är nödigt, om allvarliga och
beklagliga sammanstötningar skola undvikas». Det är om detta län
som samma yttrande innehåller följande ord: »Det är redan icke ovan-
ligt att å ena sidan renar och å andra sidan hundar skjutas och steget
från att skjuta på hvarandras djur till att skjuta på hvarandra är icke
så synnerligen stort, när förbittringen är hög och känslan af lidna, för-
menta eller verkliga, osörrätter varm». Tror man på möjligheten att
genom upplåtande af kronoparker i skattefjellens närhet till renbete och
genom expropriation för samma ändamål af enskild mark kunna för alla
årets tider bereda lapparne nödigt utrymme, då blir den nu ifrågasatta
lagstiftningen visserligen obehöfelig. Men på redan anförda skäl tror
icke Utskottet på denna möjlighet. Å andra sidan underskattar likväl
Utskottet ingalunda betydelsen af de ifrågasatta åtgärderna för utvidg-
ning och arrondering af skattefjellen. Tvärt om anser Utskottet dessa
åtgärder vara nödvändiga och böra vidtagas, men icke i stället för den
nu föreslagna lagen, utan jemte eller i kraft af den.

Tanken derpå är för öfrigt icke ny. Redan uti en underdånig
skrifvelse den 6 November 1878 yttrade sig Konungens Befallnings-
hafvande i Jemtlands län för lämpligheten af att de för försäld rätt till
skogsafverkning å några lapparnes skattefjell inom länet inflytande

ning
knin-
allna
enar,
ljade
att
di

län
kon
töfva
råde
den
us-
mas,
gens
vara
lands
leens
ord-
och
län
ovan-
teget
icke
för-
a att
och
alla
satta
tror
ikväl
vidg-
lessa
den

län
inge-
till
ande

medel blefve i en eller annan form använda till direkt lindrande af lapparnes ekonomiska betryck, eller till förvärfvande åt dem af renbetesrätt mot lega å bofastes intill skattefjellen belägna egor. Och uti ett den 21 September 1882 af nämnde Befallningshafvande afgifvet underdånigt utlåtande öfver till Kongl. Maj:t ingifna framställningar af lappar och bofasta inom Jemtlands län, rörande ordnandet af deras inbördes förhållanden, hade samma tanke uppgått i mera omfattande förelag, dels beträffande användning af redan inlutna och framdeles inflytande medel för från skattefjellen försäld skog till dessas utvidgning eller till beredande åt lapparne af betesrätt derutom, dels ock om beredande af det understöd i öfrigt, som i 1878 års underdåniga framställning blifvit antydt; hvarjemte hemställes, att Skogsstyrelsen måtte erhålla nådigt uppdrag att skyndsamt gå i författning om vederbörliga undersökningar till utrönande af de ännu befintliga afverkningssbara skogstillgångarne å lappskattefjellen och upplåtande af rätt till skogsafverkning derå i föreskrifven ordning. Detta Konungens Befallningshafvandes utlåtande blef jemte tillhörande handlingar den 6 Oktober 1882 remitteradt till komiterade för den nu ifrågavarande lagen, hvilka med anledning deraf afgåvo ett deras förslag till lagar angående lapparne och de bofaste samt angående renmärken åtföljande särskildt utlåtande. Deri hemstälde komiterade, som sunnit tillsäktande för Herjedalens och Undersåkers lapptrakter af en statstjensteman, kallad uppnyningssman, vara en bjudande nödvändighet för vinnande af ordning i lapppräsendet särskildt med hänsyn till de förflyttningar af lappar från en lappby till annan, hvilka, om lagförslaget angående lapparne och de bofaste blefve lag, skulle förekomma, att en sådan tjänsteman måtte tillsättas med af komiterade i detalj föreslagna åliggheden. Vidare hemställes, bland annat,

att undersökning måtte ske, om hvilka kronoparker hafva ett sådant läge och till marken äro så beskaffade, att de kunna till renbete under alla eller vissa tider af året upplåtas,

att efter det sådan undersökning blifvit verkställd Kongl. Maj:t måtte förordna att de kronoparker, hvilka funnits till renbete tjenliga, skola åt lapparne upplåtas under de vilkor, Kongl. Maj:t kan finna skäligt att stadga,

att då af en på nådig befallning redan verkställd undersökning öfver tillgången på renbete och skog å de vid afvittringen för lapparne af-satta skattefjellen inom Herjedalens och Undersåkers lapptrakter samt af sjelfva afvittringshandlingarne och i öfrigt inhemtade upplysningar ovedersägligt framginge, att dessa skattefjell icke erbjuda alla de be-

tangelser som krävas för renskötelsens utförande under vår, sommar och höst. Kongl. Maj:t derjemte måtte anbefalla en noggann undersökning af skattefjellen och dem tillgränsande marker i Jemtlands läns fjell-trakter, dervid borde utrönas, bland annat, hvilka trakter af den till skattefjellen angränsande marken synas böra exproprieras, kostnaden härför, samt den ordningsföljd föreslagna expropriationer böra intaga med afseende å deras vikt och nödvändighet, hvilka hemman och lägenheter synas böra inköpas samt å hvilka hemman och lägenheter renbetesrätt må kunna för evärdlig tid förvärfvas, äfvensom angående skogstillgången inom skattefjellen och möjligheten att utöfver lapparnes behof derå afverka skog.

Såsom systemål med de åtgärder, hvilka genom de förordade undersökningarne skulle förberedas, beteckna komiterade: skattefjellens i Jemtlands län arrondering och renbetesstrakternas utvidgning, så att lapparne kunna under de sidos af året, då marken är bär, ännu tillräckligt bete för sina renar utan att beträda enskildes för renbete ej upplåtna egor. Konungens Befallningshafvandes förslag i fråga om direkt understöd af skogsmedlen åt behöfvande lappar afstyrkte deremot komiterade, enär det vore att hoppas, att när indelningen i lappbyar blefve genomförd hinder icke torde möta för den anordningen, att lapparne bildade egna fattigvårdssambällen i likhet med hvad flerstädes inom Norrbottens län vore förhållandet, då de burgne lapparne hvar efter sin förmåga fuge i fattigvårdsutgiften deltaga och till följd deraf blefve intresserade af att de öfrige lapparne inom sambället arbetade för sin utkomst, samt statens utgifter till underhåll af fattige lappar i Jemtlands län komme att nedgå.

Det torde här böra nämnas, att vid lapplagens föredragning hos Kongl. Maj:t Herr Justitieministern upplyste, att med anledning af komiterades ofvanberörda förslag Kongl. Maj:t medgifvit att under förslidet och innevarande år fått inom Herjedalens, Övikens och Undersåters renbetesfjell med dertill gränsande marker anställas en uppsyningsman med de af komiterade föreslagna åligganden, att en undersökning om hvilka kronoparker må finnas tjenliga att till renbete åt lapparne upplåtas på domänstyrelsens föranstaltande skett och förslag å sådana kronoparker afgifvits, men att då å dem befintliga slätter och renbeteslägenheter blifvit upplåtna på arrende åt enskilde, någon upplåtelse åt lapparne ej kan ega rum förr än arrendetiden utgår, eller år 1890, och att, för utrönande af huruvida skogstillgången å skattefjellen medgifve någon försäkring af skog för beredande af medel till inköp eller expropriation af enskild mark eller till förvärfvande af renbetes-

mar och
sökning
ns fjell-
den till
stnaden
a intaga
hållande
n-
ngående
pparnes

örordade
effjellens
att
ti.
ej upp-
n direkt
ot komi-
r blefve
apparne
es inom
efter sin
f blefve
för sin
utlands

ing hos
af ko-
der för-
Unders-
an upp-
under-
bete åt
förslag
ter och
on upp-
el' är
et, en
l inköp
mbetes-

rätt under sommaren, jemväl anbefalts undersökning, hvars resultat likväl icke ännu blifvit Kongl. Maj:t delgifvet.

Nyttan och ändamålsenligheten af de anordningar, med hvilka man inom Utskottet velat ersätta den nu föreslagna lagen, har således redan blifvit till fullo beaktad. Såsom synes, hafva dessa anordningar jemväl delvis blifvit utförda. Det behöf, hvilket de afse att fylla, är afven i den mån sådant kunnat ske tillgodosett i lagförslagens 23 och 24 §§. Men tillser man, i hvilket förhållande samtliga dessa anordningar stå till den föreslagna lagens bestämmelser i öfrigt, finner man att de, i stället för att uppfylla det med dessa afsedda ändamål, tvärtom förutsätta dem. Uppsyningsmannen, hvilkens besättning i lagförslagens 9 § finnes förutsatt, skall enligt komiterades förslag hafva till åliggande bland annat: att hålla hand deröfver, att gällande lagbud rörande renskötseln efterkommas, att bibringa de bosaste och lapparne noggrann kännedom om hvaraderas rättigheter och skyldigheter och söka förekomma öfvergrepp från någondera parten, att om betet å något skattefjell befinner sig otillräckligt utreda huruvida bland annat genom utflyttning till annan lappby sådant må kunna afhjelpas, samt att tillse att de till tjänstgöringsområdet hörande ordningsmän fullgöra sina tjenstepligter. Men dessa uppsyningsmannens åligganden förutsätta uppenbarligen, att lagbud angående renskötseln finnas, att regler rörande lappars och bosastes inbördes skyldigheter uppställas, att indelning i lappbyar, hvar med sina ordningsmän, som få sin bestämda instruktion, införes. Den sistnämnda förutsättningen är afven erforderlig för att ett ordnande af egen fästligvård för lapparne skall vara tänkbart. Hvad beträffar de ifrågasatta åtgärderna till arrondering af lapparnes skattefjell, är icke systemålet dermed annat än det af komiterade uttryckligen angifna, eller att lapparne må kunna under de tider af året, då marken är bar, finna tillräckligt bete för sina renar utan att beträda enskildes för renbete ej upplåtna egor. Det är således till följande af hvad för närvarande brister i afseende å renbete, vår, sommar och höst inom skattefjellen, som berörda åtgärder skulle vidtagas. Att med dessa åtgärder tillfredsställa lapparnes renbetesbehof vintertiden har icke varit åsyftadt derför, att man icke ansett ett sådant tillfredsställande på detta sätt vara möjligt. För vintern måste således, oafsedt skattefjellens arrondering, tillämpas den grundsats, som förut gällt och finnes riktig. Men då denna grundsats börjat bestridas, måste den genom positiv lag åter bringas till giltighet. Huru mycket än skattefjellen må arronderas, synes dermed söga vara vunnet för ordningen i lappväsendet, såvida ej bestämmelser finnas angående den tid, hvarunder lapparne icke må

med sina renar träda utom de dem anvisade områden, påföljden för olagligt öfverskridande af områdenas gränser, lapparnes befogenheter utom dem och skyldighet att ersätta skada, som genom olagligt vistande med renarne der utom förorsakas bosfaste, angående formerna för skadeersättningens utbekommande, angående de bosfastes skyldigheter gent emot lapparne och slutligen angående anordningar för att göra de bestämmelser, som i dessa afseenden kunna uppställas, fullt verk-samma. Men att meddela sådana bestämmelser är just den nu ifråga-varande lagens syftemål. I ett och annat af nu nämnda hänseenden finnas visserligen redan meddelade särskilda stadganden; men på goda skäl har det ansetts vara af vikt, att dessa blefve infogade i en enda urkund, som innehölle alla hufvudregler för lappars och bosfastes in-bördes rättsförhållanden. För Utskottet är det för den skull uppen-bart, att de åtgärder, med hvilka man ansett den nya lagen kunna göras obehöfzig, tvärtom icke kunna blifva af synnerligt gaga annör-ledes än under förutsättning af eller jemsides med, att de i förelig-gande lagförslaget upptädda rättsregler bringas till giltighet. Så är saken jemväl uppfattad i lagförslaget, der till komplettering af kardinal-stadgandet i 1 §, angående de områden, hvarigenom lapparne må ega att med sina renar sommar och vinter uppehålla sig, intagita bestäm-melserna uti §§ 19, 23 och 24. Dets är nemligen genom 19 § före-skrifvet att, der hållande af renar å något område blir till synnerlig tunga för den bosfaste befolkningen, Konungen kan förordna, att om-rådet ej må vidare till sådant ändamål begagnas emot att lapparne er-hålla vederlag å annan tjenlig landsträcka; dets är genom 23 § med-gifvet att om kronopark, belägen utom de trakter hvarom i 1 § sägas, blifvit af Konungen förklarad tjenlig till renbetesland, det må ankomma på Konungen att bestämma det omfång, hvari bete och skogsfång, jagt och fiske så af lapparne der utöfvas; dets stadgas i 24 § rätt till expro-priation af enskild mark för det i 19 § omförmälda ändamål såväl som för att bereda lapparne vid deras skattefjell tillgång till skogsmark eller bete eller till vägar öfver emellan skattefjellen inekjotande inegor eller för att uppföra stängsel till förekommande af skadegörelse af renarne.

På sätt vid lagförslagets föredragning inför Kongl. Maj:t blifvit uttaladt, är visserligen ingalunda att hoppas, att ensamt genom den nya lagen alla missförhållanden mellan lappar och bosfaste skola med-ens blifva undanröjda, men i den riktning, som angifves af de grund-satser, hvarpå denna lag blifvit byggd, måste utvecklingen till ett bättre gå; och om de nyss anförda bestämmelserna äfven icke kunna göra

den för
er
ria. De
rna för
ligheter
att göra
lt verk-
ifråga-
se. In
på de
en enda
stes in-
uppen-
i kunna
annor-
förelig-
Så är
ardinal-
må eg-
bestäm-
§ före-
ynerlig
att om-
arne er-
§ med-
§ säga,
komma
ng, jag
lexpro-
väl som
gsmark
i för
relig af

t blifvit
om den
ola med
grund-
t re
na göra

den på dessa grundsatser hvilande lagen i öfrigt obehöfzig, erbjuda de likväl viktiga medel att främja dess verkan.

Då det alltså endast är under den tid marken är bar som afse- värd skada å egor kan af renar förorsakas;

då det måste antagas vara outförbart samt dessutom ej skulle leda till målet att tilldela lapparne ett bestämdt område, der de skulle hafva att jemväl vintertiden med sina renar uppehålla sig, och hvars gränser de icke skulle ega att å någon tid med renarne öfverskrida;

då till följd deraf icke kan undvikas, att för vintern gifva lap- parne rätt att beta sina renbjordar äfven utom de dem förbehållna om- råden;

då lapparnes vinterflyttningar öfver enskildes egor äro en sedan urminnes tid bestående, om ej i lag uttryckligt medgifven, likväl såsom faktisk förutsatt sedvana, som dessutom grundar sig å en verklig rätt, rätten att drifva det näringefång, som utgör vilkoret för deras existens såsom nomader å den jord, hvars första innehafvare de voro;

då denna rätt ej kunnat annulleras, vare sig genom att ävenska staten förklarat sig för egare till all af odlingen icke upptagen jord eller derigenom att staten vid afvittringarne utan förbehåll upplåtit jorden åt enskilde, och icke heller blifvit genom något lagbud lapparne fräntagen;

och då, i händelse de svenska lapparne skulle betagas rätten till dessa vinterflyttningar öfver enskild mark, de skulle komma i en sämre ställning i eget land än norske lappar, som enligt den internationella lagen ega sådan flyttningrätt i Sverige;

måste Utskottet fullständigt godkänna den grundsats, som i nu afhandlade fråga blifvit uttalad genom föreliggande lagförslaget 1 §.

Det har inom Utskottet varit ifrågasatt, att från den 1 § såsom vintertid betecknade del af året skulle uteslutas månaderna Oktober och November, men att dertill skulle läggas Maj månad. Hvad angår de två förstnämnda månaderna, har man ansett deras uteslutning vara nödig, emedan de bofasta i vissa trakter i Vesterbottens läns lappmarker då ännu icke skulle hafva hunnit hemsöra höet från sina icke inhägnade utängsslätter. Men utom det att dels den befarade olägenheten häraf blifvit i lagförslaget förebyggd derigenom, att ersättningen för skada å utestående hö på sådana slätter gjorts beroende deraf, att häsejorna och stackarne, hvari höet uppsamlats, blifvit inhägnade, dels Maj månad, hvarunder värtligheten just börjar komma sig för, icke lär böra in- begripas i den tid, då renar skola få beta å enskildes egor, så låter sig icke lämpligen göra att bestämma vintertiden annorlunda i denna lag

än i internationella lagen, hvarigenom norska lappar skulle komma att här i landet ega renbetesrätt å tid, då de svenska saknade den.

Då lapparnes rätt att sommartiden beta sina renar å de för dem afsatta land stundom skulle blifva illusorisk, derest det skulle vara dem förmenadt att för flyttning mellan dessa land beträda enskildes mellanliggande egor, kan lagförslaget 4 §, hvarigenom stadgas rätt till flyttningväg i sådana fall, anses såsom ett korollarium till § 1. Den inskränkning i dispositionsrätten till sin jord, som bofsat kan få vidkännas till följd af förbudet i 4 §:ns 2 mom. att genom röjning, uppodling af jord eller uppförande af hägnad beröfva lapparne sådana gamla renvägar, som forfarande äro för dem behöfliga, torde, om man ej fäster sig vid de redan anförda grunderna för lapparnes flyttningrätt, ej få anses svårare än den, som en vägeervitut i allmänhet ålägger innehafvare af fast egendom. Till stadgandena rörande betesområdet höra, såsom redan nämnts, jemväl § 19, enligt hvilken detta område kan, der sådant i de bofastes intresse blifver nödigt, förändras, samt §§ 23 och 24, enligt hvilka det kan vidgas dels genom upplåtande af kronoparker till renbete, dels genom expropriation af enskilda egor i de för lapparne afsatta landens närhet.

lättsinnig. Och man gör honom bestämdt obotlig skada genom att visa
benägenhet, lossa på sådana band, som tvinga honom att taga hänsyn
och tänka sig för något litet. Enligt högsta domstolens erinran eger stadgandet vidare en särskild
betydelse för de orter, hvarest lappar förut icke vistats, men der å kronans
mark, såsom i § 30 förutsattes, att lapparne upplåtas renbetesland. En dylik
upplåtelse egde 1888 rum å Särna kronopark i Dalarne, hvaraf bildats 1 dr.
lappby. Ett förslag till ny dylik disposition af kronoparker inom Särna
föreligger för närvarande till behandling i finansdepartementet. Och ingen
vet, hvad framtiden i den vägen genom händelsernas tvång eller veder-
börandes välvilja ytterligare kan bära i sitt sköte.

Hvad motionären sålunda anført synes utskottet innefatta fullt
giltiga skäl att biträda den åsigt, som, omfattad af komiténs flertal, af
högsta domstolen utan meningsskiljaktighet förordats, och har utskottet
i det förslag, utskottet nedan afgifver, tillagt, såsom ny 16 §, erforderlig
bestämmelse härutinnan, hvaraf sedan i sin ordning föranledts dels vissa
ändringar i 14 och 15 paragraferna, dels ändrad nummerföljd af det
kongl. förslagets öfriga paragrafer, dels ock ändring af vissa der före-
kommande hänvisningar.

Förslagets 15:de § innehåller bestämmelser om ersättning för skada,
som af lapparnes renar föröfvas å bergadt hö, hvilket lemnats utestående
i stack eller hässja, samt innehåller i första mom. den föreskriften,
att inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker, egaren ej är
berättigad till ersättning i annat fall, än då skadan tillkommit med uppsåt
eller genom vårdslöshet vid renarnes bevakning, samt att, om skadan
sker inom annan trakt under tid, då lapparne ega att med renar vistas
å trakten, enahanda bestämmelse skall gälla. Här utom Norrbottens
och Vesterbottens läns lappmarker bergadt hö lemnats utestående å tid,
då lapparne icke egde att å trakten uppehålla sig, skall enligt mom.
2 skada, som derå af renar förorsakas, ersättas af renegaren, ändå att
den ej tillkommit på sätt i mom. 1 sägs. I dessa föreskrifter har i den
af herr *Norberg* afgifna motion yrkats den ändring, att i fråga om
Jemtlands län skada, som af renar förorsakas på bergadt hö, hvilket
icke blifvit infördt i lada, utan lemnats utestående å mark i stack eller
hässja, skulle, äfven då skadan skett å tid, då renegare varit berät-
tigad, att med sina renar uppehålla sig å de bofastes egor, ersättas
af vederbörande renegare jemväl i det fall, att skadan icke tillkommit
med uppsåt eller genom vårdslöshet vid renarnes bevakning.

Till stöd för sin hemställan anför motionären: En lag, hvarigenom lappen blir tillförsäkrad rättigheter utan motsvarande skyldigheter, skall efter hvad af ort och stället inhämtad mångårig erfarenhet om lappens lefnadsvanor föres och nu gifver vid handen ingalunda leda till lappens välfärd. Tvärtom skulle lappen genom en sådan lagstiftning komma att lockas till en fortfarande liknöjdhet i värden af sina renar, en värdslöshet, som han under de senare åren tyvärr låtit komma sig till last och som ovillkorligen måste till slut leda till hans ruin. En dylik lag skall ej heller af de bofasta kunna emottagas med tillfredsställelse. Till belysning af förhållandena sådana de te sig inom de jemte ländska socknarna, hvilka jag närmast känner till, skall jag tillåta mig att påpeka att inom dessa socknar består hemmansegarens skörd *utskutande* af det hö som han får afberga af sina gränsvallar samt myr och utängs-slätter. Fastän belägna ända till 2 å 3 mil från bustadby kan han af dessa slätter årligen afberga 40 å 50, ja ända till 70 lass hö, som i brist på skog, hvaraf lador kunna uppföras, uppsättas i stackar eller i hässjor. På första sköfve eller då myrar och träsk blifvit så tillfrusna att de äro farbara, vanligen i november, hemköres detta hö till gården. Och efter tillgången af det hö, som bonden då erhåller från sin myr och utängs-slätter, är det som han uppsätter sin kreatursbesättning för vintern. Häraf inses lätt att sjelfva existensvillkoret för jordbrukaren i dessa fjelltrakter ligger till hufvudsaklig del just i dessa slätter. Vidare utgör tillgången af myr och utängs-slätter till väsentlig del grunden för uppskattningen af hemmanets värde, efter hvilket egaren måste erlägga rätt betungande skatter och öner af alla slag — alldeles på samma sätt som öfriga jordbrukare i Sverige måste erlägga skatt för sin hemmanstaxation. Häraf torde följa att den bofastes egendom icke bör lemnas till pris af lapparnes liknöjdhet eller godtycke — hvilket tvifvelsutan skulle blifva fallet, derest ofvan anförda bestämmelse blefve lag. Ty då de flesta skadorna inträffa långt bort i ödemarken, der ingen människa finnes, utom möjligen renarnes vårdare, och då det i följd häraf merendels är omöjligt för den bofaste att förebibring bevisning derom, att skadan skett genom renvårdarnes uppsat eller värdslöshet, är det föreslagna stadgandet af den beskaffenhet att — derest lapparne vilja begagna sig af de invändningar, till hvilka lagen inbjuder — de tillfällen då ersättning skulle kunna utbeaktas, ingalunda blefve regel, utan tvärtom sällsynta undantag.

Utan ett fullständigt genomförande af grundsatsen: ersättning i
 hvarje fall af den bofaste för af renar förorsakad skada af åtminstone
 bergad och i stäcker eller på annat sätt förvarad gröda, skall helt visst
 ändamålet med den nya lagstiftningen väsentligen förfelas, och stridig-
 heterna mellan lapparne och de bofaste komma att fortvara. Lyckligtvis
 äro de med renvården förknippade svårigheterna ej af den beskaffenhet,
 som den dermed mindre invigde föreställt sig. Ty om det är en sanning,
 att lappen icke under alla förhållanden kan hafva renhjordarne så i sin
 hand som den bofaste sin boskap, så är det å andra sidan visst,
 dels att han med hänsyn till beskaffenheten af de trakter, der han
 vanligen betar sina renar, i allmänhet ej behöfver en sådan magt
 öfver hjorden, dels också att han med mera arbete på renarnes
 tämjande och på vallhundarnes dressyr kan under vanliga förhållanden
 utföra en sådan magt. Erfarenheten hittills inom Jemtlands län gifver
 också vid handen, att de flesta skador uppkomma genom renvaktarens
 vårdslöshet; att ordentliga lappar kunna undgå all skadegörelse och
 följaktligen slippa utgifva ersättning för sådan; samt att, der skada
 skett, de redbara lapparne icke undandra sig att ersätta densamma,
 äfven der ersättnings sökanden icke kunnat visa uppsåt eller
 vårdslöshet. Erinras äfven, att vid de sammanträden, som hållits
 med de jemtländske lapparne för inhemtande af deras yttranden
 öfver lappkomiténs förslag, lapparne allmänt ansett det vilkor
 för ersättningsskyldigheten, att skadan skall hafva skett genom
 uppsåt eller vårdslöshet, saklöst kunna bortfalla. Under tiden
 före de närmast förflutna 20 åren eller så bortåt hörde det till
 sällsyntheterna, att skada å höstackarne blef föröfvad genom
 renar, fastän lapparne vintertiden då liksom nu nedsatte sig med
 sina renar på de bofastes egor. Och det synes mig klart, att
 svårigheterna med att hålla renarne ifrån höstackarne äro
 vida mindre nu sedan renbeteslanden på sista tiden
 blifvit väsentligen utvidgade. Genom sitt förevarande
 förslag har motionären bragt å bane en af de mera
 ömtvistade frågorna rörande rätta ordnandet af förhållandet
 mellan lapparne och de bofaste, en fråga, som särskildt inom
 Jemtlands län varit föremål för mycken och liflig förhandling.
 Afseende å den grundsats, som funnit uttryck i 15 §, vill
 utskottet erinra, att densamma icke är att anse såsom en nyhet
 för den nu föreslagna lagstiftningen. Den återfinnes i 11 §
 af nu gällande lag, i hvilka den för lappmarkerna inom
 Norrbottens och Vesterbottens län samt de delar af
 Jemtlands län, der hemmanen blifvit skattlagda efter den för

Vest
och:
varas
ersät
gen.
Kon
genö

föres
betän
trakt
dra,
å m
syne
hafva
många
antir
het
dela
göra
afhä
hans
föran
att
föres
förva
hopp
höst
att
som
föres
och
äro
af l
Kon
tera
folk
skör
kräf
hem

Vesterbottens län, lappmarkar gällande metod, stadgas, att, om slaget och bergadt hö å äng eller utängsslätter af viss beskaffenhet icke förvaras i lador utan i stackar eller hässjor, egaren ej är berättigad till ersättning för skada, som derå af renar förorsakats, så framt ej antingen stacken eller hässjan varit försedd med sådant stängsel, som af Konungens blifvit förordnad, eller skadan tillkommit med uppsåt eller genom grof vårdslöshet vid renarnes bevakning.

Beträffande den form, hvarunder samma grundsats ingått i den nu föreslagna lagen, tillåter sig utskottet hänvisa till hvad i komiterades betänkande derom anføres. Komiterade yttra här om följande: »Att å trakter, der renskötsel och jordbruk måste bestå, vid sidan af hvarandra, den bofaste bör vara skyldig att vid bergad gröda, förvarande ute å mark, vidtaga särskilda åtgärder för att freds densamma mot renar, synes komiterade fullt befogadt. Nu gällande bestämmelser i ämnet hafva dock visat sig mindre tillfredsställande. Dels har nemligen på många orter uppförandet af det föreskrifna stängslet kring höstackarna antingen underlåtit, eller verkställts först efter det höskörden i sin helhet varit afslutad, hvarigenom stackarna under lång tid fått stå ostängda, dels har stängslet icke visat sig för det afsedda ändamålet tillfyllestgörande, enär det så snart snö hopat sig vid detsamma, ej förmått afhålla renarne från höet. Derför och då effektivt skydd i ifrågavarande hänseende ej lären kunna åstadkommas annorlunda än genom höets införande i lador, hafva komiterade ansett sig böra såsom regel uppställa, att bergadt hö skall förvaras i lada; och att lappen icke är ansvarig för skada, som hans renar göra bergadt hö, hvilket icke blifvit sålunda förvaradt, utan lemnats utestående å mark. Komiterade våga afven hoppas, att de bofaste sjelfve snart skola komma till insigt derom, att höets införande i lada ligger i deras eget välförstådda intresse, i ty att sålunda förvaradt hö blir till sin beskaffenhet vida bättre än det, som lemnas utestående långt in på vintern under bar himmel utsatt för väderlekens vexlingar. Det invändes visserligen, att de vidt spridda och långt ifrån gårdarna befintliga slätterlägenheterna på många ställen äro så små, att de gifva endast $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{2}$ skrinda hö, och att uppförande af lador på hvarje sådan lägenhet blefve allt för dyrt. I likhet med Konungens befallningshafvande i Vesterbottens län kunna dock komiterade ej finna annat, än att det vore en ren vinst för den bofasta befolkningen, om sådana slätterlägenheter upphörde att användas, då skörden — inbegripet höets hemforslande — är ganska tidsödande och kräfver ett arbete, som, användt till odling och dikning i närheten af hemmet, skulle lemna en vida större behållning. Då emellertid, såsom:

från de bofastes sida äfven anmärktes, kostnaden för uppförande af lador kan på vissa trakter, der tillgången på virke är ringa eller eljesdsärskilda förhållanden dertill föranleda, blifva oskäligt stor i förhållande till den nytta, som dermed vinnas, har det ansetts böra ankomma på Konungen att för dylika trakt förordna, att ersättning för skada å bergadt hö i stack eller hässja skall utgå jemväl i det fall, att stacken eller hässjan varit försedd med sådant stängsel, som Konungens befallningshafvande med hänsyn till förhållandena på orten förordnar af . . .

Den skyldighet, som komiterade sålunda ansett böra åläggas den bofaste att förvara sitt bergade hö i lada eller undantagsvis inom stängsel, bör naturligen först och främst gälla inom Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker. Den bör ock, med hänsyn till det sätt, hvar inom lappmarkerna egor, der lapparne hafva och der de icke hafva sommarbetesrätt, äro blandade om hvarandra, vara lika för all slags jord och för alla tider af året. Inom lappmarkerna böra alltså de bofaste, så snart höet bergats, införa detsamma i lada eller, der sådant är särskildt medgifvet, stänga deromkring. Hvad derefter angår trakter utom lappmarkerna, der lapparne endast hafva sedvanerätt till vistelse vintertid, så äro under denna tid förhållandena så till vida likartade med lappmarkernas, att den bofaste med sin näring och lappen med sina renar då måste finnas inom samma område. Om dervid den bofaste förvarade sitt hö i lador, skulle möjligheten för renarne att åstadkomma skada å hans mark vara nedbragt till ett minimum. Med hänsyn här till och då de skäl, som anförts för de i ifrågavarande hänseende föreslagna bestämmelser, äga giltighet äfven för trakter utom lappmarkerna, som lapparne på grund af sedvanerätt besöka, hafva komiterade ansett samma bestämmelser böra gälla äfven för sistnämnda trakter, dock naturligen allenast under den tid lapparne få vistas der. Härigenom skulle ock vinnas, att den i nu gällande renbeteslags 14 § förekommande, enligt komiterades mening ej tillräckligt motiverade och i det dagliga lifvet lätt förbisedda skillnaden mellan jemtländska hemman, som skattlagts efter olika metoder, kommo att försvinna.

Deremot föreligger uppenbarligen ingen anledning att åläggas den bofaste utom lappmarkerna några särskilda förpligtelser i afseende på höets förvarande under den tid af året, då sedvanerätten ej gäller och då sålunda trakten i sin helhet skall vara fri från renar. Sker under denna tid skada å bergadt hö, bör lappen därför vara övilkorligen ersättningsskyldig. — Under alla förhållanden bör enahanda ersättningsskyldighet, såsom i nu gällande lag stadgas, åläggas lappen i det fall, att skadan tillkom-

mit af
dan ske
Kor
singarna
betrygga
åtgärder
hvad i so
medlen
gjort fö
liga anv
rummet
fogden
förvaran
grad by
torde K
föreslå
kring, va
medlen
blifvit t
befogad
länen.
Bör
som in
län, de
utlåtand
Vid
varande
bordelo
på hvad
Vid
skada,
des på
varande
skyldig
skriftlig
skadest
höet u
höhässj
faste
menig

mit af uppsåt eller genom vållande hos renvaktaren, oafsadt, hvar skadan skett och huru höet förvarats. Den som i detta ämne i lagstiftningen Komiterade tillfoga, att enligt deras mening, de helsosamma verkningarna af den lagstiftning, de föreslagit, borde kunna i väsentlig mån betryggas och ytterligare främjas genom ändamålsenliga administrativa åtgärder, Komiterade hafva i detta hänseende särskildt erinrat om hvad som kunde vinnas genom ett fruktbärande bruk af öfverskottsmedlen i jemtländska renbetesfjällens skogsfond. Efter att hafva redogjort för denna fonds ställning tilläggade Komiterade i fråga om lämpliga användningssätt af påräkneliga öfverskottsmedel följande: I främsta rummet framställer sig då det af länets befolkning äfvensom af lappfogden lifligt uttalade behovet af bidrag till uppförande af lador till förvarande af bergadt hö, hvilket behof jemväl Komiterade funnit i hög grad värdt, att tillgodoses. Den form, under hvilket detta skulle ske, torde Konungens befällningshafvande i länet vara bäst i tillfälle att föreslå. Men äfven för andra ändamål, såsom uppförande af stängsel kring värdefulla och för skadegörelse af renar mer utsatta egor, skulle medlen kunna användas. Visar det sig att fonden, sedan länets behof blifvit tillgodosedd, lemnar öfverskott, finna Komiterade det vara fullt befogadt, att detta användas för enahanda ändamål i de två nordligaste länen. Börande hvad i detta ämne förekommit, dels vid de sammanträden, som inför Komiterade hållits med bofaste och lappar inom Jemtlands län, dels och i de öfver Komiterades förslag från samma län afgifna utlåtanden, anser sig utskottet böra nämna följande: Vid sammanträde inför komitén i Funäsdalen yrkade samtliga närvarande jordegare, att all skada, som renar gjorde på bofastes egor, borde i vilkorligen ersättas utan afseende på under hvilken årstid eller på hvad slags mark skadan skett. Vid möte i Föllinge ansågo de bofaste, enär den enda nämpvärda skada, som renarne gjorde på bofastes egor, vore den, som förorsakades på autestående hö, att derest föreskrift meddelades om höets förvarande i lador, ingen ändring i bestämmelserna om skadeersättningskyldighet vore erforderlig. Å lapparnes sida anförde ett deras ombud skriftligen, att någon förändring i hufvudsak ej vore behöflig i gällande skadeståndsparagrafer, men att lador borde uppföras, ängarne inhägnas, höet i urå hässjorna föras in i ladorna eller om detta ej skedde, höhässjorna kringstängas, och tillade han, att det förhållandet, att bofastes egor rätt, att yrka ersättning för skada på hö i hässjor, inledde

mången i frestelse att låta höet stå kvar i hässjan mycket längre än annars — i synnerhet om höet vore skämdt. Vid särskildt sammanträde inför komitén af lappfogdarne anförde dåvarande lappfogden Suwe, att i Jemtlands län de bofaste såväl å de hemman, hvilka blifvit skattlagda enligt Vesterbottensmetoden, som öfver öfriga hemman endast undantagsvis plägar stänga kring sina stackar eller hässjor, dervid lapparne stundom deltagit i kostnaden för hägnadens uppförande, samt att hägnaden, der sådan begagnats, vanligen icke plägar uppsättas under sommaren, utan först sedan slåttern afslutats. Han ansåg angeläget, att inom hela länet under den tid, lapparne egavistas på trakten, stängelskyldighet skulle föreskrifvas såsom vilkor för rätt att utföra skadeersättning, ehuru det kunde synas hårdt för fastighetsegarne att få detta ytterligare onus på sin jord. Sommartiden borde sådan föreskrift ej gälla, enär de bofaste ej alltid medhunnit att under slåtterns brådska stänga kring stackar och hässjor omedelbart efter desammas uppsättande. På särskild fråga tillades af honom, att i allmänhet inom Jemtlands län skogstillgången skulle medgifva uppförandet af lador till höets förvarande och att, der så icke vore förhållandet, man i de allra flesta fall skulle kunna för ändamålet framköra virke till dessa trakter, hvilket kunde ske så småningom utan någon kostnad genom att medtaga virket vid höets afhemtning. Då befolkningen i orterna inom Jemtlands län hade att yttra sig öfver komiterades förslag, uttalades allestädes af de bofaste den önskan, att lapparnes ersättningsskyldighet för skada å afslaget, men annu ej inbergaadt hö borde göras ovilkorlig, och anfördes dervid allmäneligen de skäl och omständigheter, som vunnit uttryck i den afgifna motionen. Lapparne å sin sida uttalade sig, på sätt motionären angifvit, i regeln derhän, att föreskriften om uppsåt eller vårdslöshet såsom vilkor för ersättningsskyldigheten kunde utgå, dock under anförande, dels, såsom af lapparne i Frostviken, att, om skadeersättningsskyldigheten gjordes ovilkorlig, detta innebure en orättvisa, när skadan vållats genom omständigheter, som det legat utom lapparnes magt att bestämma, dels i öfrigt, att lapparne plägar sjelfvilligt betala all skada samt att ladors uppförande dock vore önskvärdt och skulle lända till stor lättnad. I yrkandet om ovilkorlig ersättningsskyldighet hafva af de tjänstemän och myndigheter inom Jemtlands län, hvilka hörts öfver komiterades förslag, instämt länsmanen i Frostviken, som dock håller före, att ladors uppförande skulle vara det mest verksamma medlet, men anser sådant alltför dyrt, länsmanen i Föllinge, kronofogden i Jemtlands norra fögderi, som likvisst uttalar, att de bofaste borde förpligtas att

et längre än
 arne anförde
 såväl å de
 len, som ock
 sina stäcker
 i f hagna-
 vningen icke
 rr afslutats.
 apparne äga
 såsom villkor
 as. Rdt för
 la. Sommar-
 alltid med-
 och hässjor
 tillades af
 skulle med-
 der så icke
 ändamålet
 ningom utan
 ninga. Uti
 att yttra sig
 den önskan,
 den annu ej
 lmänneligen
 a motionen.
 vit, i regeln
 n kör för
 dels, såsom
 sten gjordes
 genom om-
 mmä. Dela i
 t. Ladors
 ättnad. I de
 f de tjänste-
 ver. Komite-
 håller före,
 let, men an-
 i Jemtlands
 rpligtas att

så vidt möjligt uppföra lador eller goda inhägnader, dertill de borde få hjälp af skogsfondsmedlen, nuvarande lappfogden i länet samt länsstyrelsen. Pastor i Frostviken har ansett det böra läggas de bofaste att stänga kring sitt hö, hvilket dock helst borde införas i lador, hvar till bidrag borde erhållas, samt uttalat, att det för de bofaste sjelfve skulle vara till fördel, om de öfvergåfve höfångsten å sina afäget från gårdarna liggande utängs- och myrslätter, med deras jemförelsevis värde lösas hö och i stället använde motsvarande arbetet på uppodling af inegörarna. Länsnämnda rigtning uttalar sig kronofogden i Jemtlands västra fogderi under anförande, att då lapparne ej kunna begagna sig af sin rätt utan att skada stundom uppstod, borde de ej ersätta skada af ifrågakvarandet slag, utom i fall af uppsåt eller vårdslöshet. Den bofasten finge vara beredd derpå, då han förvärfvar områden, som äro underkastade den inskränkningen i dispositionen, hvilken följer af sedvanerättens tillvaro. Den utlovade af lapparna att de ej skulle använda hö i för egen del vill utskottet i denna fråga först framhålla, att nu gällande bestämmelserna blifvit uti det framlagda förslaget i vissa mån skärpta till förmån för de bofaste. I renbeteslagen är nu stadgadt, att skada af förevarande slag ej skall af lapparne ersättas, med mindre den tillkommit af uppsåt eller grof vårdslöshet vid renarnes bevakning. Den lindring i lappens villkorliga ersättningsskyldighet, som ligger i uttrycket grof, har i förevarande förslag ansetts böra upphöra, och detta helt visst med rätt, då den hittills varande bestämmelsen, på samhäl gång den försvårat bevisningen för den skadelidande bofaste, kan anses hafva i många fall verkat såsom en direkt uppmuntran till lappens att fortfara med den vårdslöshet i renvården, hvar öfver så mycket klagats på. Utskottet vill nu ingalunda bestrida, att för de bofaste inom Jemtlands län, som böra trakter, der lapparne utöfva sin flyttningsrätt, och hvilka hafva sina slätterlägenheten till stor eller hufvudsaklig del bestående af myr och utängsslätter, de nu föreslagna, liksom de för närvarande gällande bestämmelserna, kunna medföra kännbara svårigheter. Kännbara är naturligen dessa svårigheter å trakternas närmast skattefjällen, der skogstillgången är jemförelsevis ringa. Utskottet kan dock icke underlåta att taga hänsyn dertill, att lapparnes vistelse å särskilda dessa trakter är en urgammal rätt, gentemot hvilken odlingens anspråk att tillgodogöras sig desamma icke kan äga o villkorlig helgd, helst när hänsyn tas till det ostridiga förhållandet, att vid afvittringen inom Jemtlands län odlingens tilläts att tränga närmare in på de egentliga lappområdena, är hvad rättvist och billigt varit. Här jemte vill utskottet

särskildt framhålla, att en del af hemmanen inom Jemtlands län äro skattlagda efter lappmarksmétod, tvifvelsutan, efter hvad utskottet antager, med hänsyn äfven till den betvitut, som till lapparnes förmån ansetts påhålla jorden. I öfrigt vill utskottet tillägga, att om det förhåller sig så, att för de bofasta icke finnes ett rationellt och närliggande medel, att, i hvad på dem kunde bero, medverka till en bättre sakernas ordning, det visserligen kunde med visst fog ifrågasättas, att lapparnes ersättningskyldighet borde göras ovilkörlig. Ett sådant medel finnes emellertid i uppförande af lador. Såsom framgår af det föregående, har uppförande af sådana blifvit framhållet såsom önskvärdt ej blott af lapparne utan också af bofasta, ej blott för att förekomma skador af renarne utan äfven med hänsyn till ett rationellt jordbrukskräf, och påståendena härutinnan hafva framkommit ej blott från sådana bofasta, som velat i denna fråga ställa sig på lapparnes sida, utan äfven från sådana bland de bofasta, som velat hafva lapparnes ersättningskyldighet ovilkörlig. Det kan enligt utskottets förmenande icke vara obilligt att från de bofastes sida påräkna denna medverkan, då ohöfligen ladors uppförande vore ett radikalt sätt att undgå kollisioner i förevarande fall och för öfrigt i andra hänseenden skulle lända de bofasta till goda. I de till lappväsendet hörande frågor gäller det ju mestadels att söka jemka och medla mellan stridiga intressen samt att för åstadkommande af en bättre ordning taga i anspråk tillmötesgående och uppföringar från båda parterna, och det vill synas utskottet som vore det nu ifrågavarande spörsmålet just ett sådant, för hvars lösning en slikt ömsesidig samverkan borde med skäl kunna krävas. Åstrakter, der god skogstillgång finnes, kan kostnaden för ladors uppförande ej blifva afsevärd. Äro slätterlägenheterna å sådana trakter så ringa, att de icke kunna bära kostnaderna för ladors uppsättande, torde deras öfvergifvande icke vara till någon nämnvärd afsaknad. I andra orter kan skogstillgången vara ringa, men för sådana fall finnes ju särskild bestämmelse i den genom den föreslagna föreskriften, att om såviss trakt i följd af brist på virke eller af annan anledning uppförande af lador skulle blifva för den bofasta befolkningen oskäligt betungande, det bankommer på Konungen att förordna, att å den trakt ersättning skall utgå för all skada, som af renar förorsakats, å bergadt hö, instack eller hässja, derest stacken eller hässjan varit försedd med sådan stängsel, som af Konungen förordnas. Härtill kommer det lutsigt att kunna få bidrag till kostnaderna, som den jemtländska skogsfonden erbjuder och hvilken fonds anlitande för detta ändamål icke synes erbjuda så stora svårigheter, som en och annan förmenat.

1747
förf
utan
någo
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100
2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162
2163
2164
2165
2166
2167
2168
2169
2170
2171
2172
2173
2174
2175
2176
2177
2178
2179
2180
2181
2182
2183
2184
2185
2186
2187
2188
2189
2190
2191
2192
2193
2194
2195
2196
2197
2198
2199
2200
2201
2202
2203
2204
2205
2206
2207
2208
2209
2210
2211
2212
2213
2214
2215
2216
2217
2218
2219
2220
2221
2222
2223
2224
2225
2226
2227
2228
2229
2230
2231
2232
2233
2234
2235
2236
2237
2238
2239
2240
2241
2242
2243
2244
2245
2246
2247
2248
2249
2250
2251
2252
2253
2254
2255
2256
2257
2258
2259
2260
2261
2262
2263
2264
2265
2266
2267
2268
2269
2270
2271
2272
2273
2274
2275
2276
2277
2278
2279
2280
2281
2282
2283
2284
2285
2286
2287
2288
2289
2290
2291
2292
2293
2294
2295
2296
2297
2298
2299
2300
2301
2302
2303
2304
2305
2306
2307
2308
2309
2310
2311
2312
2313
2314
2315
2316
2317
2318
2319
2320
2321
2322
2323
2324
2325
2326
2327
2328
2329
2330
2331
2332
2333
2334
2335
2336
2337
2338
2339
2340
2341
2342
2343
2344
2345
2346
2347
2348
2349
2350
2351
2352
2353
2354
2355
2356
2357
2358
2359
2360
2361
2362
2363
2364
2365
2366
2367
2368
2369
2370
2371
2372
2373
2374
2375
2376
2377
2378
2379
2380
2381
2382
2383
2384
2385
2386
2387
2388
2389
2390
2391
2392
2393
2394
2395
2396
2397
2398
2399
2400
2401
2402
2403
2404
2405
2406
2407
2408
2409
2410
2411
2412
2413
2414
2415
2416
2417
2418
2419
2420
2421
2422
2423
2424
2425
2426
2427
2428
2429
2430
2431
2432
2433
2434
2435
2436
2437
2438
2439
2440
2441
2442
2443
2444
2445
2446
2447
2448
2449
2450
2451
2452
2453
2454
2455
2456
2457
2458
2459
2460
2461
2462
2463
2464
2465
2466
2467
2468
2469
2470
2471
2472
2473
2474
2475
2476
2477
2478
2479
2480
2481
2482
2483
2484
2485
2486
2487
2488
2489
2490
2491
2492
2493
2494
2495
2496
2497
2498
2499
2500
2501
2502
2503
2504
2505
2506
2507
2508
2509
2510
2511
2512
2513
2514
2515
2516
2517
2518
2519
2520
2521
2522
2523
2524
2525
2526
2527
2528
2529
2530
2531
2532
2533
2534
2535
2536
2537
2538
2539
2540
2541
2542
2543
2544
2545
2546
2547
2548
2549
2550
2551
2552
2553
2554
2555
2556
2557
2558
2559
2560
2561
2562
2563
2564
2565
2566
2567
2568
2569
2570
2571
2572
2573
2574
2575
2576
2577
2578
2579
2580
2581
2582
2583
2584
2585
2586
2587
2588
2589
2590
2591
2592
2593
2594
2595
2596
2597
2598
2599
2600
2601
2602
2603
2604
2605
2606
2607
2608
2609
2610
2611
2612
2613
2614
2615
2616
2617
2618
2619
2620
2621
2622
2623
2624
2625
2626
2627
2628
2629
2630
2631
2632
2633
2634
2635
2636
2637
2638
2639
2640
2641
2642
2643
2644
2645
2646
2647
2648
2649
2650
2651
2652
2653
2654
2655
2656
2657
2658
2659
2660
2661
2662
2663
2664
2665
2666
2667
2668
2669
2670
2671
2672
2673
2674
2675
2676
2677
2678
2679
2680
2681
2682
2683
2684
2685
2686
2687
2688
2689
2690
2691
2692
2693
2694
2695
2696
2697
2698
2699
2700
2701
2702
2703
2704
2705
2706
2707
2708
2709
2710
2711
2712
2713
2714
2715
2716
2717
2718
2719
2720
2721
2722
2723
2724
2725
2726
2727
2728
2729
2730
2731
2732
2733
2734
2735
2736
2737
2738
2739
2740
2741
2742
2743
2744
2745
2746
2747
2748
2749
2750
2751
2752
2753
2754
2755
2756
2757
2758
2759
2760
2761
2762
2763
2764
2765
2766
2767
2768
2769
2770
2771
2772
2773
2774
2775
2776
2777
2778
2779
2780
2781
2782
2783
2784
2785
2786
2787
2788
2789
2790
2791
2792
2793
2794
2795
2796
2797
2798
2799
2800
2801
2802
2803
2804
2805
2806
2807
2808
2809
2810
2811
2812
2813
2814
2815
2816
2817
2818
2819
2820
2821
2822
2823
2824
2825
2826
2827
2828
2829
2830
2831
2832
2833
2834
2835
2836
2837
2838
2839
2840
2841
2842
2843
2844
2845
2846
2847
2848
2849
2850
2851
2852
2853
2854
2855
2856
2857
2858
2859
2860
2861
2862
2863
2864
2865
2866
2867
2868
2869
2870
2871
2872
2873
2874
2875
2876
2877
2878
2879
2880
2881
2882
2883
2884
2885
2886
2887
2888
2889
2890
2891
2892
2893
2894
2895
2896
2897
2898
2899
2900
2901
2902
2903
2904
2905
2906
2907
2908
2909
2910
2911
2912
2913
2914
2915
2916
2917
2918
2919
2920
2921
2922
2923
2924
2925
2926
2927
2928
2929
2930
2931
2932
2933
2934
2935
2936
2937
2938
2939
2940
2941
2942
2943
2944
2945
2946
2947
2948
2949
2950
2951
2952
2953
2954
2955
2956
2957
2958
2959
2960
2961
2962
2963
2964
2965
2966
2967
2968
2969
2970
2971
2972
2973
2974
2975
2976
2977
2978
2979
2980
2981
2982
2983
2984
2985
2986
2987
2988
2989
2990
2991
2992
2993
2994
2995
2996
2997
2998
2999
3000
3001
3002
3003
3004
3005
3006
3007
3008
3009
3010
3011
3012
3013
3014
3015
3016
3017
3018
3019
3020
3021
3022
3023
3024
3025
3026
3027
3028
3029
3030
3031
3032
3033
3034
3035
3036
3037
3038
3039
3040
3041
3042
3043
3044
3045
3046
3047
3048
3049
3050
3051
3052
3053
3054
3055
3056
3057
3058
3059
3060
3061
3062
3063
3064
3065
3066
3067
3068
3069
3070
3071
3072
3073
3074
3075
3076
3077
3078
3079
3080
3081
3082
3083
3084
3085
3086
3087
3088
3089
3090
3091
3092
3093
3094
3095
3096
3097
3098
3099
3100
3101
3102
3103
3104
3105
3106
3107
3108
3109
3110
3111
3112
3113
3114
3115
3116
3117
3118
3119
3120
3121
3122
3123
3124
3125
3126
3127
3128
3129
3130
3131
3132
3133
3134
3135
3136
3137
3138
3139
3140
3141
3142
3143
3144
3145
3146
3147
3148
3149
3150
3151
3152
3153
3154
3155
3156
3157
3158
3159
3160
3161
3162
3163
3164
3165
3166
3167
3168
3169
3170
3171
3172
3173
3174
3175
3176
3177
3178
3179
3180
3181
3182
3183
3184
3185
3186
3187
3188
3189
3190
3191
3192
3193
3194
3195
3196
3197
3198
3199
3200
3201
3202
3203
3204
3205
3206
3207
3208
3209
3210
3211
3212
3213
3214
3215
3216
3217
3218
3219
3220
3221
3222
3223
3224
3225
3226
3227
3228
3229
3230
3231
3232
3233
3234
3235
3236
3237
3238
3239
3240
3241
3242
3243
3244
3245
3246
3247
3248
3249
3250
3251
3252
3253
3254
3255
3256
3257
3258
3259
3260
3261
3262
3263
3264
3265
3266
3267
3268
3269
3270
3271
3272
3273
3274
3275
3276
3277
3278
3279
3280
3281
3282
3283
3284
3285
3286
3287
3288
3289
3290
3291
3292
3293
3294
3295
3296
3297
3298
3299
3300
3301
3302
3303
3304
3305
3306
3307
3308
3309
3310
3311
3312
3313
3314
3315
3316
3317
3318
3319
3320
3321
3322
3323
3324
3325
3326
3327
3328
3329
3330
3331
3332
3333
3334
3335
3336
3337
3338
3339
3340
3341
3342
3343
3344
3345
3346
3347
3348
3349
3350
3351
3352
3353
3354
3355
3356
3357
3358
3359
3360
3361
3362
3363
3364
3365
3366
3367
3368
3369
3370
3371
3372
3373
3374
3375
3376
3377
3378
3379
3380
3381
3382
3383
3384
3385
3386
3387
3388
3389
3390
3391
3392
3393
3394
3395
3396
3397
3398
3399
3400
3401
3402
3403
3404
3405
3406
3407
3408
3409
3410
3411
3412
3413
3414
3415
3416
3417
3418
3419
3420
3421
3422
3423
3424
3425
3426
3427
3428
3429
3430
3431
3432
3433
3434
3435
3436
3437
3438
3439
3440
3441
3442
3443
3444
3445
3446
3447
3448
3449
3450
3451
3452
3453
3454
3455
3456
3457
3458
3459
3460
3461
3462
3463
3464
3465
3466
3467
3468
3469
3470
3471
3472
3473
3474
3475
3476
3477
3478
3479
3480
3481
3482
3483
3484
3485
3486
3487
3488
3489
3490
3491
3492
3493
3494
3495
3496
3497
3498
3499
3500
3501
3502
3503
3504
3505
3506
3507
3508
3509
3510
3511
3512
3513
3514
3515
3516
3517
3518
3519
3520
3521
3522
3523
3524
3525
3526
3527
3528
3529
3530
3531
3532
3533
3534
3535
3536
3537
3538
3539
3540
3541
3542
3543
3544
3545
3546
3547
3548
3549
3550
3551
3552
3553
3554
3555
3556
3557
3558
3559
3560
3561
3562
3563
3564
3565
3566
3567
3568
3569
3570
3571
3572
3573
3574
3575
3576
3577
3578
3579
3580
3581
3582
3583
3584
3585
3586
3587
3588
3589
3590
3591
3592
3593
3594
3595
3596
3597
3598
3599
3600
3601
3602
3603
3604
3605
3606
3607
3608
3609
3610
3611
3612
3613
3614
3615
3616
3617
3618
3619
3620
3621
3622
3623
3624
3625
3626
3627
3628
3629
3630
3631
3632
3633
3634
3635
3636
3637
3638
3639
3640
3641

drivit rensköttsel, att, om särskilda skäl kunna åberopas, även under äktenskapet ägna sig åt denna näring. Vidare torde man skäligen böra bereda henne, därest hon till äventyrs i boet medfört renar, viss övergångstid för att nedbringa renantalet i överensstämmelse med vad härutinnan är stadgat. Även torde lämpligheten tala för att kvinnan under någon tid efter äktenskapets ingående må behålla renarna, för den händelse makarna finna barnen, då de vuxit upp, böra ägna sig åt rensköttsel. Prövningen av nu anförda och andra omständigheter av liknande beskaffenhet har kommittén ansett böra ankomma på Kungl. Maj:t.

3 §.

Medan i 2 § meddelats bestämmelser i fråga om dem, som över huvud skola räknas såsom lappar, har i förevarande § föreslagits stadganden rörande dem bland lapparna, som skola anses såsom renskötande. Dessa stadganden äro påkallade därav, att vissa i lagförslaget angivna förmåner äro avsedda att tillkomma endast de sistnämnda.

4 §.

Denna § bör ses i sammanhang med 11 § i förslaget och svarar tillika med sistnämnda lagrums 1 och 2 mom. mot 1 § i gällande renbeteslag. I 4 § angivna de trakter, där de renskötande fjälllapparna skola vara berättigade att föra sina renar på bete.

Vad angår trakterna ovan odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens län samt inom renbetesfjällen i Jämtlands län utgår stadgandet ifrån att dessa trakter alltjämt äro att betrakta som fjälllapparnas egentliga hemvist och att dessa där skola äga uppehålla sig under varje tid av året med sina renar. I 11 § 3 mom. har kommittén dock uttryckligen lagt i Konungens befallningshavandes hand att ifråga om tiden för fjälllapparnas vistelse därstädes ävensom beträffande omfattningen av betesrättens utövning göra vissa inskränkningar. Tillägget innefattar emellertid ingen egentlig nyhet, utan är i huvudsak endast ett förtydligande av gällande bestämmelser. Redan nu ankommer det på Konungens befallningshavande jämlikt 9 § renbeteslagen att meddela föreskrifter angående ordningen för renskötseins bedrivande å ifrågavarande trakter, och har Konungens befallningshavande med stöd av sistnämnda lagrum på sina håll utfärdat bestämmelser i förevarande hänseende. Sålunda har Konungens befallningshavande i ett flertal byordningar i syfte att för tider med ogynnsamma betesförhållanden reservera betesmarker för renarna, s. k. besparingsområden, bestämt, att betning icke får förekomma därstädes annat än under hastig genomflyttning. Vidare har Konungens befallningshavande likaledes i ett flertal byordningar till skydd för renarnas vår- och höstbetesmarker föreskrivit, att fjälllapparna å bestämd tid under hösten skola med sina renar befinna sig nedanför en viss angiven geografisk linje samt att denna linje på uppflyttningen till fjällen om våren icke får överskridas före en bestämd dag. I liknande syfte har Konungens befallningshavande i förslaget uttryckligen tillagts befogenhet att, då sådant av förhållandena påkallas, även kunna påbjuda, att betning av renar inom viss trakt må äga rum endast i begränsad omfattning.

I gällande lag (1 § renbeteslagen) bestämmas, vad angår trakterna nedanför odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen, de områden, där fjälllapparna äga föra sina renar på bete, i stort sett av sedvanerättens omfattning. Kommittén har härutinnan verkställt undersökningar i syfte att söka utröna, huru långt nedåt Bottniska viken lapparna sedan äldre tid plägat utsträcka sina vinterflyttningar. Av utredningen synes framgå, att sedvanerätten, vad angår Norrbottens län, omfattar åtminstone landet norr och väster om en linje, dragen från trakten av Kuusiniemi någon mil söder om Parkajokis mynning i Muonio-

älv till trakten av Lumivaara och därifrån söderut, följande trakterna öster om Lainioälv. nedåt Torneälv fram mot Antis, Juhonpieti och Pajala byar, vidare till Tarendö by och därifrån söderut mot trakterna av Ängeså och Landsjärvs byar, samt vidare in i Råneå socken och fram till kusten i Nederluleå socken samt socknarna söder därom.

Vad angår Västerbottens och Västernorrlands län torde kunna sägas att sedvanerätten omfattar länen i deras helhet.

I fråga om Jämtlands län har utredningen givit vid handen, att så gott som samtliga socknar besökts av lapparna för renbete; och torde vidkommande Gävleborgs län, förhållandena där i stort sett vara lika, åtminstone såvitt angår den del av länet, som tillhör Hälsingland.

Beträffande Kopparbergs län torde förutom Idre socken även vissa mindre områden omedelbart mot gränsen till Jämtlands län hava besökts av lappar för renbete.

Gränserna för sedvanerättens geografiska omfattning hava av kommittén endast kunnat approximativt bestämmas. För många av ifrågasvarande trakter gäller, att de regelbundet besökas av lapparna, för andra åter och särskilt dem, som ligga längre bort från fjällen, att de endast uppsökas, då renarnas behov av bete icke lämpligen kan tillgodoses på närmare håll. Långa tider kunna således, beroende av betestillgången, förflyta mellan besöken å särskilda trakter. Uppenbart torde emellertid vara, att sedvanerätten, som grundar sig mindre på lapparnas vilja än på renarnas behov av föda, icke utan vidare får betraktas såsom upphävd därför att längre tid förflutit mellan lapparnas besök.

Kommittén har av praktiska skäl icke ansett sig böra i förslaget angiva några gränser för sedvaneområdet, utan har härutinnan i sak bibehållit stadgandena i 1898 års renbeteslag.

I huvudsaklig anslutning till vad nu gäller har kommittén i sitt förslag begränsat rätten för fjälllapparna att beta sina renar nedanför odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen till månaderna oktober—april, där icke särskilda förhållanden föreligga, som närmare angivas i 11 § 2 mom.

Förslaget innebär, såsom i den allmänna motiveringen antytts, endast en oväsentlig avvikelse från gällande rätt. Jämlikt 1 § 1 mom. i 1898 års renbeteslag, som ju har avseende såväl å fjälllappar som skogslappar, äga lapparna att även under månaderna maj—september uppehålla sig å vissa områden nedanför odlingsgränsen, nämligen å sådan mark, som antingen tillhör kronan eller, ehuru upplåten till enskilda, vid avvittningen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder varit såsom sådant land använd. Denna bestämmelse saknar i stort sett praktisk betydelse för fjälllapparna. Enligt vad kommittén inhämtat föreligger nämligen intet behov för dem att annat än under vissa ogynnsamma väderleks- och betesförhållanden vistas nedanför odlingsgränsen å annan tid än under månaderna oktober—april, och ifrågasvarande lappar hava även för egen del i allmänhet plägat iakttaga dessa tider. På grund härav och för att åstadkomma tillbörlig reda i fjälllapparnas och skogslapparnas betesförhållanden har kommittén i 11 § 2 mom. begränsat tiden för vistelsen därstädes på sätt som skett.

Aven beträffande trakterna nedanför odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen har Konungens befallningshavande av kommittén tillagts befogenhet att meddela särskilda föreskrifter beträffande betesområdenas nyttjande, närmare angivna i 11 § 3 mom. av förslaget.

trädare motsätter sig varje förslag att i fråga om privatägda marker utvidga nu gällande betesrätt eller jaktutövningsrätt.

Länstyrelsen i Jämtlands län erinrar om att det vid tillkomsten av 1886 års renbeteslag, när uttrycket "efter gammal sedvana" infördes i lagen, inte klarlades vilka områden som avsågs ha använts för renskötsel på sådant sätt. Det lär inte heller nu med säkerhet kunna utrönas vilka markområden som utgör sådana sedvanerättsområden. Tvist härom kan endast avgöras av domstol. Länstyrelsen framhåller att stora krav ställs på bevisning om att sedvanerätt föreligger (jfr NJA I 1967 s. 415).

Departementschefen

I likhet med de sakkunniga och de flesta remissinstanserna anser jag att övervägande skäl talar för att nuvarande skillnad mellan fjällrenskötsel och skogsrenskötsel i fråga om renskötselområdets omfattning och betestidens längd upphävs. Eftersom avsikten är att all sådan renbetesmark där renskötsel får bedrivas året runt samt, så långt möjligt, mark inom vinterbetesområdet skall delas upp mellan samebyarna (jfr 5 § departementsförslaget) innebär förslaget ingen större förändring i förhållande till nuvarande ordning. De av vissa remissinstanser befarade olägenheterna skall därför inte behöva uppstå. Bestämmelserna om de två olika typerna av renskötsel har alltså gjorts enhetliga i de avseenden som nu är i fråga.

Bland områden där renskötsel får bedrivas under hela året har i 3 § första stycket upplagits de delar av Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete. Härmed åsyftas de marker som upplåtits för detta ändamål enligt ämbetsskrivelse från finansdepartementet den 23 september 1886 samt Kungl. breven den 31 december 1888 och den 7 april 1899. Det bör anmärkas att någon nedre gräns för de områden där renskötseln sedvanerättsligt förekommer inte kan anges. Enligt förarbetena till renbeteslagen (prop. 1928: 43 s. 69) gäller renbetesrätten inom större delen av Norrland utanför lappmarkerna och renbetesfjällen och dessutom inom vissa områden av Kopparbergs län. I tvistiga fall förutsätts frågan om sedvanerättens tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminnes hävd (prop. 1928: 43 s. 71).

I 3 § andra stycket har begreppen renbetesland och renbetesfjäll bestämts. SSR har såvitt avser betestidens längd inom vinterbeteslanden framställt önskemål om en generell förlängning t. o. m. den 10 maj. Jag är inte beredd att utan begränsningar föreslå någon förlängning av betestiden. Jag har emellertid tagit fasta på ett uttalande av domänverket som anser att tiden för vinterbetet inte bör bestämmas alltför stelt. Jag förordar därför att lantbruksnämnden ges befogenhet att förlänga vinterbetestiden såvitt avser kronomark, om det behövs på grund av ogyckliga väderleks- eller betesförhållanden eller av annat beaktansvärt skäl. I fråga om annan

mark bör markägarens samtycke krävas för en förlängning. Bestämmelser av detta innehåll har tagits in i 4 §.

5 §

I paragrafen ges en erinran om bestämmelserna i 85—89 §§ om koncessionsrenskötsel. Sådan renskötsel kan få äga rum under hela året inom vissa områden nedanför lappmarksgränsen.

6—8 §§

Paragraferna har motsvarighet i 7 § renbeteslagen och 2 kap. 1 § första—tredje styckena och 2 § andra stycket i de sakkunnigas förslag.

Enligt 7 § renbeteslagen skall samerna för renskötseln drivande vara indelade i lappbyar. De trakter där renskötsel får drivas under hela året skall fördelas mellan lappbyarna. Det ankommer därvid på länstyrelsen att efter hörande av de samer vilkas rätt är i fråga fastställa eller ändra gränserna för de områden inom vilka betesrätt får utövas av de särskilda lappbyarna. För lappby kan i den mån så prövas möjligt och lämpligt i samma ordning fastställas betesområden med bestämda gränser även inom de trakter där samerna får uppehålla sig med sina renar endast under del av året. För två eller flera lappbyar kan fastställas gemensamt betesområde.

I 6 § första stycket klargörs att för renskötseln skall finnas samebyar som framgår av den allmänna motiveringen. Till 6 § andra och tredje styckena har med vissa jämkningar förts över bestämmelserna i 7 § renbeteslagen om renskötselområdets territoriella indelning. Jämkningarna är föranledda av att lappbyarna som personsammanslutningar föreslås bli utbildade till samebyar, uppbyggda på föreningsrättslig grund och med uppgift att svara för den gemensamma renskötseln inom byns betesområde. I och för sig vore det önskvärt att låta byområdesindelningen omfatta inte bara de områden där renskötsel är tillåten året runt utan också de trakter där renskötsel är tillåten endast vintertid men detta går knappast att överallt genomföra i praktiken. En stor del av markerna utnyttjas inte regelbundet utan endast under år med speciella väderleks- och betesförhållanden. Det är därför svårt att avgöra bl. a. vilken av två eller flera byar som har störst behov av en viss betestrakt. En fullständig indelning av det vidsträckt renskötselområdet skulle dessutom kräva mycket arbete och stora kostnader. Liksom f. n. gäller föreskrivs därför att indelningen skall vara obligatorisk endast i fråga om de trakter där renskötsel får bedrivas under hela året. Frågan när indelning i byområden bör ske av de trakter där renskötsel får äga rum endast vintertid kan inte besvaras generellt. Det får bero på omständigheterna i det särskilda fallet. Ett skäl för en sådan indelning kan vara att korrenns rådet mellan olika samebyar om begagnandet av ett visst vinterbetesområde och att det finns risk för att området skall utnyttjas

Anders Løøv:

HVILKE MULIGHETER FINS DET TIL Å DOKUMENTERE SAMENES ELDRE HISTORIE I HERJEDALEN?

Debatten om samenes historie i Herjedalen er i høy grad preget av at historiske dokumenter blir trukket fram enkeltvis og av at det blir argumentert ut fra disse.

Mangelen på skriftlig dokumentasjon for visse tidsperioder og for visse områder blir ofte pekt på som en bekreftelse på at det ikke har vært noen samisk bruk da og der.

Dette fører til en svært forenklet historieskrivning.

Forekomsten av arkivopplysninger, liksom også bristen på arkivopplysninger, må vurderes utfra den situasjon som har foranlediget at noe er skrevet ned - eller ikke skrevet ned.

Mangel på skriftlig dokumentasjon kan bare benyttes som bevis for at det ikke har vært noen samisk bruk om forholdene ellers tilsier at det burde ha vært opplysninger om samer.

Forskjellige kildetyper

Skriftlige kildemateriale kan deles i to hovedgrupper:

Løpende kilder. Eksempel på dette er skattelister, folketellinger og kirkebøker. Bak disse kildene ligger et behov eller et ønske om å skape en løpende oversikt over en eller flere foreteelser i samfunnet. Skattleggingen av samene og opplysninger om samene i kirkebøker vil nedenfor bli mer inngående omtalt.

Tilfeldige og sporadiske kilder. Eksempel på dette er enkeltsaker som har vært til behandling ved tingene, opplysninger i reiseskildringer osv. Her bestemmer tilfeldigheter hva det blir nedtegnet opplysninger om. I tillegg er det også tilfeldig hvor omfangsrikt og detaljert det nedskrevne er.

Opplysninger om samer er å finne i begge typene av kilder. Noen eksempler vi bli nevnt nedenfor.

Av hvem og for hvem er kildene skapt?

Ingen av de nevnte kildene er skapt av samer for å fortelle om samiske forhold. Slike kilder er tilkommet først i de siste årtier.

Først med inndelingen i reinbeitedistrikt (Norge) og lappbyar (Sverige) på slutten av 1800-tallet blir det skapt en myndighet som bygger opp arkiv med beskrivelsen av i første rekke samiske forhold.

Helt fram til vår egen tid er altså arkivene bygget opp for å dekke storsamfunnets behov. Det faktum at storsamfunnet til

alle tider har vært annerledes strukturert og organisert enn det samiske, har med nødvendighet ført til at beskrivelsen av det samiske ikke har blitt lik den som storsamfunnet har fått.

Framveksten av arkivmateriale

Det er først på 1500-tallet at vi begynner å få et skriftlig kildemateriale av noe omfang.

De makthavendes inngrep i enkeltpersonenes liv er på denne tiden konsentrert om noen få hovedområder: skattlegging, rettspleie og religionsutøving. Om skole og undervisning og utskriving av soldater til krigføring er underavdelinger av disse eller ikke kan diskuteres.

Forholdene før 1645

Med unntak for noen få år, 1564-1570, da Jemtland og Herjedalen var okkupert av svenskene, lå de to landskapene fram til 1645 under dansk-norsk administrasjon.

Det ser ut til at det fra svensk side var større interesse for å ha viss "kontroll" med samene enn hva det var fra dansk side. Det som får en til å tro dette er at det i dansk-norske kilder ikke er funnet mange opplysninger om samer i de to landskapene før 1645. I de svenske arkivene finner man mer opplysninger om samene fra de sju okkupasjonsårene enn hva man samlet finner fra den dansk-norske tiden før og etter. Dette forteller en ting: At det er samer innenfor et område er ikke tilstrekkelig. Det må også være til stede en interesse for å skrive ned opplysninger om dem for at det skal samles opplysninger om samene i arkivene.

Skattlegging av samene

I debatten om sørsamenes alder innenfor nåværende bosetningsområde har deres forekomst i eldre skattelister stått sentralt.¹ I eldre tiders norske skattelister fra det sørsamiske området forekommer opplysninger om samer ytterst sparsomt. Det er et forhold som har fått enkelte til trekke slutningen at samene altså ikke fantes i området. Dette er en litt for forhastet slutning.

At vi fra de sju årene Jemtland-Herjedalen var okkupert av svenskene, 1564-1570, har mer opplysninger om samene i området enn fra den dansk-norske tiden før og etter er et tankevekkende forhold.² Det kan tolkes som at den svenske administrasjonen for å kreve inn skatt fra samene var bedre organisert enn den dansk/norske. Men andre faktorer har sikkert også virket inn. I middelalderen var i Norge leidangen, en naturalskatt på jord (gårder) og havet den eneste skatten. Den passet ikke inn på samiske forhold. Når den personlige pengeskatten ble innarbeidet i Norge i løpet av 1500-tallet, spør det om det i det hele tatt var lønnsomt å skattlegge samene i disse sørlige områdene. Tilgangen på vilt og med det omsettelige pelsvarer var gått sterkt ned, og det er usikkert om de fåtallige samene i det hele tatt hadde noen "skatteevne". Forholdene lengre nord i Norge var annerledes.

Derfra har vi også rikelig med opplysninger om samer i skattelistene.

Faktum er at det store flertallet av sørsamene fram til slutten av 1800-tallet ikke ser ut til å ha blitt systematisk skattlagt av myndighetene. Noen få opplysninger i skattelistene er nærmest for unntak å regne. Unntak er også de som i områdene under svensk administrasjon var "inrymda" som skattelappar.

Den ringe interessen for samene som skatteobjekt er også forståelig når man ser dem framfor seg slik bildet av dem tegner seg i 1700-tallets kildemateriale. Samene i det sørlige området var da i stor utstrekning et utarmet proletariat. De streift om som betlere og tok seg av mindre verdsatte arbeider. Fra Jemtland kjenner vi "sockenlappinstitutionen".

Når man spør etter samer i skattelismaterialet må man imidlertid også ta videre historiske og administrative forhold i betraktning.

Den større interessen som svenskene viste når det gjaldt samene framgår også av at det allerede i 1646, året etter at Jemtland og Herjedalen ble lagt under svensk administrasjon, ble lagt opp en ny jordebok.

Opplysningene som er å finne i denne jordeboken om samiske skattefjäll er det gjort rede for av Valfrid Larsson i "Samernas helårsmarker i Jämtlands och Kopparbergs län".

Av utredningen framstår det at det i jordeboken ikke er tatt med noen "skattelappar" sør for Undersåker. Fjellene som disse skatter for går imidlertid ned i Herjedalen.

For den som bare kjenner dagens administrative forhold, som har vært gjeldende fra 1810³, er det lett å tro at dette har sin forklaring i at det ved dette tidspunkt ikke fantes samer i Herjedalen. Forklaringen er imidlertid en annen. Etter freden i Brömsebro i 1645 ble Jemtland og Herjedalen lagt til forskjellige "landshövdingedömen".⁴ Det er grunn til å stille spørsmål om man i to forskjellige län forholdt seg til samene på en og samme måte.

I det nordlige länet, som bestod av Jemtland, Medelpad og Ångermanland, hadde man samer i et helt annet omfang enn i det som lå lengre sør. Her var samene en betydelig del av den samlede befolkning - innenfor store områder var de i majoritet.

I det sørlige länet, Hudiksvalls län som bestod av Hälsingland, Gästrikland och Herjedalen, var forholdene annerledes.

Religionsutøving

Ved siden av å ha kontroll med pengene har myndighetene opp gjennom tidene også prøvd å ha kontroll med folks religion. Kirkeordinansen av 1685 og Norske Lov i 1687 påla de norske prestene å føre kirkebok.

"Hver prest skal have en bog at tegne ved Dag og Tid deres Navne udi, som han trolover og vier sammen, saa ogsaa de Børn, som han døber i sit Sogn, ægte og uægte, tilligemed Faddernis Navne."

Tilsvarende ble det i den "Svenska kyrkolagen" av 1686 sagt at

"Prästen skall uti kyrkoboken anteckna orten och dagen var och när ett barn fött är, såsom och när det döpt varder, jämväl barnets, dess föräldrars och deras namn, som vittnen till dess döpelse varit hava. (Kap. III, § XII)

Lovene kom nesten samtidig og de har nesten samme ordlyd om føring av kirkebøker. Men det finnes en viktig forskjell. I den "Svenska kyrkolagen"s 2. kap. 10. § blir det sagt:

"Prästerna skola hålla vissa längder på alla sina åhörare, hus ifrån hus, gård ifrån gård, och veta besked om deras framsteg och kunnskap uti deras kristendomsstycken." Dette er bestemmelsen som ligger til grunn for føringen av de så berømte "husförhörslängderna" i Sverige-Finland; et system som savner motstykke i verden for øvrig.

Av særlig den svenske lovteksten ser man at det var en lov formet etter de bofastes samfunn: "hus ifrån hus, gård ifrån gård". Allerede i de eldste kirkebøkene finner man opplysninger om kirkelige forretninger som gjelder samer. Men de kan langt fra være dekkende for alle demografiske tildragelser i det samiske samfunnet slik det bortimot helt fra begynnelsen av er for bondesamfunnet. Av stor betydning her er selvfølgelig det faktum at samene først sent ble kristnet. I en artikkel som omhandler forholdene i Namdalen er det vist at samene der neppe lot døpe og gravlegge alle før mot slutten av 1700-tallet.⁵ Kristningsarbeidet blant samene utviklet seg først i løpet av 1700-tallet.

Så sent som i 1743 blir det av hjelpepresten i Funäsdalen, sagt at han "hafwer försport och erfarit at the ther i fjellen warande Lapparna skola föra ett oskickeligt och straffbart lefwerne, med hustrors bytande och barns säljande, samt ofrande uti kiällor".⁶

Først år 1746, med opprettelsen av Føllinge lappförsamling som omfattet hele Jemtland og hele Herjedalen, ble det tatt et krafttak for å bringe samene inn under kirkens kontroll. Sannsynligvis er det først mot slutten av 1700-tallet at kirkebøkene i Jemtland og Herjedalen får med seg opplysninger om samene i slik omfang at de blir anvendelige for demografiske beskrivelser. Men også da ser det ut til at en god del hendinger i folkegruppens liv ikke er registrert. Helt åpenbart har ordningen med en eneste "församling" for hele det vidstrakte område som Jemtland og Herjedalen er i tillegg også ha ført til problemer med å få registrert alle kirkelige forretninger i kirkeboken. Noe av problemet kan man ane etter å ha lest det brev som Konsistoriet i Härnösand skrev til prosten i Jemtlands norra kontrakt i oktober 1746. Det forteller om at opplysninger om forhør og nattverd skal føres på spesielle "kyrkosedlar" og at prosten skal "låta sammankalla Lapp-allmogen".⁷ Dette med å kalle sammen samene til bestemte steder og til bestemte tider er en interessant opplysning. Med dette ble sannsynligvis grunnen lagt til de tradisjonsrike kirkehelgene for samer. Dette har i sin tur bevirket at de kirkelige forretningene for samene ble konsentrert til en fåtall kirker slik at kirkebøkernes opplysninger om dåp, vigsel og begravelse ikke i særlig grad kan benyttes som dokumentasjon for hvor samene har hatt sine bruksområder. I Norge, hvor kristningen av samene på det

sørilige området foregikk omtrent samtidig, hadde man ikke en tilsvarende ordning for religionspleien blant samene. Her finner man også opplysninger om samiske dåp, vielser og begravelser mer spredt over mange prestegjeld og ikke som i Jemtland og Herjedalen konsentrert til noen få.

Tingbøker/dombøker

Alle som har arbeidet med Tingbøker/Domböcker og andre arkivsaker som har blitt til som et resultat av Sorenskriveriembetets og "Häradsrättens" virksomhet, vet hvilket spennende materiale det er. Statistisk (i forhold til folkemengden) er det sannsynligvis mulig å påvise at man her finner mindre om samene enn om majoritetsbefolkningen. Man får aldri glemme at forvaltningsapparatet ble bygget opp på storsamfunnets premisser. At det primært var utformet for å dekke behovet til en i hovedsak bofast og jordbrukende befolkning. Innenfor flere av de områder som arkivene dekker finner vi ikke opplysninger om samer i det hele tatt. Framfor alt gjelder dette eiendomsoverdragelser som opptar så stor plass arkivene. Unntaket er "inrymningen av skattelappar". Unntak er også noen tilfeller av bygsling (arrende). Samme gjelder også for skifte/bouppteckning. Greit fortalt om dette blir det i Røros kirkebok da Nils Andersen i 1842 gifter seg med Kari Andersdatter Rensberg: "Intet Skiftebrev pleier at fremlegges af Finnerne. Vidnerne erklærede Boet opgjort paa Finnernes Maneer efter Niels Andersens ved døden afgangne Hustrue"

Men ellers forteller Tingbøkene/Domböckerna om samene omtrent de samme sakene som om den øvrige befolkningen. Det er tyvjakt, tyveri og drap. Kort sagt lovovertrædelser. Men de forteller også om uoverensstemmelser mellom folkegruppene. Den gangen som i dag gjorde reinen skade på bøndernes åker og mosetak. Og bønderne begikk overgrep ovenfor samene i det at de med makt drev dem bort fra gamle bruksområder. Ikke minst fra trøplassene hvor det var så komfortabelt å anlegge setrer. Økningen i antallet slike saker ved tingene har en klar sammenheng med bondebebyggelsens ekspansjon ut fra den gamle bosetningen som for alvor tok sin begynnelse på 1700-tallet.⁸ Folkemengden i Herjedalen er, når provinsen i 1645 ble lagt under svensk administrasjon, beregnet til å ha vært bare et par tusen. I andre halvdel av 1800-tallet hadde den vokst til det tre eller firedobbelte.⁹ Bebyggelseskart forteller på en anskuelig måte om dette.

Eksempel på tilfeldige kilder

Som et eksempel på en tilfeldig kilde kan her nevnes den eneste kjente skriftlige omtalen av samer i området fra før år 1500.

År 1478, den 6. september ble Prins Hans, senere Hans I av Danmark, og Kristine, Hertuginne av Sachsen viet til ektefolk i Københavns domkirke. Den danske kongen, Christian I,

skjenket da Hertug Albert av Sachsen, brorens onkel "*einen Wilden jungen Lappen, den der Vogt in Jempton Lande in Norwegen in der Jagt gefangen hatte mit seinem Rehen peltzrock, langen hültzeren Eißschuhen und Handtbogen*". Slik blir det fortalt i en gammel tysk kronikk, første gangen trykt i Frankfurt am Main år 1557.¹⁰ At fogden hadde fanget den unge, ville lappen med pels av reinsdyrskinn¹¹, med ski på føttene og med pilbue i hånden på Jemtlands fjell er stilt utenom all tvil. Med Jemtland har man i det minste helt fra 1000-tallet ment det samme geografiske område som vi gjør i dag.

Jemtland og Herjedalen utgjør med tanke på området som et område for jakt og fangst et forholdsvis ensartet område. Det er derfor ingen grunn til å tro annet enn at om det var en same å fange i "Jemten Lande" så kunne muligheten til å fange en same i like høy grad være til stede i Herjedalen. Sannsynligheten for det vil da så avgjort ha vært til stede med tanke på det at de arkeologiske funnene ved Vivallen forteller om samisk tilstedeværelse i tiden kring år 1000.¹²

Som ennå et eksempel på en tilfeldig kilde kan nevnes det Johann Wilhelm Schmidt forteller om samer i sin reiseskildring fra år 1799. Dette er en sjeldent detaljrik reiseskildring fra en tid da interessekonfliktene mellom samer og bumenn på grunn av folkemengdens vekst aksentuertes. J. W. Schmidt skriver: "Tidigare strövade mittådalssamerna på sina årliga vandringar längre österut mellan Härjedalen och Jemtland. Nu när det drivs mer boskapsskötsel i dessa trakter är de vid böter förbjudna detta."¹³

SLUTTBEMERKNING

I debatten om samenes historie i Herjedalen ser det ut til at det ofte er en tilfeldighet hvilke dokumenter som blir trukket fram. Framstillingen ovenfor om framveksten av kildemateriale som kan fortelle om samenes historie i Herjedalen viser at det også her i stor utstrekning dreier seg om tilfeldigheter. Det kan aldri nok understrekes at det arkivmateriale som fins, helt fram til vår egen tid, utelukkende er vokst fram for å dekke storsamfunnets behov og på storsamfunnets premisser. Under slike forhold må det være like legitimt å etterlyse dokumentasjon for at samene ikke har vært der som å stille krav om dokumentasjon for at de har vært der i eldre tider. Det er århundreder mellom tiden som arkeologiske funn forteller om, en kuriositetsfortelling fra 1478 og registreringen i de første svenske skattelistene for området fra 1646, men selv om tråden er tynn, er det ikke noe som taler for at den har vært brutt.

NOTER

1. Som forfattere som har drøftet sørsamenes forekomst i eldre skattelister kan nevnes: Johan Nordlander, K. B. Wiklund, Knut Bergsland, Nils Hallan og Jørn Sandnes.
2. Johan Nordlander: "Några notiser om "Jemptelandz Lappemark". - s. 327-334. - I: Svenska fornminnesföreningens tidskrift 11(1902).
3. Jämtlands och Härjedalens historia, bd 4, s. 389.
4. Jämtlands och Härjedalens historia, bd. 3, s. 16.
5. Løøv, Anders: Samene i Overhalla. S. 5-17. I: Årbok for Namdalen 1983.
6. Länsarkivet i Östersund. Hede Tinglag. Dombok AI:1, fol. 79b.
7. Landsarkivet i Østersund. Kontraktsprosten i Jemtlands norra arkiv.
8. Jämtlands och Härjedalens historia bd 4, s. 63ff.
9. Jämtlands och Härjedalens historia bd 4, s. 63, 432.
10. Johann Petersen: Chronica, oder Zeitbuch, der Lande zu Holsten, Stormarn, Ditmarschen und Wager, Wer dieselben Lender regiert, Was sich Lübeck, 1599, s. 129. Førsteutgaven, Frankfurt am Main, 1557, har jeg ikke hatt adgang til.
11. Kilden oppgir visstnok pels av dådyrskinn, men dette forteller bare om forfatterens uvitenhet. Han var nødt til å benytte seg av en pelsbeskrivelse som han kjente.
12. Inger Zachrisson: Härjedalens äldre historia. (Sápmi 8/92)
13. Johann Wilhelm Schmidt: Resa genom Hälsingland och Härjedalen år 1799 : en del av Johann Wilhelm Schmidts berättelse om sin resa genom några svenska landskap før att besöka samerna, s. 91.

SVEGS TINGSRÄTT

Ink 93 -01- 2 9

Akt. 788, 90 (770/91)

Stabil. 784

Svegs tingsrätt
Box 205

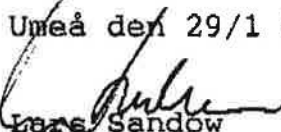
842 00 SVEG

Mål T 88/90 och 70/91

Fastighetsägarna ./. Samebyarna

I vår bevisuppgift har vi förutskickat att visst skriftligt material enligt punkterna 5 och 12 under rubriken skriftlig bevisning kommer att inges så snart det färdigställts. Såvitt avser materialet enligt punkten 5 har vi ännu ej fått det expedierat från Riksarkivet, vilket beror på begränsade skrivresurser därstädes. Såvitt avser material enligt punkten 12 har detsamma i och för sig undersökts och upptecknats av härför anlita person men på grund av ett missförstånd har kopiering ej ägt rum i samband med arkivstudierna. I anledning härav kommer viss kortare tidsutdräkt att uppstå med förenämnda kompletteringar av bevisuppgiften, vilket vi beklagar. Samtidigt kan undertecknad konstatera att kändesidan har ingivit en inlaga av den 20 ds som innehåller ett flertal synpunkter på samebyarnas bevisuppgift och att samebyarna har förelagts att avge yttrande över nämnda inlaga. Mot bakgrund härav framstår det som naturligt att samebyarna återkommer i ett sammanhang med ovannämnda förutskickade komplettering och yttrande över kändesidans inlaga.

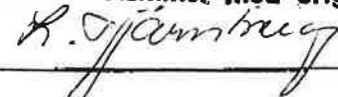
Umeå den 29/1 1993

Lars Sandow

SVEGS TINGSRÄTT

☐ Avskriften ☒ Koplan

överensstämmer med originalet

SVEGS TINGSRÄTT
FÖR KÄNNEDOM

Kontor:
Renmarkstorget 8
(Centrumhuset)

Postadress:
Box 137
901 04 UMEÅ

Telefon:
090-11 83 10 (vx)
090-11 87 12 (kk-avd)

Telefax:
090-12 06 30

Bankgiro:
354-2727
5420-7675 (klientmedel)

Postgiro
8 44 81-5

AHLGREN'S ADVOKATBYRÅ

SVEGS TINGSRÄTT

Ink 93 -01- 2 9

Akt 788 90 (770/91)

Akthil 784

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

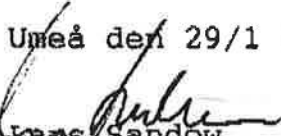
1993 -02- 05

Juridisk Byrå

Mål T 88/90 och 70/91Fastighetsägarna ./. Samebyarna

I vår bevisuppgift har vi förutskickat att visst skriftligt material enligt punkterna 5 och 12 under rubriken skriftlig bevisning kommer att inges så snart det färdigställts. Såvitt avser materialet enligt punkten 5 har vi ännu ej fått det expedierat från Riksarkivet, vilket beror på begränsade skrivresurser därstädes. Såvitt avser material enligt punkten 12 har detsamma i och för sig undersökts och upptecknats av härför anlitad person men på grund av ett missförstånd har kopiering ej ägt rum i samband med arkivstudierna. I anledning härav kommer viss kortare tidsutdräkt att uppstå med förenämnda kompletteringar av bevisuppgiften, vilket vi beklagar. Samtidigt kan undertecknad konstatera att kändesidan har ingivit en inläga av den 20 ds som innehåller ett flertal synpunkter på samebyarnas bevisuppgift och att samebyarna har förelagts att avge yttrande över nämnda inläga. Mot bakgrund härav framstår det som naturligt att samebyarna återkommer i ett sammanhang med ovannämnda förutskickade komplettering och yttrande över kändesidans inläga.

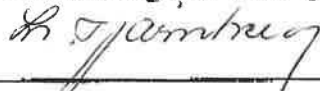
Umeå den 29/1 1993

Lars Sandow

SVEGS TINGSRÄTT

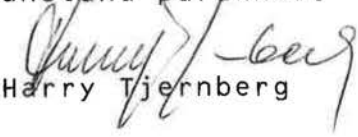
☐ Avskrift ☒ Kopian

överensstämmer med originalet

SVEGS TINGSRÄTT
FÖR KÄNNEDOMKontor:
Renmarkstorget 8
(Centrumhuset)Postadress:
Box 137
901 04 UMEÅTelefon:
090-11 83 10 (vx)
090-11 87 12 (kk-avd)Telefax:
090-12 06 30Bankgiro:
354-2727
5420-7675 (klientmedel)Postgiro
6 44 81-5

SVEGS TINGSRÄTT
1992-12-28

Översänds till fastighetsägarna
under erinran om deras utfästelse
att avge bevisuppgift inom 14
dagar efter det att de erhållit del
av samebyarnas bevisuppgift. Med hän-
syn till mellankommande helger kan
anstånd påräknas.

Harry Tjernberg

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

SVEGS TINGSRÄTT

12. 2 3
T88 90 (T79/91)
(773)

Ankom

1992 -12- 30

Juridiska Byrån

Mål T 80/90 och 70/91
Fastighetsägarna ./ . Samebyarna

Sambebyarna får härmed dels komplettera talan i sak, dels
ock avge preliminär bevisuppgift.

OMSTÄNDIGHETER I SAK

Det skriftliga svaromålet kompletteras härmed i sak enligt
följande (dessa punkter inordnas i svaromålet mellan
punkterna 4 och 5 på s 5).

4 a. Samerna tillförsäkrades enligt kodicillen vissa
rättigheter. De betraktades som en slags statsmedborgare i
Sverige. Beträktandet av samerna som statsmedborgare och
följderna därav gällde särskilt Jämtlands län och i tid
ända fram till början av 1900-talet. Detta kom till uttryck
på så sätt att samerna ej bereddes någon möjlighet att vara
delaktig i samhällets beslutsprocesser. Dessa förhållanden
kan exemplifieras med att i Jämtlands län skrevs samerna
1741 på några få s k lappförsamlingar. Dessa församlingar
omfattade endast samer, hade ingen kompetens och därmed
ingen egenstyrd verksamhet. I socknarna, som fick allt fler
uppgifter av ickekyrklig karaktär under 1700-1800-talen,
var samerna ej medlemmar och ej med i dess styrelse och
verksamhet. Först omkring 1910 skrevs samer i kommunerna
och blev kommun- medlemmar. Dessförinnan hade de
synnerligen begränsade möjligheter att bevaka sina
intressen på kommunal och regional nivå. Dessa förhållanden
är av betydelse för förståelsen av sedvanerättsfrågans
utveckling. Sålunda har samerna haft svårt att på lokal
nivå hävda sina intressen gentemot markägarintressen.
Exempelvis nödgades samer - när pågående avvitrning i
Jämtland beskar samernas rättigheter till mark och vatten
- under 1830-talet skriva till myndigheter och personer i
Stockholm för att på riksnivå få gehör för rätten till land
och vatten. Genom att samerna ej var medlemmar i socknarna/
kommunerna kom de ej heller att väljas till nämndemän,
vilket förhållande under denna period måste ha varit
negativt.

4 b. De juridiska förutsättningarna för renbetesrätt är ej

formaliserade. Detta har sin naturliga grund i att renbetesrätten har utvecklats på sätt som skett utan krav på skriftlig dokumentation. De nomadiserande samerna har i svunnen tid ej heller haft tillgång till ett eget skriftspråk. När rätten till renbete förvärvades ingick ej läs- och skrivkunskaper i den samiska kulturen. Vidare var läs- och skrivkunnigheten begränsad hos den samiska befolkningen under den tidsperiod då avvitrning ägde rum i Härjedalen, vilket - i förening med att det var det svenska myndighets-språket som var förhärskande - försvårade ett samiskt värn om rättigheter till land och vatten. Nu nämnda förhållanden har betydelse vid den bevisvärdering som skall företas.

BEVISUPPGIFT

Skriftlig bevisning

1. Docenten Inger Zachrissons arbete "Härjedalens äldre historia" - ingiven i målet 1992-08-18 - till styrkande av arkeologins nuvarande vetenskapliga ståndpunkt rörande samerna i Härjedalen under äldre tid såsom

a) att samernas (och deras förfäders) utbredning och sydgräns i Skandinavien under tidig förhistorisk tid sammanfaller i stort med den så kallade Norrlandsgränsen, dvs genom norra Dalsland, södra Värmland, Västmanland och norra Uppland samt i Norge ned mot Oslotrakten

b) att det har förekommit en tidig samisk kultur i Härjedalen uppbyggd på olika former av fångst

c) att denna kultur kan indelas i en församisk/samisk kultur, som existerat under forntiden och att denna kultur från senare delen av forntiden, från ca 100 e Kr, också med säkerhet kan benämnas samisk

d) att denna samiska kultur fortlevat till utgången av medeltiden (1500 e Kr)

e) att den samiska kulturen varit föremål för ackulturation, dvs att den påverkats av germansk/nordisk kultur, och att även viss assimilation ägt rum

f) renens plats i den samiska kulturen fram till 1500 e Kr

g) att det finns ett flertal arkeologiska utgrävningar, vilka i förening med andra källor styrker ovannämnda sakförhållanden.

2. "Codecill till Grännse Tractaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännen beträffande" som dokument, vilket tjänar som bevis rörande samernas rättigheter vid denna tidpunkt och särskilt såvitt avser sedvanerätten § :10 i kodicillen, till styrkande av att svenska samers rätt i Sverige ej kan ha varit sämre än

vad som tillerkändes i grannlandet mut. mut. norska samers rätt i Sverige. Kopia av kodicillen bilägges (bilaga A).

3. Till svaromålet bilagerade kartor (bil 1 - 3) upprättade av S Rudberg utvisande att bebyggelsen i Jämtlands län från mitten av 1700-talet och fram till sekelskiftet 1900 i allt väsentligt var koncentrerad till Storsjöbygden, medan antalet nybyggen i Härjedalen var mycket litet och utvecklades svagt till styrkande av att det har funnits utrymme för en utveckling av renskötseln fram till renbeteslagstiftningen på 1880-talet.

4. Kungligt brev av den 26 mars 1831 till Kammarkollegium i fråga om bestämmande av grunder för avvitrning och skattläggning i lappmarkerna samt av vissa åtgärder till tryggnad av lappallmogens bestånd. Kopia av brevet bilägges (bilaga B); ur Lilienberg Svensk Lagsamling.

Nämnda brev åberopas till styrkande av att nybyggarna och hemmansinnehavarna har att vidta vissa åtgärder till skydd mot betande renar och att sålunda renbetesrätt förutsättes föreligga.

5. Provinsialläkaren Ellmins årsrapport 1851 till styrkande av att kravet enligt 1831 års brev på åtgärder till skydd mot betande renar tillämpades i Härjedalen. Dokumentet, som ingår i Sundhetskollegiets arkiv E 5 A:21 i Riksarkivet är för ömtåligt att fotokopieras och kommer därför att inges så snart avskrift ombesörjts av Riksarkivet (bilagan kommer att littereras C).

6. 1841 års brev om säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetestrakter. Kopia av brevet bilägges (bilaga D); ur Lilienberg Svensk Lagsamling.

Nämnda brev åberopas till styrkande av att syftet med brevet var att inte avvitra ytterligare mark från skattefjällen.

7. Utdrag ur särskilda utskottets utlåtande nr 1 (bilaga E) avlämnat den 2 april 1886 i anledning av Kungl Maj:ts till utskottet remitterade proposition med förslag till lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige (sedermera 1886 års renbeteslag).

Utdraget sid 8 från rubriken "Jemtlands län" till och med rubriken "Renen" sid 12 f åberopas särskilt såvitt gäller betydelsen av tidigare avvitrning samt förutsättningarna för och rätten till vinterbetning utanför skattefjällen.

Vidare åberopas utlåtandet sid 14 från rubriken "Lag angående de svenska lapparnes rätt till rebete i Sverige" till rubriken "Lapparnes befogenheter ..." sid 29 till styrkande av samma förhållanden. Utskottet anför å sid 26 bl a följande:

Det är således till fyllande av vad för närvarande

brister i avseende å renbete, vår, sommar och höst inom skattefjällen, som berörda åtgärder skulle vidtagas. Att med dessa åtgärder tillfredsställa lapparnas renbetesbehov vintertiden har icke varit åsyftat därför, att man icke ansett ett sådant tillfredsställande på detta sätt vara möjligt. För vintern måste således, oavsett skattefjällens arrondering, tillämpas den grundsats, som förut gällt och finnes riktig. Men då denna grundsats börjat bestridas, måste den genom positiv lag åter bringas till giltighet.

Från utskottets å sid 28 gjorda sammanfattning åberopas särskilt följande:

Då det alltså endast är under den tid marken är bar som avsevärd skada å ägor kan av renar förorsakas;

då det måste antagas vara utförbart samt dessutom ej skulle leda till målet att tilldela lapparne ett bestämt område, där de skulle hava att jämväl vintertiden med sina renar uppehålla sig, och vars gränser de icke skulle äga att någon tid med renarna överskrida;

då det till följd därav icke kan undvikas att för vintern giva lapparne rätt att beta sina renhjordar även utom de dem förbehållna områden;

då lapparnes vinterflyttningar över enskildas ägor är en sedan urminnes tid bestående, om ej i lag uttryckligt medgiven, likväl såsom faktisk förutsatt sedvana, som dessutom grundar sig å en verklig rätt, rätten att driva det näringsfång, som utgör villkoret för deras existens såsom nomader å den jord, vars första innehavare de voro;

då denna rätt ej kunnat annulleras vare sig genom att svenska staten förklarat sig för ägare till all av odlingen icke upptagen jord eller därigenom att staten vid avvitrningarna utan förbehåll upplåtit jorden åt enskilde, och icke heller blivit genom något lagbud lapparne fråntagen;

och då, i händelse de svenska lapparne skulle betagas rätten till dessa vinterflyttningar över enskild mark, de skulle komma i en sämre ställning i eget land än norske lappar, som enligt den internationella lagen äga sådan flyttningsrätt i Sverige;

måste utskottet fullständigt godkänna den grundsats, som i nu avhandlade fråga blivit uttalad genom föreliggande lagförslagets 1 §.

8. Utdrag ur lagutskottets utlåtande nr 66 till i propositionen 1898 nr 56 sid 18-27 vad avser kommentarer

till lagförslagets 15 § avseende bestämmelser om ersättning för skada. Härav framgår, att - för det fall bestämmelsen över huvud taget skulle varit påkallad - renbetning vintertid ägt rum på enskildas ägor (bilaga F).

9. Utdrag ur förarbeten till 1898 års lag - lapplagskommitténs förslag till lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, s 53 - enligt bilagda kopia till styrkande av att bevisningen ej ovillkorligen skall hänföras till tiden för 1886 års lags trädande i kraft (bilaga G).

10. Utdrag ur 1919 års lappkommittés utredning enligt bilagda kopia, sid 103-104, till styrkande av att kommitténs slutsats efter utredning angående sedvanerättens omfattning i Jämtlands län var den att så gott som samtliga socknar besökts av lapparna för renbete (bilaga H).

11. Utdrag ur prop 1971:51 sid 158 till styrkande av att 1971 års rennäringslag utgår - i likhet med föregående renbeteslagar - från att rätt till vinterbete i bland annat Härjedalen föreligger (bilaga I).

12. Utdrag ur lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll och årsberättelser till styrkande av att sedvanerätt föreligger beträffande de trakter i vilka omstämda fastigheter är belägna alternativt - för det fallet urminnes hävd ej kan anses styrkt - att trakterna nyttjats för renbete i sådan omfattning att betesrätt uppkommit enligt den tredje åberopade rättsliga grunden. Nämda handlingar jämte sammanställning över renantal kommer att inges under januari 1993 så snart materialet färdigställts.

Muntlig bevisning

1. Sakkunnigförhör med docenten Inger Zachrisson till styrkande av samma bevissteman som angivits under motsvarande punkt för den skriftliga bevisningen.

2. Sakkunnigförhör med fil mag Rolf Sjölin till styrkande av samernas ställning i Härjedalen under tiden från 1700-talet till och med 1800-talet, varmed skall visas att samerna har haft synnerligen begränsade möjligheter att bevaka sina intressen avseende dels avvitrningen, dels övriga samhällsfunktioner knutna till lokala och regionala organ och myndigheter. Bevisningen enligt denna punkt är av betydelse för den värdering som skall göras av bevisningen rörande sedvanerätten i Härjedalen.

3. Sakkunnigförhör med l:e amanuens (docent) Anders Lööv angående vad äldre skriftliga källor utvisar rörande samernas ställning i Härjedalen till styrkande av - trots frånvaro av källmaterial med inriktning på renskötsel - förekomsten av samisk renskötsel i Härjedalen från 1600-till och med 1800-talet. Förhöret kommer att avse de

förhållanden som Lööv sammanfattningsvis avhandlar i bilagda skrift (bilaga J).

4. Sakkunnigförhör med fil. dr. Bo Lundmark angående den undervisning som bedrevs för samer i Härjedalen under 1700- och 1800-talet till belysning av samernas språkliga status under nämnda tid.

5. Sakkunnigförhör med förvaltningschefen Lars Thomasson angående den kulturkamp som frågan rörande sedvanerätten i Härjedalen kommit att utvecklas till från tiden före den första lagstiftningen 1886 fram till dagens rättegång till styrkande av att sedvanerätten till vinterbetesmarkerna har varit och alltfört utgör en förutsättning för den samiska kulturens fortlevnad i landskapet.

6. Sakkunnigförhör med f d avdelningsdirektören Iwan Lundberg, angående under punkten 12 - skriftlig bevisning - åberopade handlingar samt angående Lundbergs kännedom om vinterbetning i Härjedalen dels under svunnen tid före sin tjänstgöring inom lappväsendet, dels ock under sin tjänstgöringstid (1953-1986) i Jämtlands län. Lundberg skall jämväl höras till styrkande av att fastighetsägarna ej har protesterat mot vinterbetning.

Med förhöret skall styrkas samma bevisteman som finns angivna i den skriftliga bevisningen under punkten 12.

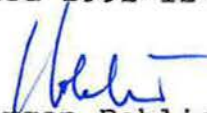
7. Sakkunnigförhör med docenten Olof Rune angående renens betessök och -val i sig och i förhållande till därav följande barmarksbete i fjällområdet och vinterbete i skogslandet utanför skattefjällen.

Olof Rune kommer att vid synen, som påkallas enligt nedan, i målet och i skrift inför huvudförhandlingen att utveckla bevistemat utöver att han kommer att höras vid huvudförhandlingen.

Syn

Samebyarna hemställer att syn måtte hållas rörande vinterbetning till styrkande av betesrättens natur som bruksrätt och dess kännetecken.

Umeå 1992-12-21

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

Bilaga A

Första Bihang eller Codecill till Gränsse Tractaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännenne beträffande

SVEGTINGSRÄTT

Ink 92-12-23 (77991)
Akt 788-90
Aktbll (774)

På det att Lapparnes wanlige öfverslyttningar, samt den derföre betalande leija och jurisdictionen öfwer de främmande Lappar under bemänte öfverslyttnings tid, hädanefter icke må gifwa någon anledning till oenighet och missförstånd, och man derjämte klarligen må kunna weta hwilka hädanefter såsom Swenske eller Norrske Lappar blifwa att anse, samt huruledes med dem uti alle tillfällen reciprocé skall omgå, hafwe de uti förestående Gränsetractat nämde och här under teknade Commissarier om wisse härtill hörande puncter förenadt Sig således, som följer:

§: 1:

Den sedan år 1742. och under denne GränsseCommissions tid de private Swenske Lappar, på wisse ställen uti Norrlands Amt, pålagde nye Norrske Lappeskatt, och det derigenom införde städjandet af sommarland, samt dess öfwerlemnande till bemänte Swenske Lappar emot årlig skatts erläggande, skall afskaffas och uphöra, såsom stridande mot en del af de nedanstående betingade Articular, och bidragande till nye oriktigheter uti Lappwäsendet, hwaremot sådan inrättning som här nedanføre på sine ställen anføres skall sättas i wräket.

§: 2:

Jngen Lapp må hädanefter äga Skatte- eller Städjeland uti mera än ett Rike, på det all anledning till gemensamhet af undersåtare och Land hädanefter må kunna undwikas.

§: 3:

Till underrättelse för närwarande tid betingas, att aldenstund från Börjefjäll till Bonnäs fjäll, det är, uti begynnelsen af Norrlands Amt och för Helge-Lands fögderi på den Norrske sidan, men för Angermanlands och Umeå Lappmarker på Swenska sidan, fjällryggen till Gräns är fastställd, och man således på bägge sidor derigenom mister de gamle skatteland och undersåtare, som man hitintills dersammastädes inöfwer fjällryggen har haft; så skola de Lappar med deras familler, som nu för tiden hafwa skatteland derstädes på den Swenska sidan af Gränssen, anses för Swenske undersåtare och höra samma sida till, oakadt af hwilkendera sidan de förut hafwa byxlat Landet och till hwilken sida de deraf betalt skatt, lika som äfwen de Lappar med deras familler, som nu warande tid hafwa gammalt byxel-Land på Norrske sidan af Gränssen dersammastädes, skola tillhöra Norrige.

§: 4:

J fall någon Lapp för nuwarande tid befinnes hafwa ett på båda sidor af Gränsen liggande gammalt Swenskt eller Norrskt sommarskatte-Land, det är ett sådant Land, hwaraf för år 1742 till Sverige eller Norrige skatt hafwer blifwit betald, då hafwe han frihet att wälja hwilken sidas undersåtare han hädanefter will wara, så framt han intet winterskatteland på någondera sidan äger. Hafwer han winterskatteland på någondera sidan, den Swenska eller Norrska, tillhöre då den sidan på hwilkens territorio han sådant winterskatteland äger.

§: 5:

J fall någon Lapp på den sträckningen emellan Bonnäs fjäll och Halde, hwarest Koutokeino gräns begynnes, det är på den Norrske sidan för hela Saltens, Senjens och en del af Tromsöns Fögderier uti Norrlands Amt, men på den Swenske sidan för hela Piteå och Luleå samt en del af Torneå Lappmarker, befinnes hafwa ett sådant sommarskatteland på Norrska sidan af Gränssen, hwaraf för år 1742 skatt till Norrige hafwer warit betald, men deremot att äga winterskatteland på Swenska sidan af Gränsen, då hafwe han frihet att wälja antingen han hädanefter will wara Swensk eller Norrsk undersåte, då han sedermera behåller det skatteland han hafwer på samma sida om gränsen, men mister det skatteland han hafwer haft på den andra sidan om Gränsen.

§: 6:

På det man må kunna weta hwilke äro Swenske eller Norrske undersåtare, skall det uti förestående 4:de och 5:te §§: omrörde Lapparnes frie wal ske uti de committerades närwaro wid Rörläggningen, så snart som möjligit är, utan hinder, läckande eller tubbande, mutors och skänkars gifwande, ej heller medelst löfte af en lindrigare skatt, eller eljest på hwad sätt det wara må och af private jordägare eller andre på någondera sidan försökas kunde, utan komma de att äga ett aldeles fritt och otwunget wal.

§: 7:

De lappar som således hädanefter sedan denna convention är i wräket stäld, befinnas hafwa både sommar- och winterskatteland, eller allenast endera delen, nemligen, antingen sommar- eller winterskatteland på den Swenska sidan af Gränsen skola med deras familie, det är barn eller de som äro i barns ställe, såsom fosterbarn och slägtningar uti ett och samma matlag, likaledes tjenare och husmän, anses för Swenske undersåtare. Det samma är ock att förstå om de Lappar med deras familie, som hafwa ett gammalt byxel Land på Norrske sidan af Gränssen, hwaremedelst man hädanefter kan åtskilja hwilken Sidas undersåte han är, sedan ingen Lapp får äga skatte- eller byxel Land på bägge sidor, ej heller annorlunda kunna komma dertill än som i denna Convention föreskrifwit står.

§: 8:

J fall någon Swensk Lapp giffter sig med en Norrsk Lappehustru, som uti Norrige har sitt eget skatteland eller flere Renar än han, hafwe han frihet, utan något hinder eller afgift af dess egendom, att blifwa en Norrsk Lapp, då han sig derom hos Swenske fogden anmäler och bewislig gör en sådan dess beskaf-

fenhet, hwaruppå Fogden sedermera har att lemna honom dess skriftliga tillstånd til öfverflyttningen, och detsamma uti upbördsboken att antekna, samt honom ifrån Swenske skatten att utesluta.

Således förhållas viceversa med en Norrsk Lapp uti lika tillfälle. Uti andre omständigheter följte hustrun mannen.

§: 9:

I fall en Lapp vill öfvergifwa sitt Land och blifwa ett annat Rikes undersåte, förhållas med honom som med andre Swenske och Norrsk undersåtare uti lika tillfällen, neml:n han betale tjonde och sjetten penningen af hwad han äger, till den sidan, hwarifrån han vill flytta, samt hafwe bewis med sig till den sidan dit han flytta vill, att afgiften riktigt är erlagd, och undfådt tillstånd till aflyttningen.

§: 10:

Aldenstund Lapparne behöfwa Bägge Rikens Land, skall det dem efter gammal sedwane wara tillåtit höst och vår att flytta med deras Rhenhjordar öfwer Gränssen in uti ett annat Rike, och hädanefter såsom tillförene lika med Landets undersåtare, undantagande på sådane ställen, som här nedanför anføres, få betjena sig af Land och strand till underhåld för deras djur och sig sjelfwa, då de wänligen skola emottagas, beskyddas och hjälpas till rätta, äfwen uti Krigstider, hvilka uti Lappwäsendet aldeles ingen förändring skola göra, och aldräminst skola de främmande Lappar warda exponerade för plundring eller något slags twång eller öfwerwäld som Krigstiderna medbringa, utan alltid blifwa såsom egne undersåtare ansedde och handterade på hwilken sida de då sig såsom främmande uppehålla.

§: 11:

Jungen Lapp som behöfwer att flytta med sine djur öfwer gränsen, må uti Krigstider begå någon fiendtelig gjerning. Beträdes han dermed, förhållas icke med honom efter Krigsbruk, utan han straffes på lika sätt, som om hans missgjerning wore uti fredelig tid begången.

§: 12:

Hwarest på Norriska sidan äro fredlyste skälfång och fogelduns samlande, som på Norriska kallas Kobbeweide, Fugle- och Dun Vær, för hvilka wisse undersåtare årlig skatt betala, skall det under sådant straff, som Norrsk Lagen för Norrsk undersåtare stadgar, wara de Swenske Lapparne förbudit, att der bruka något skytteri, eller att på annat sätt skada göra. På alle andre ställen blifwer dem sådant och allt annat skytteri och fiskeri lika med Norrsk undersåtare tillåtit, Äfwen njuta de Norrsk Lappar en sådan frihet uti Lappmarken på den Swenska sidan.

§: 13:

De Swenske Lappar som wäl flytta öfwer Gränsen med deras djur in på Norrsk grund, men dock icke komma till hafwet eller fjordarne och derstädes något fiskeri eller skälskytteri bruka, betala uti Leija för hwart tjugonde djur som i deras följe är, stort eller litet, af bägge kjön, undantagandes de kalfwar som

samma vår äro födde, hvilka icke räknas, en skilling Dansk eller en Swensk styfwer i kopparmynt, mera icke. Men bruka de fiskeri eller skälskytteri uti hafwet eller fjordarne på Norrsk sidan, betale då för hwart tjugonde djur dubbelt så mycket som ofwan är förmält, nemligen två skilling Dansk eller två Swenske styfwer i Kopparmynt, samma års wår-kalfwar oberäknade. Mera må af de Swenske Lappar icke tagas under hwad namn eller skjen det wara will, ej heller må de med något personligt arbete eller tjenstgörande beläggas.

§: 14:

De Norrsk Lappar, som om hösten flytta med deras djur öfwer gränsen in på Swenska sidan betale för hwart tjugonde djur som de med sig hafwa, stort eller litet, af bägge könen, samme års wårkalfwar med inberäknade två skilling Dansk, eller två styfwer Swenske i kopparmynt, aldenstund bemälte lappar derstädes den längsta tiden af året förblifwa och wårkalfwarne på den tiden samma underhåld som de andre djuren behöfwa. Wilja de tillika idka fiske och skytteri i Lappmarken, betale då dubbelt så mycket, nemligen fyra styfwer i kopparmynt eller fyra skilling Danske. Mera må af de Norrsk Lappar icke tagas, ej heller må de med något personligt arbete eller tjenstgörande beläggas, under hwad namn eller skjen det nämnas kan.

§: 15:

Uti hwart district, hwarest öfverflyttande Lappar äro, skall förordnas en Lappelänsman och twänne Nämndemän, som för deras öfverflyttningar intet skola betala.

§: 16:

Lappelänsmannen och Nämndemännen skola reciproce besörja, att de öfverflyttande Lappar för deras djur njuta tillräckeligt underhåld, dock så att Lappen sjelf som för Landet skattar icke af främmande Lappar utränges och lider brist. För den ordsaken skuld skola Lapparnes Länsman och nämndemän wäl känna beskaffenheten af skatteländen på deras sida, samt weta antal på de djur som den Lappen äger, hwilken skattar för Landet, på det främmande Lappar, om så behöfwes och begäres, till beqwämlige ställen må kunna anwisa. Å ömse sidor skola de främmande Lappar noga akta sig att de icke under deras flyttningar göra Landets egne inwånare någon skada, hwarken winter eller sommar, på skog, åker och äng, Multebärs eller hjortronmyror, eller något annat, wid laga plikt, och bör skadan ersättas efter mätismanna ordom.

§: 17:

Förr än någon Lapp, Swensk eller Norrsk, med sine djur flyttar öfwer Gränsen, skall han för sin egen Lappe-Länsman och Nämndemän angifwa antalet på de djur som i hans följe äro, det är så wäl på hans egne, som på hans barns, tjenares och husmäns, samt Leijan till bemälte Länsman lefwerera emot bewis så wäl på angifwandet, som för leijan. Äfwen skall han då straxt angifwa sig om han will idka fiske och skytteri, hwarefter leijan kommer att proportioneras och betalas, samt på angifwelsen och bewiset att anteknas. Med detta ofwännande bewis passerar han sedan utan hinder och vidare tilltal fram och tillbaka.

§: 18:

Förr än LappeLänsmännen med deras Lappar flytta öfver gränsen, skola de tillställa den andra sidans LappeLänsman en af dem och nämndemännen underskrefwen Specificerad förteckning på de skatteLappar och djur af deras district som samma år wilja flytta öfver gränsen, då de tillika leijan till bemälte LappeLänsman lefwerera emot bewis på förbemälte förteckning och betalning. J brist af LappeLänsman, som bemälte förteckning och betalning af den främmande sidan kan emottaga, skall den eller de som leijan tillkommer, afsända en fullmäktig, som på ett så beqvämligit ställe som möjligest är, skall uppehålla sig, nemligen uti närmast intill gränsen liggande Lappesockn på Swenske sidan, och på den Norrske sidan uti en af de närmaste innansfjorard och på fasta landet.

§: 19:

Lapparne skola, om det åstundas, hwart år en gång för alla och icke offtare på den sidans territorio som leijan tillhör, för bemälte sidas LappeLänsman, eller hwem ägaren af Leijan dertill skriftteligen committerar, wara förpliktade att framvisa alla de djur, som uti deras följe äro, och att låta räkna desamme till bewis på riktigheten af deras angifwande. Neka de sådant, eller bemälte personer med ord eller gerning illa bemöta, böte en Svensk, allenast för sin motsträf-wighet, Tålf daler silfwermynt, och en Norrske Lapp Fyra Riksdaler Danske, hälften till bemälte oförrättade personer och den andre hälften till Konungen. För hwar gång sådan förseelse sker, fördubblas straffet. Förgriper Lappen sig på bemelte personer vidare, än att det till Simpel upstudsighet kan räknas, straffes han dessutom derföre efter lagen.

§: 20:

J fall någon Lapp, Svensk eller Norrske, befinnes hafwa falskeligen angifwit antalet på sine djur, så att han hafwer tjugu djur flere eller deröfwer, än han anmält, betale han för hwart tjugonde djur uti hela flocken, twänne gånger så mycket som ofwan förmält är. Beträdes han andre gången med sådan oriktighet, betale dubbelt så mycket som förste gången. Tredje gången dubbelt så mycket som andre gången och så vidare, så att straffet för hwar gång fördubblas, hwaraf angifwaren tager hälften och andre hälften tillfaller den som Leijan tillhör. Då ingen annan angifware är, behåller ägaren af Leijan allsammans.

§: 21:

J fall LappeLänsmännen eller nämndemännen befinnas hafwa colluderat med Lapparne uti deras oriktiga angifwande eller deras egen förteckning förfalskat och något innehållit af den leija som de upburit plikte förste gången tre gånger så mycket som wederbörande derigenom blifwit eller kunnat blifwa beswekne, hälften till angifwaren och andre hälften till den eller dem som Leijan tillhör.

Andre gången sättes de ifrån deras Ämbete och straffes såsom tjuftar.

§: 22:

Då någon twistighet yppas emellan Lappar från en och samma sida, antingen angående deras öfverflytningar och stället hwarest de under deras öfverflytt-

ningstid pretendera att uppehålla sig, eller om bortkomne Renar, slagsmål, små skuldfordringar, som icke stiga öfwer tålf daler Silfwermynt eller fyra Riksdaler Danske, alle arfskiften effter de afdöde, eller andre små saker, Lappewäsendet in Specie och Lapparnes sedwanor beträffande, skola sådane saker, då de icke kunna förlikas, af samma sidas LappeLänsman och hans twänne Nämndmän straxt afgöras, och så framt wederbörande till Häradsrätten icke wilja wädja, dersammastädes exequeras, utan afseende på hwilkens territorio factum är passerat eller saken påtald. Men äro sådane saker emellan parter af åtskild nation, eller emellan en Svensk och Norrske Lapp, då tillkommer, utan hänseende till jus territorii, kärandens Länsman och nämndmän att straxt deruti döma, och domen, då deremot ej appelleras, att exequera; dock således att rätten tillika med twänne Nämndmän ifrån Swarandens sida besättes, och att Länsmannen å samma sida, såsom dess förswar och ombud skall wara berättigad att wara tillstådes, om så åstundas, allsammans utan betalning för bemälte betjente uti bägge fallen. När en af parterne med denne Lapperäts förrättning är missnöjd och med saken will gå vidare, skall appellationen ske till den Häradsrätt eller Bögderätt hwarest factum är begångit, eller i fall af arfskiften, der den döde i Lifstiden hänhördt.

§: 23:

Alle andre saker emellan Lappar antingen af en och samma nation eller af olika nation höra till de wanlige Bögde eller Häradsrätter samt angifwas, dömas och, i fall de icke till högre rätt instämmas, dersammastädes exequeras, alt på det territorio hwarest gerningen är skedd, allenast med den åtskilnad, som i näst föregående §: är anfördt, nemligen att då en af parterne är en främmande undersäte eller factum på en främmande undersäte eller dess egendom begångit, skall uti Rätten tagas twänne Nämndmän ifrån den främmande sidan, hwilka på alt sätt skola hafwa samma anseende, rätt och myndighet, som de öfrige nämndmännen, och skall den främmande LappeLänsmannen wara berättigad att derwid wara tillstådes såsom förswar och fullmäktig för den parten som är af samma sida. När bewisligt är att berörde twänne främmande nämndmän äro lagligen tillsagde till bisittjare uti en sådan Rätt, och de dock icke infinna sig, kan i deras ställe twänne andre förnuftige och ärlige lappar ifrån samma sida antagas. Kunna sådane icke erhållas, förblifwer det wid den wanlige Nämnden, och skall då domen på stället afkunnas, och acten deröfwer gifwas wederbörande som äro tillstådes ifrån den främmande sidan, antingen LappeLänsmannen eller nämndmännen, uti wittnens närwaro eller emot deras bewis, utan betalning; på det man på samma sida kan weta huru Rätten handhafwes.

Förser sig någon domare emot någon af de uti denna convention föreskrefne stadgar, hafwe han förbrutit sitt Ämbete.

§: 24:

Wederbörande ifrån den främmande sidan, så wäl parter som wittnen, skola när de lagligen äro kallade och stämde wara pliktige att möta för denne combinerade Rätt och swara till saken eller att aflägga deras wittnesmål. Comparerar den Swarande icke, ej låter dess oumgängeliga förfall och hinder wid rätten, till samma tid han instämd är, anmäla och bewisa, och dock bewisligt finnes att han lagligen är stämd, förfares likafult med saken, som om han wär-

keligen wore tillstådes, då efter klagemålet eller stämningen och de förevarande bewis domen afsäges och exequeras. Kan Swaranden wid nästföljande ting bewisligt göra dess förfall både att icke sjelf hafwa kunnat infinna sig, ej heller kunnat detsamma Rätten kundgöra å den dag han sjelf wid rätten comparera bordt; så får saken åter upptagas och afdömas. Men uteblifwa wittnen ifrån första tinget, och saken utom dem ej kan upplysas; då får saken uppskjutas till nästa ting, och plikte wittne som förfallelost uteblifwit tre daler Silfwermynt eller en Riksdaler Dansk för uteblifvandet, till den Crona hwilkens undersåte det är.

§: 25:

Jngen execution eller utpantning, undantagandes efter de domar som Lapperätten enligt 22: §: äger att afsäga och exequera, må uti någon främmande Lapps bo företagas, så framt icke skriftelig dom upwises och bewis för den utmätte betalningen till den Lappen uti hwilkens bo executionen eller utpantningen företages, genast på stället afsewereras. Förser sig någon häremot, straffes som för wäldswärkan.

§: 26:

Rymmer någon Lapp för begången Lifssak öfwer det Rikets Gränsor hwarest gemingen är begången, förhållas med honom som med andre Swenske eller Norrske undersåtare uti like fall.

§: 27:

Alle Lappesaker skola på slätt och ostämplat papper afhandlas och beskrifwas, då en främmande Lapp i saken är intresserad.

§: 28:

Inbyggarne uti Utzjocki, som nu genom Gränssens förening äro blefne private Swenske undersåtare, skola på allt sätt handeln beträffande, så wäl med landets producter, som med de waror som bringas till landet, blifwa behandlade lika med de Kongl. Norrske undersåtarena der i landet, och lika med dem tillgodo njuta så wäl den nuwarande, som den hädanefter till utgifwande octroy och annan handels inrättning, så att hwad de till Norrske Köpmännen öfwerbringa skall dem efter octroyen blifwa betalt, och likaledes efter octroys priset uplåtit hwad de sig tillhandla wilja; men dock skall Compagniet ej wara förbundet att gifwa desse Swenske undersåtare den credit, som det i wisse tillfällen, i följe af Octroyen, böra gifwa de Norrske.

§: 29:

Alle wederbörande Kongl. Betjente å både sidor, särdeles LandsHöfdingar och Amtmännen, skola niteligen efterforska huruledes de främmande Lappar blifwa medhandlade och troligen besörja att dem wedersfars hwad rätt är och de efter denne Convention böra njuta. J lika måtto skola de, när de Landet igenomresa och på Ämbetets wägnar besöka, tidigt låta samme Lappar weta på hwilken tid och ställe de komma uti deras granskap, på det de, ifall de hafwa något att klaga, personligen hos dem måge kunna infinna sig och deras åliggande andraga.

§: 30:

Ändteligen finner man nödigt at härwid förklara, det desse här ofwanföre stipulerade öfwerflyttningar med de deraf dependierande inrättningar, ingalunda således äro att förstå, som skulle KonungaRikerne Sverige eller Norrige derigenom någon jurisdiction eller annan rättighet, af hwad namn den wara må, in öfwer gränssen i det andra Riket tillerkännas, men allenast såsom en tolerance och reciproque fogelighet, hwilken icke wäl kan umbäras, så framt annars lapparne på båda sidor skola blifwa wid magt, och in politicis hållas uti tillbörlig skick och ordning. Altså blifwer den uti den uprättade Gränsetractaten öfwerenskomne Gränsselinea, så wäl i anseende till Lapparne och deras Districter, som i öfrigit beträffande de andre Swenske och Norrske undersåtare och deras Districter aldeles wid sin fulla kraft, så att hwarken tidsens ålder, wederbörande betjentes och undersåtares försummelse, collusioner och ingrep eller någon läfd och bruk inöfwer samma gränts, den blifwe så gammal, samt af hwad art och beskaffenhet, den wara må, häruti någon förändring skall eller kan göra, men hwart Rike skall hädanefter på sin sida om ofwannämde gränsor allena och utan intrång wara berättigat att utöfwa och behålla alla regalia och jura Majestatis så wäl uti andelige som werldslige saker.

Detta bihang till Gränsetractaten skall uti alle sine puncter wara af samma kraft, som ofwanberörde Gränsetractat sjelf, aldeles såsom den ord ifrån ord deruti wore införd.

Till yttermera wisso äro häraf twänne exemplar författade, som af Bägge Deras Kongl. Maj:ttis Kongl. Maj:ttis befullmäktigade GränseCommissarier äro undertecknade och med deras wanlige Signeten bekräftade, som skedde i Strömstad år efter Christi födelse det Fitt Tusende Sjuhundrade Femtionde

Första den 21 September.
2 October.

J. Mauritz [Kline]kovström.
(Sigill.)

J. Mangelsen.
(Sigill.)

§ 23. Egoskildnadsrätt består af domaren i orten eller den hans tjänst bestrider, såsom ordförande, jemte två ledamöter.

Angående val af ledamöter i Rätten och om rättsegången och kostnaderna derför, så ock om sökande af ändring i Rättens beslut, gälle hvad derom för Egodelningsrätt är stadgadt.

§ 24. När de för afvittring nödiga beredelser föregått, skall landtmätaren för det honom anvisade arbetsdistrikt, efter samråd med afvittringsstyresmannen, förslag till skattläggning och områdestilldelning upprätta samt föreslagen skiftesläggning å kartan utmärka och för vederbörande delegare och allmänna ombud vid sammanträde föredraga; och skall styresmannen vid det sammanträde vara tillstädes, der ej laga hinder möter.

Öfver anmärkningar, som vid sammanträdet göras, afgifve landtmätare och gode män sitt utlåtande; böra de förslag jemte karta, sammanträdesprotokoll och öfriga till ärendet hörande handlingar ofördröjligen till afvittringsstyresmannen öfverlemnas.

§ 25. Styresmannen åligger att, allt efter som afvittringsförslag till honom inkomma, desamma granska och dervid tillse, huruvida afvittring må kunna, såsom i § 4 sägs, för större eller mindre del af en sockens område särskildt pröfvas, äfvenom att, när inom socknens hela område eller sådan del deraf, som nyss är nämnd, laga hinder ej möter för afvittringens pröfning, deröfver till Vår Befallningshafvande afgifva utlåtande.

§ 26. Sedan styresmannens i näst föregående § omnämnda utlåtande med kartor och handlingar till Vår Befallningshafvande inkommit, bör Vår Befallningshafvande, der afvittringen finnes kunna för det af styresmannen föreslagna afvittringsområde särskildt pröfvas, meddela afvittringsutslag, som tillställas parterne, med föreläggande för vederbörande skogstjensteman eller annan, som bevakat kronans rätt, att, inom fyratiofem dagar efter erhållen del af utslaget, desamma till Vår Befallningshafvande återställa och dervid aflemba en till Advokatfiskalen Vårt och Rikets Kammarkollegium ställd skrift, innefattande hvad ombudet, i anledning af samma utslag, kan hafva att upplysa och anmärka. Der- efter skall Vår Befallningshafvande ofördröjligen emot bevis öfverlemba ombudets skrift till bemälda Advokatfiskal, hvilken det tillkommer att kronans talan emot utslaget i fall af befogenhet fullfölja. Den med utslaget missnöjde må sist före klockan tolf å sextionde dagen efter delfäendet, hvilken tid, hvad kronans rätt angår, skall räknas från det utslaget jemte ombudets skrift kommit Advokatfiskalen till handa, vid talans förlust, hvarom uti utslaget tydlig föreskrift införas bör, sina till Oss ställda underdåniga besvär till Vår Befallningshafvande ingifva. Vår Befallningshafvande inforrdar deröfver vederbörandes underdåniga förklaring inom viss, den enskilde parten vid Tjugufem riksdaler riksmünt vite förelagd tid, och insänder besvären, jemte de för pröfning deraf erforderliga kartor och handlingar samt eget underdånigt utlåtande, till Vårt Civildepartement.

Senast å den tid, då utslaget afsändes för att tillställas skogstjensteman eller annat kronans ombud, skall Vår Befallningshafvande insända till Landtmäteristyrelsen och till Skogsstyrelsen transsumt af utslaget, utvisande beloppet af skogsanslag för helt mantal samt, för hvarje vid afvittringen utbrutet område, beloppet af inegor, af duglig skogsmark och af impediment, så ock hvilken mark blifvit afsatt till kronopark eller utbruten åt sågverk i ersättning för åtnjuten stockfångst. Har Landtmäteristyrelsen eller Skogsstyrelsen, efter verkställd granskning, funnit skäl till anmärkning emot utslaget förekomma, bör Advokatfiskalen i Kammarkollegium tidigt före besvärstidens utgång gifvas del af sådan anmärkning.

§ 27. När Vår Befallningshafvandes utslag vunnit laga kraft eller, i händelse af besvär, blifvit af Oss slutligen pröfvadt, bör Vår Befallningshafvande teckna bevis derom å kartan och besörja, att Kammarkollegium erhåller kännedom om beslutet för behörig anteckning i jordeboken, och att desamma meddelas afvittringsstyresmannen, som deraf gifver vederbörande landtmätare del, så vidt nödigt är för verkställande af utstakning och rörläggning.

§ 28. Till utstaknings företagande skola vederbörande delegare och allmänna ombud kallas genom kungörelse, som minst fjorton dagar förut i kyrkan uppläses.

Så snart utstakning blifvit verkställd, sker tillträde af de nya egolotterna; dock att hvar sin växande gröda sjelf bergar, der ej annorledes åsamjes.

§ 29. Inom ett år efter verkställd utstakning skall renoverad karta med beskrifning öfver hvarje vid afvittring utbrutet område, kartan försedd med bestyrkt afskrift af Vår Befallningshafvandes bevis, att afvittringen vunnit laga kraft, vederbörande delegare utan lösen bevisligen tillställas. Äro inom området flere delegare, lemnas kartan i förvar hos den, som de fleste delegarne dertill utse.

§ 30. Den med områdes utstakning missnöjde må, vid talans förlust, inom ett år efter det karta med beskrifning, på sätt i näst föregående § är sagdt, blifvit vederbörande tillställd, klander emot utstakningen hos Vår Befallningshafvande anmäla. På sådan klandertalan ege, sedan afvittringsstyresmannen och öfrige vederbörande blifvit hörda och, der så nödigt pröfvas, undersökning å stället egt rum, hvartill kostnaden skall af klaganden förskjutas, Vår Befallningshafvande meddela utslag, deröfver klagan må föras i den ordning, som för afvittringsutslags öfverklagande är föreskrifven.

§ 31. Hvad denna stadga angående allmän afvittring innehåller, gälle i tillämpliga delar äfven för sådan särskild afvittringsåtgärd, som i senare stycket af § 6 omförmäles; dock att, i fall den åskade åtgärden pröfvas ej kunna lagligen ega rum, sökanden åligger att gälda den kostnad, som af ansökningen föranledes. Det alle etc.

K. Br. t. Canzli St. och Kam. Coll. d. 26 Mars 1831 (i fråga om bestämmande af grunderna för Afvittring och Skattläggning i Lappmarkerna samt af vissa åtgärder till tryggnad af Lappallmogens bestånd). CARL JOHAN etc. Sedan i uti skrifvelse den 12 Juli 1826 till Vår nådiga pröfning i underdånighet öfverlembat ett af Vår Befallningshafvande i Vesterbottens Län upprättadt och under den 21:ste-September 1819 till Eder insändt project till Afvittrings- och skattlägnings-method för de till detta Län hörande Åsele, Lycksele och Piteå Lappmarker; Och Vi, af den anledning att ny Afvittrings Stadga för Vester-Norrlands, Vester och Norrbottens Län under tiden eller år 1824 utkommit, hvilken för en blifvande Afvittring äfven inom Lappmarkerna och nybyggens anläggning derstädes i allmänhet syntes tillämplig, men likväl i anseende till de derstädes i nedra landet verande skiljaktige förhållanden, kunde, i sammanhang med frågan om Lappmarkernas i Norrbottens Län afvittring, fordra några närmare och särskilda föreskrifter och hvilka i sådant fall äfven i ett sammanhang borde för Norrbottens båda Lappmarker komma i fråga och meddelas, genom nådigt bref till Eder den 9 Februari 1827 förordnat att, innan förberörde förslag hufvudsakligen pröfvades, Vår Befallningshafvande i Vester- och Norrbottens Län borde, efter med hvarandra i ämnet föregående öfverläggning, inkomma med underdånigt yttrande om och hvilka vidare eller förändrade stadganden eller föreskrifter, än de ofvanberörde Afvittrings-Stadga innehölle, kunde vara af nöden för afvittringens ändamålsenliga och lämpliga verkställande samt nybyggens anläggande inom Lappmarkerna; i sammanhang hvarmed Vår Befallningshafvande jemväl egde särskildt förslå de förändringar och tillägg i den för Lappmarken hittills följde skattlägningsmethod, som kunde finnas lämplige och nödige, hvarefter Eder skulle åligga att med dessa förslag och eget underdånigt utlåtande i ämnet till Oss inkomma; så hafven I, jemte anmälan att efter erhållen del Vår Befallningshafvande i-Norrbottens Län under den 31 October 1827 afgifvit sitt underdåniga yttrande angående afvittringen och skatt-

SVEGSTRINGSRÄTT

Ink 92 -12- 23

Akt T 88, 90

Aktbil (775)

(T 70/91)

läggningen uti detta Läns Lappmarker och Vår Befallningshafvande i Vesterbottens Län den 10 Mars 1828 inkommit med särskildt förnyadt underd. förslag i ämnet för Lappmarkerna derstädes, uti gemensam underdänig skrifvelse den 11 November sistlidet år, till Oss öfverlemnadt dessa yttranden och förslag tillika med eget underdänigt utlåtande, uti hvilket, såsom egande nära gemenskap med förevarande ämne, i äfvenväl efter det Vår Befallningshafvande i Jemtlands, Vester- och Norrbottens Län i de delar deraf, som dem hvardera angick, blifvit hörde, meddelat Edra tankar, i följd af Vår nådiga Remiss den 11 November 1829, uppå Rikets då församlade Ständers den 3 i samma månad aflåtna underdäniga skrifvelse angående Afvittringsverket i Luleå Lappmark samt vidtagande af åtskilliga anstalter till tryggande af Lapp-allmogens och Nybyggarnes ömsesidiga bestånd, uti hvilken skrifvelse Rikets Ständer, enär bergshandteringens bestånd och fortkomst i de nedra delarne eller kustlandet af Norrbottens Län till betydlig del berodde på möjligheten af dittransporten af de rika malmförråd, som förefinnas i landets öfra delar, men hvarest, i anseende till den tröga skogsvexten derstädes, bruksanläggningar icke med fördel kunde företagas, nämnde transport åter hufvudsakligen endast af Lapparne med deras renar kunde verkställas, men, efter hvad upplyst blifvit, det vore att befara det Lappska folkstammarna, som redan betydligt sig förminskat, skulle omsider blifva alldeles utrotade, så vida icke genom en skyndsam afvittring af nybyggarna och odlingslägenheterna, med afskijljan dervid af nödiga vinterstambåll för Lapparne, desse försattes i oqvadligt åtnjutande af den betesrättighet, som för underhållet af deras renar, såsom deras enda egendom och enda medel till uppehälle och förkofran oundgängligen erfordrades, på sådan grund, och då Vi redan uti nådigt Bref till Eder, Vårt Kammar-Collegium, samt Vårt och Rikets Bergs-Collegium af samma dag som 1824 års Afvittringsstadga, inforordrat underdänigt utlåtande om de föreskrifter, jemkningar och tillägg, som, i afseende på nybyggens anläggande i Lappmarken, kunde finnas nödige, ansett sig böra i underdänighet anhålla det Oss tacktes, sedan vederbörandes yttranden i ämnet blifvit inhemtade, låta vidtaga verk samma åtgärder till afvittring i Luleå Lappmark, oberoende af Afvittringsverket i den öfriga delen af Norrbottens Län; öfverlemnande Rikets Ständer till Oss i underdänighet, att af det anslag, som till Egodelningsverket blifvit vid Riksdagen å Nionde HufvudTiteln anvisadt, för Afvittringens skyndsamma bedrivande i Luleå Lappmark disponera så stor del, som omständigheterna eller afvittrings-arbetets behörliga fortgående på andra orter möjligen må kunna medgifva. Härjemte, och till afhjelpande af den skada, som tillskyndades Nybyggarna derigenom att Lappallmogen med deras renhjordar ofredade Nybyggarnes odlade ängsmark och att de deraf samlade höförråd varda af renarne förtärde eller nedtrampade, hafva Rikets Ständer, i sammanhang med förevarande ärende, samt för att, vid det förhållande af en beständig strid och tåflan, som emellan Lapparne och Nybyggarna finnes rådande, anledningarne till ofredande, split, tvedrägt och rättegångar dem emellan, så vidt möjligt vore, genom särskilda bestämda föreskrifter och stadganden må förebyggas, hos Oss i underdänighet anhållit att det nådiga stadgandet, som Vi, i afseende på gärdsgårdshägnader omkring det hö, som af Nybyggarna icke förvaras i lador, redan under den 3 Maj 1825 meddelat till efterlefnad i Lappmarkssocknarne inom Vesterbottens Län, äfven måtte till de öfriga norra provinserna utsträckas; likväl med det nådiga förklarande dervid att, der gärdsgårdar icke ansågos uppfylla ändamålet eller icke kunde utan svårighet uppföras, andra lämpliga hägnader må, till stackhöts förvarande emot åverkan af renarne, uppsättas efter de föreskrifter och förordnanden, som af vederbörande Vår Befallningshafvande kunde i detta afseende varda meddelade. Vidare och enär det icke sällan skall hända att då starka frostnätter inträffa i öfra fjällen, innan snön betäcker marken, jorden så tillfrysar att renarne icke kunna erhålla föda derstädes, vid hvilka tillfällen det vore för Lapparne af största vikt, om de icke skola möta sin undergång, att de då finge begagna nedra landets kronoskogar, hafva Rikets Ständer framburit den underd. önskan, det Vår Befallningshafvande måtte anbefallas att, intilldess afvittringen i Lappmarken hunnit försigå och nödiga vinterstambåll för Lapparne dervid blifvit utsedda, tillhålla Kronobetjeningen att vid sådana tillfällen icke allenast utse de trakter, der Lapparne kunde begagna renbetet, utan äfven bevaka ömsesidigt rätt emellan Lappar och Nybyggare, så att de å ingendera sidan hvarandra förfördelade. Hvarför utan och som det nog samt vore bekant att Lappallmogen hade en lika allmän, som för densamma förderlig fallenhet för omåttligt bruk af brännvin, samt att Nybyggarna, drifne af vinningslystnad, allmänt nog begagnade alla medel att de förre dertill föreda, hafva Rikets Ständer i underdänighet anhållit att, efter inhemtande af vederbörande Vår Befallningshafvandes underdäniga utlåtanden, Oss måtte tackas, derest behovet skulle

finnas det påkalla, i nåder förordna en sådan skärpning och tillägg i den om brännvins försäljning och bruk gällande författning, som för dessa orter må kunna anses lämplig och till ändamålet ledande.

I sammanhang härmed hafve Vi i nåder låtit Oss föredragas en af Fjäll-Ordningssmannen i Jemtland Jon Andersson å Lappallmogens derstädes vägnar ingifven skrift, deruti, under anförande att Lapparne, som från barndomen ej vänt sig vid annat näringsfång än värden af deras renar, befarade sin undergång i framtiden, såvida ingen gräns sattes för vidare inkräktningar genom nybyggesanläggningar på de trakter deras fäder bebott, samt att, då derstädes funnos Nybyggarna tillhörige myror och slottslägenheter, hvilka, utan möjlighet att sådant hindra, af renarne om sommaren nedtrampades och till en del arbetades, Nybyggarna vid sådana tillfällen tvunge dem att flerdubbelt betala skadans värde, Lapp-allmogen alltså i underd. anhållit, det måtte dem i nåder tillåtas, att begagna de trakter, deras fäder innehaft, emot erläggande af den af-radsränta årligen, som kunde i nåder pröfvas skäligh, samt att de Nybyggare, hvilka sig redan nedsatt eller framdeles kunde sig nedsätta inom eller nära fjälltrakterna, måtte tillförbindas att lagligen inhägnat sina egor, såframt de till någon skadeersättning i förberörde fall skulle anses berättigade; hvaröfver I, Vårt Kammar-Collegium, sedan Vår Befallningshafvande i Jemtlands Län dess yttrande meddelat, den 6 April 1829 Edert inforordade underdäniga utlåtande afgifvit.

Detta allt hafve Vi nu i behörigt öfvervägande tagit; Och hvad först beträffar frågan om afvittringens företagande och verkställande i Lappmarkerna i allmänhet inom Vester- och Norrbottens Län och särskildt, på sätt Rikets Ständer begärt inom Luleå Lappmark, oberoende af Afvittringsverket i den öfriga delen af länen; så, enär några medel å Nionde Hufvudtiteln icke för närvarande finnas att härtill använda, och hvad angår den af Rikets Ständer vid sista Riksdag särskildt i främsta rummet för utflyttningar vid laga skiften anslagna summa, ännu icke kunnat bedömas i hvad mån något öfverskott der kunde uppkomma, hvilket för ifrågakvarande ändamål kunde vara att disponera; så hafve Vi med frågan rörande afvittringen och skattläggningen inom ofvannämnde Lappmarker tills vidare uppskjutit.

Vidkommande dernäst Rikets Ständers underdäniga hemställan att det i Vårt nådiga Bref den 3 Maj 1825 för Lappmarkssocknarne inom Vesterbottens Län meddelade stadgande, rörande gärdsgårdshägnader omkring det hö, som af Nybyggare icke i lador förvaras, måtte till de öfriga norra provinsernas Lappmarker utsträckas; så hafve Vi, med bifall till hvad Rikets Ständer härutinnan föreslagit och Vår Befallningshafvande tillstyrkt, i nåder godfunnit förordna att hvad redan för Vesterbottens Läns Lappmarker, enligt berörde Vårt nådiga Bref den 3 Maj 1825 i detta ämne stadgadt är, äfven må för Lappmarkerna i Norrbottens och Jemtlands Län gälla till efterrättelse, eller att Nybyggare och HemmansInnehafvare derstädes, hvilka å sina ängar och slottersmyror icke förvara sitt hö uti ordentliga lador, utan lägga detsamma i stackar, skola förse sådana höstackar med en stadig och tät gärdsgård till fyra alnars höjd på fem eller sex alnars afstånd å alla sidor från stacken, för att emot åverkan af renkreaturens densamma förvara, vid äfventyr för egaren till höet att, i annat fall, sjelf sin skada stånda, om slaget, bergadt och i stack upplagdt hö uppåtes och nedtrampas; dock böra såväl inom Norrbottens och Jemtlands som Vesterbottens Läns Lappmarker, der gärdsgårdar icke anses uppfylla ändamålet, eller icke kunna utan svårighet uppföras, andra lämpliga hägnader för ändamålet uppsättas efter de föreskrifter och förordnanden, som af Vår Befallningshafvande i Länen varda härom meddelde, hvaremot det jemväl bör åligga Lapparne att, genom noga tillsyn å deras renhjordar, söka förekomma förluster för Nybyggarna och att om, genom bevislig uraktlåtenhet å Lapparnes sida, skada sker, som eljest kunnat undvikas, Lapparne derför böra vara till ersättning förbundne; Och vele Vi i öfrigt hafva Vår Befallningshafvande i Jemtlands och Norrbottens Län i nåder anbefaldt att, genom Kungörelse i Länen i förening med hvad ofvan stadgadt är, erinra Nybyggarna om angelägenheten att, till förekommande af skada i förenämnde afseende, uppföra hölador och, så vidt sig göra låter, deras ängsmark instänga.

Hvad vidare angår Rikets Ständers gjorde underdäniga hemställan om befallning till Vår Befallningshafvande att vid de tillfällen, då renarne icke kunna i öfra fjällen erhålla deras föda och det för Lapparne vore af vikt att till renbete få begagna nedra landets kronoskogar, intilldess afvittringen i Lappmarkerna hunnit försigå, och nödiga vinterstambåll för Lapparne dervid blifvit bestämde, de trakter må genom Kronobetjeningen utses, der renbete må af dem kunna begagnas; så hafve Vi, på grund af hvad Vår Befallningshafvande yttrat, funnit skäligh till vidare i nåder bifalla att, vid ofvan-

nämnde tillfällen, det må vara Vår Befallningshafvande tillåtet att inom Lappmarkerna låta, på Lapparnes anmälan, utse de för Lapparne nödiga betesplatser å Kronans allmänningar, så länge dessa allaredan icke till annat ändamål äro använde; dock med vilkor att skogen dervid ej af Lapparnes skadas eller annat förfång af dem föröfvas: Börande i öfrigt Kronobetjenningen, i afseende härpå, Alligga att noga bevaka Nybyggarnes och Lapparnes ömsesidiga rätt, så att de icke, i anledning häraf, hvarandra förfördela.

I afseende åter på frågan om ett sådant tillstånd äfven må utsträckas till nedra landets kronoskogar, hvarom Vår Befallningshafvande i Vester- och Norrbottens Län varit af olika tankar; så vele Vi, innan Vi härom fatte Vårt nådiga beslut, hafva Vår Befallningshafvande i berörde, äfvensom Jemtlands Län, i nåder anbefaldt att, efter Länens Hushålls Sällskapers, och i Norrbottens Län, der sådant sällskap icke är inrättadt, efter kunnige Jordbrukares, hörande, och, der så funnes nödigt, föregående brevexling med hvarandra i ämnet, närmare utreda denna fråga och de för och emot densamma förekommande skäl och omständigheter samt derefter med ytterligare utlåtande derom till Oss inkomma.

Beträffande den af Rikets Ständer framstälde fråga om skärpning för Lappmarkerna i de om oloflig försäljning och omätligt bruk af brännvin gällande författningar; så hafve Vi, med afseende å hvad vederbörande i detta ämne yttrat, icke funnit lämpligt att för Lappmarkerna göra någon ändring i hvad nu gällande författningar härom i allmänhet stadga; men vele likväl hafva Vår Befallningshafvande, uti ofvannämnde trenne Län i nåder anbefaldt att noga tillse, det författningarna i denna del inom desse orter noga handhafvas och efterlevas.

I afseende slutligen på den af Fjell-Ordningssmannen från Jemtland, Jon Andersson gjorde framställning och dervid främst dess anhållan att Lapp-allmogen måtte med afdrätsränta få begagna de trakter, deras fäder innehafte; så kommer Afvittrings-Stadgan för Länet med de flere i ämnet meddelade föreskrifter att i sådant afseende gälla till efterrättelse; beroende på framtida pröfning, i sammanhang med afvittringen i detta Län, om för Lapparnes vinterstamhåll några särskilda trakter må afsättas och dem enskildt till begagnande förbehållas.

Vidkommande åter den begärda föreskriften att Nybyggarna måtte tillförbindas inhägnat sina egor; så hafve Vi funnit någon vidare föreskrift i afseende härpå, än den, som i lag och författningar redan är stadgad, icke vara af nöden.

Hvad Vi i ofvannämnde ämnen sålunda i nåder förordnat, gifve Vi Eder till svar samt vederbörande Vår Befallningshafvandes förståndigaste och behöriga efterrättelse, uti hvad deraf dem hvardera angår, härmed i nåder tillkänna; Och Vi befalle etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Okt. 1868, inf. å nästa sida.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 20 April 1841 (ang. bestämmande af säkra gränser för Lapp-Allmogens i Jemtland renbetes-trakter). CARL JOHAN etc. Sedan, i anledning af Fjellallmogens i Undersäkers Socken af Jemtlands Län gjorda underdåniga ansökning, att varda bibehållna vid de renbetes-trakter den af Ålder innehafte och att skillnaden emellan dessa trakter å ena sidan samt Nybyggare och Skattebönders ågor å den andra måtte blifva uppgången, Vi i Nådigt Bref den 19 September 1837 förordnat, det borde den i afseende på föreslående af grunder för afvittringen inom Hede Pastorat i Herjedalen utsedde Committé äfven afgifva underdånigt yttrande och Förslag rörande säkra gränser bestämmande för Lappallmogens renbetes-trakter i Länet, så har Vår Befallningshafvande, uti skrifvelse den 19 Februari 1838, till Vår Nådiga pröfning i underdånighet insändt bemänte Committéens uti sistnämnde fråga särskildt afgifne underdåniga Förslag; i anledning hvaraf I, efter det General-Landtmäteri-Contoret blifvit hördt, under den 11 sistlidne Mars underdånigt utlåtande afgifvit, och hafve Vi, vid föredragningen häraf, funnit godt i Näder förordna, att den förrättning, som Committéens ansett nödig för att å Kronans disponible fjellmarker tilldela Lappallmogen nödigt utrymme för renbete samt skog till bränsle, skall, så snart afvittringsarbetet i Jemtlands Län så vida hunnit fullbordas att tvänne Afvittrings-Landtmätare kunna för densamma användas, taga sin början och verkställas enligt följande grunder:

1:o. Två skicklige Afvittrings-Landtmätare utses och förordnas af Vår Befallningshafvande, att emot arfvode förrättningen verkställa, i enlighet med gällande författningar och de föreskrifter, som derom nu varda i Näder meddelade.

2:o. Lappallmogen kallas genom deras Länsman samt enskild jordägare genom kungörelse till sammanträde i ämnet, hvarvid protokoll af Landtmätaren hålles, hvilket af honom och de närvarande gode männen undertecknas.

3:o. Efter de uplysningar, som således vid sammanträdet erhållas, skall Landtmätaren, der chartor öfver marken saknas, uti en scala af 2000 alnar på decimaltummen, till yttre gränserne afmätta hvarje så kalladt skattefjellsområde.

4:o. Sedan en Socken eller, der belägenheten annorlunda fordrar, samfaldte Fjellmarken på Charta blifvit lagd, skall Landtmätaren med tvänne ojäfvige gode män, i vederbörandes närvaro, af tillstötande disponible Kronomarker utstaka nödige betestrakter, särskildt för hvarje skattefjell, hvarvid sorgfälligt tillses, att, så vidt möjligt är, nödig skog till bränsle icke saknas;

5:o. Årliga räntan för hvardera af de sålunda utstakade markerna föreslår Landtmätaren och Gode männen, beräknad i Smör, hvilken ränta sedermera af Vår Befallningshafvande pröfvas och, der den skäligen anses, för ständig stadfästes;

6:o. Upstår Lappallmogen emellan, eller emellan Lappallmogen och angränsande jordägare sådan tvist om skillnaden i Fjelltrakterne, som icke af Landtmätaren och Gode männen kan biläggas, underställes frågan Vår Befallningshafvandes pröfning, som äger i ämnet besluta;

7:o. Fisket i de Sjöar och Strömmar som finnas inom Lapparnes sålunda afgränsade betesmarker, bör, derest detsamma icke med indeldt ränta är förseet, åtfölja betesrättigheten emot särskild ränta, som af Vår Befallningshafvande bestämmes;

8:o. Några Nybyggen i Fjelltrakterne böra hädanefter icke uplåtts förr än Lapparnes betesmarker behörigen utstakade blifvit; dock kan, i sammanhang med förrättningen rörande urskilljande af Lapparnes betesmarker jemväl Nybyggen utstakas, där lägenheter finnas och Sökande dertill sig anmäla.

9:o. Afvittringen så till Landtmätare som Gode männen, äfvensom till handtlangning under förrättningen bestrides af allmänna medel.

10:o. Så väl Socknarnes Hemmansägare och Nybyggare som Lappallmogen må äga att hvar för sig utse en ojäfvig God man ifrån Socknar, hvilkas ågor icke till Fjelltrakterne angränsa.

11:o. Landtmätarens arvode föreslås af Styresmannen samt bestämmes af Vår Befallningshafvande; dock ej till högre belopp än för Afvittrings-Landtmätarne i Länet i allmänhet bestä, och äge Landtmätare öppet att emot Vår Befallningshafvandes beslut i ämnet anföra underdåniga besvär.

12:o. Förskott å arfvodet äge Landtmätare, efter Styresmannens förslag, från Landt-Ränteriet utbekomma, dock ej öfverstigande 333 Rdlr 16 sk. Banco för år.

Beträffande de tvänne särskilde af Krono Länsmaunen A. Hallström å Lappallmogens i vissa delar af Länet vägnar i underdånighet gjorde ansökningar, om denna Allmogens bibehållande vid innehafte Fiskevatten, renbetes-trakter och skogs-fång, hvaröfver Landshöfdinge Embetet i Länet, under den 26:te October sistlidet år sig yttrat, samt i inforordrat underdånigt utlåtande, af den 11 sistlidne Mars, afgifvit, hafve Vi, i följd af hvad Vi här ofvan i Näder stadgått rörande bestämmande af gränsen för Lappallmogens renbetes-trakter, funnit dessa ansökningar förfalla.

Meddelande Eder detta till svar och nödig kännedom, jemte det Vi låte Nådigt Bref i ämnet till Vår Befallningshafvande afgå, befalle Vi etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Mars 1871, inf. sid. 435.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 30 September 1851 (i anl. af K. Bfdes i Vesterbottens Län förfrågan huru förhållas skall i vissa fall vid skattläggning af hemman i Länets Lappmarken). OSCAR etc. Vår ynnest etc. Sedan Vi under den 30 Augusti 1848 i Näder gillat och fastställt Edert Utslag af den 7 April 1847, hvarigenom I, med stöd af 9 § uti den för Kronofogdarne i Lappmarken den 5 Augusti 1760 utfärdade Instruction samt 5 momentet uti Kongl. Reglementet den 24 November 1749 återförvisat frågan om skattläggning af kronohemmanen Sandsjön N:is 1 och 2 om $\frac{1}{2}$ mantal hvardera i Åsele Lappmark och Socken af Vesterbottens Län, till Vår Befallningshafvande i Länet, som, sedan med egornes geometriska affattning och beskrifning förfarit i öfverensstämmelse med ofvanberörde § af Instructionen för kronofogdarne i Lappmarken, egde att utan hinder af dess förra undanröjda beslut af den 1 April 1844, angående Sandsjö hemmans mantal, ränta och frihetsår, genom utslag i behörig ordning sig utlåta, i följd hvaraf berörde hemman, som i afseende på deras gamla skattetal, ett åttiondedels mantal hvardera, undergått sådan provisionel skattläggning, som i förenämnde § af Instructionen för Kronofogdarne i Lappmarken omförmales, borde geometriska aftagas; så har, med anledning häraf, Vår bemänte Befallningshafvande uti skrifvelse den 4 December förstnämnde år underdånigt anhållit, att som hvarken ofvanberörde Instruction eller någon annan Författning föreskrefve, hvilken, antingen kronan eller åboerne,

nämnde tillfällen, det må vara Vår Befallningshafvande tillåtet att inom Lappmarkerna låta, på Lapparnes anmälan, utse de för Lapparne nödiga betesplatser & Kronans allmänningar, så länge dessa allaredan icke till annat ändamål äro använde; dock med vilkor att skogen dervid ej af Lapparnes skadas eller annat förfång af dem föröfvas: Börande i öfrigt Kronobetjenningen, i afseende härpå, åligga att noga bevaka Nybyggarnes och Lapparnes ömsesidiga rätt, så att de icke, i anledning häraf, hvarandra förfördela.

I afseende åter på frågan om ett sådant tillstånd äfven må utsträckas till nedra landets kronoskogar, hvarom Vår Befallningshafvande i Vester- och Norrbottens Län varit af olika tankar; så vele Vi, innan Vi härom fatte Vårt nämnda beslut, hafva Vår Befallningshafvande i berörde, äfvensom Jemtlands Län, i nåder anbefaldt att, efter Länens Hushålls Sällskapers, och i Norrbottens Län, der sådant sällskap icke är inrättadt, efter kunnige Jordbrukares, hörande, och, der så finnes nödigt, föregående brevexling med hvarandra i ämnet, närmare utreda denna fråga och de för och emot densamma förekommande skäl och omständigheter samt derefter med ytterligare utlåtande derom till Oss inkomma.

Beträffande den af Rikets Ständer framstälde fråga om skärpning för Lappmarkerna i de om oloflig försäljning och omåttligt bruk af brännvin gällande författningar; så hafve Vi, med afseende å hvad vederbörande i detta ämne yttrat, icke funnit lämpligt att för Lappmarkerna göra någon ändring i hvad nu gällande författningar härom i allmänhet stadga; men vele likväl hafva Vår Befallningshafvande uti ofvannämnde trenne Län i nåder anbefaldt att noga tillse, det författningarna i denna del inom desse orter noga handhafvas och efterlevas.

I afseende slutligen på den af Fjell-Ordningsmannen från Jemtland, Jon Andersson gjorde framställning och dervid främst dess anhållan att Lapp-allmogen måtte med afdragsränta få begagna de trakter, deras fäder innehaft; så kommer Afvittrings-Stadgan för Länet med de flere i ämnet meddelade föreskrifter att i sådant afseende gälla till efterrättelse; beroende på framtida pröfning, i sammanhang med afvittringen i detta Län, om för Lapparnes vinterstamhåll några särskilda trakter må afsättas och dem enskildt till begagnande förbehållas.

Vidkommande åter den begärda föreskriften att Nybyggarna måtte tillförbindas inhägnas sina egor; så hafve Vi funnit någon vidare föreskrift i afseende härpå, än den, som i lag och författningar redan är stadgad, icke vara af nöden.

Hvad Vi i ofvannämnde ämnen sålunda i nåder förordnat, gifve Vi Eder till svar samt vederbörande Vår Befallningshafvandes förståndigande och behöriga efterrättelse, uti hvad deraf dem hvardera angår, härmed i nåder tillkänna; Och Vi befalle etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Okt. 1866, inf. å nästa sida.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 20 April 1841 (ang. bestämmande af säkra gränser för Lapp-Allmogens i Jemtland renbetes-trakter). CARL JOHAN etc. Sedan, i anledning af Fjellallmogens i Undersåkers Socken af Jemtlands Län gjorda underdåniga ansökning, att varda bibehållen vid de renbetes-trakter den af Alder innehaft och att skillnaden emellan dessa trakter å ena sidan samt Nybyggare och Skattebönders ågor å den andra måtte blifva uppgången, Vi i Nådigt Bref den 19 September 1837 förordnat, det borde den i afseende på föreslående af grunder för afvittringen inom Hede Pastorat i Herjeådalen utredda Committé äfven afgifva underdånigt yttrande och Föreslag rörande säkra gränser bestämmande för Lappallmogens renbetes-trakter i Länet, så har Vår Befallningshafvande, uti skrivelse den 19 Februari 1838, till Vår Nådiga pröfning i underdånighet insändt bemänte Committerades uti sistnämnde fråga särskildt afgifne underdåniga Föreslag; i anledning hvaraf I, efter det General-Landtmäteri-Contoret blifvit hört, under den 11 sistlidne Mars underdånigt utlåtande afgifvit, och hafve Vi, vid föredragningen häraf, funnit godt i Näder förordnat, att den förrättning, som Committé ansett nödig för att af Kronans disponible fjellmarker tilldela Lappallmogen nödigt utrymme för renbete samt skog till bränsle, skall, så snart afvittringsarbetet i Jemtlands Län så vida hunnit fullbordas att tvänne Afvittrings-Landtmätare kunna för densamma användas, taga sin början och verkställas enligt följande grunder:

1:o. Två skicklige Afvittrings-Landtmätare utses och förordnas af Vår Befallningshafvande, att emot arfvode förrättningen verkställa, i enlighet med gällande författningar och de föreskrifter, som derom nu varda i Näder meddelade.

2:o. Lappallmogen kallas genom deras Länsman samt enskilde jordägare genom kungörelse till sammanträde i ämnet, hvarvid protocoll af Landtmätaren hålles, hvilket af honom och de närvarande gode männen undertecknas.

Svensk Lagsamling. II.

3:o. Efter de uplysningar, som således vid sammanträdet erhållas, skall Landtmätaren, der chartor öfver marken saknas, uti en scala af 2000 alnar på decimaltummen, till yttre gränserne afmätta hvarje så kalladt skattefjellsområde.

4:o. Sedan en Socken eller, der belägenheten annorlunda fordrar, samfaldte Fjellmarken på Charta blifvit lagd, skall Landtmätaren med tvänne ojäfvige gode män, i vederbörandes närvaro, af tillstötande disponible Kronomarker utstaka nödige betestrakter, särskildt för hvarje skattefjell, hvarvid sorgfälligt tillses, att, så vidt möjligt är, nödig skog till bränsle icke saknas;

5:o. Årliga räntan för hvardera af de sålunda utstakade markerne föreslår Landtmätaren och Gode männen, beräknad i Smör, hvilken ränta sedermera af Vår Befallningshafvande pröfvas och, der den skälig anses, för ständig stadfästes;

6:o. Upstår Lappallmogen emellan, eller emellan Lappallmogen och angränsande jordägare sådan tvist om skillnaden i Fjelltrakterne, som icke af Landtmätaren och Gode männen kan biläggas, underställes frågan Vår Befallningshafvandes pröfning, som äger i ämnet besluta;

7:o. Fisket i de Sjöar och Strömmar som finnas inom Lapparnes sålunda afrösade betesmarker, bör, derest detsamma icke med indelndt ränta är förseddt, åtfölja betesrättigheten emot särskild ränta, som af Vår Befallningshafvande bestämmes;

8:o. Några Nybyggen i Fjelltrakterne böra hädanefter icke uplåtas förr än Lapparnes betesmarker behörigen utstakade blifvit; dock kan, i sammanhang med förrättningen rörande urskiljande af Lapparnes betesmarker jemväl Nybyggen utstakas, där lägenheter finnas och Sökande dertill sig anmäla.

9:o. Aföningen så till Landtmätare som Gode männen, äfvensom till handtlangning under förrättningen bestrides af allmänna medel.

10:o. Så väl Socknarnes Hemmansägare och Nybyggare som Lappallmogen må äga att hvar för sig utse en ojäfvig God man ifrån Socknar, hvilkas ågor icke till Fjelltrakterne angränsa.

11:o. Landtmätarens arfvode föreslås af Styresmannen samt bestämmes af Vår Befallningshafvande; dock ej till högre belopp än för Afvittrings-Landtmätarne i Länet i allmänhet bestås, och äge Landtmätare öppet att emot Vår Befallningshafvandes beslut i ämnet anföra underdåniga besvär.

12:o. Förskott å arfvodet äge Landtmätare, efter Styresmannens förslag, från Landt-Ränteriet utbekomma, dock ej öfverstigande 333 Rdlr 16 sk. Banco för år.

Beträffande de tvänne särskilde af Krono Länsmannen A. Hållström & Lappallmogens i vissa delar af Länet vägnar i underdånighet gjorde ansökningar, om denna Allmogens bibehållande vid innehafde Fiskevatten, renbetes-trakter och skogs-fång, hvaröfver Landshöfdinge Embetet i Länet, under den 26:te October sistlidet år sig yttrat, samt i inforordadt underdånigt utlåtande, af den 11 sistlidne Mars, afgifvit, hafve Vi, i följd af hvad Vi här ofvan i Näder stadgadt rörande bestämmande af gränsen för Lappallmogens renbetes-trakter, funnit dessa ansökningar förfalla.

Meddelande Eder detta till svar och nödig kännedom, jemte det Vi låte Nådigt Bref i ämnet till Vår Befallningshafvande afgå, befalle Vi etc.

Jemför härmed K. Br. d. 3 Mars 1871, inf. sid. 435.

K. Br. t. Kam. Coll. d. 30 September 1851 (i anl. af K. Bfhdens i Vesterbottens Län förfrågan huru förhållas skall i vissa fall vid skattläggning af hemman i Länets Lappmarker). OSCAR etc. Vår ynnest etc. Sedan Vi under den 30 Augusti 1848 i Näder gillat och fastställt Edert Utslag af den 7 April 1847, hvarigenom I, med stöd af 9 § uti den för Kronofogdarne i Lappmarken den 5 Augusti 1760 utfärdade Instruction samt 5 momentet uti Kongl. Reglementet den 24 November 1749 återförvisat frågan om skattläggning af kronohemmanen Sandsjön Nis 1 och 2 om $\frac{1}{2}$ mantal hvardera i Åsele Lappmark och Socken af Vesterbottens Län, till Vår Befallningshafvande i Länet, som, sedan med egornes geometriska affattning och beskrifning förfarits i öfverensstämmelse med ofvanberörde § af Instructionen för kronofogdarne i Lappmarken, egde att utan hinder af dess förra undanröjda beslut af den 1 April 1844, angående Sandsjö hemmans mantal, ränta och frihetsår, genom utslag i behörig ordning sig utlåta, i följd hvaraf berörde hemman, som i afseende på deras gamla skattetal, ett åttiondedels mantal hvardera, undergått sådan provisionel skattläggning, som i förenämnde § af Instructionen för Kronofogdarne i Lappmarken omförmåles, borde geometriska aftagas; så har, med anledning häraf, Vår bemänte Befallningshafvande uti skrivelse den 4 December förstnämnde år underdånigt anhållit, att som hvarken ofvanberörde Instruction eller någon annan Författning föreskrefve, hvilken, antingen kronan eller åboerne,

Bilaga E

8

Särskilda Utskottets Utdrag No 1.

SVEGSTINGSRÄTT

Ink 92 -12- 23

Akt

Aktbil

(770/11)
788 90
(777)

Jemtlands län
Jemtlands
lappmark.

Hittills har blifvit redogjort allenast för Norra och Vesterbottens län, från hvilka Jemtlands län i afseende å hithörande förhållanden väsentligen skiljer sig. I sistnämnda län finnes icke liksom i de förra någon från länets öfriga delar territoriellt afskild lappmark. Ut i äldre handlingar rörande provinsen Jemtland hafva väl komiterade funnit uttrycken Föllinge och Undersåters lappmarker liksom äfven uti afvittringsutslag af yngre datum. Med anledning deraf hafva komiterade velat i nu ifrågavarande lag införa begreppet »Jemtlands lappmark», hvarunder komiterade velat innesfatta ej endast de vid afvittringen lapparne tilldelade, för det mesta af bögre fjellsträckningar bestående områden, de s. k. skattefjellen, utan äfven de mellan dessa inskjutna smärre dalgångar, de områden, som inneslutas af lapparne, och hvilka dessa äro nödsakade att beträda för att tillgodogöra sig betet å sina skattefjell, samt slutligen all den mark, som blifvit upplåten till enskilde och skattlagt efter den för Vesterbottens län lappmarker före år 1873 gällande metod, detta allt för så vidt genom en sådan begränsning bildas

867

ett sammanhängande land invid riksgränsen. Men då uttrycket »lappmark» i fråga om Jemtlands län ansetts föranleda missförstånd, beträffande det dermed åsyftade område, har i det af Kongl. Maj:t framlagda lagförslaget detta uttryck blifvit utbytt mot »de inom Jemtlands län för lapparne afsatta land», hvilket emellertid innebär icke allenast ett förtydligande utan jemväl en icke oväsentlig inskränkning af det område i Jemtland, som i fråga om lapparnes byttningsrätt komiterade velat göra likställt med lappmarkerna i Norrbottens och Vesterbottens län.

De för lapparne i Jemtlands län afsatta land äro skattefjellen. Såsom komiterade af äldre handlingar inhemtat, hafva före afvittringen lapparne vår och höst fört sina renar på trakter, som numera innehafvas af bofasta. Men vid afvittringen i Jemtland, hvilken, instald år 1786, äro påbörjades år 1821, har lapparnes renbetesrätt helt och hållet lemnats ur sigte. Afvittringsstadgan för Jemtland af den 8 December 1820, hvilken genom Kongl. brefvet den 9 Mars 1825 förklarades skola gälla till efterföljd jemväl i Herjedalen, innehåller ingenting angående lapparne och deras renbete. Af stadgans föreskrifter synes meningen hafva varit att indela till nyhemman eller lägga under äldre hemman all odisponerad jord samt således göra kronan så att säga fri från all mark inom länet, för såvidt den var för den bofasta befolkningen begärlig. Lapparne och deras behof af mark för sin näring behandlades såsom icke förefintligen. År efter annat trängdes de utan att ens blifva börda från af dem hittills begagnade och delvis för renbete synnerligast vår och höst oundgängligen behöfliga trakter ej endast på det lägre landet utan äfven i sjelfva sjellområdet, der stora sträckningar upplåtos åt bofasta. Genom flere Kongl. bref uppmuntrades och ordnades nemligen i sjelltrakterna detta såbodeväsende, som isynnerhet inom Herjedalen erbjuder de allvarsammaste anledningar till förveckling emellan lappen och den bofasta befolkningen. Så godt de förmodade, torde nog lapparne sökt att värja sin rätt, ehuru deras bemödanden i detta afseende ej synas haft synnerlig framgång. På en i jemtländska lappallmogens vägnar till Kongl. Maj:t ingiiven underdånig skrift, deruti — under anförande att lapparne, som från barndomen ej vant sig vid annat näringsfång än vården af sina renar, besarade sin undergång i framtiden, så vida ingen gräns sattes för vidare inkräktningar genom nybyggesanläggningar på de trakter, deras fäder bebott — lappallmogen, anhållit det måtte dem i nåder tillåtas att begagna de trakter, deras fäder innehaft, emot erläggande af den afdränsränta årligen, som kunde i nåder pröfvas skälig, svarades genom Kongl. bref den 26

Mars 1831, att afvittringsstadgan för länet med de flere i ämnet meddelte föreskrifter skulle gälla till efterrättelse. Först genom två Kongl. bref den 20 April 1841 det ena »angående grunderna för afvittringen inom Hede pastorat i Herjedalen», omfattande Hede, Vemdalens och Tennäs socknar med Storsjö kapellförsamling, hvori stadgades att af de lägenheter, som icke kunde användas till nya hemman, behöfliga områden borde utses och bestämmas till vinterstambäll för lapparnes renhjordar, samt det andra »angående bestämmande af säkra gränser för lappallmogens i Jemtland renbetesstrakter», hvilket visserligen innehöll att nybyggen i fjelltrakterna derefter icke borde upplåtas, innan lapparnes betesmarker blifvit behörigen utstakade, men derjemte tillät att i sammanhang med urskiljandet af dessa betesmarker jemväl nybyggen finge utstakas der lägenheter funnes och sökande sig dertill anmälde — först genom dessa två Kongl. bref stadgades något skydd för lapparnes rätt till renbeten. Men dels kommo dessa föreskrifter för sent för att kunna medföra synnerligt gagn, dels har det med sistnämnda nådiga bref åsyftade ändamål icke uppnåtts, enär bestämmelserna deri, att nådiga betesstrakter skulle utstakas för hvarje skattefjell och att dervid skulle sorgfälligt tillses att såvidt möjligt vore icke saknades nådig skog till bränale, ej synas hafva af dem, som i första hand haft att bereda ärendet, blifvit vederbörligen iakttagna.

Skattefjellen.
Lapparnas
Ägdomar.

De inom Jemtlands län för lapparne vid afvittringen afsatta renbetesland, skattefjellen, utgöra icke ett sammanhängande område utan ligga så att säga kringkastade vid länets norra och västra gränser. Dessa skattefjell finnas, hvad Jemtland angår, dels inom Frostvikens och Föllings socknar, till hvilken senare hörer Hölagens kapellförsamling, dels inom socknarna Offerdal, Kall, Åre, Undersäker, Hallen och Oviken. Å samtliga de jemtländska skattefjellen utom i Åre socken hafva lappar fått inrymning. Inrymningsbrefven hafva under olika tider affattats olika. En del innehålla blott föreskrifter att i rätt tid erlägga räntan för skattefjellet eller den del deraf, hvori inrymningen erhållits, andra meddela derjemte lappen rätt att i fjellen idka renboskapskötsel och fiske jemte förbud att anlita skogen vidare än till husbehof eller till annat än rendjurskötsel använda eller låta bruka betet inom fjellet.

De jemtländska lapparne lemna sina skattefjell under vintern i slutet af November eller början af December, dertill, oafsedt sedvanan, orsaken är att iskorpa plägar bilda sig å fjellen och enligt lapparnes egen utsägo att betet återstades är otillräckligt. Längre vinterflyttningar företagas endast af Frostvikens lappar, som pläga sträffa in i

Ängermanland ned mot Sollefteå samt efter Ängermanlands floddal ända fram till trakterna kring Hernösand och Sundsvall. Öfriga lappar flytta nemligen endast till skogstrakterna inom de närmast fjellen belägna socknars och byars områden eller till Norge. Till slutet af April äro de åter på sina skattefjell, der de uppehålla sig tills vinterflyttningen å nyo börjar.

I Herjedalen äro lapparne inrymda å skattefjell inom Storsjö kapellförsamling och Tennäs socken, hvarjemte det inom Hede socken enstaka belägna Serfjället afsatta till vinterstamhåll för å andra fjell inrymda lappar, hvilka derstädes icke kunde erhålla för sitt behof tillräcklig skog. Angående inrymningsbrefven gäller hvad förut är sagdt om Jemtland. Herjedalens lappar föra sina renar under sommaren, utom på sina skattefjell, till Norge, samt på vintern så väl till Norge, som till Serfjället och, i anseende till det knappa utrymmet å skattefjellen, på enskildas egor i dessas närhet.

Samtliga lappar i detta län äro, såsom af det sagda framgår, fjell-lappar.

Förhållandet i Jemtland mellan lapparne och de boskapskötseln, enligt komiterades på ingångna meddelanden grundade utsägo vara, ganska godt. Klagomål från de boskapskötseln sida förekomma här deröfver, att renarne på våren göra skada å vallarne vid fåbodlägenheterna i fjelltrakten och å kreaturabetet derigenom att de afbeta det uppspirande gräset och nedtrampa marken, så att växtligheten förqvävas. Äfven klagas öfver att hö i hässjor nedtrampas af renarne. Men, enligt den upplåtning komiterade bildat sig, skall skadegörelsen i denna provins vara mindre betydande och, hvad angår det förnämnda slaget af skada, vara svår att undvika, emedan lapparne på många af skattefjellen äro i saknad af mark, som kan erbjuda goda vårbeten, enär marken af detta slag vid afvittringen tilldelats de boskapskötseln.

I Herjedalen äro de nu ifrågavarande förhållandena mest ömtåliga. Åkerbruk drifves ej här med fördel, men boskapskötseln är en vigtig näring för befolkningen. Å flere trakter använder den boskapskötseln till utfodring af sina kreatur. Fåbodväsendet är i hög grad utveckladt. En hemmansegare kan hafva flere fåbodar, emellan hvilka han flyttar med sin boskap under sommaren, samt derjemte en hel del sådana, till hvilka han icke drifver sin boskap hvarje år. De af naturen sätiga betesmarkerna i dalgångarne och å fjellslutningarne hafva inbjudit till upptagande af en mängd betesvallar och till anläggande af fåbodar vidt omkring i sjelfva fjellen. Vallarne lemna, fre-

Förhållandet
till boskapskötseln

dade, ett värderikt foder. Men tidigt på våren då fjellbetet är klen, är det svårt att afhålla renarne från dessa vallar. Inkomma de der under Juni månad eller senare föröfva de stor skada, för hvilken det enligt de grundsatser, som för närvarande gälla, ofta är svårt att vinna ersättning. Mindre väsentlig och i mindre mån föremål för missnöje är den skada, som renarne förorsaka å hö uppsatt i stack eller hässa, hvilket icke kan hemföras förr än marken tillfrusit och snö fallit. Sådan skada föranledes deraf att dessa hässjor och stackar i allmänhet icke äro inhägnade. Lador kunna flerstädes ej uppföras af brist på derför lämpligt virke.

Orsaken till lappens flyttningar ligger som bekant deri, att han för sin tillvaro är beroende af renen och att detta djurs livsvilkor icke äro de samma om sommaren som om vintern, hvarför det under olika årstider af en naturdrift, som det ej står i lappens förmåga att be- tvinga, uppsöker de ställen, der dessa livsvilkor förefinnas. Komiterade yttra härom: »Vintertiden närar renen sig förnämligast af renlaf, men detta gör den icke under sommaren i annat fall, än när lafven är fuktig, utan äro då gräs, örter och löf af de små videarterna renens naturliga och begärligaste föda. Det nysa ur marken framspirade gräset ätes helst; när det blifvit vuxet, afbiter renen blott toppar och blad. I de lägre fjelldalarna, der gräset växer till med en förrånande fart, der betar renen icke, utan det är på fjelleidorna och fjellplatserna den ströf- var fram, förtärande gräset allt efter som det uppspirar, hvaran man ock kan säga, att renens betesplatser förändras dag från dag, samt med fog kan påstå, att få djur torde kräva på en gång så vidsträckt och omväxlande betesmark som renen. Detta gäller både om fjell- och skogsrenen, ty den senare ströfvar ock om sommaren vidt omkring samt förtär de fina skogsgräsen och videlöfven, men den afbetar der- emot ytterst sällan starren på myrar och ängar, ej heller gräset på dessa sistnämnde, sedan växtligheten å dem blifvit något försigkommen. Renen står derjemte, under det marken är bar, aldrig stilla, när den betar, utan är i ständigt rörelse, upphemtande, der den stryker fram, allt det af växter, som för den är begärligt, och för hvarje dag ströf- var den omkring på ganska stora områden, till hvilka den dock åter kan föras eller af sig sjelf komma efter några dagar. Vid denna fram- färd, söndertrampar renen den torra, spröda lafven under sina klöfvar. Hösttiden deremot förtär renen begärligast af den mängd olika svamp- arter, å hvilka björkregionen under våta somrar är ofantligt rik, men i brist deraf renlaf. Sedan snö fallit, är det slut med renens ständiga

ströfvande. Renen måste då gräva bort snön från marken för att kunna åtkomma rensläven, och der denna förefinnes i tillräcklig mängd, flyttar sig renen dagligen helt korta sträckor. Ifrån hösten och så länge snön icke är så hård eller djup, att den gör betningen besvärlig, står renen sig godt samt bibehåller sitt hull, men ju längre det lider på vintern och ju mer hoppackad snön blir, desto besvärligare varder betningen, och det fett, som renen under hösten och förvintern samlat, förevinner då. En vanskelig tid inträder för renen, när det lider fram på våren, då solen om dagen uppmjukar snöns yta, och denna under natten tillfrysar samt bildar skare, hvilken ofta varder så stark, att man kan köra på den som på is. Renen söker sig då antingen till branta bergeidor, som äro bara eller middagstiden täckta af så upplöst snö, att den möjliggör gräfningen, eller till skogarne under träd, hvarest marken har ett mindre djupt och mindre hårdt snötäcke, eller falla lapparne träd, som äro beväxta med luf, hvilket utgör ett nödfoder, eller ock släppa renarne helt och hållet i villan, då de ströfva omkring på skaren från trakt till trakt, från träd till träd, för att förtära de lufamulor, som finnas å trädens nedhängande grenar. Kommer denna skartid genom inträffadt blidvader tidigt på vintern, varder det en svår tid för lapparne. Att föree renarne, för så vidt renhjorden är något stor, med gran- och tallaf är ett omöjligt arbete, men, hvad nästan betänkligare är, en ödeläggelse i stort af skog. Det finnes ingen annan utväg under sådana ogynnsamma renbetesförhållanden än att låta renarne, med undantag af de för flyttning behöfliga, ströfva fritt omkring och blott samla tall- och granluf åt de sistnämnde. Sådana tidiga skartår inträffa dock dess bättre ej så ofta, men, när de inträffa, äro de att anse såsom lapparnes värsta missväxtår. Halfva, ja, stundom hela renhjordar förgås då, och af den del, som kan återstå samt återfinnas, erhållas knappt några årskalfvar.

Utskottet öfvergår nu till att yttra sig om de föreliggande lagförslagen, dervid först kommer i betraktande förslaget till

Lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige.

Då Utskottet vid granskningen af detta lagförslags särskilda bestämmelser ej funnit skäl till väsentliga ändringar deri, anser sig Utskottet hufvudsakligen hafva att yttra sig angående de grundsatser, på hvilka förslaget är byggt, dervid Utskottet jemväl får anledning att meddela en öfversigt af de särskilda paragrafernas innehåll.

De områden,
hvarinom
lapparne
må ega att uppehålla sig med sina renar.
§§ 1, 4, 29,
32 och 34.

Af dessa grundsatser framställer sig i första rummet till pröfning den, enligt hvilken skola bestämmas de områden, hvarinom lapparne må ega att uppehålla sig med sina renar. I afseende härpå har skilnad bort göras mellan sommar- och vintertiden. Under sommaren ströfva fjelllapparne med sina renar omkring i fjelltrakterna på svenskt eller norskt område. Inom Norr- och Vesterbottens län erbjuder dem för denna tid landet ofvan om odlingsgränsen mer än tillräckligt utrymme. I Jemtland innesluta visserligen icke skattefjellen allmänt de för renskötseln under våren, sommaren och hösten nödiga förutsättningar, men vid lagförslagens uppställning har man tänkt sig, att bristen i detta hänseende skulle fyllas på det sätt, som nedanför kommer att närmare angifvas. Det har därför kunnat, på sätt i lagförslagens 1 § skett, förbjudas lapparne att med sina renhjordar sommartiden lemna de, dem förbehållna, trakter inom lappmarkerna eller träda utom de i Jemtlands län dem anvisade skattefjellens gränser. Då detta förbud, som lagförslaget sökt göra verksamt genom att stadga bötesstraff för dess öfverträdande och ovillkorlig ersättningsskyldighet enligt § 10 för sommartiden genom renarnes vållad skada å gröda på åker och äng eller dermed lika ansedda utängslätter, naturligtvis äfven omfattar skogslapparne, kan man förvänta, att desses osed att under nämnda tid släppa sina renar i villan utan vaktare torde komma att vederbörligen stämmas. För såvidt angår sommartiden, har för den skull den nya lagens uppgift varit jemförelsevis enkel och synes från det framlagda lagförslagens synpunkt det område, hvarinom lapparne må ega att uppehålla sig, vara så bestämdt, att anledning till konflikter med de bofasta ej kan anses vara för handen.

Svårare har frågan ställt sig med afseende på vintertiden. Enklaste sättet att lösa den föreliggande uppgiften i denna del vore att förskriva uppdragandet af en geografisk gränslinie för det område, hvar-

inom lapparne skulle ega att jemväl vintertiden ströfva omkring, hvilken gränslinie det skulle vara dem förbjudet att under någon omständighet med sina renar öfverskrida. Under ärendets förberedande behandling har uttalats, att denna lösning vore den enda rigtiga. Och jemväl inom Utskottet har en sådan mening gifvit sig tillkänna. Af hvad Utskottet inhemtat, angående beskaffenheten af det näringsfång, hvaraf nomad-lappen lever, eller renskötseln, har emellertid Utskottet runnit den öfvertygelse, att en sådan delning af landet, äfven om den vore, hvad Utskottet betviflar, praktiskt utförbar, likväl icke skulle kunna upprätthållas och att således det dermed afsedda ändamålet skulle förfelas. Utskottet har ofvannför anført, huru som renen har helt olika lefnadsbehof vinter och sommar, att hån af naturdrift uppsöker de trakter der han är efter år vant sig att få dessa behof tillfredställda och att fjelltrakterna, som under sommaren erbjuda hvad dertill fordras, icke göra det under vintern. I öfrigt är bekant, att då renen jagas af hunger, snöstormar eller rosdjur ingen renvaktare har makt med honom, och att till följd af allt detta det lika ofta är renen som bestämmer lappens vistelseort som tvärtom. Häraf torde vara klart, att huru den geografiska gränsen för ett lappterritorium än blefve uppdragen, skulle likväl aldrig vinnas trygghet för att ej för lappen kunde under vintern inträda nödtvång att öfverskrida denna gräns. Ett effektivt upprätthållande af gränslinien skulle, förutsatt att det vore möjligt, i många fall för lappen betyda undergång för hans renhjord. Tanken på en geografisk gränslinie med den betydelse förut är sagdt mellan lapparnes land och de bofastes land måste därför betecknas såsom absolut outförbar. På sätt förut blifvit antydt, är gränsen mellan Lappland, å ena, samt Vesterbottens och Norrbottens läns kustland å andra sidan uteslutande territoriell och har ingalunda betydelsen af att vara en sådan demarkationslinie, som här är i fråga. En sådan betydelse har icke heller den inom Lappland på senare tid uppdragna odlingsgränsen, hvarmed blott åsyftats, hvad sjelfva ordet anger, att begränsa odlingen, eller att afskilja det lapparna förbehållna, för deras renbete sommar, höst och vår beräknade minimum af utrymme, å hvilket jordbruket icke vidare skulle ega att inkräkta. Ordalagen i 3 punkten af 1 § i gällande stadga om afvittring i Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker den 30 Maj 1873, sådant detta lagrum lyder enligt Kongl. kungörelsen den 13 Juli 1883, styrka detta påstående.

Men kan således icke området för lapparnes vinterflyttningar förmedelst en yttre, fysisk rålinie utstakas, återstår endast att därför uppdraga juridiska gränser, d. v. s. genom lag ordna dessa flyttningar så,

att de icke medföra en otillbörlig inskränkning af den bofastes egande- och besittningsrätt till sin jord.

Uti 8 § af berörda afvittringsstadga innefattas nu gällande föreskrifter, beträffande området för lapparnes renbetesrätt inom lappmarkerna i Norrbottens och Vesterbottens län. Detta lagrum tillförsäkrar lapparne utan afseende å afvittringen och odlingsgränsen rätt »såsom hitills» till renbete å all skogsmark inom lappmarkernas nuvarande område, likväl endast vintertiden å enskildes skogar nedanför odlingsgränsen. Denna lapparnes med afseende å de nämnda länens lappmarker i lag stadgade befogenhet att vintertiden beta sina renar å enskildes skogsmark nedanför odlingsgränsen hafva komiterade, och i likhet med dem fast i något förändrade ordalag Kongl. Maj:t, i lagförelaget utsträckt jemväl till enskildes egor utom lappmarkerna, enär denna befogenhet såsom för lapparne nödvändig och af ålder utöftrad vore grundad i sedvanerätt. Häremot hafva emellertid redan inom komitén, och därefter under ärendets vidare behandling inlagts de allvarligaste gensagor. Man har sagt, att upphöjande till lag af lapparnes sedvana att under vissa tider af året med sina renhjordar genomströfva det odlade landet samt der beta sina hjordar, jaga, fiska och taga nödigt virke vore en kränkning af den bofasta befolkningens i dessa trakter egande- och besittningsrätt till jorden, att sedvänjan ej kunde verka derhän, att sedan jord, hvarå lappen farit fram, lagligen kommit i enskild persons ego utan något stadgande för denne om skyldighet att tåla dess begagnande af lapparne, sådan skyldighet ändock skulle anses åligga jordägaren, att lapparnes rätt till dessa flyttningar blifvit af den bofasta befolkningen isynnerhet inom Jemtland och Herjedalen, inom hvilken senare provins en del bofaste sjelfve använde renlafven eller renmossan till kreatursföda, på det kraftigaste bestridd, att lappstammen liksom hvarje annan, som icke ville lemna nomadlifvet, måste gifva vika för mera civiliserade folkstammar och slutligen efter ett tynande lif utdö, att slutligen landssedens betydelse enligt 1734 års lag vore att, då den ej hade oskäl med sig, gälla såsom ett undantag, der beskrifven lag ej funnes, men icke att gälla framför den beskrefna lagen.

En del af de framställda anmärkningarne mot lapparnes rätt till deras sedvanliga flyttningar inlägger i dessa en större praktisk betydelse, än de i verkligheten ega. Såsom förut påpekats, skulle de enligt lagförelagets 1 §, för så vidt enskildes egor antingen nedanför odlingsgränsen inom lappmarkerna eller utom dem deraf skulle komma att beröras, tillåtas allenast för vintertiden, då marken är frusen och snöbetäckt och skadegörelse derå i regeln ej är möjlig. Det bete,

renen deryd uppsöker, är den för hemdjuren under denna tid oåtkomliga renmossan samt lafven på trädens nedre grenar. Der denna mossas, såsom i Herjedalen, användes för husdjurens vinterutfodring, har den bofaste redan uppsamlat sitt vinterbehof deraf, då renarne anlända. Jagt och fiske äro enligt lagförslagens 21 § icke tillåtna för lapparne utom lappmarkerna i Norr- och Vesterbottens län samt de i Jemtlands län för dem afsatta land, d. v. s. skattefjellen; hvadan bofastas enskilda jagt- och fiskerätt der utom icke kan af lapparnes blifva berörd. De senares rätt att nyttja skogen utan betalning är enligt lagförslagens 2 § & enskildes egot utom nämnda lappmarker — inom dem är enligt afvittringsstadgans 8 § lapparne förbehållen enahanda nyttjanderätt till enskildes skogar som till kronans — inkränkt till torra träd; vindfällen samt en- och videbuskar, allt virkeslag som inom skogsbygderna i de inre delarne af Norrland i allmänhet äro af ringa eller intet värde. Det är också allmänt känt, att i dess skogar årligen förruttna betydliga virkesmassor, för hvilka man ännu ej lyckats och knappt torde lyckas, äfven der kommunikationerna utveckla, bereda utväg till afsättning. Af växande skog hafva enligt lagförslaget lapparne ej rätt att & enskild jord utom lappmarkerna taga annat än löflad och detta mot betalning. Under förutsättning att lapparnes flyttningar ske inom de i lagförslaget utstakade gränser i afseende både & betesrättens utsträckning och & utföningen af de lapparne i sammanhang dermed tillagda befogenheter — och att sörja därför är en annan af den nu ifrågasvarande lagstiftningens väsentliga uppgifter — kan således med allt skäl sägas, att det genom dessa flyttningar vållade intrång för de bofaste icke är af synnerligt stor praktisk betydelse.

Hvad derefter angår förhållandet mellan lapparnes flyttningssvana, & ena, och den bofastes egande- och besittningsrätt till jorden, & andra sidan, synas de, som tagit sig an den senares försvar, hafva utgått från den förutsättning, att lappen icke har någon verklig rätt att åberopa, i stället för att undersöka, huru härmed förhåller sig. Man synes alltid hafva gått ut ifrån, att lappens intresse var det obetingadt underordnade. Man har känt medlidande med denna undanträngda race, men man har åberopat den utvecklingens allmänna lag, enligt hvilken det i striden mellan en högre och en lägre kultur är den förras öde att vika och gå under. Nu har man visserligen förbisett, att den kultur, hvars bäare lappen är, & stora vidder inom vårt land är den enda som trivas, att, såsom komiterade yttrat, det ej kan vara annat än lyckligt för ett land med så vidsträckt fjell, som vårt, att det finnes ett folk och ett djur, hvarigenom dessa stora trakter kunna af-

vinnas
annorl.
nomad
den b
det er
Vid je.
i allm.
våra r
att, or
träda
i yttre
lappen
gammar
som f.
den fo
lappen
rygg t
renar.
bättre
gande
fogenb
till an
endast
fjelltra
behof,
gagnan
nelsen
säga, t
egande
till sis
kring i
sats, a
Sverige
sittning
sin ex
denna
enskild
har äfv
dag an
Först

vinnas fördelar och utkomst der skapas åt människor, hvilket icke annorledes än genom detta folk och dessa djur lär kunna ske, att nomadlivet på många trakter erbjuder viktiga näringskällor äfven för den bosatta befolkningen, att lappen med sin ren mångenstädes utgör det enda medlet för samfärdsel mellan vidt åtskilda orter o. s. v. Vid jemförelsen mellan nomadkulturen och åkerbruket har man således i allmänhet för djupt underskattat värdet af den förra i ett land med våra naturliga förhållanden. Men hvad man i synnerhet förgätt, är att, om nomadkulturen i Sverige skall försvinna, detta likväl bör inträda såsom den naturliga följd af en fri historisk process och icke i yttre hänseende fortskyndas, allra minst på bekostnad af rätten. Ty lappen eger verkligen en rätt att åberopa för utöfningen enligt gammal sed af det näringsfång, hvaraf han lever. Lappen var den som först tog de nordliga trakterna af vårt land i besittning. Innan den förste nybyggaren sålde det första trädet i Norrlands skogar var lappen redan der. Under århundraden hade landet från Kölens fjellrygg till Bottenhafvet varit den obestriddt nyttjade betesmarken för hans renar. Och den förste besittningstagarens rätt till jorden måste anses bättre än den, som som senare tillkommit. Men lappens besittningstagande var icke till sin natur sådant, att det i sig inneslöt alla de befogenheter, hvilka tillhöra eganderättens begrepp. Det sträckte sig icke till andra än dem, nomadlivets inkränkta behof fordrade. Det afsåg endast jordens nyttjande dels till bete för renarna, under sommaren i fjelltrakterna och under vintern i skogslandet, dels till fyllande af de behof, hvilka voro en förutsättning för eller en följd af renbetets begagnande. Lappens rätt till jorden var för den skull all ifrån begynnelsen till sin natur, sådan, att den icke hindrade uppkomsten, så att säga, bredvid sig af eganderätt i kultursamhällets mening. Och en sådan eganderätt framträdde och utbreddes sig med odlingen, samt omfattade till sist äfven de trakter, odlingen ej ännu lagit i anspråk, då för omkring 300 år sedan i vårt land började uttalas och tillämpas den grundsats, att »sådana egor som obygda ligga höra Gud, konungen och Sveriges krona till.» Men derigenom kan lappens på det tidigare besittningstagandet grundade rätt till de nödvändiga förutsättningarna för sin existens såsom nomad så mycket mindre anses hafva förfallit, som denna rätt till sin natur var sådan, att den kunde bestå jemte såväl enskildes som statens sedermera tillkomna eganderätt. Och lappens rätt har äfven till närvarande tid bestått och utöfvats. Den kan knappast ännu i dag anses möta någon gensägelse, hvad rikets två nordligaste län angår. Först sedan staten genom afvittringarne i Jemtlands län, utan att, så

som sig bori, göra det förbehåll, som vid afvittringen i Norr- och Vesterbottens lappmarker iakttages, att nemligen lapparne äfven efter afvittringen skola vara berättigade att utom det dem tilldelade område med eller utan inskränkning till viss årtid såsom förut söka beta för sina renhjordar samt, i den mån för renbetesrättens utförsing är nödigt, till hushållsbehof begagna skogen, kringskurit utrymmet för lappen, så att det blifvit mindre än det nödvändiga, och kollisioner med bofasta derigenom uppkommit — först då hafva de senare, hvilka det sätt, hvar på afvittringarne förrättades, ingifvit den föreställning, att lappen icke eger någon rätt till vinterflyttningar, börjat bestrida denna rätt. Men icke har sjelfva rätten allenast genom bestridandet kunnat blifva mindre än den i och för sig var. Man medger, att staten gjort lappen orätt, då utan förbehåll hemmansbruket tillåtita upptaga jemväl för renbetet nödiga områden; men därför, säger man, bör ej den bofasta lida, som af staten utan inskränkning i afseende å nyttjanderätten förvärfvat sin jord. Dels glömmar man härvid, att lappens rätt var äldre än statens, att staten ej kunnat upplåta jorden med bättre rätt än han sjelf innehade den, att lapparnes flyttningevana så väl före som efter afvittringen var för den bofasta befolkningen i Jemtlands län väl känd, att den utgjorde, så att säga, en synlig på länets jord hvilande servitut. Dels gör man, genom att fordra att lappen skall lida för hvad vid afvittringen blifvit feladt, gällande en grundsats, som står i rak strid mot den, som eljest plägar tillämpas vid lösningen af tvister om rätt till fast egendom. Om A. föryttar sin fastighet till B. utan förbehåll af den nyttjanderätt dertill, som redan då A. förvärfvade fastigheten och sedan urminnes tider till C:s förmån bestått, och som sedermera hvarken på grund af aftal eller lagens stadgande förlorat gällande kraft, så anses icke uti den konflikt, som derigenom kan uppstå, C. vara den som skall vika. C:s rätt anses tvärtom icke vara i någon mån förminskad genom aftalet mellan A. och B., hvilkas ensak det blir att sinsemellan lösa konfikten. Tillämpades samma grundsats på nu föreliggande spörsmål, så skulle man icke sätta i fråga, att lappen skall vara den som bör tråda tillbaka. Hans rätt har ej kunnat försämrats derigenom, att den blifvit åsidosatt, eller därför, att lappen ej måktat förvara den. Skulle emellertid upprätthållandet af denna rätt omstöta eller väsentligen rubba besittningsförhållanden, som bildat sig å de trakter, hvarifrån lappen blifvit undanträngd, vore visserligen skäl till tvekan, huru vida densamma skulle nu mera kunna göras gällande. Men då lappens flyttningar kunna ordnas så, att det

intrång
nas an
I
1734 å
nes be
Nämnd
här är
på ett
våra n
sådana
mellan
som n
lag sk
område
de icke
en stor
före lag
bredvid
ostridig
är det
utgör
det nu
denna
än från
S
vinnas
sämre
Enligt
gade at
och up
mal so
natione
kunna
rättighe
sedvane
åtnjuta
V
förlägg
böra e
förelag

intrång, som de för den bosaste medföra, blir af ringa betydelse, saknas anledning till en sådan tvekan.

Landssedens ställning enligt 1 Kap. 11 § af Rättegångs-Balken i 1734 års lag synes icke hafva någon gemenskap med den, som lapparnes berörda sedvana intager till den nu ifrågavarande lagstiftningen. Nämnda lagrum talar om sedvanan såsom norm för *rdtesstipningen*. Men här är fråga om en bestående sedvänja såsom material för *lagstiftning* på ett område, för hvilket lag icke finnes. 1734 års lag har icke ordnat våra nomaders och bosastes inbördes rättsförhållanden, åtminstone icke sådana dessa numera gestaltat sig. Hade den det gjort, så skulle ej mellan båda kunnat uppstå det tillstånd af brytningar och missämja, som nu gör lagstiftningens ingripande så nödvändigt. Men då en ny lag skall stiftas, hemtar den gerna sitt innehåll från de förut på det område, för hvilket den skall gälla, bestående sedvänjorna, äfven om de icke öfverensstämma med den gällande lagen. Sålunda härstammar en stor del af den hos oss stiftade lag från gamla sedvänjor, hvilka före lagens tillkomst gälde såsom rätt eller från sådana som bildat sig bredvid lagen. Då nu lapparnes sedvänja att flytta med sina renar ostridigt är ett sedan urminnes tid bestående faktiskt förhållande, så är det så långt ifrån att vare sig andan eller bokstafven af 1734 års lag utgör något hinder för upptagande af berörda sedvänja i den lag, som det nu är fråga om att stifta, att det tvärt om vore en orimlighet att denna nya lag skulle hemta sin grundläggande tanke annorstädes ifrån än från samma sedvänja.

Skulle lapparnes af Utskottet nu förfärdade flyttningsrätt icke vinna erkännande, så skulle för öfrigt den svenske lappen komma i en sämre ställning i eget land än den norske under hans vistelse i Sverige. Enligt 3 §:n i den internationella lagen äro nemligen lapparne berättigade att årligen med sina renar flytta från det ena riket in i det andra och uppehålla sig i de trakter, hvilka hvardera rikets lappar efter gammal sedvana hitintills hafva besökt. De rättigheter, som genom internationella lagen blifvit de norske lapparne här i landet tillförsäkrade, kunna icke genom evensk lagstiftning minskas. Den förnämsta af dessa rättigheter är den nyssnämnda. Men denna rätt skulle de, i händelse sedvanan här i Sverige icke skulle erhålla tillbörligt skydd, komma att åtnjuta framsför landets egna barn.

Vid pröfningen inom Utskottet af den för nu föreliggande lagföreläget afgörande frågan, angående de områden, hvarinom lapparne böra egå att med sina renar vistas, har den åsigt framträdt, att den föreslagna lagen torde vara lämplig för Norr- och Vesterbottens län,

men icke vore det för Jemtlands. I de förra länen åtskildes det lapparne ensamt förbehållna området ofvan om odlingsgränsen, å ena, samt de bofastes land, kustbygden, å den andra sidan, genom en trakt, lappmarken nedanför nämnda gräns, hvilken trakt utgjorde så att säga ett slags neutral zon, der lappar och bofaste egde att vistas jemte hvarandra. I Jemtland deremot sammanstötte renbeteslandens och de odlingen ensamt förbehållna trakternas gränser. Och å dessa trakter, som vid afvittringen utan något slags förbehåll kommit i enskild ego, gälde icke för lapparne någon rätt att ens vintertiden beta sina renar och erkändes icke heller af den bofasta befolkningen en sådan rätt. Om den förut funnits, så hade den likväl genom Kongl. brefvet den 20 April 1841, angående bestämmande af säkra gränser för lappallmogens i länet renbetestrakter, blifvit borttagen. Stadgandet af en sådan rätt skulle i Jemtlands län framkalla ett olidligt tillstånd och blifva ödesdigert för länets utveckling. Den föreslagna lagens 1 § innebure en kränkning af den bofasta befolkningens egande och besittningsrätt till jorden och vore å andra sidan äfven otillräcklig att afhjelpa lappstammens betryck, emedan det vore omöjligt för lappen, jemväl under den tid af året, för hvilken han enligt lagförslaget vore ovilkorligen hänvisad till sina skattefjell, att hindra renarne att intränga på de bofastes egor. Sådant intrång vore isynnerhet att befara under Maj och Juni månader till följd deraf, att vårbetet å en del skattefjell vore alldeles otillräckligt. Jemtlands län borde därför undantagas från den nu föreslagna lagen. För detta län afpassade särskilda anordningar borde efter föregången undersökning af hithörande förhållanden vidtagas. Dessa anordningar skulle i första rummet bestå i utvidgning af lapparnes renbetestrakter dels genom upplåtande af kronoparker till renbete, dels genom expropriation för samma ändamål af enskild mark, hvarigenom skulle kunna åt lapparne beredas så stort område, att det ej under någon del af året behöfde af dem öfverskridas. Ty lapparnes vintersflyttningar kunde betydligt inskränkas. Deras nuvarande utsträckning föranleddes ofta af helt andra orsaker än renskötselns behof. Medel till berörda utvidgning skulle erhållas genom försäljning af afverkningsbar skog å skattefjellen. Dessas areal utgjorde i rundt tal 1800 tusen tunland och skog skulle otvifvelaktigt från denna areal kunna afyttras för 1800 tusen kronor, hvilket belopp torde motsvara behofvet. Vidare skulle tillsättas myndigheter ibland lappbefolkningen, som kunde öfvervaka vidmakthållande af ordning i lappväsendet och särskildt kontrollera, om ej förhindra, bofastes renegareskap. Slutligen borde lapparne få sig ålagdt att sjelfve sörja för sin fattigvård. Vidtoges dessa anordningar, be-

höf
Jem
ning
ett
af
all
Utsk
afse
sam
likvi
garn
att
skul
för
rena
till
förut
skild
åber
tillse
Kom
förbe
Utsk
att c
brak
ega
af lä
om
sälun
rättig
som
hand
terad
har r
anle
man
pers
Offer
garn

höfdes ingen särskild lagstiftning för lapparne, åtminstone icke hvad Jemtland vidkomme. Den allmänna lagen vore tillfyllest.

För såvidt den nu relaterade äsigten grundar sig på förutsättningarna dels af möjligheten att kunna för lapparnes räkning afskilja ett område, tillräckligt stort för att icke under någon tid af året behöfva af dem öfverskridas, dels af att genom afvittringarne blifvit afskuren all rätt för lapparne att vintertiden flytta utom sina skattefjell, torde Utskottet kunna hufvudsakligen inskränka sig till att åberopa, hvad i afseende å båda dessa förutsättningar, redan blifvit af Utskottet anfördt, samt få anse bådas ohållbarhet upprisad. Ett par erinringar torde likväl böra här tilläggas. Hvad den förra af de nämnda förutsättningarna vidkommer, synes det uppenbart, att den summa, som komme att inflyta för försäljning af skog i fjelltrakterna, så mycket mindre skulle förlå till inköp af de betydliga egorymder, hvilka skulle behöfvas för att bilda ett territorium, stort nog att i sig innesluta medel till renarnes uppehälle alla årets tider, som skattefjellen i Herjedalen äro till betydlig del helt och hållet skoglösa. Hvad beträffar den senare förutsättningen, eller den som engick lapparnes rätt att flytta öfver enskildes egor, har såsom ett synnerligen kraftigt stöd för dess rättighet åberopats Kongl. brefvet den 20 April 1841. Det torde därför böra tilläggas, huruvida detta Kongl. bref verkligen erbjuder ett sådant stöd. Komiterade, som icke egt tillgång till de handlingar, hvilka utgöra det förberedande underlaget för detta Kongl. bref, hafva likväl på, enligt Utskottets förmenande, fullt giltiga grunder, kommit till den åsigt, att det aflyttade dels afsättande af vissa gränser, intill hvilka jordbruket skulle få gå, men å andra sidan om hvilka lapparne skulle ega att med jordbrukets utestängande vistas, dels äfven fastställande af lapparnes rätt till betesmark sommartiden. Frågan, huruvida lapparne om vintern skulle ega någon rättighet utom den odlingsgräns, hvilken sålunda upptröfs, vidrördes deremot icke. Egde de förut en sådan rättighet, ej blef den genom det Nådiga brefvet dem betagen. Utskottet, som varit i tillfälle att taga kännedom om innehållet af förenämnda handlingar, har i dem erhållit full bekräftelse på rättigheten af komiterades uppsättning af ifrågavarande urkunds syfte. Af handlingarne har nemligen Utskottet inhemtat, att det Kongl. brefvet tillkommit med anledning af underdåniga ansökningar, dels en af lappmarkekronolänsmannen A. Hållström för egen del, dels ock två särskilda af samme person i egenkap af ombud för ett antal fjellmän uti Undersåkers, Offerdals och Orvikens tingelag. I den ena af de två senare ansökningarna anhålla sökandena helt allmänt att få hädanefter, som i förra

tider begagna sina förut innehafda trakter och att få vara i besittning af sina fordom innehafda rättigheter, men i de båda andra ansöknin-
garne angifva de särskildt sin önskan vara, att få blifva bibehållna
vid sin förut egande rätt till »gräsbe» sommartiden» för sina renar,
samt till fiske och skogsång. Då nu det Kongl. brefvet beviljade
hvad lapparne begärt, synes all grund saknas för det påstående, att
lapparnes flyttningar rätt vintertiden skulle vara genom samma Nådiga
bref upphäfd.

Ett ordnande af lappväsendet synes lika litet inom Jemtlands län
som annorstädes tänkbart utan att den tid af året, då lappen icke kan
stängas inom ett särskildt område, eller vintertiden, honom tillåtes utöfva
sin i lagförslaget erkända, inskränkta nyttjanderätt till samma område
söm den bofaste. I öfrigt bör ihågkommas, att det är missförhållandena
emellan den nomadiserande och den jordbrukande befolkningen just i
Jemtlands län som låtit behövet af en verksam lag djupast förnimmas.
I Norr- och Vesterbottens län påkallas icke i samma grad lagstiftningens
mellankomst. Redan gällande rättsregler skulle der i många fall vara
tillräckliga att utjemna anledningarna till missämja. Men i Jemtlands
län är ställningen en helt annan. Det är der som, enligt länsstyrelsens
yttrande i detta ämne, »förhållandet är för år blir sämre och ett ord-
nande med noggranna lagbestämmelser är nödigt, om allvarliga och
beklagliga sammanstötningar skola undvikas». Det är om detta län
som samma yttrande innehåller följande ord: »Det är redan icke ovan-
ligt att å ena sidan renar och å andra sidan hundar skjutas och steget
från att skjuta på hvarandras djur till att skjuta på hvarandra är icke
så synnerligen stort, när förbittringen är hög och känslan af lidna, för-
menta eller verkliga, oförrätter varm». Tror man på möjligheten att
genom upplåtande af kronoparker i skattefjellens närhet till renbete och
genom expropriation för samma ändamål af enskild mark kunna för alla
årets tider bereda lapparne nödigt utrymme, då blir den nu ifrågasatta
lagstiftningen visserligen obehöfelig. Men på redan anförda skäl tror
icke Utskottet på denna möjlighet. Å andra sidan underskattar likväl
Utskottet ingalunda betydelsen af de ifrågasatta åtgärderna för utvidg-
ning och arrondering af skattefjellen. Tvärt om anser Utskottet dessa
åtgärder vara nödvändiga och böra vidtagas, men icke i stället för den
nu föreslagna lagen, utan jemte eller i kraft af den.

Tanken derpå är för öfrigt icke ny. Redan uti en underdånig
skrifvelse den 6 November 1878 yttrade sig Konungens Befallnings-
hafvande i Jemtlands län för lämpligheten af att de för försäld rätt till
skogsafverkning å några lapparnes skattefjell inom länet inflytande

ning
knin-
ållna
enar,
ljade
3, 2
adi

län
kon-
töfva
råde
de
us.
mas.
gens
vara
lands
sens
ord-
och
län
ovan-
teget
icke
för-
n att
och
alla
satta
tror
ikväl
vidg-
lessa
den

län-
inga-
till
ande

medel blefve i en eller annan form använda till direkt lindrande af lapparnes ekonomiska betryck, eller till förvärfvande åt dem af renbetesrätt mot lega å bofastes intill skattefjellen belägna egor. Och uti ett den 21 September 1882 af nämnde Befallningshafvande afgifvet underdånigt utlåtande öfver till Kongl. Maj:t ingifna framställningar af lappar och bofaste inom Jemtlands län, rörande ordnandet af deras inbördes förhållanden, hade samma tanke uppgått i mera omfattande förelag, dels beträffande användning af redan inlutna och framdeles inflytande medel för från skattefjellen försäld skog till dessas utvidgning eller till beredande åt lapparne af betesrätt derutom, dels ock om beredande af det understöd i öfrigt, som i 1878 års underdåniga framställning blifvit antydt; hvarjemte hemställes, att Skogsstyrelsen måtte erhålla nådigt uppdrag att skyndsamt gå i författning om vederbörliga undersökningar till utrönande af de ännu befintliga afverkningssbara skogstillgångarne å lappskattefjellen och upplåtande af rätt till skogsafverkning derå i föreskrifven ordning. Detta Konungens Befallningshafvandes utlåtande blef jemte tillhörande handlingar den 6 Oktober 1882 remitteradt till komiterade för den nu ifrågavarande lagen, hvilka med anledning deraf afgåvo ett deras förslag till lagar angående lapparne och de bofaste samt angående renmärken åtföljande särskildt utlåtande. Deri hemstälde komiterade, som sunnit tillsättande för Herjedalens och Undersåkers lapptrakter af en statstjensteman, kallad uppsyningsman, vara en bjudande nödvändighet för vinnande af ordning i lappväsendet särskildt med hänsyn till de förflyttningar af lappar från en lappby till annan, hvilka, om lagförelaget angående lapparne och de bofaste blefve lag, skulle förekomma, att en sådan tjensteman måtte tillsättas, med af komiterade i detalj förelagda åligganden. Vidare hemställes, bland annat,

att undersökning måtte ske, om hvilka kronoparker hafva ett sådant läge och till marken äro så beskaffade, att de kunna till renbete under alla eller vissa tider af året upplåtas,

att efter det sådan undersökning blifvit verkställd Kongl. Maj:t måtte förordna att de kronoparker, hvilka funnits till renbete tjenliga, skola åt lapparne upplåtas under de villkor, Kongl. Maj:t kan finna skäligt att stadga,

att då af en på nådig befallning redan verkställd undersökning öfver tillgången på renbete och skog å de vid afvittringen för lapparne af-satta skattefjellen inom Herjedalens och Undersåkers lapptrakter samt af sjelfva afvittringshandlingarne och i öfrigt inhemtade upplysningar ovedersägligt framginge, att dessa skattefjell icke erbjuda alla de be-

tingelser som krävas för renskötelsens utförande under vår, sommar och höst. Kongl. Maj:t derjemte måtte anbefalla en noggrann undersökning af skattefjellen och dem tillgränsande marker i Jemtlands läns fjell-trakter, dervid borde utrönas, bland annat, hvilka trakter af den till skattefjellen angränsande marken synas böra exproprieras, kostnaden härfor, samt den ordningsföljd föreslagna expropriationer böra intaga med afseende å deras vikt och nödvändighet, hvilka hemman och lägenheter synas böra inköpas samt å hvilka hemman och lägenheter renbetesrätt må kunna för evärdlig tid förvärfvas, äfvensom angående skogstillgången inom skattefjellen och möjligheten att utöfver lapparnes behof derå afverka skog.

Såsom systemål med de åtgärder, hvilka genom de förordade undersökningarne skulle förberedas, beteckna komiterade: skattefjellens i Jemtlands län arrondering och renbetesstrakternas utvidgning, så att lapparne kunna under de sidos af året, då marken är bar, finna tillräckligt bete för sina renar utan att beträda enskildes för renbete ej upplåtna egor. Konungens Befallningehafvandes förslag i fråga om direkt understöd af skogsmedlen åt behöfvande lappar afstyrkte deremot komiterade, enär det vore att hoppas, att när indelningen i lappbyar blefve genomförd hinder icke torde möta för den anordningen, att lapparne bildade egna fattigvårdssambällen i likhet med hvad flerstädes inom Norrbottens län vore förhållandet, då de burgne lapparne hvar efter sin förmåga finge i fattigvårdsutgiften deltaga och till följd deraf blefve intresserade af att de öfrige lapparne inom samhället arbetade för sin utkomst, samt statens utgifter till underhåll af fattige lappar i Jemtlands län komme att nedgå.

Det torde här böra nämnas, att vid lapplagens föredragning hos Kongl. Maj:t Herr Justitieministern upplyste, att med anledning af komiterades ofvanberörda förslag Kongl. Maj:t medgifvit att under förhållit och innevarande år fått inom Herjedalens, Övikens och Undersåkers renbetesfjell med dertill gränsande marker anställas en uppsyningsman med de af komiterade föreslagna åligganden, att en undersökning om hvilka kronoparker må finnas tjenliga att till renbete åt lapparne upplåtas på domänstyrelsens föranstaltande skett och förslag å sådana kronoparker afgifvits, men att då å dem befintliga slätter- och renbeteslägenheter blifvit upplåtna på arrende åt enskilde, någon upplåtelse åt lapparne ej kan ega rum förr än arrendetiden utgår, eller år 1890, och att, för utrönande af huruvida skogstillgången å skattefjellen medgifve någon försäljning af skog för beredande af medel till inköp eller expropriation af enskild mark eller till förvärfvande af renbetes-

amar och
rsökning
ns fjell-
den till
ostnaden
a intaga
ch l
ater
ingående
apparnes

örordade
teffjellens
g, s
till.
ej upp-
m direkt
ot komi-
ar blefve
lapparne
les inom
efter sin
af blefve
e för sin
emilands

ing hos
g af ko-
der för
Unders-
en upp-
a under-
abete åt
förslag
ter och
on upp-
ell
teffjellens
ll inköp
enbetes-

rätt under sommaren, jemväl anbefalts undersökning, hvars resultat likväl icke ännu blifvit Kongl. Maj: delgifvet.

Nytta och ändamålsenligheten af de anordningar, med hvilka man inom Utskottet velat ersätta den nu föreslagna lagen, har således redan blifvit till fulla beaktad. Såsom synes, hafva dessa anordningar jemväl delvis blifvit utförda. Det behöf, hvilket de afse att fylla, är afven i den mån sådant kunnat ske tillgodosett i lagförslaget 23 och 24 §§. Men tillser man, i hvilket förhållande samtliga dessa anordningar stå till den föreslagna lagens bestämmelser i öfrigt, finner man att de, i stället för att uppfylla det med dessa afsedda ändamål, tvärtom förutsätta dem. Uppsyningsmannen, hilkens besättning i lagförslaget 9 § finnes förutsatt, skall enligt komiterades förslag hafva till kliggande bland annat: att hålla hand deröfver, att gällande lagbud rörande renskötseln efterkommas, att bibringa de bofaste och lapparne noggrann kännedom om hvar deras rättigheter och skyldigheter och söka förekomma öfvergrepp från någondera parten, att om betet å något skattefjell befundes otillräckligt utreda huruvida bland annat genom utflyttning till annan lappby sådant må kunna afhjelpas, samt att tillse att de till tjenstgöringsområdet hörande ordningsmän fullgöra sina tjensteplikt. Men dessa uppsyningsmannens kligganden förutsätta uppenbarligen, att lagbud angående renskötseln finnas, att regler rörande lapparna och bofastes inbördes skyldigheter uppställas, att indelning i lappbyar, hvar med sina ordningsmän, som få sin bestämde instruktion, införes. Den sistnämnda förutsättningen är afven erforderlig för att ett ordnande af egen fattigvård för lapparne skall vara tänkbart. Hvad beträffar de ifrågasatta åtgärderna till arrondering af lapparnes skattefjell, är icke systemålet dermed annat än det af komiterade uttryckligen angifna, eller att lapparne må kunna under de tider af året, då marken är bar, finna tillräckligt bete för sina renar utan att beträda enskildes för renbete ej upplåtna egor. Det är således till flyllande af hvad för närvarande brister i afseende å renbete, vår, sommar och höst inom skattefjellens, som berörda åtgärder skulle vidtagas. Att med dessa åtgärder tillfredsställa lapparnes renbetesbehof emellertid här icke varit åsyftadt därför, att man icke ansett ett sådant tillfredställande på detta sätt vara möjligt. För vintern måste således, oafsedt skattefjellens arrondering, tillämpas den grundsats, som förut gällt och finnes riktig. Men då denna grundsats börjat bestridas, måste den genom positiv lag åter bringas till giltighet. Huru mycket än skattefjellens må arronderas, synes dermed söga vara vunnet för ordningen i lappväsendet, såvida ej bestämmelser finnas angående den tid, hvarunder lapparne icke må

med sina renar träda utom de dem anvisade områden, påföljden för olagligt öfverskridande af områdenas gränser, lapparnes befogenheter utom dem och skyldighet att ersätta skada, som genom olagligt vistande med renarne der utom förorsakas bosaste, angående formerna för skadeersättningens utbekommande, angående de bosates skyldigheter gent emot lapparne och slutligen angående anordningar för att göra de bestämmelser, som i dessa afseenden kunna uppställas, fullt verk-samma. Men att meddela sådana bestämmelser är just den nu ifråga-varande lagens syftemål. I ett och annat af nu nämnda hänseenden finnas visserligen redan meddelade särskilda stadganden; men på goda skäl har det ansetts vara af vikt, att dessa blefve infogade i en enda urkund, som innehölle alla hufvudregler för lappars och bosates in-bördes rättsförhållanden. För Utskottet är det för den skull uppen-bart, att de åtgärder, med hvilka man ansett den nya lagen kunna göras obehöfzig, tvärtom icke kunna blifva af synnerligt gagn annör-ledes än under förutsättning af eller jemsvärd med, att de i förelig-gande lagförslaget uppställda rättsregler bringas till giltighet. Så är saken jemväl uppfattad i lagförslaget, der till komplettering af kardinal-stadgandet i 1 §, angående de områden, hvarigenom lapparne må ega att med sina renar sommar och vinter uppehålla sig, intagits bestäm-melserna uti §§ 19, 23 och 24. Dets är nemligen genom 19 § före-skrifvet att, der hållande af renar å något område blir till synnerlig tunga för den bosasta befolkningen, Konungen kan förordna, att om-rådet ej må vidare till sådant ändamål begagnas emot att lapparne er-hålla vederlag å annan tjenlig landsträcka; dets är genom 23 § med-gifvet att om kronopark, belägen utom de trakter hvarom i 1 § sägs, blifvit af Konungen förklarad tjenlig till renbetesland, det må ankomma på Konungen att bestämma det omfång, hvori bete och skogsfång, jagt och fiske så af lapparne der utöfvas; dets stadgas i 24 § rätt till expro-priation af enskild mark för det i 19 § omförmälda ändamål såväl som för att bereda lapparne vid deras skattefjell tillgång till skogsmark eller bete eller till vägar öfver emellan skattefjellen inekjutande inegor eller för att uppföra stängsel till förekommande af skadegörelse af renarne.

På sätt vid lagförslagets föredragning inför Kongl. Maj:t blifvit uttalandt, är visserligen ingalunda att hoppas, att ensamt genom den nya lagen alla missförhållanden mellan lappar och bosaste skola med-väns blifva undanröjda, men i den riktning, som angifves af de grund-satser, hvarpå denna lag blifvit byggd, måste utvecklingen till ett bättre-gå; och om de nyss anförda bestämmelserna äfven icke kunna göra

den på dessa grundsatser hvilande lagen i öfrigt obehöfelig, erbjuda de likväl viktiga medel att främja dess verkan.

Då det alltså endast är under den tid marken är bar som afsevärd skada å egor kan af renar förorsakas;

då det måste antagas vara outförbart samt dessutom ej skulle leda till målet att tilldela lapparne ett bestämdt område, der de skulle hafva att jemväl vintertiden med sina renar uppehålla sig, och hvars gränser de icke skulle ega att å någon tid med renarne överskrida;

då till följd deraf icke kan undvikas, att för vintern gifva lapparne rätt att beta sina renhjordar äfven utom de dem förbehållna områden;

då lapparnes vinterflyttningar öfver enskildes egor äro en sedan urminnes tid bestående, om ej i lag uttryckligt medgifven, likväl såsom faktiskt förutsatt sedvana, som dessutom grundar sig å en verklig rätt, rätten att drifva det näringssång, som utgör villkoret för deras existens såsom nomader å den jord, hvars första innehafvare de voro;

då denna rätt ej kunnat annulleras, vare sig genom att eveneka staten förklarar sig för egare till all af odlingen icke upptagen jord eller derigenom att staten vid afvittringarne utan förbehåll upplåtit jorden åt enskilda, och icke heller blifvit genom något lagbud lapparne frångått;

och då, i händelse de svenska lapparne skulle betagas rätten till dessa vinterflyttningar öfver enskild mark, de skulle komma i en sämre ställning i eget land än norske lappar, som enligt den internationella lagen ega sådan flyttningsrätt i Sverige;

måste Utskottet fullständigt godkänna den grundsats, som i nu afhandlade fråga, blifvit uttalad genom föreliggande lagförslaget 1 §. Det har inom Utskottet varit ifrågasatt, att från den i 1 § såsom vintertid betecknade del af året skulle uteslutas månaderna Oktober och November, men att dertill skulle läggas Maj månad. Hvad ångår de två förstnämnda månaderna, har man ansett deras uteslutning vara nödig, emedan de bofasta i vissa trakter i Vesterbottens läns lappmarker då ännu icke skulle hafva hunnit hemsöra höet från sina icke inhägnade utängselätter. Men utom det att dels den befarade olägenheten häraf blifvit i lagförslaget förebyggd derigenom, att ersättningen för skada å uteslående hö på sådana slätter gjorts beroende deraf, att hässjorna och stackarne, hvori höet uppsamlats, blifvit inhägnade, dels Maj månad, hvarunder växtligheten just börjar komma sig för, icke lär böra inbegripas i den tid, då renar skola få beta å enskildes egor, så låter sig icke lämpligen göra att bestämma vintertiden annorlunda i denna lag

än i internationella lagen, hvarigenom norska lappar skulle komma att här i landet ega renbetesrätt å tid, då de svenska saknade den.

Då lapparnes rätt att sommartiden beta sina renar å de för dem afsatta land stundom skulle blifva illusorisk, derest det skulle vara dem förmenadt att för flytning mellan dessa land beträda enskildes mellanliggande egor, kan lagförslagets 4 §, hvarigenom stadgas rätt till flytningsväg i sådana fall, anses såsom ett korollarium till § 1. Den inskränkning i dispositionsrätten till sin jord, som bofast kan få vidkännas till följd af förbudet i 4 §:ns 2 mom. att genom röjning, uppodling af jord eller uppförande af hägnad beröfva lapparne sådana gamla renvägar, som forfarande äro för dem behöfliga, torde, om man ej fäster sig vid de redan anförda grunderna för lapparnes flyttningsrätt, ej få anses svårare än den, som en vägservitut i allmänhet ålägger innehafvare af fast egendom. Till stadgandena rörande betesområdet höra, såsom redan nämnts, jemväl § 19, enligt hvilken detta område kan, der sådant i de bofasties intressen blifver nödigt, förändras, samt §§ 23 och 24, enligt hvilka det kan vidgas dels genom upplåtande af kronoparker till renbete, dels genom expropriation af enskilda egor i de för lapparne afsatta landens närhet.

Ink 92 -12- 2 3

Akt 788 90

Aktbil (778)

lätsinnig. Och man gör honom bestämdt obotlig skada genom att visa benägenhet, lossa på sådana band, som tynga honom att taga hänsyn och tänka sig för något litet. Enligt högsta domstolens erinran eger stadgandet vidare en särskild betydelse för de orter, hvarest lappar förut icke vistats, men der å kronans mark, såsom i § 30 förutsättes, att lapparne upplåtas renhetesland. En dylik upplåtelse egde 1888 rum å Särna kronopark i Dalarne, hvaraf bildats Idre lappby. Ett förslag till ny dylik disposition af kronoparker inom Särna föreligger för närvarande till behandling i finansdepartementet. Och ingen vet, hvad framtiden i den vägen genom handelsernas tvång eller vederbörandes välvilja ytterligare kan bära i sitt sköte. Hvad motionären sålunda anført synes, utskottet innefatta fullt giltiga skäl att biträda den åsigt, som, omfattad af komiténs flertal, af högsta domstolen utan meningsskiljaktighet förordats, och har utskottet i det förslag, utskottet nedan afgifver, tillagt, såsom ny 16 §, erforderlig bestämmelse härutinnan, hvaraf sedan i sin ordning föranledts dels vissa ändringar i 14 och 15 paragraferna, dels ändrad nummerföljd af det kongl. förslaget öfriga paragrafer, dels ock ändring af vissa der förekommande hänvisningar. Förslaget innehåller bestämmelser om ersättning för skada, som af lapparnes renar föröfvas å bergadt hö, hvilket lemnats utestående i stack eller hässja, samt innehåller i första mom. den föreskriften, att inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker egaren ej är berättigad till ersättning i annat fall, än då skadan tillkommit med uppsåt eller genom vårdslöshet vid renarnes bevakning, samt att, om skadan sker inom annan trakt under tid, då lapparne ega att med renar vistas å trakten, enahanda bestämmelse skall gälla. Har utom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker bergadt hö lemnats utestående å tid, då lapparne icke egde att å trakten uppehålla sig, skall enligt mom. 2 skada, som derå af renar förorsakas, ersättas af renegaren, ändå att den ej tillkommit på sätt i mom. 1 sägs. I dessa föreskrifter har i den af herr. Norberg afgifna motion yrkats den ändring, att i fråga om Jemtlands län skada, som af renar förorsakas på bergadt hö, hvilket icke blifvit infördt i lada, utan lemnats utestående å mark, i stack eller hässja, skulle äfven då skadan skett å tid, då renegare varit berättigad att med sina renar uppehålla sig å de bofastes egor, ersättas af vederbörande renegare jemväl i det fall, att skadan icke tillkommit med uppsåt eller genom vårdslöshet vid renarnes bevakning.

lapp
efter
lefn.
välfr
att
lösh
och
skall
al
länd
att
sluta
och
kan
hö,
eller
frustr
gård
sin
ning
bruk
slätte
grun
måsto
på
föres
at la
fallet
dorn
möjli
ligt
geno
af rd
invär
skull
unda

Till stöd för sin hemställan anför motionären: Eh' lag, hvarigenom lappen blif tillförsäkrad rättigheter utan motsvarande skyldigheter, skall, efter hvad på ort och stället inhämtad mångårig erfarenhet om lappens lefnadsvanor föreför och nu gifver vid handertingalunda leda till lappens välfärd. Tvärtom skulle lappen genom en sådan lagstiftning komma att lockas till en fortfarande liknöjdhet i värden af sina renar, en värds-löshet, som han under de senare åren tyvärr låtit komma sig till last och som ovillkorligen måste till slut leda till hans ruin. En dylik lag skall ej heller af de bofasta kunna emottagas med tillfredsställelse. Till belysning af förhållandena sådana de te sig inom de jemte landska socknarne, hvilka jag närmast känner till, skall jag tillåta mig att påpeka att inom dessa socknar består hemmansegarens skörd uti skog och utängs-slätter. Fastän belägna ända till 2 å 3 mil från bostaden kan han på dessa slätter arligen afberga 40 å 50, ja ända till 70 lass hö, som på brist på skog, hvaraf lador kunna uppföras, uppsättas i stackar eller i hässjor. På första sköföre eller då myrar och träsk blifvit så tillfrusna att de äro farbara, vanligen i november, hemköres detta hö till gården. Och efter tillgången af det hö, som bonden då erhåller från sin myr och utängs-slätter, är det som han uppsätter sin kreatursbesätt-ning för vintern. Här af inses lätt att sjelfva existensvillkoret för jordbrukaren i dessa fjelltrakter ligger till hufvudsaklig del just i dessa slätter. Vidare utgör tillgången af myr och utängs-slätter till väsentlig del grunden för uppskattningen af hemmanets värde, efter hvilket egären måste erlägga rätt betungande skatter och öner af alla slag — alldeles på samma sätt som öfriga jordbrukare i Sverige måste erlägga skatt för sina hemman. Här af torde följa att den bofastes egendom icke bör lämnas till pris af lapparnes liknöjdhet eller godtycke — hvilket tvifvelsutan skulle blifva fallet, derest ofvan anförda bestämmelse blefve lag. Ty då de flesta skadorna inträffa långt borta i ödemarken, der ingen människa finnes, utom möjligen renarnes vårdare, och då det i följd här af merendels är omöjligt för den bofaste att förebringa bevisning derom, att skadan skett genom renvårdarnes uppsåt eller värdslöshet, är det föreslagna stadgandet af den beskaffenhet, att — derest lapparne vilja begagna sig af de invändningar, till hvilka lagen inbjuder — de tillfällen då ersättning skulle kunna utbekommas, ingalunda blefve regel, utan tvärtom sällsynta undantag.

Utan ett fullständigt genomförande af grundsatsen: ersättning i
hvarje fall åt den bofaste för af renar förorsakad skada af åtminstone
 bergad och i stäcker eller på annat sätt förvarad gröda, skall helt visst
 ändamålet med den nya lagstiftningen väsentligen förfelas, och stridig-
 heterna mellan lapparne och de bofaste komma att fortfara. Lyckligtvis
 äro de med renvården förknippade svårigheterna ej af
 den beskaffenhet, som den dermed mindre invigde föreställt sig. Ty
 om det är en sanning, att lappen icke under alla förhållanden kan hafva
 renhjordarne så i sin hand som den bofaste sin boskap, så är det å
 andra sidan visst, dels att han med hänsyn till beskaffenheten af de
 trakter, der han vanligen betar sina renar, å allmänhet ej behöfver en
 sådan magt öfver hjorden, dels också att han med mera arbete på renarnes
 tämjande och på vallhundarnes dressyr kan under vanliga förhållanden
 utföra en sådan magt. Erfarenheten hittills inom Jemtlands län gifver också vid handen,
 att de flesta skador uppkomma genom renvaktarens vårdslöshet; att
 ordentliga lappar kunna undgå all skadegörelse och följaktligen slippa
 utgifva ersättning för sådan; samt att, der skada skett, de redbara lap-
 parne icke undandraga sig att ersätta densamma, äfven der ersättnings-
 sökanden icke kunnat visa uppsåt eller vårdslöshet. Erinras bör
 äfven, att vid de sammanträden, som hållits med de jemtländske lap-
 parne för inhemtande af deras yttranden öfver lappkomiténs förslag,
 lapparne allmänt ansett det vilkor för ersättningskyldigheten, att
 skadan skall hafva skett genom uppsåt eller vårdslöshet, saklöst kunna
 bortfalla. Under tiden före de närmast förflutna 20 åren eller så bortåt hördes
 det till gällsynheterna, att skada å höstackarne blef föröfvad genom
 renar, fastän lapparne vintertiden då liksom nu nedsatte sig med sina
 renar på de bofastes egor. Och det synes mig klart, att svårigheterna
 med att hålla renarne ifrån höstackarne äro vida mindre nu sedan ren-
 beteslanden på sista tiden blifvit väsentligen utvidgade. Genom sitt
 förevarande förslag har motionären bragt å bane en
 af de mera ömtvistade frågorna rörande rätta ordnandet af förhållandet
 mellan lapparne och de bofaste, en fråga som särskildt inom Jemtlands
 län varit föremål för mycken och liflig förhandling. I afseende å den grundsats, som funnit uttryck i 15 §, vill utskottet
 erinra, att densamma icke är att anse såsom en nyhet för den nu före-
 slagna lagstiftningen. Den återfinnes i 11 § af nu gällande lag, i hvil-
 ken för lappmarkerna inom Norrbottens och Vesterbottens län samt de
 delar af Jemtlands län, der hemmanen blifvit skattlagda efter den för

Väst
 och
 vara
 ersät
 gen.
 Kon
 geno

föres
 betän
 trakt
 dra,
 å m
 syne
 hafva
 många
 antin
 het
 dela
 göra
 afhå
 hans
 föra
 att
 för
 för
 hopp
 höet
 att
 som
 för
 och
 äro
 af l
 Kon
 tera
 folk
 skör
 kräf
 hem

Vesterbottens län, lappmarkar, gällande metod, stadgas, att, om slaget och bergadt hö å äng eller utängsslätter af viss beskaffenhet icke förvaras i lador utan i stackar eller hässjor, egaren ej är berättigad till ersättning för skada, som derå af renar förorsakats, så framt ej antingen stacken eller hässjan varit försedd med sådant stängsel, som af Konungen blifvit förordnad, eller skadan tillkommit med uppsåt eller genom grof vårdslöshet vid renarnes bevakning.

Beträffande den form, hvarunder samma grundsats ingått i den nu föreslagna lagen, tillåter sig utskottet hänvisa till hvad i komiterades betänkande derom anføres. Komiterade yttra härom följande: »Att å trakter, der renskötsel och jordbruk måste bestå, vid sidan af hvarandra, den bofaste bör vara skyldig att vid bergad grödas förvarande uti å mark vidtaga särskilda åtgärder för att freda densamma mot renar, synés komiterade fullt befogadt. Nu gällande bestämmelser i ämnet hafva dock visat sig mindre tillfredsställande. Dels har nemligen på många orter uppförandet af det föreskrifna stängslet kring höstackarna antingen underlåtit, eller verkställts först efter, det höskörden i sin helhet varit afslutad, hvarigenom stackarna under lång tid fått stå ostängda, dels har stängslet icke visat sig för det afsedda ändamålet tillfyllestgörande, enär det, så snart snö hopat sig vid detsamma, ej förmått afhålla renarne från höet. Derför och då effektivt skydd i ifrågavarande hänseende ej lären kunna åstadkommas annorlunda än genom höets införande i lador, hafva komiterade ansett sig böra såsom regel uppställa, att bergadt hö skall förvaras i lada, och att lappen icke är ansvarig för skada, som hans renar göra bergadt hö, hvilket icke blifvit sålunda förvaradt, utan lemnats utestående å mark. Komiterade våga äfven hoppas, att de bofaste sjelfve snart skola komma till insigt derom, att höets införande i lada ligger i deras eget välförstådda intresse, i ty att sålunda förvaradt hö blir till sin beskaffenhet vida bättre än det, som lemnas utestående långt in på vintern under bar himmel utsatt för väderlekens vexlingar. Det invändes visserligen, att de vidt spridda och långt ifrån gårdarna befintliga slätterlägenheterna på många ställen äro så små, att de gifva endast $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{2}$ skrinda hö, och att uppförande af lador på hvarje sådan lägenhet blefve allt för dyrt. I likhet med Konungens befallningshafvande i Vesterbottens län kunna dock komiterade ej finna annat, än att det vore en ren vinst för den bofasta befolkningen, om sådana slätterlägenheter upphörde att användas, då skörden — inbegripet höets hemforslande — är ganska tidsödande och kräver ett arbete, som, användt till odling och dikning i närheten af hemmet, skulle lemna en vida större behållning. Då emellertid, såsom:

från de bofastes sida afven anmärktes, kostnaden för uppförande af lador kan på vissa trakter, der tillgången på virke är ringa eller eljesdsärskilda förhållanden dertill föranleda, blifva oskäligt stor i förhållande till den nytta, som dermed vinnas, har det ansetts böra ankomma på Konungen att för dylika trakt förordna, att ersättning för skada å bergadt hö i stack eller hässa skall utgå jemväl i det fall, att stacken eller hässan varit försedd med sådant stängsel, som Konungens befallningshafvande med hänsyn till förhållandena på orten förordnar.

Den skyldighet, som komiterade sålunda ansett böra åläggas den bofaste att förvara sitt bergadt hö i lada eller undantagsvis inom stängsel, bör naturligen först och främst gälla inom Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker. Den bör ock, med hänsyn till det sätt, hvar inom lappmarkerna egor, der lapparne hafva och der de icke hafva sommarbetesrätt, äro blandade om hvarandra, vara lika för all slags jord och för alla tider af året. Inom lappmarkerna böra alltså de bofaste, så snart höet bergats, införa detsamma i lada eller, der sådant är särskildt medgifvet, stänga deromkrång. Hvad derefter angår trakter utom lappmarkerna, der lapparne endast hafva sedvanerätt till vistelse vintertid, så äro under denna tid förhållandena så till vida likartade med lappmarkernas, att den bofaste med sin näring och lappen med sina renar då måste finnas inom samma område. Om dervid den bofaste förvarade sitt hö i lador, skulle möjligheten för renarne att åstadkomma skada å hans mark vara nedbragt till ett minimum. Med hänsyn här till och då de skäl, som anförts för de i ifrågavarande hänseende föreslagna bestämmelser, äga giltighet afven för trakter utom lappmarkerna, som lapparne på grund af sedvanerätt besöka, hafva komiterade ansett samma bestämmelser böra gälla afven för sistnämnda trakter, dock naturligen allénast under den tid lapparne få vistas der. Härigenom skulle ock vinnas, att den i nu gällande renbeteslags 14 § förekommande, enligt komiterades mening ej tillräckligt motiverade och i det dagliga lifvet lätt förbisedda skillnaden mellan jemtländska hemman, som skattlagts efter olika metoder, komme att försvinna.

Deremot föreligger uppenbarligen ingen anledning att åläggas den bofaste utom lappmarkerna några särskilda förpligtelser i afseende på höets förvarande under den tid af året, då sedvanerätten ej gäller och då sålunda trakten i sin helhet skall vara fri från renar. Sker under denna tid skada å bergadt hö, bör lappen därför vara övilkorligen ersättningsskyldig.

Under alla förhållanden bör enahanda ersättningsskyldighet, såsom i nu gällande lag stadgas, åläggas lappen i det fall, att skadan tillkom-

mit af
dan ske
Kor
singarna
betrygga
åtgärder
hvad se
medlen
gjort fö
liga anv
rummet
fogden
förvaran
grad fyr
torde i K
föreslår
kring
medlen
blifvit t
befogad
länen.
Bör
som in
län, de
utlåtand
Vid
varande
borde lo
på hvad
Vid
skada,
des på
varande
skyldig
skriftlig
skadest
höet i
höhess
faste,
anlig

mit af uppsåt eller genom vållande hos renvaktaren, oafsadt hvar skadan skett och huru höet förvarats. Den 16de maj 1861 uttalandes i sammanträdet Komiterade tillfoga, att enligt deras mening, de hellsosamma verkningarna af den lagstiftning, de föreslagit, borde kunna i väsentlig mån betryggas och ytterligare främjas genom ändamålsanliga administrativa åtgärder. Komiterade hafva i detta hänseende särskildt erinrat om hvad som kunde vinnas genom ett fruktbärande bruk af öfverskottsmedlen i jemtländska renbetesfjällens skogsfond. Efter att hafva redogjort för denna fonds ställning tillägga komiterade i fråga om lämpliga användningssätt af påräkneliga öfverskottsmedel följande: Al främsta rummet framställer sig då det af länets befolkning äfvensom af lappfogden lifligt uttalade behofvet af bidrag till uppförande af lador till förvarande af bergadt hö, hvilket behof jemväl komiterade funnit i hög grad värdt att tillgodoses. Den form, under hvilket detta skulle ske, torde Konungens befallningshafvande i länet vara bäst i tillfälle att föreslå. Men äfven för andra ändamål, såsom uppförande af stängsel kring värdefulla och för skadegörelse af renar mer utsatta egor, skulle medlen kunna användas. Visar det sig att fonden, sedan länets behof blifvit tillgodosedda, lemnar öfverskott, finna komiterade det vara fullt befogadt, att detta användas för enahanda ändamål i de två nordligaste länen. Rörande hvad i detta ämne förekommit, dels vid de sammanträden, som inför komiterade hållits med bofaste och lappar inom Jemtlands län, dels ock i de öfver komiterades förslag från samma län afgifna utlåtanden, anser sig utskottet böra nämna följande: Vid sammanträde inför komitén i Funäsdalen yrkade samtliga närvarande jordegare, att all skada, som renar gjorde på bofastes egor, borde ovilkorligen ersättas utan afseende på under hvilken årstid eller på hvad slags mark skadan skett. Vid möte i Föllinge ansågo de bofaste, enär den enda nämnyvärda skada, som renarne gjorde på bofastes egor, vore den, som förorsakades på utestående hö, att derest föreskrift meddelades om höets förvarande i lador, ingen ändring i bestämmelserna om skadeersättningskyldighet vore erforderlig. Å lapparnes sida anförde ett deras ombudskriffligen, att någon förändring i hufvudsak ej vore behöflig i gällande skadeståndsparagrafer, men att lador borde uppföras, ängarne inhägnas, höet i hässjorna föras in i ladorna eller om detta ej skedde i höhässjorna kringstängas, och tillade han, att det förhållande, att bofastehäden rätt att yrka ersättning för skada å hö i hässjor, inledde

mången i afstrelse att låta höet stå kvar i hässjan mycket längre än annars — i synnerhet om höet vore skämdt. 1800 gynnade dessa anse-
 1801. Vid särskildt sammanträde inför komitén af lappfogdarne anförde
 dåvarande lappfogden Suwe, att i Jemtlands län de bofaste såväl af de
 hemman, hvilka blifvit skattlagda enligt Vesterbottensmetoden, som öf-
 1802. vriga hemman endast undantagsvis plägar stänga kring sina stackar
 eller hässjor, dervid lapparne stundom deltagit i kostnaden för hägna-
 dens uppförande, samt att hägnaden, der sådan begagnats, vanligen icke
 plägar uppsättas under sommaren, utan först sedan slåttern afslutats.
 Han ansåg angeläget, att inom hela länet under den tid, lapparne äga
 vistas på trakten, stängselskyldighet skulle föreskrifvas såsom vilkor
 för rätt att utfä skadeersättning, ehuru det kunde synas hårdt för
 fastighetsegarne att få detta ytterligare onus på sin jord. Sommar-
 tiden borde sådan föreskrift ej gälla, enär de bofaste ej alltid med-
 hunne att under slåtterns brådska stänga kring stackar och hässjor
 omedelbart efter desammas uppsättande. På särskild fråga tillades af
 honom, att i allmänhet inom Jemtlands län skogstillgången skulle med-
 gifva uppförandet af lador till höets förvarande och att, der så icke
 vore förhållandet, man i de allra flesta fall skulle kunna för ändamålet
 framköra virke till dessa trakter, hvilket kunde ske så småningom utan
 någon kostnad genom att medtaga virket vid höets afhemtning.
 1803. Då befolkningen i orterna inom Jemtlands län hade att yttra sig
 öfver komiterades förslag, uttalades allestädes af de bofaste den önskan,
 att lapparnes ersättningsskyldighet för skada af afslaget, men ännu ej
 inbergadt hö borde göras ovilkorlig, och anfördes dervid allmänligen
 de skäl och omständigheter, som vunnit uttryck i den afgifna motionen.
 Lapparne af sin sida uttalade sig, på sätt motionären angifvit, i regeln
 derhän, att föreskriften om uppsät eller vårdslöshet såsom vilkor för
 ersättningsskyldigheten kunde utgå, dock under anförande, dels, såsom
 af lapparne i Frostviken, att, om skadeersättningsskyldigheten gjordes
 ovilkorlig, detta innebure en orättvisa, när skadan vållats genom om-
 ständigheter, som det legat utom lapparnes magt att bestämma, dels i
 öfrigt, att lapparne plägar sjelfvilligt betala all skada samt att ladors
 uppförande dock vore önskvärdt och skulle lända till stor lättnad.
 1804. I yrkandet om ovilkorlig ersättningsskyldighet hafva af de tjänste-
 män och myndigheter inom Jemtlands län, hvilka hörts öfver komite-
 rades förslag, instämt länsmannen i Frostviken, som dock håller före,
 att ladors uppförande skulle vara det mest verksamma medlet, men än-
 ser sådant alltför dyrt, länsmannen i Föllinge, kronofogden i Jemtlands
 norra fögderi, som likvisst uttalar, att de bofaste borde förpligtas att

t längre än
 ne anförde
 såväl äde
 en, som ock
 sina stäcker
 f hagna-
 anngen icke
 rr afslutats.
 apparne äga
 åsom villkor
 s rdt för
 Sommar-
 alltid med-
 och hässjor
 tillades af
 skulle med-
 der så icke
 ändamålet
 ingom utah
 inga med
 tt yttra sig
 den önskan,
 en ännu ej
 männen igen
 a motionen.
 it, i regeln
 r för för-
 dels, såsom
 ten gjordes
 genom om-
 nma del i
 a lators
 ättnad, vilka
 de tjänste-
 ver. komite-
 håller före,
 et, men än-
 i Jemtlands
 rpligtas att

så vidt möjligt uppföra lador eller goda inhägnader, dertill de borde
 få hjälp af skogsfondsmedlen, nuvarande lappfogden i länet samt läns-
 styrelsen och Pastor i Frostviken har ansett det böra läggas på de bofasta
 att stänga omkring sitt hö, hvilket dock helst borde införas i lador, hvar
 till bidraget borde erhållas, samt uttalat, att det för de bofasta själve
 skulle vara till fördel, om de öfvergåfve höfångsten på sina aflägsa från
 gårdarne liggande utängs- och myrslätter, med deras jämförelsevis vär-
 delösare hö och i stället använde motsvarande arbete på uppodling af
 inegörnar. Länsnämnda riktning uttalar sig, kronfogden i Jemtlands
 västra fogderi under anförande, att då lapparne ej kunna begagna sig
 af sin rätt utan att skada stundom uppstod, borde de ej ersätta skada
 af ifrågakvarande slag, utom i fall af uppsåt eller vårdslöshet. Den bo-
 faste finga tvära beredd derpå, då han förvärfvar områden, som äro
 underkastade den inskränkningen i dispositionen, hvilken följer af sed
 vanerättens tillvaro, och utlev i ena ledet af buren, och i den andra
 ledet för egen del vill utskottet i denna fråga först framhålla, att nu
 gällande bestämmelserna blifvit uti det framlagda förslaget i viss mån
 skärpt till förmån för de bofasta. I renbeteslagen är nu stadgat, att
 skada af förevarande slag ej skall af lapparne ersättas, med mindre den
 tillkommit af uppsåt eller grof vårdslöshet vid renarnes bevakning.
 Den lindring i lappens villkorliga ersättningsskyldighet, som ligger i
 uttrycket, grof, har i förevarande förslag ansetts böra upphöra, och
 detta helt visst med rätt, då den hittills varande bestämmelsen, på
 samhälle gång den försvårat bevisningen för den skadelidande bofasta,
 kan anses hafva i många fall verkat såsom en direkt uppmuntran till
 lappens rätt, fortfara med den vårdslöshet i renvården, hvar öfver så
 mycket klagats, och som äro i utskottets förslag. Utskottet vill nu ingalunda bestrida, att för de bofasta inom Jemts
 lands län, som bo på trakter, der lapparne utöfva sin flyttningsrätt, och
 hvilka hafva sina slätterlägenheten till stor eller hufvudsaklig del be-
 stående af myr och utängsslätter, de nu föreslagna, liksom de för när-
 varande gällande bestämmelserna kunna medföra kännbara svårigheter.
 Kännbarast äro naturligen dessa svårigheter på trakterna närmast skatte-
 fjällen, der skogstillgången är jämförelsevis ringa. Utskottet kan dock
 icke underlåta att taga hänsyn dertill, att lapparnes vistelse på särskilda
 dessa trakter äro en ur gammal rätt, gentemot hvilken odlingens anspråk
 att tillgodogöras sig, desamma icke kan äga oylkorlig helgd, helst när
 hänsyn tagas till det ostridiga förhållandet, att vid afvittringen inom
 Jemtlands län odlingens tilläts att tränga närmare in på de egentliga
 lappområdena. är hvad rättvist och billigt varit. Här jemte vill utskottet

särskildt framhålla, att en del af hemmanen inom Jemtlands län äro skattlagda efter lappmarksmetod, tvifvelsutan, efter hvad utskottet antager, med hänsyn äfven till den servitut, som till lapparnes förmån ansetts påhålla jorden. I öfrigt vill utskottet tillägga, att om det förhåller sig så, att för de bofaste icke finnes ett rationellt och när liggande medel, att i hvad på dem kunde bero, medverka till en bättre sakernas ordning, det visserligen kunde med visst fog ifrågasättas, att lapparnes ersättningskyldighet borde göras ovilkörlig. Ett sådant medel finnes emellertid i uppförande af lador. Såsom framgår af det föregående, har uppförande af sådana blifvit framhållet såsom önskvärdt ej blott af lapparne utan också af bofaste, ej blott för att förekomma skador af renarne utan äfven med hänsyn till ett rationellt jordbruks kräf, och påståendena härutinnan hafva framkommit ej blott från sådana bofaste, som velat i denna fråga ställa sig på lapparnes sida utan äfven från sådana bland de bofaste, som velat hafva lapparnes ersättningskyldighet ovilkörlig. Det kan enligt utskottets förmenande icke vara obilligt att från de bofastes sida påräkna denna medverkan, då ohökligen ladors uppförande vore ett radikalt sätt att undgå kollisioner i förevarande fall och för öfrigt i andra hänseenden skulle lända de bofaste till goda. I de till lappväsendet hörande frågor gäller det ju mestadels att söka jemka och medla mellan stridiga intressen samt att för åstadkommande af en bättre ordning taga i anspråk tillmötesgående och uppoffringar från båda parterna, och det vill synas utskottet som vore det nu ifrågavarande spörsmålet just ett sådant, för hvars lösning en slik ömsesidig samverkan borde med skäl kunna krävas. Å trakter, der god skogstillgång finnes, kan kostnaden för ladors uppförande ej blifva afsevärd. Äro slätterlägenheterna å sådana trakter så ringa, att de icke kunna bära kostnaderna för ladors uppsättande, torde deras öfvergifvande icke vara till någon nämnvärd afsaknad. Å andra orter kan skogstillgången vara ringa, men för sådana fall finnes ju särskild bestämmelsen i den genom den föreslagna föreskriften, att om såviss trakt i följd af brist på virke eller af annan anledning uppförande af lador skulle blifva för den bofaste befolkningen oskäligt betungande, det bankommer på Konungen att förordna, att å den trakt ersättning skall utgå för all skada, som af renar förorsakats å bergadt hö i stack eller hässa, öderest stacken eller hässjan varit försedd med sådan stängsel, som af Konungen förordnas. Hertil kommer den utsligt att kunna få bidrag till kostnaderna, som den jemtländska skogsfonden erbjuder och hvilken fonds anknytande för detta ändamål icke synes erbjuda så stora svårigheter, som en och annan förmänat.

Den förordnande Konungen.

utaf
förp
utan
någo
erb
-lla
-ag
-ge
rene
skaf
mar
jord
utlä
und.
vore
ban
erfa
bof
rene
att.
ant
stäl
vär
-oh
fört
lap
så
för
hin
ock
sjel
No
hva
tal
till
eg
nat
fin
tal

ler hvilket bland annat kunde utredas, hvem det tagna godset rätteligen hör. För att bereda rätt egaren möjlighet att återbekomma detsamma, derföre skyldighet måst åläggas honom att inom viss tid efter beslagets igörande i kyrka anmäla sig hos beslagaren, eller om hans rätt ej finnes ridig, instämma beslagaren till domstol.

Att, derest i något af de i 12 § omförmälda fall någon fälles till an- enligt allmän lag för oloflig åtkomst af det beslagtagna godset, beslagas rätt till detsamma förfaller, och vederbörande målsegares rätt inträder, va komiterade ansett böra tydligen uttalas i 5 mom.

Till stöd för såväl det ena som det andra af nu föreslagna stadganden komiterade återopa de egendomliga förhållanden, som föranledt deras till- st, och hvilka utan tvifvel äro sådana, att äfven laglydiga medborgare sto underkasta sig vissa band på sitt görande och låtande för att dermed raga till afvärjande af den samhällsolycka i ekonomiskt så väl som moraliskt isecende, hvilken renstölderna hota att bringa öfver lappmarkernas befolkning.

Slutligen och då det i många fall, der uppenbart är, att renstöld eller degörelse å ren egt rum, visat sig svårt att få åtal till stånd, emedan rätt segande ej kunnat anträffas, hafva komiterade föreslagit dels i renbetes- ns 37 § 2 mom., att om ren blifvit olofligen förlorad eller misshandlad, och renen omärkt eller målseganden ej känd, allmän åklagare skall ega utan angifvelse i saken, jemväl i fråga om skadestånd, och att i sådant fall skadestånd, kan utdömas, skall tillfalla den lappby, dit renen kan antagas hafva hört, i renmärkeslagens 13 §, att samma rätt i fråga om skadestånd skall till- ma åklagaren och lappbyn, om någon anbringar sitt märke å omärkt ren, hvilken han ej är egare.

I fråga om de mera speciella stadgandena i förslagen hafva komiterade unde att erinra.

Förslaget till lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige.

1 §.

Komiterade hafva i det föregående (sid. 32) angifvit de skäl, på grund af va komiterade ansett, att den lapparne nu tillkommande rätt att efter gammal ana vintertiden uppehålla sig med renarne å enskildes marker så inom som

utom lappmarkerna fortfarande bör lapparne i lag tillförsäkras. Då emellertid vid de inför komiterade hållna sammanträden upplysning vunnits derom, att inom Jemtlands län höstflyttningarna i regel icke ega rum förrän i november månad, och inom Vesterbottens län mera allmänt påyrkats, att den nu be- stämda tiden för lapparnes flyttning ned å enskildes marker måtte framskjutas, hafva komiterade, som från de bofastes synpunkt funnit en dylik framsflyttning önskvärd och ansett densamma inom nämnda båda län kunna ske utan men för lapparne, föreslagit sådan ändring i nu gällande bestämmelser, att för Jemtlands och Vesterbottens län oktober månad icke vidare skulle ingå i den tid, under hvilken vinterbetesrätten å enskildes egor får af lapparne tillgodo- njutas. De invändningar mot en dylik ändring, som vid sammanträdena i Pöllinge och Lycksele från lapparnes sida framkommit, synas icke kunna till- mätas någon större betydelse, då undantag från den allmänna bestämmelsen om tiden för höstflyttningen medgifvits för det fall, att ovanliga väderleks- förhållanden nödga till tidigare flyttning, och lapparnes behof sålunda bör vara vederbörligen tillgodosedt.

Ur det i fråga om lapparnes sedvanerätt i gällande lag använda uttrycket: "trakter, hvilka de efter gammal sedvana hitintills hafva besökt", har i komiterades förslag ordet "hitintills" blifvit uteslutet, hvilket har sin grund deri, att det icke syntes lämpligt, att vid tvist om sedvanerätt bevisningen ovilkorligen skall hänföras till tiden för 1886 års lags trädande i kraft. Den bofasta befolkningens rätt i detta hänseende lär ock få anses behörigen tillgodosedd, om sedvanerättens godkännande i tvistiga fall göres beroende af samma bevisning, som enligt allmän lag kräfvcs för styrkande af minnes häfd.

Med hänsyn till det sätt, hvarå, enligt hvad ofvan (sid. 45) anförts, frågorna om renbeteslanden nedanför odlingsgränsen vid afvittringen behandlats, har det vidare, för att i denna del bibehålla gällande lags stadganden till innehållet oförändrade, ansetts nödigt att utbyta bestämmelsen, att lapparne ega rätt till renbete året om å enskildes egor, som "vid afvittringen bibehållits jemväl såsom renbetesland", mot stadgandet, att dylik betesrätt tillkommer lapparne å mark, som, ehuru upplåten till enskilde, antingen vid afvittringen förklarats utgöra renbetesland eller af ålder varit såsom sådant land använd.

Enligt den af komiterade ofvan (sid. 27) lemnade redogörelse för de åtgärder, som vidtagits för utvidgning af de för lapparne i Jemtlands län vid afvitt- ringen afsatta land, hafva de för nämnda ändamål förvärfvade områden för- enats med de afsatta landen på sådana villkor, att hvad i renbeteslagen stadgas om de äldre betesmarkerna i alla hänseenden kan gälla äfven om de senare förvärfvade. Begge slagen hafva derföre af komiterade sammanförts under den inom länet allmänt begagnade benämningen renbetesfjell.

Arkiv
Ald
788.90
(779)
12.23
(779/90)
(14/90)

Bilagor

drivit renskötsel, att, om särskilda skäl kunna åberopas, även under äkten-
skapet ägna sig åt denna näring. Vidare torde man skäligen böra bereda
henne, därest hon till äventyrs i boet medfört renar, viss övergångstid för att
nedbringa renantalet i överensstämmelse med vad härutinnan är stadgat. Även
torde lämpligheten tala för att kvinnan under någon tid efter äktenskapets
ingående må behålla renarna, för den händelse makarna finna barnen, då de
vuxit upp, böra ägna sig åt renskötsel. Prövningen av nu anförda och andra
omständigheter av liknande beskaffenhet har kommittén ansett böra ankomma
på Kungl. Maj:t.

3 §.

Medan i 2 § meddelats bestämmelser i fråga om dem, som över huvud
skola räknas såsom lappar, har i förevarande § föreslagits stadganden rörande
dem bland lapparna, som skola anses såsom renskötande. Dessa stadganden
äro påkallade därav, att vissa i lagförslaget angivna förmåner äro avsedda att
tillkomma endast de sistnämnda.

4 §.

Denna § bör ses i sammanhang med 11 § i förslaget och svarar tillika med
sistnämnda lagrums 1 och 2 mom. mot 1 § i gällande renbeteslag. I 4 §
angivas de trakter, där de renskötande fjälllapparna skola vara berättigade att
föra sina renar på bete.

Vad angår trakterna ovan odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens
län samt inom renbetesfjällen i Jämtlands län utgår stadgandet ifrån att dessa
trakter alltfjämt äro att betrakta som fjälllapparnas egentliga hemvist och att
dessa där skola äga uppehålla sig under varje tid av året med sina renar. I
11 § 3 mom. har kommittén dock uttryckligen lagt i Konungens befallnings-
havandes hand att ifråga om tiden för fjälllapparnas vistelse därstädes ävensom
beträffande omfattningen av betesrättens utövning göra vissa inskränkningar.
Tillägget innefattar emellertid ingen egentlig nyhet, utan är i huvudsak endast
ett förtydligande av gällande bestämmelser. Redan nu ankommer det på
Konungens befallningshavande jämlikt 9 § renbeteslagen att meddela före-
skrifter angående ordningen för renskötelsens bedrivande å ifrågavarande trakter,
och har Konungens befallningshavande med stöd av sistnämnda lagrum
på sina håll utfärdat bestämmelser i förevarande hänseende. Sålunda har
Konungens befallningshavande i ett flertal byordningar i syfte att för tider
med ogynnsamma betesförhållanden reservera betesmarker för renarna, s. k.
besparingsområden, bestämt, att betning icke får förekomma därstädes annat
än under hastig genomflyttning. Vidare har Konungens befallningshavande
likaledes i ett flertal byordningar till skydd för renarnas vår- och höstbetes-
marker föreskrivit, att fjälllapparna å bestämd tid under hösten skola med sina
renar befinna sig nedanför en viss angiven geografisk linje samt att denna
linje på uppflyttningen till fjällen om våren icke får överskridas före en be-
stämd dag. I liknande syfte har Konungens befallningshavande i förslaget
uttryckligen tillagts befogenhet att, då sådant av förhållandena påkallas, även
kunna påbjuda, att betning av renar inom viss trakt må äga rum endast i
begränsad omfattning.

I gällande lag (1 § renbeteslagen) bestämmas, vad angår trakterna nedanför
odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen, de områden, där fjälllapparna äga
föra sina renar på bete, i stort sett av sedvanerättens omfattning. Kommittén
har härutinnan verkställt undersökningar i syfte att söka utröna, huru långt
nedåt Bottniska viken lapparna sedan äldre tid plägar utsträcka sina vinter-
flyttningar. Av utredningen synes framgå, att sedvanerätten, vad angår Norr-
bottens län, omfattar åtminstone landet norr och väster om en linje, dragen
från trakten av Kuusiniemi någon mil söder om Parkajokis mynning i Muonio-

älv till trakten av Lumivaara och därifrån söderut, följande trakterna öster om Lainioälv, nedåt Torneälv fram mot Antis, Juhonpieti och Pajala byar, vidare till Tarendö by och därifrån söderut mot trakterna av Ängeså och Landsjärvs byar, samt vidare in i Råneå socken och fram till kusten i Nederluleå socken samt socknarna söder därom.

Vad angår Västerbottens och Västernorrlands län torde kunna sägas att sedvanerätten omfattar länen i deras helhet.

I fråga om Jämtlands län har utredningen givit vid handen, att så gott som samtliga socknar besökts av lapparna för renbete; och torde vidkommande Gävleborgs län, förhållandena där i stort sett vara lika, åtminstone såvitt angår den del av länet, som tillhör Hälsingland.

Beträffande Kopparbergs län torde förutom Idre socken även vissa mindre områden omedelbart mot gränsen till Jämtlands län hava besökts av lappar för renbete.

Gränserna för sedvanerättens geografiska omfattning hava av kommittén endast kunnat approximativt bestämmas. För många av ifrågavarande trakter gäller, att de regelbundet besökas av lapparna, för andra åter och särskilt dem, som ligga längre bort från fjällen, att de endast uppsökas, då renarnas behov av bete icke lämpligen kan tillgodoses på närmare håll. Långa tider kunna således, beroende av betestillgången, förflyta mellan besöken å särskilda trakter. Uppenbart torde emellertid vara, att sedvanerätten, som grundar sig mindre på lapparnas vilja än på renarnas behov av föda, icke utan vidare får betraktas såsom upphävd därför att längre tid förflutit mellan lapparnas besök.

Kommittén har av praktiska skäl icke ansett sig böra i förslaget angiva några gränser för sedvaneområdet, utan har härutinnan i sak bibehållit stadgandena i 1898 års renbeteslag.

I huvudsaklig anslutning till vad nu gäller har kommittén i sitt förslag begränsat rätten för fjälllapparna att beta sina renar nedanför odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen till månaderna oktober—april, där icke särskilda förhållanden föreligga, som närmare angivas i 11 § 2 mom.

Förslaget innebär, såsom i den allmänna motiveringen antytts, endast en oväsentlig avvikelse från gällande rätt. Jämlikt 1 § 1 mom. i 1898 års renbeteslag, som ju har avseende såväl å fjällappar som skogslappar, äga lapparna att även under månaderna maj—september uppehålla sig å vissa områden nedanför odlingsgränsen, nämligen å sådan mark, som antingen tillhör kronan eller, ehuru upplåten till enskilda, vid avvittringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder varit såsom sådant land använd. Denna bestämmelse saknar i stort sett praktisk betydelse för fjälllapparna. Enligt vad kommittén inhämtat föreligger nämligen intet behov för dem att annat än under vissa ogynnsamma väderleks- och betesförhållanden vistas nedanför odlingsgränsen å annan tid än under månaderna oktober—april, och ifrågavarande lappar hava även för egen del i allmänhet plägat iakttaga dessa tider. På grund härav och för att åstadkomma tillbörlig reda i fjälllapparnas och skogslapparnas betesförhållanden har kommittén i 11 § 2 mom. begränsat tiden för vistelsen därstädes på sätt som skett.

Aven beträffande trakterna nedanför odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen har Konungens befallningshavande av kommittén tillagts befogenhet att meddela särskilda föreskrifter beträffande betesområdenas nyttjande, närmare angivna i 11 § 3 mom. av förslaget.

trädare motsätter sig varje förslag att i fråga om privatalägda marker utvidga nu gällande betesrätt eller jaktutövningsrätt.

Länsstyrelsen i Jämtlands län erinrar om att det vid tillkomsten av 1886 års renbeteslag, när uttrycket "efter gammal sedvana" infördes i lagen, inte klarlades vilka områden som avsågs ha använts för renskötsel på sådant sätt. Det lär inte heller nu med säkerhet kunna utrönas vilka markområden som utgör sådana sedvanerättsområden. Tvist härom kan endast avgöras av domstol. Länsstyrelsen framhåller att stora krav ställs på bevisning om att sedvanerätt föreligger (jfr NJA I 1967 s. 415).

Departementschefen

I likhet med de sakkunniga och de flesta remissinstanserna anser jag att övervägande skäl talar för att nuvarande skillnad mellan fjällrenskötsel och skogsrenskötsel i fråga om renskötselområdets omfattning och betestidens längd upphävs. Eftersom avsikten är att all sådan renbetesmark där renskötsel får bedrivas året runt samt, så långt möjligt, mark inom vinterbetesområdet skall delas upp mellan samebyarna (jfr 5 § departementsförslaget) innebär förslaget ingen större förändring i förhållande till nuvarande ordning. De av vissa remissinstanser befarade olägenheterna skall därför inte behöva uppstå. Bestämmelserna om de två olika typerna av renskötsel har alltså gjorts enhetliga i de avseenden som nu är i fråga.

Bland områden där renskötsel får bedrivas under hela året har i 3 § första stycket upptagits de delar av Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete. Härmed åsyftas de marker som upplåtits för detta ändamål enligt ämbetsskrivelse från finansdepartementet den 23 september 1886 samt Kungl. breven den 31 december 1888 och den 7 april 1899. Del bör anmärkas att någon nedre gräns för de områden där renskötseln sedvanerättsligt förekommer inte kan anges. Enligt förarbetena till renbeteslagen (prop. 1928: 43 s. 69) gäller renbetesrätten inom större delen av Norrland utanför lappmarkerna och renbetesfjällen och dessutom inom vissa områden av Kopparbergs län. I tvistiga fall förutsätts frågan om sedvanerättens tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminnes hävd (prop. 1928: 43 s. 71).

I 3 § andra stycket har begreppen renbetesland och renbetesfjäll bestämts.

SSR har såvitt avser betestidens längd inom vinterbeteslanden framställt önskemål om en generell förlängning t. o. m. den 10 maj. Jag är inte beredd att utan begränsningar föreslå någon förlängning av betestiden. Jag har emellertid tagit fasta på ett uttalande av domänverket som anser att tiden för vinterbetet inte bör bestämmas alltför stelt. Jag förordar därför att lantbruksnämnden ges befogenhet att förlänga vinterbetesliden såvitt avser kronomark, om det behövs på grund av ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden eller av annat beaktansvärt skäl. I fråga om annan

mark bör markägarens samtycke krävas för en förlängning. Bestämmelser av detta innehåll har lagts in i 4 §.

5 §

I paragrafen ges en erinran om bestämmelserna i 85—89 §§ om koncessionsrenskötsel. Sådan renskötsel kan få äga rum under hela året inom vissa områden nedanför lappmarksgränsen.

6—8 §§

Paragraferna har motsvarighet i 7 § renbeteslagen och 2 kap. 1 § första—tredje styckena och 2 § andra stycket i de sakkunnigas förslag.

Enligt 7 § renbeteslagen skall samerna för renskötselns drivande vara indelade i lappbyar. De trakter där renskötsel får drivas under hela året skall fördelas mellan lappbyarna. Det ankommer därvid på länsstyrelsen att efter hörande av de samer vilkas rätt är i fråga fastställa eller ändra gränserna för de områden inom vilka betesrätt får utövas av de särskilda lappbyarna. För lappby kan i den mån så prövas möjligt och lämpligt i samma ordning fastställas betesområden med bestämda gränser även inom de trakter där samerna får uppehålla sig med sina renar endast under del av året. För två eller flera lappbyar kan fastställas gemensamt betesområde.

I 6 § första stycket klargörs att för renskötseln skall finnas samebyar som framgår av den allmänna motiveringen. Till 6 § andra och tredje styckena har med vissa jämkningar förts över bestämmelserna i 7 § renbeteslagen om renskötselområdets territoriella indelning. Jämkningarna är föranledda av att lappbyarna som personsammanslutningar föreslås bli utbildade till samebyar, uppbyggda på föreningsrättslig grund och med uppgift att svara för den gemensamma renskötseln inom byns betesområde. I och för sig vore det önskvärt att låta byområdesindelningen omfatta inte bara de områden där renskötsel är tillåten året runt utan också de trakter där renskötsel är tillåten endast vinterlid men detta går knappast att överallt genomföra i praktiken. En stor del av markerna utnyttjas inte regelbundet utan endast under år med speciella väderleks- och betesförhållanden. Det är därför svårt att avgöra bl. a. vilken av två eller flera byar som har störst behov av en viss betestrakt. En fullständig indelning av det vidsträckt renskötselområdet skulle dessutom kräva mycket arbete och stora kostnader. Liksom f. n. gäller föreskrivs därför att indelningen skall vara obligatorisk endast i fråga om de trakter där renskötsel får bedrivas under hela året. Frågan när indelning i byområden bör ske av de trakter där renskötsel får äga rum endast vintertid kan inte besvaras generellt. Det får bero på omständigheterna i det särskilda fallet. Ett skäl för en sådan indelning kan vara att kon-rens råder mellan olika samebyar om begagnandel av ett visst vinterbetesområde och att det finns risk för att området skall utnyttjas

12-23
788-90
(781)

Anders Løøv:

HVILKE MULIGHETER FINS DET TIL Å DOKUMENTERE
SAMENES ELDRE HISTORIE I HERJEDALEN?

Debatten om samenes historie i Herjedalen er i høy grad preget av at historiske dokumenter blir trukket fram enkeltvis og av at det blir argumentert ut fra disse. Mangelen på skriftlig dokumentasjon for visse tidsperioder og for visse områder blir ofte pekt på som en bekreftelse på at det ikke har vært noen samisk bruk da og der.

Dette fører til en svært forenklet historieskrivning.

Forekomsten av arkivopplysninger, liksom også bristen på arkivopplysninger, må vurderes utfra den situasjon som har foranlediget at noe er skrevet ned - eller ikke skrevet ned.

Mangel på skriftlig dokumentasjon kan bare benyttes som bevis for at det ikke har vært noen samisk bruk om forholdene ellers tilsier at det burde ha vært opplysninger om samer.

Forskjellige kildetyper

Skriftlige kildemateriale kan deles i to hovedgrupper:

Løpende kilder. Eksempel på dette er skattelister, folketellinger og kirkebøker. Bak disse kildene ligger et behov eller et ønske om å skape en løpende oversikt over en eller flere foreteelser i samfunnet. Skattleggingen av samene og opplysninger om samene i kirkebøker vil nedenfor bli mer inngående omtalt.

Tilfeldige og sporadiske kilder. Eksempel på dette er enkeltsaker som har vært til behandling ved tingene, opplysninger i reiseskildringer osv. Her bestemmer tilfeldigheter hva det blir nedtegnet opplysninger om. I tillegg er det også tilfeldig hvor omfangsrikt og detaljert det nedskrevne er.

Opplysninger om samer er å finne i begge typene av kilder. Noen eksempler vi bli nevnt nedenfor.

Av hvem og for hvem er kildene skapt?

Ingen av de nevnte kildene er skapt av samer for å fortelle om samiske forhold. Slike kilder er tilkommet først i de siste årtier.

Først med inndelingen i reinbeitedistrikt (Norge) og lappbyar (Sverige) på slutten av 1800-tallet blir det skapt en myndighet som bygger opp arkiv med beskrivelsen av i første rekke samiske forhold.

Helt fram til vår egen tid er altså arkivene bygget opp for å dekke storsamfunnets behov. Det faktum at storsamfunnet til

alle tider har vært annerledes strukturert og organisert enn det samiske, har med nødvendighet ført til at beskrivelsen av det samiske ikke har blitt lik den som storsamfunnet har fått.

Framveksten av arkivmateriale

Det er først på 1500-tallet at vi begynner å få et skriftlig kildemateriale av noe omfang.

De makthavendes inngrep i enkeltpersonenes liv er på denne tiden konsentrert om noen få hovedområder: skattlegging, rettspleie og religionsutøving. Om skole og undervisning og utskriving av soldater til krigføring er underavdelinger av disse eller ikke kan diskuteres.

Forholdene før 1645

Med unntak for noen få år, 1564-1570, da Jemtland og Herjedalen var okkupert av svenskene, lå de to landskapene fram til 1645 under dansk-norsk administrasjon.

Det ser ut til at det fra svensk side var større interesse for å ha viss "kontroll" med samene enn hva det var fra dansk side. Det som får en til å tro dette er at det i dansk-norske kilder ikke er funnet mange opplysninger om samer i de to landskapene før 1645. I de svenske arkivene finner man mer opplysninger om samene fra de sju okkupasjonsårene enn hva man samlet finner fra den dansk-norske tiden før og etter. Dette forteller en ting: At det er samer innenfor et område er ikke tilstrekkelig. Det må også være til stede en interesse for å skrive ned opplysninger om dem for at det skal samles opplysninger om samene i arkivene.

Skattlegging av samene

I debatten om sørsamenes alder innenfor nåværende bosetningsområde har deres forekomst i eldre skattelister stått sentralt.¹ I eldre tiders norske skattelister fra det sørsamiske området forekommer opplysninger om samer ytterst sparsomt. Det er et forhold som har fått enkelte til trekke slutningen at samene altså ikke fantes i området. Dette er en litt for forhastet slutning.

At vi fra de sju årene Jemtland-Herjedalen var okkupert av svenskene, 1564-1570, har mer opplysninger om samene i området enn fra den dansk-norske tiden før og etter er et tankevekkende forhold.² Det kan tolkes som at den svenske administrasjonen for å kreve inn skatt fra samene var bedre organisert enn den dansk/norske. Men andre faktorer har sikkert også virket inn. I middelalderen var i Norge leidangen, en naturalskatt på jord (gårder) og havet den eneste skatten. Den passet ikke inn på samiske forhold. Når den personlige pengeskatten ble innarbeidet i Norge i løpet av 1500-tallet, spørres det om det i det hele tatt var lønnsomt å skattlegge samene i disse sørlige områdene. Tilgangen på vilt og med det omsettelige pelsvarer var gått sterkt ned, og det er usikkert om de fåtallige samene i det hele tatt hadde noen "skatteevne". Forholdene lengre nord i Norge var annerledes.

Derfra har vi også rikelig med opplysninger om samer i skattelistene.

Faktum er at det store flertallet av sørsamene fram til slutten av 1800-tallet ikke ser ut til å ha blitt systematisk skattlagt av myndighetene. Noen få opplysninger i skattelistene er nærmest for unntak å regne. Unntak er også de som i områdene under svensk administrasjon var "inrymda" som skattelappar.

Den ringe interessen for samene som skatteobjekt er også forståelig når man ser dem framfor seg slik bildet av dem tegner seg i 1700-tallets kildemateriale. Samene i det sørlige området var da i stor utstrekning et utarmet proletariat. De streift om som betlere og tok seg av mindre verdsatte arbeider. Fra Jemtland kjenner vi "sockenlappinstitutionen".

Når man spør etter samer i skattelismaterialet må man imidlertid også ta videre historiske og administrative forhold i betraktning.

Den større interessen som svenskene viste når det gjaldt samene framgår også av at det allerede i 1646, året etter at Jemtland og Herjedalen ble lagt under svensk administrasjon, ble lagt opp en ny jordebok.

Opplysningene som er å finne i denne jordeboken om samiske skattefjäll er det gjort rede for av Valfrid Larsson i "Samernas helårsmarker i Jämtlands och Kopparbergs län".

Av utredningen framstår det at det i jordeboken ikke er tatt med noen "skattelappar" sør for Undersåker. Fjellene som disse skatter for går imidlertid ned i Herjedalen.

For den som bare kjenner dagens administrative forhold, som har vært gjeldende fra 1810³, er det lett å tro at dette har sin forklaring i at det ved dette tidspunkt ikke fantes samer i Herjedalen. Forklaringen er imidlertid en annen. Etter freden i Brömsebro i 1645 ble Jemtland og Herjedalen lagt til forskjellige "landshövdingedömen".⁴ Det er grunn til å stille spørsmål om man i to forskjellige län forholdt seg til samene på en og samme måte.

I det nordlige länet, som bestod av Jemtland, Medelpad og Ångermanland, hadde man samer i et helt annet omfang enn i det som lå lengre sør. Her var samene en betydelig del av den samlede befolkning - innenfor store områder var de i majoritet.

I det sørlige länet, Hudiksvalls län som bestod av Hälsingland, Gästrikland och Herjedalen, var forholdene annerledes.

Religionsutøving

Ved siden av å ha kontroll med pengene har myndighetene opp gjennom tidene også prøvd å ha kontroll med folks religion. Kirkeordinansen av 1685 og Norske Lov i 1687 påla de norske prestene å føre kirkebok.

"Hver prest skal have en bog at tegne ved Dag og Tid deres Navne udi, som han trolover og vier sammen, saa ogsaa de Børn, som han døber i sit Sogn, ægte og uægte, tilligemed Faddernis Navne."

Tilsvarende ble det i den "Svenska kyrkolagen" av 1686 sagt at

"Prästen skall uti kyrkoboken anteckna orten och dagen var och när ett barn fött är, såsom och när det döpt varder, jämväl barnets, dess föräldrars och deras namn, som vittnen till dess döpelse varit hava. (Kap. III, § XII)

Lovene kom nesten samtidig og de har nesten samme ordlyd om føring av kirkebøker. Men det finnes en viktig forskjell. I den "Svenska kyrkolagen"s 2. kap. 10. § blir det sagt: *"Prästerna skola hålla vissa längder på alla sina åhörare, hus ifrån hus, gård ifrån gård, och veta besked om deras framsteg och kunnskap uti deras kristendomsstycken."* Dette er bestemmelsen som ligger til grunn for føringen av de så berømte "husförhörslängderna" i Sverige-Finland; et system som savner motstykke i verden for øvrig.

Av særlig den svenske lovteksten ser man at det var en lov formet etter de bofastes samfunn: "hus ifrån hus, gård ifrån gård". Allerede i de eldste kirkebøkene finner man opplysninger om kirkelige forretninger som gjelder samer. Men de kan langt fra være dekkende for alle demografiske tildragelser i det samiske samfunnet slik det bortimot helt fra begynnelsen av er for bondesamfunnet. Av stor betydning her er selvfølgelig det faktum at samene først sent ble kristnet. I en artikkel som omhandler forholdene i Namdalen er det vist at samene der neppe lot døpe og gravlegge alle før mot slutten av 1700-tallet.⁵ Kristningsarbeidet blant samene utviklet seg først i løpet av 1700-tallet. Så sent som i 1743 blir det av hjelpepresten i Funäsdalen, sagt at han "hafwer försport och erfarit at the ther i fjellen warande Lapparna skola föra ett oskickeligt och straffbart lefwerne, med hustrors bytande och barns säljande, samt ofrande uti kiällor".⁶ Først år 1746, med opprettelsen av Føllinge lappförsamling som omfattet hele Jemtland og hele Herjedalen, ble det tatt et krafttak for å bringe samene inn under kirkens kontroll. Sannsynligvis er det først mot slutten av 1700-tallet at kirkebøkene i Jemtland og Herjedalen får med seg opplysninger om samene i slik omfang at de blir anvendelige for demografiske beskrivelser. Men også da ser det ut til at en god del hendinger i folkegruppens liv ikke er registrert. Helt åpenbart har ordningen med en eneste "församling" for hele det vidstrakte område som Jemtland og Herjedalen er i tillegg også ha ført til problemer med å få registrert alle kirkelige forretninger i kirkeboken. Noe av problemet kan man ane etter å ha lest det brev som Konsistoriet i Härnösand skrev til prosten i Jemtlands norra kontrakt i oktober 1746. Det forteller om at opplysninger om forhør og nattverd skal føres på spesielle "kyrkosedlar" og at prosten skal "låta sammankalla Lapp-allmogen".⁷ Dette med å kalle sammen samene til bestemte steder og til bestemte tider er en interessant opplysning. Med dette ble sannsynligvis grunnen lagt til de tradisjonsrike kirkehelgene for samer. Dette har i sin tur bevirket at de kirkelige forretningene for samene ble konsentrert til en fåtall kirker slik at kirkebøkernes opplysninger om dåp, vigsel og begravelse ikke i særlig grad kan benyttes som dokumentasjon for hvor samene har hatt sine bruksområder. I Norge, hvor kristningen av samene på det

sørlige området foregikk omtrent samtidig, hadde man ikke en tilsvarende ordning for religionspleien blant samene. Her finner man også opplysninger om samiske dåp, vielser og begravelser mer spredt over mange prestegjeld og ikke som i Jemtland og Herjedalen konsentrert til noen få.

Tingbøker/dombøker

Alle som har arbeidet med Tingbøker/Domböcker og andre arkivsaker som har blitt til som et resultat av Sorenskriveriembetets og "Häradsrättens" virksomhet, vet hvilket spennende materiale det er. Statistisk (i forhold til folkemengden) er det sannsynligvis mulig å påvise at man her finner mindre om samene enn om majoritetsbefolkningen. Man får aldri glemme at forvaltningsapparatet ble bygget opp på storsamfunnets premisser. At det primært var utformet for å dekke behovet til en i hovedsak bofast og jordbrukende befolkning. Innenfor flere av de områder som arkivene dekker finner vi ikke opplysninger om samer i det hele tatt. Framfor alt gjelder dette eiendomsoverdragelser som opptar så stor plass arkivene. Unntaket er "inrymningen av skattelappar". Unntak er også noen tilfeller av bygsling (arrende). Samme gjelder også for skifte/bouppteckning. Greit fortalt om dette blir det i Røros kirkebok da Nils Andersen i 1842 gifter seg med Kari Andersdatter Rensberg: "Intet Skiftebrev pleier at fremlegges af Finnerne. Vidnerne erklærede Boet opgjort paa Finnernes Maneer efter Niels Andersens ved døden afgangne Hustrue"

Men ellers forteller Tingbøkene/Domböckerna om samene omtrent de samme sakene som om den øvrige befolkningen. Det er tyvjakt, tyveri og drap. Kort sagt lovovertrædelser. Men de forteller også om uoverensstemmelser mellom folkegruppene. Den gangen som i dag gjorde reinen skade på bøndernes åker og mosetak. Og bønderne begikk overgrep ovenfor samene i det at de med makt drev dem bort fra gamle bruksområder. Ikke minst fra trøplassene hvor det var så komfortabelt å anlegge setrer. Økningen i antallet slike saker ved tingene har en klar sammenheng med bondebebyggelsens ekspansjon ut fra den gamle bosetningen som for alvor tok sin begynnelse på 1700-tallet.⁸ Folkemengden i Herjedalen er, når provinsen i 1645 ble lagt under svensk administrasjon, beregnet til å ha vært bare et par tusen. I andre halvdel av 1800-tallet hadde den vokst til det tre eller firedobbelte.⁹ Bebyggelseskart forteller på en anskuelig måte om dette.

Eksempel på tilfeldige kilder

Som et eksempel på en tilfeldig kilde kan her nevnes den eneste kjente skriftlige omtalen av samer i området fra før år 1500.

År 1478, den 6. september ble Prins Hans, senere Hans I av Danmark, og Kristine, Hertuginne av Sachsen viet til ektefolk i Københavns domkirke. Den danske kongen, Christian I,

skjenket da Hertug Albert av Sachsen, brorens onkel *"einen Wilden jungen Lappen, den der Vogt in Jempten Lande in Norwegen in der Jagt gefangen hatte mit seinem Rehen peltzrock, langen hültzeren Eißschuhen und Handibogen"*. Slik blir det fortalt i en gammel tysk kronikk, første gangen trykt i Frankfurt am Main år 1557.¹⁰ At fogden hadde fanget den unge, ville lappen med pels av reinsdyrskinn¹¹, med ski på føttene og med pilbue i hånden på Jemtlands fjell er stilt utenom all tvil. Med Jemtland har man i det minste helt fra 1000-tallet ment det samme geografiske område som vi gjør i dag.

Jemtland og Herjedalen utgjør med tanke på området som et område for jakt og fangst et forholdsvis ensartet område. Det er derfor ingen grunn til å tro annet enn at om det var en same å fange i "Jemten Lande" så kunne muligheten til å fange en same i like høy grad være til stede i Herjedalen. Sannsynligheten for det vil da så avgjort ha vært til stede med tanke på det at de arkeologiske funnene ved Vivallen forteller om samisk tilstedeværelse i tiden kring år 1000.¹²

Som ennå et eksempel på en tilfeldig kilde kan nevnes det Johann Wilhelm Schmidt forteller om samer i sin reiseskildring fra år 1799. Dette er en sjeldent detaljrik reiseskildring fra en tid da interessekonfliktene mellom samer og bumenn på grunn av folkemengdens vekst aksentuertes. J. W. Schmidt skriver: "Tidigare strövade mittådalssamerna på sina årliga vandringar längre österut mellan Härjedalen och Jemtland. Nu när det drivs mer boskapsskötsel i dessa trakter är de vid böter förbjudna detta."¹³

SLUTTBEMERKNING

I debatten om samenes historie i Herjedalen ser det ut til at det ofte er en tilfeldighet hvilke dokumenter som blir trukket fram. Framstillingen ovenfor om framveksten av kildemateriale som kan fortelle om samenes historie i Herjedalen viser at det også her i stor utstrekning dreier seg om tilfeldigheter. Det kan aldri nok understrekes at det arkivmateriale som fins, helt fram til vår egen tid, utelukkende er vokst fram for å dekke storsamfunnets behov og på storsamfunnets premisser. Under slike forhold må det være like legitimt å etterlyse dokumentasjon for at samene ikke har vært der som å stille krav om dokumentasjon for at de har vært der i eldre tider. Det er århundreder mellom tiden som arkeologiske funn forteller om, en kuriositetsfortelling fra 1478 og registreringen i de første svenske skattelister for området fra 1646, men selv om tråden er tynn, er det ikke noe som taler for at den har vært brutt.

NOTER

1. Som forfattere som har drøftet sørsamenes forekomst i eldre skattelister kan nevnes: Johan Nordlander, K. B. Wiklund, Knut Bergsland, Nils Hallan og Jørn Sandnes.
2. Johan Nordlander: "Några notiser om "Jemptelandz Lappemark". - s. 327-334. - I: Svenska fornminnesföreningens tidskrift 11(1902).
3. Jämtlands och Härjedalens historia, bd 4, s. 389.
4. Jämtlands och Härjedalens historia, bd. 3, s. 16.
5. Løøv, Anders: Samene i Overhalla. S. 5-17. I: Årbok for Namdalen 1983.
6. Länsarkivet i Östersund. Hede Tinglag. Dombok AI:1, fol. 79b.
7. Landsarkivet i Østersund. Kontraktsprosten i Jemtlands norra arkiv.
8. Jämtlands och Härjedalens historia bd 4, s. 63ff.
9. Jämtlands och Härjedalens historia bd 4, s. 63, 432.
10. Johann Petersen: Chronica, oder Zeitbuch, der Lande zu Holsten, Stormarn, Ditmarschen und Wagern, Wer dieselben Lender regiirt, Was sich Lübeck, 1599, s. 129. Førsteutgaven, Frankfurt am Main, 1557, har jeg ikke hatt adgang til.
11. Kilden oppgir visstnok pels av dådyrskinn, men dette forteller bare om forfatterens uvitenhet. Han var nødt til å benytte seg av en pelsbeskrivelse som han kjente.
12. Inger Zachrisson: Härjedalens äldre historia. (Sápmi 8/92)
13. Johann Wilhelm Schmidt: Resa genom Hälsingland och Härjedalen år 1799 : en del av Johann Wilhelm Schmidts berättelse om sin resa genom några svenska landskap før att besöka samerna, s. 91.

AHLGREN'S ADVOKATBYRÅ

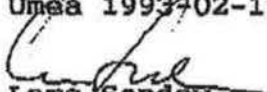
Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

Mål T 80/90 och 70/91
Fastighetsägarna ./. Samebyarna

Arbetet med yttrande enligt tingsrättens föreläggande 1993-01-26 är klart men expeditionella åtgärder såsom bilagring av ca 500 sidor fördröjer avlämtandet av yttrandet ett par dagar i följd varav det kan påräknas vara tingsrätten tillhanda i mitten av v 8.

Umeå 1993-02-19

Lars Sandow

Kännedomskopia per telefax till motpartsombuden
Nils Larsson och Leif Andersson

Kontor:
Renmarkstorget 8
(Centrumhuset)

Postadress:
Box 137
901 04 UMEÅ

Telefon:
090-11 83 10 (vx)
090-11 67 12 (kk-avg)

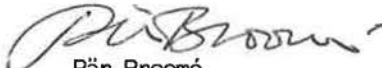
Telefax:
090-12 06 30

Bankgiro:
354-2727
5420-7675 (klientmedel)

Postgiro
6 44 81-5

SVEGS TINGSRÄTT
1993-03-05

översänds till fastighetsägarna
som skall avge bevisuppgift
senast 1993-05-03.

Pär Broomé

Svegs tingsrätt

93-02-24
T 88/90 (T 70/91)
(786)

T 88/90 och 70/91

Fastighetsägarna ./.. Samebyarna, angående renbetesrätt

Undertecknade ombud får härmed avge följande yttrande över fastighetsägarnas inläga från den 20 januari 1993 (aktbil. 783), varvid vi hänför oss till rubriceringen i densamma.

Tid för yttrande

Samebyarna har ej någon erinran mot den av fastighetsägarna begärda tiden för avlåtande av bevisuppgift.

Grunder

Det torde ligga i sakens natur att det råder delade uppfattningar rörande snart sagt varje frågeställning i målet. Fastighetsägarnas ståndpunkt, som ej motiverats på något sätt, föranleder ej någon ytterligare precisering.

Kompletteringar mm

Skriftlig bevisning

Till utveckling av målets förberedelse kan den skriftliga bevisningen kompletteras enligt följande.

1. För angivna punkter (a-g) hänförliga till docenten Inger Zachrissons arbete "Härjedalens äldre historia" åberopas följande avsnitt särskilt:

a) s 11

b) s 12-15

c) särskilt avsnittet Sten- och bronsålder, äldre järnålder s 12 f

d) från rubriken Yngre stenålder s 27 till rubriken

Insjögravar s 28

e) samma som för d ovan

f) s 26 f

g) från rubriken Gravar s 26 till rubriken Renen s 26 och från rubriken Insjögravar s 28 - 41

a - g) sid 6 - 9 (sammanfattning)

Härtill måste framhållas att ovannämnda hänvisningar till sidor, som åberopas särskilt, måste - för bibehållet sammanhang - ses som en del av det verk, vari det framställt i följd varav a.a. av Zachrisson jämväl åberopas i dess helhet.

2. Kodicillen i dess helhet åberopas. § 10 i kodicillen har åberopats särskilt enär den uttryckligen avser sedvanerätten men kodicillen i dess helhet utgör jäväl bevis för att statsmakten har erkänt samernas rättigheter och därmed också närvaro i området.

4. I brevet åberopas fjärde stycket (det som börjar med orden "Vidkommande dernäst Rikets Ständers ...") men förbehålles rätten att sakframställningsvis alternativt i anslutning till föredragning av den skriftliga bevisningen föredra brevet i den omfattning som erfordras för att ge åberopad del en framställningsmässig bakgrund.

5. Av riksarkivet framtagna kopia av Ellmins årsrapport inges härmed (bilaga C).

I brevet åberopas s 25 ff med rubriken Lappbefolkningen och särskilt s 27 i vad avser angivandet av Kungl. Majt:s stadfästelse om stängselskyldighet med samma förbehåll som enligt föregående punkt.

6. Av brevet framgår i sig och motsatsvis sammantaget att syftet inte var att behandla vinterbetningen i följd varav hela brevet åberopas.

12. Till komplettering av vad som förutskickats i bevisuppgiften under skriftlig bevisning punkt 12 inges bifogade protokoll från lappbysammanträden jämte register sammanställt av f d avdelningsdirektören Iwan Lundberg (bilaga K 1: Tåssåsens lappby K 2: Anarisets lappby K 3: Tranris lappby K 4: Handölsdalens lappby K 5: Mittådalens lappby och K 6: Tännäs lappby) Registersammanställningen upptar de trakter där renbete förekommit enligt lappbyprotokollen. Sagda protokoll åberopas i de delar som utvisar förekomst av renbete i enlighet med Lundbergs sammanställning. Denna åberopas vidare vad gäller utseende av synemän/godemän. Protokollen åberopas jämväl till de delar de upptar synemän/godemän som utsetts i respektive

trakt. Såvitt avser synemän/godemän skall här sakframställningsvis helt kort anges att sådana skulle utses enligt 22 § i 1898 års lag angående de svenska lapparnas rätt till renbete (31 § i 1928 års lag) "... för hvarje trakt, som efter hvad erfarenheten visat företrädesvis är utatt för skadegörelse af renar tillhörande lappbyn...". Det kan här särskilt framhållas att denna lagregel i stort sett var en kodifiering av ett skaderegleringsförfarande som utvecklats i Härjedalen på sätt som framgår av följande avsnitt ur 1895 års Lapplagskommitténs betänkande (s 66): "Deremot hafva såväl de bofaste som lappar och lappfogdar så godt som enhälligt förordat antagandet i hufvudsak af ett i Herjedalen vid sidan af lagen allmänt anlitadt förfaringssätt. Detta består, såsom ofvan (sid. 41) blifvit antydt, deri, att, när skada skett, jordegaren utser en god man för egen del och för vederbörande lapps räkning tillkallar en god man bland dem af de bofaste i trakten, hvilka lapparne för ändamålet på förhand utsett, hvarefter och sedan desse båda valt den tredje besigtningen utan tisuutdrägt eger rum. Det torde icke kunna förnekas, att denna ur de bestående förhållandena (anm. vår markering av texten) uppvuxna form för skadans uppskattning är synnerligen praktisk. Den är användbar i hvarje fall af inträffad skada."

Som jämväl förutskickats under denna punkt kan följande tilläggas beträffande

Renantal

Grunden för ett renantal inom en sameby bestäms av den på lång sikt uthålliga beteskapaciteten. Mellan olika år/tidsperioder varierar renantalet beroende av i första hand klimatförhållanden.

Av tabell nedan framgår tydligt dessa växlingar.

Antal renar inom hela renskötselområdet vid olika tidpunkter under 1900-talet

År	Antal renar	År	Antal renar
1910	273 000	1966	190 000
1921	162 000	1971	173 000
1931	279 000	1976	182 000
1940	164 000	1981	227 000
1955	275 000	1982	240 000
1961	211 000	1983	250 000

Tabellen är hämtad ur betänkandet Rennäringens ekonomi (SOU

1983-67, sid 43).

Tillförlitligheten av redovisade renantalsuppgifter har belysts i olika officiella sammanhang. I utredningen Rennäringen i Sverige (SOU 1968:16) diskuteras dessa frågor och från betänkandet kan återges följande (sid 287 f).

"Det har visat sig föreligga avsevärda diskrepanser mellan de årliga uppgifterna i renlängderna å ena sidan och det renantal, som erhållits genom de vid enstaka tillfällen genomförda renräkningarna. Det föreligger därjämte olikheter mellan de på dessa sätt uppgivna renmängderna å ena sidan och det renantal, som av länsstyrelserna fastställts såsom varaktigt eller maximalt renantal.

I allmänhet torde renlängdernas renantal understiga det faktiska renantalet. Anledningarna härtill är flera. En renägare vet i allmänhet inte hur många renar han äger vid ett visst tillfälle, något som i och för sig innebär en allmän osäkerhet i uppgifterna. Med tanke på beskattningsförhållanden och även andra omständigheter är det också rimligt att förutsätta en viss underskattning i uppgifterna. Denna medvetna minskning kan givetvis för de små renägarna ej bli av nämnvärd omfattning. För medelstora och speciellt stora renskötselselföretag kan däremot en avsevärd undervärdering av renantalet förekomma. Detta kan bl a konstateras genom uppgifter rörande slakten.

Det har icke ansetts ankomma på denna utredning att närmare undersöka relationen mellan de faktiska och de i renlängderna uppgivna renantalen. Lappväsens konsulenter har uttalat att reninnehaven för olika företag inom en och samma lappby torde stå i någorlunda god överensstämmelse sinsemellan, men att det totala antalet för lappbyn kan vara mer eller mindre underskattat."

För Jämtlands län tillkommer en särskild faktor då det gäller att göra jämförelser över tiden. Enligt gängse princip skall renantalet anges som det antal renar som finns efter slakt och före kalvning, eller också uttryckt som vinterhjorden. Av detta följer att årskalvar inte inräknas i redovisat renantal. För Jämtlands län gäller dock en annan princip under tiden efter 1971 och det renantal som i dag är angivna som högsta tillåtna antal. I länet inräknas nämligen årskalvarna i dessa fastställda tal och i följd härav också i de av samebyarna uppgivna renantalen.

En slutsats av det redovisade är att renantal för vissa år inte är omständigheter som i sig konstituerar sedvanerättens uppkomst eller vidmakthållande.

Muntlig bevisning

Kompletta adresser tillställas tingsrätten genom bilagda förteckning.

I fråga om skriftliga utlåtanden förhåller det sig på det sättet att målet som sådant bl a avser frågor, som inte tidigare varit föremål för särskilda vetenskapliga avhandlingar. I den utsträckning samebyarna funnit att det ändå finns sakkunskap hos vissa personer genom att frågorna på skilda sätt har studerats har vi funnit det vara angeläget att ange att sakkunnigförhör kommer att hållas på avgivna bevisteman. Upprättande av skriftliga utlåtanden pågår. Vi partsombud har givetvis som utgångspunkt att tillhandahålla kvarvarande utlåtanden så snart ske kan.

2, 4-7 samt syn

Fastighetsägarna har generaliserande för samtliga punkter krävt precisering. Samebyarna har avgivit erforderliga bevisteman. Inom ramen för dessa må förhör respektive motförhör utformas. Till utveckling av målets förberedelse kan följande tillföras.

2. Av fil mag Rolf Sjölin's utlåtande, som nu kan inges, framgår de sakförhållanden som förhöret skall avse (bilaga L).

3. Fastighetsägarna synes fästa särskilt avseende vid att förhöret angivits avse "sammanfattningsvis" de förhållanden som Lööv avhandlar i ingiven skrift. Förhöret skall dock ej avse annat än vad äldre skriftliga källor utvisar rörande samernas ställning i Härjedalen med det bevis syfte som därvid angivits. Det må sedan stå den sakkunnig fritt att inom ramen för förhör och motför på angivet bevistema förklara och förtydliga sig.

Löövs skrift kommer att inges på svenska. Det torde i avvaktan härpå inte föranleda fastighetsägarna några svårigheter att ta del av densamma på norska.

4. Samebyarna gör det tillägget till det angivna bevistemat att med bevisningen skall styrkas att samerna som en följd av sin språkliga ställning i det svenska samhället haft begränsade möjligheter att tillvarata sina intressen under den tid då avvittning och kolonisation pågick i Härjedalen under 1700- och 1800-talen. I övrigt gör samebyarna gällande att bevistemat är erforderligt angivet.

5 - 7. Samebyarna gör gällande att bevisteman är erforderligt angivna.

Beträffande punkten 5, som avser åberopat förhör med

förvaltningschefen Lars Thomasson, inges härmed dennes utlåtande (bilaga M).

Beträffande punkten 6, som avser åberopat förhör med f d avdelningsdirektören Iwan Lundberg, hänvisas till vad som anförts ovan under muntlig bevisning punkt 12. Här skall följande förtydligande göras beträffande åberopat förhör med Lundberg. Åberopat material, som utgör en del av omfattande arkivhandlingar, har studerats av Lundberg, som upprättat omnämnd sammanställning över vinterbetningar för respektive sameby samt uppgifter om synemän/godemän. Lundberg har ställning som sakkunnig utifrån sin yrkesmässiga kunskap och erfarenhet av vinterbetesförhållandena i Härjedalen och till den del förhöret med honom avser den av honom genomförda granskningen av lappbyprotokollen är det fråga om ett rent sakkunnigförhör. Emellertid avser åberopat förhör till viss del förhållanden som Lundberg iakttagit under sina tjänstgöringsår och härvid lämnar samebyarna tills vidare frågan öppen huruvida Lundberg skall jämsställas med vittne.

Beträffande punkt 7 - åberopat förhör med docenten Olof Rune- och det förutskickade sakkunnigutlåtandet så förutsätter detsamma besiktning under barmarksförhållanden. Sakkunnigutlåtande kan därför föreligga tidigast till hösten 1993.

Syn

Utöver vad som angivits i bevisuppgiften kan tilläggas att samebyarna genom syn av bete under vinterförhållanden vill åskådliggöra vad processen i olika avseende i praktiken handlar om. En del förhållanden kommer då att bli klarlagda. Vilka förhållanden som blir klarlagda kommer att vara beroende av de förhållanden varunder betet vid den tidpunkten äger rum. Dessa förhållanden kan vara vitt skilda beroende på om det föreligger exempelvis lös djup snö eller besvärliga skarsnöförhållanden. Även andra omständigheter kan vara för handen, som kan tänkas ge en icke oväsentlig inblick i de betingelser som på olika sätt kan ha betydelse för bedömningen av betesrättens natur som bruksrätt (härom har samebyarna uppehållit sig dels vid den tredje åberopade grunden, vilket utvecklats i yttrande av den 4/9 1992, dels ock i samband med redovisning under rubriken Sameparternas markanvändning, s 7 i svaromålet). Mot bakgrund av det ovan sagda ligger det i sakens natur att det ej går att i förväg exakt ange den eller de omständigheter som kan tänkas vara för handen vid synen. I stället skall de förhållanden som då visar sig föreligga ses som exempel till belysning av de varierande förhållanden som kan vara för handen, vilka sammantagna har bestämt betesrättens innehåll.

Hemställan (jml 42 kap 15 § RB)

Vi handlägger en monstruös process, som förutsätter genomgång och handläggning av ett omfattande bevismaterial; ett arbete som dessutom försvårats av kärandeparternas inställning i kartfrågan. Fastighetsägarna har som kärandeparter haft god tid på sig att förbereda målet innan talan väcktes. Detta har inte varit förhållandet för samebyarna, som dessutom förelades att först av parterna avge bevisuppgift. Tillämpning av 42 kap 15 § RB förutsätter att detta skall vara påkallat med hänsyn till hur parten utfört sin talan tidigare under målets handläggning. Fastighetsägarnas hemställan är sakligt helt grundlös i följd varav den skall lämnas utan avseende.

Avslutningsvis framhåller samebyarna att deras bevisuppgift nu föreligger i sådant skick att den tvivelsutan kan tjäna som underlag för målets fortsatta förberedelse och kärandesidans avlåtande av bevisuppgift.

Umeå 1993-02-19

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

Adressförteckning beträffande personer som påkallas att
höras av lappbyarna i renbetesprocessen

Docent Inger Zackrisson
Historiska Museet
Box 5405
114 84 STOCKHOLM

Fil mag Rolf Sjölin
BOARP
520 10 JÄLLSTAD

Docent Anders Löv
Viktor Baumans Väg 3 B
7020 Trondheim
NORGE

Fil dr Bo Lundmark
Skolbacken 7
840 95 FUNÄSDALEN

Förvaltningschef Lars Thomasson
Pl 71 Grängen
712 00 HÄLLEFORS

Fd avdelningsdirektör Iwan Lundberg
Storgatan 50 A
831 33 ÖSTERSUND

Docent Olof Rune
Nydalavägen 18 B
903 39 UMEÅ

93-02-24
T 88 90 (T 70/91)
(787)

020/1192 17
020/1655 68

Vinterbete

Område

År

93-02-24
788 90 (T 70/91)
(789)

Tännäs

✓ Lillfjället / -
✓ Högvålen/Storfjäten

1935
1933-34
1937

✓ ~~Storfjäten~~
✓ ~~Mälen/Sörvattnet~~
✓ ~~Storfjäten~~
✓ ~~Mälen~~
✓ ~~Storfjäten~~

1941-43
1945-46
1961-62
1940
✓ 1939-40
1949
1956-57

1941 Högvålen/Kölsen -
1942 -
1947 Storfjäten -

✓ Kölosen

1947-48
✓ 1950
✓ 1953-54 ✓

Lillfjället

✓ 1951 o. 1967 (Kölsjöfjället)

✓ Kölsjöfjället/Storfjäten

1952

✓ Sörvattnet

✓ 1958-59

✓ Ransundet/
Råndans dalgång
Kölsjöfjället/
Lofsdalen

1960 1961

✓ Lofsdalenfjällen

✓ 1964-65
1968

Strådalen

1963

Dalsvallen (Son-
fjället) Lofsdalen-
fjällen Storfjäten

1968

✓ Storfjäten/Kölsjö-
fjället/Hovecken

1969

✓ Lövnäsullen
" o. Storfjäten

1970
1971

Område	År
<u>Tåssåsen</u>	
Ljungans dalgång (Torsborg-Börtnan)	1930-31 1935-36 1938 1940-45, 1955
Henvålen/Henådalen/ Flåsjön	1939
Lövdalen	1937
Klövsjöfjället	1947-49
<u>Anariset</u>	
Häxåsen	1928
Djupsjön (Mörsil)	1931
Marby	1932
Hottön/Häckren	1933-34 1936-37 1939
Brynje (Berg)	1938
Ljungans dalgång samma som	1940-41, 1959, 1968-69 1942-46
Tåssåsen Börtnan/Flåsjön Klövsjöfjällen	1950-51 1951-52 1953-54, 1966
Torsborg/Nyby ^o /Gal- berget/Lövsta/Käll- berget	1956
Torsborg/Klövsjö- fjällen	1953 1957
Torsborg/Dövelåsen/ Börtnan/Storhallen/ Skogarna Storsjö- Svenstavik/Betesgris!)	1962 1963
Klövsjö/Mo/Storhallen	1965
Hottöfjället/Väst- fjället	1968
Asarna/Alderkrogen/ Nästeln/Kvarnsjö/Rätan	1970

Område	Ar
Mittådalen	9
I. Sonfjället	1920
II Högvålen (två grupper)	
Enl. 1929 plus Lofsdalen	1930, 33
Högvålen/Lofsdalen	1934, 1936 Strådalén
	1939
	1940-41 Lofsdalen
	1944
✓ Sonfjället/Lofsdalen	1935
✓ Högvålen/Strådalén	1937
Brännvallen/Sonfjället	
✓ Högvålen	1942-43
	✓ 1945-1950
-51- Kölsjöfjället/Lofs- dalenfjällen	✓ 1951-54
✓ Långåskans/Bränn- valén/Lossen	1955-56
✓ Grundsjön/Saxvallen	1957
✓ Södra sidan Lossen	1965
Brännvallen/Skärsjö- vålen/Stöpsjövälen/ Sånfjället	✓ 1967 1969-1970
Brännvallen	1968
<u>Tranris</u>	
✓ I. Undersåker och Åre socknar samt vid Son- fjället i Hede socken	1918
✓ Henvålen	1921
✓ Björnsjön/Torsborg/ Henvålen	1922
I. Kusböle/Häxåsen	1928
✓ II. Långå/söder om Ljusnan (två grupper)	
✓ I. Servfjället	1930

Område	Ar
✓ II Dalen Dalen	1931-32
✓ Lunnäset/Hede	1935
✓	1941
✓ Ljungans dalgång	1931
✓ Dalen (hela hjorden)	1932-33
✓ Beten	1934
✓ Hållfjället/Välliste/	1936-39
✓ Gröpplingsvalen	1940
" och Hottön	
✓ se Handölsdalen	1942-45
✓ Henvålen/Vemdals- och Klövsjöfjällen	1947-48
✓ Vemdalsfjällen	1949-1953, 1957
✓ Ransjö (en grupp)	1953
✓ Klövsjöfjällen/Vem- dalen/Sonfjället (<i>huvud</i>)	1955
✓ Håsjövälen/Vemdalen/ <i>Hjälmsjö</i>	1956
Ransjö/Linsell	1958 <i>nr, -5b</i>
✓ Vemdalen/Ransjö Ortholmen	1959-1960
Hede/Hedeviken/Gal- berget	1961
Tranris går upp i Handölsdalen	1962
<u>Handölsdalen</u>	
✓ I. Henvålen/Löv- kläppen	1921
✓ II. Sällsjö/Välliste/ Hottön (två grupper) se 1921	1922
I. Långå/Henvålen	1923

5

	område	År
✓	II Röjan/Rätan Rätan	1924
✓	Välliste/Aumen/ Hottön	1925
✓	Klövsjö/Servfjället/ Lunnäset	1929
✓	I. Fjällgården/Gliss- sjöberg/Knättens by	1930
	II. Långå (q 1931) Servfjället/Fjällgår- den	1931
✓	Klövsjö och Vem- dalens socknar	1932
✓	I. se 1932	1933
	II. Edsåsen se 1932	1934
✓	I. Klövsjö- och Vem- dalenfjällen mur	1935
✓	II Lunnäset	
✓	I Änn	1936
✓	II Skärsdalen/Edsås- dalen	
✓	I. Storlien/Änn II se 1936 II	1937
✓	I Storlien/Änn II Se Tranris	1938
✓	Storlien/Änn/Duved	1939
✓	Storsjö/Torsborg/ Servfjället	1940
✓	Källberget/Hedeviken	1941
fel →	Vemdalen	1942-45, 1947-48
✓	Servfjället	1942-43
✓	Hedeviken	✓ 1945, 1950-51 1946-48 = servfj.
✓	Hede/Sonfjället	1949

	Område	Ar
✓	Stavsjöberget/Hede- viken	1951
	Vitdalen	1953
✓	Servfjället/Torsborg	1952
	Servfjället/Hede	✓ 1954, 1966
✓	Storlien/Asabyn	1955
	Servfjället/Löv- kläppen/Henvålen Vitdalen	1956-58
<i>Jalms -</i> ✓	Servfjället/Vemdalen	1963
✓	Vemdalsfjällen	1964-65
✓	Håsjövälen/Ö ^y sjövälen	1967
	Klövsjöfjällen	1969
✓	Fjällgården/Henvålen/ Håsjövälen/Aloppkölen	1968
	Sör-Vemdalen	1970
	I. Vemdalsfjällen II Hede	1971

Bilaga: synemän/godemän

 Iwan Lundberg
 Storgatan 50 A
 831 33 Östersund

Synemän/godemän

Sådana skulle tjänstgöra vid syn och värdering av skörde-
skador. Till sådana uppdrag valde

Tännäs lappby 1910 synemän för bl a Lillhårdals och Lin-
sells socknar och 1916 utvidgat med Idre socken samt årsvi-
sa beslut därefter. ¶

Tåssåsens respektive Anarisets lappbyar valde 1916 sådana
funktionärer för bl a Klövsjö och angränsande delar av
Vemdalens socken samt årsvisa beslut därefter.

¶ Mittådalens lappby 1916 synemän/godemän för Storsjö och
Tännäs socken, Hede kyrkby och Hede socken, Henvålens och
Henådalens byar samt årsvisa beslut därefter.

Tranris lappby 1917 synemän/godemän för Dalen,
Edsåsen och Ottsjö och 1929 utvidgat med Hene socken samt
årsvisa beslut därefter.

Handölsdalens lappby 1917 synemän/godemän för Åre och
Storsjö socknar samt årsvisa beslut därefter.

¶ 1930 - nej
1931 alltså

Se följande års alltså lappby den 1

22/1931

23/32

18/33

6/34

8/38

18/39

22/40

179/41

170/42

244/43

162/46

170/47

176/48

93-02-24
188/90 (770/91)
(790)

¶ " i skrivelsen om Linné och Lillhårdals socken
samt i följande års byarna Henvålen
Sundagen, Klövsjö och Storsjö socken

SAKKUNNIGUTLÅTANDE ROLF SJÖLIN

ANGÅNDE SAMERNAS POLITISKA UTANFÖRSKAP

93-02-24
188/90 (770/2)
(797)

A. DELTAGANDE I RIKSPOLITIK

1. Fram till 1810 räknades samerna till allmogon /bondeståndet och kunde i princip komma till sockenstämmor och välja elektor för att utse representanter till bondeståndet.

2. Under perioden 1810 1866 (sista delen av ståndsriksdagen) fordras att röstberättigade hade i mantal satt jord, vilket samer i allmänhet ej hade.

3. För rösträtt efter 1866 och framtill de rösträttsreformerna under början av 1990-talet fordrades att man var mantalsskriven i en kommun och betalade skatt där. De renskötande samerna var inledningsvis ej mantalsskrivna och betalade ej kommunalskatt och hade följaktligen ingen rösträtt i riksdagsval.

4. Samerna i Jämtland -Härjedalen hörde dessutom till s k lappförsamlingar från 1741 till 1941 varför dessa samer var utanför i dubbel bemärkelse under den angivna tiden.

SAMERNA I JÄMTLAND-HÄRJEDALEN HAR UNDER EN VÄSENTLIG TIDRYMD VARIT FÖRFATTNINGSMÄSSIGT UTESTÄNGDA FRÅN ATT UTÖVA SINA POLITISKA RÄTTIGHETER.

B. LOKAL POLITISK VERKSAMHET

1. Fram till kommunreformen 1862 kunde samerna i lappmarkerna på samma sätt som andra bevista sockenstämmor, dock ej de till lappförsamlingarna i Jämtland-Härjedalen hörande samerna.

2. Pga ett för de renskötande samerna annorlunda skattesystem kom denna nämnda grupp att stå utanför den spirande kommunala verksamheten från 1862 och framåt.

Anm. a. Genom överenskommelser fanns det undantag för samer i Norrbotten.

Anm. b. För Jämtland-Härjedalen var samerna genom lappförsamlingarna även gällande den kommunala delen dubbelt avskärmade.

SAMERNA I JÄMTLAND-HÄRJEDALEN HAR UNDER

UPPBYGGNADSTIDEN AV DEN KOMMUNALA SJÄLVSTYRELSEN VARIT UTESTÄNGDA FRÅN SÅVÄL POLITISKT DELTAGANDE SOM DELAKTIGHET I KOMMUNERNAS VERKSAMHET.

C. FUNKTIONÄRER

Av ovanstående kan dra den slutsatsen att det som ledande kommunala förtroendemän inte funnits några samer. Det har ej heller gått att finna några renskötande samer valda till nämndemän eller som lekmän/godemän att medverka vid utsättande och skattdrägning av nybyggen och vid avvittring.

SAMERNA I JÄMTLAND-HÄRJEDALEN HAR UNDER EN VÄSENTLIG TID VARIT UTESTÄNGDA FRÅN ATT TA DEL AV OCH PÅVERKA DEM BERÖRDA ÄRENDEN I DESSAS FÖRBEREDANDE OCH VERKSTÄLLANDE STADIER

D. ADMINISTRATÖRER /TJÄNSTEMÄN.

Personer som administrerar och övervakar i ett samhälle kan också sägas tillhöra det politiska systemet. Sålunda har det under den mest aktuella tiden inte gått att återfinna någon administratör alltifrån till landshövding till lantmätare eller kronofogdar, länsmän eller fjärdingsmän ur den samiska gruppen i Jämtland-Härjedalen.

SAMERNA I JÄMTLAND-HÄREDALEN HAR UNDER EN VÄSENTLIG TID INTE FÅTT SINA ÄRENDEN BEREDDA AV INDIVIDER SOM INIFRÅN KÄNT DERAS FÖRHÅLLANDEN OCH VILLKOR

F. GLESBYGDSGRUPP

De renskötande samerna kan i varje tid fram till nyligen sägas befinna sig i en extrem glesbygdssituation med då stora svårigheter att få del av samma information om sakfakta eller möten. Detta må gälla såväl den tid då informationen kom från predikstolen fram till och med masskommunikationens samhälle.

SAMERNA I JÄMTLAND-HÄRJEDALEN HAR UNDER EN VÄSENTLIG TID HAFT SVÅRARE ÄN ÖVRIG BEFOLKNING ATT NÅS AV SÅVÄL ALLMÄN SAMHÄLLSINFORMATION SOM AV INFORMATION SOM VARIT AV SÄRSKILD BETYDELSE FÖR DEM

S A M M A N F A T T N I N G

De renskötande samerna i Jämtland Härjedalen kan under en period av cirka 200 år sägas ha haft utomordentligt svårt att delta i de verksamheter som bär upp det som med en modern term kallas politiskt deltagande. Här det fråga om möjligheterna att vara med och fatta beslut, vara med i verkställighet och i rättsväsendets lekmanndel.

FÖRFATTNINGSMÄSSIGT HAR MERPARTEN AV SAMERNA I JÄMTLAND-HÄRJEDALEN UNDER NÄSTAN 200 ÅR VARIT SEGREGERADE I DET POLITISKA SYSTEMET.

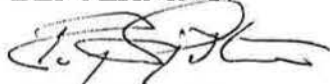
FÖR SEDVANERÄTTSPROCESSEN ANSER JAG ATT OVANSTÅENDE FÖRHÅLLANDEN PÅVERKAT TVÅ VÄSENTLIGA SKEDEN FÖR UTVECKLINGEN AV RÄTTEN TILL MARK I OMRÅDET:

1. DEN PROCESS SOM OMFATTAR UTSYNING OCH SENARE SKATTLÄGGNING AV NYBYGGEN OCH ÄVEN EN SENARE AVVITTRING TILL DESSA FASTIGHETER.

*Samernas ?
Användning ?*

2. UNDER FÖRBEREDELSENA OCH I BESLUTSPROCESSEN FÖR
RENBETESLAGARNA 1886 OCH 1898 HADE RENSAMERNA LÄNGRE
VÄG TILL MYNDIGHETER OCH BESLUTSFATTARE ÄN ÖVRIG
BEFOLKNING.

Pmt?

Rolf Sjölin, fil.mag
Pjukesbo
520 10 Gällstad
Tel. 0321-71155

Bil Sjölin, Rolf : Samer och samefrågor i svensk politik
Litteraturlista

LITTERATURLISTA

HUVUDUNDERLAG

Sjölin, Rolf: Samer och samefrågor i svensk politik. Dialog 1981

ÖVRIGT:(ingående i ovanstående arbetes källförteckning och notförteckningar):

Officiellt tryck:

Riksdagstryck: Propositioner 1873:18,19, 1886:2, 1898:56 samt därtill hörande dokument.

Kommittéarbeten och därtill hörande handlingar på riksarkivet föregående renbeteslagarna 1886 och 1898.

Kongl. MAJ:ts Befallningshavandes ämbetsberättelser(landhövdingeberättelserna fram till 1910). Även underlaget i landsarkivet, Östersund.

Skrivelse från KB i Jämtlands län till Kungl. Statistiska Centralbyrån 10/4 1893 med bilaga om lappförsamlingarnas uppkomst(Avskrift i 1919 års lappkommittés arkiv på Riksarkivet).

SOU 1924:58:Fattigvården bland lapparna

SOU 1924:59 Lapparnas beskattning.

Litteratur:

Almqvist, Jan -Eric: Studier i svensk jorðrätt. Svenska lantmäteriet 1628-1928. Stockholm 1928

Hildebrand, Emil: Svenska statsförfattnings utveckling från äldsta tid till våra dagar.Stockholm 1896.

Nauman, Christian: Svensk Statsförfattningsrätt. Stockholm 1899.

Rudberg, Sten: Ödemarkerna och dess perifer bebyggelse i inre Nordsverige. Uppsala 1957.

Thulin,Gabriel: Utredning om vissa prästerliga tjänster.Stockholm 1921.

Thomasson, Lars: Om lapparna i Jämtland och Härjedalen. Acta Lapponica XII. Uppsala 1956.

Thurgren, J.A. Handbok i det svenska skattläggningsväsendet. Stockhom 1860.

Westman, Karl Gustav:Häradsting och häradsrätter. Stockholm 1934.

Den svenska nämnden, dess uppkomst. Stockholm 1909-1912.

(För noggrannare information se källförteckning och notförteckningar: Sjölin.a.a.).

Jag har också deltagit med textrevision och textgranskning i fråga om följande arbeten:

1980:

- Arntsberg, Karl-Olov, & Ehn, Billy, Etniska minoriteter. Lund 1980. 2 uppl. (textrevision i fråga om sameavsnittet)

1983:

- Mosskin, Peter, Härjedalsfjällen. Uddevalla 1983. (Jämtlands läns museums serie Se och uppleva Jämtland-Härjedalen. 2.) (granskning av den samehistoriska framställningen)

Lars Thomasson:

nr 93 -02- 2 4
Akt T 88/90 (T 70/91)
(799)Inför sedvaneprocessen

Jag har under en följd av år forskat i frågor kring jämtlandssamernas historia under de senaste hundra åren (fr.o.m. 1880 och till våra dagar). Resultatet har jag redovisat framför allt mitt bidrag till Jämtlands och Härjedalens historia (Femte delen) 1880-1980 (Jämtlands läns museum) och i en pågående artikelserie i Samefolket, som inleddes i febr. 1985 (1985:2) och som i jan. 1993 (1993:1) nådde sitt åttioåttonde bidrag. I en bilaga ger jag f.ö. en översikt över huvuddelen av mina publicerade bidrag till sameforskningen och det samiska kulturarbetet. Mitt forskningsarbete fortsätter.

Som ett inslag i samerättsprocessen kommer jag att vilja ge en bakgrund till "samefrågan" i Jämtland-Härjedalen. Jag avser att då strukturera materialet så, att jag kan ge en uppfattning om de alldeles särskilda förhållanden som enligt mitt forskningsmaterial och av mig i övrigt kända företeelser varit rådande för samerna där i förhållande till såväl majoritetsbefolkningen som samerna i riket i övrigt.

Den första renbeteslagstiftningen (1886 och 1898 års renbeteslagar) medförde genomgripande förändringar för samerna. Upprinnelsen till lagstiftningen var f.ö. förhållandena mellan samerna och den bofasta befolkningen i första hand i Jämtlands län, Härjedalen i synnerhet. De enskilda samernas rätt till skattefjällen "övergick" till en kollektiv rätt för samerna genom indelningen i lappbyar. Grunden lades till ett omfattande myndighetsstyre, det s.k. lappväsendet, som passiverade samerna och förhindrade, i varje fall allvarligt fördröjde, den utveckling mot självansvar och delaktighet som genom demokratiska processer i övrigt samtidigt växte fram på andra samhällsområden. Först 1971 års rennäringslag, som avskaffade lappväsendet, präglades av en ny tids synsätt på medinflytande och självstyre.

Lagfästandet av sedvanerätten (under starkt motstånd från bl.a. lokalt och regionalt håll i Jämtlands län), kompletteringen av skattefjällen med s.k. utvidgningshemman, borttagandet av möjligheterna för bofasta icke samer att hålla renar i vård hos samerna etc. avspeglade å andra sidan statsmakternas insikt om det skydd samekulturen var berättigad till i ett historiskt perspektiv.

Samerna i Jämtlands län uppfattades från början som en tämligen homogen grupp trots olikartade ekonomiska och sociala förhållanden. Medlemskapet i sameby (preciserat första gången i 1928 års renbeteslag) delade emellertid upp samerna i "renskötande" och "icke renskötande" och åstadkom i sina ytterligheter

en samisk klassgräns som "skar som en rakkniv rakt igenom den samiska folkgruppen" (Israel Ruong).

Försörjningsfrågan för den stora gruppen icke renskötande samer (c:a 2/3) var länge också ett samhällsproblem, där alternativen från samhällets sida bedömdes som mycket begränsade (i huvudsak upplåtelse av bostads- och jordbruksfastigheter, men med så rigorösa krav att bara ett fåtal kunde uppfylla dem, alternativt samhällets fattigvård). Frågan om bosättning på renbetesmark hängde också samman med strävandena att hålla samerna kvar som "nomader".

Samerna hölls skilda från majoritetsbefolkningen bl.a. genom de särskilda lappförsamlingarna (unikt för jämtlandssamerna). Med de lokala församlingarna, där de bodde, hade de inget att skaffa. Därigenom var deras fattigvård inte heller någon kommunal angelägenhet, utan sköttes genom lappförsamlingarna och enbart med statligt bidrag. Kyrkobokföringen i lappförsamlingarna - "icke territoriella" församlingar - fördröjde också mantalsskrivningen för samerna och därmed möjligheterna för dem att delta i politiska val.

Skolundervisningen för samernas barn var också en helstatlig angelägenhet, länge t.o.m. med kortare lästider, lägre målsättning och lägre kompetenskrav på lärarna. "Vandrande nomadskolor" var under en del av nomadskoletiden ett led i att hålla samebarnen kvar i "nomadlivet".

Andra särbestämmelser (en tid skattefrihet från inkomster av renskötseln, befrielse från värnplikt i fredstid, särbestämmelser i fråga om tillhållande av rusdrycker etc.) bidrog till att hålla samerna utanför en större samhällsgemenskap och ge dem en förklenande stämpel. De gjorde dem också till en i viss mån isolerad grupp, som kommunerna varken kände gemenskap med eller ansvar för, och för vilken staten ensam uppfattades ha huvudansvaret.

Mest iögonenfallande framträdde sannolikt särbestämmelserna, när bostadslånemöjligheterna utformades för folk i allmänhet, medan samerna med en bostadsstandard som på sina håll betraktades som ren misär från början inte hade tillgång till bostadslån, därför att de måste bygga på ofri grund (renbetesmark) utan in-teckningsmöjligheter. Jämtlands län kom dock att bli vägledande för Norr- och Västerbottens län i att lösa samernas bostadsfrågor.

Särskilt markant är också det förhållandet, att renskötseln i Jämtlands län - företrädesvis den i södra Jämtland och Härjedalen - genom årens lopp varit föremål för en mängd utredningar. Symptomatiskt är därvid, att klagomålen över "dålig renskötsel" varit nästan konstanta utan några ansatser till verkliga utvärderingar av bakomliggande orsaker. När man tar del av de många överläggningarna och sammanträdesprotokollen från berörda samebyar, där samma problematik ständigt upprepas mot bakgrund av en tänkt och önskad "mönstermodell" för renskötseln, ligger det nära till hands att trävestera ett uttryck från orienteringsvärlden, som säger, att "om naturen och kartan inte

överensstämmer, så gäller kartan". Man kan inte undgå att få den uppfattningen, när det av utredningarna och protokollen framgår hur rensskötseln i verkligheten bedrivs och hur den samtidigt borde bedrivas.

Själva renskötseln har också ändrat karaktär genom övergången från intensiv renskötsel (små hjordar, relativt tama renar, "intensiv" bevakning) till extensiv (större hjordar, "kantbevakning", i huvudsak köttproduktion). Reformeringsen av renslakten har i sin tur varit en långt utdragen process, liksom lönsamheten och bärigheten tvingat fram ändrade ägandeförhållanden (renägandet koncentreras på färre samer).

Mycket av det här är numera historia, men förhållandena har naturligtvis lämnat kvardröjande spår - och t.o.m. sådana som det visar sig svårt att riktigt undanröja. "Kulturkampen" i Härjedalen så som den uppfattades på 1880-talet är sedan länge över, men dess efterverkningar gör sig tidvis ännu påmind. Mitt forskningsmaterial styrker det, tycker jag.

Något av det här kommer min muntliga redovisning att omfatta. Det kan nämligen, enligt min mening, inte vara möjligt att behandla sedvanerätten isolerad för sig utan att samtidigt ha fått en historisk överblick över samernas situation och förhållanden och hur de utvecklats fram till våra dagar.

REGISTRAT
nr 93-02-24
Akt T 88 90 (T 70/91)
Aldbil (800)

LARS THOMASSON:

FÖRTECKNING

Över olika arbeten som jag bidragit med i sameforskningen och i det samiska kulturarbetet.

Urvalet består av följande:

- Arbeten och uppsatser etc. (s. 1-8)
- Bidrag i olika pressdebatter (s. 9-10)
- Arbeten, där jag varit medförfattare (s. 11)
- Arbeten, som jag svarat för utan angivande av författarnamn (s. 11)
- Uppgifter om andras arbeten, där det uppges att jag varit textgranskare (s. 12)

En hel mängd recensioner som jag skrivit under årens lopp kring litteratur om och av samer har helt utelämnats, liksom en mängd småartiklar i t.ex. Samefolket.

Arbeten och uppsatser etc.

1956:

- Om lapparna i Jämtland och Härjedalen. Folkmängden och dess förändringar under ett århundrade. Uppsala 1956. 80 s. (Nordiska museet: Acta lapponica. 12.)

1960:

- Den lappska bebyggelsen i Offerdal. (Svenska landsmål och svenskt folkliv 1960, s. 137-182.)
Även i: En bok om Offerdal. Del 2. Östersund 1962, s. 81-127.

1961:

- De svenska lapparna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1950-59. (Skytteanska samfundets handlingar. 1961. 1, s. 135-199.)

1964:

- The Lapp Chapel at Handöl. A contribution to its early history. (Laponica. Essays presented to Israel Ruong. May 26.1963. Lund 1964, s. 183-194.)
Även i Jämten 1965, s. 125-136.
Även i särtryck: Handöls lappkapell. Bidrag till dess äldre historia. (Serien Jämtlands kyrkor. 30.)

1969:

- Litteratur om samerna i Jämtlands län. Bibliografiska anteckningar. Jämten 1969, s. 115-132.)

1970:

- Litteratur om slöjd. (Västerbotten 1970, h. 4, s. 242-246.)
Även i särtryck: Sydsamisk slöjd. Umeå 1970.

1971:

- De svenska samerna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1960-69. Umeå 1971. 149 s. (Skytteanska samfundets handlingar. 10.)

1972:

- Samerna i Sverige. (STF:s tidskrift Turist 1972, h. 6, s. 16-26, 31.)

1974:

- Skola och utbildning för samerna i Sverige. (Samerna - ett folk i fyra länder. Sthlm 1974, s. 61-70.)

1975:

- Litteratur om samer och av samer. (Samerna i Sverige. Stöd åt språk och kultur. Betänkande av sameutredningen. Bilagedelen. Sthlm 1975, s. 435-455. SOU 1975:100.)

1978:

- Samerna i Jämtland. (En bok om Jämtland. Östersund 1978, s. 142-160.)
- Aktuell litteratur om samerna. (Förr och nu 1978, h. 3, s. 32-33.)

1979:

- De svenska samerna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1970-74. Umeå 1979. 170 s. (Skytteanska samfundets handlingar. 21.)

1979:

- Religionsvården bland samerna i Jämtlands län. Några tillbakablickar och anknytning till nuet. (Från Ådalar och fjäll 1979, s. 54-65.)

1981:

- Litteratur kring sameslöjd. Kort översikt från de senaste tre årtiondena. (Hemslöjden 1981, h. 5, s. 7-9.)
- Min far Nils Thomasson. (Jämten 1981, s. 7-24.)

1982:

- De svenska samerna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1975-80. Umeå 1982. 216 s. (Skytteanska samfundets handlingar. 24.)
- Debatten om samerne i Sverige. Nogle overvejelser ud fra den aktuelle litteratur. (Vi er Samer. København 1982, s. 113-124.)
- Samiska röster om samiska frågor! (Biblioteksbladet 1982, h. 14, s. 273-274.)
- Skattefjällsmålet. (Samefolket 1982:7-8, s. 41.)

1983:

- Israel Ruongs bibliografi. (Svenska samernas riksförbunds skriftserie Sápmi 1, 1983.)
- "Kom ihåg, att lapparna inte är något slags vildar utan hyggliga och civiliserade människor ..." (Motpol 1983, h. 8, s. 19-23.)
- Samerna i Svenska turistföreningens årsskrifter. Några iakttagelser och reflektioner. (Thule 1983, h. 5, s. 50-58.)
- Samiska röster i debatt och aktuell litteratur. (Norrbotten opp. Ljuset från norr. Kulturhuset, Stockholm, 26 februari - 17 april 1983. Luleå 1983, s. 82-85.)

1985:

- Ur Jämtlandssamernas historia. Artikelserie i Samefolket 1985:2, s. 9-10 (art. 1), 1985:3, s. 34-35 (art. 2), 1985:4, s. 26-27 (art. 3), 1985:5, s. 22-23 (art. 4), 1985:6-7, s. 24-25 (art. 5), 1985:8, s. 10-12 (art. 6), 1985:9, s. 16-18 (art. 7), 1985:10, s. 30-31 (art. 8), 1985:11, s. 8-11 (art. 9) och 1985:12, s. 42-44 (art. 10).

Artiklar:

1. Brukspatron om samerna: "Dessa våra plågoandar".
2. Frågor kring sedvanerätt i 1886 års renbeteslag.
3. Kulturkampen i Härjedalen. De kritiska åren kring 1890.
4. "Kultrukampen i Härjedalen".
5. Nya utredningar under 1890-talet.
6. Jämtlandstidningarna och "Härjedalsfrågan".
7. Mot en ny renbeteslag. Möten med samer och bofasta. Del 1.
8. Mot en ny renbeteslag. Möten med samer och bofasta. Del 2.
9. Skall man få skjuta renar som betar på bondens åker?
10. Den äldsta renbeteslagstiftningen och skattefjällsmålet.

1986:

- Med samernas egna röster ... (Svenska turistföreningen 100 år. STF:s årsskrift 1986. Uppsala 1986, s. 200-289.)
- "Kulturkampen" i Härjedalen. Ett stycke samisk historia med följdverkningar ännu i dag. (Åarjel saemieh/Samer i sør. Saemien Sijte - årbok nr. 2, 1984/85 - 86, s. 102-118.)
- Om samerna i Åre. En översikt och några reflektioner. (Gammalt och nytt i Åre socken 1985-86, s. 67-78.)
- Samerna i litteraturen. (De sørligste sørsamer. Trondheim 1986, s. 39-54.)
- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 1. (Oviks- och Myssjöbygden 1986, s. 8-15.)
- Ur Jämtlandssamerna historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket 1986:1, s. 8-10 (art. 11), 1986:2, s. 28-30 (art. 12), 1986:3, s. 8-11 (art. 13), 1986:4, s. 14-16 (art. 14), 1986:5, s. 22-23 (art. 15), 1986: 6-7, s. 20-22 (art. 16), 1986:8, s. 14-16 (art. 17), 1986:9, s. 18-21 (art. 18), 1986:10, s. 16-18 (art. 19), 1986:11, s. 28-30 (art. 20) och 1986:12, s. 8-10 (art. 21).

Artiklar:

11. Upplåtelser på renbetesfjällen. Den tidigaste problematiken.
12. Lappbyn fick betala dyrt för skador på hö.
13. Så skedde indelningen i lappbyar. Skärpt kontroll över renskötseln.
14. Det jämtländska lappväsendet fick en egen fond. Pengar till vargift och renlån.
15. Jonas Åhrén röt till: Jag finner mig inte i att vår rätt trampas!
16. Strövrenar i sikte. Fjärdingsman åtalad för tjuvjakt på ren.
17. Samer sköt löslöpande hund. Krävde 300 kronor för sin dödade hund.
18. Lappfogde Abraham Staaff: "Lapparnas uppfostran nomadlivets förfall.
19. Det ansåg lappfogden 1885: "Lappen offer för njutningslystnad".
20. Nya framstötter i riksdagen för och emot jämtlandssamerna.
21. Då var det svårt för renlösa samer.

1987:

- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 2. (Oviks- och Myssjöbygden 1987, s. 4-13.
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefokket 1987:1, s. 22-23 (art. 22), 1987:2, s. 10-13 (art. 23), 1987:3, s. 26-29 (art. 24), 1987:4, s. 6-8 (art. 25), 1987:5, s. 10-13 (art. 26), 1987:6-7, s. 16-19 (art. 27), 1987:8, s. 18-20 (art. 28), 1987:9, s. 4-7 (art. 29), 1987:10, s. 20-22 (art. 30), 1987:11, s. 24-27 (art. 31) och 1987:12, s. 22-25 (art. 32).

Artiklar:

22. Krav i riksdagen 1920: Ge bönderna i Jämtland större rätt gentemot lapparna!
23. Förr flyttade länets samer som de ville över gränsen. Men så kom renbeteskonventionen.
24. Ros till Tranris-samerna i utredning: "De bästa renskötarna". Men Storvallen-samerna fick kritik: "Undermålig renskötsel".
25. Utredning ville kartlägga renägarfamiljens ekonomi.
26. Hon skrev till lappfogden 1921: Varför får inte jag låna pengar för att köpa renar?
27. Expert hos Idresamerna 1913: Det hela gjorde ett lappskt intryck.
28. Åsikt om samer i riksdagen 1917: Ingen befolkningsgrupp orsakar myndigheterna så mycket besvär.
29. Om samerna i riksdagen 1917: Det går inte tvinga lappar förbli lappar.
30. Sameflickor giftasvuxna vid 15 ...
31. 1918 - då hölls det första samelandsmötet i Östersund.
32. Så var spelet kring 1919 års lappkommitté. Ett svårt val mellan Jonas Åhrén och Lars Kråik.

1988:

- Jämtlandssamerna och den tidigare "gränsbetningen" i Norge. Kort översikt och några reflektioner. (Åarjel saemieh/Samer i sør. Saemien Sijte-årbok nr. 3, 1988, s. 7-18.)
- Samefrågan i Härjedalen - en "kulturkamp" som fortsätter. (Jämten 1988, s. 148-161.)
- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 3. (Oviks- och Myssjöbygden 1988, s. 3-14.)
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket 1988:1, s. 12-13 (art. 33), 1988:2, s. 4-7 (art. 34), 1988:3, s. 12-15 (art. 35), 1988:4, s. 16-19 (art. 36), 1988:5, s. 4-7 (art. 37), 1988:6-7, s. 4-7 (art. 38), 1988:8, s. 16-19 (art. 39), 1988:9, s. 24-26 (art. 40), 1988:10, s. 12-15 (art. 41), 1988:11, s. 24-25 (art. 42) och 1988:12, s. 16-18 (art. 43).

Artiklar:

33. Kränkande beteckningar i kartläggning av samer.
34. "Förhör med lapparna". Utfall mot sedvanerätt i Härjedalen

35. Ska Gud eller människor bestämma hur många renar en same ska få ha?
36. En bod är en bod, bostad en bostad.
37. Regeringen får ny motgång i "lappfrågan". Propositionen blev underkänd ... och utredningskvaren mal vidare.
38. "Lappfattigvården" dålig i Jämtland. Fattiga samer fick inhysas hos "pålitliga" nybyggare.
39. "Sätt lättjefulla lappar på arbetsinrättning!"
40. Krav att samer ska betala skatt.
41. Jämtlandskommunerna vill inte belastas med lapparnas fattigvård.
42. Skattefrågan viktigast när samerna diskuterade förslaget om fattigvård.
43. Pastor lapponum Gunnar Arbman: "Man måste vårda lapparna som man vårdar en döende".

1989:

- Lappfattigvården. (Jämten 1989, s. 191-207.)
- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 4. (Oviks- och Myssjöbygden 1989, s. 2-13.)
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket 1989:1, s. 30-32 (art. 44), 1989:2, s. 4-8 (art. 45), 1989:3, s. 30-32 (art. 46), 1989:4, s. 10-12 (art. 47), 1989:5, s. 4-6 (art. 48), 1989:6-7, s. 4-7 (art. 49), 1989:8, s. 4-6 (art. 50), 1989:9, s. 32-35 (art. 51), 1989:10, s. 30-32 (art. 52), 1989:11, s. 30-33 (art. 53) och 1989:12, s. 30-33 (art. 54).

Artiklar:

44. Lappfattigvården i riksdagen våren 1927. Jämtlandskommunerna gör motstånd in i det sista.
45. Mot en ny renbeteslag 1928. Begränsad renskötselrätt. Lappfogdarnas makt ökar.
46. Markupplåtelser för icke renskötande samer.
47. Frostvikssamer kräver ändringar i byordningen. Offerdalssamer överklagar den nya lappbyindelningen.
48. I renbeteskonventionens spår. Försök gjordes flytta nordsamer ner till Jämtland.
49. Renskötseln i Idre på "Jo-Pers-gubbens" tid. Fina renbetesmarker. Dyra skadeståndskrav. Tvist om sedvanerätt.
50. Renströvningarna till Norge blev det stora bekymret för samerna i Idre.
51. Samerna i Idre tvingas att flytta. Men endast några få år senare fick andra samer komma dit.
52. Även samerna i Hotagen hade bekymmer med Norge.
53. Mystisk rensjukdom drabbade samebyar.
54. Livrenhandeln med Norge oroade Jämtlandssamerna.

1990:

- Samerna. (Jämtlands och Härjedalens historia. Femte delen. 1880-1980. Östersund 1990, s. 703-820, 863-871, 885-889.)
- Anders Backman och samerna. Några iakttagelser och reflektioner. (Oviks- och Myssjöbygden 1990, s. 10-11.)
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket 1990:1, s. 4-6 (art. 55), 1990:2, s. 4-7 (art. 56), 1990:3, s. 6-9 (art. 57), 1990:4, s. 24-26 (art. 58), 1990:5, s. 22-25 (art. 59), 1990:6-7, s. 4-6 (art. 60), 1990:8, s. 6-9 (art. 61), 1990:9, s. 20-23 (art. 62), 1990:10, s. 20-22 (art. 63), 1990:11, s. 32-34 (art. 64) och 1990:12, s. 4-6 (art. 65).

Artiklar:

55. Lappfogden - allt låg i hans hand.
56. Arvidsjaursmötet 1937. Ett nytt försök att skapa en gemensam samisk opinion.
57. Lappförsamlingarna upplöses, men hårt motstånd från lapprästerna.
58. Jämtlandsutredningen 1940: En viss självkänsla sprider sig bland nomadiserande lappar.
59. Nu går renägarna samman och bildar renavelsförening.
60. Vad fick man veta om jämtlandssamerna i turismens barndom?
61. STF expanderar - kräver äganderätt till mark.
62. Riksdagen tillåter STF att få köpa mark - och Storulvåstugan invigs på Lars Kråiks gamla kåtaplats.
63. Utredning på utredning på utredning ... Lapparna skulle förhindras bosätta sig på renbetesland.
64. Ett gammaldags lappfogdemöte i storformat.
65. Så här ville man helst att samerna skulle bo.

1991:

- Har samelivet livskvalitet? (Från ådalar och fjäll 1990/91, s. 78-89)
- Ny gränsbetning i Jämtland under kriget. Fristad för norsk samefamilj i Årefjällen 1943-46. (Åarjel saemieh/Samer i sør. Saemien Sijte - årbok nr. 4, 1991, s. 35-42.)
Även i: Gammalt och nytt i Åre socken 1993, s. 42-48.
- Samefrågan i Härjedalen. Den hundraåriga striden om sedvanerätten trappas upp på nytt. (Thule. Skytteanska samfundets årsbok 1991, s. 119-136.)
- Samefrågan i Härjedalen. Reflektioner kring några rättegångsprotokoll från 1930-talet. (Johan Nordlander- sällskapetets tidskrift Oknytt 1991, h. 3-4, s. 11-30.)
- Samernas sedvanerätt i Jämtland och Härjedalen under de senaste 150 åren. (Samisk sedvanerätt. Dokumentation och forskning från Jämtlands läns museum. Rapport 1991:2, s. 30-48).

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket 1991:1, s. 48-50 (art. 66), 1991:2, s. 46-49 (art. 67), 1991:3, s. 28-30 (art. 68), 1991:4, s. 22-24 (art. 69), 1991:5, s. 12-14 (art. 70), 1991:6-7, s. 4-6 (art. 71), 1991:8, s. 22-24 (art. 72), 1991:9, s. 8-11 (art. 73), 1991:10, s. 4-6 (art. 74), 1991:11, s. 4-6 (art. 75) och 1991:12, s. 12-14 (art. 76).

Artiklar:

66. Bonde ställde till med auktion på renar som blev ihjälfällda.
67. Enighet minska renantalet - men oenighet hur snabbt. Länsstyrelsen beslutar om tvångsslakt.
68. Två principmål i Härjedalen. Renskador på hö och dödad hund. - Men det var sedvanerätten allting gällde.
69. Samiska initiativ mötte oftast oöverstigliga hinder. Ortnamnsforskning var ingenting för en sameförening.
70. Mer om sedvanerätten från 1930-talets Härjedalen: Motgång för samerna i Vemdalen men framgång i Sonfjällsområdet.
71. Jämtland/Härjedalen lockande för nordsamer. Han fick tillstånd komma in i Tranris.
72. Sedvanerätten prövad även i 1930-talets Åre. Bönder förlorade i mål om skördeskador.
73. Ny utredning chock för både samer och länsstyrelse.
74. Problemen hos lappbyarna "söder om banan" enligt statlig utredning: Sammanblandningarna för stora, helöringarna för många och arbetsinsatsen för liten.
75. Spelet kring 1948 års jämtlandsutredning.
76. Länsstyrelsen förkastar förslag från 1948 års utredning: "Sedvanerätten måste ge lapparna erforderlig trygghet".

1992:

- Strid om samernas sedvanerätt. Men i Åre har konflikterna varit få. (Gamalt och nytt i Åre socken 1992, s. 40-49.)
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket 1992:1, s. 24-25 (art. 77), 1992:2, s. 22-24 (art. 78), 1992:3, s. 14-16 (art. 79), 1992:4, s. 38-40 (art. 80), 1992:5, s. 16-19 (art. 81), 1992:6-7, s. 26-28 (art. 82), 1992:8, s. 18-20 (art. 83), 1992:9, s. 18-20 (art. 84), 1992:10, s. 14-16 (art. 85), 1992:11, s. 4-7 (art. 86) och 1992:12, s. 16-18 (art. 87).

Artikel:

77. Här ska byggas ett renfryseri för 110.000 kr! Men alla stolta planer sprack.
78. 1946 års köttbesiktningskommitté vill reformera renslakten: "Vår uppgift hör inte till de lättaste!"
79. Jämtlandstidningarna om köttbesiktningskommitténs betänkande: "Nacksticket förbjuds!"
80. Köttbesiktningskommittén kom med förslag. Men de mötte hårt motstånd från samerna.
81. Läget efter köttbesiktningskommitténs förslag: Samerna var emot. Lappfogden irriterad. Regeringen tveksam. Riksdagen otålig.

82. Militären rycker in i renslakten. Jämtlandssamerna blir föregångsmän för nya idéer.
83. Renslakterierna kom för att stanna. Veterinärstyrelsen trycker på för att få köttbesiktningstväng.
84. Klement Klementsson till Renutredningen: "Med nuvarande ordning kan man inte få ut några toppriser på renköttet".
85. Renutredningen en näringsreform eller "social sanering".
86. Renutredningen klar 1960. Förslag att bilda ett lappbyarnas förbund.
87. Varför inte renskötsel på Fulufjäll? Olle Blind fick nej men också stöd för sina önskemål.

1993:

- Samerna. (Jämten 1993, s. 185-192.)
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket 1993:1, s. 34-35 (art. 88).

Artiklar:

88. ... och så kom kriget. Norsk samefamilj fick fristad i Åre. Dramatisk flykt över riksgränsen.

Bidrag i olika pressdebatter:

1970:

- "Jag har förstått att Sveriges regering vill hjälpa oss ..." (Dagens Nyheter 20/5 1970.)

Debattinlägg i artikelserie i samefrågan.

1978:

- Med samernas egna röster. (Svenska Dagbladet 8/ 1978.)

1981:

- Låt samerna skildra. (Dagens Nyheter 27/3 1981.)
Även i: Samefolket 1981:5, s. 17.

Debattinlägg ang. Nordiska museets sameavdelning.

- På väg mot ett samiskt alternativ. (Västerbottens Folkblad 10/6 1981.)

1985:

- Debatten 1886 om renbeteslagen. (Länstidningen, Östersund, 8/3 1985.)

1986:

- Länsstyrelsen om rennäringen i Jämtland-Härjedalen: Intressant artikel men historien är bristfällig. (Länstidningen, Östersund, 2/1 1986.)
Även i: Samefolket 1986:1, s. 24-25.)
- Samisk bosättning i Jämtland inför samekonferensen i Åre. (Länstidningen, Östersund, 13/8 och 14/8 1986.)
Art. 2: Samer och bönder i schism om sedvanerätten.

1987:

- Sedvanerätt på Sonfjället - en besvärlig fråga. (Länstidningen, Östersund, 14/8 1987.)
- Slutreplik om Sonfjället. (Länstidningen, Östersund, 7/9 1987)

1989:

- Fel om samiska sedvanerätten. (Länstidningen, Östersund, 15/3 1989.)
Även i: Östersunds-Posten 18/3 1989 [Angreppet på den samiska sedvanerätten inte korrekt.]
- Samerätt i Härjedalen. Artikelserie i Länstidningen, Östersund, 15/8, 16/8 och 17/8 1989.
Art. 1: Själva sedvanerätten borde ha markerats bättre. Art. 2: Kan sametinget bli folkets parlament? Art. 3: Renskadorna på hö och dödad hund - det handlade om sedvanerätten.
- Samerna har rätt att beta sina renar på Sonfjället. (Länstidningen, Östersund, 20/11 1989.)
- Gösta Nyhlén och "lapparna" i Härjedalen. (Länstidningen, Östersund, 14/12 1989.)

1990:

- Samefrågan är av riksintresse. [Lars Thomasson menar, att debatten förs av "sameexperter" över huvudet på samerna.] (Svenska Dagbladet 4/3 1990.)
- Bevara sedvanerätten. Renskötseln är samekulturens ryggrad. (Svenska Dagbladet 16/11 1990.)

1992:

- Östersund på nytt i samernas blickpunkt. Artikelserie i Östersund-Posten 10/6 och 11/6 1992.
Art. 1: Här hölls första landsmötet 1918. Art. 2: Från samernas långbänk till en riktig organisation. Art. 3: Sametinget kan öka samhörighetskänslan.

Jag har varit medförfattare i följande arbeten:

1969:

- Bibliography. Literature concerning the Northern parts of Finland, Norway, and Sweden, published in the years 1950-59, worked out by Otto Aho and Erkki Nickul (Finland), Harald Eidheim (Norway), and Lars Thomasson (Sweden), compiled by Karl Nickul on behalf of the Nordic Lapp Council. (The Lapps today in Finland, Norway, and Sweden. 2. Oslo 1969, pp 263-351.)

1979:

- Samisk läromedelsförteckning 1979. Utarbetad på statens institut för läromedelsproduktion (SIL). Urvalet och informationen av läromedlen har utarbetats av Mikael Svonni och Lars Thomasson.

1981:

- Raihle, Jan, & Thomasson, Lars, Nils Thomasson i Härjedalen. (Jämten 1981, s. 47-56.)
- Stenqvist, Gunnel, & Thomasson, Lars, Insatser för samekulturen. (Kulturrådet informerar. 1981, h. 2, s. 10-11.)

1984:

- Samisk. Läromedel i samiska, om samisk kultur och skönlitteratur om samer. Läromedelsförteckning 1984. Läromedels- och litteratururval av Lars Thomasson och Elisabeth Utsi. Sthlm 1984. (Statens institut för läromedelsinformation/Sameskolstyrelsen.)

1985:

- Ruong, Israel, & Ruong, Maja, Index till Samefolkets Egen Tidning/Samefolket 1918-1973. Med efterskrift av Lars Thomasson. Uppsala 1985.

Jag har svarat för följande arbeten utan angivande av författarnamn:

1971 och ett antal år därefter:

- The Lapps in Sweden. (Fact sheets on Sweden. Published by the Swedish Institutur.)

Även med text på franska, italienska, spanska och tyska.

1976:

- Swedish government policies on the Lapps. Current Sweden (published by the Swedish Institute). No 180. Jan. 1978.

Även med text på franska, italienska, spanska och tyska.

SVEGS TINGSRÄTT

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

93-10-08
Akt. T 88/90 och T 70/91
Arkib. 812

SVEGS TINGSRÄTT

1993-10-08

Till

förbundsjur. Leif Andersson

NI äger ☐ NI skall ☒

Inom dagar från den dag

NI mottagit denna handling

senast 1993-11-15

Inge skriftligt yttrande i 2 ex.

Ulla Karlsson

ULLA KARLSSON

T 88/90 och T 70/91

Fastighetsägarna ./. Samebyarna, angående renbetesrätt

Undertecknade ombud får härmed avge följande yttrande över fastighetsägarnas inlaga från den 27 maj 1993 (aktbilaga 806), varvid vi hänför oss till rubriceringen i densamma till den del yttrandet röner genmäle från oss.

1 SKRIFTLIG BEVISNING

1. Docenten Inger Zackrissons arbete "Härjedalens äldre historia".

Av vad som anförts i denna del av fastighetsägarna med stöd av professor Evert Baudou ger ej anledning till annan ståndpunkt än den som tidigare redovisats. Fastmera framstår det som att Baudous uppfattning avviker från vad som är vedertaget rörande arkeologins nuvarande vetenskapliga ståndpunkt rörande samerna i Härjedalen under äldre tid. Detta framgår av bilagda kompletterande yttrande upprättat av Inger Zackrisson i anledning av Baudous utlåtande i målet, Bilaga 1.

2. 1751 års kodicill.

Det bestrides, att kodicillens regler ej äger tillämpning inom Härjedalen. Det anges ej i kodicillens ingress - såsom påstås av fastighetsägarna - att reglerna är gällande för området norr om Börgefjäll. Vad fastighetsägarna synes åsyfta är den särbestämmele som finns intagen under § 3 i kodicillen. I nämnda paragraf avhandlas en särreglering för området mellan Börgefjäll och Bonnäs fjäll, vilket i huvud-

sak sammanfaller med Västerbottens länsgräns mot riksgränsen. På denna sträckning förekom det på den tiden att samerna betalade skatt eller avgift för land som låg i nuvarande Sverige eller Norge till det andra riket. Denna skatteläggning skulle nu upphöra samtidigt som samerna uppdelades som svenska undersåtar om de vid den tiden innehade skatteland på den svenska sidan och som tillhöriga Norge om de innehade bygselland på den norska sidan. För områden söder om aktuell del av riksgränsen var denna särbestämmelse ej tillämplig.

3. Avvittringen mm (kärändenas bevisuppgift 1.1 - 11)

Samebyarna inger härmed färgkopierade kopior, bilaga 2 - 5, av tidigare återopade kartor. Någon tvekan kan inte råda om riktigheten i samebyarnas påstående, att bebyggelsen i Jämtlands län haft en stark koncentration till Storsjöbygden. Detta konstaterande är vare sig samebyarnas eller Rudbergs utan är ett sedan länge belagt historiskt faktum. Av kartorna framgår uppenbart, att bebyggelsen var mycket gles i Härjedalen samtidigt som tillkomsten av nybyggen skett successivt och i förhållandevis långsam takt.

Av detta följer självfallet inte att kärändenas påstående om konkurrensen om mark vid avvittringen inte kunde ha varit stor. Det var säkerligen så, som kärändena angiver, att "Inom de respektive byarna vaktade bönderna noggrant sina marker." Näringsmässigt skedde detta vaktande mot andra "bönder" och i avvittringen mot staten.

I ett grundläggande avseende har kärändena tagit miste då det gäller avvittringen. Deras linje är den, att samerna haft att bevaka vinterbetesrätten vid avvittringen, för att denna skall vara bestående. Så är inte fallet. Syftet med avvittringen har samebyarna tidigare redovisat. Skulle det å andra sidan varit så att samerna haft att bevaka också rätten till vinterbetning hänvisas till det som Rolf Sjölin i sitt sakkunnigutlåtande (se nedan) beskriver om samernas utanförskap.

Även beträffande det s k Hedebrevet tar kärändena miste. Samebyarna har tidigare beskrivit betydelsen av s k fasta vinterstamhåll. Beträffande dessa hävdade samerna, att de med äganderätt skulle tillskiftas dessa områden. Statsmakterna intog en annan position under avvittringen och hävdade, att frågan om vinterstamhåll fick lösas på annat sätt, vilket vi tidigare beskrivit.

Av det redovisade följer att den tämligen omfångsvisa redovisning kärändena ingivit beträffande avvittringen i Härjedalen (bilaga 3 till kärändenas bevisuppgift) ligger vid sidan av saken på sätt det är stämt i målen.

Beträffande betydelsen av 1831 års Kungl brev och provinssialläkaren Ellmins beskrivning av tillämpningen av brevet hänvisar samebyarna till i bevisuppgiften lämnad redovisning.

Kvar står - trots kärandenas olika försök till bemötande - att Ellmin, föga positivt inställd till samerna och renskötseln, lämnat den uppgift han faktiskt gjort.

Med allmänna resonemang försöker fastighetsägarna förringa betydelsen av uttalanden av lagutskottet, 1919 års kommitté och i 1971 års proposition.

Såvitt avser lagutskottets utlåtande nr 66 över prop 1898 nr 56 medger kärandena, att trakter med rätt för renbete fanns inom Jämtlands län men förmenar, att regeln ej ger något besked att sådana trakter skulle finnas inom Härjedalen. Nämda landskap ingick vid den tidpunkten i Jämtlands län. Om lagregeln skulle ha haft begränsad räckvidd skulle givetvis detta ha framgått av lagförslaget. Detta ger emellertid inte på något vis besked om att Härjedalen skulle vara exkluderat.

Såvitt avser 1919 års kommittéutlåtande är kärandenas huvudinvändning att kommittéuttalandet är dåligt underbyggt och grundat på antagande om felaktiga slutsatser av Staaffs utredning. Samebyarna hävdar tvärtom att förarbete- na genomgående har karaktäriserats av försiktighet i uttalanden rörande sedvanerättens geografiska utsträckning. Som följd härav finns ej anledning att förringa betydelsen av 1919 års kommittéutlåtande. Fastmera gäller att sedvanerätt kan förekomma utanför de områden som utredningar med säkerhet hänfört till vinterbetesmarker.

Såvitt avser 1971 års proposition anför kärandena att om det varit lagstiftarens avsikt att fastställa att vinterbetesrätt föreligger i Härjedalen skulle detta ha angivits. E contrario; om det vore så enkelt som kärandena påstår skulle givetvis lagstiftaren ha exkluderat Härjedalen vad avser sedvanerätt!

Den av kärandena ovan använda lagtolkningsmetoden är inte den gängse. Angiven lagstiftning bygger inte på någon slags enumerationsprincip och kärandenas resonemang om skillnaden mellan Härjedalen och renskötselområdet i övrigt, varvid Härjedalen ibland ingår i Jämtlands län ibland inte, saknar därför relevans.

12. Lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll och årsberättelser.

Vad kärandena anför föranleder samebyarna till förtydligandet, att nyttjande av vinterbete förekommit i icke oväsentlig omfattning utöver vad som redovisats i lappfogdarnas årsberättelser eller sammanträdesprotokoll. Fogdarna insåg ej vid tiden för 1886 års renbeteslags ikraftträdande och därefter att redovisningen av markanvändningen för renskötsel utanför skattefjällen skulle ha betydelse för framtida bevisning av sedvanerätt. Härtill kommer att lappfogden, som länsstyrelsens tjänsteman, haft att ta hänsyn till principalens landshövdingen John Ericsons, även som riksdagsman, mot samerna framförda negativa uppfattning.

2. MUNTLLIG BEVISNING

2. Sakkunnigförhör med fil mag Rolf Sjölin.

Ett kompletterande utlåtande av Rolf Sjölin inges, bilaga 6.

Det kärandena anför i bevisuppgiften (sid 15 - 16, felaktigt numrerad 17) uppehåller sig vid avvittningen av skattefjällen. Sjölin redovisar de förutsättningar som avsåg avvittningen i vinterbetesmarkerna om vilket detta mål handlar. Samernas utanförskap i förhållande till olika samhälleliga organ fortsatte långt in på 1900-talet.

3. Sakkunnigförhör med 1:e amanuens (docent) Anders Lööv.

Samebyarna har i och för sig på kärandenas begäran utfäst sig att inge en översättning från norska till svenska av Löövs utlåtande. Därefter har kärandena ingivit ett eget sakkunnigutlåtande på norska i följd varav vi utgår från att kärandena har fränfallit sin begäran om översättning.

Den av kärandena åberopade utredningen av professor Kjell Haarstad har underställts Anders Lööv, som häröver funnit anledning avge bilagda låtande, bilaga 7. Kjell Haarstads utlåtande motsägs sålunda av Anders Löövs genmäle över detsamma.

4. Sakkunnigförhör med fil dr Bo Lundmark.

Samebyarna återkallar härmed åberopat sakkunnigförhör med Lundmark.

5. Sakkunnigförhör med förvaltningschefen Lars Thomasson.

Beträffande vad här kommenterats hänvisas till vad ovan anförts i samband med avvittningen.

6. Sakkunnigförhör med f d avdelningsdirektören Iwan Lundberg.

Beträffande vad här kommenterats hänvisas till vad nedan anges rörande kompletterande bevisuppgift.

7. Sakkunnigförhör med docenten Olof Rune.

Sakkunnigutlåtande är under färdigställande efter en nyli- gen genomförd undersökning och kommer att inges inom två veckor. Till förtydligande av avgivit bevistema (tidigare har angivits att Olof Rune skall höras angående renens betessök och -val i sig och i förhållande till därav följande barmarksbete i fjällområdet och vinterbete i skogslandet utanför skattefjällen) får härmed anges att med förhöret skall styrkas att erforderligt vinterbete finns i skogslandet öster om skattefjällen och ej på de sistnämnda.

SYN

Vi har ingående utvecklat skälen för syn och lämnat en utförlig redogörelse för de olikartade sakförhållanden som kan vara för handen vid synen och att densamma sålunda utgör ett bevismedel till styrkande av de varierande förhållanden som sammantagna har bestämt betesrätens innehåll. Påståendet att bevistema ej har angivits bestrides sålunda. Enär det är fråga om bevisning kan en skriftlig redogörelse, som kärandena menar, endast vara tillfyllest förutsatt att kärandesidan vitsordar de sakförhållanden som beskrivits och att det i övrigt medges att fastighetsägar- nas syn på betesrättens natur som bruksrätt sammanfaller med samebyarnas uppfattning.

KÄRANDENAS BEMÖTANDE AV SAMEBYARNAS SENASTE INLAGOR

Samebyarna hänvisar till tidigare lämnad redovisning be- träffande bedömningen av renantal för olika perioder. Härtill får fogas, att det är ostridigt i målet att dagens renantal är för högt i förhållande till ett långsiktigt uthålligt antal. Samebyarna har också förbundit sig bl a i den med skogsbolagen ingångna förlikningen att reducera detta renantal.

Med hänvisning till spridda citat hämtade ur olika statliga länsvisa och andra utredningar söker kärandena måla upp en bild av en begränsad renskötsel vad gäller såväl antal renar som betesareal.

Kärandenas måhända i processen vällovliga syfte att skapa denna bild ger dock inte en helhetsbild. En sådan fram-

kommer däremot av de av samebyarna redovisade dokumenten innefattande utlåtanden av sakkunniga Lundberg, Sjölin och Thomasson för motsvarande tidsperiod. Thomasson har i bidraget Samerna i Jämtland och Härjedalens historia 1880-1980 (Del 5) lämnat en sådan heltäckande beskrivning. Thomasson pekar - med hänvisning till lappfogde Staaff - på svårigheterna att i dokument lyfta fram relevanta uppgifter. Thomasson skriver (sid 743)

Lappfogde Staaff anmälde att han av tidskäl ej kunnat gå in på områden som inte på länge besökts av samer och om vilka områden de ännu levande samerna saknat kännedom. Sådana trakter fanns säkerligen, menade han, inom både Jämtlands, Västernorrlands och Gävleborgs län. Han hade gjort omfattande intervjuer med både samer och bofast befolkning men redovisade också tidigare intervjuer gjorda bl a av hans företrädare, lappfogdarna Alarik Dahlkvist och T A Brännström från tiden före sekelskiftet.

Angivna förhållanden om ofullständigheten i redovisad dokumentation avseende möjligheten att exakt ange platser för renbetning vintertid åberopas utöver i sak även beträffande bevisvärderingen enligt närmare precisering nedan.

FASTIGHETSÄGARNAS BEVISUPPGIFT

Fastighetsägarnas bevisuppgift föranleder i sig ej någon kommentar utöver vad som dels avhandlats ovan dels ock att densamma ger anledning åberopa följande

KOMPLETTERANDE BEVISUPPGIFT FRÅN SAMEBYARNA

Skriftlig bevisning

1. Utlåtande, bilaga 1, från docenten Inger Zackrisson till motbevisning av de ståndpunkter som professor Evert Baudou redovisat och i övrigt med samma bevistema som avgivits på s 2 under punkter a - g i den bevisuppgift som avläts 1992-12-21.

2. Utlåtande från 1:e amanuensen Anders Lööv till motbevisning av de ståndpunkter professor Kjell Haarstad redovisat och till styrkande av att renbete av ålder har förekommit i Härjedalen utanför renbetesfjällen. Bilaga 7. Tidigare ingivet utlåtande av Anders Lööv, bilaga J i vår inlägga 1992-12-21, åberopas jämväl som sakkunnigutlåtande till styrkande av de förhållanden som Lööv sammanfattningsvis avhandlar i utlåtandet med det övergripande bevistemat att renbete av ålder har förekommit i Härjedalen utanför renbetesfjällen.

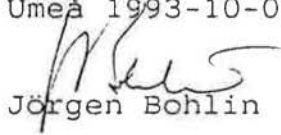
3. Utlåtande av fil mag Rolf Sjölin, bilaga 6, och tidigare ingivet utlåtande av honom, bilaga L i vår inlägga 1993-02-19, till styrkande av samma bevistema som tidigare redovisats, dvs samernas ställning i Härjedalen under tiden från 1700-talet till och med 1800-talet, varmed skall visas att samerna har haft synnerligen begränsade möjligheter att bevaka sina intressen avseende dels avvitrningen, dels övriga samhällsfunktioner knutna till lokala och regionala organ och myndigheter; bevisningen av betydelse för den värdering som skall göras av bevisningen rörande sedvanerätten i Härjedalen.

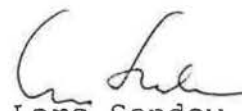
4. Kompletterande utlåtande av f d avdelningsdirektören Iwan Lundberg, bilaga 8, till styrkande av att renbete av ålder har förekommit i Härjedalen till i vart fall en östlig och sydlig gräns som i huvuddrag går mellan Ytterhogdal - Älvros - Sveg - Lillhärdal - Särna.

Muntlig bevisning

Tidigare avgivna bevisteman beträffande åberopade sakkunnigförhör med Inger Zackrisson, Anders Lööv, Rolf Sjölin och Iwan Lundberg kompletteras till att för envar av de sakkunniga även avse de bevisteman som angivits ovan. Vad avser förhöret med Iwan Lundberg är det samebyarnas uppfattning att Lundberg genomgående har ställning som sakkunnig och ej till någon del som vittne.

Umeå 1993-10-01

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

Dräkt, smycken och personlig utrustning

Samerna på Långön och Vivallen - hur var de klädda och prydda? Vad hade de för redskap? Kan gravfynden berätta något om mötet med skandinaverna?

Det som utmärker gravarna är en mycket karakteristisk kombination av vissa föremål av nordvästeuropeiska, östliga och inhemska typer, samma slags kombination som utmärker de samiska offerplastfynden i norr. Till de senare hör bronsbleckshängen, bl a yxformade, och jaktpilspetsar av samisk typ. Östliga ting visar sig utmärka samiska fornlämningar i Nordskandinavien.

Föremål tillhöriga dräkt och personlig utrustning borde vidare kunna berätta ifall kontakterna med skandinaver främst gick åt väster eller sydöst - om det var 'norrmen' eller 'svenskar' som samerna på Långön och Vivallen hade sina främsta relationer med, som kan ha utgjort något litet av ett ideal för dem.

Norska silvermynt från 1000-talet tycks utmärka samiska fornlämningar i norr. Sådana finns i stort antal i tre stora offerplatsfynd i norr, samt i en grav på vardera av 'våra' två gravfält (åtta mynt i grav 7 på Vivallen; några av mynten från Långöns grav 10). Medan de på Långön burits som hängen, tycks de på Vivallen legat i en börs, vilket ger ett mera 'modernt' intryck. Graven på Vivallen kan också vara senare än den på Långön.

Sådana mynt är däremot sällsynta i övriga delar av nuvarande Sverige. Det talar för särskilda kontakter mellan samerna i skogslandet och Norge, ytterst med kungamakten där. Det har föreslagits att de äldsta mynten hade en inbyggd symbolfunktion, eller nyttjades för gottgörelser till vissa personer i kungens tjänst, eller för bestämning av bötesbelopp (Christophersen 1989:135).

Ett silverspänne (Vivallen) med paralleller i danska skattfynd nedlagda kring 1040 och 1100 bör likaså ha kommit in västerifrån.

De metallbeslagna bältena och ringspännena pekar å andra sidan öster ut. Det kan innebära finsk-ugriskt område eller östbaltiskt (inräknat Gotland).

Pärilhalsband och mynthängen återfinns i östskandinaviska gravar från vikingatid-tidig medeltid.

Den sena tidshorisont som de två gravfälten representerar saknar dock i stort sett jämförelsematerial bland de förkristna gravarna från Skandinaviska halvön. Gravvar från övergångsskedet hedniskt-kristet på Gotland och i Dalarna ger bättre möjligheter. Vid Gotlands kyrkor begravde man ännu under hela 1100-talet sina döda med alla dräkttillbehör, och där finns bälten snarlika det från Vivallen grav 9 (Thunmark-Nylén 1982, 1991). Ett antal gravvar från Leksands socken i Dalarna är daterade till ca 1050-1200. De äldre är förkristna, belägna vid boplatsen, de yngre på kyrkogården. De ger en bild av dräktskicket på fastlandet, med kvinnornas pärlhalsband och mynthängen (se Serning 1982).

Vad man däremot tydligt kan se på Vivallen och Långön se är drag, karakteristiska för mötet mellan två etniska grupper, också under andra tider och i andra trakter av jorden.

Att element vanligen går över från majoritetskulturen till minoritetskulturen är redan nämnt.

Ett annat är att olika företeelser har gått från det övre skiktet i

majoritetskulturen – den skandinaviska – till det övre skiktet i minoritetskulturen – den samiska. Också i detta fall pekar det på ett stratifierat samiskt samhälle.

Ett tredje är att de inlånade föremålen utsatts för påtagliga förändringar i samband med övertagandet.

De föremål man tar in kan *behandlas* på ett eget, och för skandinavisk kultur främmande sätt: så får t ex vissa av mynthängena i en grav på Långön ett trekantigt upphängningshål – en följd av att det gjorts med en knivspets – något som i övrigt endast är känt från de samiska offerplatserna i norr. Skandinaverna gjorde istället ett runt hål i sitt mynthänge, eller försåg det med en liten hängögla (Kenneth Jonsson muntl. medd.). Detta kan se ut som en oväsentlig detalj, men kan också ha haft en vidare betydelse.

Man kan jämföra med när nordbor i början av vikingatiden plundrade kloster på Brittiska öarna och bröt loss bokbeslag, och gjorde kvinno Smycken av dem.

Vissa föremål *användes* av samerna på ett annat sätt än som var tänkt av dem som tillverkat dem: ringspännen och fingerringar kunde användas som hängsmycken, spetsen på ett ringspänne lindas fast med ulltråd, så att det inte längre gick att öppna (Långön grav 6, Vivallen grav 5). Också till dessa fenomen finns paralleller i de samiska offerplatsfynden i norr.

En annan är att främmande föremål förses med egna *tillägg*, som att ett skandinaviskt nålhus pryds med tre samiska hängen (Vivallen grav 9).

Av särskilt intresse är att de främsta männen inom det samiska samhället inte enbart tar in och bär den skandinaviske mannens utan också den skandinaviska *kvinnans* statussymboler: Ett halsband med 17 sötvattenspärlor och en grön pärla bars av en pojke på 10-12 år (Vivallen grav 10), och 38 pärlor runt halsen på en ca 50-årig man (Vivallen grav 9), som också prytt sin dräkt med det lilla silverspännet och ett nålhus av skandinaviskt slag. Fingerringar påträffades på Vivallen enbart i två mansgravar (grav 9,10). Fem mynthängen låg i en mansgrav på Långön (grav 10).

Däremot går inga typiska mansattribut, som bronsbeslagna bälten (Vivallen grav 7,9, Långön grav 10) över till kvinnor.

Men en del av kvinnorna på Vivallen har smyckat sig på skandinaviskt vis, t ex med pärlhalsband. Ett halsband med 22 pärlor, varav flera av halvadelsten, bars av en ca 12-14-årig flicka (Vivallen grav 3). Bruket att bära en stor pärla av bärnsten i en pärluppsättning av andra material, känt från bl a Birka, är också belagt i en kvinnograv från Vivallen (grav 13). Minst fem pärlor jämte rester av upphängningstråden påträffades i en annan kvinnograv på Vivallen (grav 21).

Rester av dräktplagg av textilier fanns i gravarna på Långön (i grav) och Vivallen (i 5-7 gravar), främst mansgravar, som det förefaller. Ylle- och linnetyger har ofta bevarats p g a att spännenålar varit fästade i dem. Tyger och dräktdelar, inte minst av högre kvalitet, var vid denna tid värdefulla ägodelar, verkliga statussymboler.

Inte enbart tyg, utan också hela plagg tycks ha nått samerna, kanske via

nordiska bygder. En man (Vivallen grav 9) hade kläder av ylletyg, och därtill en långärmad tunika av linne, med silverbroscherade brickband runt handleden – av liknande slag som bars av de förnämsta männen i Birka. Här har vi alltså ett välbevarat mansskelett, i näversvepning, med klart samiska drag i skelettet. Det är den rike man som bar ett helt pärlhalsband, brosch och nålhus.

Minst två slag av finare ylletyg, samt linne, tycks ha funnits i andra gravar, såväl i mans- som kvinnogravar (bestämningar av M. Nockert).

Om vissa av de gravlagda istället burit skinnkläder av liknande slag som är känt i samisk tradition går ej att avgöra.

Enstaka skandinaviska ovala spännen från 800- och 900-tal som påträffats i fångstmarken i norr, i norra Jämtland, i Ångermanlands inland och i Lappland, såväl i gravar som på boplatser och offerplatser. De uppträder inte i par som i skandinaviska bygder. Fyndomständigheterna visar att det knappast rör sig om fornlämningar tillhöriga den skandinaviska kulturen. De har också tolkats som att de vid nedläggandet tillhörde den lokala befolkningen (Seling 1982), dvs samerna (Zachrisson 1988b).

Hur en traditionell samisk dräkt såg ut under vikingatid-tidig medeltid vet vi däremot inte.

Andra drag

Tidiga nordiska ortnamn i områden med samiska fornlämningar, liksom tidiga inlån från nordiskt till samiskt språk visar på kontakter under järnåldern före vikingatid. Samer kan ha varit tvåspråkiga i århundraden.

Bland drag som inte tycks ha gått utanför samisk kultur kan nämnas bostadsskicket i form av kåtan (exempel finns på Vivallen, daterade till 800- respektive 1200-tal), den särskilda pilbågen (av asiatisk modell) och de tunga jaktpilspetsarna till den (Vivallen grav 7), en typ av benpil, med en hulling (Långön grav 7), en möjlig skinnskrapa (Långön grav 1).

Andra företeelser har gått över från samisk kultur till skandinavisk, från fångstland till bygd. Men de är inte lika påtagliga i det arkeologiska materialet. Några bör redan ha börjat tas över före vikingatid, som vissa medel och metoder för vintertransport (skidor och skidåkning) och en viss jaktmetod (gropfångst av storvilt). De behöver inte uppfattas som kulturlån. De kan ha varit resultat av assimilation, dvs ha skett i samband med att samer bytt etnicitet och övergått till skandinavisk kultur i ett område, eller helt enkelt vara en följd av att ett specialiserat och väl fungerande sätt att utnyttja markerna levde vidare.

Men det mesta som gått denna "motsatta" väg har vi svårt att komma åt. Det bör ha gällt råvaror och produkter av organiskt material, som skinn, horn och ben, kött och fisk. Det har säkerligen också gällt kunskaper och färdigheter, tankesätt och levnadsmönster. Fynden, liksom skriftena, indikerar giftermål mellan de båda kulturerna. De samiska kvinnor som gifte sig med skandinaviska män: vad förde de med sig, alltifrån hantverk till

värderingar?

Slutsatsen av allt detta måste bli att det arkeologiska materialet låter oss ana ett fredligt möte mellan samer och skandinaver under vikingatid och tidig medeltid i mellersta Skandinavien inland, en nära gemenskap, kort sagt samma slag av symbiotiska förhållande som de skrivna källorna antyder (fig 9).

Fig förteckning

- fig 1 Rekonstruktion av beslaget bälte från Ukraina. Efter Jansson 1986.
- fig 2 Beslaget bälte från en mansgrav i Birka. Efter Jansson 1986.
- fig 3 Bälte med bronsbeslag och fyra nedhängande remmar, likaså beslagna, från Vivallen grav 9. Efter Hallström 1944.
- fig 4 Samiskt silverbälte. Efter von Düben 1977.
- fig 5 Skida från Arvidsjaur, Lappland, ca 700-talet e Kr, med typiskt samisk ornamentik. Efter Serning 1960.
- fig 6 Tre skidåkande bågskjutande samer, varav en kvinna; två kåtor. Ur Olaus Magnus.
- fig 7 Karta över den aktuella delen av mellersta Skandinavien. Vivallen och Långön markerade.
- fig 8 Försök till schema över olika företeelser som under järnålder-medeltid utmärkte skandinavisk respektive samisk kultur.
- fig 9 Skiss av den antagna ungefärliga fördelningen mellan skandinaviska (vågrätt streckade) respektive samiska (lodrätt streckade) områden på Skandinaviska halvön

Referenser

- Ambrosiani, B, Iregren, E. & Lahtiperä, P. 1984. *Gravfält i fångstmarken. Undersökningar av gravfälten på Smalnäset och Krankmärtenhögen, Härjedalen.* (Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer rapport 1984:6.) Stockholm.
- Anisimov, A. F. 1963. The shaman's tent of the Evenks and the origin of the shamanistic rite. *Studies in Siberian Shamanism*, ed. H. Michael. Toronto.
- Bogoraz, V. 1975. *The Chukchee.* New York.
- Christoffersen, A. 1989. Kjøpe, selge, bytte, gi. Vareutveksling og byoppkomst i Norge ca 800-1100: En modell. *Medeltidens födelse.* (Symposier på Krapperrups borg 1.) Lund.
- Düben von, G. 1977 (1873). *Om Lappland och lapparne, företrädesvis de svenske. Ethnografiska studier.* Andra utgåvan. Stockholm.
- Hallström, G. 1944. *Gravfältet på Vivallen i Funäsdalen.* Heimbygdas tidskrift. Fornvårdaren 8. Östersund.
- Halvorsen, E. F. 1987. East Norway in the Sagas. *Proceedings of the Tenth Viking Congress.* (Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke 9.) Oslo.
- (Historia Norwegiae.) 1969. *Norges historie.* (Oversatt av Astrid Salvesen.) Thorleif Dahls kulturbibliotek. Oslo.
- Jansson, I. 1986. Gürtel und Gürtelzubehör vom orientalischen Typ.

Jolk i
Finland
nord
Sibirien
finl

- Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde.* Ed. G.A. KVHAA. Stockholm.
- Lagerqvist, L. O. & Åberg, N. 1985. *Gustav Eriksson (Vasa) i Dalarna 1520-1521. Minnen, myter och monument.* Stockholm.
- Mundal, E. 1993. The Perception of Lapps and their Religion in Old Norse Sources. *Religion and Society.* (Ethnologica Uralica?) Budapest-Helsinki.
- Nordenskiöld, A. E. 1880. *Vegas färd kring Asien och Europa.* Stockholm.
- Odner, K. 1983. *Finner og terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Skandinavia.* (Oslo Occasional Papers in Social Anthropology No. 9.) Oslo.
- Olaus Magnus. (1976.) *Historia om de nordiska folken.* 1,2. Kommentar J. Granlund. Stockholm.
- Ovsyannikov, O. V. & Terebikhin, N. M. 1990. Sacred space in the culture of the Arctic regions. Manuskript till *Arkeologiska världskongressen* (Venezuela).
- Pareli, L. 1992. Runebommehammeren fra Rendalen – et minne etter samer i Sør-Norge i middelalderen? *Samer i Sør. Åarjel-saemieh* 4.
- Paulus Diaconus. 1971. *Langobardernas historia.* Övers. av H. Weimarck.
- Selinge, K.-G. 1982. Comments on Economic Change and the Prehistoric Fur Trade in Northern Sweden: The Relevance of a Canadian Model. *Norwegian Archaeological Review* 15:1-2.
- Serning, I. 1960. Övre Norrlands järnålder. (Skrifter utg. av Vetenskapliga biblioteket i Umeå 4.) Umeå.
- Serning, I. 1982. Fyndgravar och gravfynd. *Tusen år på Kyrkudden. Leksands kyrka, arkeologi och byggnadshistoria.* Leksand.
- Storli, I. 1991. "Stallo"-boplassene. *Et tolkningsforslag basert på undersøkelser i Lønsdalen, Saltfjellet.* Institutt for samfunnsvitenskap, Univ. i Tromsø.
- Thunmark-Nylén, L. 1982. Två gravar från Gotlands missionstid. Reflektioner om dräktskick och smyckedistribution. *Tor* 19.
- Thunmark-Nylén, L. 1991. Vikingatid eller medeltid? Om datering av gotländska gravfynd. *Tor* 23 1990-1991.
- Zachrisson, I. 1987. Saamis-Swedes-Russians – Organized Cooperation or Not? *Nordisk TAG. Rapport fra den første nordiske TAG-konference i Helsingør, 15.-17. november 1985.* København.
- Zachrisson, I. 1988a. Arkeologi och etnicitet. Samisk kultur i mellersta Sverige ca 1-1500 e Kr. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 14, 1987. Stockholm.
- Zachrisson, I. 1988b. The So-called Scandinavian Cultural Boundary in Northern Sweden in Viking Times – Was it Ethnic or Socio-Economic? A Study Based on the Archaeological material. *Acta Borealia* 1-2. Tromsø.
- Zachrisson, I. 1992. Can Grave Customs be Taken over by One Ethnic Group from Another? *Northern Religions and Shamanism. The Regional Conference of the International Association of the History of Religions. Selected Papers.* (Ethnologica Uralica 3.) Budapest-Helsinki.

Inger Zachrisson 23.7. 1993

Kap. 2.1. Äldre skrivna källor, ca 550-1350 e Kr

De äldre skrivna källornas uppgifter om samer i mellersta Skandinavien, fr o m Jämtland och Trøndelag och söder ut, är viktiga dokument, men alltför litet och sällan använda.

Vad kan dessa källor berätta om det samiska områdets geografiska utsträckning i söder? Vilka nämns som grannfolk, och vad sägs om det samiska folkets betydelse jämfört med dessa? Vad sägs utmärka samisk kultur, eller kan belysa en tvåkultursyn?

Det är källor från perioden ca 550-1350 e Kr som behandlas, dvs yngre järnålder och äldre medeltid. Ytterst få relevanta skrifter finns från tiden innan. Vid 1350 e Kr sker stora förändringar för hela Nordens vidkommande, varför det känns mer logiskt att sluta genomgången här, än vid den nordiska medeltidens slut vid 1500-talets början – 'medeltiden' är också en konstruktion av vår egen tid. Mycket få källor av intresse finns därtill från senmedeltid (jfr Salvesen 1980).

De viktigaste studierna har företagits av norska filologer, som Bergsland (finno-ugrist; 1970, 1975, 1987) och Mundal (nordisk filolog; ms). Bland norska historiker har däremot sällan beaktats vad dessa äldre skrivna källor utsäger om samiskt område och kultur (se dock t ex Salvesen 1981, Olsen 1991). Norsk historieforskning tycks i detta avseende i alltför hög grad ha styrts av nationalistiskt färgade synsätt.

Ordet för 'same' i källorna från hela första årtusendet utgår genomgående från det fornvästnordiska *Finnr* (mask.), *Finna*, *Finnkona* (fem.), *Finnar* (plur.), av urnordiska **finnaz*. *Finnar* kan också syfta på invånarna i dagens Finland, då till största delen bebott av samer.

Ordets *finnr*'s ursprungliga betydelse är omdiskuterad; bl. a. har tolkningarna 'finnare, jägare (och fiskare)' (Collinder 1980:196) och 'fotgängare' (Itkonen 1959:276f) föreslagits. I norskan har ordet *finn* ända fram till våra dagar betytt 'same', och det bruket lever ännu kvar i Härjedalen i Sverige.

Redan på 500-talet, och vidare under 800- och 1200-talen användes parallellt med ordet *finnar* för samer också sammansättningen *skridfinnar*; *skrid-* av det västnordiska *skríða á skíðum*, 'att åka skidor'. Ingen skillnad tycks finnas i innebörden av begreppen 'finnar' och 'skridfinnar'. Att man därmed ville åtskilja samerna från *suomalaiset*, d.v.s. 'finnar' i ordets nutida mening, kan inte styrkas (Collinder 1980:196, Hætta 1980:13).

Samernas land kallades *Finnmark*, *Finnmork*. Det var under medeltiden betydligt större än dagens norska fylke med samma namn; det gick t ex på 1200-talet ned till Nord-Trøndelag och norra Jämtland i söder (Blom 1959). De äldre lagarna visar att det före år 1120 fanns 'finnmerker' långt söder därom (Bergsland 1975:I:31). 'Finnmark' behöver ej ha varit ett bestämt geografiskt begrepp, utan tycks ha betecknat ett område där samer bodde (Mundal ms).

Med detta för ögonen är det få källor som uttalat syftar på enbart den norra delen av det samiska området i Skandinavien.

Ordet *Finnland* kan från början ha betytt 'samernas land' (Collinder 1980:197f). Såväl med detta nordiska namn som med den finska motsvarigheten *Suomi* avsågs under tidig medeltid enbart Egentliga Finland, dvs den sydvästligaste delen av dagens Finland. *Suomi* omnämns f f g år 1240 och *Finland* år 1209. Det nuvarande Finland benämndes av invånarna i Skandinavien på 1300-talet *Finlandia et partes orientales*, sedermera *partes orientales*, eller *Österlanden*, slutligen *Österland*. I hemlandet började man redan under 1300-talets andra hälft att med Finland avse hela landet (Oja 1959; jfr Collinder 1980:197f; Lind 1989:12ff).

Lappir var, åtminstone från medeltid, den östnordiska beteckningen på samma folk som kallas *finnar* på västnordiskt. Den ursprungliga betydelsen av ordet *lapp* är omdiskuterad. Det kan komma från finskan. Latiniseringen *Lappia*, Lappland, förekommer i Skandinavien först hos Saxo, omkring 1200, och det fornsvenska *lappa*, lappar, i Tälje stadga 1328 (Collinder 1965). I de fornvästnordiska källorna brukas benämningen *lapp* enbart i *Orkneyingasaga* och den närbesläktade *Fundinn Noregs*.

Samernas egen beteckning på sitt folk är belagd en gång, i den isländska släktsagan *Vatnsdæla saga* från 1200-talets slut. Författaren av den låter några samer kalla sig *semsveinar*. *Sem-* (uttalet är idag närmast *säm-*) kan helt enkelt betyda 'människa' (Gaski 1987:43); det nordiska *-sveinar* är plur. av *sveinn*, 'ung man' (jfr nusv. 'sven, ungersven'). Denna egna beteckning var alltså känd bland nordborna, om än inte använd av dem (jfr finskans *hämä*, i *hämäläinen*,

tavastlänning; se Collinder 1965; jfr Nesheim 1970a, Mundal ms).

De aktuella källorna presenteras först i ungefärlig kronologisk ordning. Några av dem, särskilt bland de äldsta, är så allmänt hållna att det inte framgår vilken del av det samiska området som åsyftas; det är i sig ingenting som hindrar att dessa källor bl a eller enbart handlar om samer i mellersta Skandinavien. Att de äldsta kända uppgifterna om samiska förhållanden utgår från begreppet *finn*, visar i vilket fall att de via nordbor gått ut genom världen.

Källornas syn på samerna kan sägas skifta alltifrån de äldsta, avfattade av avlägset boende, som ger t ex samer och svear samma utrymme och värde, till de yngsta, västnordiska, som istället ger 'motpartens' syn på en kultur, där säkerligen de från nordisk kultur avvikande dragen stereotypiserats och överbetonats. Samerna själva har inte haft något skriftlig tradition, varför bilden med nödvändighet blir 'partisk' och ensidig.

År 98 nämns samer för första gången i bevarade skrivna källor. Det är hos den romerske historieskrivaren och ämbetsmannen Publius Cornelius Tacitus (ca 55-120), i hans *Germania...*, "Bok om Germaniens historia och geografiska läge". Han har också kallats "den samiska folklivsskildringens fader" (Carpelan 1987). Tacitus kallar samerna *fenni*, en latinisering av 'finnar'. Också *suiones*, svearna, omtalas här för första gången. Beskrivningarna av svearna och samerna har getts ungefär samma längd och tyngd. De tycks vara de två nordligaste folk som skildras (Tacitus 1961).

Den store grekiske geografen m.m. Klaudios Ptolemaios (ca 85-ca 160), verksam i Alexandria, nämner i sin *Geographia* omkring 150 e Kr sju folk på ön *Scandia* vid namn. Han uppger att *Finnoi* bodde i norra delen av ön (Collinder 1980:197).

Jordanes: *Getica*, år 551

Den gotiske historieskrivaren Jordanes' arbete *Getica*, "Om goternas ursprung och gärningar", är skrivet på (barbariskt) latin, och är ett sammandrag av Cassiodorus' stora gotiska historia. Jordanes nämner en rad olika folk som bor på ön *Scandza*, Skandinavien. Jordanes' uppgifter anses tillförlitliga.

Den som främst behandlat hans *Scandia*-kapitel är J. Svennung (1960, med översättningen nedan, 1964a,b, 1965, 1967; jfr Collinder 1980). I det skildras först de tre stora folken på 'öns' nordligare del:

I dess norra del bor folkstammen *Adogit*, om vilken berättas, att den mitt på sommaren har ständigt dagsljus under fyrtio dygn, å andra sidan vid midvintertiden saknar klart ljus under samma antal dygn. — — —

Andra stammar där utgöra [*Sc*] *Rerefennae*, som ej söka sitt uppehålle av jordens gröda, utan leva av vilda djurs kött och fåglars ägg; där läggas så stora kullar i träskan, att de både föröka stammen och ge folket dess lystmäte rikligen. Och en annan stam bor där, *Suehans*, vilka liksom thyringarna ha utsökta hästar. Dessa äro det också, som tack vare sina handelsförbindelser genom oräkneliga andra stammar för Roms behov exportera skinn med lasurstenens färg; de äro berömda för skinnens sköna mörka färg: samtidigt som de leva utfattiga, äro de ytterst förmöget klädda.

Adogit anses vara en felskrivning för *alogit*, d.v.s. *halogit*, 'folket i Håloga-land' (så kallades vid den historiska tidens början det norska kustområdet från Trøndelagsgränsen i söder till trakten av Tromsø i norr). *Screrefennae* anses allmänt vara en felskrivning för *Scretefennae*, *Scridifinnæ*, el. dyl., dvs 'skridfinnarna', samerna. *Suehans* är en gotisk namnform för svear.

Dessa uppgifter torde ha kommit till Cassiodorus från Priskos, troligen via Ablabius. Denna östliga, litterära källa har utförliga karakteristiker för varje folk. Det var Nordnorges och samernas rika skinnmarknad, pälshandeln som var orsak till intresset. Den fylligaste skildringen har svearna jämte sina handelspartners hålogaborna och samerna fått. Beträffande dessa tre folk har det alltså ej saknats detaljerade skildringar i de östliga källor, som stod till buds.

Omedelbart därefter i texten följer en rad stammar i södra Sverige och Norge. Något förvirrande kan det först te sig att Jordanes nu återigen omtalar samer och svear, men med något andra namnvarianter: *finni mitissimi*, 'de kortvuxna/mindre (el. milda) samerna', och *sueticum*, en latiniserad form av 'svear':

Därpå följer en massa av olika folk: *Theutes*, *Vagoth*, *Bergio*, *Hallin*, *Liothida*. Dessas hemland är allesammans släta och bördiga ... Efter dessa komma *Ahelmil*, *Finnaitthae*,

Fervir, Gauthigoth, ... Därefter Mixi, Evagre, Otingis. Utanför dessa bo Ostrogothae, Raumarici och Ragnaricii, de mycket [kortvuxna]/fredliga Finni, som äro [mera kortvuxna]/fredligare än alla Scandzas innebyggare, likaså deras likar Vinovilothe. Suetidi äro inom detta folk kända för att vara resligare än de övriga i fråga om kroppslängd, ...

I jämförelse med de resliga svearna tycks tolkningen 'kortvuxna' mest logisk.

Uppgifterna om *finni mitissimi*, *vinovilothe* och *suetidi* ser Svennung som en helhet, som Jordanes fått från Cassiodorus efter en sjöfarande, troligen via Ablabius, alltså en västlig, muntlig källa. Han antar att uppgifterna varit knutna till den kända gamla tvärvägen över Kölen.

Geticas andra källa för Skandinaviska halvön tycks vara en berättelse av en resenär, som seglat längs Skandinaviskens kust (från Skälderviken i söder till Romsdal i norr, enligt Svennung 1965, som också säger att inlandbefolkningen ej omtalas; Svennung vill dock i motsats till de flesta andra forskare inte placera Theustes i Tjust; gör man det, tycks hela Götaland ha kringsegats, från Östergötlands kust och först söder ut, sedan runt Skåne mot norr längs västkusten).

Finni mitissimi placeras alltså i gränstrakterna mellan götar, raumar och ranrikingar, dvs i Marker, Dal, Värmland, Eidskogen och Finnskogen och *vinovilothe*, som liknar dessa *finni*, eventuellt i Östfold (Olsen 1991:46ff). Det stämmer bra med de nya arkeologiska inventeringsresultaten från Värmland (jfr Magnusson 1992 m fl). Svennung hade på 1960-talet inte möjlighet till en sådan jämförelse, och skriver också (1967:92): "Hier in den Getica an Finnen in der schw. Provinz Värmland zu denken ist sinnlos; sie kamen erst in der 2. Hälfte des 16. Jhs als Immigranten dorthin." Med det sista går han dock ifrån sin egen genomgående översättning av Jordanes' finnar och skridfinnar med 'lappar', och gör en helt ologisk jämförelse med nyare tidens finska invandring till Sverige. På sin karta har han placerat Jordanes' finnar och skridfinnar i allra nordligaste Sverige.

Prokopios: De Bello Gothico, ca 550

På latin skriver den östromerske/bysantinske historieskrivaren Prokopios (1963), ca 550, född i Césarea i Palestina, och framför allt verksam i Konstantinopel. I sin *De Bello Gothico* II.15. berättar han följande:

Thule är en ofantlig ö, väl tio gånger större än Britannien, men på stort avstånd därifrån åt Norden; till största delen obebodd; den bebodda delen skiftad emellan tretton stammar, var under sin konung. Där sker en förunderlig sak alla år. Vid sommarsolståndet går solen på 40 dygn icke ner; tvärtom efter sex månader, vid vintersolståndet, är den under lika många dygn icke synlig, utan natten är beständig. ... Utav alla nationer som bebo Thule är Skridfinnarna de enda, som för ett liv, ej olikt djurens, utan ordentlig klädnad och föda. Jakten gör tillfyllest för båda könen, då skogarna, här större än någonstades, och de ganska höga bergen erbjuda en ofantlig mängd djur. De leva av deras kött, och klä sig i hudar, som, hopfästade med djursenor, kastas omkring kroppen. Ej heller ge de sina barn di, utan då kvinnan går på jakt, hänger hon det nyfödda barnet, uti hudar invecklat, i ett träd, och ger det ett stycke djur-märg i munnen. – Men de övriga Thuleborna ha seder, ej mycket olika andra folkslags. ...

(efter Geijer 1825:86f, stavn. moderniserad; nyare översätt. skall dock finnas.)

Prokopios säger alltså uttryckligen att *Skrihifinoi* är det enda 'vilda' folket (*ethnos*) i Thule, dvs Skandinavien (Prokopios 1963:217). Även här har 'skridfinnarna' rang av eget folk.

Paulus Diaconus: De Gestis/Historia Langobardorum, ca 780

Den langobardiske historieskrivaren Paul Varnefrid (Paulus Diaconus 1971) var en av förgrundsgestalterna i Karl den stores akademi. Han nedtecknade omkring 780 e Kr i Italien sin krönika om langobardernas historia åren 568-744, *De Gestis/Historia Langobardorum*, på latin. I den första bokens första kapitel talas om utvandringen från ön Scandinavia, och något förunderligt längst bort mot nordväst i Germanien. *Scritobini*, *Scritovinni*, 'skridfinnarna', avser tydligt samerna (Itkonen 1959). De är det enda folk som omtalas här:

I närheten av denna plats bor skridfinnarna; så kallas nämligen detta folk. Hos dem försvinner inte snön ens på sommaren, och liksom man överhuvud taget har svårt att skilja dem från djur så lever de inte av något annat än rått kött från markens djur, och av dessas ludna skinn förfärdigar de sig kläder. Deras namn kan härledas av det barbariska språkets

ord för hoppa. Ty i det de hoppar fram hinner de ikapp de vilda djuren med hjälp av ett krökt trästycke, som de skickligt format till att likna en båge. Hos dem finns ett djur som inte är mycket olik en hjort; av dettas skinn, tätt bevuxet med hår som det var, har jag sett en klädnad som liksom en tunika räckte ner till knät, en sådan som de nyss nämnda skridfinnarna använder. I dessa trakter ser man under några dygn vid sommarsolståndet också på natten det klaraste solskenet, och dagarna är där mycket längre än annorstädes; ...

(Paulus Diaconus 1971:16f.)

Det är den veterligen första beskrivningen av skidor vi möter här, liksom av renen och dess produkter, en kolt av renpäl, i samiska sammanhang.

Av dessa källor att döma bör samerna då ha haft en viss betydelse, och varit förvånansvärt väl kända i Europa. Alla de äldsta författarna som beskriver Skandinavien talar om 'finnar' eller 'skridfinnar' när de räknar upp de folkslag som bor här.

Alfred av Wessex, Ottar: i tillägg till Orosii världshistoria, ca 890-talet

De tidiga anglosaxiska källorna – tilläggen hos Orosius, de fornengelska dikterna Beowulf (1950) och Widsith (1962) – talar om samer under benämningarna *Finna*s och *Skridefinna*s. Beowulf-kvådet är troligen från slutet av 800-talet eller början av 900-talet, eller ännu senare, från början av 1000-talet, varifrån den äldsta handskriften daterar sig (Krag 1991:32f).

Det har varit en gängse och felaktig uppfattning att medeltida och forntida skribenter "entydigt" placerar samerna i den nordligaste nord. Men det stämmer inte om man verkligen läser vad som faktiskt står skrivet. Alfred av Wessex säger helt tydligt i den beskrivning av norra Europa som han på 890-talet lät lägga till sin översättning av Orosii världshistoria, att *skridefinna*s håller till strax norr om svearna, är ett grannfolk till dem:

Svenskerne har syd för sig havarmen (og) Osti (texten oklar), og mod øst sarmaterne; og nord for dem hinsides ødemarkerne er kvenernes land; og mod nordvest er skridfinnerne; og mod vest nordmændene.

(Lunds övers., i Ottar 1983:20; i motsvarande engelska översättning översätts *Osti* med 'Östersjön', se Fell i Ottar 1984:18.)

Den norske storbonden Ottar berättar så för kung Alfred att *Finna*s bor 'öster om Nordmannaland', dessutom att det norr om Nordmannaland bor enbart *Finna*s. Forskarna har läst det sista, och ej beaktat det första (Olsen 1991):

... han sagde, at nordmændenes land var meget langt og meget smalt. Alt det af det, som kan bruges til græsning eller til dyrkning, ligger ved havet, og selv det er nogle steder meget stenet. Og der ligger vilde fjelde mod øst, oven over og langs med det dyrkede land. I disse fjelde lever lapperne. --- Hinsides fjeldene grænser Sverige op til den sydlige del af landet, langt op imod nord, og kvenernes land grænser op til landet i nord.

(Lunds översättn. i Ottar 1983:22f)

Här möter alltså återigen såväl termen *Skridefinna*s, som *Finna*s. Alfred av Wessex själv använder *Skridefinna*s, medan Ottar konsekvent säger *Finna*s (5 ggr). Man kan tänka sig att den förra formen mera representerade en litterär tradition, det senare istället den muntliga, gängse i dåtidens Norge. Det skulle i så fall kunna överensstämma det med bruket hos Jordanes, på 500-talet.

I skildringen av samer i Nordnorge talar Ottar bl a om tama renar och om det samiska språket.

Adam av Bremen: Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum, ca 1070

Den tyske prästen magister Adam sammanställde ca 1070 på uppdrag Hamburg-Bremens ärkestifts historia i fyra böcker. Han förde i efterhand in vissa anteckningar, s k skolier, i sitt exemplar; sådana fortsattes senare att föras in. (För den latinska grundtexten se Adam von Bremen 1961; för den svenska översättningen, av E. Svenberg, se Adam av Bremen 1984.)

Bok IV är en geografisk sammanfattning av det område som ärkestiftet ansåg vara sitt missionsområde. Man ville visa den samtida kristenheten vilket betydande område det fanns norröver. Adam talar där om *Scritefini* (nämns 3 ggr i bok IV, kap. 24-25; se Adam av Bremen

1984:221, jfr sid 287 not 673,676,680):

IV:24 Inter Nortmanniam et Sueoniam
Wermilani et Finnedi degunt, et alii;
qui nunc omnes sunt christiani
respitiuntque ad Scaranensem
ecclesiam. In confinio Sueonum
vel Nortmannorum contra boream
habitant Scritefini, quos aiunt
cursu feras preterire; civitas
eorum maxima Halsingland ^S. Ad
quam / primus ab archiepiscopo
designatus est Stenphi episcopus, ...
Preterea sunt alii numero carentes
Sueonum populi, de quibus ad
christianitatem conversos
accepimus solos Gothos,
Wermilanos et partem
Scritefingorum, vel qui illis
vicini sunt.

IV:25 Igitur ut brevem Sueoniae vel
Suediae descriptionem faciamus,
haec ab occidente Gothos habet et
civitatem Scaranem, a
borea Wermilanos cum
Scritefingis, quorum caput
Halsingland, ab austro
longitudinem habet illius Baltici
maris, de quo ante diximus. ... ab
oriente autem Ripheos montes
attingit, ubi deserta ingentia, nives
altissimae ...

S = Skolie 137:

Halsingland regio est
Scritefingorum, sita in altissimis
montibus, qui Riphei dicuntur, ubi
nix perpetua durat.

Mellan Nordlandet och sveonerna
land bor värmlänningar,
finnvedingar och andra folk. De är
nu alla kristna och hör till
Skarakerkan. Norrut i gränslandet
mellan sveoner och nordmän bor
skridfinnarna, som påstås löpa
fortare än vilda djur. Deras stora
samhälle heter Halsingland, för
vilket ärkebiskopen utsåg Stenfi som
den förste biskopen, ...
Förutom de nämnda finns det
tallösa andra svenska stammar, om
vilka vi vet att endast
götarna, värmlänningarna
och en del av
skridfinnarna har blivit omvända till
kristendomen.

Jag skall nu ge en kort beskrivning
av sveonernas land eller Sverige:
i väster innefattar det götarna
och samhället Skara, i
norr värmlänningarna med
skridfinnarna, som styrs från
Halsingland, i söder det förut
omtalade baltiska havet i hela dess
längd. ... I öster slutligen gränsar
det till de ripheiska bergen, där det
finns väldiga ödemarker och höga
snömassor ...

Halsingland är skridfinnarnas
land, beläget i de höga bergstrakter,
som kallas ripheiska, där det
ligger evig snö.

Den viktiga uppgiften att Stenfi lyckades omvända många genom sin predikan: "[Denne vann genom sin predikan många bland dessa folk.] Förutom de nämnda ..." har dock tappats i översättningen (Brink 1990:140).

I bok IV, kap. 31(32), berättas att de som bor på andra sidan polcirkeln (*trans arctoam plagam*) är så framstående i magiska konster och besvärjelser att de påstår sig veta, vad varje människa företar sig runt om i hela världen. Här kan knappast några andra än samerna kan åsyftas (Strömbäck 1935:201).

I bok IV, kap. 25, talas det om att danske kungen berättat att "det från bergstrakterna till slättlandet brukade komma ned människor som var småväxta men som svenskarna hade svårt att hålla stånd mot på grund av deras kroppskrafter och snabbhet. --- (och) förhärjar de hela landskapet". Svenbergs åsikt (i not 680) att "Adam här redogör för nomadiska samiska folkgruppers angrepp på en fast bosatt befolkning" tycks dock mindre trolig: dels har uppgiften närmast sagokaraktär och det sägs inte vilket eller vilka folk som åsyftas, dels strider det emot allt vi känner till om samisk kultur.

Adam har flera anspelningar på eventuell samisk hedendom apropå Olav den helige. Anne Lidén har gjort mig uppmärksam på att också andra omnämnanden om hedendom kan peka mot samisk

hedendom.

Adam anses vara en tillförlitlig källa. Hans folkslags- och lokalitetsangivelser visar sig t o m vara ännu mera pålitliga än man tidigare menat (Nyberg 1984). Adam har för sin tid sett ovanligt källkritiskt på sin omvärld. Ställd mot arkeologiska fakta är hans beskrivning ganska tydlig (Ambrosiani 1985). Det enda man har haft orsak att korrigera något är Adams väderstreck. Det han betecknar som norr måste uppfattas som vad vi i dagligt tal kallar väster, egentligen nordväst, osv. Det innebär att väderstrecken måste uppfattas så, att götarna finns i söder, värmlänningarna och skridfinnarna i väster, baltiska havet i öster och de snöiga bergen i norr (Nyberg 1984:317-323).

"I själva verket rör det sig uttryckligen om att Adam i anslutning till den antika geografin uppfattar det baltiska havet, Östersjön, från Skagerak till Skytien som ett öst-västligt hav" (Ambrosiani 1985:27). Man kan jämföra med t ex Ptolemaios' kartor. Då fungerar Adams riktningssangivelser bättre.

Adam har ett relativt fast språkbruk: *Sueonia* och *Sueones* avser i första hand Svealand, *Suedia* och *Suedii* i regel Sverige inbegripet Götaland, Värmland och Norrland. När det gäller geografiska förhållanden bör hans sagesmän vara relativt tillförlitliga (Ambrosiani 1985). Termen Svea-land är dock litet missvisande, då den endast betecknar dess östra del, ej Värmland.

På samma sätt har Adam två begrepp för 'Norge', *Nortmannia*, nordmännens land, och *Norvegia* (med olika stavningsvarianter); det förra höll under Adams tid på att gå ur bruk, för att ersättas av det senare (Nyberg 1984).

Hur ser då Adam på relationen mellan svear/svenskar och skridfinnar? Först sägs att skridfinnarna bor mellan svear och nordmän, dvs mellan ungefär dagens östra Svealand och 'Norge' (vad det nu exakt innebär), alltså utanför Svea-land.

Så sägs att en del av skridfinnarna har blivit kristna, och de uppges (liksom värmlänningarna och göterna) 'bo på sveonernas område' (Nyberg 1984:322), egentligen 'tillhöra Svea-folken'. Här måste dock Adam avse det vidare Sverige-begreppet, eftersom han just innan talat om t ex värmlänningarna som boende utanför 'Svea-land'.

Värmlänningarna sades bo västerut, men "det språkliga sammanhanget i satsen behöver inte förstås så, att man skulle ha meddelat att också skridfinnarna bodde västerut, då de endast nämns i egenskap av grannfolk" (Nyberg 1984).

Skridfinnarnas stora 'samhälle' är Hälsingland, säger Adam. Under äldre medeltid förstods med Hälsingland allt land fr o m det nuvarande landskapet med detta namn, runt Bottenviken ända till Ule älv och Ule träsk (Gallén 1968:128f m fl förf, se Zachrisson 1984:3).

Adam känner inte till något landskaps- eller folkslagsnamn påminnande om de två landskap vi kallar Västmanland och Dalarna; den äldsta kända beteckningen på Dalarna är Valles, dvs en latinsk översättning av namnet. "Det är därför rimligt att föreställa sig, att Adam har fått upplysning om ett stort, obestämt, ännu bara delvis kristet folk angränsande till värmlänningarnas områden. ... Vi får föreställa oss Västmanland och Dalarna – utom Särna och Idre, som hörde till Norge – som en del av det område, där det okända folket 'skridfinnar' ... bodde" (Nyberg 1984:323).

Uppgiften att en del av samerna redan var kristna är av största intresse, och behöver inte alls betvivlas. Nyberg går nämligen så långt som att säga att "tolkningen av skridfinnarna som samer strider mot Adams vittnesbörd ... Så vitt man vet var inga grupper av samer kristna vid denna tidiga tidpunkt." I det fallet torde Adam vara tillförlitlig; han är entydig på den punkten.

Stenfinn är ett nordiskt namn. Man har därför antagit att han varit nordbo (Lundén 1983:270), t o m same (Olsen 1991). Egennamn på Finn hos Snorre syftar t ex många gånger på samer (se nedan).

Adams uppgift att ärkebiskopen, Adams egen arbetsgivare, sände Stenfinn-Simeon till Hälsingland som den förste biskopen för skridfinnarna, är omdiskuterad (Nyberg 1984). Två 1100-talsdokument, där det talas om Skridfinlands biskopskyrka vid sidan av Hälsinglands, kan möjligen stödja Adams uppgift om ett norrländskt biskopsdöme med tyngdpunkt i 'Hälsingland', tillkommet under 1000-talet (Hellström 1971; jfr Lundén 1983:271).

I ett brev från påven Innocentius II år 1133, där Hamburgs metropolitänrätt över olika biskopsdömen slås fast, talas det om "... episcopatus Dacie, Swedie, Norueie, Farrie, Gronlondie, Halsingaldie, Islandie, Scrideeuindie et Slauorum ...", biskopsdömena i Danmark, Sverige,

Norge, Färöarna, Grönland, Hälsingland, Island, Skridfinland och bland slaverna. En liknande uppräknings finns i ett brev från kejsar Fredrik år 1158; det är samma folks 'ecclesiae' som räknas upp, bland dem 'Scredeuindonum', skridfinnarnas (Hellström 1971:63-71).

Eidsivathingslag och Borgarthingslag, före ca 1120

Det fanns två centrala områden i Östnorge (sydöstra delen av Norge). Det var Vik, kustområdet mellan Göta älv i öster och halvön Rygjarbit på västra sidan Oslofjorden, och Oppland, inlandsområdet mellan svenska gränsen och fjällen i norr och väster. Bägge var i sin tur indelade i mindre områden, varav några redan är nämnda hos Jordanes. Fjälltrakterna i Östnorge väster om Gudbrandsdalen och låglandsområdet låg utanför det gamla fylkessystemet; Telemark och de mindre dalgångarna väster om Ringerike och Vestfold tillhörde inte något av de norska lagtingen under tidig kristen tid (Halvorsen 1987:55,58).

På 1200-talet var det två lagsagor i Östnorge. Eidsivathingslag bestod av de fyra stora Opplands-områdena Hedmark, Raumarike, Hadeland, och Dalar (=Gudbrandsdalen). Kustområdet hörde till Borgarthingslag (Halvorsen 1987:59). Av dessa två östnorska områdens gamla lagar är endast deras *kristinn réttir*, Kristenrätter, som bevarats. De anses ha nedtecknats före ca 1120. De är de enda kända nordiska lagarna som har ett förbud mot att *trúa á Finna, fara til Finna* (ell. *Finnmerkr*) och *gera finnfara* (uppsöka samer), *at fara á Finnmerkr at spyrja spá* (att fara till samernas område för att låta sig spås). Att göra detta är *úþóta verk*, kan inte sonas med böter (Nesheim 1970b; Borg. I:16. II:25, III:22; Eids. I:45, II:34), närmare bestämt:

Ingen skal tro på finner eller trollkvinner eller på 'vitt' eller blot eller rot eller det som hører den hedenske side til, eller søke seg bot der. Men om en mann farer til finner og blir kjent skyldig i det, da er han utlaeg [laglös] og fredløs og har forbrutt alt sitt gods ...

(ur Eidsivathingslag)

Vitt är ett germanskt ord, som på fornnordiska betydde 'trolldom', särskilt med trumma. Det gammalnorska *finnvitka* innebar att utöva trolldom på det samiska sättet (Mundal ms:6,16). *Rot* betyder 'trollrot'. Faran för samisk schamanism måste ha varit mera akut på Östlandet än på Vestlandet, varifrån sådana förbud inte är kända från lagarna (Strömbäck 1935:204f; Bergsland 1975:29ff; Halvorsen 1987:59). Dessa belägg för samer i (syd)östra Norge anses ha särskild tyngd (Rolf Nygren, Uppsala universitet, muntl. medd. 1991; Mundal ms).

Historia Norvegiæ, ca 1190

Historia Norvegiæ (1969; i fortsättningen förkortad H. N.) är en Norge-beskrivning och krönika över de norska kungarna fram till år 1015, skriven på ett konstfärdigt latin. Författaren är okänd (för den latinska grundtexten se Storm 1880:82ff; den norska översättningen/A. Salvesen).

De norska namnen i H. N. visar att texten går tillbaka på en grundtext på nordvestlandskt mål. H. N. och Ágrip bygger i mycket på samma källa (Steinnes 1948:4,35,51). Författaren till H. N. ger mycket mer information om Östnorge än om någon annan del av landet (Halvorsen 1987:62). H. N. representerar en historisk tradition som är oavhängig av den isländska sagan (Holtsmark 1961:585ff). H. N. räknar Jämtland utanför Norge – krönikan handlar enbart om det dåtida riket Norge (jfr Hanssen 1949:8).

Inledningskapitlet har rubriken *Her begynner første bok om Norges historie*, och börjar:

Norge --- er delt på langs i tre belter hvor folk kan bo. Det første og bredeste beltet er kystbeltet; det andre, mindre beltet kalles Opplandene; det tredje beltet er fullt av skoger hvor finnene bor, men uten å pløye jorden.

Ur beskrivningen i det kända kapitlet om samerna anför avsnitten nedan (den svenska översättningen av G. Bäärnhielm, för publicering i Fornvännen; jfr Nesheim 1970b):

De Finnis

Est igitur vastissima solitudo affinis Norwegiæ, dividens eam per longum a paganis gentibus, quæ solitudo Finnis et bestiis incolitur, quarum carnibus semicrudis vescuntur et pellibus induuntur.

Om samerna

En väldig ödemark gränsar således till Norge och håller detta land långt fjärran från de hedniska folken; denna ödemark bebos av samer och vilda djur, vilkas kött de [samerna] äter halvrått och vilkas skinn de

Sunt equidem venatores peritissimi,
 solivagi et instabiles, tugurea
 coriacea pro domibus
 insidentes,
 Quae humeris inponentes levigatis
 asseribus pedibus subfixis
 (quod instrumentum ondos
 appellant) et per condensa nivium
 ac devexa montium agitantibus
 cervis cum conjugibus et parvulis
 ave velocius transferuntur. Est enim
 illorum incerta mansio, prout
 copia ferarum tempore instante eis
 dictaverit venationis loca. Ibi
 infinita numerositas bestiarum, scilicet
 ursorum, luporum, lyncum, vulpium,
 sabelorum, lutrearum, taxonum,
 castorum.
 ... Sunt etiam apud Finnos
 scuriones quam plures ac mustelæ,
 de quarum omnium bestiarum
 pellibus regibus Norwegiæ, quibus
 et subjecti sunt, maxima tributa omni
 anno persolvunt.

kläder sig i. De är synnerligen
 skickliga jägare, ensamvandrare och
 nomader som bor i skinntält
 [handskrift B har nävertält] i stället
 för hus; dessa tar de på ryggen,
 fäster avjämnade bräder under
 fötterna (vilket redskap de kallar
 andor), och förflyttar sig snabbare
 än fågeln körande med renar jämte
 hustrur och barn genom snödrivor
 och över bergssluttningar. Ty deras
 vistelseort är föränderlig eftersom
 tillgången på vilt för stunden avgör
 deras jaktmarker. Där finns en
 oändlig mängd vilda djur såsom
 björnar, vargar, lodjur, rävar,
 mårdar, uttrar, grävlingar, bävrar.

... Det finns också hos samerna
 åtskilliga ekorrar och hermeliner,
 och av alla dessa djurs skinn har de
 varje år erlagt stora tributer till
 Norges konungar, vilkas undersåtar
 de är.

En utförlig skildring om samernas trolldom följer så. Några av samerna äras nästan som profeter, sägs det; och att de

genom den orene anden som de kallar *gand* uttalar många spådomar om framtida händelser när man frågar dem; från fjärran trakter lockar de på ett vidunderligt sätt till sig eftertraktade ting och dolda skatter.

En gång ... bredde en trollkarl ut ett kläde, på vilket han satt och förberedde sig till vanvördiga trolldomsgaldrar, höll upp ett kärl som liknade ett såll i sina uppsträckta händer, besatt med bilder av valar och renar med tyglar och skidor jämte en båt med åror, vilka åkdon denne djävulske *gand* skulle använda i snödrivorna, över bergssluttningarna och sjöarnas djup.

Slutligen berättar H. N. att samerna är så framstående i trolldom att de, när de fiskar tillsammans med kristna, med hjälp av en krokstav (*unco*) drar till sig fisken från de kristna (jfr Adams uppgift; Strömbäck 1935:78).

Norge delas alltså i tre zoner, på längden, från väster till öster räknat: kustlandet, upplandet och skogslandet. Längst i öster är *silvae Finnorum*, 'samernas skogar'. Det är uppenbarligen den södra, breda delen av Norge som åsyftas; det visar benämningen Oppland för det 'mindre bältet'. Såväl Jordanes och Adam som H. N:s författare placerar alltså 'finnar' i gränstrakterna mellan Norge och Sverige, inte bara i norr, utan också i söder.

Oddr Snorrason munkr: Ólafs saga Tryggvasonar, ca 1190

I Odds Olavssaga berättas (utförligare än hos Snorre) om hur Olav Tryggvasson vid sin ankomst till Norge en natt beger sig upp till ett fjäll i närheten av Trondheim, där en samisk spåman bor. Denne röjer de anslag mot kungens person som håller på att förberedas samt profeterar om kommande händelser (Strömbäck 1935:200). Uppgiften att Olav Tryggvason spåddes av en same från Tjalvehålan vid Agdenäs, vid Trondheimsfjordens utlopp, finns också (Mundal ms:15).

Ágrip, 1190-talet

Ágrip är den äldsta kända översikten över Norges historia på norska, skriven i Trøndelag, rimligen av en man därifrån. Den nämner Svási 'finnkonge' (samisk kung eller hövding) som bodde i en 'gamme' (samisk kåta) vid kungsgården vid Tofte i Dovre (Oppland), och hans dotter Snöfrid. Av beskrivningens detaljer framgår tydligt att författaren varit på platsen: han berättar nämligen att kung

Harald Hårfager hade gett en 'finn' tillåtelse att "at setja gamma sinn annan veg brekkunar á Thoptyn", dvs "att sätta sin kåta vänd mot jökeln på Tofte". Beteckningen 'finnkonge' måste ha varit ett känt begrepp i Tröndelag då Ágrip blev till, och man måste ha lagt en bestämd mening i ordet. Den organisation av ett samiskt samhälle som det talar om, förutsätter därtill att ett större antal samer fanns i området (Salvesen 1980:141f; jfr Halvorsen 1987:62).

I Ágrip uppträder också sejdmannen Rögnvald Rettelbeini, son till Snöfrid i förbindelsen med Harald Hårfager. Om Rögnvald sägs det att "han bråddes på sin moder; kallades sejdman, d.v.s. spåman, och var bofast på Hadeland, sejdade där och blev kallad trollkarl" (Strömbäck 1935:199).

Saxo Grammaticus: Gesta Danorum, ca 1200

Den danske prästen och historieskrivaren Saxo (Sakse) använder i sin stora *Gesta Danorum* – Danernas historia – (på latin) såväl termen *Lappia*, i '*utraque Lappia*', de båda lappmarkerna (tydligt i Sverige respektive Finland), som *Finnia*, 'Finnmark' (jfr Collinder 1965):

Finnerne er nogle Folkeslag i det høje Nord, ... de er flinke til Vaabenbrug, og ingen andre Folk er saa færdige i at skyde med Bue; de bruger store tykke Pile i Kampen. De lægger sig ivrigt efter Trolddom og er ypperlige Jægere. De har ingen faste Opholdssteder, men flytter idelig rundt og fæster Bo hvor de finder Vildt. Paa krumme Skier farer de ilsomt over snedækte Aase.
(Saxo 1911:269, Olriks översätn.)

Saxo låter en 'finn'skatt instiftas av en svensk kämpe Arngrim, som efter sin seger över de trollkunniga samerna genom lag bestämmer att var tionde man av dem vart tredje år skall betala en vagnslast djurhudar i skatt (Saxo 1911:269). Hans vanliga benämning på samer är alltså 'finn'. Dessutom förekommer i inledningen varianten 'skridfinnar' en gång. Dessa sägs bo i öster, ungefär i nuvarande Finland, och beskrivs som "ivrige Jægere, som paa deres mærkelige Skier færdes over uvejsomme Fjælde ..." (knappast Finlandsnatur, med desto mer av Norges), och "De købslaar med Naboerne, og de Varer, de handler med, er Pelsværk" (Saxo 1911:22f).

Saxo säger att samerna med iver ägnar sig åt trolldom. Förmodligen är också den trollkunnige Rostiophus, till vilken Oden vänder sig, att uppfatta som same; hans namn är R. Phinnicus (Strömbäck 1935:201, not 1).

Den poetiska eddan

Enligt allmän uppfattning skapades eddakväderna under skedet 850-1200, men bakom de befintliga dikterna kan ligga äldre dikter om samma ämnen.

Völundskvædet anses vara ett av Eddans äldsta, medan dess prosainledning gott kan vara trehundra år yngre (Collinder i Den poetiska Eddan 1972:15,32ff). I prosainledningen till kvädet omtalas att mästern Völund och hans bröder Egil och Slagfinn var söner till en *finnakonungr*, en 'samekonung'. I själva kvädet återfinns namnet Slagfinn på den ene brodern. Här beskrivs vidare Völund som "den skarpögde skytten" och det sägs att han skidade (Collinder i Eddan 1972:126,304). Brodern Egil har tydligt varit en känd sagogestalt, för det hänvisas till honom som bågskytt i en 'lausavisa' som tillskrivs Eyvindr skaldaspillir (900-tal) och i en strof av Hallfredr vandredaskald (Halvorsen 1976: sp 351).

Snorre Sturlasson: Heimskringla (Norska konungasagor), 1230-talet

Den isländske historieskrivaren Snorre Sturlasson sammanställde ca 1230 sin historik över norska kungar från sagatid till år 1177 (Snorre Sturluson 1991, 1992). Den beskriver alltså händelser som utspelats före hans tid; vissa detaljer tycks dock mera stämma in på hans samtid än på den tid då handlingen försiggår.

Det är tydligt att Snorre väl kände till norsk historia och förhållanden (Halvorsen 1987:57,63). Därför är det av vikt vilka geografiska uppgifter han har om samer i södra Norge.

I Halvdan Svartes saga (kap. 8) låter kung Halvdan vid en julgästning i Hadeland ta fast en trollkunnig 'finn'. Hadeland ligger ca 5 mil norr om Oslo.

Snorre talar också om samer i Dovre (fjällområde mitt i södra Norge) i Oppland, under Harald Hårfagers tid; det är en variant av den händelse som tidigare beskrivits i Ágrip (jfr ovan). När kung Harald en vinter far på gästning i Oppland, låter han ordna julgästning för sig på Tofta. Då kommer Svåse, "den finne, som kungen hade lovat att sätta sin kåta på andra sidan backen". Kungen trolovar sig med Svåses dotter Snöfrid. De får fyra söner; en av dem är Rögnvald Rätelben, bosatt

på Hadeland. Han får Hadeland av sin far. "Han höll på med trolldom och blev sejdman" säger Snorre, och han blev av sin bror innebränd i Hadeland tillsammans med åttio sejdmän (Harald Hårfagers saga, kap. 25-26, 35). Hos Snorre kallas Rögnvald *finnr* eller *iötunn* (jätte), i Ágrip *finnkönungr*, i Flatöboken *duergr* (dvärg). Det är den viktigaste uppgiften om sejd i de egentliga Konungasagorna i Heimskringla. Snorre stöder sig säkerligen här på mycket gamla skaldestrofer (Strömbäck 1935).

I Olav Tryggvasons saga (kap. 62) talar denne på tinget i Tönsberg (några mil söder om Oslo) "och sade att alla de människor som man med säkerhet visste sysslade med galdrar och trolldom eller var sejdmän skulle drivas bort ur landet. Sedan lät kungen söka igenom bygden i närheten efter dessa människor och kalla dem alla till sig." En av dessa sejdmän var Eyvind Kelda ('källa'), sonson till Rögnvald Röttelben.

I Olav den heliges saga (kap. 82) talas det om en man som kallades Finn den lille, en opplänning, dvs från Oppland i södra Norge. Enligt andra sades han vara av 'finn'släkt. Han var en framstående skidåkare och bågskytt. Denne Finn den lille "hade länge varit i tjänst hos kung Hrörek ... han vistades ofta i följet med väpnarna". Det är ett exempel på att källorna någon gång talar om män som lever bland norrman, som norrman, men sägs vara av samisk härstamning (Mundal ms).

Vissa högtättade personer leder sin härkomst tillbaka till samer, som något att vara stolt över. Egennamnen *Finnr* och *Finni*, liksom sammansättningar därmed, tycks i källorna ofta direkt anspela på samer. Sådana namn tycks ha varit mycket populära i det gamla norska samhället, också i de högre sociala skikten (Mundal ms).

I episoden om Einar Tarmskälve i skildringen av slaget vid Svolder (Olav Tryggvasons saga, kap. 108), sägs: "Jarlen sade till den man, som några kallar Finn och några säger var finne, och som var en mycket god bågskytt ...".

Vilken än verkligheten varit bakom sagorna, är det rimligt att anta att sådana geografiska upplysningar skulle ha varit oförståeliga om det inte hade funnits samer i dessa områden vid den tiden (Salvesen 1980). Enligt de skrivna källorna har alltså det samiska området under denna tid nått längre söderut än idag.

I Heimskringlas första del, Ynglingasagan, talas om 'finn' dels i samband med episoden om Uppsalakungen Vanlande och Snjá den gamle, konung i 'Finland' och dennes dotter Driva (kap. 13), dels den om Uppsalakungen Agnes strid mot 'finnkungen' Froste (kap. 19; se mera nedan). Bägge utspelas under en mytisk sagatid.

Snorre ger mycket information specifikt om samer, ofta då han berättar äldre historier där 'finnar' inte nämns.

I den äldre västnordiska litteraturen syftar 'finnar' vanligen på samer på den Skandinaviska halvön – helt naturligt, eftersom det är här handlingar där 'finnar' är med i regel utspelas. Collinder översätter i sina svenska utgåvor av Snorres Edda och Den poetiska Eddan också genomgående 'finn' med 'same'. Det är däremot missledande att 'finn' i de aktuella svenska utgåvorna av Snorres Konungasagor, översättningarna av Emil Olson (1919-26) och Karl G. Johansson (del 1-2, 1991-2), genomgående översätts med 'finne', trots att bägge i fotnoter säger att textens 'finn' syftar på samer (Snorre ... 1922:137, not 2; Snorre ... 1992:352, not 100 jfr Snorre... 1991:312, not 14). Det framgår tydligt av sammanhanget vilket Snorre syftar på.

'Finnar' kan i de äldre källorna också syfta på invånarna i dagens Finland, då till stor del bebott av samer. Snorre använder vidare namnet 'Finnland' för att beteckna sydvästra delen av dagens Finland, och benämningen 'finnlending' en gång (Olav den heliges saga kap. 9).

I Magnus Barfots saga (**men inte enl Snorres version - vems istället? - E Mundal kolla i aug**) berättas det att samer brukade sälja skidor till nordmän, och i ett ordspråk heter det att "Snägliga snuggir, sveinar, kváðu finnar, áttu andra fala." ('Det ser ut att komma snö, pojkar, sa' samerna, de hade skidor att sälja'; Hætta 1980:11).

Snorres Edda, 1200-tal

I Snorres Edda (1983), i en anonym skaldevers, säger en skald att 'några personer lämnar det land som samerna brukade åka skidor över. I öster ser han berg. Skalden tycks fara till havs, f v b till Island. Det brukade man göra från Norge, inte från finnmark. det var inte vanligt att lägga ut från land så långt norrut – då skulle resan över öppet hav bli onödigt lång (Mundal ms:7).

Egil Skallagrímssons saga, tidigt 1200-tal

Denna saga baseras på äldre muntlig tradition och på Egils dikter. Han själv levde på 900-talet. Det är den enda isländska saga som visar en verklig kännedom om norsk historia och geografi. Här finns en intressant geografisk uppgift om dåtidens samer (kap. 14, Egil ... saga 1992:40, Johanssons översättn.):

Finnmarken är mycket vidsträckt. I väster ligger havet med stora fjordar och likaså i norr och i öster. I söder ligger Norge, och Finnmarken når nästan lika långt söder ut i det inre av landet som Halogaland i det yttre. Österut från Namdal ligger Jämtland och därefter Hälsingland och så Kvenland, Finland och Kirjalaland. Finnmarken ligger ovanför alla dessa länder, ... Igenom de ändlösa skogarna sträcker sig höga fjäll som kallas Kölen.

Enligt Egils saga gränsar alltså Finnmark till Hålogaland i väster, Jämtland och Hälsingland i söder och Kvenland, Finland och Karelen i sydöst. 'Kilir', dvs fjällkedjan som skiljer Sverige och Norge, är pluralis och betyder egentligen 'Kölarna'.

Jämtland räknas inte till Norge; författaren kan ha velat skildra förhållandena på Egils tid, eller betona Jämtlands självständiga ställning. När Snorre talar om svenska skatteindrivare i Trøndelag kan det också vara ett tecken på Jämtlands dubbla tillhörighet. Landskapet låg ju också under hela medeltiden under Uppsala ärkestift.

Orkneyingasaga, 1100-talets slut eller 1200-talet

Sagan är troligen författad i slutet av 1100-talet, men den finns endast kvar i en reviderad version från ca 1230 (Guðmundsson 1967). Här används ordet *lappir* för samer. De beskrivs som det folk som bor 'bakom' Finnmark, dvs söder därom, och öster om Kölen (Mundal ms:2).

I inledningen berättas om det mytiska släktträdet till de historiskt kända Orkney-jarlarna. Släkten spåras tillbaka till jätten Fornjótr som kom från obebodda trakter i den högsta Nord. Han hade tre söner. Den yngste var Kari (nordanvinden). Kari hade sonen Frosti (frost), som i sin tur hade sonen Snær (snö), som i sin tur hade sonen Thorri (betydelsen är omdiskuterad, ev 'storm'). Thorri hade två söner, Norr och Gorr, och en dotter Goi. Från Gorr härstammade så småningom Orkneyjarlarna. (Namnen Norr, Gorr och Goi har ansetts kunna komma från ~~fjörkan~~, enl. Rask 1834:94.)

Goi försvann. Norr och Gorr letade i tre år efter sin syster. De väntade tills det blev snö, så att de kunde skida, och de jagade. De fann henne slutligen i Hedmark, där Hrolfr av Bjarg var kung, gift med denne. Han var son till jätten Svathi.

De flesta forskare har tolkat den genealogiska berättelsen som ett yngre tillägg. Men det är inte så säkert; det finns goda skäl anta att myten om Fornjótr och hans familj är förkristen (Sørensen ms).

Fagrskinna, ca 1230-talet

Fagrskinna är en isländsk krönika över de norska kungarna, också den sannolikt författad i Trøndelag. Här omtalas en 'finnakonungr' vid namn Möttull (jfr det samiska ordet för 'snö') i Trøndelag. Författaren visste mycket om det samtida Norge (Halvorsen 1987:63; Salvesen 1980:141).

Gränsbeskrivningar från 1200-talet: Jämtlands landsskrå 1240, gränsbeskrivningar från 1268, 1273

Dessa källor har uppgifter om gränsen "mellim Jæmtalandz ok Finmarkar ok Hælsingalandz" (se Norges gamle Love II:490; jfr NOU 1984:18 s. 76). Det sägs att jämtarna hade jakträtt till 19 rastir norr om Ström i Jämtland, dvs ungefär vid Vojmsjön, i trakten av dagens Vilhelmina (Bergsland 1975 vol I:34ff). Det innebär att till Finnmark vid denna tid räknades Ångermanälvens övre område och att jämtarna ägde (hade tagit sig?) jakträtten där (Hvarfner 1957:79,81).

I handlingen från 1273 nämns för första gången Gunnhild Snälla (Sniella) i Sollefteå (se Jämtlands och Härjedalens Diplomatarium 1943:7). Folkliga traditioner om henne var ännu levande på 1800-talet. Hon omtalas som 'lapp' eller 'finn', sades ha levt i nordvästra Ångermanland, och var känd för att i blixtfart (därav namnet *snäll*, 'snabb') i ackja fara fram efter sin tama älg (Nordlander 1902).

Grágás, Grette Asmundssons saga, ca 1300, m fl

Griðamál och *trygðamál* är fornvästnordiska edsformler, som brukades i samband med fredsfördrag, *grið* när man lovade tillfällig fred, *trygð* när man lovade varaktig fred.

Varianter av sådana formler är bevarade i den isländska lagboken *Grágás*, av vilken den tidigaste handskriften är från 1100-talet, och i sagan om Grette Asmundsson (kap. 72, se Grettis saga 1936), troligen skriven på 1200-talet. I den senare förekommer uttrycket "att fred skall råda där *finnr skríðhr, fura vex*" (samer skidar, tallar växer). Det är just p g a sådana uttryck som dessa uråldriga formler länge har ansetts vara åtminstone delvis av norskt ursprung (Bøe 1960). De beskriver de områden där dessa förhållanden rådde.

Fundinn Noregs, ca 1300

Fundinn Noregs är en mytologisk saga som är nära besläktad med Orkneyingasaga. Också här används ordet 'lapp'. Sagan handlar om kung Fornioter i Jotland (Finland eller Kvänland, öster om Bottniska viken) som hade tre söner, Hler (Ägir), Loge och Kare. Den sistnämndes son Frost var far till Snö den gamle, vars son Thorre hade två söner Nor och Gor, och en dotter vid namn Goa. Nor och Gor delade Norge sig emellan; Nor fick det fasta landet, Gor alla öar (Geijer 1825:460ff). Här berättas också om Finn-Alv, dotterson till jätten Trym från Vormar, som fick Alvheimar, dvs området mellan Göta älv och Glomma.

Det sydsamiska områdets geografiska utbredning före 1350, enligt de skrivna källorna

Enligt de fornvästnordiska skrivna källorna bodde alltså samer i södra Norge, främst i Trøndelag och i det inre av östra Norge. Detta har ifrågasatts av historikern Jørn Sandnes (1973, 1986), som har hävdade att den samiska befolkning som idag bor i Trøndelag och Hedmark flyttade dit norrifrån så sent som efter digerdöden på 1300-talet. Mundal (ms) utreder frågan och slår fast att för att komma till en sådan slutsats måste man bortförklara mycket i källorna. Samer bodde i södra Norge vid den tid då skrifterna ovan avfattades, och troligen också dessförinnan, säger hon.

Särskilt svårt är det att bortförklara de två kristenrätterna i lagarna. Vissa forskare har föreslagit att ordet *finnr* inte skulle ha använts enbart för samer, utan också för andra människor, kanske icke-germaner, som likt samerna levde av jakt och fiske. Men det stämmer inte med vad som sägs i skrifterna: här likställs *finnr* och *Finnmork*. Sandnes är böjd att tro att de förbjudna resorna till *finnar* gällde Nordnorge. Men ordet *finnmork* behöver inte nödvändigtvis vara ett fast områdesnamn; det kan lika gärna betyda en skog eller ett område där samer bodde. Det gammalnorska *mork* betyder 'skog' och 'gränsland'.

Det är tydligt att i Eidsivathingslag syftas på medicinsk hjälp, fortsätter Mundal. För sjuka människor måste det ha varit mycket obekvämt att resa från Östnorge till Nordnorge. I Gulathingslagen, för Västnorge, där samer enligt källorna inte bodde, talas inte om resor till samer. Det skulle ha varit mycket enklare att (sjöledes) resa därifrån till Nordnorge än från Östnorge. De *finnar* som omtalas i dessa lagar måste syfta på människor som bodde i närheten av, kanske i samma område som norrmännen, och dessa människor bör ha varit samer.

Att döma av andra skrivna källor än de västnordiska tycks samer ha bott långt söderut på den svenska sidan gränsen, öster om Kölen. Det framgår tydligt av det tidigare sagda: Jordanes återger på 500-talet en uppgift om *finni* i trakten av dagens Värmland. *Finni* skildras av Alfred av Wessex på 800-talet som ett grannfolk till svearna. Ottar berättar att de bor längs med och öster om norrmännens land. Detsamma säger Historia Norvegiæ's författare på 1190-talet. Adam talar på 1000-talet om samer som bosatta mellan 'svear' och 'norrmän', inte bara i norr, utan också i söder, kanske i dagens Dalarna och Västmanland.

Oberoende av dessa källor indikerar nu också arkeologiska inventeringar att större delen av Värmland under järnåldern varit bebott av samer (jfr norra Dalarna under 500-talet, och nordvästra Härjedalen under vikingatid-tidig medeltid, se kap. XX).

Overhuvud taget har samerna då varit en naturlig del av det norska samhället; medlemmar av de två kulturerna har levat i symbios, och i södra Norge har deras respektive områden säkerligen varit 'flätade in i varandra', utan skarpa gränser. Det tycks enligt källorna i någon mån också gälla Island och Sverige.

Ovan har tyngdpunkten helt naturligt lagts på nordiska källor. Som en jämförelse kan nämnas att det också finns vissa inslag i den finska episka folkdiktningen, som skildrar förhållandet mellan olika kulturer i dagens Finland, mellan samer där och andra. Vissa detaljer beskrivs mycket

konkret, t ex skidor, med höger- och vänsterskida, hur de smörjs med renfett, och säljs till 'kaupi', köpmän, med en nordisk term för dessa. När renar beskrivs, gäller det inte området Karelen. Samerna beskrivs som en befolkning som man är i kontakt med, man handlar med dem, men är samtidigt ganska rädd för dem.

Hur karakteriseras samerna på sydsamiskt område i de ovan behandlade skrivna källorna?

Hur skildrar nordborna och andra samerna, vad tas framför allt fasta på?

Jakt på pälsdjur, båge och pilar, fiske

Att samerna var otroligt skickliga jägare betonas genomgående i de skrivna källorna. Olika slag av pälsdjur som de jagar uppräknas (Historia Norvegiæ, nedan förkortad H. N.). Kläder av skinn framhålls (från Tacitus år 98 och framåt).

Samerna var berömda för sina pilbågar och skickligheten hos sina bågskyttar. Det är en återkommande stereotyp. Det finns ingen anledning att tro annat än att bågarna var av samma typ som nyare tidens 'Finnboge', en sammansatt båge, gjord av två olika slag av trä limmade samman (Kiil 1954). Den var av en asiatisk typ, och hade 50% större effektivitet än den nordiska.

Samernas pilar omtalas särskilt (t ex av Saxo). De norska kungarna Harald Hårdrådes och Sigurd Jorsalafars pilar kallas för 'samernas gåva' (enligt två isländska skaldedikter, se Mundal ms).

Att kvinnorna jagar tillsammans med männen, som det tycks på lika villkor, har frapperat redan forntidens sydeuropeiska skribenter (Tacitus och Prokopios). Det betonas också på 1100-talet (H. N.).

Då 'finnar' fiskade med "kristna" uppnår de bättre resultat än dessa (H. N.).

Skidåkning

Samernas mästerliga skidåkning omnämns gång på gång i källorna. Det är den vanligaste karakteristiken av dem. Från 700-talet (Paulus Diaconus) och framåt finns utförliga beskrivningar av skidor och skidåkning, och ännu på 1200-talet (Saxo).

Benämningen *skridfinnar*, 'skidåkande samer' är belagd från 500-talet (Jordanes, Prokopios), 800-talet (Alfred av Wessex) till åtminstone 1200-talet (Saxo).

Det finns också en notis som kan avse att samer sålde skidor till normän (Magnus Lagaböters saga, nedskriven senast 1280) (**vet ej var fått uppgiften från; ej hittat dyl - är det ist Magnus Barfots saga?, jfr Snorre-avsnitt - IZn kolla**).

Båtar, skepp

Samer byggde två skutor åt den norske kungen Sigurd Slembedjåkne (nära Harstad); skeppen var hopbundna med senor, och utan söm, dvs järnsöm, och med vidjor istället för knän; 12 man rodde på var sida, så de var avsedda för en besättning på minst 24 man. (Snorres Heimskringla: Sagan om Inge). Det finns också andra indikationer på att inte enbart rörde sig om mindre båtar, utan också om atlantgående skepp (jfr Westerdahl 1987:33f).

I två skildringar om händelser på Island talas det om några islänningar som är ättlingar till samekungen Möttull (Landnámabók; Fagrskinna), och i tre olika skrifter om en kvinna på Island vid namn Lekký (Landnámabók, Ljósvetninga saga, Finnboga saga). I den sistnämnda sägs det att hon är same. Hon är frilla till en isländsk hövding, och deras son heter Finnr eller Finni (Mundal ms:9).

Det samiska ordet *boattiat*, '(Du skall) komma!', som kan ha en viss magisk kraft, finns inrstat på en träspade, daterad till ca 1100, funnen på en gård på Island (Olsen & Bergsland 1943; jfr tolkningen av vissa tidiga gravar på Island som möjligen samiska, se Vilhjalmsson 1993). Det är inte omöjligt att några samer kom till Island.

Nomadism; kåtor / bofasthet; gårdar?

Samiska bostäder beskrivs som (förmodligen fasta) kåtor av torv med näver, av 'grenar', alternativt täckta med skinn (H. N., Ágrip, Snorre). Samer omtalas som nomadiserande (Adam, H.N., Saxo). Uppgiften att 'finnkungen' Völund bodde i en typiskt nordisk 'sal' kan bero på att beskrivningen inte ursprungligen avsåg samer (Völundskvådet).

Andra källor talar om *búfinnar*, tydligen bofasta samer, och *finna bygdir*, *finna bú*, samiska

bygder (Mundal ms).

Skatt, handel

Samer var tvungna att betala 'finn'skatt' (H. N.). Den norske kungens sändebud reste från Vefsn för att ta upp skatt och bedriva handel med samerna under vintern (Egils saga). Pälsverk är det som samerna främst tillhandahåller enligt källorna. Det sägs mindre om vad de får istället. En uppgift finns om smör och fläsk (i två källor enl Mundal ms), en annan om tenn (Vatnsdæla saga; se Zachrisson 1984:82f).

Husdjur: renar, getter

Samer beskrivs ibland ha husdjur, som renar (H. N.), eller getter (Heimskringla: Harald Gråfälls saga). I den senare talar Eyvind Skaldespillare om att binda getterna inomhus under en kall sommar, som 'finnarna' gör (i Hålogaland; översätn. av Th. Snaedal). Kenningen 'birki brums hind' - ung. = 'björkbladens ätare').

Sn'yr á Svolnis vóru.
Svá hofum inn sem Finnar
birkihind of bundit
brums at miðju sumri.

Det är snö på jorden.
Som samerna har vi
bundit getterna inne
mitt i sommaren.

Koltar av renskinn skildras på 700-talet (Paulus Diaconus) och tama renar i Nordnorge på 800-talet (Ottar). Från 1100-talet omtalas hur samer kör med renar (H. N.).

Järnsmide

Det finns indikationer på att man under järnålder-tidig medeltid inte såg kopplingen järnsmide-samer som något otänkbart, kanske tvärtom som något naturligt (Inledningen till Völundskvädet). I västnordisk litteratur är det annars främst dvärgarna som betecknas som goda smeder – förutom att de är trollkunniga. En brynja kallas för *Finnsleif*, 'Finns kvarlåtenskap'. (Den poetiska Eddan 1972:131; Collinders övers.).

Hedendom, schamanism

'Finnar(na)', samerna, var hedningar (bl a H. N.). Detta tycks vara den främsta orsaken till nordmännens fördomar mot dem; det dominerar informationen om dem från 1200-talet. Det finns många hänvisningar till samernas övernaturliga krafter och shamanism (t ex Eidsivathingslag, Borgarthingslag), och en detaljerad beskrivning av en samisk shamanistisk seans, liksom av en trumma (H.N.).

I några fall använder nordmännen samernas förmåga att förutsäga framtida händelser eller avslöja dold kunskap, antingen genom att köpa deras kunskap eller tvinga dem att uppge den. I andra fall vänds sejden mot nordmännen. Samiska kvinnor förhäxar norska kungar och får barn med dem. Men ett giftermål med dessa kvinnor kommer alltid att visa sig förgörande, eftersom de är onda. Det är ett återkommande motiv i sagorna om kungarna av den gamla svenska Ynglingaätten, som Snorre berättar dem i Ynglingasagan.

Kung Vanlande dödas i Uppsala genom sejd, som en hämnd för att han övergett en 'finn'-kvinna, Drifa ('Snödriva'), dotter till kung Snaer ('Snö'), i 'Finnland' (Ström 1954:45; Lönnroth 1986). Vanlandes son och arvtagare, Visbur, fostrar två söner med en kvinna som äger "häxkrafter". Detta antyder att hon är same; ytterligare en indikation är att sönerna själva var kunniga i sejd-konsten, och att deras namn är Gisl och Öndur, som betyder skidstav och skida. Sedan överger Visbur sin första hustru, gifter om sig, och får en son, Domalde. Domaldes styvmor satte en förbannelse på honom, och detta leder till hans rituella död.

Samerna kunde också byta skepnad, skifta hamn, och frigöra själen från kroppen. Många av dessa motiv är universella/allmänna (Strömbäck 1935).

Samiska 'kungar' eller hövdingar

På en mängd ställen (Völundskvädet, Heimskringla, Ágrip, Fagrskinna, Orvar Odds saga, isländska annaler) omtalas 'finnkonge', dvs samiska stormän eller hövdingar. Det visar på ett differentierat samhälle, vilket också indikeras av det arkeologiska materialet (jfr kap. 6.1.).

Myter

De namn som ges 'finnar', samer, i de fornvästnordiska källorna är ofta förknippade med vinter, snö och skidåkning. Namn av det här slaget signalerar samiskt eller finskt ursprung (jfr Lönnroth 1986:82, Zachrisson 1991). Exempelen är många.

Det har påpekats att de nordiska snö- och frostnamnen kan vara översatta - densamme som i en berättelse kallas 'Froste', kallas i en annan för 'Jökul', som kan vara den samiska eller finska motsvarigheten (Rask 1834:95) - ordet har dock också tolkats som germanskt. Man kan jämföra med egennamnet Tjatse (troligen samiska för 'Vatten') och det nordiska Vatnar, av vatten (Fornaldarsagor 2,10, se Rask 1834:95).

Sådana karakteristika är också förknippade med några av gudarna, som Skade och Ull (se nedan). Förhållandet mellan samer och nordmän kan alltså sägas motsvara myter om gudar och gudinnor; myterna förklarar skillnader mellan olika kulturmönster.

Några myter återspeglar gamla traditioner, andra kristna drag, eller är åtminstone influerade av kristna värderingar. Skademyten tycks höra till den förra, Snorres många historier oftast till den senare kategorien.

Det finns tydligt schamanistiska drag i nordisk förkristen religion, men de kan tillhöra den 'från början', och vara oavhängiga av sådana drag i samisk inhemsk religion.

Ull, en av asarna, är en jaktgud och en vintergud. Han är den främste bland skidåkare och bågskytter, varför han ibland kallas skid-asen eller båg-asen. Ull var kanske himmels gud en gång, övergud, eller/och fruktbarehetsgud. Hans attribut är bågen och skölden - skölden tycks han också ha använt som båt. Han far över sjöarna på ett magiskt ben, kanske en islägg (dvs. skridsko) (jfr Holtsmark 1992).

Ull var förmodligen densamme som Tyr. Det tycks som om namnet Ull använts enbart i mellersta delen av Norden, Tyr i den södra (Ström 1975:133f, not 162; Lindquist 1926:98ff; Jónsson 1907). Kulten av Ull ägde rum i trakter med snö, jakt, skidor och båge (Holtsmark 1992).

Skade är en vintergudinna, skidornas och medarnas gudinna, eller uppfinnare. Hon är dotter till jätten Tjatse (Tjatse-olmai, sam. vatten-man = den samiske vattenguden? - jfr Lindroth 1919). I Ragnarsdråpa från 800-talets förra hälft talas om att hon löpte på skidor och sköt med båge. Enligt Håleygjatal från 900-talets mitt kallas hon Öndurdis, 'skid-disen'. Ett annat namn hon bar var Öndurgod, vilket likaså betyder 'skid-gudinna'.

Skade var gift med guden Njord, men deras äktenskap var mycket olyckligt. Hon ville bo bland de snötäckta fjällen, han vid kusten, enligt Snorres Edda. I Håleygjatal, diktat av Eyvind Skaldaspille ca 950, berättas att Skade blev gift med Oden, och bl a fick sonen Sæming, ladejarlarnas stamfader. Första ledet i namnet Sæming har satts i samband med folknamnet 'same' (Koht 1910:5f). Enligt åter andra källor gifte sig Skade sen med Ull. I eddadikten Skirnismal sägs att Frej var Njords och Skades son. Snorre har antagligen förväxlat mödrarna; då blir Gísl och Ondurr Skades söner (Ström 1975:153f).

Skade är en intressant, ofta förbisedd gestalt. Hon är gåtfull - hennes namn är manligt. Hon var kanske fruktbarehetsgudinna från början, och kan ha bytt kön. Skade betyder ungefär 'isig skugga' (Ström 1975:153f).

Ull har setts som en gammal månggud, ny- eller fullmånens gud, den ljuse mångguden, Skade som den dunkla månen, särskilt i-nedan-månen, och Ull och Skade som ett gudapar. Femininformen av Skade är Skeðja. Förbindelsen Skadja-Ull anses synas i ortnamn (Lindroth 1919). Liksom Ull har hon aldrig dyrkats utanför Norden.

Jättar och alver (dvärgar)

Hur skall man uppfatta alla anspelningar på jättar och dvärgar/alver som har med 'finn' att göra?

Hjälten Ketil har en affär med dottern till jätten Brúni och får en son med henne. Brúni's bror sägs vara 'finn' (Ketils saga hængs). Jätten Svase kallar sig själv 'finn' (Ágrip; Snorre: Harald Hårfagers saga, kap. 25). Hans dotter Snöfrid kallas 'finn-kvinnan'. 'Finnkungen' Guse kommer farande i skogen, så att snön yr kring honom, i en släde förspänd med två renar (**Orvar Odds saga? IZn kolla**). Gudinnan Skade är jättinna, och skildras som en samisk kvinna, med skidor och båge, och med hemvist i de snöiga fjällen.

Namnet på dvärgen Gand-alf ger samiska associationer (sam. *gand* = 'man'). En annan dvärg heter Finn - jägaren eller samer? - en tredje Froste (Den poetiska Eddan, Snorres Edda). Alferna kallas också 'finnar', och beskrivs som konstskickliga smeder, liksom dessa. 'Finnar' kallas

omvänt ibland för alfer, svartalfer.

Vilka är då de främsta kännetecknen för den samiska kulturen i de ovan behandlade källorna? De avgörande kriterierna tycks vara baserade på ekologiska, ekonomiska och religiösa skillnader. Den språkliga skillnaden måste ha varit väsentlig, men nämns inte (enbart av Ottar, vad gäller Nordnorge). Det tycks ha varit väsentligt att avbilda samerna som olika nordmännen, vilken den sanna situationen än var. På det sättet uppehölls de etniska gränserna (Odner 1983:29ff).

Knut Odner har framfört hypotesen att alla anspelningarna på samer och norska kungar är ett försök att på det mytologiska planet slå fast att samerna hade förpliktelser gentemot den norske kungen, genom deras släktskap med honom. Vilka dessa förpliktelser var är inte svårt att gissa: att leverera pälsverk och andra produkter till kungen som skattepersedlar och handelsvaror. Den antagna myten var troligen skapad med hänvisning till den härskande klassen, och Snorre var nära lierad med den norska härskarelliten.

På det hela taget är informationen om samer i de skrivna källorna förvånansvärt mager. *Finnar* som ett etniskt begrepp nämns i de östnorska 'kristenretterna' som ett folk som de kristna inte skulle ha kontakt med.

Referenser till kap. 2.1. om skrivna källor

- Adam av Bremen 1984. Övers. E. Svenberg. Komm. av T. Nyberg m fl. Stockholm.
- Adam von Bremen 1961. Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der hamburgischen Kirche und des Reiches. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters. Freiherr vom Stein-Gedächtnisausgabe 11. Berlin.
- Ambrosiani, B. 1985. Adams Nordenbild. Västergötlands äldre historia. Vänersborg.
- Beowulf 1950. Beowulf and the fight at Finnsburg. Ed. Fr. Klaeber. Lexington.
- Bergsland, K. 1970. Om middelalderens finnmarker. (Norsk) Historisk Tidsskrift 1970:4.
- Bergsland, K. 1975. Utredning för skattefällsmålet om de sydlige sameområders historie til omkring 1751. Samernas Vita Bok III:1. Fyra utlåtanden i hovrätten i skattefällsmålet.
- Bergsland, K. 1987. Sørsamenes historia språklig belyst. Utredning för samerettsutvalget. Oslo.
- Blom, G. Authén. 1959. Finnmark. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 4.
- Brink, S. 1990. Sockenbildning och sockennamn. Studier av äldre territoriell indelning i Norden. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 17. Studier till en svensk ortnamnsatlas utg. av Th. Andersson, 14.) Uppsala.
- Bøe, A. 1960. Gridamål og trygdamål. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 5.
- Carpelan, Chr. 1987. ... men vart tog ursamernas yxor vägen? Forskning och framsteg 4.
- Collinder, B. 1965. Lapparna. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 10.
- Collinder, B. 1980. Det samiska språket och samernas äldre historia. Nord-Skandinaviens historia i tvärvetenskaplig belysning. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 24.)
- Den poetiska Eddan 1972. Översättn. och inledn. av B. Collinder. Stockholm.
- Egils saga Skallagrímssonar 1992. Egil Skallagrímssons saga. Övers. och förord K. G. Johansson. Stockholm.
- Gallén, J. 1968. Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 427:1.) Helsingfors.
- Gaski, H. 1987. Med ord skal tyvene fordrives. Karasjok.
- Geijer, E. G. 1825. Svea Rikes häfder 1. Upsala.
- Grettis saga Asmundarsonar 1936. Utg. av G. Jónsson. Reykjavik.
- Guðmundsson, F. 1967. Orkneyinga saga. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 12.
- Halvorsen, E. F. 1976. Volundr. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 20.
- Halvorsen, E. F. 1987. East Norway in the Sagas. Proceedings of the Tenth Viking Congress. (Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke 9.) Oslo.
- Hanssen, J. S. Th. 1949. Omkring Historia Norvegiae. Avhandlinger utgitt av det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo 2, Hist.-filos. klasse.
- Hellström, J. A. 1971. Biskop och landskapssamhälle i tidig svensk medeltid. (Rättshistoriskt bibliotek 16. Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning 1. Stockholm.
- Historia Norvegiae 1969. Norges historie. Övers. av A. Salvesen. Thorleif Dahls kulturbibliotek. Oslo.
- Holtmark, A. 1961. Historia Norvegiae. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 6.
- Holtmark, A. 1992. Fornnordisk mytologi. Tro och myter under vikingatiden. Lund.
- Hvarfner, H. 1957. Fångstmän och nybyggare i Ångermanälvens källområden under järnåldern. (Arkiv för Norrländsk Hembygdsforskning 15.) Härnösand.
- Hætta, O. M. 1980. Eldste skriftkilder om samer. Emnehefte 12. SameTema III. Skoledirektøren/Høgskolen i Finnmark.
- Itkonen, E. 1959. Finnar. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 4.
- Jämtlands och Härjedalens diplomatarium 1. 1943. Östersund.
- Kiil, V. 1954. Hornboge, langboge og finnboge. Norveg 4.
- Koht, H. 1910. Om Haalogaland og Haaløyg-ætten. (Norsk) Historisk tidsskrift 6.
- Krag, L. 1991. Ynglingasaga og Ynglingatal. (NAVF.) Oslo.
- Lind, J. 1989. Mellem "venska" og "vinska". Finsk. Fra almuesprog til statsbærende kultursprog. (Finsk afdelings skrifter 3.) København.
- Lindquist, I. 1926. Eddornas bild av Ull – och guldhornens. Namn och Bild 14.

- Lindroth, Hj. 1919. En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen. Antikvarisk tidskrift för Sverige 20:4.
- Lundén, T. 1983. Sveriges missionärer / Helgon och kyrkogrundare – en bok om Sveriges kristnande. Stockholm?
- Lönnroth, L. 1986. Dómaldi's death and the myth of sacral kingship. Structure and meaning in old Norse literature. Odense.
- Mundal, E. ms. The Perception of Lapps and their Religion in Old Norse Sources. Religion and Society. (Ethnologica Uralica?) The Regional Conference of the International Association of the History of Religions. Selected papers 2. Beräknas utkomma 1993. *Budapest & Helsinki*
- Nesheim, A. 1970a. Samisk språk. Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid 15.
- Nesheim, A. 1970b. Samisk trolldom. Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid 15.
- Nordlander, J. 1902. Gunnil Snälla, den äldsta kända norrländskan. Svenska fornminnesföreningens tidskrift 11.
- NOU 1984 = Om samenes rettsstilling. Norges offentlige utredninger. (NOU 1984:18.)
- Nyberg, T. 1984. Stad, skrift och stift. Några historiska inledningsfrågor. Adam av Bremen. Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar. Stockholm.
- Odner, K. 1983. Finner og terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Skandinavia. (Oslo Occasional Papers in Social Anthropology 9.) Oslo.
- Oja, A. 1959. Finland. Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid 4.
- Olsen, L. 1991. Finn-namna. Minne om urfolket. (otryckt)
- Olsen, M. & Bergsland, K. 1943. Lappisk i en islandsk runeinnskrift. Avhandlingar utg. av det norske Videnskaps-Akademi i Oslo 2. Hist.-Filos. klasse 2.
- Ottar 1983. Ottar og Wulfstan, to reisebeskrivelser fra vikingetiden. Översätn. och komm. av N.Lund. Roskilde.
- Ottar 1984. Two Voyagers at the Court of King Alfred. Ed. N. Lund, transl. C. Fell. York.
- Paulus Diaconus 1971. Langobardernas historia. Övers. av H. Weimarck.
- Prokopios 1963. Procopii Caesariensis Opera Omnia. Rec. J. Havry. Vol. II. de bellis libri V-VIII. Ed. G. Wirth. Leipzig (Lipsiae).
- Rask, R. K. 1834. Samlede tildels forhen utrykte afhandlinger. Udg. efter forfatterens død af H. K. Rask. Del 1. København.
- Salvesen, H. 1980. Sørsamene i historisk perspektiv. Jämten 1981.
- Sandnes, J. 1973. Om samenes utbredelse mot sør i eldre tid. (Norsk) Historisk tidsskrift 1973:2.
- Sandnes, J. 1986. Hvor lenge har det vaert samer i Trøndelagsfjella, og hvordan kan vi vite det? Foredrag ved det 15. trøndsk-jemtske historikermøte i Snåsa juni 1984. Trondheim.
- Saxo Grammaticus 1911, 1912. I-II. Saksnes Danesaga. Oldtid og ældste middelalder. Övers. av J. Olrik. København.
- Snorre Sturlasson 1919, 1922, 1926. Norges konungasagor 1-3. Övers. av E. Olson. Lund.
- Snorre Sturluson 1991. Nordiska kungasagor 1. Från Ynglingasagan till Olav Tryggvasons saga. Övers. av K. G. Johansson. Stockholm.
- Snorre Sturluson 1992. Nordiska kungasagor 2. Olav den heliges saga. Övers. av K. G. Johansson. Stockholm.
- Snorres Edda 1983. Översätn. och inledn. av B. Collinder. Stockholm.
- Steinnes, A. (1946-)1948. Ikring Historia Norvegiæ. (Norsk) Historisk Tidsskrift 34.
- Storm, G. 1880. Monumenta Historica Norvegiae. Latinske kildekrifter til Norges historie i middelalderen. Kristiania.
- Ström, Å. V. 1975. Germanische Religion. Ingår i Ström, Å & Biezis, H. Germanische und Baltische Religion. (Die Religionen der Menschheit 19:1.) Stuttgart.
- Strömbäck, D. 1935. Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria. (Nordiska texter och undersökningar 5.) Stockholm/Köpenhamn.
- Svennung, J. 1960. Jordanes' Scandia-kapitel. Getica, kap. 3-4 (§ 16-29), i översättning från latinet. Saga och sed 1960.
- Svennung, J. 1964a. De nordiska folknamnen hos Jordanes. Fornvännen 59.
- Svennung, J. 1964b. Jordanes' beskrivning av ön Scandia. Fornvännen 59.
- Svennung, J. 1965. Jordanes' Scandia-kapitel. Fornvännen 60.
- Svennung, J. 1967. Jordanes und Scandia. Kritisch-exegetische Studien. (Skrifter utg. av K.

- Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala 44:2A.)
- Sörensen, P. Meulengracht. Ms. The sea, the flame and the wind. The legendary ancestors of the Orkney Earls. (Elfte vikingakongressen, Orkney 1989.)
- Tacitus, C. 1961. Germania. Sv. tolkn. av Alf Önnersfors. Stockholm.
- Vilhjálmsson, V. Örn. 1993. Archaeological Retrospect on Physical Anthropology in Iceland. Populations of the Nordic countries. (Proceedings of the Second Seminar of Nordic Physical Anthropology, Lund 1990.) University of Lund, Institute of Archaeology, Report Series 46.
- Westerdahl, C. 1987. "Et sätt som liknar them uti theas öfriga lefnadsart". Om äldre samiskt båtbygge och samisk båthantering. (Skrifter utgivna av Johan Nordlander-sällskapet Nr 11.) Umeå.
- Widsith 1962. Ed. Kemp Malone. Anglistica 13.
- Zachrisson, I. 1984. De samiska metalldepåerna år 1000-1350. (Archaeology and Environment 3.) Umeå.
- Zachrisson, I. 1991. The South Saami Culture: in Archaeological Finds and West Nordic Written Sources from AD 800-1300. Social Approaches to Viking Studies. Ed R Samson. Glasgow.

årtusinder gamle (og måske slet ikke så asiatiske?). Den sidste version ville være en enestående undtagelse inden for hele den nordiske kulturkreds, og den er udviklingsmæssigt uforklarlig. Den letteste løsning er fortsat at antage kontinuitet også i dette område, og jeg mener, at man burde holde sig til det, så længe der ikke er tvingende grunde til at bruge de mere krævende konstruktioner.

På den sproglige side ligger bevisbyrden på låneordene. Det ursamiske fællessprog begyndte at dele sig i dialekter fra 7-800 e.K., ca. samtidigt med overgangen fra urnordisk til oldnordisk. Man kan derfor tidsbestemme lånte stednavne og derved placere folkegrupper i tid og rum.

Fra det nordlige område har vi lulesamisk *Lulēju* (Luleå). Knut Bergsland afleder den samiske form af **Lūl(e)-aujo* (Bergsland 1967a: 244 - 245). Ordets anden del *aujo* er den urnordiske form af moderne nordisk "ø", hvilket placerer samerne på stedet senest i 800-tallet e.K. Fra oldnordisk tid (vikingetid) er der mange lånte stednavne. Fangstkulturen i dette område burde derfor alene af sproglige grunde anses for samisk. Dette indsnævrer den antagede ikke-samiske fangstkulturs udstrækning betydeligt.

I nærheden af det samiske områdes moderne sydgrænse finder vi det sydsamiske navn for elven Namsen i Trøndelag, *Laakese- [lákəsə-]*, lånt fra nordisk. Lånet har fundet sted allersenest i tidlig middelalder, mere sandsynligt dog i tidlig oldnordisk tid, og muligvis helt fra urnordisk. De nordiske former er oldnordisk *lōgr* < **laguR* < urn. **laguz* (Bergsland 1964). Der kan altså konstateres samer i området sandsynligvis i 800-tallet e.K., muligvis helt tilbage til 200-tallet e.K., og i hvert fald før 1200-tallet. Dette gør den sene indvandringshypotese umulig.

Afslutningsvis skal jeg nævne et indirekte bevis, som den sydsamiske dialekt giver for en lang samisk tilstedeværelse i det sydsamiske område. Sydsamisk har nogle arkaiske fonetiske træk, hvor de fleste andre dialekter, med undtagelse af de østligste, har innovationer. Det drejer sig bl.a. om den proto-finsk-samiske konsonantgruppe **mt-* som kun findes bevaret i syd- og østsamisk samt i fjernere uralske sprog. Bergsland nævner eksemplet Røros, Härjedal - Offerdal *buöriemdijth* "(for)bedre", nordsam. *buoredit*, finsk *parantaa*, men mari (et volgafinsk sprog) *paremdäš*. Disse arkaiske træk tyder i sig selv på den sydsamiske dialekts høje alder. Den kan ikke være yngre end de øvrige led i den samiske dialektkæde, der som nævnt splittedes op fra ca. 700 - 800 e.K. Dertil kommer, at enkelte af disse arkaismer for bare nogle århundreder siden registreredes længere nordpå end i dag (Bergsland 1967b). Vi må altså regne med et større sydsamisk sprogområde ved slutningen af middelalderen.

Dette faktum har nogle implikationer. For det første må vi kæde det sammen med stednavnene og de arkæologiske fund, der alle dokumenter samisk tilstedeværelse i det sydlige område allerede i vikingetiden, og måske tidligere. Dialektens alder og tidligere udbredelse giver yderligere støtte til disse resultater. Hvis sydsamerne virkelig skulle være indvandret nordfra på et sent tidspunkt, burde deres dialekt bære præg af det, den burde være langt tættere på nordsamisk end den er. Ellers må man forestille sig en lille sydsamisk talende gruppe, der gemmer sig et sted på Nordkalotten under jernalder og vikingetid, for så at vandre i større tal sydover under middelalderen. Jeg mener, at man må se bort fra denne mulighed, så længe den ikke kan støttes af anden dokumentation, men modsiges af stednavnene og de arkæologiske resultater. En vis bevægelse af nordsamiske grupper sydpå har muligvis fundet sted, men først i 1600 - 1700-tallet e.K. i forbindelse med storrendriften. De sproglige forskydninger i nordsamisk retning skyldes måske en helt almindelig spredning af innovationer, men de passer tidsmæssigt også sammen med denne indvandring.

B.1.7.

Herbert van Veenen Hf.

Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum

Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 25-jährigen Bestehens
der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen
13.-15. November 1991

Gemeindelappen und Schweden

LARS-GUNNAR LARSSON

1. Die Berührungen zwischen Lappen und Schweden

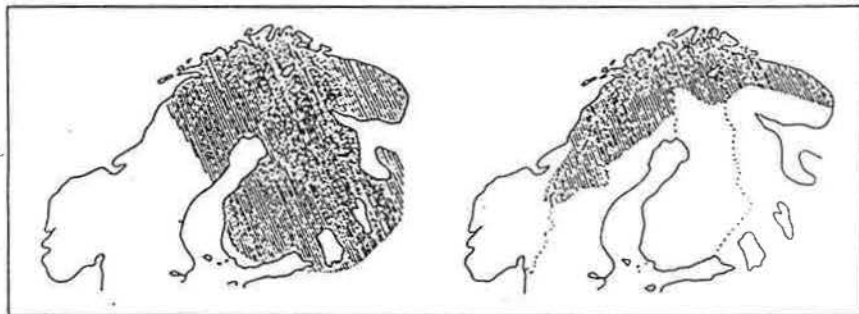
1.1. Die alten Berührungen und die Verbreitung der Lappen

Die skandinavische Halbinsel stellt seit jeher ein Kontaktgebiet des Lappischen mit nordischen Sprachen dar, und mehrere Untersuchungen sind den sprachlichen Berührungen gewidmet worden. Verhältnismäßig gut untersucht sind die alten Berührungen des Lappischen mit dem Urnordischen (z.B. QVIGSTAD 1893, SKÖLD 1961), wobei man auch das geographische Gebiet der sprachlichen Berührungen festzustellen versucht hat und die Küste Nordnorwegens als ein wichtiges Kontaktgebiet hervorgehoben hat (SKÖLD 1961: 38f.).

Heutzutage ist das lappische Gebiet in Schweden in 44 Lappendörfer eingeteilt, unter denen Idre im nördlichen Teil der Provinz Dalarna das südlichste Lappendorf darstellt. Die große Mehrheit der Dörfer sind Gebirgslappendörfer, deren Sommerweideland im norwegischen oder schwedischen Gebirge liegt, ihr Winteraufenthalt aber in den Wäldern an der schwedischen Küste des Bottnischen Meerbusens. In den Gegenden um Arjeplog und Jokkmokk gibt es aber auch Waldlappendörfer, die nicht von solchen weiten, saisonbedingten Wanderungen wie die der Gebirgslappen charakterisiert sind.

Die übliche Auffassung über die Verbreitung der Lappen kann durch einige Karten dargestellt werden (COLLINDER 1953: 12, nach Finnish State Commission; Karte 1). Vor 2000 Jahren gab es Lappen auf der ganzen Halbinsel Kola und in ganz Finnland mit Ausnahme des Küstengebiets im Südwesten, sowie in Nordskandinavien (in Schweden bis zum Fluß Umeälven im Süden). Die heutige Verbreitung ist auf die nördlichen Gebiete der Kolahalbinsel und Finnlands beschränkt,

in Schweden und Norwegen reicht das lappische Gebiet nicht bis zur Küste des Bottnischen Meerbusens, erstreckt sich aber weiter nach Süden, bis nach Idre in Nord-Dalarna.

Karte 1: Die angenommene Verbreitung der Lappen vor 2000 Jahren (links) und heute (rechts). Wiedergegeben nach COLLINDER 1953: 12.

1.2. Die Lappen in den südlichen Gebieten

Die lappischen Dialekte haben seit urnordischer Zeit Lehnwörter aus verschiedenen nordischen Sprachen und Sprachstufen aufgenommen. In den südlappischen Mundarten dürfte dieser Einfluß am stärksten sein – im nördlichen Lappland weisen ja die Dialekte eine Menge von finnischen Lehnwörtern auf. Mit Knut Bergsland (BERGSLAND 1946: XV) kann man sagen, daß das korrekte Südlappisch ein Gemisch einer gewissen Menge südlappischer und einer gewissen Menge norwegischer Elemente ist. In einigen schwedischen Mundarten Nordschwedens ist aber auch die entgegengesetzte Einwirkung festzustellen, d.h. seitens des Lappischen auf das Schwedische. Es handelt sich um einen tieferen Einfluß als solche einzelnen Lehnwörter, die auch in die schwedische Hochsprache aufgenommen worden sind, wie z.B. schw. *tolka* 'sich von Pferd oder Fahrzeug auf Skiern ziehen lassen' < lpL. *tål'kåt* 'mit Vorspann von Rentier oder Hund Skikjöring betreiben, sich von Rentier od. Hund auf Skiern ziehen lassen', schw. *jojka* 'in der uralten Weise der Lappen singen' < lp., vgl. lpL. *juoi'kat* 'joiken, nach Lappenart singen', schw. *nåjd* 'lappischer Zauberer' < lp., vgl. lpL. *nåi'tē* 'Zauberer, Schamane' (GRUNDSTRÖM 1946–1954 s.vv.; zu *tolka* vgl. COLLINDER 1953: 61 und vor allem SÖDERSTRÖM 1982: 312ff.). Unter den nordschwedischen Mundarten, die einen tieferen lappischen Einfluß aufweisen, müssen vor allem die in Vilhelmina (DAHLSTEDT 1950: 146ff.)

und Arjeplog (WALLSTRÖM 1943: 20ff.) genannt werden. Schon bezüglich der Mundart in der Provinz Jämtland rechnen die Nordisten mit schwächerem lappischen Einfluß, und als Ursache dazu wird u.a. von Dahlstedt & Ågren (DAHLSTEDT – ÅGREN 1980: 277f.) angeführt, daß die lappische Einwanderung in dieses Gebiet später erfolgt wäre.

Die Datierung der lappischen Einwanderung in Jämtland ist aber umstritten, und die Auffassung Collinders (COLLINDER 1953: 14), worauf Dahlstedt & Ågren sich stützen, ist kaum der letzte Stand der Forschung. Ohne auf die Frage nach der Datierung der lappischen Einwanderung in diese Gegenden näher eingehen zu wollen, will ich jedoch hervorheben, daß die Berührungen der Schweden und Lappen vorwiegend als eine Frage aufgefaßt worden ist, die die schwedischen Mundarten in Nordschweden – besonders die Dialekte der Neusiedler in Lappland – berührt. Andererseits gibt es eine Tendenz unter gewissen Sprachwissenschaftlern (vor allem muß Knut Bergsland, z.B. BERGSLAND 1962: 28 und BERGSLAND 1971, erwähnt werden), die lappische Einwanderung in Jämtland, Härjedalen und angrenzende Gebiete auf norwegischer Seite in etwas frühere Zeit zu verlegen. Das erörterte Gebiet entspricht aber immer noch demselben, das auf schwedischer Seite auch in moderner Zeit in Lappendörfer eingeteilt ist.

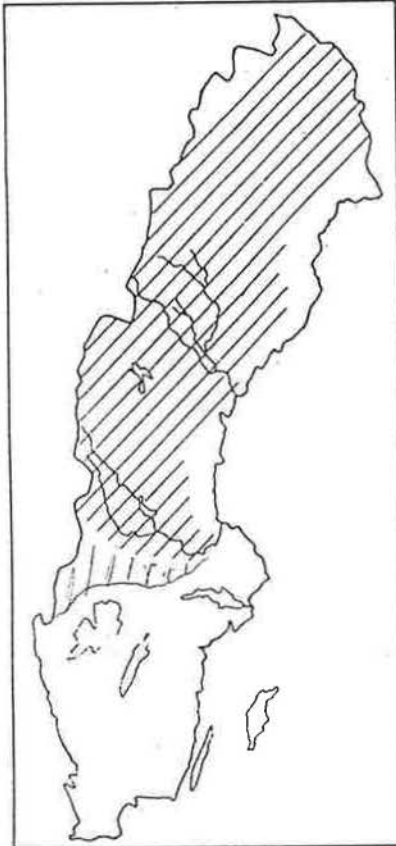
2. Das Kontaktgebiet nach Ansicht von Archäologen und Ethnologen

Der Auffassung über die nördliche Verbreitung der Lappen in Schweden, womit u.a. die Sprachwissenschaft traditionell arbeitet, ist neuerdings eine völlig andere Ansicht entgegengetreten, die gewisse Archäologen und Ethnologen vorgelegt haben.

2.1. Verbreitung und Datierung der Lappen aus archäologischer Sicht

Die Archäologin Inger Zachrisson hat einige Gräber in Härjedalen, u.a. in Vivallen, untersucht und ist dabei zu dem Ergebnis gekommen, daß es sich um lappische Gräber aus der Wikingerzeit handelt. Dies würde bedeuten, daß es lappische Gräber sind, die aus einem südlicheren Gebiet und einer früheren Zeit herrühren, als was man bisher für möglich gehalten hat. Die Kriterien, auf Grund deren Zachrisson (ZACHRISSON 1985a: 19, ZACHRISSON 1985b) die Gräber für lappisch hält, sind u.a. die Ornamentik, die Grabbeigaben, die Lage der Gräber in der Landschaft und das Sterbekleid der Toten aus Birkenrinde. In einer späteren Untersuchung hat Zachrisson (ZACHRISSON 1991: 8f.) auch die Systeme von Fang-

gruben in die Diskussion einbezogen. Solche gibt es in Schweden nördlich der Grenze, die *limes norrandicus* heißt, aber nicht südlich davon, obwohl es auch südlich vom Mälartal Wild (vor allem Elch) gibt, das mit Fanggruben gejagt werden kann. Deshalb hat man auch vorgeschlagen, daß die Südgrenze der Fanggruben kulturbedingt, nicht naturbedingt, sein könnte (vgl. ZACHRISSON 1991: 8). Um ihre

Karte 2: Verbreitung der nordschwedischen Jägerkultur. Wiedergegeben nach ZACHRISSON 1991: 20.

Theorie über die alte Verbreitung der Lappen in Schweden zu unterstützen, weist Zachrisson (ZACHRISSON 1991: 7) auch auf die ältere Verbreitung der Lappen in Südfinnland hin. Auf einer bekannten Karte hat T. I. Itkonen (ITKONEN 1947: 55) gezeigt, wie die lappische Bevölkerung Finnlands von einem Gebiet, das große Teile von Mittel- und Ostfinnland umfaßte, immer weiter nach Norden zurückgedrängt worden ist.

Aus den Arbeiten Zachrissons tritt ein Bild hervor, wo die lappische Verbreitung und die lappischen Überreste das Gebiet fast bis zum Mälartal umfassen, d.h. viel südlicher als die oben zitierten Forscher bisher angenommen haben (Karte 2). Zeitlich verlegt Zachrisson die lappische Bevölkerung in eine ältere Periode als gewöhnlicherweise vermutet worden ist. Obschon wohlbekannte Schwierigkeiten jedem Versuch, eine archäologische Kultur mit Sprechern einer bestimmten Sprache zu identifizieren, anhaften, muß hier bemerkt werden, daß die Theorie Zachrissons viel weiter ausgreift als die älteren

Erörterungen darüber, wie weit nach Süden in Jämtland die Lappen z.B. im 14. Jahrhundert gekommen waren.

2.2. Svanbergs mittelschwedische Nomadenkultur

Von ethnologischen Verhältnissen ausgehend, hat Ingvar Svanberg für das Vorkommen umherstreifender, lappischer Gruppen in Mittelschweden nördlich vom Mälartal argumentiert, d.h. im großen und ganzen in demselben Gebiet, in dem es laut Zachrisson lappische Gruppen gegeben hat. In gerichtlichen und kirchlichen Urkunden vom 17. Jahrhundert werden nämlich Lappen in den Provinzen Dalarna, Västmanland und Hälsingland (SVANBERG 1981: 10) erwähnt. Sogar aus der reichlich südlichen Provinz Närke gibt es Angaben über einzelne Lappen im 17. Jahrhundert (SVANBERG 1983: 100). Diese Lappen in Mittelschweden sind auch aus anderen Quellen bekannt. Als Carl von Linné sich auf seine lappische Reise begab, traf er die ersten Lappen an der Küste von Hälsingland an. "Ich fragte sie, wie es kam, daß sie hier unten waren. Sie sagten, sie wären hier an der Meeresküste geboren und wollten hier sterben; sie sprachen gut schwedisch", schreibt Linné (LINNÉ 1975: 18; meine Übersetzung). Aus solchen lappischen Gruppen will Svanberg (SVANBERG 1981: 6ff.) die Herkunft der sog. Gemeindelappen (siehe weiter unten) herleiten. In denjenigen Fällen in Dalarna und Gästrikland, wo es ihm gelungen ist, mehreren Generationen von Gemeindelappen in kirchlichen Urkunden zu folgen, erweist es sich nämlich, daß sie von nomadischen Geschlechtern herkommen, die sich von jeher in Mittelschweden aufgehalten haben. So kann z.B. die Herkunft von Brita Magdalena Berger, einer gemeindelappischen Frau, geboren 1840 in Gagnef, Dalarna, durch fünf Generationen bis zum Anfang des 17. Jahrhunderts verfolgt werden, d.h. ungefähr so weit zurück wie im allgemeinen schwedische nichtadlige Geschlechter verfolgt werden können. In Brita Magdalena Bergers Hintergrund dominieren gemeindelappische Geschlechter, so z.B. im frühen Teil des 18. Jahrhunderts, wo man ihre beiden Ururgroßväter mütterlicherseits findet, nämlich Julius Andersson, Gemeindelappe in Norrbo, geboren 1726, sowie Johan Jönsson, Gemeindelappe in Järvsö, beide also in Hälsingland. Möglicherweise kann die Einwanderung der Voreltern der Gemeindelappen mit den Veränderungen zusammenhängen, die beim Einführen des Vollnomadismus in Lappland im 17. Jahrhundert stattfanden. Eine solche Umgestaltung der alten Ökonomie, die sich bis dahin auf Jagd und Fischfang basierte – eine ungeheure Strukturrationalisierung – brachte mit sich, daß Scharen von bettelnden Lappen nach Süden zogen. Der Lebensunterhalt der mittelschwedischen Lappen wird aber nicht von Betteln, sondern von Jagd, Rentierwirtschaft und handwerklicher Arbeit geprägt, was eine

solche Verbindung unsicher macht (SVANBERG 1981: 10f.). Auf jeden Fall hält Svanberg die Gemeindelappen für "eine ihrem Wesen nach von den Gebirgslappen stark unterschiedliche, soziokulturelle Gruppe" (SVANBERG 1981: 7; meine Übersetzung).

3. Die Gemeindelappen

3.1. Die Gemeindelappen in der Bauerngesellschaft

In der alten schwedischen Bauerngesellschaft war die soziale Position vom Grundbesitz abhängig. Der Status der Bauern war somit höher als z.B. der der Handwerker, denen es nicht gestattet war, im Dorf zu wohnen, sondern die auf die nicht anbaufähigen Teile des Kirchspiels verwiesen waren. In dieser Bauerngesellschaft gab es Aufgaben, die für verachtenswert gehalten wurden, z.B. das Schlachten von Pferden. In den schwedischen Gemeinden, die nördlich vom Mälartal gelegen sind, gab es gewöhnlicherweise einen Gemeindelappen, der solche Aufgaben erledigte. Als die staatlichen Behörden am Anfang des 18. Jahrhunderts versuchten, die Lappen von Mittelschweden zu vertreiben, appellierten mehrere Bauern, daß sie einige Lappen behalten dürften, um solche Aufgaben, u.a. handwerkliche Arbeit, erledigen zu können, die "die Einwohner der Gemeinde teils nicht leisten können, teils nicht auf sich nehmen wollen". Es geht daraus hervor, daß die Funktion der Gemeindelappen als wichtig betrachtet wurde. Die Gemeindelappen in Dalarna baten zur selben Zeit, dort verbleiben zu dürfen, da sie dort geboren waren und "wo sich unsere Voreltern desgleichen schon mehr als 100 Jahre aufgehalten haben" (SVANBERG 1981: 12f.; meine Übersetzung). Obwohl ein Mißtrauen den Lappen gegenüber bestand, u.a. davon verursacht, daß man meinte, sie seien der Zauberei kundig, waren sie trotzdem in der Bauerngesellschaft so stark integriert, daß sie nicht zu entbehren waren (siehe weiter SVANBERG 1981: 20f.).

Laut der älteren Auffassung bestanden die Gemeindelappen aus verarmten Lappen, die das lappische Kerngebiet im Norden verlassen hatten. Dies ist z.B. die Auffassung von Dübens (DÜBEN 1873: 35), der sie "den Abschaum der Gesellschaft" nennt. Die Rentierwirtschaft ist, ökonomisch betrachtet, risikoreich, und es war vermutlich nicht ungewöhnlich, daß einzelne Personen und Familien in der nomadischen Gesellschaft in Schwierigkeiten gerieten. Trotzdem gibt es Argumente gegen die von von Düben vertretene Auffassung. In mehreren Quellen heißt es, daß sich verarmte Lappen als Fischerlappen an Seen und Flüssen in den Gebirgen oder an der norwegischen Küste niedergelassen hatten (LARSSON 1985b: 111ff.). Die

nomadisierenden lappischen Gruppen in Mittelschweden, aus denen die Gemeindelappen laut Svanberg (SVANBERG 1981: 21) rekrutiert wurden und die allmählich in die sesshafte Bauerngesellschaft integriert und assimiliert wurden, können solche Gegenden ausgenutzt haben, die für die Bauern ohne nennenswerte wirtschaftliche Bedeutung waren. Das Gebiet, das z.B. auf der Karte Collinders (Karte 1) als das von Lappen bewohnte Gebiet dargestellt wird, ist dasselbe wie dasjenige, das heutzutage in Lappendörfer eingeteilt ist. Es umfaßt also nicht das vermutete Verbreitungsgebiet der mittelschwedischen Lappen. Viele Verhältnisse deuten aber darauf, daß es tatsächlich Lappen in Schweden bis zum *limes norrandicus* gegeben hat. Das geographische Gebiet, wo sprachliche Berührungen zwischen Schweden und Lappen vorkommen konnten, kann somit wesentlich größer gewesen sein als das, mit dem z.B. die Sprachwissenschaft bisher gerechnet hat.

3.2. Bevölkerungsdichte

In moderner Zeit hat sich in Lappland eine schwedische Expansion mit Kraftwerksbauten, Erzgewinnung und industrialisierter Forstwirtschaft vollzogen, die auf Kosten der lappischen Erwerbswirtschaft geschehen ist. Die heutigen Verhältnisse geben ein Bild von zwei Volksgruppen verschiedener Sprachen, die um dieselben Gegenden konkurrieren. Im 18. Jahrhundert und zuvor dürfte aber die Situation andersartig gewesen sein. Die entscheidende Frage ist die der Bevölkerungsdichte. Die Gesamtbevölkerung Schwedens um die Wende des 17. und 18. Jahrhunderts kann auf ca. 1 Million Menschen geschätzt werden¹. Der größte Teil der Bevölkerung wohnte in den zentralschwedischen Provinzen um das Mälartal und in Västergötland, Östergötland und Småland. Erst in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts wurde der Wald wirtschaftlich wichtig für die Bauern (vgl. z.B. SVENSSON 1939). Zur selben Zeit begann auch die schwedische Kolonisation durch Neusiedlungen in Lappland. Im 19. Jahrhundert geschahen umfassende Neubrüche, die Neusiedler in Lappland wurden allmählich mehr und die Zahl der Bevölkerung stieg. Die Bevölkerungszunahme, die u.a. mit Impfungen und dem Beginn von Kartoffelbau zusammenhing, führte um die Mitte des 19. Jahrhunderts auch zu einer umfassenden Emigration nach Amerika. Der Druck auf die Gemarkungen in Schweden stieg. In der Zeit vor 1750 aber dürfte die Bevölkerungsdichte nicht so hoch gewesen sein, daß sie zu Streitigkeiten über Gemarkungen unter Bauern und nomadisierenden Lappen in Mittelschweden führen mußte. Die Lappen können Gebiete wie Wälder und Moose ausgenutzt haben, die für die Bauern von geringer

Bedeutung waren und die sie wegen der geringen Bevölkerungsdichte nicht auszunützen brauchten. Dies hindert nicht, daß es auch im nördlichen Schweden solche Gebiete gab, wo die Bauernkultur vorherrschend war, so z.B. um den See Storsjön in Jämtland (siehe weiter z.B. ZACHRISSON 1991: 11). Die Grenzen zwischen dem Lappischen und dem Schwedischen, wie z.B. die sog. Anbaugrenze (schw. *odlingsgränsen*), sind erst viel später gezogen – die Anbaugrenze um 1870. Demarkationslinien zwischen zwei Kulturen werden schärfer, wenn die eine Gruppe Anspruch auf die Gebiete der anderen Gruppe erhebt. In einem spärlich bevölkerten Land, wie es Schweden um 1700 war, dürfte das Verhältnis andersartig gewesen sein und es scheint möglich, mit umfassenden Kontaktgebieten rechnen zu können.

4. Vocabularium Linguae Lapponum mendicantium

Es gibt also archäologische und ethnologische Theorien über eine Bevölkerung mit lappischer Kultur fast bis zum Mälartal. Es existiert aber auch Material, das die lappische Sprache dieser Gruppe beleuchtet.

4.1. Die Handschrift

1912 wurde in einer der Universitätsbibliothek Uppsala überreichten Handschriften-sammlung ein lappischer Bärengesang sowie ein Wörterverzeichnis, "Vocabularium Linguae Lapponum mendicantium", entdeckt. Das Wörterverzeichnis umfaßt 1644 Stichwörter und einige Beispiele der Konjugation. K.B. Wiklund charakterisierte den Dialekt der Handschrift als dem Åsele-Lappisch am nächsten stehend und vermutete deshalb, daß der Text aus irgendeinem Ort in Ångermanland oder Medelpad in der nächsten Nachbarschaft von Åsele Lappmark stammte. Er meinte, nicht entscheiden zu können, ob der Text von Gebirgs- oder Waldlappen stamme, schlug aber vor, es gehe um "verarmte Waldlappen, die sich auf Bettlerei verlegt hatten" (WIKLUND 1912: 28). Einige Jahre später gelang es aber A. Grape festzustellen, daß der Urheber des Textes ein Petrus Holmberger war und daß er wahrscheinlich den Text nach einem Gemeindelappen oder einigen Gemeindelappen im Kirchspiel Valbo östlich von Gävle um 1770 aufgezeichnet hatte. Während seiner Studentenzeit hatte Holmberger nämlich auch als Informant am Eisenwerk Tolvfors im westlichen Teil der Stadt Gävle gearbeitet. Die Aufzeichnungen stellen somit eine mehr als 200 Jahre alten Probe lappischer Sprache dar, die etwa 100 km nördlich von Uppsala gesprochen wurde; es handelt sich also nicht – wie Wiklund annahm – um die Sprache bettelnder Lappen, die 600 km nördlich von Uppsala

lebten (GRAPE 1920). Die Zeitbestimmung des Textes durch Grape scheint gut mit der Entwicklung der Gemeindelappen übereinzustimmen. Gegen Ende des 18. Jahrhunderts nahm offenbar ihre Integration in der schwedischen Gesellschaft zu und Holmberger sagt, daß "die Lappen selbst erzählten, daß die heranwachsende Jugend sich nicht um ihre Muttersprache bemühe, sondern sie immer mehr mit Schwedisch spicke; ich habe auch mit eigenen Ohren gehört, daß die lappischen Mädchen meistens schwedische Lieder und Kirchenlieder singen" (meine Übersetzung).

4.2. Die Sprache des Vocabulariums

4.2.1. Die Stellung des Textes

Nachdem Wiklund (WIKLUND 1912: 28) die Sprachform als eine Åsele-lappische Varietät feststellte, die in Ångermanland oder Medelpad aufgezeichnet worden war, hat niemand das Wörterverzeichnis aus sprachlichem Gesichtspunkt behandelt. Der Bärengesang aber ist von Hasselbrink (HASSELBRINK 1964) herausgegeben worden. Seitdem Grape (GRAPE 1920) die Provenienz des Textes festgestellt hat und Archäologen und Ethnologen neue Theorien über eine lappische Bevölkerung Mittelschwedens vorgelegt haben, hat Holmbergers Vocabularium eine neue Bedeutung erhalten: es bietet eine Möglichkeit – und die einzige bisher bekannte – Kenntnis über die Sprache der Gemeindelappen am Ende des 18. Jahrhunderts zu gewinnen.

Durch seinen Charakter von Feldaufzeichnung nimmt Holmbergers Material eine einzigartige Stellung innerhalb der geschriebenen lappischen Sprache des 18. Jahrhunderts ein. Zu dieser Zeit bestand die geschriebene Sprache meist aus Übersetzungen religiöser Literatur, am häufigsten von Nicht-Lappen ausgeführt. Die sog. südlappische Buchsprache, die dominierende schriftsprachliche Form jener Zeit (FORSGREN 1987: 49), war auf dem umelappischen Dialekt basiert, und ein Zentrum in der Bücherkultur stellte Lycksele in Ume Lappmark dar. Holmbergers Vocabularium ist also ein profaner Text, der einen sonst unbekannten Dialekt außerhalb der traditionellen lappischen Gebiete repräsentiert. Ein Studium der wortgeographischen Zusammensetzung des Wörterverzeichnisses kann Licht auf die Sprache der durch Svanberg angenommenen mittelschwedischen Nomadenkultur werfen. Wenn der Wortschatz von Åsele-lappischen – oder mit einem besseren Terminus Västerbottenlappischen (LARSSON 1990: 173 Fußnote 6) – Lexemen dominiert ist, kann dies als eine Stütze dafür verstanden werden, daß es sich um

umgesiedelte Gebirgs- oder Waldlappen aus Västerbotten handelt, wie Wiklund angenommen hat. Wenn aber eine größere Anzahl der Wörter nur im Pite-, Lule- und Tornelappischen belegt sind oder wenn ihre Lautgestalt sich von der des Südlappischen unterscheidet, würde dies andeuten, daß die Frage nach dem Ursprung der Gemeindelappen nicht so einfach ist.

4.2.1. Einige Sprachzüge

Aus dem Material von Svanberg, das oben referiert worden ist, geht hervor, daß die Gemeindelappen sich nicht als nahe verwandt mit den Gebirgslappen auffaßen (vgl. oben 2.2. und 3.1.). Sie hoben statt dessen hervor, daß sie von alters her in Dalarna, Hälsingland und anderen südlichen Provinzen beheimatet waren. Daß sich die Gemeindelappen in sprachlicher Hinsicht von den Gebirgslappen unterscheiden, wird auch von Holmberger hervorgehoben. Er sagt z.B., daß der Dialektunterschied so groß ist, daß der Gemeindelappe es kaum für möglich hält, die Sprache der Gebirgslappen zu verstehen. Wenn man dieser Äußerung Holmbergers Glauben schenken kann – seine Kenntnisse im Lappischen waren äußerst rudimentär – wird dadurch die Auffassung Svanbergs unterstützt: die Gemeindelappen stammten nicht von Gebirgslappen her, die erst kurz zuvor von der vollnomadischen Gesellschaft der Gebirge gekommen waren.

In einigen Fällen scheinen die Formen des Vocabulariums mit denen der (heutigen) südlappischen Dialekte im weiten Sinne übereinzustimmen, d.h. mit den Dialekten vom Umelappischen und südwärts. Solche charakteristischen Züge sind u.a. die Formen mit der Endung *-n* im Genitiv Singular, z.B. (34)² *gåniken barnie* 'Prinz', (278) *Supen lost* 'Esenblatt', (597) *Herran gomma* 'Pfarrersfrau', und (1215) *Jupmalan veljo* 'Gottes Wille', und die Endung *-snv* im Inessiv, z.B. (1050) *Dusnie* 'dort', (1051) *Dasnie* 'hier', und (159) *orro Sisnie* 'bleibe drinnen'. Im Ume- und Südlappischen ist die Endung *-ja* des Participium Präsens in gleichsilbigen Stämmen nicht kontrahiert worden, wie es in zentrallappischen Dialekten geschehen ist (siehe weiter z.B. LARSSON 1985b: 114ff.). Im Vocabularium gibt es sowohl Formen, die nicht kontrahierte Formen widerzuspiegeln scheinen, z.B. (115) *gamok goroi* 'Schuhmacher', als auch Formen, die kontrahiert scheinen, z.B. (1149) *Tjoappi* 'Henker'.

Unter gewissen Bedingungen ist ein altes **i* der ersten Silbe in den südlappischen Dialekten bewahrt worden (KORHONEN 1981: 80). Auch in Holmbergers Vocabularium gibt es Formen mit einem solchen bewahrten **i*, z.B. (195) *Bissia*

båssjo 'die heilige Tür' und (286) *Bissam panno* 'Bratpfanne'.

Manche lappische Wörter tragen ein deutliches Dialektgepräge, und mit ihrer Hilfe können Wörter aus Holmbergers Vocabularium dialektgeographisch plazierte werden. Die nicht dissimilierte Form (698) *muppie* 'anderer' (= finnisch **muu-mpa-*) charakterisiert die Dialekte vom Pitelappischen und südwärts. Entsprechungen der Bezeichnung (787) *gippem moärie* für 'Himbeere' kenne ich nur vom Lulelappischen *kahpēmuorjē*, d.h. wortgetreu 'Mützenbeere'. Die scheinbare Übereinstimmung zwischen Holmbergers (876) *Mila dat* 'was ist das' und dem heutigen Lulelappisch *Mij la dat* 'id.' dürfte jedoch von dessen Orthographie verursacht sein. Ume- oder Südlappisch scheinen Formen wie (991) *Biänje* 'Hund' und (565) *Bangsamo* 'Lippe' zu sein, während (1231) *ask* 'Mond' zu den südlappischen Dialekten südlich vom Umeälven gerechnet wird; das Umelappische hat *mannō* (LARSSON 1985a: 169 tab. 1). Als Bezeichnung für 'Schnee' wird sowohl das nördliche Wort (1233) *moett* als auch das südliche (1234) *Loppme* angegeben. In (1339) *stotar altar bieviah* 'großer Festtag' ist nicht die den eigentlichen südlappischen Dialekten charakteristische Assimilation *-jv-* > *-jj-* durchgeführt. Eine vollständige dialektgeographische Analyse der Wörter werde ich vorlegen, wenn das ganze Wörterverzeichnis publiziert wird.

Aus leichtverständlichen Gründen enthält das Vocabularium auch eine Menge schwedischer Lehnwörter, z.B. (25) *Tryskeladu* 'Tenne', (41) *Såkno* 'Kirchspiel', (238) *supat* 'fegen', (297) *Bokstaf* 'Buchstabe', (348) *Sjuffäl* 'Schaufel', (370) *Höna* 'Huhn', (1045) *streänge* 'Saite'.

4.3. Probleme mit dem Vocabularium

Als Quelle zur Kenntnis der frühen Berührungen zwischen Lappen und Schweden bringt Holmbergers Wörterverzeichnis einige Probleme, u.a. methodischer Art. Die Handschrift ist nicht all zu schwierig zu lesen, obwohl es natürlich auch einige solche Probleme gibt. Wiklund (1912: 29) meint, daß manche Fehler beim Reinschreiben der Primäraufzeichnungen geschehen sind. Holmbergers Unwissenheit im Lappischen bedeutet aber kein Problem, solange man sich dieser Eigenheit des Materials bewußt ist. Es kommt darauf an, solche Fragen an das Material zu stellen, die es beantworten kann. Eine wortgeographische Analyse des Wortschatzes ist ohne Zweifel ein solcher Fall. Auch morphologische Bemerkungen können gemacht werden. Ich würde sogar behaupten, daß das Material trotz seiner Mängel bis zu

einem gewissen Grad Auskunft über das Lautsystem im Dialekt geben kann. Der Vorteil mit einem Aufzeichner, der die Sprache nicht kennt ist, daß er versucht, das aufzuzeichnen, was er tatsächlich hört, nicht das, was er glaubt, hören zu sollen, oder wie es Wiklund ausdrückt: Holmberger ist von keiner schriftsprachlichen Norm und keinen Überlegungen über Sprachrichtigkeit beeinflusst (WIKLUND 1912: 29).

Ein größeres Problem macht die Frage aus, mit welchen Dialektzügen man Holmbergers Angaben vergleichen darf. Die Dialektgrenzen liegen ja nicht still, sondern verschieben sich mit der Zeit. Bezüglich der südlappischen Dialekte ist es wohl bekannt (BERGSLAND 1962: 30f., LARSSON 1985a, LARSSON 1985b), daß die nördlichsten unter ihnen in älterer Zeit mehrere südliche Züge aufgewiesen haben; nördliche Sprachzüge sind auf dem Marsch nach Süden. Holmbergers Wörterverzeichnis zeigt solche Eigenschaften, die heute dem Südlappischen eigen sind, z.B. bewahrtes *i* in Wörtern wie (338) *Bissām* 'braten' vgl. das heutige Südlappisch *bissēdh* 'braten, Brot backen, Branntwein brennen; scheinen (Sonne)' (HASSELBRINK 1981 s.v.) aber z.B. Lulelappisch *passēr* 'braten' (GRUNDSTRÖM s.v.). Dieses südliche Bewahren des alten *i* kommt aber als ein morphophonologischer Wechsel auch in einigen zentrallappischen Dialekten vor, z.B. im Pitelappischen (WICKMAN 1965). Wo war die Südgrenze des bewahrten *i* um 1770?

5. Möglichkeiten

Holmbergers "Vocabularium Linguae Lapponum mendicantium" scheint offenbar einen Überrest der Sprache einer seit altersher in Mittelschweden nomadisierenden Lappenbevölkerung darzustellen. Obwohl der Text mit mehreren Schwächen behaftet ist, trägt er m.E. dazu bei, die archäologischen und ethnologischen Theorien über eine mittelschwedische Lappenbevölkerung, aus der Gemeindelappen geholt wurden, zu bestärken. Als ein mögliches Kontaktgebiet der schwedischen und den lappischen Sprache könnte Schweden fast bis zum Mälartal im Süden vorgeschlagen werden. Daraus folgen zwei Möglichkeiten. Erstens ist die historische Entwicklung bis herauf zu den heutigen lappischen Dialekten in Schweden komplizierter gewesen als was bisher angenommen worden ist. Die genaue Analyse des Wortschatzes wird zeigen, ob es z.B. Gründe für die Annahme eines alten Südlappisch gibt, etwa wie Korhonens (KORHONEN 1981: 48ff.) Ursüdlappisch in Finnland. Eine solche, etwas spekulative, Hypothese muß natürlich kritisch geprüft werden. Ganz bestimmt aber hat das Vorkommen einer lappischen Bevölkerung in Mittelschweden Bedeutung für die schwedische Onomastik. Schwedische Ortsnamen

in Mittelschweden nördlich des *limes norlandicus*, die das Element *lapp* enthalten, können auf diese alte lappische Bevölkerung deuten (vgl. SVANBERG 1981: 54). Möglicherweise können auch solche Ortsnamen in diesen Gegenden, die sich nicht oder nur mit großen Schwierigkeiten aus dem Schwedischen erklären lassen, aus dem Lappischen erklärt werden. Strandberg (STRANDBERG 1984: bes. 259f.) bringt gute Argumente für durch ihn angenommene finnische Ortsnamen in der Provinz Sörmland, die finnische Immigranten im 16. Jahrhundert hätten geben können. Es muß bemerkt werden, daß Sörmland nicht als eine besonders finnische Provinz bekannt ist. In vielen schwedischen Gegenden, nicht nur in Nordschweden, können sprachliche Berührungen zwischen Schwedisch, Finnisch und Lappisch stattgefunden haben.

ANMERKUNGEN

1. Ich danke Hans Norman am Historischen Institut der Universität Uppsala, mit dem ich Bevölkerungsfragen erörtert habe. Desgleichen danke ich Herrn Ingvar Svanberg für viele interessante Ratschläge bezüglich der Gemeindelappen.
2. Die Ziffern in Klammern geben die Numerierung in Holmbergers Manuskript wieder.

LITERATUR

- BERGSLAND, K. 1946: Røros-lappisk grammatikk. Oslo.
- BERGSLAND, K. 1962: The Lapp dialects south of Lappland. In: Commentationes fenno-ugricae in honorem Paavo Ravila. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 125. Helsinki, 27–39.
- BERGSLAND, K. 1971: Saamelaisten suhteet keskiaikaiseen Norjaan. Kalevalaseuran vuosikirja 51. Porvoo – Helsinki, 18–27.
- COLLINDER, B. 1953: Lapparna. Stockholm.
- GRUNDSTRÖM, H. 1946–1954: Lulelappisches Wörterbuch. Uppsala – København.
- DAHLSTEDT, K.-H., 1950: Det svenska Vilhelminamålet. 1. A. Text. Uppsala – København.
- DAHLSTEDT, K.-H. – ÅGREN, P.-U. 1980: Övre Norrlands bygdemål. 2. uppl. [Neudruck der 1. Aufl. von 1954]. Umeå.
- VON DÜBEN, G. 1873: Om Lappland och lapparne, företrädesvis de svenska. Ethnografiska studier. Stockholm.
- FORSGRÉN, T. 1987: Samisk kyrko- och undervisningslitteratur i Sverige 1619–1850. Pedagogiska institutionen, Umeå.
- GRAPE, A. 1920: Den Ihreska björnfest-uppteckningens proveniens. Le Monde

- Oriental. Uppsala, 122–125.
- HASSELBRINK, G. 1964: La chanson d'ours des Lapons. Essai d'interprétation d'un manuscrit du XVIIIe siècle concernant la chasse et le culte d'ours. Orbis 13. Louvain, 420–480.
- ITKONEN, T.I. 1947: Lapparnas förekomst i Finland. In: Ymer. Stockholm, 43–57.
- KORHONEN, M. 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. Helsinki.
- LARSSON, L.-G. 1985a: Kriterien zur Klassifizierung der lappischen Dialekte in Schweden. In: Dialectologia Uralica. Materialien des ersten internationalen Symposions zur Dialektologie der uralischen Sprachen 4.–7. September 1984 in Hamburg. Hrsg. W. Veenker. Wiesbaden, 159–171.
- LARSSON, L.-G. 1985b: Nordligt i söder och sydligt i norr. Något om samisk dialektforskning. Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok, 106–122.
- LARSSON, L.-G. 1990: Glidvokalen i lulesamiskan. Svenska landsmål och svenskt folkliv. Uppsala, 167–199.
- LINNÉ, C. VON 1775: Lapplands resa år 1732. Red. av M. von Platen & C.-O. von Sydow. Stockholm.
- QVIGSTAD, J.K. 1893: Nordische Lehnwörter im Lappischen. Christiania.
- SKÖLD, T. 1961: Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen I. Uppsala.
- STRANDBERG, S. 1984: *Nimmen och Karren*. Sörmländska ortnamn med finskt ursprung? Studier i nordisk filologi 65. Helsingfors, 255–265.
- SVANBERG, I. 1981: Sockenlappar. Etnologiska institutionen. Uppsala.
- SVANBERG, I. 1983: Samer i Mellansverige under 1600-talet. Fenno-Ugrica Suecana 6. Uppsala, 99–104.
- SVENSSON, S. 1939: Gammal bondetradition och ny tid. In: Svenska folket genom tiderna IX. Malmö, 201–241.
- SÖDERSTRÖM, S. 1982: Från en sydsamisk ordbok. Fenno-Ugrica Suecana 5. Uppsala, 305–323.
- WALLSTRÖM, S. 1943: Studier i övre Norrlands språkgeografi med utgångspunkt från Arjeplogsmålet. Uppsala.
- WICKMAN, B. 1965: Ein lappischer Umlautfall und seine Bedeutung für die lappische Vokalgeschichte. In: Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung. Berlin, 424–431.
- WIKLUND, K.B. 1912: En nyfunnen skildring av lapparnas björnfest. Le Monde Oriental 6. Uppsala, 27–46.
- ZACHRISSON, I. 1985a: Comments on Saamis, Finns and Scandinavians in History and Prehistory. Norwegian Archaeological Review 18, 19–22.
- ZACHRISSON, I. 1985b: Saami or Nordic? A Model for Ethnic Determination of Northern Swedish Archaeological Material from the Viking Period and the Early Middle Ages. In: Archaeology and Environment 4. Umeå, 187–195.
- ZACHRISSON, I. 1991: Vad kan man med hjälp av arkeologi berätta om samernas nyttjande av Jämtland Härjedalen. In: Samisk sedvanerätt. Rapport från seminarium Jämtlands läns museum 1990–09–27. Östersund, 7–21.

Inger Zachrisson 15.9.1993
Till Tingsrätten i Sveg

**Svar på Evert Baudous yttrande
i sedvanerättsprocessen (renbetesprocessen) i Härjedalen**

Inledning/Sammanfattning

Evert Baudous yttrande (nedan förkortat EBy) är en *juridisk inlaga*, mitt häfte (IZh) en *populärvetenskaplig översikt*, med därav följande generaliseringar och förenklingar, över det nuvarande forskningsläget; jag har inte själv lämnat in det till rätten. Om det hade avsetts att vara ett rättsligt dokument, skulle det ha varit annorlunda formulerat. Det kan därför inte ensamt läggas till grund för en rättslig prövning.

I mitt svar kommer jag att koncentrera mig till frågor som rör järnålder-medeltid, ca 500 f Kr-1500 e Kr. Från och med denna tid går det att med säkerhet använda begreppen 'samisk' och 'nordisk', och det är det tidsavsnitt jag själv främst arbetar med. Perioden kan indelas i två delar, från vilka olika slag av fornlämningar i Härjedalen kan ge besked om etnisk tillhörighet (folktillhörighet). Några påståenden i Baudous yttrande är centrala för hela frågan om samernas historia i Härjedalen.

1. Järnålder före vikingatid, ca 500 f Kr-800 e Kr. Baudou påstår: "Gravfältet på Krankmårtenhögen i Härjedalen kan inte bestämmas som samiskt".

Baudou ser detta gravfält med s k insjögravar från tiden kring Kr f som nordiskt, och ifrågasätter en sen fångstkultur i söder. Han anser att en gräns genom norra Jämtland-norra Ångermanland (jfr kartan, fig 1) skilt 'nordbor' och 'samer' åt under de senaste 3000 åren.

Jag anser att gravfältet ifråga är samiskt, tillhörigt den lokala fångstkulturen. Att vissa drag i gravskick övergår från nordisk till samisk kultur är naturligt om man har god kontakt. Men man har deponerat horn och kranier av älg och ren på gravarna, ett uttryck för den traditionella religionen som den är känd från samisk kultur i väst till Sibirien i öst.

Däremot har Baudou rätt i att betydande skillnader finns mellan södra och norra Norrland redan innan nordisk kultur börjar breda ut sig. Man bör antagligen arbeta med hypotesen att det någonstans i mellersta Norrland fanns ett gränsområde mellan 'nordsamiska' och 'sydsamiska' grupper.

Detta är en del av frågan hur man skall se på mellersta Skandinaviens inland under äldre järnålder, med de karakteristiska insjögravarna. *En av huvudfrågorna har varit om denna fångstkultur har en direkt kontinuitet till dagens sydsamiska kultur.* Då samer idag rör sig i samma område, och utnyttjar delvis samma resurser, och då det inte finns några spår av en tydligt nordisk järnåldersbosättning annat än i bestämda undantagsfall (längs älvsträckorna närmast Bottenhavskusten, i Storsjö- och Siljansbygder, samt eventuellt 'säter'gravfälten i Härjedalen), måste befintliga arkeologiska och historiska fakta uppfattas som belägg för en kontinuerlig befolkning, som under sen tid uppfattar sig som samer.

Grovt sett finns tre åsikter idag: 1) att området var bebott av människor med en *fångstkultur*, med en stenteknologi med slagen sten kvar ända till mitten av första årtusendet e Kr, 2) att denna fångstkultur var lika med *samisk kultur*, 3) att det rörde sig om *nordisk järnålderskultur*. De flesta arkeologer idag, som tagit ställning till etnicitetsfrågan, anser att det rört sig om samisk fångstkultur (2). De mer försiktiga nöjer sig med att ej ge en etnisk tolkning (1). Baudou står för åsikten om nordisk kultur (3).

2. Vikingatid och medeltid, ca 800-1500 e Kr. Baudou påstår att bosättningen vid Vivallen kan ses som "en utflyttning från det stora samiska området i Övre Norrland".

Jag anser att det var sydsamer, dvs den lokala befolkningen, som bott här. De utgrävningar som företagits på Vivallen är mycket begränsade, varför såväl äldre som yngre lämningar än från tiden 800-1200 kan finnas på platsen.

Kartan är en schematiserad bild av hur jag ser på utbredningen av nordisk (vågrätt streckad) respektive samisk (lodrätt streckad) kultur ca 1000 e Kr (dvs vid vikingatidens slut). Den "skandinaviska kulturgräns" genom norra Ångermanland som Baudou förfäktar utgjorde däremot en gräns åt norr under åtminstone en del av järnåldern, för nordisk sammanhängande bosättning i kustlandet. Men den var inte en gräns i inlandet, i det samiska området.

Att Baudous och min framställning av Härjedalens äldre historia (i EBy och IZh) är så olika är delvis en följd av våra *olika utgångspunkter*. Baudou ser landskapet från den nordiska bygdens horisont, jag ser det som en del av 'det södra fångstlandet', och mera ur ett samiskt perspektiv.

Baudou påstår vidare att "Inga arkeologiska fynd tyder på att samer varit bosatta i Härjedalen ca 1200-1500 e. Kr."

På Vivallen fanns samisk bosättning under forntid och medeltid; idag finns samisk bosättning i området. Bristen på belägg för samisk bosättning från en del av tiden däremellan kan aldrig användas som bevis för ett tomrum.

Jag anser att det finns lämningar i Härjedalen från denna tid som är eller kan vara samiska. En 1200-talsgrav vid Vikarsjöarna anses samisk. Några boplatlager, med datering till 1300-talet, kan vara samiska; de är dock endast provundersökta. Våra kunskaper är hittills alltför begränsade för att man över huvud taget skall våga dra en sådan slutsats som Baudou gör. Det mycket bristfälliga och ojämna undersökningsläget i Härjedalen kan omöjligen ge en fullständig bild av landskapets äldre historia. Vivallen är den enda plats här som undersökts för att ge svar på frågan om etnisk tillhörighet.

Samiskt område har inte varit enhetligt. Samisk kultur har varierat över det stora område där den en gång funnits, med skillnader då som nu mellan t ex "nordsamisk" och "sydsamisk" kultur. den har först under nyare tid blivit mera enhetlig. Man kan därför ej (som i EBy) utgå ifrån att fornlämningarna i 'Mellannorrland' skall se likadana ut som de i 'Övre Norrland'. Det skulle innebära att enbart en av de samiska kulturerna var 'äkt' samisk, nämligen den 'nordsamiska'.

Samisk kultur har från åtminstone vikingatid och framåt inte heller varit enhetlig inom ett och samma landskap. Man kan se indikationer på ett *socialt skiktat samiskt samhälle* t ex i Härjedalen under 10-1200-talen. Det kan förklara skillnaden mellan t ex Vivallens och andra samtida samiska fornlämningar där.

Typiskt samiska föremål kan ej bortförklaras på det sätt som Baudou gör beträffande skinnskraporna från insjögravar i norra Dalarna. *Karakteristiskt för interaktion, mötet mellan två etniska grupper, är att kulturdrag i regel går över från en majoritetskultur till en minoritetskultur, inte tvärtom.* Inlånade föremål förändras därtill ofta till sin funktion, behandlas olika, får 'egna' tillägg osv. Det har visat sig vara kriterier på att de övertagits av en etnisk grupp från en annan.

Sedan 1970 har jag bedrivit *omfattande studier av relationen samiskt-nordiskt och etnicitetsfrågor* (ett *Curriculum vitae* bifogas med en förteckning över mina publicerade arbeten rörande Nordskandinaviens äldre historia).

Baudou har däremot endast i liten utsträckning sysslat med samisk arkeologi och etnicitet.

Mitt häfte (IZh) är inte enbart ett uttryck för mina egna, utan också för en rad andra arkeologers helhetssyn. Jag företräder därmed *arkeologins nuvarande vetenskapliga ståndpunkt om samerna i Härjedalen och längre söder ut under förhistorisk tid*, vilket Baudou förnekar. Dessa arkeologer har studerat och publicerat undersökningar av fornlämningar i Härjedalen och Dalarna, samt i Hedmark i Norge, i regel grundade på egna fältundersökningar.

Baudou har däremot ej själv arbetat inom detta område.

Baudou anser (i EBy) att "arkeologernas försök till etniska tolkningar [blir] ytterst hypotetiska om historiska källor saknas".

Även om jag inte är lika negativ, anser också jag att man bör se till *de skrivna källornas vittnesbörd*. Jag har därför (för en tvärvetenskaplig monografi om samer och nordbor i mellersta Skandinavien) gått igenom vad de skrivna källorna från tiden 550-1350 e Kr ut säger om det sydsamiska området och dess utsträckning åt söder; mycket få skrivna källor av intresse finns från tiden 1350-1500. Det visar sig att på 500-talet e Kr *finn*, dvs samer, omtalas i trakten av Värmland i söder; under vikingatid och tidig medeltid omvittnas *finn* upprepade gånger ända ner i sydligaste Norges inland. Härjedalen hörde då till Norge.

Arkeologen Stig Welinder skriver: "Att det på Adams [av Bremen, 1000-talet e Kr] ... tid fanns en gräns tämligen nära norr om södra Västmanland-södra Värmland, norr om vilken det bodde människor som var dåligt inordnade i hövdingadömena/kungadömet med centrum i Västergötland och Uppland och som rimligtvis har någon slags dåligt utredd kulturkontinuitet till dagens samer i området, tvivlar väl ingen på."

Mitt häfte (IZh) är vidare en sammanfattning av *nya forskningsresultat i en rad andra ämnen*. Ytterligare material kommer att presenteras nedan.

Inom *nordisk filologi* (språkforskning) betonas de skrivna källornas, främst tidiga västnordiska, utsagor om samer i Skandinavien inland ända ner mot Oslotrakten. Inom *finsk-ugrisk filologi* urskiljer man det tidiga sydsamiska språkområdets utsträckning ända ner i Svealand. Det är inte resultatet av att samer flyttat in i södra Norrland-norra Svealand norrifrån, utan de sydliga dialekternas ålder i de berörda områdena är minst lika hög som de samiska dialekternas längre norrut. Ytterligare söder om dagens sydsamiska språkområde tycks det ha funnits en ännu sydligare, självständig samisk dialekt. Allt tyder på att de s k sockenlapparna, som fanns söder om det nuvarande sydsamiska området, t ex i trakten av Gävle, var de sista resterna av områdets ursprungliga samiska befolkning. Inom *genetik* och *statistik* har framhållits att det finns en heterogenitet inom den samiska gruppen, och att det är en skillnad mellan syd- och nordsamer därvidlag.

Baudou har ej beaktat något av allt detta.

Slutsats: I Härjedalen, liksom i övriga mellersta Skandinavien, levde under järnålder-medeltid samer, vid sidan av människor av nordisk etnicitet som de hade nära gemenskap med. Detta disparata sydsamiska område, med delvis egna fornlämnings typer, kan bara förstås utifrån sina egna förutsättningar.

Så skall jag gå igenom Baudous yttrande punkt för punkt, för att visa på vilka ytterligare sätt hans och mina utgångspunkter skiljer sig åt. Jag följer nedan hans kapitelindelning, med tillägg av ett kapitel 10.

2. Definitioner, samt 9. Ackulturation och assimilering

Som redan framhållits är häftet om Härjedalens äldre historia ett populärvetenskapligt arbete. Därför finns här ett annat slag av definitioner än de Baudou efterlyser, baserade på kriterier hos de aktuella arkeologiska fynden. Teoretiska resonemang har jag levererat i andra, tyngre arbeten, som delvis finns refererade i IZh. De definitioner som skapats av vissa socialantropologer (t ex Barth), för deras behov, är dock inte alltid användbara på vårt arkeologiska material.

Ang. EBy sid 6, stycke 2, där Baudou jämför förhållandena i Sverige och Nya Guinea:

Svar: "De två situationerna är över huvud taget inte jämförbara. I nya Guinea har vi att göra med en mycket längre bosättningshistoria än i Sverige. En stor del av det som betecknas som 700 språk (uppgiften om 300 finns också) är närbesläktade dialekter. T ex hör nästan alla språk i kustområdet till den stora austronesiska språkfamiljen, som täcker ett område från Madagaskar till Påskön och Hawaii. De isolerade språken i höglandet kan sammanfattas i några tiotal familjer, som blir färre och färre i takt med att den språkhistoriska forskningen fortskrider. Dessutom rör det sig ifråga om de flesta kulturerna på Nya Guinea om *åkerbrukskulturer*, som har funnits under mycket lång tid (några med en 6-8000-årig historia), var och en i sin relativt isolerade dal. – Argumentet

faller platt." (Strade, skriftl. medd. 1993; IZ översättn. från danskan.)

Språk

Den finsk-ugriske filologen Norbert Strade säger ang. EBy sid 6, stycke 3, att "Detta "brott i kontinuiteten" tar ej hänsyn till den uraliska språkhistorien.", och ang. EBy sid 7, stycke 6,7, att "Baudou tar över huvud taget inte hänsyn till det oomstridda finsk-samiska språkliga gemensamma ursprunget samt de finska arkeologernas nuvarande ståndpunkt." (Strade, skriftl. medd. 1993; IZ översättn. från danskan.)

Baudous argumentation vacklar genom att han använder sina egna tolkningar av hjälpvetenskapens resultat (genetik), där de tycks stödja honom, men underlåter att ta upp andra (språk), när de motsäger hans teser.

Genetik

Ang. EBy sid 7, stycke 2: Att jämföra samiska, germanska och finska drag leder ingen vart. De "finska" dragen är inte annat än en speciell kombination av samiska, baltiska och germanska drag. De enda icke svenska eller samiska dragen i ett finskinfluerat område bör därför förväntas vara baltiska. Men Baudou ställer inte frågan: var är de genetiska drag som tyder på *något annat* än samisk, germansk och "finsk"? Om det har funnits områden med andra kulturer, uppburna av andra 'folk', så borde de också idag avvika från de övriga svenska och samiska populationerna med några genetiska särdrag, förutsatt att de ursprungliga invånarna inte alla dött ut (jfr Eriksson 1984, Nevanlinna 1984).

Kultur och kontinuitet

Ang. EBy sid 7, stycke 6: Det finns väl inte någon som bestrider att fångstkulturen utgjordes av flera efterföljande kulturer. Men det betyder ju inte automatiskt att dessa var etniskt olika. Baudou nämner bristen på bevis på kontinuitet i Norrland. Man kan åter hänvisa till finska förhållanden. På det hela taget är det en förlegad åsikt att anta att olika folk står bakom olika arkeologiska kulturer. Man bör utgå från materialet: om det inte finns några tecken på in- eller utvandringar, bör man gå ut ifrån att det är kontinuitet, och inte omvänt börja tala om avsaknad av etnisk kontinuitet, tills kontinuiteten är påvisad.

Ang. EBy sid 8, stycke 1: Här tyder Baudou direkt olika arkeologiska kulturer som olika etniska grupper.

Kultur, etnicitet

EBy sid 2, punkt 4. Om definitioner av 'etnicitet', 'ackulturation' och 'assimilation'.

IZ svar: Detta är en logisk kullerbytta: Vilka resultat man kommer till beror inte av om man verkligen utgår från definitioner, utan i högsta grad vilka definitioner, som man utgår ifrån. Baudou själv använder begreppen 'ackulturation' och 'assimilation' felaktigt (se vidare nedan.)

EBy sid 14-16: Baudou beskyller Ambrosiani, Hyenstrand och Skjølsvold för att sakna "all teoretisk diskussion om etniska bestämningar i arkeologiskt material".

IZ svar: "Kultur" och "etnicitet" torde vara arkeologins två svåraste begrepp. Några fastställda betydelser har de inte; deras betydelse måste bestämmas efter sammanhanget.

Baudous påstående ovan är märkligt, särskilt i ljuset av att han själv över huvud taget ej tar upp det grundläggande arbetet om begreppet etnicitet, särskilt interaktion mellan två olika etniska grupper. Det är den norske arkeologen och socialantropologen Knut Odner's banbrytande arbete "Finner og terfinner" från 1983. Odner tar visserligen inte ställning till frågor om etnicitet i det sydliga samiska området, men hans definitioner är i högsta grad tillämpliga. Det är däremot ej fallet med norrmannen Fredrik Barths, åtminstone inte som de citeras av Baudou.

Odner har framhållit att etnicitet uppstår och vidmakthålls som en följd av kontakt med andra grupper, oftast i en process av ekonomisk specialisering och differentiering. Vid tider av goda relationer mellan två etniska grupper kan såväl föremål som seder och bruk ha övertagits, främst från den dominerande gruppen. Etnografiska paralleller visar att t o m gravseder på så sätt kan lånas in. Vid en stress-situation förstärks istället de egna

etniska signalerna (Odner 1983).

Protosamisk

Jag håller med om att begreppet 'protosamisk' är problematiskt, och därför bättre ersätts med 'samisk', eller med omskrivningar. Begreppet används dock. (Det används dessutom av Baudou själv i EBy t ex sid 6,7 på ett sätt som gör det oklart om han refererar mig eller själv brukar begreppet.)

Nordisk/germansk-samisk

EBy sid 3, under c): "gravfältet på Krankmårtenhögen i Härjedalen kan inte bestämmas som samiskt om man följer en etnisk definition".

EBy sid 14, stycke 4: "Om man återgår till Barths definitioner, så kan man ta fasta på gravfältets särpräglade former."

IZ svar: Baudou efterlyser definitioner, men definierar inte själv "nordisk". När vi kommer fram i järnåldern kan begreppet nordisk användas i relation till den europeiska kontinenten. Begreppet 'germansk' kan inte användas förrän under romartid.

Welinder har yttrat att debatten om samisk arkeologi är "numera åtminstone delvis så intrasslad, att den bara kan trasslas ut, om man började föra en motsvarande debatt om den andra sidan av gränsen: Vad är germansk etnicitet? Hur ser germaner ut i arkeologin? Är allt som inte är urskiljbara germaner i stället samer? Därmed skulle begreppet "arkeologiskt bestämd same" få en motpart, och framför allt skulle gränsfenomenet bli belyst: Finns det en gräns? Hur ser den ut? Vid olika tider? På olika platser? Hur förflyttas gränsen? Kan individer ta sig över gränsen? Och viktigare: Vem bestämmer var gränsen går? Med vilka kriterier och varför det?" (Welinder, skriftl. medd. 1993).

Ett sätt att söka bestämma etnicitet, är att jämföra två kontrasterande områden.

Äldre järnålder (500 f Kr-550 e Kr) var den tid under vilken nordiska bygder växte fram i Norrland. Det är möjligt att ställa upp en rad kriterier för nordisk etnicitet, som den kommer till uttryck i dessa bygder. Den agrara kulturen i t ex Medelpads bygder utmärktes av fast, odlad bygd (med spår av agrar bosättning i form av husgrunder, åkerparceller, stensträngar, hägnader eller odlingsrösen) med åkerbruk, boskapsskötsel, järnsmide och bronsgjutning, husgrundsterrasser, ensamgårdar med treskeppiga långhus, gravhögar med kärnröse, stenhögar, ett visst dräktskick, samt fornborgar.

Fångstkulturens lämningar i Härjedalen och västra Jämtland utmärktes däremot av fångstboplatser, stenteknologi (slagen sten, som kvarts, kvartsit), av jakt, fiske och fångst, fångstgropar för storsvilt, sporadisk odling, hållande av småboskap, järnframställning med östlig teknik, avlöst av dylik med sydlig, samt insjögravar.

Jämförelsen visar att skillnaderna är anmärkningsvärt stora. Inga av bygdens karakteristika återfinns i Härjedalen. Det är därför inte troligt att fångstkulturens bärare här under äldre järnålder haft nordisk/germansk etnicitet. De bör ha varit samer, *finn*.

Ackulturation-assimilation

EBy sid 16, sista stycket. "Med *ackulturation* menas enligt Nationalencyklopedin 'kulturpåverkan ...' [med] '*assimilering (assimilation)* en process genom vilken en minoritet 'helt överger sin egen kultur ...'".

IZ svar: Ja, detta är helt klart, Nationalencyklopedins definitioner är de gängse, och så som jag själv använder dessa begrepp. Men Baudou fortsätter: "Med dessa definitioner får de två termerna samma innebörd." (EBy sid 16), en egendomlig slutsats. Därpå använder han begreppen 'assimilering' och 'ackulturation' tvärt emot det hävdvunna, med t ex följande resultat: "Någon ackulturationsprocess kan inte iakttagas i det arkeologiska materialet i Mellannorrland under järnåldern ... Däremot skedde en assimileringssprocess under vikingatiden och den tidiga medeltiden. Vid Vivallen har en sannolikt samisk befolkning tagit upp nordiska drag." (EBy sid 3-4, under e).

IZ svar: Om man genomgående i Baudous yttrande byter ordet 'assimilation' mot ordet 'ackulturation' och vice versa, blir hans resonemang helt förståeligt och riktigt i sak. Det överensstämmer då väl med materialet och min text (IZh).

3-4. "Zachrissons två kulturer", Norrlandsgränsen

Först skall framhållas, att om man idag lägger ihop indikationerna från olika vetenskaper, så finns det inga belägg för att den äldre stenålderns fångstkultur i Sydsandinavien var 'germansk', 'indoeuropeisk', el dyl (jfr Sammallahtis åsikt om att man i hela Nordeuropa då troligen talade uraliska språk, se nedan).

EBy sid 9, stycke 2: Här blandar Baudou återigen ihop arkeologiska kulturer med etniska grupper (utan bevis), och bortser från det språkliga materialet, som saknar varje spår av 'tredjegrupper'. Enligt språkvetenskapens nuvarande ståndpunkt bör den uraliska språkhistorien appliceras på svensk förhistoria.

EBy sid 9, stycke 4: Här säger Baudou direkt att arkeologisk kultur är lika med folk, vilket ej håller metodiskt. Inga bevis finns veterligen för att de tidigaste invandrarna kom från olika håll, även om det är möjligt. Och invandring från olika håll betyder inte automatiskt att det är tal om flera icke-besläktade folk (Makkay 1990, Sammallahti 1993, Strade ms, se bilaga 6).

Den s k Norrlandsgränsen (limes norrlandicus)

EBy sid 2, stycke 2. "Zachrisson liksom flera andra arkeologer har influerats av ett nutida betraktelsesätt som ytterst bestämts av den politiska och kulturella utvecklingen under historisk tid."

EBy sid 2, stycke 4: "... *limes norrlandicus*, som dock är ett naturvetenskapligt begrepp bestämt av nutida naturförhållanden. Denna naturgräns bestämmer bara i ringa grad kulturförhållandena och inte alls de etniska förhållandena i förhistorisk tid."

IZ svar: Detta är mycket av en insinuation, i varje fall vad gäller järnålder-medeltid. Vilka 'andra' som avses, anges inte. Detta är märkligt: Baudou kan inte vara omedveten om Norrlandsgränsens centrala betydelse. Han har själv betonat den (se nedan).

EBy sid 10, stycke 2: "I ett tiotal viktigare moderna arkeologiska verk ... finns inte Zachrissons ståndpunkt om två skilda kulturer i Skandinavien ända från stenåldern och framåt."

IZ svar: Detta kan knappast kallas min ståndpunkt, då jag har hämtat den från bl a Baudou själv. 1988 (i Länkar ... sid 234, för ref se IZh) talar han om hur från sen yngre stenålder (ca 2000 f Kr), med fortsättning i bronsålder, föremålsformerna blir enhetliga i Sydsandinavien, respektive i Norrland. Det södra området har samband söderut, det norra åt nordöst. "Sydsverige och Nordsverige ingår på så sätt i två vidsträckta och geografiskt skilda teknokomplex och symbolvärldar."

I Stability ... 1989:40,46 talar han om hur från mellersta yngre stenålder till bronsålder det arkeologiska fyndmaterialet från Norrland och södra Sverige är så olika att de ger intryck av två skilda världar, och att Gästrikland är gränsområde.

Det kan jämföras med Gert Magnussons yttrande (1992:36) om området kring Kristinehamn i södra Värmland: "Sannolikt har skogarna under bronsåldern befolkats av människor av den nordskandinaviska stenålderskulturen, vilka sedan årtusenden var skogens folk."

Detta måste uppfattas som inlägg till stöd för Norrlandsgränsens betydelse åtminstone till bronsålderns slut ca 500 f Kr. Då är vi inne på den tid, då Baudou (liksom norska arkeologer) använder begreppet samisk.

Baudous och min nuvarande åsikt skiljer sig alltså i att han förespråkar en gräns samiskt-nordiskt genom norra Ångermanland från ca 2000 f Kr och framåt, medan jag anser att man måste pröva den hypotes som nu stöds av så många indikationer från olika håll: att det nordliga komplexet med fångstgrupper, som senare kan definieras som 'det samiska', också efter ca 2000 f Kr sträckte sig ner mot Norrlandsgränsen åt söder. Under järnålder-medeltid breder nordisk etnicitet långsamt ut sig norrut, förmodligen främst genom assimilation av den lokala befolkningen där, samerna.

Men Baudou (i EBy) har rätt i att det problemkomplex som är förknippat med Norrlandsgränsen märkligt nog inte på allvar har diskuterats. Jag tog dock upp frågan om

Norrlandsgränsen i mer kortfattad form vid ett symposium vid Umeå universitet hösten 1990 (artikel under tryckning), där Baudou också deltog (jfr IZ ms, bilaga 2).

Baudou sid 11, stycke 2: "Lämningar av den cirkumpolära stenålderskulturen, med sina typiska boplatser ..." skall också enligt Zachrisson (s. 11) finnas ner till norrlandsgränsen. Zachrisson nämner inte vad som är typiskt för dessa boplatser."

IZ svar: Se IZ ms, bilaga 2.

EBy sid 11, stycke 4: "Norrlandsgränsen har spelat en underordnad roll under forntiden, däremot tycks norra Ångermanland vara ett gränsområde under lång tid."

IZ svar: Att Norrlandsgränsen spelat en mycket stor roll från stenåldern och fram till idag, såväl som natur- som kulturgräns, torde dagens forskare – liksom gårdagens – utifrån olika utgångspunkter vara mycket medvetna om. Baudou har själv bekräftat det (se ovan). Den "skandinaviska kulturgräns" som Baudou i en rad arbeten förfäktar, genom norra Ångermanland, utgör visserligen en gräns åt norr under åtminstone en del av järnåldern för nordisk sammanhängande bygd i kustlandet och de nedre älvdalarna, men inte under lång tid, då gränsen för denna bosättning i en fortlöpande process förflyttades norrut. Den är däremot inte en gräns i inlandet, i det samiska området. Uppfattningen om en sådan skarp och mångtusenårig gräns i Ångermanland, ett "staket" tvärs över Skandinavien, är redan i sig ägnad att väcka invändningar, och kan misstänkas vara en konstruktion.

Det arkeologiska materialet visar att mellersta Sverige varit ett område där under järnåldern nordisk/germansk etnicitet breddade ut sig på bekostnad av den samiska.

7. Härjedalen från järnåldern före vikingatid, dvs ca 500 f Kr-800 e Kr

EBy sid 3, stycke 4: "Från den yngre bronsåldern och äldsta järnåldern kan man möjligen tala om samer i Övre Norrland ..., enstaka fynd i Jämtland och Härjedalen visar att en sådan befolkning kan ha bott även där vid någon tidpunkt."

EBy sid 13, sista stycket: "I Jämtland och Härjedalen går det inte att på samma sätt visa kontinuitet för det sannolikt samiska inslaget från den yngre bronsåldern och den äldsta järnåldern till 800-talet och senare".

IZ svar: Detta är ett halvt medgivande. Baudou antyder att denna brist kan bero på avsaknad av undersökningar och material. Jag anser däremot att fångstkulturen i Jämtland-Härjedalen då representerade en samisk kultur, som förmodligen hade en något annorlunda karaktär än den samiska längre norrut. Om asbestgods var karakteristiskt för den sydliga eller ej, vet vi inte.

Insjögravarna

EBy sid 3, stycke 4: "Vi känner inga andra sannolikt samiska fynd i Härjedalen förrän vid Vivallen under vikingatiden och den tidiga medeltiden "

IZ svar: Jo. Dit kan bl a räknas en rad gravar och boplatser, samt troligen de vendeltida depåfynden av järn. De tolkas (t ex av Sundström) som gravfynd, från gravar som troligen tillhör den lokala fångstkulturen, dvs den samiska (jfr IZh sid 28f).

EBy sid 15, sista stycket: "Man kan inte betvivla att det finns en samisk kultur i Övre Norrlands inland under järnåldern. Men denna samiska kultur avviker i alla avseenden från den hittills kända järnålderskulturen i Mellannorrlands inland."

EBy sid 4, stycke 2): " ... insjögravarna från järnåldern i Dalarna och Mellannorrland, bl. a. i Härjedalen ... , tyder på en befolkning med ett bosättningsmönster som inte överensstämmer med järnålderns samiska bosättning i Övre Norrland."

IZ svar: Baudous främsta skäl att inte tillskriva samer i Härjedalen de tidiga insjögravarna tycks vara att de ej har motsvarigheter i norra Norrland. *Man kan dock inte förutsätta att samiska fornlämningar i alla avseenden skall se likadana ut i norra och mellersta Skandinavien.* Det vi vet om bosättningsmönstret i Härjedalen under järnålder visar sig däremot inte stämma med definitionerna för 'nordisk/germansk' kultur vid denna tid (se ovan). *Gravar var revirmarkeringar*, och man måste utgå ifrån att hela gravfält var

anlagda av den lokala befolkningen. Man måste därför ha en *helhetssyn* och se till sambandet mellan gravar och samtida boplatser.

EBy sid 17, stycke 3: "Sådana tecken på en assimileringprocess saknas så vitt bekant i de tidigare mella[n]norrländska insjögravarna."

IZ svar: Gravgodset säger visserligen inte mycket, men gravformerna är just sådana tecken här på 'ackulturation' (Obs att Baudou förväxlat begreppen).

EBy sid 17, stycke 3: "Detta betyder att människorna som gravlagts i insjögravarna i Härjedalen ... och andra landskap i mellersta och sö[d]ra Norrland inte varit samer som bytt etnicitet utan att de sannolikt från början och hela tiden varit nordbor."

Zn svar: Jag har aldrig sagt att de bytt etnicitet, utan att de mottagit kulturdrag från nordisk kultur (jfr Baudous sammanblandning av begreppen ackulturation och assimilation, se ovan). Vad avses för övrigt med det vaga "från början"? Är det fr o m den tid gravfälten anlades, eller dessförinnan, och i så fall hur långt dessförinnan?

EBy sid 14, stycke 5: "Om man utgår från Barths resonemang för etnisk identifikation kommer man fram till att befolkningen vid Krankmårtenhögen sannolikt varit nordisk. Offren av kranietak av älg och ren återspeglar näringen liksom kreaturoffer är resultatet av en annan näring söderöver."

IZ svar: Detta påstående saknar all grund (och visar dessutom riskerna med att använda Barths definitioner). Saken gäller två helt olika företeelser. På de äldsta insjögravarna i Härjedalen lade man ner *horn* (obs) och kranier av älg och ren ca Kr.f. Bakom det torde ha legat liknande föreställningar som när man i norra Eurasien, hos samer liksom andra uraliska folk som nenetser (samojeder) och khanter (ostjaker) lade ner horn och kranier av det stora villebrådet i trakten – ren, älg, hjort – på såväl gravar som offerplatser. Det tillhörde den gamla, traditionella religionen. Det rör sig förmodligen om liknande schamanistiska föreställningar som hos den tjuktjiske schamanen som sade: "Allt lever ... Hornen som ligger på gravarna reser sig nattetid och vandrar i procession kring gravhögar, medan de döda står upp och besöker de levande" (Bogoras 1975:281).

Denna sed är däremot varken känd från Sydsverige eller från de nordiska bygderna i norr. Djurben i gravar blir där vanliga först från ca 500-talet e Kr. De är ofta från hela hundar eller slaktavfall (huvud och fötter) av getter/får, som brändes på bålet tillsammans med den döde. De tolkas som symboliska offer eller rester av en gravmåltid (se Zachrisson 1992, bilaga 3).

EBy sid 4, stycke 3: "Undersökningarna av insjögravarna från järnåldern i Dalarna, som ibland återopas såsom samiska, måste vid en metodisk diskussion bedömas som nordiska".

EBy sid 17, stycke 1: "Såsom enda tecken på samisk påverkan nämner Zachrisson (s. 27) två skinnskrapor i två gravar i Dalarna. Enligt Hyenstrand ... har Gösta Berg, professor i etnologi, ansett att de har en yttre likhet med den vanliga samiska skinnskrapan. Men ett redskap i få exemplar kan inte tillmätas någon betydelse, när övriga etniska markörer utsäger något helt annat. Vilken ringa etnisk betydelse dessa skrapor har anger Zachrisson själv då hon i en uppsats skriver: 'Ända in i våra dagar har de använts från samerna i väst till tjuktjerna i Sibirien i öst.' ... Om dessa skinnskrapor använts över ett så enormt stort geografiskt område med många folk och över så lång tid, undrar man varför de inte kan ha använts av närboende skandinaver under järnåldern."

IZ svar: Det primära är naturligtvis helhetsbilden av gravarna och den boplatsmiljö, som de utgör en del av. De etniska markörer Baudou återopar, ser jag som belägg för ackulturation, inlån från nordisk kultur av drag i gravskicket.

De typiskt samiska redskapen kan ej bortförklaras som Baudou gör. Att de utmärker ett

stort finsk-ugriskt område, samt trakter öster därom, medan de alls inte är kända från nordiskt område i Skandinavien, är bestickande (jfr brev till IZ från G Berg i denna sak). Det är därtill allvarligt att Baudou ej tycks känna till vad som bör beaktas vid studiet av interaktion; samma 'regler' gällde för forntida förhållanden som för förhållanden idag, liksom på olika håll i världen. Ett av de karakteristiska dragen är att *kulturdrag i regel går över från en majoritetskultur till en minoritetskultur, inte tvärtom*. De fåtaliga typiskt samiska föremål som bevarats (det mesta tycks ha varit av förgängliga material) är därför värda en särskild uppmärksamhet. Man måste vidare vara observant på om inlånade föremål förändras till sin funktion, behandlas olika, får 'egna' tillägg osv. Det har visat sig vara kriterier för att de övertagits av en etnisk grupp från en annan. Jag har själv under många år studerat och sökt kartlägga denna företeelse i samiskt arkeologiskt material. Det var en av de faktorer som gjorde det möjligt för mig att definiera gravfälten på Långön och Vivallen som samiska, en åsikt som Baudou numera stöder (se vidare IZ ms, bilaga 4).

Man kan i stora drag följa hur samer i den ena älvdalen efter den andra dras in i närmare kontakter med nordbor och nordisk kultur, från söder mot norr.

Redan vid tiden för Kr f ser vi alltså hur drag i nordiskt gravskick tas upp i fångstlandet i norr, i Dalarna, Gästrikland och Härjedalen. Man måste där ha haft goda kontakter med grupper söderöver för att gå så långt som att ta upp drag i dessas gravskick – samtidigt som man har kvar sina egna särdrag.

Under mellersta järnåldern, tiden kring 500-talet, dras samer i ytterligare några älvsystem i skogslandet in i ett närmare utbyte med nordbor. Samtidigt med att seden med att begrava sina döda i brandgravar under stensättningar sprider sig norrut bland samerna ungefär t o m Indalsälvens övre lopp (dvs i Jämtland), så lägger man i Hälsinglands och Medelpads bygder rika skatter i marken. Det har tolkats som att de blivit förmögna på handel med inlandet.

I och med vikingatiden är det dags för ytterligare en framryckning mot norr: nu är det samerna i de inre delarna av Ångermanälvens vattensystem som börjar anlägga gravhögar (t ex Långöns), av liknande slag som nordbornas i Ångermanlands bygder. Den agrara bygden vid Ångermanälvens nedre lopp upplever samtidigt en högkonjunktur, i det arkeologiska materialet synlig i de många silverskatter som nu läggs ner i jorden. Detta överskott skulle bli kunna förklaras av att inlandets resurser nu började utnyttjas med intensivt, att samernas produkter blir väsentliga för bygdens ekonomi.

Gravhögar ('säter'gravarna) i NV Härjedalen

EBy sid 4, stycke 5: "En grupp höggravar i västra Härjedalen ... från järnåldern kan inte bestämmas till sin etnicitet på grund av brist på fynd."

IZ svar: Alldeles riktigt – jag har därför heller ej sagt något om deras etnicitet, som jag betraktar som mycket svårtolkad. Gravhögar i fråga utgör en del av en grupp gravar, som har sin huvudsakliga utbredning på norsk sida. Den norske arkeolog, Skjølsvold, som undersökt dem, tolkar dem som troligen samiska.

Asbestgods

EBy sid 14, stycke 1: "Från ... ca 1000-500 f. Kr., till ca 200-300 e. Kr. användes ornerade kärl av asbestgods på boplatser över hela Övre Norrland och i någon mån i Jämtland och möjligen Härjedalen."

Zn svar: Detta är ett halvt medgivande. Sådant gods anses allmänt, vilket också Baudou framhåller, som en etnisk markör för samisk tillhörighet. På utbredningskartan över detta asbestgods (EBy fig 4) saknas dock en rad nya fynd i söder.

Å andra sidan kan Baudou ha rätt i att sådant asbestgods aldrig utmärkt södra Norrland; fynden är hittills få. Men skillnaden oss emellan är att han ser en sådan eventuell avsaknad som tecken på en nordisk kultur, medan jag anser att det kan ha varit utmärkande för det sydliga samiska området. Man bör pröva hypotesen om gränser också inom det stora samiska området.

8. Vivallen

EBy sid 3, stycke 4: Vivallens "bosättning kan ses som en utflyttning från det stora

samiska området i Övre Norrland ..."

IZ svar: Baudou motsäger sig själv när han å ena sidan anser att det har funnits så många 'kulturer eller grupper' att inga slutsatser om någonting egentligen kan dras, å andra sidan vill tro att samisk kultur skall ha sett likadan ut i hela det nuvarande Norrland. Han vill tydligen enbart uppfatta en av dem som samisk, nämligen en som kan kallas "nordsamisk".

Den allmänt accepterade synen idag är istället att samisk kultur varierat över det stora område det en gång funnits i, och att skillnader finns mellan t ex "nordsamisk" resp. "sydsamisk" kultur. De har sina motsvarigheter i de olika samiska dialekterna, vilka i sin tur har en lång historia inom de områden där de talats till in i sen tid eller ännu talas.

Men Baudou har rätt i att det finns likheter mellan Vivalen-fynden och andra samiska fynd från mer nordliga områden. Jag tror dock att han gör sig skyldig till en förenkling, då han söker lösa problemet med att det skulle röra sig om en utvandring norrifrån. Istället skulle förklaringen kunna vara den att det är först nu som vi i det arkeologiska materialet börjar se fler gemensamma drag i det stora, tidigare så heterogena samiska området. Vikingatiden tycks vara den tid då samisk etnicitet blir tydlig i det arkeologiska materialet. Detta tycks spegla en fortgående process. Odner påpekar t ex (1983) att det är först i och med nyare tid, som samiskt gravskick blir enhetligt över hela det samiska området.

Att i första hand se likt eller olik i ett arkeologiskt material som ett resultat av in- eller utvandring, är ett föråldrat synsätt. Idag betonas istället att fynd och fornlämningar i norr talar för kontinuitet och inre utveckling. Inte minst forskarna vid Arkeologiska institutionen vid Umeå universitet har hävdats denna dominans för den inre utvecklingen inom taigazonen (barrskogsområdet).

Frågan om kontinuiteten efter Vivalen

EBy sid 3, stycke 4: "Bosättningen vid Vivalen fick ingen fortsättning."

EBy sid 3, stycke 6: "Inga arkeologiska fynd tyder på att samer varit bosatta i Härjedalen ca 1200-1500 e Kr (avsnitt 9)."

EBy sid 16, stycke 2: "En brandgrav från 1200-talet har undersökts vid Vikarsjön... Några etniskt bestämbara föremål fanns inte."

EBy sid 16, stycke 4: "Inga andra gravar eller boplatser i Härjedalen har hittills kunnat hänföras till den samiska kulturen under vikingatiden och medeltiden. Det finns inte heller arkeologiska fynd som tyder på samisk bosättning under den senare delen av medeltiden i Härjedalen. Det finns ingen kontinuitet mellan Vivalen-bosättningen och senare samisk bosättning inom området."

IZ svar: Baudou medger att bosättningen på Vivalen var samisk. Han vet också, att det bor samer i området idag. Att det hittills inte påträffats arkeologiska bevis för samisk närvaro från hela mellantiden, kan aldrig användas som ett *bevis* för ett tomrum. Det är något varje arkeolog får lära sig. Finns lämningar av en kultur på ett och samma ställe med några hundra års mellanrum, bör vi utgå från att det finns kontinuitet, *till dess annat bevisats*. Att göra det omvända är ett metodiskt fel.

Graven vid Vikarsjöarna undersöktes av Jämtlands läns museum och tolkades som samisk bland annat på grund av läget på en stenåldersboplatz, där slagen stenteknik fortfarande varit i bruk under mellersta järnåldern, samt på att en icke-kristen brandgrav från 1200-talet inte indikerar nordisk kultur.

På andra undersökningar har visserligen gjorts, men kulturlager med spår av medeltida bosättningar har kunnat påvisas på minst två platser i nordvästra Härjedalen. Det är Hedningagärdet och Hedningsbacken, i Ljusnans dalgång. Benmaterial från utgrävningar på Hedningagärdet har sin tyngdpunkt på vilt, framför allt ren, tolkat som vildren. Dessutom förekom älg, bäver och tjäder. Av tama djur identifierades nöt samt en mycket liten ras får eller get. En kol 14-datering visar på 1300-talet e Kr. Dessa platser, med alla sina renben, skulle kunna vara minnen av samisk bosättning. Platsernas namn kan också vara en indikation härpå.

Därtill har vid Överhushammaren, 3 km sydöst om Vivalen, en äldre bosättning med dateringar till ca 815 samt till ca 1170 e Kr, dvs från tider samtida med Vivalens kända,

lokaliserats.

EB sid 4, stycke 2: "Lämningar från en bosättning av skogssamiskt mönster är kända ända ner till norra Ångermanland men inte längre söderut."

IZ svar: Språkforskare och historiker anser idag att allt tyder på att de s k sockenlapparna, i södra Norrland och norra Svealand, var de sista ättlingarna till en skogssamisk befolkning i dessa trakter (se IZh sid 44; jfr nedan).

10. Andra vetenskapers resultat

Historia, skrivna källor

EBy sid 18, stycke 1: "Enligt Nybergs åsikt är det således inte troligt att Adams [av Bremen] skridfinnar är samer och dessutom är det osäkert vilket område som ingick i dessa skridfinnars land."

IZ svar: Adam av Bremens uppgift att en del av samerna redan var kristna är av största intresse, och behöver alls inte betvivlas. I det fallet torde Adam vara tillförlitlig; han är entydig på den punkten. Om man tar del av *hela* Nybergs resonemang, finner man dessutom att han också drar andra slutsatser. Han säger nämligen att Adam inte känner till något landskaps- eller folkslagsnamn påminnande om de två landskap vi kallar Västmanland och Dalarna; den äldsta kända beteckningen på Dalarna är Valles, dvs en latinsk översättning av namnet. "Det är därför rimligt att föreställa sig, att Adam har fått upplysning om ett stort, obestämt, ännu bara delvis kristet folk angränsande till värmlänningarnas områden. ... Vi får föreställa oss Västmanland och Dalarna – utom Särna och Idre, som hörde till Norge – som en del av det område, där det okända folket 'skridfinnar' ... bodde", allt enligt Nyberg (1984:323).

Ordet för 'same' i källorna från hela första årtusendet utgår genomgående från det fornvästnordiska Finn(r) (mask.), Finna, Finnkona (fem.), Finnar (plur.), av urnordiska *finnaz. I norskan har ordet finn ända fram till våra dagar betytt 'same', och det bruket lever ännu kvar i Härjedalen. Redan på 500-talet, och vidare under 800- och 1200-talen användes parallellt med ordet 'finnar' för samer också sammansättningen 'skridfinnar'; 'skrid-' av det västnordiska 'skriða á skíðum', 'att åka skidor'. Ingen skillnad tycks finnas i innebörden av begreppen 'finnar' och 'skridfinnar'.

Adam av Bremen skriver på 1000-talet att skridfinnarna bor mellan svear och nordmän, dvs mellan ungefär dagens östra Svealand och 'Norge' (vad det nu exakt innebär), alltså utanför Svea-land. Så sägs att en del av skridfinnarna har blivit kristna, och de uppges (liksom värmlänningarna och göterna) 'bo på sveonernas område', egentligen 'tillhöra Svea-folken'. Skridfinnarnas stora 'samhälle' är Hälsingland, säger Adam. Under äldre medeltid förstods med Hälsingland allt land fr o m det nuvarande landskapet med detta namn, runt Bottenviken ända till Ule älv och Ule träsk.

Därtill kan fogas att det fr o m hos Jordanes på 500-talet e Kr (i sin tur ett kompilat av äldre uppgifter) finns uppgifter om samer så långt söderut på den Skandinaviska halvön som i trakten av nuvarande Värmland.

En rad främst västnordiska källor från 800 -12/1300-tal, bl a norska lagar, talar om samer i sydöstra Norge. *Dessa lagar anses av rättshistoriker vara mycket starka belägg för samisk närvaro i södra Norge.* (I övrigt se IZ ms, bilaga 5.)

Härjedalen hörde under medeltiden till Norge. Den härjedalska dialekten är en norsk dialekt. Begreppet Härjedalen är dock ej belagt i de tidiga västnordiska källorna.

Inom *nordisk filologi* (språkforskning) betonas de skrivna källornas, främst tidiga norröna, utsagor om samer i Skandinavians inland ända ner mot Oslotrakten (se Mundal ms).

Inom *finsk-ugrisk filologi* urskiljer man det tidiga sydsamiska språkområdets utsträckning ända till norra Svealand i söder. "Sydsamiskan har absolut inte uppstått ur medeltidens eller nyare tids nordsamiska. Det borde det ha, om det skulle röra sig om en sen utflyttning. Hävdar man ändå en sen sydsamisk invandring, måste man förklara,

varifrån dessa kom och varför. Men det finns alltså inte plats för dem i det övriga samiska området och sydsamiska hör hemma i den ena änden av den samiska dialektkedjan med glidande övergång från syd – nord – ost. Att placera tidig sydsamiska någon annanstans (t ex på Nordkalotten) skulle vara i strid med det dialektgeografiska sammanhanget. Det *måste* placeras söder om lulesamiska, eller också har all samisk språkbeskrivning totalt fel, vilket man knappast kan överbevisa någon om." (Strade, skriftl. medd. 1993; IZ översättn. från danskan.)

De sydsamiska dialekterna är alltså inte resultatet av att samer flyttat in i södra Norrland-norra Svealand norrifrån, utan de sydliga dialekternas ålder i de berörda områdena är minst lika hög som de samiska dialekternas längre norrut (se Strade, bilaga 6). Ytterligare söder om dagens sydsamiska språkområde tycks det ha funnits en ännu sydligare dialekt av samiskt språk, ner i norra Svealand, som överlevt hos de s k sockenlapparna (se Larsson, bilaga 7). Den finske språkforskaren Pekka Sammallahti anser (1993) att man en gång i hela norra Europa talade uraliska språk, och att detta språkområde sedan successivt minskat (jfr Makkay 1990).

Inom *genetiken* har framhållits att det finns en heterogenitet inom den samiska gruppen (Beckman 1980), och inom *statistiken* att det är en skillnad mellan syd- och nordsamer därvidlag (Carl O Nordling, muntl. medd. 1993).

Slutsats: I Härjedalen, liksom i övriga mellersta Skandinavien, levde under järnålder-medeltid samer, vid sidan av människor av nordisk etnicitet som de hade nära gemenskap med. Detta disparata sydsamiska område, med delvis egna fornlämnings typer, kan bara förstås utifrån sina egna förutsättningar.

Fig 1. Kartan är en schematiserad bild av hur jag ser på utbredningen av nordisk (vågrätt streckad) respektive samisk (lodrätt streckad) kultur ca 1000 e Kr (dvs vid vikingatidens slut).

Förteckning över bilagor

- 1) IZ: *Curriculum vitae* (i utdrag) med litteraturförteckning
- 2) Zachrisson, I. Ms 1992. Den s k Norrlandsgränsen och den "arktiska" kulturen. *Festskrift*, Tromsø museum och universitet. (Under tryckning.)
- 3) Zachrisson, I. 1992. Can Grave Customs be Taken over by One Ethnic Group from Another? *Northern Religions and Shamanism*. The Regional Conference of the International Association of the History of Religions. Selected Papers. (Ethnologica Uralica 3.) Budapest-Helsinki.
- 4) Zachrisson, I. Ms 1993. Mötet mellan skandinaver och samer. *Tolvte tværfaglige vikingesymposium*, Aarhus universitet 1993.
- 5) Zachrisson, I. Ms 1992-93. Kapitel ur manuskript till monografen *Samer och skandinaver. Kulturgränser och kontaktformer*.
- 6) Strade, N. Ms. Utdrag ur: Den samisk-nordiske kulturgrænse i sproghistorisk belysning. *Föredrag hållet vid symposiet Kulturgränser – myt eller verklighet? vid Umeå universitet nov. 1990*.
- 7) Larsson, L.-G. 1992. Gemeindelappen und Schweden. *Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum. Vorträge des Symposiums aus Anlass des 25-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 13.-15. November 1991*. Groningen.

Övriga referenser (de som redan finns i EBy eller IZh upprepas ej)

- Baudou, E. 1989. Stability and Long Term Changes in North Swedish Prehistory. An Example of Centre-Periphery relations. *Approaches to Swedish Prehistory. A Spectrum of problems and perspectives in contemporary research*. Ed. Th. B. Larsson & H. Lundmark. (BAR International Series 500.)
- Bogoras, W. 1975 (1904-1909). *The Chukchee*. (The Jesup North Pacific Expedition, vol. 7.) Leiden-New York.
- Eriksson, A W. 1984. Saamelaisten perinnölliset erikoispiirteet. (Summary sid 135: On the genetic characteristics of the Lapps.) Suomen väestön esihistoriallister juuret (symposiet "Finlands befolknings förhistoriska rötter). I: *Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk*, h. 131. Helsinki.
- Magnusson, G. 1992. *Kristinehamn. Den äldsta historien*. Kristinehamns kommun.
- Makkay, J. 1990. New aspects of the PIE and the PU/PFU Homelands: Contacts and Frontiers between the Baltic and the Ural in the Neolithic. *Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Sessiones Plenares/Dissertationes*. Debrecen.
- Mundal, E. Ms. The Perception of Lapps and their Religion in Old Norse Sources. *Religion and Society. The Regional Conference of the International Association of the History of Religions. Selected Papers*. (Ethnologica Uralica?) Budapest-Helsinki.
- Nevanlinna, H. R. 1984. Suomalaisten juuret geneettisen merkkiominaisuustutkimuksen valossa. (Summary s. 174: The roots of the Finns in the light of genetic research into distinguishing genetic characteristics.) Suomen väestön esihistoriallister juuret (symposiet "Finlands befolknings förhistoriska rötter). I: *Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk*, h. 131. Helsinki.
- Odner, K. 1983. *Finner og terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Skandinavia*. (Oslo Occasional Papers in Social Anthropology No. 9.) Oslo.
- Sammallahti, P. 1993. Suomalaisten ja saamelaisten juuret (Finnarnas och samernas rötter). *Kieliposti* 1/1993.

Stockholm den 17 september 1993

Inger Zachrisson

/Inger Zachrisson/

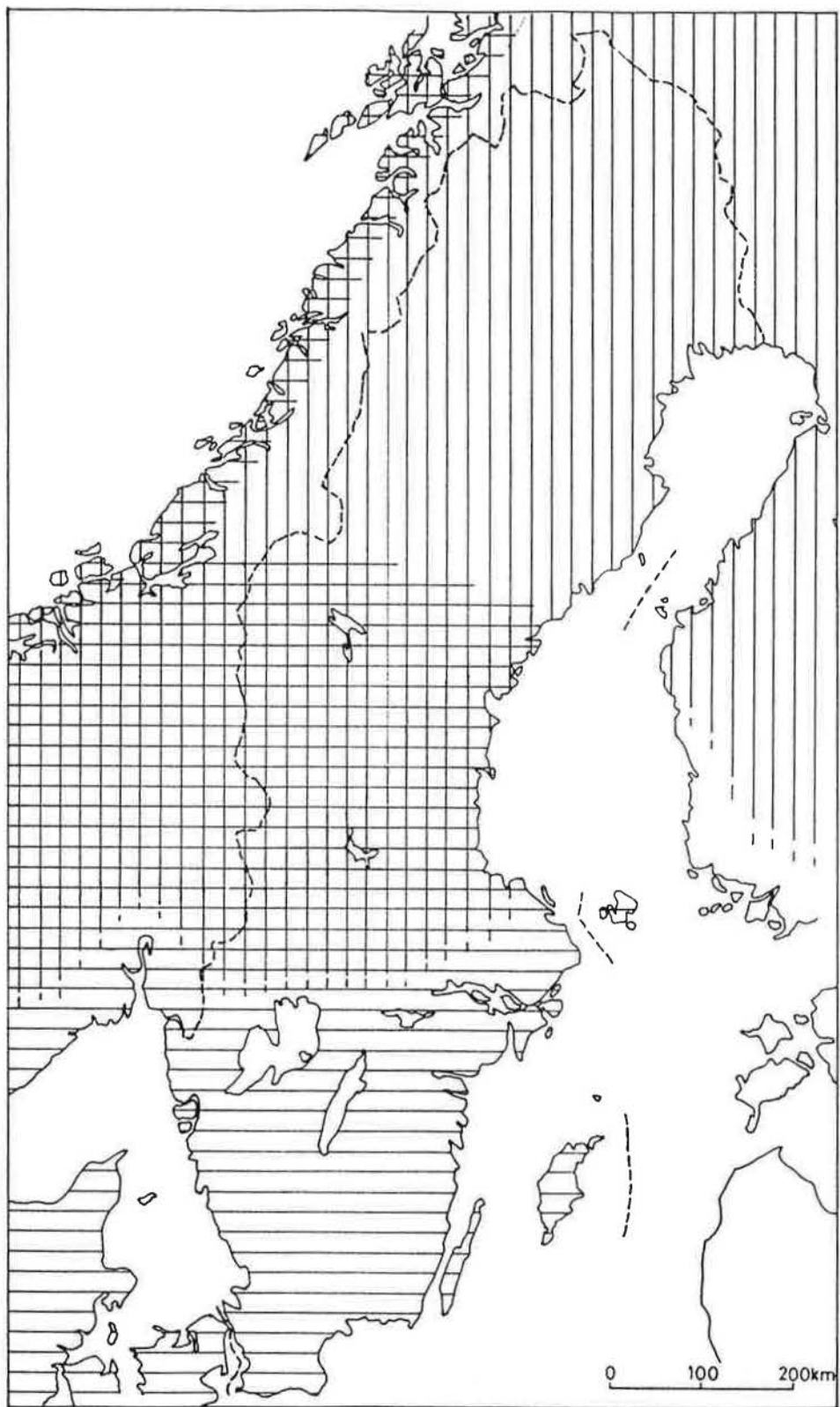

Fig 1

- Snåsa.
- (62) New archaeological finds from the territory of the Southern Saamis. Arv. Scandinavian Yearbook of Folklore 1983, nr 39, tryckt 1985.
 - (63) New archaeological finds from the territory of the Southern Saamis. Saami Pre-Christian Religion. Studies on the oldest traces of Religion among the Saamis. (Acta Universitatis Stockholmiensis/Stockholm Studies in Comparative Religion 25.) Stockholm 1985.
 - (64) Comments on Saamis, Finns and Scandinavians in History and Prehistory. Norwegian Archaeological Review 18:1-2. Oslo 1985.
 - (65) Artiklarna Ekorripil; Offerplatser, samiska; Samer. Medeltidens ABC. (Historia i fickformat. Statens historiska museum.) Stockholm 1985.
 - (66) Samisk forntid i Dalarna. Historiska Nyheter 33. Stockholm 1985.
 - (67) Etnicitetsproblemet i praktiken: samiska metalldepåer och gravar i norra Sverige. Arkeologi og etnisitet. NAM-Forskningsseminar 3. Kongsvoll 1984. (AmS-Varia 15.) Arkeologisk museum i Stavanger. Stavanger 1985.
 - (68) Fanns det samer i Hedmark, Härjedalen och Jämtland under vikingatid och medeltid? En analys av arkeologiskt och osteologiskt material. De sørligste sørsamene. (Foredrag ved det 15. trøndsk-jemtske historikermøte i Snåsa juni 1984.) Trondheim 1986.
 - (69) En samisk grav från 1300-talet vid Gäutavardo. Studier i norrländsk forntid II. (Acta Bothniensia Occidentalis. Skrifter i västerbottnisk kulturhistoria 8.) Umeå 1986.
 - (70) Recension av A. Anderson, The Scandinavian Colonisation of the North Swedish Interior 500-1500 A.D. Comparative Studies in the Archaeology of Colonialism. BAR 233. Oxford 1985. Fornvännen 81, 1986.
 - (71) Samer i syd. Populär arkeologi 1987:1.
 - (72) Sjele Sacrifices, Odin Treasures and Saami Graves? Saami Religion. (Scripta Instituti Donneriani Aboensis 12.) Åbo 1987.
 - (73) Late manufacture of chipped stone tools in northern Fennoscandia. Theoretical Approaches to Artefacts, Settlements and Society. Studies in honour of Mats P. Malmer. (BAR International Series 66(ii).) Oxford 1987.
 - (74) Saamis-Swedes-Russians – Organized Cooperation or Not? Nordisk TAG. Rapport fra den første nordiske TAG-konference i Helsingør, 15.-17. november 1985. København 1987.
 - (75) Östliga kontakter under nordsvensk vikingatid och tidig medeltid. Nordkalotten i en skiftande värld – kulturer utan gränser och stater över gränser. (Studia Historica Septentrionalia 14:1.) Rovaniemi 1987.
 - (76) Archéologie et Ethnologie. Boréales. Revue du Centre de Recherches Inter-Nordiques. 34-35. Suresnes 1988.
 - (77) Arkeologisk materiale som grunnlag for slutninger om sørsamisk historie. Utredning for Samerettsutvalget (tills m L. Stenvik). Trondheim & Stockholm 1988.
 - (78) Arkeologi och etnicitet. Samisk kultur i mellersta Sverige ca 1-1500 e Kr. Bebyggelse-historisk tidskrift 14, 1987. Stockholm 1988.
 - (79) Vad jorden gömmer. Undersökningarna på Vivallen 1986-87. Åarjel-saemieh – samer i sør. (Saemien Sijte Årbok nr. 3.) Snåsa 1988.
 - (80) The So-called Scandinavian Cultural Boundary in Northern Sweden in Viking Times – Ethnic or Socio-Economic? A Study Based on the Archaeological material. Acta Borealia 1-2. Tromsø 1988.
 - (81) Samiskt – östligt – västligt. Samiska gravar i norra Sveriges inland som vittnesbörd om internordiska kontakter under vikingatid-tidig medeltid. Finska fornminnesföreningen. Iskos 7. 1988.
 - (82) Recension av Nordkalotten i en skiftande värld... Fornvännen 84, 1989.
 - (83) Recension av Norrbotten 1987. Arkeologi. Fornvännen 84, 1989.
 - (84) Gravfältet på Vivallen. Arkeologi i fjäll, skog och bygd. 2. Järnålder-medeltid. (Fornvårdaren 24.) Jämtlands läns museum. Östersund 1989.
 - (88) The South Saami Culture: in Archaeological Finds and West Nordic Written Sources from AD 800-1300. Social Approaches to Viking Studies. Ed R. Samson. Glasgow 1991.
 - (89a) Ett vikingatida silvermynt från Afrika – Vad överste Planting fann i Cronstads skans. Riksrådion, Vårt att veta, P1, sept 1990.
 - (89b) En vikingatida myntskatt från Jämtland. Svensk Numismatisk Tidskrift 4/5 1991. Stockholm.

- (90) The Saami Shaman Drums. Some Reflexions from an Archaeological Perspective. The Saami Shaman Drum. (Scripta Instituti Donneriani Aboensis XIV.) Ed T Ahlbäck, J Bergman. Åbo 1991.
- (91) Samisk arkeologi – reaktioner jag mött. Samesymposium. Red M Aikio, K Korpijaakko. Lapplands universitet. Förvaltningsämbetets publikationer 15. Rovaniemi 1991.
- (92) The South Saami Culture during the Iron Age and Early Middle Ages, 500 BC-1300 AD. Saami Cultural Research in Sweden 1990. Ed R Kvist. Center for Arctic Cultural Research. Umeå 1991.
- (93) Vad kan man med hjälp av arkeologi berätta om samernas nyttjande av Jämtland/Härjedalen? Samisk sedvanerätt. Seminarierapport. Ed E Torp. (Rapport 1991:2. Dokumentation och forskning från Jämtlands läns museum.) Östersund.
- (94) Hur gravar kan spegla relationer mellan etniska grupper. En studie av vikingatida arkeologiskt material från norra Sverige. Gravfältundersökningar och gravarkeologi. (Forskning för kulturmiljövård 3. Riksantikvarieämbetet.) Ed A Lagerlöf. Stockholm 1991.
- (95) Efterskrift till O. Hemmendorff: Vad ska hända med de samiska kulturmiljöerna? Kulturmiljövård 3, 91. Riksantikvarieämbetet 1991.
- (96a) Det mångkulturella Norden. Nordisk kulturidentitet i ett föränderligt Europa. Föreningen Norden. Stockholm 1991.
- (96b) Samer i Sverige. De arkeologiska fynden berättar. Riksrådion, Vårt att veta, P1, sept 1991.
- (97) Samernas plats i historien? Populär historia nr 4, dec. 1991.
- (98) Härjedalens äldre historia. Sapmi 8/92, utg. av Svenska Samernas Riksförbund. Umeå 1992.
- (99) Les Lapons. Les Vikings... Les Scandinaves et l'Europe 800-1200. Nordisk Ministerråd. (Utställningskatalog.) Paris 1992.
- (100) Samerna i Norden. Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800-1200. Nordisk ministerråd. (Utställningskatalog.) Köpenhamn 1992.
- (101) The Saamis (Lapps) in the North. Vikings and Christians. The Scandinavians and Europe 800-1200. Nordisk Ministerråd. (Utställningskatalog.) Köpenhamn 1992.
- (102) Die Lappen. Wikinger, Waräger, Normannen. Die Skandinavier und Europa 800-1200. Nordisk Ministerråd. (Utställningskatalog.) Berlin 1992.
- (103) Saami prehistory in the South Saami Area. Readings in Saami History, Culture and Language III. (Center for Arctic Cultural Research, Umeå University.) 1992.
- (104) Skida och båge – offer i myren? Historiska Nyheter 52, Statens historiska museum, Stockholm 1992.
- (105) 4.58 Geldtasche. Focus Martin Beheim Globus. Germanisches Nationalmuseum. Nürnberg 1992.
- (106) Samisk kultur i Finland under järnåldern. Suomen varhaishistoria. (Studia Historica Septentrionalia 21.) Rovaniemi 1992. K. Julku (toim./red.)
- (107) Review of Lars Ivar Hansen: Samisk fangstsamfunn og norsk høvdingøkonomi. Norwegian Archaeological Review Vol. 25 No 2. 1992.
- (108) Can Grave Customs be Taken over by One Ethnic Group from Another? Northern Religions and Shamanism. (Ethnologica Uralica 3, Budapest-Helsinki.) Ed. by M. Hoppál & J. Pentikäinen. 1992.
- (109) A review of archaeological research on Saami prehistory in Sweden. Current Swedish Archaeology, vol. 1. The Swedish Archaeological Society. 1993.
- (110) Rec. av K. Awebro (red.), Silvret från Nasafjäll. Arkeologi vid Silbojokk. Riksantikvarieämbetet, Sthlm 1989. Fornvännen 88, 1993.

Beställda, levererade manuskript :

- (a) Den s k Norrlandsgränsen och den "arktiska kulturen". Festskrift till Ørnulv Vorren, Tromsø museum och universitet. Under tryckning.
- (b) Sarva. Om samernas forntida älgkult. Fjärde världen (samt Riksrådion, Vårt att veta, sept 1992.) Under tryckning.
- (c) Archeologia Samica/Paes Nordici. Enciclopedia dell'Arte Medievale. Rom.

- (d) The South Saamis – in West Nordic written sources and archaeological finds from A.D. 800-1300. Föredrag vid The Eleventh Viking Congress på Orkney, september 1989.
- (e) Olika typer av gränser under Nordsveriges järnålder. Föredrag vid symposiet Kulturgränser – myt eller verklighet? vid Umeå universitet i november 1990.
- (f) Saami Archaeology in Sweden – in the Past and Present. Föredrag hållet vid Sovjetiska Vetenskapsakademiens konferens kring Valamo kloster och nordvästra Rysslands medeltida historia, på Ladoga och Onega 1991.
- (g) Avsnittet Äldre samisk kultur för Sveriges nationalatlas, temaband 11, Kulturminnen och kulturmiljövård. 1991.
- (h) Saamis and Northmen - Where in Scandinavia did they live 550-1350 A.D.? Historia Fenno-Ugrica, kongress vid Uleåborgs universitet, juni 1993.
- (i) Mötet mellan skandinaver och samer. Tolvte tværfaglige vikingesymposium. Aarhus universitet 1993.

//sid 5: Finns norsk översättning av Ottar istället för den danska?
 sid 5 ~~och~~ 2 (2 ggr) skall ha tvärstreck! = X

5.10.-92 Inger Zachrisson - till

festskrift

Den s.k. Norrlandsgränsen och den "arktiska" kulturen

År 98 e. Kr. nämner den romerske historieskrivaren Tacitus för första gången "fenni", samerna. Därmed inleds den långa raden omnämnanden och beskrivningar av dem, först av sydeuropeiska författare, senare, i och med 800-talet, också av nordeuropeiska.

De här uppgifterna om "finnar" och "skridfinnar" utgör utgångspunkten för synen på samisk förhistoria till långt in på 1800-talet. De debatteras ingående t. ex. av Erik Gustaf Geijer i "Svea Rikes Häfder", som kom ut 1825.

1800-talets "tvåkultursyn": skifferredskapen och "Lapparne"

För drygt 150 år sedan publicerade den svenske zoologen Sven Nilsson en viktig iakttagelse: spjutspetsar av skiffer från stenåldern av en viss typ förekom i norra och mellersta Sverige, men hade aldrig påträffats i södra Sverige eller Danmark. Han studerade också kranier från skånska megalitgravar, och ansåg dem vara av samiskt slag: "Lapparne" eller "Finnerne" var alltså hela Nordens egentliga urinnevånare.

Det senare fann dock den danske arkeologen J. J. A. Worsaae ej stämman, knappast heller det – av andra – framförda förslaget att "Lapparne" en gång bebott hela södra Skandinavien med undantag av den allra sydligaste delen och Danmark. Men han höll med om att de tidigare otvivelaktigt funnits längre mot söder på Skandinaviska halvön än nu, bl. a. i hela Norge: "Herom vidne baade gamle skriftlige Beretninger, Stedsnavne og Sagn hos Folket selv." "Lapperne" synes, sade han, även ha bebott hela Finland, liksom stora delar av nuvarande Ryssland. Han observerade också skillnaden i de stenarter som man använt till redskap, mellan Nord- och Sydskandinavien, med flinta i söder, "blödere Steenarter" i norr. De senare kunde ha tillhört "Lapperne".

År 1866 tog den norske arkeologen Oluf Rygh upp saken igen. Han ansåg att spjut- och pilspetsar och knivar av skiffer "maa antages at tilhøre en anden Kultur og et andet Folk, end de almindelige velbekjendte Stenoldersager, der stemme i Form og Stof med Danmarks og Sydsveriges – – man kan saaledes vel med Rimelighed henføre dem til L a p p e r n e".

Den svenske arkeologen Hans Hildebrand sade samma år att "Det är möjligt, att Norrlands stenålder icke är att anse som en fortsättning af det södra Sveriges, utan fastmer af Finlands och de östra ländernas i allmänhet". Senare kommenterade han att Worsaae "har velat skilja hela det mellersta Sveriges stenålder från den sydliga delens, men gränsen torde böra dragas norr om Uppland, Vestmanland och Vermland." (Fig. 1.)

Rygh utvecklade 1871 sin åsikt utifrån undersökningen av en avfallshög i Steinkjer i Nord-Trøndelag, som också innehöll hornredskap, och föreslog benämningen den "arktiska stenålderskulturen ... at henføre til Lapperne". En pilspets av kvarts från Tromsø stift fördes likaså hit, och det cirkumpolära sambandet betonades. Han tog upp frågan om tidsrelationen: om de två folken bott samtidigt i södra Norge, eller, om ej, den arktiska kulturen var yngre eller äldre än den andra – han fann det mesta peka på det sistnämnda.

Oscar Montelius lade 1872 fram beläggen från Sverige för samma "tvåkultursyn" i sin "Minnen från lapparnes stenålder i Sverige". Han utgick ifrån skifferföremål och frågade sig om den arktiska stenåldern börjat tidigare eller senare än den sydskanadinaviska. Hans svar blev att "man hvarken vet, när lapparne eller södra Sveriges första bebyggare invandrat i landet". Han tillade att det jämförelsevis stora antalet arktiska stensaker i de norrländska kustlandskapen från Västerbotten till Gästrikland torde "antyda, att lappar eller finnar fordom bott i sydligare trakter än nu". På den arkeologiska världskongressen 1874 framlade Rygh och Montelius sina arbeten på franska, för ett internationellt forum.

Den cirkumpolära fångstkulturens område i Sverige

Det är symptomatiskt att denna relativt nyktra och förutsättningslösa diskussion och historiesyn, baserad på det arkeologiska materialet, sedan alldeles kom av sig under det nationalistiska 1880-talet. Efter det blir tonen ofta en annan; etnocentriska synsätt blir tydligare.

"Av ekonomiska och sentimentala skäl har forskningen kring den nordskandinaviska stenåldern koncentrerats till Norrland, varför det nordskandinaviska stenåldersområdets sydgräns aldrig blivit vetenskapligt behandlad", skriver Stig Welinder 1974. (För det administrativa begreppet Norrland se fig. 1.)

En mängd ny kunskap i form av resultaten av inventeringar och undersökningar utgör nu en fastare grund att stå på. Det borde vara dags att ta upp frågan igen i sin helhet, och se om den stora faktamängd – också från naturvetenskapligt håll – som vi nu besitter, kan ge bättre svar.

Bilden i södra Norge är komplicerad. I Sverige är den tydligare. Det visar sig, att vad vi idag kallar den cirkumpolära fångstkulturens område under stenåldern sträckte sig ner till norra Dalsland, södra Värmland, Västmanland och norra Uppland. Det utmärks bl. a. av ett visst slag av boplatser med redskap av kvarts, kvartsit och skiffer, tillverkade med en särskild teknologi, samt fångstgropar för älg och ren, ofta i system.

Många frågor

Hur skall gränsen tolkas? Frågorna är många.

Var den här gränsen under forntiden verkligen mer dominant än de andra gränser som då fanns mellan olika delområden, både i norr och söder? Man får inte glömma bort att den stora variationsrikedomen inom och mellan olika mindre områden var betydande.

Vad innebar gränsen? Var den en etnisk gräns, mellan olika folkgrupper? Hur förhåller sig den historiskt kända "tvåkulturbilden" – samiskt-germanskt – till gränsen?

Man kan se att det under yngre stenålder var en skillnad i ekonomi, mellan en fångstkultur i norr och en bondekultur i söder. Men för att få fram helt jämförbara material måste man gå tillbaka till mesoliticum, mellersta stenåldern, ca 5.000 f. Kr., då det fanns fångstkultur både i norr och söder. Räcker materialet till för det?

Eller beror skillnaderna på olika klimat och geografi, olika slag av stenarter etc.?

Vilka är tidsrelationerna? Hur långt tillbaka och hur långt fram i tiden kan gränsen enligt det arkeologiska materialet följas? Ändrades den under tidernas lopp?

1990 tog jag upp gränsfrågorna på ett symposium i Umeå om kulturgränser, och kommer att fortsätta att arbeta med dem inom ramen för det nya forskningsprojekt, "Kulturgränser och kontaktformer", som jag nu fått medel till från Statens humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsråd.

Limes norrlandicus

Den aktuella gränsen motsvarar ungefär den gräns som inom naturvetenskapen kallas *limes norrlandicus* eller den biologiska norrlandsgränsen, gränsen för norrlandsterrängen. Den har kallats den "den skarpaste och kanske också mest betydelsefulla naturgeografiska gränslinje, som Sverige hyser".

Sten Selander påpekar att beteckningen egentligen är missvisande: den här gränsen sammanfaller inte alls med Norrlands gräns, utan slingrar fram genom södra Värmland ungefär från Arvika till Filipstadstrakten, går sedan genom Västmanland till trakten av Nora, svänger där av mot nordost mot Avesta, och upp till kusten norr om Gävle. Det är en gränsszon av flera mils bredd, som blir särskilt diffus i Gästrikland. Här inträder en mängd förändringar hos floran och faunan, mest känd är ekens nordgräns. Slätt övergår i högländ. Det är inte en ren klimatgräns. Det rör sig inte enbart om en naturgeografisk gräns, utan den är också kulturgeografisk: det är en odlingsgräns.

Den har också setts som en kulturhistorisk gräns, och som sådan behandlats bl. a. av etnologerna (fig. 4). Sigurd Erixon talar om att "Den kanske mest djupgående kulturgräns, som

ännu i vår tid kan konstateras i Sverige, är den där fäbodväsendet upphör och boskapsskötseln icke längre dominerar över jordbruket, en gräns som i vår tid går från Dalälvens utlopp och tvärs över landet via Åmål och ungefär till Svinesund vid Skagerack - - - Området norr härom karakteriseras (också) ... av en mångfald andra reminiscenser av det rörliga liv som här tidigare måst föras med primitiva fångstmetoder och vandringsvanor.... Märkligt är hur nära detta skiljebälte sammanfaller med ... 'limes norrlandicus' ".

Det arkeologiska materialet längs den sk norrlandsgränsen i Sverige: Dalsland...

Ner i norra Dalsland, i Dalskogs socken, finns fångstgropar av det "norrländska" slaget.

Till den cirkumpolära fångstkulturen hörde fångstgropar för älg och ren, ofta i system. Allra tydligast är kanske kulturgränsen i Sverige när man ser på utbredningen av dessa. De finns i hela mellersta och norra Skandinavien inland, ända upp till kusten av Finnmark i norr. De dateras från stenålder och fram till nyare tid.

De finns alltså i hela norra och mellersta Sverige. Inga är däremot – trots intensivt sökande – kända söder därom. Vissa anser detta bero på klimatgränsen här. Men borde de i så fall inte återfinnas på t. ex. sydsvenska höglandet, som har en natur och ett klimat påminnande om norra Sveriges? Vi vet att där fanns gott om älg under forntiden.

Groparna bör enligt Klas-Göran Selinge ses som en del av den gamla fångstkulturen, senare som ett kulturlån från den, då de från fångstkulturen så småningom övergår i bondekulturen. (Fig. 3.)

Welinder har yttrat: "En fråga ... kanske ligger i den nyckeln till förståelsen av fångstgroparna... varför finns inte fångstgropar för älg i södra och mellersta Sverige? Är jaktmetoden beroende av en taigaterräng? Av att skogsbete inte förekommer? Är den inte alls miljöbetingad utan kulturbestämmd?"

...Värmland...

Värmland har länge varit eftersatt vad gäller arkeologiska undersökningar. Man har därför haft en dålig kännedom om landskapets äldre historia. Nu håller eftersläpningen på att tas igen. I samband med riksantikvarieämbetets nya inventeringar har en mängd ny kunskap erhållits.

Fångstgropar för älg har nu registrerats ner till trakten av Arvika i söder. I norra Värmland finns mycket stora och omfattande områden med fångstgropar. En rad av dem har C 14-daterats, och visar sig ha anlagts ända sedan 3.000 f. Kr. Selinge och Gert Magnusson framhåller det märkliga i att boplatser av den cirkumpolära typen nu upptäckts ända ner i södra Värmland, och att sydgränsen för dem är så tydlig. Stenåldersboplatserna i söder ligger vanligen i åkermark, i norr mest vid sjöstränder.

I östra Värmland tycks den sydligaste utlöparen av den nordskandinaviska/cirkumpolära kulturen finnas vid sjön Stora Vilången strax nordöst om Kristinehamn. De fem stenåldersboplatser som man här har studerat skiljer sig markant från de sydvästkandinaviska i området. De två kulturenas boplatser tycks inte uppträda vid samma sjö. Det förefaller inte att finnas något område där dessa två kulturers lämningar är blandade. Trots att bägge är jakt- och fångstkulturer, tycks de ha varit mycket specialiserade till olika ekologiska områden, säger Magnusson.

De nordskandinaviska boplatserna utmärks av att det finns avsevärt mycket mer skärvsten, och att avslagen i huvudsak är av kvarts eller kvartsit istället för av flinta. Det är betydligt vanligare med kvartsitpilspetsar och spjutspetsar av bl a kvarts och skiffer. Dessa nordskandinaviska boplatser har nu kunnat dateras från 5.000 f. Kr. och framåt. De flesta tycks ha varit i bruk under yngre stenålder-bronsålder, dvs 2.500-500 f. Kr. Vad som sedan hände med denna stenålderskultur under äldre järnålder, 500 f. Kr.-500 e. Kr., vet vi inte. "En väsentlig fråga är om inte denna kultur kom att leva kvar och kanske utgör grunden för vad som sedan skulle komma att beskrivas som samekulturen längre norrut", skriver Magnusson 1992.

Också järnålderns Värmland utmärks av den stora skillnaden mellan nord och syd. Det framhåller arkeologerna vid Värmlands Museum, som nu satt igång med en rad arkeologiska

utgrävningar och undersökningar. Den norra delen av landskapet utmärks av fångstgropar för älg, tidiga järnframställningsplatser (en daterad till ca 800 e. Kr.) – fastän den mesta myrmalmen finns i söder – och att förhistoriska gravar inte har påträffats.

För kontinuiteten i bosättningen från fångstkulturen till bondekulturen talar att de områden där det finns lämningar av äldre järnframställningsplatser och fångstgropar ej var de som finnar från Finland under nyare tid koloniserade, utan böndernas traditionella områden i skogsmarken.

...och Västmanland

Ända ner i norra delen av mälardistriktet, i gränzonen mellan bronsålderns bönder och den nordskandinaviska stenålderns fångstmän, fanns säsongvis besökta jaktstationer, dit små folkgrupper kommit för att bedriva specialiserad jakt. Man ville skaffa ett överskott av skinn, vilket kunde bytas mot råflinta eller färdiga flintredskap hos den bofasta bondebefolkning som bodde i närheten.

Vid Dalkarlstorp i Kila socken i södra Västmanland har Welinder undersökt dels mesolitiska bosättningsspår, som kan dateras till tiden ca 4.500-3.500 f. Kr., dels en stenåldersbosättning av norrländskt slag, men utan keramik och belägen extremt långt söderut. En parallellhuggen kvartsitspets, en rund skivskrapa, avfall med retuscher, hårdgropar och skärvsten överensstämmer med de norrländska boplatsernas. Flinta förekommer dock rikligare än kvarts. Platsen tolkas som en säsongbunden bäverjaktstation från tiden 1.800-500 f. Kr., dvs yngsta stenålder-bronsålder. Kvartsitspetsen ses som karaktärsfynd – den hittills sydligaste och den enda av sitt slag i mälardistriktet. Sådana "är flera gånger funna på boplatser, som av olika skäl ansetts vara samiska".

Spår av en liknande jaktstation från samma tid har påträffats vid Frostbo i Sala socken.

De sydligaste inventerade boplatserna i Västmanland tillhöriga den cirkumpolära fångstkulturen anses finnas vid Grythyttan.

Det södra fångstlandet: Dalarna

Denna stenålderns kulturgräns är inte någon skarp gräns, utan ett gränsområde där det finns lämningar av bägge kulturerna. Kontinuiteten i fångstkulturen från stenåldern och fram i järnåldern, tvåkultursynen och Dalarna som ett gränsland präglar idag uppfattningen av landskapet.

Förutsättningarna för det här synsättet skapades i och med att Ragnar Lannerbro "upptäckte" fångstkulturen här. Från 1950-talet har han systematiskt inventerat dess boplatser i Siljansbygden och utmed Vanåns, övre Österdalälvens och Oreälvens vattensystem.

Åke Hyenstrand har därefter präglat begreppet "Det södra fångstlandet" och också tagit upp de etniska frågorna. Han har framhållit sambandet mellan den tidiga järnframställningen och järnålderns s. k. insjögravar i Dalarna, och knutit dem bägge till "fångstkulturen". Han tar upp järnåldersgravar i det sydnorska fjällområdet, bakom vilka han (i likhet med Arne Skjølsvold) anser att man "bör räkna med en fångstbefolkning, sannolikt av samiskt ursprung". Han benämner dem "en inhemsk befolkning (dvs. i realiteten samer)", och tar upp den typ av Z-formig skinnskrapa av järn, som låg i en kvinnograv från 500-talet vid Tisjön och i en från 700-talet vid Horrmunden. Gösta Berg har, liksom jag själv, framhållit likheten med den vanliga samiska skinnskrapan. Berg påpekar att frågan kan vara av betydelse i samband med diskussionen om samernas bosättningsområden söderut.

Hyenstrands karta över kända förhistoriska gravar i Sverige (fig. 2) visar att sådana helt saknas i ett brett bälte ungefär längs det cirkumpolära kulturområdets sydgräns. Det är en tydlig gränsmarkering, ett "ingenmansland".

Skrivna källor

En kärnfråga är naturligtvis hur den fångstkultur som är synlig ner till norrlandsgränsen i söder skall betecknas.

Kan då de skrivna källorna ge svar härpå? Jag har tidigare gjort en genomgång av

västnordiska skrivna källor från perioden 800-1.300 e. Kr., för att se vad de utsäger om den sydsamiska kulturen.

Hur långt söder ut på den skandinaviska halvön placerar då de norröna källorna *finnar*, samerna? Det är i sammanhanget viktigt att påpeka att när benämningen *finnar* förekommer i dessa källor, syftar den i regel på samer. I de flesta översättningar till svenska, åtminstone de mer populära, översätts trots det ordet med 'finne' och 'finsk', vilket blir helt missvisande; en nutida svensk associerar enbart till dagens Finland.

Det har varit en gängse och felaktig uppfattning att medeltida och forntida skribenter entydigt placerade *finnar* i det nordligaste nord. Men det stämmer inte om man verkligen läser vad som faktiskt står skrivet.

I den beskrivning av Nordeuropa på 890-talet, som Alfred av Wessex lät lägga till Orosius' världshistoria, står det helt entydigt att 'skridfinnarna' håller till strax norr om de svenska bondbygderna. Här räknas grannfolken till svearna upp, och nordväst om svearna bor 'skridfinnarna', och mot väster normännen.

Normannen Ottar berättar i samma källa att 'finnar' bor öster om 'Nordmannaland': "han sagde at nordmændenes land var meget langt og meget smalt. Alt det af det, som kan bruges til græsning eller til dyrkning, ligger ved havet, og selv det er nogle steder meget stenet. Og der ligger vilde fjelde mod øst, oven over og langs med det dyrkede land. I disse fjelde lever lapperne." Dessutom säger Ottar att det norr om Nordmannaland bor enbart 'finnar'.

Adam av Bremen skriver på 1070-talet att "Norrut i gränslandet mellan sveoner och nordmän bor skridfinnarna, som påstås löpa fortare än vilda djur." Hälsingland nämns som granne till Värmland. Skridfinnarna styrs från Hälsingland. Värmlänningar och skridfinnar bildar ett sammanhängande bälte som sträcker sig till Hälsingland. Väderstreckket bör istället troligen uppfattas så, att värmlänningarna och skridfinnarna finns i väster.

Adam känner inte till något landskaps- eller folkslagsnamn påminnande om det vi kallar Västmanland, inte heller om Dalarna. "Det är därför rimligt att föreställa sig, att Adam har fått upplysning om ett stort, obestämt, ännu bara delvis kristet folk angränsande till värmlänningarnas område", säger historikern Tore Nyberg och att dessa båda landskap var en del av det område där skridfinnarna bodde.

Från 1100-talet finns fyra källor av särskilt intresse, först de två äldsta östnorska kristna lagarna, Eidsivathingslag och Borgarthingslag. Det är enbart i dem som 'finn' särskilt beaktas. Det innebär att samer då bör ha funnits inom Oppland, dvs. Hedmark, Raumarike, Hadeland, Gudbrandsdalen.

Språkforskaren Eyvind F. Halvorsen har gjort en undersökning av ortnamnen i den norska krönikan Historia Norwegiæ (skriven på latin), där samisk kultur beskrivs detaljerat. Det visar att författaren till krönikan ger långt mycket mer upplysningar om Östnorge (dvs. sydöstra delen av landet) än om någon annan del av landet. Det har tolkats som att han kom därifrån.

Den äldsta kända översikten över norsk historia på norska, Ágrip, omtalar samer i Dovre.

Från 1200-talet talar Snorre Sturluson i Heimskringla om samer i Hadeland, ca 5 mil norr om Oslo, i Dovre och i Oppland. Hur man än vill se på trovärdigheten hos sagalitteraturen och Snorre, och verkligheten bakom den, så är det rimligt att anta att sådana geografiska upplysningar skulle ha varit oförståeliga om det inte också hade funnits samer i dessa områden vid den tiden.

Det finns en märklig uppgift i Olav den heliges saga, om en man i Värmland, Atte 'den dølske', som av lagmannen i Västergötland Emund från Skara hölls för den bäste skytten. Atte for omkring på vintern med skidor och båge och sköt ekorrar – allt sådana drag som enligt de skrivna källorna utmärkte samerna.

Förhistoriska skidor

Att skidåkning tidigt ansågs utmärka den samiska kulturen framgår av äldre skrifter, alltifrån Jordanes på 500-talet till Saxo Grammaticus på 1200-talet. Järnålderns skandinaver kallade samerna för *skridfinnar*, av 'finnar' och verbet 'skríða (á skíðum)', gå på skidor. Samernas

finnar
seder
p
m. 10. 8

8 8

mästerliga skidåkning omnämns gång på gång i de västnordiska skrivna källorna.

Omkring 200 äldre skidor är funna i myrar och andra sankmarker i Fennoskandia, från Finnmark i norr till Dalarna och Hedmark i söder, samt över så gott som hela Finland. Några skidor har också lagts ner i samiska gravar i Varanger i Finnmark, bl. a. i en grav från vikingatid.

Förhistoriska skidor är enbart kända från Fennoskandia och Ryssland. Den äldsta kända skidan är ca 4.000 år gammal – från stenåldern – och har påträffats i Kalvträsk i Västerbotten. Ungefär samma höga ålder har enligt uppgift skidfynd från Ural i Ryssland. Någonstans i nordvästra Eurasien räknar man därför med att skidåkningen en gång uppfunns.

De äldsta skidorna i Skandinavien tillhör alltså den cirkumpolära fångstkulturen. Inga förhistoriska skidor är däremot påträffade i Danmark eller Sydsverige. Där, liksom i Nordamerika, gick man istället på snöskor. Så gjorde också Gustav Vasa - det är förklaringen till att han blev upphunnen av de två skidlöparna från Mora!

Från de äldsta skidorna är traditionen obruten till järnålderns vanligaste skidtyp, den med spetsoval bakände och utan ränna (typ C:1 el. bottnisk typ). De flesta av skidfynden tillhör denna typ. Ca 20 skidor av typen, från Sverige och Norge, har nu C 14-daterats till tiden ca 1.265 f. Kr.-1.700 e. Kr. De flesta är från järnåldern. Bland de sydligaste exemplen märks ett från Ströms socken i Jämtland, från ca 500 e. Kr. – för att inte tala om en sådan skida med typisk ornering från Staraja Ladoga i Ryssland, från 700-800-talen.

Skidor med kantlister istället för ränna (typ C:4 el. skandisk) representeras i Skandinavien av fem fynd, i Sverige från Ångermanland i norr till Dalarna i söder, i Norge till Hedmark. Ett från Sundsjö socken i Jämtland är daterat till ca 700 e. Kr.

Skidor av de två typerna ovan tycks alltså ha använts samtidigt under mellersta järnåldern i ett område omfattande åtminstone Hedmark, Dalarna och Jämtland. På skidor av bägge slagen finns ornamentik av samiskt slag.

Den förra typen övergår såväl vad gäller typ som ornering i den s. k. sydsamiska typen, som har levat kvar till in i vårt eget århundrade. Dess utbredning över stora delar av mellersta och södra Norrland (till Jämtland-Härjedalen i söder) överensstämmer slående med skogssamernas vinterområden.

Kalvträskstavens skovel går igen i senare tiders samiska stavar.

På Skandinaviska halvön tycks alltså konsten att åka skidor ha spritt sig från fångstkulturen i norr, dvs samerna och deras förfäder, till den germansk/nordiska) bondekulturen. Det har förmodligen framför allt skett genom att medlemmar av den samiska kulturen under järnåldern och senare assimilerats in i, övergått till den nordiska.

Norrlandsgränsen: en etnisk gräns vid järnålderns början?

Det tycks alltså som om norrlandsgränsen vid järnålderns början var en etnisk gräns, mellan samer i norr och germaner i söder. Gränsen försköts senare norröver, framför allt p. g. a. assimilation av den samiska fångstbefolkningen in i de nordiska bygderna.

Det finns uppenbarligen både samiska och nordiska karaktärsdrag i det tidigmedeltida osteologiska materialet från södra Norrland. Men ett problem är att det finns så litet skelettmateriel bevarat, säger osteologen Elisabeth Iregren. 1M

Resultaten av nyare genetisk forskning talar ett tydligare språk. Vid de blodgruppsundersökningar av nu levande individer som utförts av Lars Beckman, professor i genetik i Umeå, har kunnat konstateras en markant skillnad mellan komponenterna i den samiska blodgruppsbildningen gentemot dem i den nordiska. Det kanske mest anmärkningsvärda resultatet av Beckmans undersökningar är den betydande genetiska påverkan från samiskt håll som kunnat konstateras på den nuvarande befolkningen i hela norra Sverige. Det talar enligt honom för att samerna har en mycket lång historia i landet.

Den skillnad i blodgruppsbildning som finns mellan dagens samiska befolkning och den icke-samiska i Skandinavien måste ha sin grund i förhållanden långt tillbaka i tiden. Beror den på olika invandringsvägar till Skandinavien, eller på olika invandringsvägar från samma håll?

Såväl arkeologiska som naturvetenskapliga resultat, t. ex. geologiska, kan berätta om möjliga och tänkbara invandringsvägar till Skandinaviska halvön efter den senaste inlandsisens avsmältning.

Vid den senaste inlandsisens avsmältningsskede (fig. 5) var hela norska kusten isfri ca 8.000 f. Kr., medan norra Sverige ännu var täckt av is. Nordskandinavien hängde ihop med en landbrygga österut, men var avskuret från Sydsandinavien av det breda Närkesundet (nuvarande Mälardalen-Vänern låg alltså under vatten). Sydligaste Sverige hade landförbindelse med Danmark. Man kan tycka att Närkesundet inte bör ha lockat till överfart. Men förhållandena är inte kända i detalj; det kan ha funnits öar i Närkesundet, och det kan ha bildats is där vintertid, på vilken man kunde ta sig över.

Arkeologerna betonar att norra Sverige en gång torde ha befolkats västerifrån, från norska kusten, som blev isfri tidigare än inlandet öster om Kölen. Man räknar med att norska kusten i sin tur har befolkats såväl söder- som norrifrån. Tidiga stenredskap, som s. k. handtagskärnor, som påträffats i norra Sverige, anses vara av sydsandinaviska typer. Enligt Kjel Knutsson tycks det finnas ännu äldre stenredskap här, av Fosnatyp (Fosnakulturen fanns längs Norges sydvästra kust och runt Oslofjorden ca 9.600-8.500 f. Kr.). Osteologen Hans Christian Petersen, som studerar skelettmaterial från mesolitisk tid, betonar att det enda skelett från denna tid som är påträffat i Norge (funnet i den sydligaste delen), närmast är besläktat med skelett från Tyskland.

En invandring norrifrån till Skandinaviska halvön anses också vara trolig. De äldsta hittills kända och undersökta tidiga boplatserna i Nordnorge, längs kusten av norra och mellersta Troms, är daterade till 8.000-7.000 f. Kr.

Ja, ju mer vi vet, desto fler frågor dyker upp – och desto mer komplicerad blir bilden av forntiden. Det är också vad man borde vänta sig. Faran ligger snarast i att vi, så länge våra kunskaper är begränsade, förenklar bilden av historien.

Litt ref

- Beckman, L. 1980. Samiskt och finskt inslag i Nordskandinavien. *Nord-Skandinaviens historia i tvärvetenskaplig belysning*. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 24.)
- Hyenstrand, Å. 1984. *Fasta fornlämningar och arkeologiska regioner*. (Rapport Riksantikvarieämbetet 1984:7.) Stockholm.
- Hyenstrand, Å. 1987. Forntid i gränsland. *Lima och Transtrand. Ur två socknars historia*. Malung.
- Iregren, E. Ms. Ethnicity of Scandinavian populations from A.D. 1050-1500. *Anthropologischer Anzeiger*.
- Magnusson, G. 1992. *Kristinehamn. Den äldsta historien*. Kristinehamns kommun.
- Petersen, H.C. 1992. *Multivariate Studies of Prehistoric Human Skeletal Remains – Mainly of Northern European Mesolithic Populations*. Ph. D. thesis. Institute of Genetics & Ecology, Univ. of Aarhus.
- Sandmo, A.-K. 1989. Stilistisk variasjon og tidlig postglasial bosetting i Troms. *Framskritt for fortida i nord. I Povl Simonsens fotefar*. (Tromsø museums skrifter 22.).
- Selinge, K.-G. 1980. Fasta fornlämningar på kartor och i register. *Svensk lantmäteritidskrift* 1980:5.
- Welinder, S. 1974. Den norrländska stenålderns sydgräns. *Fornvännen* 69.
- Zachrisson, I. 1988. Arkeologi och etnicitet. Samisk kultur i mellersta Sverige ca 1-1500 e Kr. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 14, 1987. Stockholm.
- Zachrisson, I. 1991. The South Saami Culture: in Archaeological Finds and West Nordic Written Sources from AD 800-1300. *Social Approaches to*

Viking Studies. Ed R Samson. Glasgow.
 Zachrisson, I. 1992. *Härjedalens äldre historia*. (Sápmi 8/92, utg. av Svenska Samernas Riksförbund. Umeå.)

Illustrationer

- Fig. 1. Landskapen i Norden. Efter Nordic Archaeological Abstracts. (Norrländ utgörs av de nordligaste landskapen, till Dalarna och Uppland i söder).
- Fig. 2. Utbredningen av förhistoriska gravar i södra Sverige (svart = områden utan kända gravar; skrafferat = områden med 1-30 individuella gravar eller 1-4 lokaler med gravar). Räknet per ekonomiskt kartblad. Efter Hyenstrand 1984.
- Fig. 3. Utbredningen av fångstgropar för älg och ren i Sverige. Efter Selinge 1980, som meddelat att ännu fler nu har registrerats i södra Värmland.
- Fig. 4. De skiljande kulturgränserna mellan övre och nedre Sverige. Efter Erixon 1945.
- Fig. 5. Skandinavien ca 7700 f Kr. Strax söder om den vikande inlandsisen ses tvärs över nuvarande södra Sverige det breda Närkesundet. Efter Länkar till vår forntid – en introduktion i Sveriges arkeologi. Stockholm 1988.

ICA

NORTHERN RELIGIONS AND SHAMANISM

INEN
elsinki
Comparative Religion

Edited by

*Mihály Hoppál
and
Juha Pentikäinen*

Budapest
Akadémiai Kiadó
Helsinki
Finnish Literature Society
1992

ical for Uralic
folklore

CAN GRAVE CUSTOMS BE TAKEN OVER BY ONE ETHNIC GROUP FROM ANOTHER?

By

Inger Zachrisson

Two cemeteries in the inland hunting grounds of northern Sweden have been much debated. They are Krankmårtenhögen and Smalnäset in Härjedalen (no. 3 and 1 on fig. 1), each with more than 30 triangular and round stone-settings. Each was situated on a promontory facing south in a lake belonging to a main river system (River Ljungan and River Ljusnan), in the subalpine pine-forest within the subarctic-alpine region. The cemeteries contained cremation graves from c. 400/200 B.C.–200 A.D., the bones sometimes placed in a casket caulked with resin, i.e. the same grave form and custom that at that time was current in Germanic settled areas of central Sweden, such as the Lake Mälaren valley, and south-east Norway. This type of ancient monument is not known from the coast of northern Sweden. It cannot therefore be a result of contacts with this area.

The graves in Härjedalen have been looked upon as either erected for tradesmen from the south or for local people in regular contact with one of the above-mentioned areas in central Sweden or south-east Norway, probably central Sweden. A further examination shows that the interpretation as local is the most probable one.

Men, women and children were buried at the cemeteries. At Krankmårtenhögen 17 adults and two children or young people have been identified. Of the 16 graves with identified human bones at Smalnäset, nine belonged to adults and seven to children or young people. This means that the families of these people must have lived nearby. The graves then represent the local population.

In the settled areas there are no equivalents to the many depositions of antlers and crania of elk and reindeer on the graves. None of the bones are split to the marrow. There are also other traits of these graves which are specific to the inland of northern Sweden (see below).

The placing of the graves on promontories in lakes has no counterparts in the settled areas of the south. On the other hand, the position of these graves can be compared with that of the Saami graves during later times.

The grave customs thus seem to show a mixture between foreign and local traditions.

Other cemeteries of the same kind, dated to c. 1-500 A.D., are known from Härjedalen, Dalarna and the inland of Gästrikland. There seems to have been one cemetery in each main valley. During much of the Iron Age there was a hunter-gatherer culture in this area.

The cemeteries are as a – this also applies to Krar as the graves of the hun what the evidence of pl Lahtiperä 1984:62f; cf. B

The local population i seems to have adopted e with another ethnic group probably emanated from

One question is if this into the culture of the so the archaeological mater

Was the new custom i taken over from outside adopted.

It is fruitful to compare pre-Christian period amc burying the dead fluctuat practised but in others i methods was almost ever borders of ethnic groups; same ethnic group. Ideas correlation between custo a question of culture influe limits of the northwestern definitely characteristic of

Some researchers sinc Saami, due to them being the last centuries has bee cremation graves, not on graves seem to be situate other cultures were mixer changes in grave customs

It has already been poi graves is not known from north. The placing of a pal Birka in the Mälaren valley be seen in a different light

At Krankmårtenhögen triangular graves, all with c raised over a collection of and parts of elk and reind antlers and bones of elk, o

It is interesting that so f cut off fairly near the atta deposited and these parts reindeer were evidently tre of the antlers were left atta other animal bones have b

The cemeteries are as a rule situated on or beside dwelling sites of Stone Age character – this also applies to Krankmårtenhögen which suggests that they ought to be interpreted as the graves of the hunter-gatherer culture, i.e. the Saamis. In many cases this is also what the evidence of place names and oral tradition says (Ambrosiani, Iregren and Lahtiperä 1984:62f; cf. Baudou 1978; 1988:13-15).

The local population in north-west Härjedalen, with its roots in the Saami culture thus seems to have adopted a new grave custom in c. 400/200 B.C. as a result of interaction with another ethnic group (Germanic/Nordic), probably in the Mälaren valley. This contact probably emanated from an interest there in products from the north such as furs.

One question is if this means that the local population had begun to be assimilated into the culture of the south, or if a new kind of Saami culture developed. In both cases the archaeological material ought to show elements from two cultures.

Was the new custom in the north filled with new content? The fact that a concept was taken over from outside does not necessarily mean that the original ideas were also adopted.

It is fruitful to compare the local grave customs in northern Sweden with those of the pre-Christian period among the native Americans of California. There the manner of burying the dead fluctuated greatly according to region. In some areas cremation was practised but in others interment was the rule. The balance between the two burial methods was almost even, and the distribution quite irregular. The customs ignored the borders of ethnic groups; both practices could, on the other hand, be used within the same ethnic group. Ideas and customs were thus not synonymous. Nor was there any correlation between custom and environment. To a certain degree it seems to have been a question of culture influence. Interment, for example, extended farther beyond the outer limits of the northwestern culture than almost all other institutions or elements which were definitely characteristic of the north-west (Kroeber 1925:841-843, fig. 70).

Some researchers find it difficult to recognize the Härjedalen and similar graves as Saami, due to them being cremation graves. The traditional Saami grave custom during the last centuries has been to bury the dead unburnt. There are, however, early Saami cremation graves, not only in Sweden but also in northern Norway and Finland. Such graves seem to be situated on the periphery of the Saami area, where influences from other cultures were mixed with indigenous customs. This opens up the possibility of changes in grave customs over time.

It has already been pointed out that *the custom of depositing antlers and crania upon graves* is not known from southern Sweden nor from the Germanic settled areas in the north. The placing of a palmated elk antler in a Viking Age grave dated to c. 800 A.D. at Birka in the Mälaren valley (no. 7 on fig. 1; Holmquist-Olausson 1990) should probably be seen in a different light.

At Krankmårtenhögen antlers and crania were deposited on top of 13 of the 24 triangular graves, all with cremated human bones, and at the foot of one standing-stone raised over a collection of animal bones. On eleven of these graves there were antlers and parts of elk and reindeer crania (probably wild reindeer). On one there were only antlers and bones of elk, on another only one bone of reindeer.

It is interesting that so few parts of the animals were deposited. The elk antlers were cut off fairly near the attachment to the crania. Only some parts of the antlers were deposited and these parts were fragmented. The crania were deposited separately. The reindeer were evidently treated differently: here large parts, up to several tens of cms, of the antlers were left attached to the crania, and they do not show any cut marks. No other animal bones have been found on top of the graves. All of the at least 34 elks at

ER BY ONE
ER?

en have been much
ilen (no. 3 and 1 on
s. Each was situated
ystem (River Ljungan
ic-alpine region. The
200 A.D., the bones
ave form and custom
Sw. on, such as the
onument is not known
of contacts with this

ected for tradesmen
he, ove-mentioned
I Sweden. A further
able one.

rankmårtenhögen 17
f the 16 graves with
seven to children or
ve lived nearby. The

sitions of antlers and
split to the marrow.
ie inland of northern

erparts in the settled
as can be compared

and local traditions.
own from Härjedalen,
ne cemetery in each
r culture in this area.

the cemetery were bulls of different ages, but all with palmated antlers. Probably all the at least twelve reindeer were bulls.

A maximum of twelve elk were represented on one grave (A 1). The dead person was a man, 20-40 years old. On top of his grave there were also the remains of the largest number of reindeer, at least four individuals. Four of the elk crania were dated to about the same time as the human bones in the grave. It is thus possible that all the animal bones were deposited in connection with, or soon after the funeral in c. 175 A.D. Of the twelve elk from this grave, eleven had been killed during the autumn, while one was killed in winter. Antlers were apparently deposited on one and the same grave on several occasions. Of a total of 34 elk bulls from the cemetery, 29 had been killed in the autumn and four in the winter.

At Smalnäset fragments of burnt antlers and crania, mostly elk, were deposited on two triangular graves (nos 23 and 31). One was dated to c. 75 A.D., the other to c. 510 A.D.

There are some other deposits of antlers and crania from probable Saami graves in northern Sweden. These graves are also stone- settings with cremations situated on lake shores.

Antlers and parts of crania of reindeer lay upon one of the seven or eight stone-settings at the cemetery at Halvfariudden, a promontory in Lake Övre Grundsjön in Härjedalen (no. 2 on fig. 1). It is also situated in the subalpine pine-forest. One of the reindeer antlers was dated to 515±70 A.D. (Sundström 1989a:159-161).

Roughly the same dating was acquired for some very large reindeer antlers from at least three animals, lying outside the kerb of a stone-setting at Lake Abelvattnet in Lappland (no. 5 on fig. 1). The bones were C 14-dated to c. 500 A.D. (1430 ± 100 B.P.; Zachrisson 1976:118).

In a stone-setting not far from here, at Lake Gräsvattnet, Lappland (no. 6 on fig. 1), there were burnt bones and resin. The filling yielded scattered reindeer antlers, C 14-dated to c. 1 A.D. (1865±100 B.P.; Zachrisson 1976:117).

The two last graves were situated in the subalpine birch-forest, i.e. close to the tree-limit.

Thus the custom seems to have had a wider dispersal chronologically and geographically. It might have been even wider than this. The representativity of the known material is probably also poor. Still other graves with antler deposits in the north are sure to be discovered in the future. Antlers could have been removed from others.

The elk thus dominates the animal bones from the Hårjedalen graves treated above. The material seems to indicate that reindeer was the main deposition animal further north. This can be compared with the results of an osteological study of the material from dwelling sites in the interior of northern Sweden which shows that the elk decreases and the reindeer increases towards the north. According to this study the River Ångermanälven was the southernmost limit of the wild reindeer, the two animals occurring together in the area around the River Umeälven (Ekman and Iregren 1984:32). The above graves from Hårjedalen as well as a Viking Age-Middle Age dwelling site in the same part of this province show, however, that (wild) reindeer were hunted and were of religious significance at least as far south as River Ljusnån (Sundström 1989b:99-101).

Then what was the symbolic meaning of the deposition of antlers and crania in the north? They have been interpreted as sacrifices (Ambrosiani et al. 1984:50,60-62; Sundström 1989a:160). This seems possible. If so, they can probably be compared with the Saami custom of sacrificing antlers of reindeer at sacrificial sites, known from later times. We do not know, however, how far back this custom goes.

There is also reason to see the custom in a north-eurasian context (cf. for example Mebius 1968). It may be based on the same conceptions as those of the Chukchee

shaman: "All existing things
and walk in procession.

The custom could also be found in the customs were in existence in the south: there are examples of the custom in the north, as well as from the interments and the ante-

Antlers were placed in a bag and a young woman was killed (1990: figs. 4,5). A man and Petersen 1975). Antlers of Tévéc (two groups of 9 individuals) outside

Some of the stone-se bones, normally of elk.

At Krankmårtenhöger placed in five round stone hand, there were no burials.

The identification of ti
been looked upon as cer
a dead person. There is
Hultkrantz, written messi

Eleven graves totally
Mälaren valley. These co
contained children's bone
1984:24,54). However, a
in shape and it is therefo

At Smalnäset, eight of bones. Fourteen lacked t

At the hunter Stone A pit with only three red deer has, with some reservatic

Animal bones in Early areas, i.e. contemporary from whole dogs or slaughtered on the pyre and buried to communication). The animal to of a sacrificial meal (Benr

In three graves at Sma
no human bones.

Among the semi-burnt deposits lay an unfinished material (grave 31). In a t a slate 'point' and a flake Stone Age site which the

The stone artefacts ha
Smalnäset have been con

The Viking Age-Early M
Ångermanland (no. 4 on f
graves and the nature of c

shaman: "All existing things are alive... The antlers upon the graves rise during the night and walk in procession around the mounds."

The custom could also be said to belong to a hunter-gatherer environment. Similar customs were in existence during the late hunter Stone Age, c. 6,000-5,000 B.C., further south: there are examples from Skåne, in southernmost Sweden, and Zealand in Denmark, as well as from Brittany in France (Tardenoisien Culture). All these burials are interments and the antlers belong to red deer.

Antlers were placed on top of the legs of a 20 year old man at Skateholm in Skåne, and a young woman was placed sitting on two antlers (no. 8 on fig. 1; Larsson 1983:29-35; 1990: figs. 4,5). A man and a woman were laid on antlers at Vedbaek, Zealand (Albrethsen and Petersen 1975). Antlers were placed around and over the dead in cemeteries on the islands of Téviec (two graves for a sum of 15 adults) and Hoëdic (four graves for a sum of 9 individuals) outside Brittany (Péquart et al. 1937; Péquart and Péquart 1954).

Some of the stone-settings in Härjedalen contained only a collection of burnt animal bones, normally of elk.

At Krankmärtenhögen there were collections of cremated animal bones, mostly elk, placed in five round stone-settings without any traces of human bones. On the other hand, there were no burnt animal bones in any of the graves with human bones.

The identification of these constructions as graves has been questioned. They have been looked upon as cenotaphs (graves for people who died elsewhere) or sacrifices to a dead person. There is more, however, to remind of arctic animal ceremonialism (Åke Hulkrantz, written message).

Eleven graves totally lacked finds of bones, a phenomenon also known from the Mälaren valley. These constructions have been interpreted as cenotaphs or as having contained children's bones which are less likely to survive in the earth (Ambrosiani et al. 1984:24,54). However, all the constructions lacking burnt bones were round or irregular in shape and it is therefore doubtful if they really were graves.

At Smalnäset, eight of the constructions contained only collections of cremated animal bones. Fourteen lacked bones totally.

At the hunter Stone Age cemetery of Skateholm mentioned above there was also a pit with only three red deer antlers, one of them with a part of the skull attached. This has, with some reservation, been interpreted as a cenotaph (Larsson 1983:31-33).

Animal bones in Early Iron Age (c. 500 B.C.-600 A.D.) graves in the Germanic settled areas, i.e. contemporary with those in Härjedalen, are totally different. They are often from whole dogs or slaughter debris (heads and feet) of sheep/goats and they were burnt on the pyre and buried together with the human bones (Berit Sigvallius, personal communication). The animal bones have been interpreted as a symbolic offering or remains of a sacrificial meal (Bennett 1987:116-118,184).

In three graves at Smalnäset *collections of animal bones contained stone artifacts but no human bones.*

Among the semi-burnt antlers on top of the very two graves at Smalnäset with such deposits lay an unfinished 'scraper' of flaked quartzite (grave 23) and a flake of the same material (grave 31). In a third grave (no. 16), near the collection of burnt animal bones, a slate 'point' and a flake of quartzite were found. Here there are no traces at all of a Stone Age site which the stone objects could have derived from.

The stone artefacts have been interpreted as being sacrifices, and the two graves at Smalnäset have been compared with a grave at Långön.

The Viking Age-Early Middle Age cemetery at Långön, an island in Lake Hotingsjön, Angermanland (no. 4 on fig. 1), is dated to c. 900-1100 A.D. Due to the location of the graves and the nature of grave goods they are assumed to be Saami (Ambrosiani et al.

1984:62f; Zachrisson 1987a:390; 1987b:78-80). In this case the grave forms have been taken over from the Germanic settled areas along the coast of Ångermanland. A cremation grave (no. 3) at Långön, dated to the 10th century, contained two collections of bones, one of human bones in the centre of the mound and one of animal bones on the periphery. A large flaked 'scraper' and a flake of quartzite were found among the latter. The association of the quartzites with the bones is here beyond all doubt (Hvarfner 1957:74).

We do not know how late stone artefacts were used and produced in, for example, Härjedalen. In any case stone tool use continues well on into the Iron Age. There is increasing evidence that flaked stone tools were still manufactured in the Middle Ages, i.e. after 1050/1100 A.D., in some parts of northern Fennoscandia (cf. Zachrisson 1987a). There might be reasons for testing the hypothesis that stone artefacts were used later in graves, i.e. in religious contexts, than in everyday life at dwelling sites, but material is scarce and further studies are necessary before any certainty can be reached.

As seen above, the archaeological material indicates that there was some variation within the religious customs of northern Sweden during the first millennium A.D. There are minor differences even between how the antlers were deposited on the graves at Krankmårtenhögen on the one hand, and at Smalnäset on the other. The question is if these differences are just normal variations, or if they also signify a rich and varied cult in the north at that time.

Conclusion

The answer to the question put as title of this paper: "Can grave customs be taken over by one ethnic group from another?" must be answered in the affirmative. Although the forms of graves from northern Sweden discussed above, from at least the whole of the first millennium A.D., show interaction with the Germanic agrarian culture, other characteristics of these graves indicate that the religion of the local population, the Saamis was preserved.

This 'mixture' of religious practices may be a sign of a new kind of Saami culture in its southernmost part, the border areas to the Germanic culture, i.e. in Dalarna, Gästrikland and Härjedalen. Nothing indicates that north-west Härjedalen was part of Germanic society until during the Middle Ages or later. On the other hand, the cemeteries of Krankmårtenhögen and Smalnäset show that this area was at that time probably the northernmost corner to maintain relatively close contacts with central Sweden.

Grave customs are evidently a good indicator of contacts different ethnic groups. Other graves show that during the whole first millennium A.D. one area after the other in the inland of northern Sweden came into close enough contact with settled areas to adopt certain grave customs. The Långön cemetery not only reflects the custom of building mounds over burials, as in the settled area of the coast of Ångermanland, but also shows that the burial methods of the settled areas were copied when the settled area changed from cremation to inhumation (cf. Zachrisson 1988:83-85).

The north Scandinavian archaeological material is a unique archive with a great potential for studying the effects of contacts between different ethnic groups, even concerning religious life.

Figure 1

Figure 1

grave forms have been
manipulated. A cremation
collection of bones,
bones on the periphery.
among the latter. The
pot (Hvarfner 1957:74).
placed in, for example,
the Middle Ages. There is
in the Middle Ages,
cf. Zachrisson 1987a).
ifacts were used later
g sites, but material is
be reached.

There was some variation
millennium A.D. There
dated on the graves at
her. The question is if
a rich and varied cult

customs be taken over
from the Saamis. Although the
least the whole of the
culture, other charac-
teristics, the Saamis was

and of Saami culture in
the Dalarna, Gästrik-
land was part of Germanic
culture, the cemeteries of
that time probably the
central Sweden.

Other ethnic groups. Other
after the other in the
settled areas to adopt
the custom of building
mounds, but also shows
settled area changed

archive with a great
ethnic groups, even

REFERENCES

- Albrethsen, S. E. – E.B. Petersen (1975), "Gravene på Bøgebakken, Vedbaek." In *Søllerødbogen*, Heming, 9-54.
- Ambrosiani, B. – E. Iregren – P. Lahtiperä (1984), *Gravfält i fångstmarken. Undersökningar av gravfälten på Smalnåset och Krankmåtenhögen, Härjedalen*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer rapport 1984:6. Stockholm.
- Baudou, E. (1984), "Archaeological Investigations at L. Holmsjön, Medelpad." In *Archaeological and Palaeoecological Studies in Medelpad, N. Sweden*. Early Norrland 11, Stockholm, 1-24.
- (1987), "Samer och germaner i det förhistoriska Norrland. En kritisk översikt över tio års forskning." *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 14:9-23.
- Bennett, A. (1987), *Graven – religiös och social symbol. Strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalen*. Theses and Papers in North-European Archaeology 18. Stockholm.
- Ekman, J. – E. Iregren (1984), *Archaeo-Zoological Investigations in Northern Sweden*, Early Norrland 8, Stockholm.
- Holmquist-Olausson, L. (1990), "Älgmannen från Birka. Presentation av en nyligen undersökt krigargrav med människoskelett." *Fornvännen* 85:175-182.
- Hvarfner, H. (1957), *Fångstman och nybyggare i Ångermanälvens källområden under järnåldern*. Arkiv för Norrlands Hembygdsforskning 15, Härnösand.
- Kroeber, A.L. (1925), *Handbook of the Indians of California*. Bureau of American Ethnology, Bulletin 78, Washington: Smithsonian Institution.
- Larsson, L. (1983), "Skateholmsprojektet. Jägarer – fiskare – bönder." *Limhamniana*, 7-40.
- (1990), "Aspekter på gravskick hos förhistoriska fångstsamhällen." *Kungl. Vitterhets och Antikvitets Akademiens Årsbok* 1990, 104-114.
- Mebius, H. (1968), *Värro. Studier i samernas förkristna offeriter*. Skrifter utg. av religionshistoriska institutionen i Uppsala (hum.fak.) genom C.-M. Edsman. 5. Uppsala.
- Péquart, M. – S.-J. Péquart – M. Boule – H. Vallois (1937), "Téviec. Station-nécropole mésolithique du Morbihan." *Archives de l'institut de paléontologie humaine*, Mémoire 18, Paris.
- S.-J. Péquart (1954), *Hoëdic. Deuxième station-nécropole du mésolithique côtier armoricain*. Anvers.
- Sundström, J. (1989a), "Järnåldersgravar i fångstlandet." In *Arkeologi i fjäll, skog och bygd. 1. Stenålder-tidig järnålder*. Jämtlands läns museum, Östersund. Fornvårdaren 23:155-171.
- (1989b), "Med Vivallen som utgångspunkt – nya undersökningar." In *Arkeologi i fjäll, skog och bygd. 2. Järnålder-medeltid*. Jämtlands läns museum, Östersund. Fornvårdaren 24:87-104.
- Zachrisson, I. (1976), *Lapps and Scandinavians. Archaeological Finds from Northern Sweden*. Early Norrland 10. Stockholm.
- (1987a), "Late Manufacture of Chipped Stone Tools in Northern Fennoscandia." In *Theoretical Approaches to Artefacts, Settlement and Society. Studies in Honour of Mats P. Malmer*. Oxford: BAR International Series 366(ii):389-397.
- (1987b), "Saamis-Swedes-Russians – Organized Cooperation or Not?" In *Nordisk TAG. Rapport fra den første nordiske TAG-konference i Helsingør, 15.-17. november 1985*. København, 75-86.
- (1988), "The So-called Scandinavian Cultural Boundary in Northern Sweden in Viking Times – Ethnic or Socio-Economic? A Study Based on the Archaeological Material." *Acta Borealia* (Tromsø), 70-97.

THE P
PETRO

Since the discovery scholars have connected the approach of Karelian to him, the rock art reflects universal laws, and similar mythological and ethnographical and

The Onega petroglyphs were created by Balto-Finns on horizontal shore and the petroglyphs: (1) anthropomorphic figures

Bird images are not and are probably all water

Many of the swans is more than six times the neck in the Balto-Finn by *kakla (cf. Finni

Sometimes the birds depicted. V. Ravdonik but the above examples

There are nine in 1). In the opinion of could be associated (Laushkin 1962).

V. Ravdonik's (swans, etc.) in the seems that such an with the nether world

Inger Zachrisson 26.8.1993, till

Tolvte tværfaglige vikingesymposium, Aarhus universitet 1993

Mötet mellan skandinaver och samer

Mötet mellan skandinaver (nordbor/germaner) och samer under vikingatid – vad vet vi om det? Är det möjligt att urskilja det i fynd och fornlämningar? Ett möte mellan människor med olika etnicitet, folktillhörighet, hur det skall uppfattas och om det går att påvisa i ett arkeologiskt material är något som idag diskuteras alltmer bland arkeologer.

Först några exempel på föremål som har tagits över av medlemmar av en etnisk grupp till en annan.

Bronsbeslagna bälten var vid vikingatidens början männens statussymbol framför andra alltifrån Ungern till Östersjöområdet. De finns i Ukraina på 800-talet (fig 1), i Birka på 900-talet (fig 2), bland samer i Härjedalen på 1100-talet (fig 3). Så möter vi dem igen i traditionell samisk kultur på 1800-talet – och nu bärs de också av kvinnorna (fig 4).

Skidor var på Skandinaviska halvön under stenålder och framåt karakteristiska för fångstkulturen i norr. En skida från Arvidsjaur i svenska Lappland, med typiskt samisk ornamentik, är daterad till ca 700-talet e Kr (fig 5).

Samtidigt ger Paulus Diaconus i sin *Historia över det langobardiska folket*, från ca år 780, den första kända beskrivningen av skidor och skidåkning. Så här säger han om Scritobini, 'skridfinnarna', dvs samerna: "Deras namn kan härledas av det barbariska språkets ord för hoppa. Ty i det de hoppar fram hinner de ikapp de vilda djuren med hjälp av ett krökt trästycke, som de skickligt format till att likna en båge."

I den norska krönikan *Historia Norvegiae*, från ca år 1190, i det kända kapitlet om samerna, står det att de "fäster avjämnade bräder under fötterna (vilket redskap de kallar andor), och förflyttar sig snabbare än fågeln".

De första bilderna av skidåkare finns antagligen hos Olaus Magnus, Sveriges siste katolske ärkebiskop (fig 6). Han skriver upprepade gånger om skidor och skidåkning i sin stora *Historia om de nordiska folken*. Han säger i bok 1, kap. 4, 'Om skridfinnarnas land', "att invånarna för snabblopning begagna sig af ett slags långa och flata träspjälor (skidor), hvilka framtill äro svängda uppåt i en båge. ... med dessa skidor iakttages, att den ena skidan är en fot längre än den andra, och den kortare skidan bör hålla samma längd som skidlöparen. ... Därtill laga de, att skidans undersida är beklädd med en mjuk fäll af renkalv."

Att Olaus Magnus inte nämner skidlöpning hos andra än lapparna är "anmärkningsvärt", betonar John Granlund i sin kommentar.

Gustav Vasa åkte inte skidor från Mora till Sälen. Det gjorde man nämligen vid denna tid inte i Uppland, som var hans hembygd. Han gick på skarbågar (dvs snöskor). Det var därför de två dalkarlarna från Mora kunde hinna ifatt honom på sina skidor, trots att de sändes ut först en vecka senare (Lagerqvist 1985:88,94).

Skidans historia i Mellaneuropa är inte lång. Det var engelsmän som på 1800-talet införde skidåkning från Norge till Alperna – innan dess hade ingen i Alperna sett ett par skidor.

Vissa slag av föremål har alltså, från att ha utmärkt en grupp människor, övergått till att beteckna en helt annan. Metallbeslagna bälten har – så småningom – gått från skandinavisk till samisk kultur, skidor och skidåkning den motsatta vägen. Efter dessa exempel, som främst vill ge en tankeställare, skall jag gå in på mera övergripande resonemang.

(fig 7)

De skrivna källorna

Mötet mellan skandinaver (dvs nordbor, 'germaner') och samer – hur kan det ha tätt sig under vikingatid och tidig medeltid?

Hur det gestaltat sig i Norge beskrivs i de norröna (norska och isländska) skrivna källorna. Else Mundal drar (1993) på grundval av dem följande slutsatser.

Samerna ses i alla källor utifrån. De levde inte bara i norra, utan också södra Norge, i Trøndelag och i Östnorges inland – ända ner mot Oslo – och norrmän var i nära kontakt med dem. De östnorska 'kristenretterna' (lagarna) förbjuder de kristna att resa till och ha kontakt med *finn*, dvs samer, att fara till samiskt område för att låta sig spås, att tro på samernas förmåga att ge medicinsk hjälp. Dessa förbud i lagarna visar att det måste ha varit vanligt att så skedde.

Norska handelsmän uppsökte samer – men samer uppsökte också handelsmännen. Gränsen mellan samer och norrmän var inte skarp, varken i södra eller norra Norge.

Men norrmännens inställning till samerna var ambivalent. Som minoritet var samer särskilt utsatta för orättvisor – men de som var skyldiga till den dåliga behandlingen straffas. Den officiella norska hållningen tycks ha varit att behandla samerna väl.

Samerna uppfattas som bosatta inom Norge – men därmed inte automatiskt med fulla rättigheter och social status. I kristenrätterna ses dock samerna i själva verket som utanför riket, p g a att de är hedningar.

Samer tycks kunna ha haft en relativt hög social ställning. Att de hade en dubbelroll inom Norge visas av att deras ledare kallas 'kung'. Isländska annaler från 1313 berättar t o m att detta år kom samernas kung Martein till kung Hákon. Giftermål mellan samer och norrmän på den högsta nivån i samhället omtalas, liksom att högvälborna leder sin ätt tillbaka till samer, som något att vara stolt över. Namnen *Finnr* och *Finni*, samt sammansättningar med dessa, namn som i källorna ofta direkt sätts i samband med människor av samisk härkomst, var mycket populära i det gamla norröna samhället, också i de högsta skikten.

Samer tycks ha varit förtrogna med de gamla norröna gudarna – och attityden gentemot samernas inhemska religion beskrivs som så positiv som var möjligt mot en hednisk religion.

Kontakterna mellan samer och deras norska grannar belyses också i det samiska språket.

Allt detta visar tydligt att de två folkgrupperna levde i ett slags symbiotiskt

förhållande under vikingatid-tidig medeltid i Norge (Mundal 1993).

'Arkivet jorden' – fynden och fornlämningarna

Hur var då förhållandena i Sverige? Motsvarande skrivna källor finns inte här.

Vi får istället gå till 'arkivet jorden', och se vad det arkeologiska materialet, fynden och fornlämningarna, kan berätta. De ger en bild av var och när, och i hur hög grad kontakter med det skandinaviska samhället etablerades. Det berättar också om hur kontakterna varit: vid goda relationer bör inte samerna ha haft det behov att markera sin egen tillhörighet i dräkt osv som senare, under nyare tid blev fallet. Vid en stress-situation förstärks de etniska signalerna.

Kulturlån går vanligen *från en högstatuskultur till en lågstatuskultur*. Man kan alltså vänta sig att olika drag i den materiella kulturen gått över från skandinaver till samer. Men det gäller naturligtvis också att se efter ifall några företeelser gått den motsatta vägen, från samisk till skandinavisk miljö – och vad det i så fall kan bero på (fig 8).

Det innebär att det inte i första hand bör vara de skandinaviska fornlämningarna som har nyckeln till vad vi söker, utan de samiska. Ett område som bjuder på goda exempel är Mellansveriges inland, landskapen Härjedalen, Jämtland och Ångermanland. Två gravfält, på Vivallen i Härjedalen och Långön i Ångermanland, är särskilt belysande. Långöns tolv låga gravhögar dateras till ca 900-1100. De ligger längs ryggen av en långsmal ö i Tåsjön, i skogsmarker som inte lämpar sig för odling; 1700-1800-talets agrara kolonisation nådde inte heller hit (Ambrosiani et al 1984). Vivallens 20 kända flatmarksgravar är från tiden ca 1000-1200. De ligger i rader vid en liten bäck i skogslandet strax under fjället (Hallström 1944, Zachrisson 1987, 1988a).

En jämförelse med dels typiskt skandinaviska gravfält och tidiga kyrkogårdar, dels samiska gravar och metalldepåer visar att gravfälten på Vivallen och Långön bör tolkas som samiska. Men samerna där har mottagit en rad kulturlån från skandinaviskt håll, samtidigt som de behållit sin etniska tillhörighet.

Gravformer och gravskick

Redan långt före vikingatid, i en rad gravfält från tiden kring Kristi födelse, ser vi hur drag i gravskicket går över från bygd till fångstland. Gravfälten tillhörde den lokala befolkningen i fångstlandet vid Dalälvens, Ljusnans och Ljungans övre lopp, dvs i vad som nu är landskapen Dalarna, Gästrikland och Härjedalen (fig 7; Ambrosiani et al 1984, Zachrisson 1992). Dess medlemmar måste ha haft goda kontakter med människor söderöver, i nuvarande södra Norge eller Sverige, för att gå så långt som att ta upp drag i dessas gravskick. Man har i norr tagit upp seden att bränna sina döda och begrava dem under stensättningar – men man har gett gravarna en egen prägel genom att på dem lägga horn och kranietak av älg och ren. Åtminstone in på 500-talet har det bruket levat kvar på samiska gravar i Härjedalen och Lappland.

Det är en sedvänja som vi inte alls känner från skandinaviskt håll, men däremot från hela det uralstalande området, från det samiska i väst, till nenerna (tillhöriga de nordliga samojederna) i norra Sibirien och vidare och öster ut. Man offrade horn och kranier av ren, älg, hjort, eller vilket som nu

var det stora djuret i området, på särskilda platser. Det var en del av den gamla, traditionella religionen på cirkumpolärt område (Ovsyannikov & Terebikhin ms; jfr Nordenskiöld 1880). En tjuktjisk shaman talar om hornen som nattetid reser sig och vandrar kring gravarna (Bogoraz 1975; jfr Anisimov 1963).

Under mellersta järnåldern, tiden kring 500-talet, dras den lokala befolkningen, samerna, i ytterligare några älvsystem i skogslandet in i ett närmare utbyte med skandinaver. Nu kan vi också ana vilka skandinaver som då var motpart: samtidigt med att seden med att begrava sina döda i brandgravar under stensättningar sprider sig norrut bland samerna ungefär till Indalsälvens övre lopp (dvs i Jämtland), så lägger skandinaverna vid kusten av Bottenhavet (Östersjön), i Hälsinglands och Medelpads bygder, rika skatter i marken. Det har tolkats som att de blivit förmögna på handel med inlandet.

I och med vikingatiden är det dags för ytterligare en framryckning mot norr: nu är det samerna i de inre delarna av Ångermanälvens vattensystem som börjar anlägga gravhögar, av liknande slag som skandinavernas i Ångermanlands bygder. Den agrara bygden vid Ångermanälvens nedre lopp upplever samtidigt en högkonjunktur, i det arkeologiska materialet synlig i de många silverskatter som nu läggs ner i jorden. Detta överskott skulle bli kunna förklaras av att inlandets resurser nu började utnyttjas mer intensivt, att samernas produkter blir väsentliga för bygdens ekonomi.

På det här sättet kan man se hur samer i den ena älvdalen efter den andra dras in i närmare kontakter med skandinaver, från söder mot norr (Zachrisson 1988b).

Men det finns skillnader inom det samiska samhället.

Inom det övre skiktet tar man in nyheter i gravskicket snabbt, och ändrar också drag i dessa allt efter förändringar i den skandinaviska bygden. Det är helt i linje med hur man kan se möten mellan två etniska grupper. Vid tider med goda relationer mellan dem kan såväl artefakter som seder och bruk övertas, främst från den dominerande gruppen. Etnografiska paralleller visar att till exempel gravseder på så sätt kan "lånas in" (Odner 1983).

På Långön har man infört det typiskt skandinaviska gravskicket kring 900-talet att i graven lägga ner såväl personliga tillhörigheter som husdjur, i det här fallet sin hund. Vid 1000-talet övergår man från att bränna sina döda till att begrava dem obrända.

Skelettgravar under flat mark förekommer i allmänhet först under sen vikingatid och då förmodligen under kristet inflytande. På Vivallen är det denna sed att bisätta sina döda obrända i gravar under flat mark som råder. Och på samma sätt som i bygden sker en förändring från att i en äldre grav lägga ner en rad verktyg till att i en yngre enbart ta med det som tillhörde dräkten.

Samtidigt levde det ålderdomliga gravskicket med brandgravar under stensättning kvar i andra samiska miljöer. Ett exempel på det finns från Vikarsjöarna i mellersta Härjedalen. På en boplatz bebodd från stenåldern och framåt – bli under äldre järnålder – har man undersökt en sådan grav från 1200-talet, en märkligt sen datering för en hednisk grav. En kam av

skandinavisk modell talar dock om att också den människa som bisatts här varit indragen i relationen med grannarna.

Vissa grupper av samer har alltså anlagt gravfält som Långön och Vivallen med ett 'modernt', skandinaviskt gravskick och dyrbara, i det skandinaviska samhället prestigeladdade, importerade föremål – samtidigt som andra samer tycks ha fortsatt att nyttja det vi brukar kalla boplatser av stenålderskaraktär längs vattendragen, och konservativt hållit kvar bruket att begrava sina döda i brandgravar under stensättningar.

Det talar för ett *stratifierat samiskt samhälle* från åtminstone vikingatid. Förhållandena längre norrut i Skandinavien tycks indikera detsamma (Storli 1991). Det samiska samhället var inte längre det 'enkla fångstsamhälle' man länge trott.

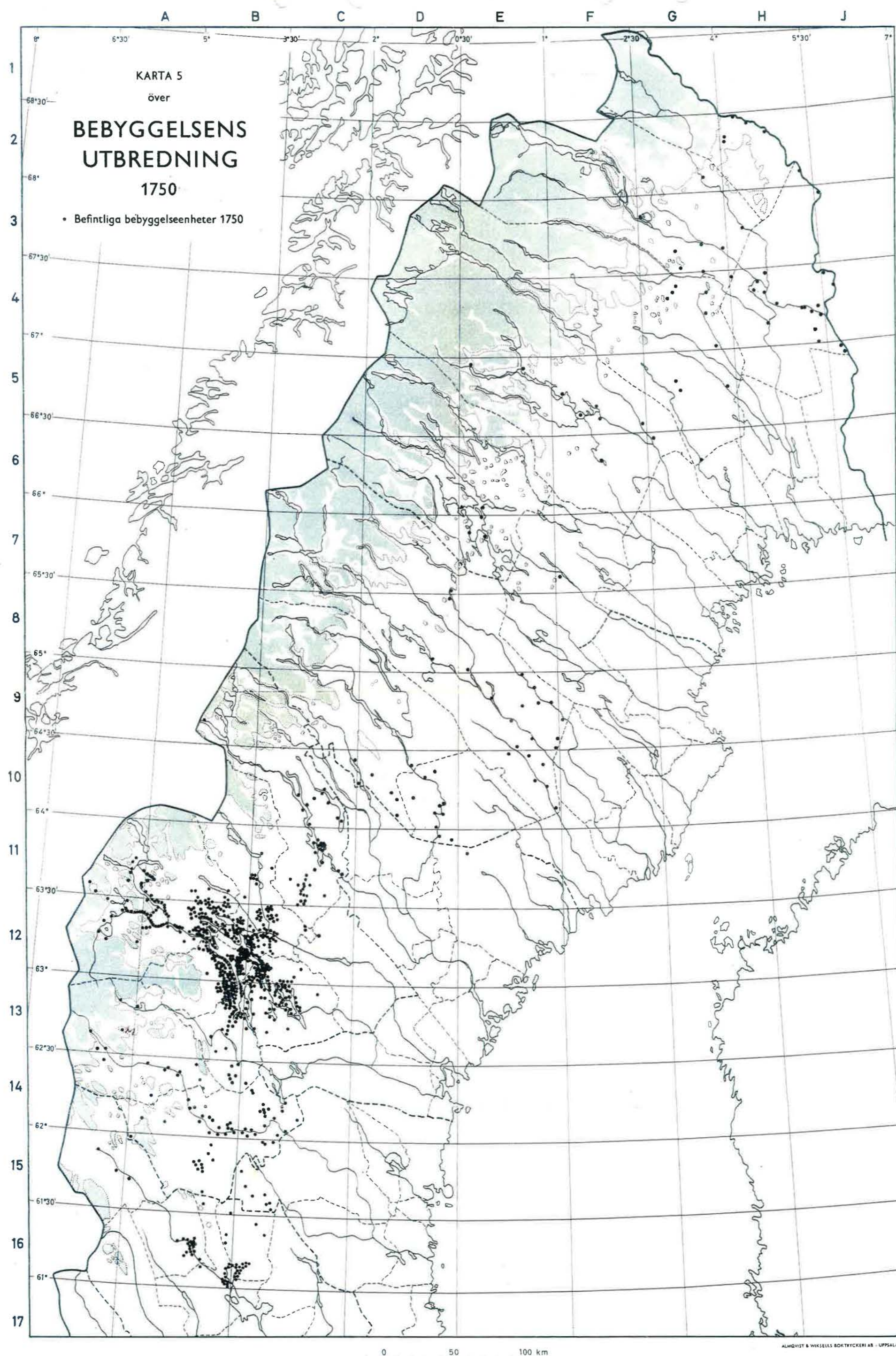
Att begrava sina döda med gravgåvor och vid boplatser är ett icke-kristet gravskick. Att det skett så sent som under 1100-talets slut och 1200-talet visar att det inte rör sig om skandinavisk kultur. Inom den, i bygderna i Jämtland t ex, upphör det bruket under 1000-talet. På Gotland finns visserligen gravar med full dräktutrustning så sent som från 1100-talets slut – men där ligger de på kyrkogårdar.

Men inhemska samiska drag lever kvar, ibland kombinerade med de utifrån 'inlånade' skicken. Så är fallet med bruket att begrava de döda i näversvepningar, som på Vivallen, ett typiskt samiskt förkristet gravskick. Näver har påträffats i gravar på olika håll i Sverige, men bruket att linda in de döda i ett "mumieliknande paket", ofta med särskilda sydda fodral av näver för huvud, händer och fötter, är alls inte känt utanför den samiska kulturen här. Det kan ursprungligen ha varit en rent praktisk åtgärd, för att lättare kunna transportera de döda från en boplatz till en annan. Detta bruk är känt från samiska gravar från järnålder och framåt i Finnmark i Nordnorge, liksom från medeltid i svenska Lappland. Det har sedan utmärkt samiska förkristna gravar från nyare tid över hela det samiska området.

Vad som i övrigt vid denna tid utmärkte det inhemska samiska gravskicket, är inte känt.

Vissa drag i såväl nordisk förkristen religion, som i den katolska under medeltiden, har i förändrat skick tagits in i samisk kultur. Huruvida drag i samisk religion gått över den motsatta vägen, är omdiskuterat. De schamanistiska dragen i nordisk förkristen religion behöver inte vara inlånade från den samiska, utan kan lika väl vara en del av den nordiska 'från början'.

Att samisk schamanism har utövats i södra Norge ännu under tidig medeltid indikeras av fyndet av en samisk schamantrumhammare från Övre Rendal i Hedmark (beläget i höjd med norra Dalarna), C 14-daterad till ca 1160-1260 (Pareli 1992). Samtidigt beskriver Historia Norvegiæ detaljerat en samisk trumseans, liksom trumman som brukades, enligt utsago efter ett ögonvittne. Krönikans författare ger mycket mer information om Östnorge än om någon annan del av landet (Halvorsen 1987), varför det kan vara förhållanden där som beskrivs

Rolf Sjölin, fil. mag
Pjukesbo
52010 Gällstad

Yttrande i mål T 88/90, 70/91

Kärande hävdar att samerna i Härjedalen har haft inflytande i markfrågorna och hänvisar då till avvitringsprocessen och till dokument från denna.

I så stora och viktiga frågor måste man emellertid se inflytandefrågan i sitt stora sammanhang såväl över tid som i förhållande till de organ som tar beslut och verkställer dem. I mitt förra yttrande pekade jag just på detta stora sammanhang och då på att samerna i Härjedalen stått utanför i stort sett allt beslutande och utanför alla verkställighets-sammanhang. Nedan följer ytterligare belysning av detta tema samt exemplifieringar.

1. Samerna i Härjedalen kunde formellt inte delta i val till varken ståndsriksdagen eller till representationsriksdagen förrän i början 1900-talet. Naturligtvis gjorde antalet samer det svårt att få en same vald. Men det allvarliga ligger i att det låg nära till hands att de från området valda inte tog med den samiska gruppen och dess intressen i sin sfär. I riksdagen stiftas lagar och regler utformas därefter som uttryck för landets policy eller för starka gruppers intressen. Och under den mest aktuella tiden var bönder och andra markägare mycket starka i politiska sammanhang. Bil. 1, 2.

2. Samerna i Härjedalen hade från mitten av 1700-talet uppenbarligen inte tillträde till sockenstämmorna. Under detta nämnda och nästa århundrade sammanträdde stämmorna i samband med gudstjänsterna, varvid dessa tiders samhällsinformation gavs och beslut togs. På stämmorna valdes nämndemän och elektor för val av representanter till stånds- och representationsriksdagen. Från dessa fora gick signaler upp till de valda och det svenska kommittéväsendet fanns redan under förra århundradet, varvid en stämma kunde få yttra sig i en fråga eller över ett förslag. Bil. 3, 3b.

3. Jag har inte kunnat återfinna någon same som funktionär/tjänsteman i det officiella svenska systemet, t ex som tjänsteman i länsstyrelsen, lantmätare, domare, osv. En funktionärs bakgrund och erfarenhet är av betydelse.

4. När det gäller frågan om samernas inflytande vid fastighetsbildning i Härjedalen så finns det äldre fastigheter utgörande en slags centralbygd. När befolkningen på 1700- och 1800-talen växte, så växte bygden. De officiella fastigheterna började oftast som ett nybygge som utsynades och skattlades. Utsyningen gjordes av någon statlig funktionär samt ett par godemän och registrering och beslut ombesörjdes av tingsrätt och länsstyrelse. I detta inledande skede av fastighetsbildningen är det svårt att se att samer varit med i något skede.

När avvitringen kom hade i princip alla fastigheter rätt att få del av denna process. Stadgarna kom från centralt håll, i varje län fanns en ansvarig styrelse, en lantmätare gjorde kartor samt denna och två godemän gjorde förslag till gränser och skattläggning. Länsstyrelsen fastställde men tingsrätten kunde däremellan lösa tvister mellan de berörda markägarna.

I 1820 års stadga nämnes inte samerna men efter samiska hänvändelser gavs i 1841 års Kungl. brev samer rätt att ta del av förslaget och yttra sig i avvitringsstyrelsen, på ting och hade liksom andra överklagningsrätt. Att märka är att deras rätt att medverka gällde fjälltrakterna alltså deras gräns, vilket betydde att de hade svårt att formellt

78 1888 års lag?

? linder?

tid?

hävda sina krav utanför dessa. Brevet gav också samerna rätt att i överläggningarna med lantmätaren utse en godeman, vilken inte kunde vara rensame. Bil. 4,5.

5. I den politiska process som ledde fram till 1886 års och 1898 års renbeteslagar fanns inga samer med i kommitté, i riksdag och i dess viktiga utskott. Sockenstämmorna fick lagförslagen och kunde ta tid att yttra sig. Samerna hördes och fick också yttra sig. Men protokollen utvisar att det ofta var s k talesmän(ickesamer) som yttrade de sig för samerna. Detta blottlägger svårigheterna att samla, informera och få tid att ge synpunkter och troligen också språksvårigheter för åtminstone en del av samegruppen. Bil. 6.

6. Nedan följer exempel ur det politiska livet som illustrerar den politiska verklighet som den samiska folkgruppen levde under in på 1900-talets början. Under slutet av 1800-talet moderniserades statens statistik samt gränser justerades socknar/kommuner emellan. I dessa ärenden skrev den 17 augusti 1892 överdirektören för Kungliga Statistiska Centralbyrån Elias Sidenblad till Kunglig Befallningshavande i Jämtlands län, John Ericson, följande:

" I skrivelse den 9 november 1875 har Kunglig Befallningshavande upplyst bland annat:

att lapparna i länet icke bildar några egna församlingar utan bestrides själavården inom de särskilda lappmarksdistrikten utav prästerskapet uti vissa angränsande församlingar, att lapparna icke heller i kommunalt hänseende betraktas såsom tillhörande dessa socknar, samt

att följaktligen lapparna icke deltaga uti riksdagsmannaval eller andra allmänna val.

--- och då det vill synas som om hela lappallmogen inom Jämtlands län icke borde vara i nämnda hänseende annorlunda lottad än riktas övriga inbyggare, så tillåter sig centralbyrån att bedja sig benägen upplysning huruvuda man fortfarande kan säga att länets lappförsamlingar icke ingå i någon kommun och sålunda ej deltaga i några allmänna val.

Stockholm den 17 augusti 1892. Elias Sidenblad"

Landshövding John Ericson svarar i ett brev undertecknat den 10 april 1893.

Landshövdingen skriver inledningsvis: "---, att något Kung. Brev eller förordning som direkt så ordnar lapparnas ställning icke kan uppletas, men att alla Kongl. bud och befallningar rörande lapparnas administrerande alltid utgå från den förutsättningen att ingen annan än staten är skyldig dem den omvårdnad, som den bofaste äger att på - räkna från sin kommun. ---."

Landshövdingen bifogar brevet en beskrivning från 1846 över lappförsamlingarnas uppkomst samt ett överklagande rörande en prästs åliggande att ge samerna själavård.(4 gånger om året).Bil. 7,8.

Den framväxande kommunala självstyrelsen i Sverige moderniserades under 1800 - talet i 3 steg. I det andra steget 1843 lät man sockenstämman även fortsatt besluta i såväl kyrkliga som ickekyrkliga frågor men verkställigheten delades upp. Svårigheterna med de stora avstånden i många norrlandssocknar uppmärksammades men även samerna i Västerbotten och Norrbotten. I stadga för Lappmarks ecklesiastikverk 1846 gavs samerna längre kallelsetid, kallelse och förhandlingar skulle ske även på samiska,mm.Bil.3,9.

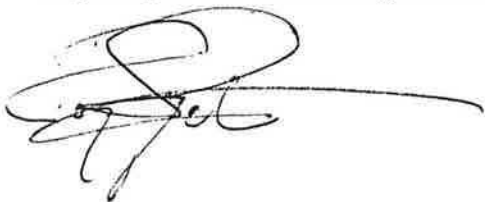
Efter den tredje och stora reformen 1862 kom en förordning där samerna gavs egna delvis självstyrande enheter inom de stora lappmarkssocknarna. Bil. 10.

Denna senare förordning hade initierats av landshövdingen i Norrbotten såväl i skrivelse till Kungl. Majt som i riksdagen.

Kontrasten mellan omsorgerna om samerna och synen på dem i de båda nordligaste länen och i Jämtland -Härjedalen är stor. Länsmyndigheterna i Östersund visste om samernas utanförskap efter kommunreformen 1862, genom riksdagsbehandling 1873/74, genom Sidenbladhs brev 1875 och ånyo 1892, men inget gjordes. Först Johan Widén, först som landshövding åren runt 1910 och sedan som utredare i 1919 års lappkommitté tog sig an problematiken. Bil 7,8,11.

1800-talet var trots den begynnande moderniseringen och industrialiseringen de areala näringarnas och böndernas århundrade. Det var landsbygden som förändrades i en mångfacetterad process. 1841 års Kungl Brev. som gav samerna i Härjedalen rätt att yttra sig över det av lantmätaren och godemännen uppgjorda förslaget rörande fjälltrakterna, förändrar inte bilden i stort av samernas utanförskap.

Även utifrån ett 1800-talsperspektiv var utanförskapet anmärkningsvärt och utifrån dagens syns det folkrättsligt ohållbart.

A handwritten signature in dark ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke extending to the right.

Källor och litteratur

Otryckta källor:

Riksarkivet:kommittéarkiv

Landsarkivet Östersund:Landskansliets handlingar med bl a underlag för Kungl. Maj:ts befallningshavaandes ämbets/femårsberättelser 1827-1905.

Kommunarkivet Gällivare: Sockenstämmoprotokoll.

Officiellt tryck:

Riksdagstryck

SOU 1924:58 Lapparnas fattigvård.

Litteratur:

Nauman,Christian: Svensk Statsförfattningsrätt. Stockholm 1879.

Poignant,Emil.Samling av författningar ang. de s.k lappmarksfriheterna- Stockholm 1872.

Poignant, Emil:Förslag till författningar angående nybyggen. Stockholm 1873.

Sjölin, Rolf Samer och samefrågor i svensk politik. En studie i ickemakt.Vänersborg 1981.

Sveriges Riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Stocholm 1931-1938.

Thurgren, J.A.: Handbok i svenska nybygges- och afvittringsverket. Stockholm 1861.

verklig politisk betydenhet. Dock voro bondeståndets rättigheter till och med under den s. k. frihetstiden icke fullt jemförliga med de öfriga riksståndens. Vid första riksdagen efter enväldets afskaffande voro bönderna utslutna från alla utskott, och i *sekreta* utskottet, som var den egentliga härden för utöfvandet af riks församlingens onaturliga makt, fingo de under ofvannämnda tidehvarf icke inträde utan blott tillfälligtvis. Genom Gustaf III:s regeringsform utjemnades väl i väsendtlig mån detta missförhållande. Ännu ej hade dock bondeståndet fullmäktige i banken eller ledamöter i bankoutskottet. Vid riksdagen i Norrköping 1800 blef, som bekant är, ståndets begäran härom bifallen af de tre medstånden, så att det samma kom att utse såväl sina fullmäktige och ledamöter i bankoutskottet, som revisorer, likväl med vilkor bland annat att i händelse hos bankofullmäktige eller revisorerna eller i bankoutskottet två stånd stannade mot två, den mening, som de *två äldre garanterade stånden* biträdde, skulle bestämma beslutet. Det var egentligen först år 1809 bondeståndet ställdes på alldeles samma linea med de öfriga, om man undantager sekreterarens funktion inom detta riksstånd och denne embetsmans utnämning af konungen.

Valrätt.

Enligt 1810 års R.O., § 16, fordras för *valrätt* i detta stånd att vara till myndiga (21) år kommen och tillhöra "*allmogen*", hvilket här är liktydigt med: att, utom hvad åldern vidkommer, hafva de egenskaper, som erfordras för *valbarhet* i detta stånd, såsom här nedan sägs.

Valbarhet tillkommer ingen annan än sådan inom häradet boende och besuten egare af *kronohemman*, *kronoskattehemman* eller *frälseskattehemman*, hvilken icke hör eller hört till annat riksstånd eller någon ordinarie beställning i rikets tjänst innehafver eller innehaft. Ordet "*egare*" af *kronohemman* är oegentligt. Det betyder: *kronohemmans-äbo*, som med stadgad åborätt hemmanet innehafver. Ålder: minst 25 år (se sid. 422).

Census.

Storleken af det hemman, som valberättigad eller valbar skall ega, är ej bestämd. Hemmansdelen, *enär mantal* är *behörigen* åsatt, kan vara så liten som helst.

endast den medförer besutenhet efter gällande författningar; den kan till och med häfta för in-tecknad gäld till hela sitt belopp, utan att valrätten eller valbarheten deraf lider något afbräck. Den negativa kvalifikationen att icke bekläda eller hafva beklädt tjänstebefattning gäller, som orden utvisa, endast statens, men ej privata inrättningars eller korporationers (privatbankers, lif-försäkringsbolags o. s. v.) tjänst, samt endast ordinarie be-ställning och ej ett blott tillsvidare-förordnande.

Sid. 323 inhemtas att redan vid 1719-års riksdag ingafs ett memorial med begäran om representations-rätt för ofrälse embetsmän och andra s. k. ståndspersoner, samt huruledes denna framställning alltjemt blifvit utan framgång; att vid riksdagen 1809 frågan återigen väcktes och affärdades med *bifallande* utlåtande af konstitutionsutskottet, churu under uttalande tillika af de orsaker, som hindrade utskottet att i dåvarande tids-momentet föreslå ändringar i nationalrepresentationen till antagande i sammanhang med den nya regeringsformen. Ur 1723-års riksdagsordning bibehölls ofvannämnda be-stämning: att "*tillförende icke i något annat stånd eller beställning stått hafva*". Ej en gång egare af *frälsehemman* fingo år 1810 inträde i bondeståndet, churu allt sedan år 1789 det stått hvarje svensk man fritt att sådana hemman förvärfa. I allmänhet fruktade detta stånd ända in i senare tider, att s. k. "*herremän*" der skulle vinna inträde, oansedt äfven i vårt land, såsom erfarenheten under senaste årtionden ådagalagt, skilnaden mellan en *bonde* och en annan hemmansegare försvinner med raska steg, sedan många bönder upphört att *med egen hand* bruka sin jord samt tillegnat sig medelklassens klädedrägt och seder, stundom äfven dess allmänna bildning.

Valen inom detta stånd ske alltid *medelbarligen* genom elektor, hvilka skola ega de kvalifikationer, som erfordras för valbarhet inom ståndet, dock sålunda, att 21 års ålder är tillräcklig för elektorsbefattningens utöfvande. Elektorerne utses efter förmedlade hemmantalet å socken-stämman. Samma dag riksdagskallelsen kungöres, skall soc-kenstämman utlysas till nästföljande söndag för elektorsval.

Äskad repre-sentationsrätt för ofrälse embetsmän m. fl.

Elektorer.

2.
Nybyggarna
i Lopp-
marken?

Bil 2

som voro kompetente till skötande af en sådan befattning. Detta skäl har numera, genom förbättrade folkskolor och till följd deraf stigande upplysning, bortfallit och förtjenar intet afseende. Under nästföregående lagtima Riksdag väckte jag motion i samma syfte under N:o 169, och får jag på grund af hvad jag här ofvan och i åberopade motion, till hvilken jag hänvisar, anført, vördsamt föreslå,

att Riksdagen för sin del ville besluta en sådan förändring i 23 § af Kongl. förordningen den 21 Mars 1862, att kyrkoherdes sjelfskrifvenhet till ordförande i skolråd måtte upphöra, och att kommunerna måtte lemnas rättighet, att till nämnda befattning välja den till hvilken kommunen har största förtroendet.

Stockholm den 26 Januari 1872.

O. Nilsson,
från Christianstads län.

N:o 139.

Af Herr E. V. Almqvist: Angående införande af bevillningstaxering i Norrbottens och Westerbottens läns lappmarker.

Grunden hvarpå tillämpningen af 1862 års kommunalförfattningar samt valbarheten till riksdagsman och rättigheten att vid riksdagsmannaval deltaga hvilat, utgör den, en hvar, för egande — innehavande — eller brukande fastighet, samt för uppskattad årlig inkomst, efter II artikeln bevillningsstadgan, påförda bevillning; hvarför, då inom Norr- och Westerbottens läns lappmarker hvarken bevillningstaxering eger rum eller bevillningsavgifter erläggas, vare sig för fastighet eller för inkomst af kapital eller arbete, kommunalförfattningarna lika litet kunnat i stadgad ordning derstädes tillämpas som befolkningen kunnat komma i fullt åtnjutande af den rättighet grundlagarna tillsäkra svenska folket, att, vid riksdagar, genom utsedda ombud deltaga i behandlingen och afgörandet af rikets allmänna angelägenheter.

Berörda undantagsförhållanden härleda sig från de tider, då befolkningen i dessa bygder öfvervägande bestod af Lappar och då renskötelsen, fiske och djurfångst utgjorde folkets hufvudsakligaste näringsfång, samt skatterna inskränkte sig till en ringa årlig afgift för de så kallade lappskatteländen eller lappbyarne, hvori några väsentligare förändringar ej sedermera inträdt, fastän, med odlingens tilltagande och befolkningens förökande, en viss ränta, redan genom Kongl. Plakatet den 3 September 1695 och Kongl. Lappmarksreglementet den 24 November 1749, jemte andra äldre resolutioner, blifvit bestämd att erläggas för de i skattskyldighet ingångna hemmanen, med ett, tills vidare, stadgadt belopp, efter nuvarande myntfot, af tio riksdaler riksmünt för helt mantal och i förhållande derefter för mindre hemmansdelar.

Under tidernas lopp har emellertid utvecklingen i dessa landsdelar så fortgått att, år 1868, jemlikt då upprättade sammandrag, de skattskyldiga hemmanen utgjorde:

i Norrbottens läns lappmarker	något öfver 120 mantal och
i Westerbottens läns dito	dito 220 dito

eller tillsammans mer än 340 hela mantal, förutom nära 700 nybyggen och kronotorp med en befolkning som, efter samma års officiella befolkningsstatistik, uppgick till 29,428 personer, deraf omkring 5,500 lappar; med anledning hvaraf tiden nu synes vara inne att bereda befolkningen i dessa trakter enahanda medborgerliga ställning inom stat och hemman som det svenska folket i öfrigt.

Genom nådigt bref den 5 December 1862 förklarade Kongl. Maj:t, med bifall till dess dåvarande Befallningshafvandes i Westerbottens län underdåniga framställning, att med tillämpningen inom berörda läns lappmarker af de nya kommunalförfattningarna skulle tills vidare anstå, och Kongl. förordningen den 29 Augusti 1843 om sockenstämmor i riket samt om socken-nämnder på landet, fortfarande under tiden tjena till efterrättelse; dock att det i § 3 af Kongl. förordningen om landsting den 21 Mars 1862 föreskrifna utseende af valmän, för verkställande af landstingsmannaval, skulle få i sockenstämma verkställas.

Med anledning af denna undantagsbesbestämmelse för Westerbottens lappmarker och då Kongl. förordningen om kommunalstyrelse på landet blifvit i vissa fall tillämpad inom Norrbottens läns lappmarker, aflät Westerbottens läns år 1863 församlade landsting underdånig anhållan att Kongl. Maj:t, på af landstinget anförda skäl, måtte, med ändring af nådiga brefvet den 5 December 1862, tillåta, att ofta berörda Kongl. förordning om kommunalstyrelse på landet den 21 Mars 1862 finge i länets lappmarker tillämpas.

Efter det Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Norrbottens län under tiden och Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Westerbottens län sedermera till Kongl. Maj:t ingått med underdånig hemställan, att kommunalförfattningarne, med vissa i en del §§ föreslagna förändringar, måtte få i länens lappmarker tillämpas, förklarade Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 8 Maj 1868, att Kongl. Maj:t, sedan föreskrift blifvit meddelad om bestämmandet af en provisionel gränslinie emellan den till odling tjen-

liga delen af lappmarkerna och den egentliga fjellbygden, och sedan ifrågasatt blifvit att de nedanom gränsen belägna områden skulle från den öfriga lappmarken afskiljas, så att lappmarksfriheterna för dem skulle upphöra och desamma införlifvas med det nedre kustlandet — ansåg, att ifrågavarande ansökningar för det dåvarande icke borde till någon Kongl. Maj:ts åtgärd föranleda.

Vidare har af lappmarkens representanter motion vid Westerbottens landsting blifvit väckt om utverkande af representationsrätt inom Riksdagens Andra Kammare för lappmarkernas inom kommunen röstegande medlemmar; och framställningar såväl i enahanda syfte som om kommunalförfattningarnes snara tillämpning i lappmarken blifvit af menigheten inom flera af Westerbottens lappmarksförsamlingar till undertecknad afgifna vid besök derstädes, hvaraf framgår att lifliga önskingar hos folket i dessa bygder byses, att det undantagsförhållande, som i berörda hänseenden derstädes för närvarande eger rum, måtte så snart möjligt är undanröjdas.

De sålunda framställda önskingarne och anspråken synas ock både påkallade och billiga, helst hvad införandet i lappmarkerna af kommunalförfattningarne angår, derigenom kommunernas bästa och en raskare utveckling af dess allmänna angelägenheter säkerligen skulle mycket befrämjas samt en billigare och rättvisare grund för kommunalskatternas uttaxering komma att följas, än hvad hittills varit fallet, då hvarje församling godtyckligt för sig bestämt det sätt, hvarpå berörda skattebidrag bort utgå, såsom efter skattetal, rök, rote, by, spånglag eller person, med flera andra sätt, som olika tillämpats inom de särskilda församlingarne, hvarigenom dessa bidrag, som i en del kommuner uppgå till betydliga belopp, såsom 12,000 å 15,000 riksdaler årligen och någon gång deröfver, ej endast blifva ojemnt fördelade utan ock understundom trycka en del af kommunernas medlemmar obilligt och hårdt.

De hinder, som ansetts möta för ifrågavarande författningars tillämpning i lappmarkerna, hafva hufvudsakligen bestått deri, att mantalsskrifning och bevillningstaxering icke derstädes egde rum, och att svårigheter hafva befarats uppstå inom en del lappmarkskommuner, att påfinna lämpliga personer som kunde öfvertaga de vigtigare kommunalbestyren derstädes. Det första af dessa hinder har dock undanröjts genom Kongl. förordningen den 9 November 1866, hvarigenom föreskrift blifvit meddelad att mantalsskrifning eller folkräkning årligen skall i hvarje af Norr- och Westerbottens läns lappmarksförsamlingar förrättas. Hvad åter svårigheten att påträffa lämpliga personer inom de särskilda församlingarne beträffar, åt hvilka de olika kommunalbefattningarne kunna anförtras, bör densamma inom lappmarken icke blifva större än i de närgränsande kustsocknarne, ty den förmögnare lappmarksallmogen står alls icke i insigter, uppfattning och omdöme det så kallade nedre landets efter; hvarförutom i hvarje lappmarksförsamling finnas tjenstemän och i öfrigt inom de flesta af dem handlande, skogs- och sågverksbetjening med flera, hvilka kunna öfvertaga de ifrågavarande bestyren, om så påfordras.

Återstår sålunda blott det hinder, som möter deri att bevillningstaxering icke

inom lappmarkerna eger rum; men ehuru åtskilliga friheter och förmåner från äldre tider blifvit dem medgifna, som i *Lappland* sig nedsätta och nybyggen upparbeta, hvarom bestämmelser meddelas såväl i lappmarksreglementena af den 8 Juli 1695 och den 24 November 1749 som i 1695 års Kongl. plakat och andra Kongl. bref och resolutioner, utgöra desamma icke några åt dessa förlänade privilegier utan endast vissa förmåner åt dem som vilja sig i lappmarken husligen nedsätta och åt deras barn, hvilket tydligen framgår af stadgandet i 15 punkten af 1749 års lappmarksreglemente, deri det stadgas att de fri- och rättigheter som blifvit nybyggare och hemmansbrukare i *Lappland* tillagda, skola fortfarande tillgodonjutas, *i det de och deras barn skola undgå alla andra utlagor, än hvarföre hemmanet kan vara skattlagdt*; hvaraf framgår att hemmanen äro underkastade den skattläggning och de utskylder som dem kunna i behörig ordning påläggas, och att de medgifna fri- och rättigheterna endast afse befrielsen från personliga utskylder och bördor för nybyggare och hemmansbrukare jemte deras barn. — Dock äro nybyggare, enligt 6:te punkten af 1749 års reglemente, under viss tid, högst 15 år, från nybyggets första upparbetande, befriade från skatt och ränta för detsamma, äfvensom den egentliga lappbefolkningen är befriad från andra afgifter än den ränta som blifvit deras renbetesland åsatt, såvidt de icke innehafva nybygge eller hemman, då de för dessa äro underkastade enahanda åligganden och skyldigheter som den öfriga befolkningen.

Då det sålunda, å ena sidan, utgör ett oeftergilligt vilkor, för att lappmarkernas befolkning må komma i åtnjutande af enahanda kommunala och statsmedborgerliga rättigheter som svenska folket i öfrigt, att bevillningstaxering införes och bevillningsafgifter till staten erläggas inom lappmarkerna, och, å den andra, hinder för sådana åtgärders vidtagande icke synes möta i de förmåner som hittills blifvit befolkningen inom lappmarkerna tillerkända; och då, om ett fullständigt införlifvande af lappmarkernas kulturland med det nedre kustlandet framdeles skulle ifrågakomma, detta icke kan förhindras, utan fast heldre underlättas, om bevillningstaxering under tiden blifvit i lappmarkerna införd, tillåter jag mig, med stöd af hvad sålunda blifvit anfördt, vördsamt hemställa, att Riksdagen

dels behagade besluta att bevillningstaxering skall i Norr- och Westerbottnens läns lappmarker införas, samt bevillningsafgifter derstädes påföras och erläggas såväl för fast egendom som för inkomst af kapital eller arbete, efter enahanda grunder som följäs inom landet i öfrigt, så snart derför erforderliga förberedande åtgärder hinna vidtagas; men att befrielse från erläggandet af bevillningsafgift må medgifvas för nybygge, till dess detsamma ingår i skattskyldighet, och för den lappska befolkningen, utom då den eger eller innehar nybygge eller hemman, för hvilka lika skyldigheter skola åligga lapparne som den öfriga befolkningen

och dels i underdånig skrifvelse anhålla det Kongl. Maj:t täcktes låta vidtaga den utredning och de förberedande åtgärder, som erfordras för att bevillningstaxering må i Norr- och Westerbottens läns lappmarker kunna införas; samt att derefter till Riksdagen afgifva nådig proposition om de anordningar och inrättandet af de tjänster som för genomförandet af den föreslagna förändringen kunna befinnas af behovet påkallade.

Stockholm den 27 Januari 1872.

E. V. Almquist.

N:o 140.

Af Herr F. A. Palander; Om båtsmanhållets sättande på vakans i mån af inträffande afgång, samt om sättet för användandet af de i följd deraf inflytande vakansafgifter.

Uti de motioner rörande sjöförsvaret, hvilka jag hade äran afgifva vid 1870 och 1871 årens lagtima riksdagar, försökte jag framhålla nödvändigheten af att båtsmanshållet upphör att utgöra en del af stammen för vårt sjöförsvars personal, för såvidt, nemligen, man åt detta försvar skall kunna gifva en kraftig och på samma gång i ekonomiskt afseende tillfredsställande organisation. Då jag framhöll denna nödvändighet, förbisåg jag ingalunda de flera goda egenskaper, hvilka ofta utmärka båtsmän eller de goda sidor båtsmanshållet eger. — Jag har tvärtom städse villigt erkänt de stora fördelar som för tjensten bärflyta deraf, att båtsmannen har sitt hem på landet, och att han icke är i ständig garnisonstjenst, hvarigenom man dels slipper att åt honom året om söka en sysselsättning, hvilken icke alltid är så lätt att finna, och hvarigenom vidare karlen, under den tid han vistas i hemorten, i motsats mot hvad förhållandet plågar vara under garnisonering, fysiskt och moraliskt stärkes genom den nödvändighet han derstädes är underkastad, att med arbete förtjena åtmin-

till Lag om Socknestämmor i Riket utom Stockholms stad samt om Sockne-Nämnden för Landet.

1:sta Capitlet.

Om Socknestämman.

1 §.

Socknestämman skall hållas i hvarje Församling 2:ne gånger om året, nemligen i Maj eller Juni samt October eller November månader och eljest när nödvändigheten det fordrar.

2 §.

Kungörelse om Socknestämman utfärdas af Kyrkoherden eller den, hans Embete förrättar, eller af den Prestman, som, för serskildta mål, eger rätt att i Socknestämman ordet föra.

3 §.

1 Mom. När Socknestämman äskas af Konungens Befallningshafvande eller Dom-capitlet, eller af vederbörande Sockne Nämnd, eller i stad af Magistrat, må kungörelse derom icke vägras.

2 Mom. Kronobetjente och den, som i Socknestämman rösträtt eger, vare ock berättigad att begära dess sammankallande, för uppgifvet ärendet, dock eger Kyrkoherden att pröfva nödvändigheten deraf. Finner Kyrkoherden ej skäl att sitt bifall lemna, meddele, om så äskas, sitt afslag skriftligen, samt skälen dertill, och ege sökanden att deröfver klaga, på sätt för besvär öfver socknestämme-beslut stadgas.

4 §.

Socknestämman skall hållas i Sockne-stuga, eller der förut vanligt varit, och pålysas å helgedag från predikstolen i socknens kyrka fjorton dagar eller minst en vecka förr, än den hålles. Är helgedag till socknestämman bestämd, skall å stämmodagen derom påminnas. För ärenden, som fordra så skyndsamt handläggning, att kallelse icke medhinnes så tidigt, som nu är föreskrifvet, må socknestämman hållas efter kortare kallelsetid, och äfven å samma dag, då den pålyses; dock måga beslut om afgifter icke vid sådan stämman fattas. Kungörelse om socknestämman skall alltid innehålla bestämd uppgift om tid, ställe och öfverläggnings-ämnen för sammankomsten. Är ämne af den beskaffenhet, att det fordrar gemensam öfverläggning af flere socknar inom samma pastorat, måga socknarne till gemensam stämman å det ställe, som finnes lämpligt, sammankallas. I andra mål utlyses serskild stämman för hvarje socken.

5 §.

Rösträtt vid socknestämman ege i allmänhet en hvar egare eller innehafvare af fastighet, eller arrendator, så framt egaren icke bor inom församlingen, eller i annat fall sig denna rättighet icke förbehållit, jemte andra socknens invånare, som för lön, fabrik, verk eller inrättningar, handverk och annan näring eller rörelse, erlägga beivring efter 2 Artikel; de likväl undantagne, som stå under annans husbondevälde. Rösträttighet räknas efter hemmantal, der sådant finnes åsatt. Annars medförer 10 Rdr Beivring lika rösträtt som $\frac{1}{4}$ mantal, 5 Rdr lika med $\frac{1}{2}$ och $2\frac{1}{2}$ Rdr lika med $\frac{3}{4}$ mantal. För beivring under $2\frac{1}{2}$ Rdr eger ingen rösträtt rum. I stad rostas för fastighetsvärde af 2,000 Rdr lika, som för 10 Rdr beivring efter 2 Artikel.

I de ärenden, som endast angå hemman eller andra fastigheter och utgifter eller besvär, som efter hemmantal eller fastighets-andel utgå, röste endast fastighets-egarne, med röstberäkning efter hvarderas fastighets-andel, och i de fall, der, enligt serskildta Författningar, endast visse medborgare ega rätt att rösta eller serskilda föreskrifter om röstberäkningen äro gifna, förhålles, på sätt samma Författningar för hvarje fall stadga.

Röstegande må genom fullmakt till annan öfverlåta sin talan och rösträtt å socknestämman.

Ur 1843 års sockenförordning

976

Expeditions-Utskottets Förslag till und. Skrifvelse, N:o 400:

Om rösterna falla lika för olika meningar, gälle den mening, som Ordföranden biträder.

6 §.

Rättighet att deltaga i Sockenstämmas öfverläggningar och beslut tillkommer hvar och en, som rösträtt eger. Ej må Ledamots frånvaro hindra stämmas fortgång; kommer han tillstädes, sedan beslut taget är, må han icke derstädes något i samma ämne anföra.

7 §.

Ordförande i socknestämman vare Kyrkoherden eller den, hans embete förestår, eller, i händelse af laga förfall för honom, den af Församlingens präster, som Kyrkoherden dertill förordnar, eller, i annat fall, den, som Kyrkoherden i embetet närmast är. I de Annex- eller Capell-församlingar, som hafva egen ständig prest, vare han, eller den, hans tjänst förestår, i tjänstförrättande Kyrkoherdens frånvaro, Ordförande i socknestämman, och fullgöra äfven i allt annat, då Kyrkoherden vid Capell- eller Annex-kyrka ej tillstädes är, hvad, enligt denna Förordning, Kyrkoherden, i afseende på socknestämmor, tillkommer. I mål, för hvilka socknestämman af Contracts-Prost eller annan serskildt förordnad prestman utlyses, vare denne ordförande.

8 §.

Ordförande åligger att ärendena tydligt och fullständigt till öfverläggning framställa, samt att tillse, att icke andra ämnen till afgörande företagas, än de, som uti den förutgångne Kungörelsen äro uppgifne, och till socknestämmas handläggning höra. Ordföranden tillhör ock att öfver socknestämmas förhandlingar föra Protocoll, hvori serskildt upptages hvarje öfverläggningsämne, en sammandragen redogörelse för öfverläggningen, samt beslutet och skälen dertill. Protocoll må, när så ske kan, genast, men skall i annat fall, sist å fjortonde dagen derefter, i socknestämman justeras; och åligger det Ordföranden att, vid slutet af hvarje socknestämman tillkännagifva, å hvilken af dessa dagar justeringen kommer att förrättas. Protocoll undertecknas af Ordföranden, hvilken för dess rättighet är ansvarig, och bestyrkes af minst trenne af församlingens ledamöter; finnes ej trenne vid justeringen närvarande, eller vägras underskrift, tage då Ordförande intyg om förhållandet af närvarande Krono- eller Kyrko-betjent, och ege Protocoll sedan vitsord. Ordföranden åligger att Protocollen, införda i en serskild bok, noggrant för-

977

förvara och värda. Honom tillhör ock att, när helst så äskas, meddela utdrag af protocollet till Sockne-Nämnden, samt att för öfrigt åt en hvar, som det åstundar, hålla protocollet tillhanda, för att deraf taga afskrift, hvilken af Ordföranden till rättigheten bestyrkes. Skulle så inträffa, att å Socknestämman fattas beslut i ämnen, hvarom socknestämman icke eger rätt att besluta, då hör Ordföranden deremot göra föreställningar och sådant till protocollet anmärka; hvarefter och sedan justering föregått, det genast skall af Ordföranden till Konungens Befallningshafvande insändas för vinnande af rättelse.

9 §.

Till socknestämmas handläggning höra mål, som angå fullgörande af församlingens gemensamma åliggande, värden om dess tillhörigheter, samt vidtagande af anstalter för dess gemensamma behof eller gagn.

Härtill räknas fördenskull:

1:o Öfverenskommelse till befordran af Gudsfrugtan och ordning vid allmänna Gudsstjernen.

2:o Frågor rörande folkundervisningen.

3:o Kyrkovärdars, Skol-Directioners, Skol-Lärares, Klockares, Orgelnists och annan Kyrkobetjenings tillsättande och afskedande, der ej annorlunda stadgadt eller öfligt är.

4:o Granskning af Kyrko- och Skol-räkenskaper, samt frågor om kyrkomedlens användande.

5:o Öfverenskommelse om Grafställe.

6:o Sockne-Nämnds, sjerdingmän, sexmäns och andra ordningsmäns utväljande och entledigande.

7:o Nämndemäns utväljande.

8:o Hushållning med och vård om kyrko-egendomar.

9:o Byggnad och underhåll af kyrkan och hvad dertill hör, jemte alla församlingens hus och lägenheter, såsom Prestgård, Skolhus, Skolmästares boning, socknestuga, fattigstuga, tiende-lada m. fl.

10:o Öfverenskommelse rörande Presterskapets, Skollärares samt Kyrkobetjenings rättigheter och inkomster.

11:o Afgifters bestämmande till kyrka, skola, fattigvård och andra fromma ändamål.

Bih. till R. St. Prot. 1841. 10 Saml. 1 Afd.

123

- 12:o Bänkfördelningar.
 13:o Fattigvård och frågor om mindre arbetsföra personers inflyttning från andra socknar.
 14:o Frågor om socknemagazins anläggande och vård.
 15:o Allmänna helsovården, koppymningens befremjande och Barnmorskors antagande.
 16:o Brandstodsföreningar.
 17:o Öfverenskommelse om väghållning, snöplogning och brobyggnad m. m. dylikt.
 18:o Öfverenskommelser till sedlighets och allmän ordnings befremjande.
 19:o Verification af Mantals-, Rest-, och Afkortnings-längder samt granskning af indelning till Krono-skjuts utgörande och längder öfver erlagd betalning derföre.
 20:o Utväljande af Socken-fullmäktige i beskattningsmål och andra ärenden.
 21:o Intyg om personers förhållande, hvilka anmälas till allmänna belöningars erhållande, äfvensom yttranden om gjorda uppodlingar m. m.
- I de här uppräknade ärenden eger sockenstämma jemväl att meddela föreskrifter om de, hvar och en tillhörande göromål, med iagttagande af hvad för särskilda fall genom denna förordning eller annars gällande lagbud finnes stadgadt; äfvensom Sockenstämman för noggrann efterlefnad af dess beslut, der så nödigt finnes, eger att hos vederhörande Embets-myndighet, begära föreläggande af vite efter dess bepröfvande. För ärenden, som, enligt särskilda Författningar, höra vid sockenstämma företagas, gälle hvad derom är föreskrifvet.
- Med vård och försvaltning af Kyrkans medel och öfriga tillhörigheter, förhållas så, som särskildt är förordnad.

10 §.

Alla afgifter, hvarom sockenstämma beslutar, skola utgå efter den bestämda grunden för röst-rätt i sockenstämma, så vida ej särskildt derom blifvit stadgadt eller särskild öfverenskommelse derom träffad.

11 §.

Nu är sockenstämmo-protocoll och beslut justerat och underskrifvet, då skall beslutet med besvärshänvisning, som alltid bör åtfölja, nästa Sönd eller Helgedag, då Gudstjenst hålles, från predikstolen uppläsas. Angår det

ensamt någon person af församlingen, då skall honom ofördröjligen utdrag af protocollet, innefattande beslutet, tillställas. Är någon med beslutet missnöjd, må han deri söka ändring genom besvär, som ingifvas till Dom-Capitlet i de mål, som upptagas i 1:sta, 2:dra, 3:dje och 4:de momenten af 9:de §, och i alla öfriga hos Konungens Befallningshafvande i Länets innan klockan 12 å Tretionde dagen eller, om Helgedag då infaller, dagen derefter, räknad antingen från beslutets kungörande eller deraf bevisligen erhållen del, den dagen oräknad, då sådant skett, allt efter hvad här ofvannöfve i särskilda händelser stadgas; bifoge ock sina besvär, ej allenast det öfverklagade beslutet, utan äfven bevis, när detsamma kungjordes eller blef honom tillständigt; åliggande jemväl den klagande att, inom 14 dagar, efter det besvären inlemnades å ort som vederbör, till sockenstämmans Ordförande aflemna Diarii-utdrag öfver besvärens inlemnande. För Hernösands Stift vare, för mål, som gå till Dom-Capitlet från Jemtland, Westerbotten, Norrbotten och Lappmarken, besvärstiden dubbelt längre, än hvad härom i denna § är stadgadt. Försunmas hvad sålunda är föreskrifvet, vinner beslutet laga kraft, såvida det icke afgår ämnen, hvarom sockenstämman icke eger beslutande rätt.

12 §.

Fordra omständigheterna skyndsamt verkställighet af sockenstämmo-beslutet, må sådant ej hindras deraf, att detsamma ännu icke vunnit laga kraft, derest icke så är, att ändringssökandet derigenom blefve onyttigt, eller ock Konungens Befallningshafvande eller Dom-Capitlet skulle finna skäl att verkställigheten inställa.

13 §.

Hvar och en ledamot i Sockenstämma bör vid öfverläggningarna iagttaga ordning och anständighet, och icke yttra sig annorlunda, än då han, efter föregången anmälan, af Ordföranden uppropas. Varder Ordförande med ord eller gerning förolämpad, straffes den brottslige, enligt 18 Cap. 8 §. Missgernings-Balken, jemförd med Kongl. Förordningen den 20 Januari 1779. Förolämpande, Ledamöterna emellan, ligge i tveböte, emot hvad Lagen i allmänhet för hvarje brott stadgar. Lag samma gälle ock dem, hvilka vid sockenstämma äro närvarande, utan att der vara röstegande ledamöter; och ege Ordföranden derjemte att låta sådana personer från sammanträdet aflöra, derest de sig oskickligt förhålla. Af starka drycker öfverlastad person, eller

ling i Skandinavien, i n. och mell. Ryssland, ersättes i övriga delar av Europa av den närstående sydliga n., *A. megarhynchos*. Namnet n. betyder eg. »nattsångare» jfr ty. *Nachtigall*, eng. *nightingale*. T. P.

Nälden, Näldsjön, se **Näskott**.
N., socken i Stockholms län, Sotholms härad, i Stockholms yttre skärgård, utanför Nämndöfjärden och Dalarö; 37,49 kvkm, 217 inv. (1931). Omfattar de skogtäckta klippöarna N., Uvön, Mörtön, Mörtö-Bunsö m. fl. samt utanför liggande skär. 131 ha åker, 853 ha skogsmark. Fiske. Ingår i Djurö och N. pastorat. Yrkestiftet, Roslags ö. kontrakt.

Nälforsen el. **Nämn(d)forsen**, Ängersjöns mest bekanta strömfall, invid Ågalsliden kyrka; 16,1 m hög, 400 m lång, disponibel medelvatteffekt 51,400 hkr, utbyggd. På holmar i N. finnas hållristningar, trol. från bronsåldern.

Nämndare, *mut.*, se **Bråk**.

Nämnd, en samling personer, valda (anämnda) för utförande av vissa uppdrag inom rättskipning (se nedan 1), författning (se nedan 2), förvaltning, beskattning, t. ex. kommunalnämnd, taxeringsnämnd, el. inom offentliga korporationer på andra områden el. enskilda sammanslutningar, t. ex. utövande av styrelse, beslutanderätt i vissa fall el. verkställande av utredning.

1. (*Jur.*) Inom den svenska rätten intar n. en ställning, som motsvarar juryen (se **Jurydomstol**) inom den engelska. Båda äro mycket gamla. Hur n. uppkommit i Sverige är ej säkert utrett. I **landskapslagarna** (se d. o.), alltså under 1200-talet, framträder n. som en viktig och mångskiftande inrättning. Man har från olika håll fast uppmärksamhet i möjligheterna för att olika former av n. i dessa lagar ha olika ursprung, att ex. n. i vissa ärvs- och grannlagstviser uppstått genom ombildning av de urgamla **ätt- och bydomstolarna** (se **Ätt- och bydomstol** och **By**, sp. 320), att n. i andra fall uppkommit genom ändring av den gamla formen **rätttegångens** bevismedel (jfr **Edg. 1 smän**) o. s. v. Säkert är, att n. fick en betydelse i samband med den rörelse av formalismen inom rätttegången, som tog fart under 1200-talet på grund av Sveriges delaktighet i den allmänna europeiska kulturutvecklingen. Allt flera olika slag av mål hänsköts från denna tid under handläggning av n. Det förekom till en början, att en särskild n. tillsattes för varje mål. Senare blir n. fast och sätter för längre tid. Nämndemännen voro i allm. **toly**. De utsågos på olika sätt i olika landskap och i olika mål, så utnämndes de t. ex. än av domaren med parternas samtycke, än av parterna själva, som tillsatte hälfen var. N. skulle »utleta sanningen» i målet och därefter under ed avgiva sin utsaga. Till grund för utsagan låg alltså en materiell prövning av de faktiska omständigheterna. Om n:s utsaga stundom tjänade som bevismedel har den i andra fall samma betydelse som den engelska juryens *verdict*, d. v. s. avgör målet. Den efterföljes då av en dom, som avkunnas av domaren och avgör rättsfrågan, t. ex. bestämmer straffets storlek. Men det kunde i andra fall hända, att n. slutligen avgjorde saken och att dess utsaga

knappast kunde skiljas från en dom. Under landslagens tid förekomma dessa former av n:s verksamhet, men därjämte blev det allt vanligare, att n. delade domarsätet med domaren och alltså uppträdde som meddomare (se d. o.). Häradsnämnden, den viktigaste av Sveriges n., tillvann sig, ledd av häradsdomaren (se d. o.), under lagläsarnas tid en del i domsmakten, som ofta var större än häradsbövdingens (se d. o.). Men denna n:s storhetstid gick till ända under senare delen av 1600-talet, då n. ur såväl social som saklig synpunkt brast i förmåga att göra sig gällande gentemot de yrkesutbildade jurister, vilka särskilt från Karl XI:s tid som häradsbövdingar el. dessas vikarier skötte domsagorna, stödda på en ny byråkratisk ämbetsställning och stärkta av hovrättens juridiska fordringar och auktoritet. Nämndens användning som jury har upphört vid 1600-talets utgång, och dess ställning som meddomare har under landslagens sista tid blivit den, att endast enhällig n. kan överrösta häradsbövdingen. Detta fastslås i 1734 års lag, där det tillika bestämmes, att n. skall bestå av »12 hunder, som i häradet bo», och är domför, om 7 nämndemän äro tillstädes. Under landslagens tid hade det blivit sed att n. utsågs av häradsbövdingen, och detta fortfarande till 1823. Då tillerkändes bönderna på sockenstämma valrätten, enär »nämnden vore folkets del i lagskipningen». Efter bondeståndets upphävande fick 1872 varje kommunalt röstberättigad en röst vid val av n. Samtidigt ersattes bestämmelsen i 1734 års lag, att nämndeman skulle vara bonde, med stadgandet, att i n. ej fick inväjas »den, som är i konungens el. rikets tjänst». Efter 1925 kan kvinna sitta i n. Från 1823 är valbarhetsåldern 25 år, och från 1872 gäller valet ej livstid utan 6 år med rätt för den valde att avgå efter 2 år. De vidsträckt uppgifter av administrativ o. a. art, som utöver dömandet på tinget el. verkställande av häradsstyrelse (se d. o.) i äldre tider ålgo häradsnämnden, ha bortfallit, men kvar står användning av nämndeman vid syner av olika slag (se **Nämndeman**). Lagmansnämnd och landsnämnd betecknade i äldre tider olika former av n. vid viss högre instans (se **Lagmansrätt**, **Lagmansting**, **Landsättning**), där f. ö. även häradsnämnd användes. Deras i flera drag säregna historia avslutades 1849, då lagmansrätterna avskaffades. Vid konungstingen förekom enl. landslagen för vissa brottmål en konungsnämnd, vars namn överfördes på Erik XIV:s domstol konungens nämnd (se d. o.) och lever kvar i hovrättens beteckning såsom »konungens högsta nämnd». — Vid förberedelserna till den tilltänkta stora rätttegångsreform, över vars principer 1931 års riksdag avgav yttrande, har n:s betydelse och värde, särskilt på grund av dess kändedom i lokal- och personfrågor, från alla håll vitsordats. Olika meningar ha emellertid yppats om lämpligheten av framtida förslag att upphäva dess kollektivitet vid omröstning till dom, ändra reglerna om domfört antal av n. och införa n. i radsturer och hovrätt.

Särskilda slags n. äro t. ex. expropriationsnämnd (se **Expropriera**), boställsnämnd

och uppskattningsnämnd vid uttag av ecklesiastika boställen och kronor, n. vid brandsyn. Jfr **Nämnd**.

I **Danmark** förekom i äldre tider (ninger) i en mängd former. Sedan ämbetsmännens inflytande ökats, är n:s betydelse genom Danske lov, c. avinnet omkr. 1800 ur rättslivet. förekom i gammal tid n. (*keiðr*), norsk rätt blott obetydliga spår av.

Litt.: Se litt. vid **Häradsdomstol**, **Jurydomstol** samt H. Hjärne, *fornsvenska nämnden enligt Göta (1872)*, K. G. Westman, »Den svenska», I (1912), E. Kullenberg, »Svensk processrätt», I (2:a uppl. 1923).

2. (*Statsr.*) I svensk författning ser n. en av riksdagen bland dess delegation med rätt att i vissa fall besluta riksdagens vägnar. Av tillsättes n. i följ. fall: Då val till tronföljare eller konungs förmynd författas, utses en n. av 64 pers., vardera kammarer, för valet; lika görande av förmyndarnas antal, om ej inom tre dagar efter riksdagens därom bli ense. Vidare tillsättes den s. k. opinionsnämnden (se d. o.).

Nämndeman. 1. Led. av nämnd framför allt häradsnämnd. Då dy i allm. har 12 led., kallas n. i vissa ofta »tolvmanna». Utom tjänstgör häradsnämnden skola vissa andra utföras av n., t. ex. vissa syner enligt lagen och väglagen. — 2. Läkman som är meddomare (se d. o.) med röst rätt vid vissa domstolar (dar förekommer), se **Vattendomin** och **Godelningsrätt**.

Nämn(d)forsen, se **Nämforsen**.
När, socken i Gotlands län, häradsgränsen i ö. i halvön mellan de större delen av halvön mellan och Bandelundaviken på Östus kvkm, 844 inv. (1931). Genomflyt Närsån. På kusten flera små fiskel. har åker, 475 ha skogsmark. holms halvö ligger Närs f. med 14 min. lysvidd 20,8 m ö. h. termittent fyr med 8 min. lysvidd ingår i N:s och Lau pastorat i Södra kontraktet.

Nära vind. Fartyg, som segla (se d. o.), säges styra n., då vinde jämnt fyller seglen. Fartyg m kunna i regel icke komma »vinden» än 6 streck (67°); nutida kappsegla vinden nära, intill 2 streck.

Närdsinghundra, härad i Uppland, Stockholms län (Roslagen), inv. gränsen, ö. n. ö. om Uppsala; 67,824 inv. (1930). Söknar: Blaringe, Almunge, Knutby, Edsbro o. Omfattar huvudsakl. småkuperade bergsbygd, i ö. av för Roslag sprickdal-natur, i v. med vidare lingsbygd. Sjöarna (se **Kartan**) n. genom Olandsån, i ö. till Skebo Norrtäljeån och i v. till Fyrisån. Åker. 40,516 ha skogsmark. Skogsbruk och järnindustri. K. tiner: se **Karta** vid **Uppland**. N. Roslags fögderi och domsaga

behållne; börande kronobetjeningen, på landtmätarens requisition, meddela honom behörig handräckning till dylik handtlangning. — Det alle, som vederbör, etc. —

N:o 2. *Kongl. Maj:ts Nådiga Instruktion för Afvittrings-Rätten i Jemtland; den 8 December 1820*).*

§ 1.

Afvittrings-Rätten kommer att bestå af en Ordförande och två ledamöter.

§ 2.

Kongl. Maj:t utnämner Ordföranden. Hemmansåboerne i socknen välja inför Häradshöfdingen, efter hemmantalet, redlige och förståndige män till ledamöter och utse dessutom två andre män, under namn af suppleanter, att biträda Rätten uti de i § 11 nämnde fall. Häradshöfdingen låter i socknekyrkan dagen till valet fjorton dagar förut kungöra. Yppas vid valet stridigheter, döme deröfver Häradshöfdingen.

§ 3.

Äro två eller flere socknar i saken delaktige, välja på lika sätt socknarnes hemmansåboer samfäldt två ledamöter och två suppleanter.

§ 4.

Ej må någon af landtmäteri- eller lands-staten till ledamot väljas.

§ 5.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnar någon kunnig och skicklig man af lands-staten att vid afvittringen Kronans rätt bevaka; utse jemväl en suppleant och underrättte Ordföranden om valet. Finner Kongl. Maj:ts Befallningshafvande godt krono-fullmäktig ombyta, lemne ock Ordföranden derom kunskap. Har krono-fullmäktig laga förfall då han till Rätten kallas, meddele genast sin suppleant kallelsen och gifve det Ordföranden tillkänna.

§ 6.

Ordföranden förer protokollet och undertecknar Afvittrings-Rättens beslut.

§ 7.

Afvittrings-Rättens göromål äro 1:o att föreslå tunnlandtalet för hemman, som skola afvittras, tjenlige trakter till anläggning af nybyggen och frihetsår för dem, samt räntorna för de uti §§ 4, 5, 7 och 8 af Kongl. Maj:ts denna dag utfärdade nådiga Afvittrings-Stadga uppräknade särskilda lägenheter; 2:o att upptaga och afdöma råtvister, som hindra afvittringen, samt alla sådane vid afvittringen uppkommande stridigheter, som på dess fortgång och ändamålsenliga verkställighet hafva inflytelse, såsom angående skiftesplanen, delningsgrunden, ägornes taxering, utflytning, ersättning för afstådde uppodlade ägor, stängsel, skiftetagarne emellan,

*) Ehuru Afvittrings Rätten redan år 1840 upphört, har Utgifvaren dock, med hänsigt till innebållet af § 15 i Afvittrings-Stadgan af den 10 Februari 1824, ansett sig böra här intaga denna Instruktion.

Vidkommande slutligen Lillherrdals socknemäns ofvannämnde ansökning att afvittringen derstädes måtte få verkställas efter enahanda grunder, som afvittringen i Hede pastorat, så enär, till följd af Vårt nådiga Bref den 11 September 1838, afvittring i Lillherrdals socken redan blifvit i det närmaste verkställd efter samma grunder, som kommitterade för Hede pastorat föreslagit, hafve Vi funnit någon vidare föreskrift i berörde afseende nu icke erfordras. Hvilket allt Vi Eder till svar och behörig kännedom härmed i Näder meddela velat, jemte det Vi låte nådigt Bref i ämnet till Vår Befallningshafvande afgå. Vi befalle etc.

N:o 15. *Kongl. Brefvet den 20 April 1841, till Kammar-Collegium, angående bestämmande af säkra gränser för lapp-allmogens i Jemtland renbetestrakter.*

CARL JOHAN etc. Sedan, i anledning af fjell-allmogens i Underåkers socken af Jemtlands län gjorda underdåniga ansökning att varda bibehållen vid de renbetes-trakter den af Ålder innehaft, och att skillnaden emellan dessa trakter, å ena sidan, samt nybyggare och skattebönders ägor å andra, måtte blifva uppgången, Vi i nådigt Bref af den 19 September 1837 förordnat, det borde den i afseende på föreslående af grunder för afvittringen inom Hede pastorat i Herjedalen utseende komité äfven afgifva underdånigt yttrande och förslag rörande säkra gränser bestämmande för lapp-allmogens renbetestrakter i länet, så har Vår Befallningshafvande, uti skrifvelse den 19 Februari 1838, till Vår nådiga pröfning i underd. insändt bemäld kommitté-rades uti sistnämnde fråga särskildt afgifna underd. förslag, i anledning hvaraf J, efter det General-landtmäteri-kontoret blifvit hört, under den 11 sistlidne Mars underdånigt utlåtande afgifvit; och hafve Vi, vid föredragningen häraf, funnit godt i nåder förordna, att den förrättning, som kommitterade ansett nödig för att af Kronans disponible fjellmarker tilldela lapp-allmogen nödigt utrymme för renbete samt skog till bränsle, skall, så snart afvittrings-arbetet i Jemtlands län så vida hunnit fullbordas, att tränne afvittringslandtmätare kunna för densamma användas, taga sin början och verkställas enligt följande grunder:

1:o. Två skicklige afvittrings-landtmätare utses och förordnas af Vår Befallningshafvande att, emot arvode, förrättningen verkställa i enlighet med gällande författningar och de föreskrifter, som derom nu varda i Näder meddelade.

2:o Lapp-allmogen kallas genom deras länsman samt enskilde jordägare genom kungörelse till sammanträde i ämnet, hvarvid protokoll af landtmätaren hålles, hvilket af honom och de närvarande Gode Männen undertecknas.

3:o. Efter de upplysningar, som således vid sammanträdet erhållas, skall landtmätaren, der kartor öfver marken saknas, uti en skala af två tusen alnar på decimal-tummen, till yttre gränserne afmätta hvarje så kalladt skattefjellsområde.

4:o. Sedan en socken eller, der belägenheten annorlunda fordrar, samfundet fjellmarken på karta blifvit lagd, skall landtmätaren med två ojäfvige Gode Män, i

vederbörandes närvaro, af tillstötande disponible kronomarker utstaka nödiga betes-trakter, särskildt för hvarje skattefjell, hvarvid sorgfälligt tillses, att, så vidt möjligt är, nödig skog till bränsle icke saknas.

5:o. Årliga räntan för hvardera af de sålunda utstakade markerna föreslår landtmätaren och Gode Männen, beräknad i smör, hvilken ränta sedermera af Vår Befallningshafvande prövas och, der den skälig anses, för ständig stadfästas.

6:o. Uppstår lappallmogen emellan, eller emellan lappallmogen och angränsande jordägare, sådan tvist om skillnaden i fjelltrakterne, som icke af landtmätaren och Gode Männen kan biläggas, underställes frågan Vår Befallningshafvandes pröfning, som äger i ämnet besluta.

7:o. Fisket i de sjöar och strömmar, som finnas inom lapparnes sålunda afrosade betesmarker, bör, derest detsamma icke med indeldt ränta är försedt, åtfölja betesrättigheten emot särskild ränta, som af Vår Befallningshafvande bestämmes.

8:o. Några nybyggen i fjelltrakterne böra hädanefter icke upplåtas förr än lapparnes betesmarker behörigen utstakade blifvit; dock kan, i sammanhang med förrättningen rörande urskiljande af lapparnes betesmarker, jemväl nybyggen utstakas, der lägenheter finnas och sökande dertill sig anmäla.

9:o. Aflöningen så till landtmätare som Gode Männen, äfvensom till handtlangning under förrättningen, bestrides af allmänna medel.

10:o. Så väl socknarnes hemmansägare och nybyggare, som lappallmogen, må äga att hvar för sig utse en ojäfvig God Man ifrån socknar, hvilkas ägor icke till fjelltrakterna angränsa.

11:o. Landtmätarens arvode föreslås af Styresmannen samt bestämmes af Vår Befallningshafvande, dock ej till högre belopp än för Afvittrings-landtmätare i länet i allmänhet bestås, och äge landtmätare öppet att emot Vår Befallningshafvandes beslut i ämnet anföra besvär.

Wil C.

Bilb

Den
Kongl. Majts Rappaportkomité.

Hufvudsaken i fråga om upphö-
rande i inom Sveriges Land af den gemens-
lagen den 4 Juni 1886 Rappaport komité.
En på att under vissa vintermånader af-
vid få betala sina pengar i enstakad a-
gö, anföras vidtsamt följande:

Att för denna sats återtagande inom
Sveriges Land för närvarande ^{icke?} förfin-
nes verkliga och grundade skäl, utan tvärtom
har denna på Rappaportkomiténs handräddige
ömsesidigt och klagen förklarad lagbestäm-
melse som af ortens hundra befolkning
samt af hela vårt land, numera all-
mant bifall.

Samt en sam och klar uppfattning
i för ord om Rappaport och Rensens förhållande,
beskrifvits så och varit i allmänhet uttryckt till-
fäktelse att från vår grundliga forskare, pro-
fessor Leon Nilsson utbrande i detta ämne,
få anföras följande:

En mosaik, utgörande giffret i ett afkom-
men på Louvren i Paris, förklarar Rens som
betas vil en flod der kallen välar. Den före-
visades som antikt från Rensens tid och
ansågs vara ett minne af någon seger i Sarm-
nien. Cesar ombälar, att Rensens

klæbte sig i pander. Den og Stær af denne
Girifinnerne også på mange Steder i Tysklands gamle
Loofmasser og fra den Asturjens Sted strand og
berica, ad denne Gennemgæng under Alluvialperi-
oden. Fra denne del af Germaniens Kontinent,
men sikkert under, ældre tid an Cæsars, haves de renar,
som vist sig i skagene spredt sig, som længre
op at Norden. - Og siger samme videnskaps-
man videre: "Endast Lapparnes hafan bel-
rika hagar af samma renar. Dets djur at-
gör dens enda rikedom och enda vickor för de-
ras tjänare. Dess historia är därför så mångfö-
knippad med dens egen, att ingendera kan
särskildt med fullständighet beskrivas. Om
vintern de Lappen söker betesplatser för sin
hjord, är renarne sjelfva hans vägvisare,
der dessa stanna och börja att äppra gräs-
var i snön. Seas Lappen sjelfva stannar på dem."

Från Professor Murbeck? artikel "Det
Norske falks Historie" finner vi också att denna,
deras, som lifde på renskötet i Norge fjöl-
den så långt tillbaka som på 700 talit, skude
ströfa in på Lido grenar till Kolen och de
äro samma afse på Fennlands och Skjeldals
fjällen närmast liggande Skagland, helst de.
En Skogs landskaper under hela medeltiden till
högst Norge, att det var Tyskland.

Än så speciell berättelse om den ort, den
Konig Komiten för tillfärdt beoaker, så
bör det väl vara ett obestridligt förhållande att
Skjeldals och Fennlands fjell och närmast
derförhörande skagland, är från urgamla
tider nomadernas och renarnas vistelse or-
ten.

Samma ordet färdt förklarligt och så

är? Fallet må anföras följande lappiska ort-
namn:

Sjön Malmagen vid Sjuenäs Sanatorium
innan Tärnäs sockens område,

Stuvrande Lappbyn Skärwagsdelen inom
Storjös Kapell,

Sjön Boagen vid Riksgrensflödet Kijeln
innan St. Kuppabergslän, och på norsk si-
da innan samma frie grupp.

Sjön Toragen i Porckens och Pilagen
innan Klens Lagn samt Sjuparcen i
landets öfste trakter finna vi benämning-
gen Rendalen i Hedemärkens län och vid
61° N. Br., Sjuenäs Själmarasund
i Storjön vid Åsterund med flera slätter.
Om dessa trakter talar Deriktor Abra-
ham Abrahamsson Nilphers (sid 55, 65, 67, 69,
94 och 103), Deriktor Peter Skjott i sin
på 1700 talet utgifna "Historiske Litteraturre-
gister om Pors Kuppargruvor. Af Kammer-
Carl Xl² resa genom Jemtland och Herjedalen
på 1680 talet finna vi an och ad Lappor-
nen innan Tärnäs. Bland dessa namn-
gifnas riket Jonas. Och slutligen säger Ant-
Wissler i detta hänseende uti sin i början af
detta århundrade om Jemtland och Herjedalen
utgifna Skrift: Ortens äldste inremanade
Lapparne, somms gå sin gamla undergong-
tis mäter, då deras forre litesland nu-
mera intages och upplätas åt Kanaderna.

Uti påseende afseende har i det afslut-
skrift den 22 Juni 1874 afgjorda målet
om Sidvarens i Ljusnabek innan denna
Saken, styrks med handlingar och vid-
nen ad Lapparne innan orten i Ljusnabek

Likvisstals och haft sinna tuthall och skydd för sig
och sina pengar. Och på nomaden emottom
råd på uppehållsätt och penning samt åtgärder laga
skydd framgår af Skerjåhlens tingsråd 1694, i
sammehang med afstämning af utbrändt bönn-
de rimbjudning. Huruvida, yttre och allmogens
varnades för ad "vidare freda lapparnes pen-
ging". Detta protokoll förvaras i Lunds kyrka.

Stafva Lapparne och samman varit som
Samliga nioja påstå inkräktare i dessa orter,
har förvisat sammankommit tingsråd ^{stäm} ike (sag)
till Lapparnes förman sasom den gjorde.

Liksom skattebanden har fått sin råd till
hemmanen bekräftat genom skattsköps-
bref, hafva Lapparne fått sin betesrätt erkänd
genom 1880 års lag. Skattens skat-
temanna-påstå är dock både skett och afsm-
digheten medgifven med full kännedom,
och förutsättning af någon rubbning uti nom-
dernas ursprungliga häfd i hemmanen till sin
beten i skatte ifrågakomman och har dessa
rättigheter också i anse vid med omhyll
för underhåll respektive hitintills. De
stora arealer af moss och fjell. land som
föret vid orten afsevärande afvickningar till-
delats de hafvets utgör endast en tråk-
ning utafver den dess tuktansmunde skat-
tegjorden och i hvar inbörskens deri, utan
då ad säga för merare uppmärksamhet och ordnan-
de förslag och upplagits i sinne lapparnes och
härvidt emellan sasom utvrigt mark och
inbörskent.

De landstruckor längs Skerjåhlens
och Lantlands fjellgräns som lapparne
i allr tiden inre och fortfarande inre.

läse nedtrampas och att deras gräsvalande mycket betom-
pas med oräkneliga timmer och bjelkar, jern-
en mängd olöjnheter för fisker, rodd och båtliker
m.m. allt enligt på senare tillämnade flod-
ningslag. - De landsvägsunderhålls skyltar
hafva också på det att de ena enskilda mycket fåga
och bortföras erforderligt gräs. Den ene grannen
kan ju också för sin näring förköpa och
förbedra af sin egen lada i annan och
upptaga aflapsboken, ja i vissa fall stunda
med lagligen fringes honom att för egen bekost-
nad göra det, samt flere sådana bestämmel-
ser der det anses nödigt den enes på det vis
för den andres medgifas och i lag skyddade
rättigheter.

Lapparne hafva icke heller någon sin
afvägrat sin hittills beväpnade höfd till
beteslanden eller densamma öfverlätit på an-
nan. Icke heller har de skaffat genom någon
arbetssomdighet eller vid domstol blifvit lapp-
befolkningen frän ~~den~~ däm, hvilken också
också må på njuta samma på som hvarje
annan svenske medborgare.

Ostrogötingen

E. J. J. J. J.

Anders J. J. J. J. J.

1840.

Exp. 18/8. Den 17 augusti 1892

Till

 Kungl. Majts Befallnings-
hofvaude i Jämtlands län

I skrifvelse den 9 novem-
ber 1875 hos H. M. Befäl-
upplest, bland annat,
att lapparna icke vore
lämna i bildar några
egna församlingar, utan
bestodes själavården inom
de särskilda lappmarks distrik-
ten af prästerskapet uti
vissa angripssamla socknar,
att lapparna icke heller
i kommunalt hänseende
betraktas såsom tillhöande
detta socknar, samt
att följaktligen lapparna
icke deltaga uti riksdagsmanna-
eller andra allmänna val;

Då ^{invallet} Kungl. Majt
den 10 april 1890 förklarade,
att Statens kapellars jern-
st ^{trakt} ~~område~~, samt spess-
matvara Statens lappförsam-
lings område, medgifva
en särskild kommun, så
tänke administrationen denna

Följande har i anledning
af H. M. Statistiska Central-
byråns ansett sig böra i
fråga af sina publikationer
göra en anmärkning om
detta förhållande (fr. t. ex.
nr. 2 å sid. 18 i den
den efterstående "boppist" i
folkmanövern inom hvarje kom-
mun n. n. den 31 dec. 1891).

och på detta sätt
i frage om försvaret i riksdagen

lappalluoge. bora. i riksdagen

frammanu. bora. i riksdagen

och den det för oss, bora.

om den bora. lappalluoge. bora. i riksdagen

like bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

ai. miska. bora. i riksdagen

de tillägg. bora. i riksdagen

hela. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

hansvare. bora. i riksdagen

Till Kungl. Statistiska Centralbyrån.

Med anledning af Herr Öfverdirektörens skrifvelse den 17 sistlidne Augusti med begäran om upplysning på hvilka grunder de å renbetesfjellen nomadiserande lappar icke anses tillhöra någon kommun, får Konungens Befallningshavande äran meddela, att rågot Kongl. Bref-el.förordning som direkt så ordnar lapparnas ställning icke kan här uppletas, men att alla Kongl. bud och befallningar rörande lapparnas administrerande alltid utgå från den förutsättningen att ingen annan än Staten är skyldig dem den omvårdnad, som den bofaste eger att påräkna inom sin kommun.

En utredning angående de kyrkliga förhållandena, hvilka vid den tid hvarom i utredningen är fråga, torde varit de bestämmande för sammanslutningarna till hvad som nu utgör kommuner, uppgjord af konsistorie Notarien i Hernösand Nordström, bifogas.- Deraf framgår, att Kongl. Maj:t förut indelat lapparna uti särskilda kyrkliga församlingar med för ändamålet aflönade prester, att dessa församlingar till sin sammansättning af lappar för olika fjell tid efter annan undergått förändringar, men alltid utan afseende på dessa lappförsamlingars territoriella förhållan-

de till de bofastes sockenindelning.

En afskrift af denna utredning bifogas, äfvensom en afskrift af ett Kongl. Bref den 27 juni 1848, deruti afdömes en tvist emellan Brukspredikanten vid Ljusnedal och Hede församlings presterskap, hvilka båda ville taga själavården öfver de till dit gränsande kyrkliga lappdistrikt hörande lappar. Samma bref visar också tydligt huru fullkomligt oberoende af sockenindelningen dessa lappförsamlingsindelningar voro uppgjorda, då de omtvistade lapparna voro från såväl till Hede församling gränsande fjell som ock från fjell inom både Ovikens och Undersåkers socknar.

Att, så som Herr Öfverdirektören förutsätter, de inom Hotagens socken belägna fjell, hvilka Kongl. Maj:t uppräknat bland de territorier som skulle bilda denna nya socken, skulle härigenom göra de å dem vistande lappar till medlemmar af denna kommun, torde icke vara händelsen. Dessa fjell måste uppräknas såsom territoriella bestämmelser, då inom desamma finnas såväl nybyggen som äfven skattlagde hemman, bland hvilka t.ex. hemmanet Almedalen ligger midt uppe i fjellet. De lappar, som nu bilda Föllinge lappförsamling äro icke endast de på Hotagsfjellen vistande utan äfven de som vistas på Ansätts, Stenfjell, Grubbdals och Oldfjell, alla belägna inom

Offerdals socken, och innom Ansätts fjell, således innom Offerdals socken, är belägen den gamla kyrkstugan Jensmessholmen, der komminnistern i Hotagen, i sin egenskap af aflönad lapprest, förrättar Gudstjenst och öfriga kyrkliga förrättningar vissa tider på året.

Detta hvad angår det kyrkliga. Beträffande lapparnas fattigvård, så bestrides den helt och hållet af Staten, som, på framställning af Konungens Befallningshafvande, lemner för hvarje år det belopp, som efter jemkningar från de särskildt förordnade fattigvårdskommittéernas förslag, befinnes af behovet påkalladt och då t.ex. en i bygden kringströfvande lapp insjuknar eller eljest kommer i behof af fattigvård och omhändertages af fattigvården i den kommun der behovet träffar honom, så vänder kommunen sig till Konungens Befallningshafvande som, derest den fattigkommité lappen tillhör icke har medel att ersätta kostnaden, vänder sig till Kongl. Maj:t med framställning om ersättning, som alltid beviljas då Konungens Befallningshafvande prövat krafvet berättigande enligt fattigvårdsstadgan.

Lapparne hafva icke heller någon skatt eller några skyldig-

gifva presten renstekar, enär detta icke är i lag lappen ålagdt.-

Ingen skyldighet till Staten förefinnes heller enligt undantag af den i sednaste värnpliktslag bestämda, att lappar i värnplikts-åren skola upptagas i rullorna, för att i krig kunna användas i händelse af behof, men äro befriade i fred från såväl inställelse vid inskrifningen som vid mönstringar och all annan slags tjänstgöring eller skyldighet.

Sådant är förhållandet här i länet och torde icke annorlunda kunna vara, då lapparnas inrangering under kommunerna vore omöjligt, då de i följd af sitt näringsfångs beskaffenhet måste administreras efter andra regler än som äro gällande för den bofaste.-

Att förhållandena kunna vara annorlunda i Norr-och Vesterbotten kommer sig deraf, att andra grunder för lappförsamlingarnes bildande och utveckling der gjort sig gällande.- Der finnes de s.k. lappmarkerna, der äganderätten till jord och skog icke är densamma som i Jemtlands län eller i Norr-och Vesterbotten utom lappmarkernas gränser.- Dessa territorier, som kallas lappmarker, äro egentligen afsatta för att befrämja lapparnes näring och de der nu bosatta bofaste kunna anses som inflyttade fremlingar, som blifvit upptagna i de förut för lapparnas räkning bildade församlingar.

Utdrag ur länsstaten utvisande lappresternas löner bifogas
äfven.

Östersund i ländskansliet den 10 april 1893.

John Ericson

P.G. Rissler.

JEMTLANDS LAPPMARK.

Lappförsamlingarnes uppkomst.

Ursprungligen hade lapparne att för presterliga förrättningar anlita närmast boende prest, men efter många klagomål öfver deras okunnighet och efter långa förhandlingar tillsattes 1746 en särskild pastor för nämnda lappar. Han skulle hafva sin bostad och hufvudstation i Föllinge, som då afsöndrades från Lits pastorat. Denne pastor fick sålunda en dubbel uppgift, nemligen att vara kyrkoherde i en bestämd (lokal)församling med fast befolkning och att vara pastor för alla lappar, som funnos i Jemtland och Herjeådalén. I denna den första jemtländske pastorns egendommiga ställning hafva vi att söka upphofvet till den undantagsställning, i hvilken de jemtländska lapparne, för närvarande befinna sig. Öfver lapparna fördes särskild kyrkobok och de hade

icke någon annan slags förbindelse med Föllinge pastorat, än den att pastorn var gemensam. I Wester-och Norrbotten tillsattes pastorn ursprungligen för endast lappar och de nybyggare, som efter hand slog sig ned inom de särskilda pastorernas områden, räknades till lappförsamlingarne och utgjorde en enhet med dessa. Småningom blefvo nybyggarna den hufvudsakliga delen af församlingarne och lagstiftningen för lappförsamlingarne rättade sig derefter. I Jemtlands län deremot blef lappförsamlingen och sedermera lappförsamlingarna aldrig annat än fristående bihang till de närmaste lokalförsamlingarne.

Från 1746 utvecklade sig förhållandena på följande sätt.

a) Föllinge pastorat.

1746 tillsattes jemväl en kap-elan i Föllinge hvilken tillika skulle vara skolmästare vid den lappskola, som der inrättades. Vid gränsregleringen 1751 blefvo några nybyggen (Ålviken, Walsjön, Gunnarsvattnet, Björkvattnet, Frostviken, Wiken, Mon, Jormvattnet och Gäddedet) avskurna från de norska församlingarne Sörli och Nordi. Dessa nybyggen lades under Föllinge. Under sina resor till lapparne höll pastor vanligen gudstjänst i Gäddedet och Walsjön. Dessa gudstjänster voro gemensamma för lappar och nybyggare. 1768 anlades en begravningsplats på Brandskogs-

näset (i Frostviken) och 1771 uppfördes der en stuga för gudstjänster. Kapell uppfördes i Frostviken, 1794 och i Hotagen 1795. Frostviken fick egen kapellpredikant genom kungl. brefvet den 1 februari 1841 och Hotagen genom kungliga brefvet den 2 september 1851. Ny kyrka byggdes 1839 i Frostvikens församling och förlades då till Gäddedet. Genom kungliga resolutionen den 20 April 1849 bestämdes, att Frostviken skulle skiljas från Föllinge till eget pastorat, och denna skilsmessa inträdde den 1 Maj 1861. Kaplansbefattningen i Föllinge indrogs 1762 vid den förste kaplanens befordran till kyrkoherde derstädes. En ny komministersbefattning med station i Laxsjö inrättades 1887.

-5
Dessa tvänne pastorat (Föllinge och Frostviken) äro fortfarande lappmarkspastorat och för dem gäller reglementet för ecklesiastikverket i lappmarken af den 14 april 1846 med sedan tillkommen ändringar, dock med följande modifikation.

Enligt reglementet är lappmarken indelad i tvänne distrikt med hvar sin visitator. Genom Kungliga brefvet den 26 Februari 1877 bestämdes, att stadgandet derom, att visitatorerna skulle hvartannat år visitera i församlingarne och skolorna, skulle för södra lappmarksdistriktet, till hvilket Jemtland hörde, upphöra att

7

vara gällande, då tillsynen över skolorna skulle övertagas av folkskoleinspektörerna och visitators skyldighet med avseende på visitationer skulle inskränkas till dem, som inom kontrakten ålåg kontraktsprostarne. Visitator tjänstgjorde nemligen even såsom kontraktsprost inom det år 1860 inrättade södra lappmarkens kontrakt. Genom Kungl. brefvet den 28 september 1883 indrogs visitatorsbefattningen i södra distriktet alldeles, och på kontraktsprosten i södra lappmarkens kontrakt överflyttades den förut visitator åliggande skyldigheten, att vart sjette år avgiva berättelse om ecklesiastikverkets tillstånd och behov. Då nämnde kontraktsprost icke har att taga någon befattning med de Jemtländska lappförsamlingarne, som ligga utom hans kontrakt, och de Jemtländska prostarne icke hafva något motsvarande åliggande, blir följden den att aldrig någon berättelse avgifves om de Jemtländska lappförsamlingarne eller lapparne.

Genom Kungl. brefvet den 25 september 1874 bestämdes att Kyrkoherdebeställningarne i vissa pastorat i Södra lappmarken, deribland Föllinge, skola tillsättas på samma sätt, som konsitoriella, men Kyrkoherden i Frostviken, Konministern i Laxsjön och Kapellpredikanten i Hotagen utnämnas fortfarande av domkapitlet enligt reg-

lemertet.

b) Lappförsamlingen.

Pastorn för lapparne skulle årligen resa omkring i fjällen i Jemtland och Herjeådalen för att lemna lapparne den omvårdnad och tillsyn, som tillkom honom. Han kallade dem tillsammans till några byar eller nybyggen, vanligen Gäddede, Walsjön, någon plats i Offerdal eller Kall, Ottsjön, (Undersåker) och Storsjö, (Hede). Alla lappar, om hvilka han därvid fick någon kännedom antecknade han i en kyrkobok. Han undervisade och förhörde de församlade i kristendomskunskap, verkställde presterliga förrättningar och höll råfst med dem som sådant behövde. Om sina resor och sin verksamhet afgaf han hvarje år berättelse till domkapitlet. Lapparnes kunskap var nästan ingen och deras liv ej alltid oklanderligt. De hade ej heller någon lust att träffa presten och höllo sig gerne undan från sammankomsterna.

De, som fruktade att erhålla tilltal för laster eller vidskepelse, begåvo sig ofta över grensen till Norge då man väntade presten. Koningens Befallningshafvande tillsatte 1757 en lapplänsman till pastorns hjälp, men icke desto mindre blef det för svårt och besvärligt att sköta om alla lapparne. Han begärde där-

69

före 1758 att komministern i Undersåker måtte förordnas till hans vikarie i södra fjellen och ville till honom avstå 60 daler smt. av sin lön. I sin första berättelse (för 1759) uttalar nämnde komminister önskvärdheten av att presterskapet i Hede måtte biträda vid själavården bland Herjeådalslapparne.

Domkapitlet förordnade också 1768 brukspredikanten i Ljusnedal att hanhafva själavården bland lapparne i Herjeådals- och Oviksfjellen. Denne reste till Storsjö vissa tider om året, för att der hålla gudstjenst m.m. för lapparne. Presterskapet i Hede hade äfven tvänne årliga gudstjenster i Storsjö för byns befolkning. Genom överenskommelse mellan presterna afgjordes ^{att/} äfven presterskapet i Hede skulle på sina Storsjöresor betjena lapparne och derigenom kom pastor i Hede att tjenstgöra som lappprest och då brukspredikantstjensten långa tider var obesatt övergick lappförsamlingen slutligen till honom. Han synes redan i äldre tider hafva haft någon inkomst af lapparne.

Sålunda hade redan under 1700-talet själavården bland lapparne blifvit fördelad mellan pastor i Föllinge, komministern i Undersåker och pastor i Hede. Så är det hufvudsakligen ännu i dag. Skillnaden är blott den att vården om lapparne i det gamla Föllinge pastorat nu öfvergått till pastor i Frostviken och kapellpredikanten i Hota-

gen och att sedan det blef tvänne komministrar i Undersåkers pastorat komministern i Kall har förordnande att vara pastor lapp-
num. Dessa fyra präster (i Hede, Kall, Hotagen och Frostviken)
hafva nu alldeles utanför sina församlingar en lappbefolkning med
särskild kyrkobok, Denna lappbefolkning har intet med de fasta
församlingarne att skaffa; den deltagar ej i kyrkostämmor eller
— prestval eller i några afgifter till kyrkan och skola. Särskilda
gudstjänster hållas för lapparne och de hafva särskild undervis-
ning ordnad efter lappmarksreglementet, varjente Svenska Missions-
sällskapet underhåller en skola för lappbarn i Änge (Undersåker)
I Frostviken hålles gudstjänst för lapparne i Ankarede och Sjugd-
näset och i Hotagen, numera vanligen vid Jensmessholmen ehuru där
ej finnes någon särskild gudstjänstlokal. Komministern i Kall hål-
ler lappgudstjänster i Kålåsen och Vallbo, samt enligt Kungl.bref-
vet den 30 december 1884, en årlig gudstjänst i Enafors eller Stor-
lien. Sistnämnda gudstjänst skulle nu enligt kungl.Maj:ts nådiga
beslut förläggas till Hand²öl. För Hede lappförsamling finnes ingen
särskild gudstjänstlokal utan hafva lapparne att infinna sig vid
kyrkorna inom pastoratet.

Presternas vid lappförsamlingarne avlöning.

nemnes ej ett ord om lapparne. Från äldre tider ha dock af lapparne i Hede och Oviken lemnats till vederbörande själasörjare en renstek för varje hushåll likaså till komministern i Undersåker, en renost och en renstek af hvarje skattlapp. Huru dessa afgifter tillkommit är okänt. Förmodligen äro de frivilliga gåfvor, som öfvergått till ett slags häfd. De hafva i alla tider utbetaladts mycket ojämnt och numera ojämna än någonsin. I senare konventioner och regleringar omnämnas dessa afgifter på olika sätt. I regleringsresolutionen för Hede pastorat den 25 april 1871 heter det, att kyrkoherden bland annat uppbär "den honom af lappallmogen tillkommande afgift i renkött" i resolutionen för Undersåkers pastorat den 20 januari 1871 föreskrives att den av komministrarne, som blifvit förordnad att bestrida religionsundervisningen bland Lappallmogen inom pastoratet erhåller, "de afgifter som av lappallmogen hittills utgjorts till komministern i Undersåker" och i resolutionen för Frostviken den 29 november 1872 stadgas; "Av lappallmogen erlägges årligen tillhopa sjutio skålpund renkött, som fördelas efter deras till kronan utgående skatt". I resolutionen för Föllinge pastorat den 21 juni 1872 talas ej om några afgifter af lappallmogen.

Den hufvudsakliga aflöningen till presterna vid lappförsamlingarne utgår af allmänna medel. Lönebeloppen äro bestämda genom särskilda

kungl. resolutioner och upptagas dels i staten för Lappmarks ecklesiastikverk, dels ock i löneregleringsresolutionerna.

Lapparnes politiska ställning.

De äldre förordningarne rörande lapparne omfattar äfven Jemtland. Så var förhållandet med Kungl. plakatet den 3 september 1695 (Jemtland nämnes uttryckligen), kungl. lappmarksreglementet den 24 november 1749 och lappfogdeinstruktionen den 5 augusti 1760. Dessa förordningar gälla hufvudsakligen nybyggesväsendet, men de innehålla äfven bestämmelser rörande lapparne och deras beskattning. Dessa sistnämnda bestämmelser voro tillämpliga på lapparne i Jemtland och hafva äfven tillämpats efter hvad man kan finna av åtskilliga uppgifter hos Hjällphers.

Vid den nyare lagstiftningen för lappmarken hafva de Jemtländska lapparne och de tvänne Jemtländska lappmarkspastoraten blifvit alldeles lemnade ~~alldeles~~ ur räkningen. Då detta icke kan antagas hafva berott på förbiseende, måste man söka orsaken till detta förhållande däri, att de Jemtländska lapparne såsom ofvanför visats stått utanför den ecklesiastika och kommunala församlingsindelningen. Häraf torde kunna förklaras dels att det icke finnes någon lappmarksgräns i Jemtland liksom i Vester och

13

Norrbotten, dels ock att fyra pastorat i Jemtlands län (Hede, Oviken Undersåker och Offerdal) inom hvilkas grenser lappar finnas icke äro lappmarkspastorat. Att Föllinge och Frostviken äro lappmarkspastorat, beror såsom ofvan visats på den tillfälligheten, att den förste pastorn för lapparne tillika blef pastor i Föllinge. Alltnog alla territorialförsamlingarne i Jemtland hafva behandlats såsom inga lappar där funnes, och lappförsamlingarne hafva behandlats så- som de ej hört till Jemtland. Så gäller Kungl. brefvet den 5 december 1862 om anstånd med tillämpningen i lappmarken af kommunalförordningarne endast Vester-och Norrbottens län. Så är förhållandet äfven med Förordningarne den 9 november 1866 om mantalskrifningen i lappmarken den 30 maj 1873, om bevillningens införande i lappmarken, så jemväl med Kungl. brefvet den 23 januari 1874 angående tillämpningen af kyrkostämmoförordningen i lappmarken. Att sålunda i Jemtland ingen hänsyn tages till lapparne kan ej hafva varit för- delaktigt, vare sig för lapparne eller för den nemast fjellen boen- de jordbrukarebefolkningen. En lapplag ^{mm} reglerar förhållandet mellan de båda nationaliteterna var därför af behovet högeligen påkallad. En förbättrad lagstiftning rörande de Jemtländska lapparnes kyrko-och skolförhållanden, är äfven av nöden och det förslag till nytt regle-

7
mente för ecklesiastikverket i lappmarken som nu är under utarbetning, avser bland andra förbättringar jämväl den att bringa klarhet i nämnde lappars ställning i ecklesiastiskt hänseende.

Re-lation öfver lapparnes ecklesiastiska förhållande uppsatt af konsistorienotarien i Hernösand M. Nordström år 1892.

Avskrift.

Oscar med Guds nåde, Sveriges och

Norriges, Göthes och Wendes Konung.

Vår ynnest och nådiga benägenhet med Guds Allsmäktig, Troman och Tjenare, Biskop, så ock konsistorieales.

Hos O.S.S. har Bruks Predikanten J.E. Grahn i underdånighet anfört besvär däröver att sedan han med hemtad anledning av Rikets Ständer till Kongl. Majestät aflåtna underdåniga skrifvelse den 21 juni 1762 däruti blifvit föreslagit; " att den brukspredikant som kommer att anställas vid Ljusnedals och Ljungdals Kopparverk blifver uppdraget att vårda lapparne i Hede, Ovikens och Undersåkers fjäll emot en serskild årlig belöning af sex tunnor spannmål och tretiosex daler kopparmynt i penningar jemte hvad som av lapparne kan åtnjutas i presträttigheter", hos Eder gjort ansökning

15

mente för ecklesiastikverket i lappmarken som nu är under utarbetning, avser bland andra förbättringar jämväl den att bringa klarhet i nämnde lappars ställning i ecklesiastiskt hänseende.

Re-lation öfver lapparnes ecklesiastiska förhållande uppsatt af konsistorienotarien i Hernösand M. Nordström år 1892.

Avskrift.

Oscar med Guds nåde, Sveriges och

Norriges, Göthes och Wendes Konung.

Vår ynnest och nådiga benägenhet med Guds Allsmäktig, Troman och Tjenare, Biskop, så ock konsistorieales.

Hos O.S.S. har Bruks Predikanten J.E. Grahn i underdånighet anfört besvär däröver att sedan han med hemtad anledning av Rikets Ständer till Kongl. Majestät aflåtna underdåniga skrifvelse den 21 juni 1762 däruti blifvit föreslagit; " att den brukspredikant som kommer att anställas vid Ljusnedals och Ljungdals Kopparverk blifver uppdraget att vårda lapparne i Hede, Ovikens och Undersåkers fjäll emot en serskild årlig belöning af sex tunnor spannmål och tretiosex daler kopparmynt i penningar jemte hvad som av lapparne kan åtnjutas i presträttigheter", hos Eder gjort ansökning

det I måtten från Pastorn och Komministern i Hede på klaganden såsom innehafvare af brukspredikantstjensten vid Ljusnedals bruk öfverflytta själavården öfver lappallmogen i Hede pastorat samt tillerkänna honom rättighet att uppbära nyssnemde denna befattning tillhörande löneförmåner; så haden I medelst beslut den 12 maj sistlidet år Eder utlåtitt, att alldenstund Pastor och Comminister i Hede hafva att icke blott uti Hede och Vemdalens församlingar sine tjenstebefattningar utöfva, utan ock att tillsammans bestrida 12 predikoturer i Tännäs fyra i Storsjön och 2:ne i Ljusnedals bruksförsamlingar och södra distriktets Lappar af hvilka de flesta uppehålla sig söder om Tännäs, skulle i händelse själavården öfverflyttades på brukspredikanten nödgas icke blott resa förbi denna församlings kyrka, utan därutöver en och en fjerdedels mil för att komma till brukskyrkan, samt lapparne från norra distriktet i synnerhet de som uppehålla sig på Ovikesfjellet och således hafva sina tillhåll norr om Storsjön, måste, sedan de kommit till Storsjö Capellkyrka färdas ännu fyra dryga mil innan de till Ljusnedals brukskyrka framkomma; för den skull och enär dessutom kunde inträffa att Lappallmogen ginge i mistning om all själavård i fall denna på brukspredikanten blefve öfverflyttad, då af bruksegarens gottfinnande beror, att Brukspre-

kant antaga eller icke pröfvaden I skäligt lemna Grahns ansökan utan afseende, samt förklara, det må hädanefter, såsom hittills själavården öfver Lappallmogen i Hede och Ovikens fjell tillhöra Pastor och Comminister i Hede hvilka alltså egde att sig tillgodoberäkna därmed förenade löneförmåner, hvarande till stöd för dessa besvär i underdånighet andraget, att Lappallmogen i Hede, Ovikens och Undersåkers fjäll ifrån år 1771 till 1806, tillhört Ljusnedals bruksförsamling och åtnjutit själavård av Brukspredikanterna derstädes, hvilka ock uppburit de därför bestämda löneförmåner, men att, då missgynnande conjuncturer efter nämnda tid förbruket inträffade, Brukspredikantsbeställningen icke blifvit tillsatt, hvadan såväl bruksförsamlingen som lapparne haft själavård af presterskapet i Hede intill år 1822, då Erik Sparrman kallades till Brukspredikant utan att likväl Lapplönen varit bland hans löneförmåner i kallelsebrefvet intagen, eller själavården öfver lapparne bland hans skyldigheter omförmäld; att då Jonas Bosén efter Sparrman tillträdde tjänsten, Lapplönen åter blifvit intagen uti kallelsebrefvet, ehuru I redan efter ett års förlopp uppå Lappallmogens begäran tillåtit dess fortfarande själavård af Pastor och Comminister i Hede och i sammanhang därmed avslagit Boséns

ansökning att varda vid Lapplönen bibehållen; samt slutligen att i
öfverensstämmelse med denna sednare af Eder vidtagna åtgärd ingen-
ting om Lapplönen eller själavården öfver Lapparne vore omnämndt uti
det för klaganden, efter Boséns afgång utfärdade kallelsebref å
Brukspredikantstjensten, med anledning hvaraf, och då, jemlikt Rikets
Ständers förberörde förslag den 21 Juni 1762, själavården öfver
Lappallmogen i Hede, Ovikens och Undersåkers fjäll blifvit uppdra-
gen åt Brukspredikanten vid Ljusnedahl, hvilken, enligt hvad ett
besvärsskriften bifogadt, inför Hernösands Consistorium den 10 Feb-
ruari 1768 hållet Protokoll förmenades utvisa, derföre blifvit af
Kunglig Majestät tillerkänd vissa löneförmåner, samt ingen annan
ändring deruti egt rum än att Kunglig Majestät under den tid någon
predikant vid Ljusnedahls bruk icke var anställd genom serskildt
Nådigt Bref förordnat att själavården öfver Lappallmogen i Unders-
åkers fjäll skulle öfverflyttas på Presterskapet i Undersåker, hvil-
ket ock blifvit verkställdt, klaganden, på dessa med flera andrag-
na grunder, underdånigst anhållit, att V I med upphäfvande af Edert
öfverklagade beslut måtte i Nåder förklara meranämnda Brukspredi-
kant berättigad att bestrida själavården öfver Lappallmogen i Hede
och Ovikens fjäll med tillgodonjutande af de derför utgående löne-

förmåner.

Med öfverlemnande af så väl vederbörande Contracts Prosts, som Kyrkoherdens och Comministerns i Hede häröfver infordrade underdåniga förklaringar hafven I uti afgifvet eget utlåtande bland annat, underdånigst yttrat, att någon af Kungl. Majestät meddelad Nådig stadfästelse å Rikets Ständers underdåniga förslag af den 21 Juni 1762 angående ifrågavarande Lappallmoges själavård hvarken kunnat af klaganden företes eller bland Edra äldre handlingar upptäckas, att om äfven af Consistorii, utaf klaganden åberopade Protokoll för den 10 februari 1768 kunde slutas att Kunglig Majestät i detta ämne något förordnat, syntes dock enär samma Protokoll endast omförmäles hvad Brukspredikanten vid Ljusnedahl hade att för Lapparnes själavård åtnjuta, ett sådant Nådigt förordnande icke böra tydas derhän att Brukspredikanten skulle ega att, med vederbörande Kyrkoherdes och Comministers uteslutande, såsom en orubblig rättighet hafva oftanämnda själavård med sin Brukspredikants beställning förenad; att berörde Protokoll af den 10 Februari 1768 jemväl utvisade, att dåvarande Consistorium betraktat öfverlemmandet af Lapparnes själavård till Brukspredikanten såsom ett blott tillfälligt och af omständigheterna då påkalladt uppdrag; att

20

rättigheten dertill i allt fall nu borde anses förverkad eller frivilligt afsagd, då Brukspredikantstjensten, vid Ljusnedahl, utan Kungl. Majestäts Nådiga tillstånd, af Bruksegare år 1806 nedlades och sedan i femton år lemnades obesatt, hvilken omständighet föranledde dertill att Lappallmogens själavård öfvertogs af Pastoratets ordinarie Presterskap, som sedermera under 40 år ombesörjt densamma till nämnda allmoges fullkomliga belåtenhet; att denna Lappallmogens belåtenhet med det närvarande förhållandet intygades äfven deraf att år 1843, då fråga af Brukspredikanten väcktes om förändring häruti, samma allmoge till Eder ingaf serskild ansökning att fortfarande få vid Hede Pastorats kyrkor och af dess Presterskap åtnjuta andlig vård, samt att till de stora olägenheter, som i följd af locala förhållanden och Brukspredikants-tjenstens beroende af conjuncturer och Bruksegarnes godtfinnande skulle för lappallmogen uppstå genom den af klaganden åsyftade förändringen, äfven komme den omständighet, att Brukspredikants-befattningen vid Ljusnedahl är med skolmästare-tjenst förenad och således icke tillåter innehafvaren att med det nit och den tidsuppooffring som vederbör, själavården öfver en temmeligen talrik och vida spridd befolkning bestrida; hvar öfver klaganden slutligen underdåniga påminnelser aflemnad.

VI hafva låtit handlingarne i detta besvärsmål OSS föredragas och dervid funnit klaganden icke hafva anfört skäl, förmelande till ändring i Edert öfverklagade beslut hvadan VI pröfvat rättvist detsamma i Nåder gilla och fastställa. Hvilket VI Eder till svar och underdånig efterrättelse samt vederbörandes förständigande härigenom meddela. För klaganden låte Vi Nådigt utslag i målet utfärda ich befalle Eder Gud Allsmächtig nådeligen.

Stockholms slott den 27 Juni 1848.

Under Hans Majestäts

Vår Allernådigste Konungs och Herres frånvaro

Dess tillförordnade regering

G.A. Sparre

N.F. Wallensteen

J.F. Ehrenstam

C.E. Günther

/Nils af Zellén.

Till Consistorium i Hernösand ang. besvär i fråga om själavården öfver Lappallmogen i Hede och Ovikens fjäll.

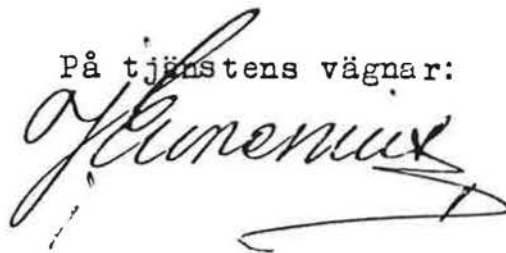
Vidimeras:

Ex officio:

M. Nordström.

vember 1921.

På tjänstens vägnar:

A handwritten signature in dark ink, appearing to read "Kroner" or similar, with a long, sweeping horizontal stroke extending to the right.

Deposits - 23rd Nov

51

23.

1879
 Air Station for Lappin
 Elk Station, 1879
 1879

*Utladt och antaget vid
kommunalsamman i Gell-
war den 30^e novemb. 1871
§ 5.*

Förslag

till författning rörande Lapparnes kommunalförhållanden
i Westerbottens och Norrbottens läns lappmarker.

Härigenom warder för Westerbottens och Norrbottens läns lappmarker för-
ordnad, som följer:

§ 1.

Lapparne, till hwilka hädanefter i kommunalt hänseende ej må räknas nå-
gon, jem eger jordbruksfastighet eller idkar jordbruk eller annan sådan näring,
som förutsätter fast bostad, skola, utan att i allmänhet wara skattskyldige till
kommunen, efter nedanstående grunder bidraga till syllande af järskilda behof.

§ 2.

I fråga om fattigwården skola Lapparne inom hwarje fattigwårdsamhälle
utgöra en särskild rote, så till wida, att den bofasta befolkningen befrias från
utgifter för wården om Lapparnes fattiga, och Lapparne fritagas från att bidraga
till underhåll af fattiga, som tillhöra den bofasta befolkningen; men verkställig-
het och förvaltning tillkomma den gemensamma fattigwårdsstyrelsen.

§ 3.

Utgifter för wården om Lapparnes fattiga skola utgå af:

1:o Lapparnes andel i de fattigwårdsamhällets inkomster, som i nådiga
förelörden angående fattigwården den 9 Juni 1871 § 33 första punkten om-
förmålas; hwilken andel, utom i fråga om den personela fattigwårdsavgiften,
beräknas efter Lapparnes, på sätt här nedan sägs, bestämda fyrktal i förhållande
till fyrktalet för den bofasta befolkningen inom socknen; samt

2:o den på socknen belöpande andel af statsmedel, som anwijäs till under-
stöd åt fattiga bland lappallmogen.

Gwad derutöfwer erfordras, fylles af Lapparna genom tillskott efter åsatt
fyrktal.

Land!

1871

72 man-oh 78 gawitkon.

72 man-oh 78 gawitkon.

sin besyning, deraf følgende blifvint alle de ærligen, vinkertiden hastet.

126
resa med af bönder lanta hästar åt nedre landet för att tiggja. Allt så
är torde förorsakas af flera samverkande orsaker, såsom tillhålls indruffan-
de mer eller mindre sjukdom bland renarna, deras medläggande af vargar,
som under jorden ären häijat i fjällen, samt därstädes flundom förök-
mande juvskred; hvarförutan lapparnas iräkade tillbakagång i ekono-
miskt hänseende äfven torde på sättas i denna orations begifvenhet på
starka drag.

24
Rörande antalet rensdjur torde förhållandet vara, att omkring
15000, äro de, som egentligen antalet, derigenom lapparna här som
annorstädes i lappmarken för många rensdjurka till renskötare åt an-
dra; och när härtill kommer lapparnas allt för hårda tillbakaträngande
mot fjällen, derigenom dem förorsakas flera olägenheter, torde alla
desa omständigheter sammanslagda, hvar och en i sin mån bidraga till
lapparnas mindre goda ekonomiska omständigheter.

Skede den 16 Oktober 1876

W. W. W. W.

RENBETESPROCESSEN I HÄRJEDALEN

Anders Løøv

Yttrande över Kjell Haarstads utredning.

INLEDNING

I november månad 1992 skrev jag, efter hänvändelse från Svenska Samernas Riksförbund, ett sakkunnigutlåtande: "Hva kan de skriftlige kildene fortelle om eldre samisk bruk i Herjedalen???"

Kärandesidan har 27. maj 1993 avgivit yttrande över samebyarnas bevisuppgift. Min tidigare nämnda utredning blir där bemött genom en egen inlaga "Samers bruk av Herjedalen inntil 1900 - en historisk utredning av Kjell Haarstad". Genomgående tema i denna utredning är ett tillbakavisande av min grundsyn när det gäller diskussionen om samernas historia i Härjedalen. Denna, min grundsyn, går ut på att det aldrig kan poängteras starkt nog att det arkivmaterial som finns, helt fram till vår egen tid, uteslutande har växt fram för att täcka de administrerande myndigheternas behov och att det därför också har växt fram på majoritetsbefolkningens premisser. Under sådana förhållanden menar jag att det måste vara lika berättigat att efterlysa dokumentation på att samerna inte har använt sig av bestämda områden som att resa krav om dokumentation på att samerna har varit där. Detta gäller för hela tiden efter den tid som de arkeologiska fynden berättar om.

Eftersom min och Kjell Haarstads syn står tämligen stelt mot varandra ser jag det som nödvändigt att genomgå hans utredning avsnitt för avsnitt. Allt blir emellertid inte kommenterat. Liksom det i flera tillfällen skulle vara på sin plats med en mer ingående diskussion ser jag mig av tids- och utrymmesskäl nödsakad att avstå från detta.

Genomgången av Kjell Haarstads utredning medför med nödvändighet att stora delar citeras. När det hänvisas till utredningen anges detta annars i parentes (KHU). På motsvarande sätt hänvisas det till två böcker av Kjell Haarstad: "Samiske vandringer i Sør-Norge", Trondheim 1981 (KHV) och "Sørsamisk historie : ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630-1900", Trondheim 1992 (KHH). Varifrån andra citat är hämtade framgår av noter. Med tanke på senare publicering har jag valt att förse framställningen med notapparater.

På grund av att kärandesidan efter min föregående utredning gav uttryck för att man helst önskade inlagor på svenska, har jag den här gången, även om det faller mig tyngre och svårare än norska, valt att skriva på svenska. Detta har dessutom den fördelen att man lättare ser vad som är skrivet av mig och vad som är citat från Kjell Haarstads publikationer.

Inledningsvis opplyser Kjell Haarstad att:

Denne utredningen vil ha som bakgrunn min nylig utgitte bok "Sørsamisk historie. Ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630-1900", Tapir forlag, Trondheim, november 1992. Som dokumentasjon for momenter jeg legger fram i utredningen, henviser jeg til boken som har utførlige sitater og kildehenvisninger." (KHU, s. 1)

Kjell Haarstad har mycket riktigt med en mängd citat i boken. Det är emellertid nödvändigt att kritiskt granska citaten. Efter ett kort inledningskapitel "Problemstilling, kilder og metoder. Terminologi" griper Kjell Haarstad med kapitel 2, "Innvandringsteorien - historiografisk belyst", på allvar tag i sin historiska behandling av ämnet. Till detta kapitel finns det 79 noter. 47 av dessa hänvisar till citat. Av dessa citat är 26 (tjugosex) inte återgivna i överensstämmelse med originaltexten. En del av avvikelserna är utan betydelse för innehållet: liten bokstav i stället för stor, k i stället för g, e i stället för a o.s.v. Men det förekommer också att citat har återgetts på ett sådant sätt att grundtextens mening ändras. Ett citat från Gerhard Schønning, där det i originaltexten står: "Finnerne have saa langt fra været heele Nordens første eller ældste Beboere," har Kjell Haarstad återgivit med "Finnerne have saa langt fra været Nordens første eller ældste Beboere," (KHH, s. 20, note 16). I ett citat från Ludvig Kr. Daa, där det står: "Eller rettere, Grunden til at saagodtsom alle Skandinaviens ældre Historikere have anet dets Bebyggelse fra Syden er, at de ansaa dette for det naturligste" har Kjell Haarstad hoppat över "saagodtsom". Också denna meningen får därför i Kjell Haarstads bok ett mer kategoriskt innehåll: "Eller rettere, Grunden til at alle Skandinaviens ældre Historikere have anet dets Bebyggelse fra Syden er, at de ansaa dette for det naturligste" (KHH, s. 24, note 40). Det förekommer också att citat och egen text har blandats (KHH, s. 19, note 8) och att den citerade texten inte återfinns på angivet ställe (KHH, s. 31, note 18, 25, 31). Citeringsfelet begränsar sig inte enbart till de rena citaten. Också där innehållet i en text refereras finner man fel. Ett exempel på detta är att originaltextens "filosofisk misforståelse" hos Kjell Haarstad har blivit till "filologisk misforståelse". (KHH, s. 25)

En systematisk genomgång av citaten i de följande kapitlen har inte företagits - det är begränsat hur mycket tid man kan använda till korrekturläsning.

Negative bevis

Utredningen må ta sitt utgangspunkt i hva som ikke finnes. Det finnes ikke spor etter samer i Herjedalen og Sør-Jemtland, og i Trøndelag sør for Namdalen fra hedensk eller før-kristen tid. Dette gjelder faste fornminner som graver, offerplasser ("seide"), tradisjoner om "saivo" (hellige steder) og det gjelder tradisjoner om eldre tid i det hele, samt samiske stedsnavn fra eldre tid (s.80f.) Det finnes overhode ingen skriftlige kildebelegg for samer i området før godt inn i nyere tid (1600-tallet). Dette påfallende totale fravær av materielle og immaterielle kildebelegg for samers nærvær kan bare tolkes på en måte: samer var ikke i området i før-kristen tid. (KHU, s. 1)

Uttrycket "negative bevis" är ett för mig nytt och okänt uttryck. Svenska Akademiens ordbok berättar emellertid att man som en motsats till ett direkt eller positivt bevis kan tala om det motsatta som indirekt eller negativt bevis. Det blir emellertid betecknat som ett filosofiskt begrepp.¹

Det är oklart vad Kjell Haarstad menar med "hedensk eller förkristen tid". Är det skandinavisk eller samisk förkristen tid? Om han menar skandinavisk har han med sin formulering flyttat "sin definitiva gräns" betydligt bakåt i tid i förhållande till vad han skriver i andra sammanhang. Om han menar samisk förkristen tid faller påståendet på sin egen orimlighet utifrån vad vi vet om missionsverksamhet m.m. på 1700-talet och de historiska källor från 15-, 16- och 17-talet som Kjell Haarstad själv omtalar.

Det Kjell Haarstad nämner som "negative bevis" avgränsas till fyra områden: fornfynd (före 1539), traditioner, ortnamn och skriftliga källupplysningar.

Vart och ett av dessa områden är stort nog för omfångsrika diskussioner. Här får det bli med få ord.

FORNFYND

Att det är ett "fravær" av samiska fornfynd före 1539 söder om Namdalen är en överdrift.

Mest känd är utgrävningarna vid Vivallen, strax väster om Funäsdalen.

Ett annat är runeboomhammaren från Nordset i Rendalen. Nordset ligger 50-60 kilometer väster om riksgränsen, på höjd med Idre i norra Dalarna. Kjell Haarstad nämner den inte i sin utredning, men i en tidskriftsartikel har han gjort ett försök att bortförklara en realitet.²

TRADISJONER

Att det är torftigt med traditioner som berättar om den icke kristna tiden och äldre tid över huvud taget, är inte så märkligt. Det mesta av det vi i dag vet om samisk förkristen religion är från det sörsamiska området. Att den gamla religionen levde starkast här berättar 1700-talets missionsrapporter osv. med all tydlighet. Här gick man också kraftigast fram för att utrota det gamla och ersätta det med kristen tro.

Kan man sätta likhetstecken mellan lång historia i ett område och mängden av levande tradition om äldre tider? Varför finner

¹ Ordbok öfver svenska språket / utgifven af Svenska Akademien, Bd 4, Lund 1916, spalt B 2294.

² Haarstad, Kjell: Runeboomhammaren fra Rendalen. - S.42-43, 47. I: Spor 7(1992)2 (= 14. hefte)
Haarstads ironisering kring påståendet om att det skulle vara ett samiskt föremål tillbakavisas av Arne Emil Christensen och Sverre Fjellheim i Spor 8(1993)1 (= 15. hefte), s. 46-48. Läst under ett är de tre inläggen i debatten om runeboomhammaren underhållande lektyr.

man då lika litet i Namdalen och på Helgeland på norsk sida och i Frostviken och Vilhelmina på svensk sida av riksgränsen som i de sydligare områdena? Allt hör till det samma sydsamiska området med samma kultur och samma språk. Den samiska kulturens ålder inom dessa områden ifrågasätter Kjell Haarstad inte.

KARTNAMN

Att Kjell Haarstad tar med ortnamn i diskussionen om samernas historia före 1600-talet är intressant. Det ger anledning till att se på vad som finns av icke samiska ortnamn från området från äldre tid.

Det äldsta dokumentet i Jämtlands och Härjedalens diplomatarium är från år 1257, det nästa är från år 1273?. Bara genom att bläddra i diplomatariet ser man hur det blir färre och färre år mellan varje dokument. När man kommer in på 1400-talet finns det för nästan varje år ett eller flera. Men vad är det dokumenten handlar om? För vem har de kommit till och vem är det som har skrivit dem? Här är det nog att visa till det jag skrev i min tidigare inlägga om framväxten av källmaterial. I alla dokumenten finner man ortnamn, nödvändiga upplysningar för dem som skrev dokumenten.

Yngvar Nielsen var den förste som kom med påståendet om att avsaknaden av samiska ortnamn var ett "negativt bevis" för att samerna inte hade någon hög ålder i Rørosområdet. "Sydgränsen för de lappiske stedsnavne ligger adskillig nordligere; men det er omtrent utænkkelig, at nordmændene på denne kant ikke skulde have beholdt endog mange lappiske navne på fjeldene, om de havde forefundet lapper og lært sådanne navne af dem. Havde den norske befolkning i de indre dele af Søndre Trondhjems amt levet under samme forhold som i de tilsvarende dele af Nordre Trondhjems amt, måtte den have bevaret en del af de lappiske stedsnavne; men nu finder man der aldeles ikke sådanne navne."³

Förklaringen på detta är inte som Y. Nielsen skrev, och som nu också Kjell Haarstad menar, en sentida samisk invandring till området. Den norska befolkningen i norr och söder levde nämligen inte "under samme forhold". Det förhållandet berättar om är en sentida skandinavisk invandring till det nordligare området. Det är ingen som bestrider en gammal skandinavisk bosättning i området söder om Namdalen/Frostviken. Den är omvittnad i mängder av skriftliga dokument. Att här gå in på de jämtländska och härjedalska stamsägnerna som berättar om händelser på Harald Hårfagres tid (800/900) är inte nödvändigt. Vi känner dem från Snorre Sturlasson och Peder Claussøn Friis.

För den nutida bebyggelsen i Frostviken uppger Levi Johansson

³ Nielsen, Yngvar: Lappernes fremrykning mod syd i Thronhjems stift og Hedemarkens amt. I: Det norske geografiske selskabs Årbog 1(1889-1890), s. 21.

ett helt bestämt etableringsår, nämligen 1750.⁴ Det är också från 1700-talets senare del, och framöver, som de inre delarna av Namdalen har det mesta av sin skandinaviska bebyggelse. Det föreligger en ingående studie av befolkningsutvecklingen i området.⁵

För ortnamnens del har detta fört till att det i söder sedan gammalt utvecklades och användes ortnamn parallellt på två olika språk. Längre norrut, där skandinaverna tog landet i besittning först i sen historisk tid övertog de i viss utsträckning ortnamn från de som redan var där. Detta gäller särskilt de stora och dominerande landformationerna. För dessa finner man därför, på dagens kartor, ofta samiska namn eller namn som utan svårighet kan ledas tillbaka till ett ursprungligen samiskt namn. Men många gånger finner man, särskilt för de mindre lokaliteterna, både ett samiskt och ett skandinaviskt namn.

Att det sedan är dåligt med samiska namn på äldre kartor är en annan sak. När det systematiska arbetet med kartläggning började på slutet av 1800-talet frågade inte kartograferna samerna om deras Ortsnamn. Varför skulle de göra det när de hade nog med namn ändå? Bara i Namdalen/Frostviken kom de med. Därför att där fanns det inga andra namn. I senare år har vi ändå fått en del samiska namn på de topografiska kartorna, både i Trøndelag och i Jämtland/Härjedalen. Men de är ojämnt fördelade och berättar egentligen inte om frekvensen av samiska namn inom olika områden. Det de berättar om är var samiska språkforskare har varit verksamma. Deras uppteckningar av samiska ortnamn kan man nu återfinna på nyare topografiska kartor.

Knut Bergsland har i sin utredning för det norska Samerettsutvalget: "Sørsamenes historie språklig belyst" i detalj granskat ett stort antal ortnamn inom det sörsamiska området och visat hur lånen mellan det samiska och det nordiska gått om varandra och att man också i Härjedalen har övertagit ursprungliga samiska ortnamn.

Påståendet om att "Det finnes overhode ingen skriftlige kildebelegg for samer i området før godt inn i nyere tid (1600-tallet)." är väl kategoriskt. Här får man inte glömma att samer faktiskt omtalas i en hel del medeltida källor. Geografiska upplysningar som berättar om var de exakt uppehöll sig är det visserligen dåligt med, men det är inget som motsäger att det kan ha varit i Härjedalen och Trøndelag. En källa berättar emellertid att fogden i Jämtland år 1478 hade skaffat "einen Wilden jungen Lappen" som det året användes som

⁴ Johansson, Levi: Bebyggelse och folkliv i det gamla Frostviken. Uppsala 1947, s.13.

⁵ Christiansen, Torkel: Befolkningsutviklingen og endringer i samfunnsstrukturen i Overhalla prestegjeld 1644-1801. Hovedoppgave i historie ved Univ. i Bergen. Våren 1971.

exotisk gåva vid ett kungligt bröllop i Danmark.⁶ Denna upplysningen försöker Kjell Haarstad att bortförklara. (KHH, s. 48)

Det har vært hevdet at samisk næringsutøvelse og kultur setter få spor etter seg samt at den frodige vegetasjonen i Sør-Skandinavia skjuler lettere eventuelle spor her enn f.eks. i Finnmark. Dette kan være riktig, men er likevel som argumentasjon ikke holdbar. Bare 20 mil nord for vårt område har vi Børgfjell/Frostviken-området med like forhold m.h.t. topografi og klima som i Sylene-området. Og der finnes spor av alle slag, både graver, offersteder, saivo'er og ikke minst samiske navn på f.eks. fjell som ikke har norsk/svenske navn. Der har det uomtvistelig vært samer i før-kristen tid, men altså ikke leger sør. (KHU, s. 1)

Sanningen är faktiskt den att det inom det nordligare Børgfjell/Frostvikenområdet, på grund av kalkhaltig berggrund, är långt frodigare vegetation än inom många områden längre söderut. Man kan emellertid inte reservationslöst använda detta som ett "negativt bevis". Förhållandena när det gällde vem som var minoritet och vem som var majoritet var olika i norr och söder. Kan det inte tänkas att man förhöll sig på olika sätt till sådana känsligare, andliga saker med tanke på att visa minst möjligt för utomstående? Och i hur hög grad är det inte också här på samma sätt som med ortnamnen? En karta i en av Kjell Haarstads böcker (KHV, s. 39) "Manker (1957) og Qvigstads (1920-34) opplisting av offersteder, kvantitativt fremstilt" berättar mer om var Ernst Manker och Just K. Qvigstad har bedrivit fältforskning och samlat upplysningar än om den faktiska, kända förekomsten. En karta baserad på de registreringar som finns i dag skulle se helt annorlunda ut.

Skriftlige kilder om flytting sørover (KHU, s. 1)

Detta är ett relativt långt avsnitt med en mängd detaljupplysningar. Om man skall kommentera allt detta med en helt annan grundsyn än den som Kjell Haarstad har, kommer det att bli till en avhandling. Jag ser det som en alltför invecklad sak att här diskutera vem som var vem i det stor persongalleriet som sträcker sig över flera århundraden. Att dra in ännu fler skriftliga källor i diskussionen för bara till förvirring.

Det är tillräckligt att säga det jag har sagt tidigare: det allra mesta är mer eller mindre tillfälliga notiser som avspeglar den skandinaviska administrationens framväxt och inte samernas "framväxt".

Påstanden om at samer ikke var i dette område i middelalderen (t.o.m. år 1537) bekreftes ikke bare av negative bevis - mangel på spor. Det bekreftes også av positive bevis; en skrittvis flytting mot sør i tidlig nytid og senere kan dokumenteres ved skriftlige kilder. Anders Løev hevder i sin inlaga at debatten om samenes historie

⁶ Petersen, Johann: Chronica, oder Zeitbuch, der Lande zu Holsten, Stormarn, Ditmarschen und Wagern, Wer dieselben Lender regiert, Was sich ... Lübeck, 1599, s. 129. Förstautgåvan, Frankfurt am Main, 1557, har jeg inte haft tillgång till.

i Herjedalen har i høy grad vært preget av at historiske dokumenter blir trukket fram enkeltvis og av at det blir argumentert ut fra disse og at mangelen på skriftlig dokumentasjon blir pekt på som en bekreftelse på at det ikke har vært noen samisk bruk da og der.

"Dette fører til en svært forenklet historieskrivning", skriver Løvv.

Jeg har - uavhengig av Løvv - i min bok gjort det motsatte; foretatt en systematisk gjennomgang av alle skriftlige kilder som kan være relevante for sørsamisk historie i perioden; dette gjelder også Jemtland og Herjedalen fram til ca. 1700. Der har jeg riktignok måtte benytte meg av sekundærkilder, men bl.a. på grunn av Skattefjällsmålet finnes rikholdige kildesamlinger til sørsamisk historie i Sverige. For Norges vedkommende, der tilsvarende samlinger ikke finnes i samme grad, har jeg brukt primærkilder. (KHU, s. 1-2)

Påståendet om "rikholdige kildesamlinger" må kommenteres. De källskriftsamlingar som sammanställts är visserligen omfångsrika, men är de sådana att de kan ge en bild av samernas historia? Arkivmaterialet som har stått till disposition är också här det som majoritetsbefolkningens administration har skapat. Det material som visar sig vara fylligast är det som skapats av kyrkan. Antingen genom mission eller andra speciella handlingar gentemot samerna. Men det är först under 1700-talets senare del som kyrkoböckerna börjar få en någorlunda fullständig registrering av ministerialia samerna vidkommande.⁷ För många områden saknas det också kyrkoböcker före 1750. Det gäller bland annat för stora delar av Härjedalen.

Men också det kyrkliga materialet annars har stora luckor. För Härjedalens och södra Jämtlands del har såväl Uppsala och Härnösands domkapitelsarkiv som Nidaros (Trondheim) bispearkiv en central roll. Uppsalas äldre domkapitelshandlingar börjar emellertid först 1593 och är för den första tiden mycket bristfälligt förda. Dessutom har de ett avbrott för tiden 1608-1635. Först därefter löper de oavbrutet. Härnösands stift bröts ut ur Ärkestiftet år 1647 och arkivsaker som rörde Norrland överfördes då till Härnösand. Till största delen har de värdefulla arkivalierna senare gått förlorade. Från 1600-talet finns bara två volymer i behåll, för åren 1661-1666 och 1693-1696. Först med år 1716 vidtar en sammanhängande serie.⁸ Till skillnad från Jämtland låg Härjedalen hela tiden fram till Brömsebrofreden år 1645 i kyrkligt hänseende under Nidaros bispedöme. Trygve Lysaker, som under lång tid arbetat med bispedömet historia, upplyser att det i domkapitlets tämligen magra bestånd av arkivalier för tiden före 1645 nästan inte finns några upplysningar om Härjedalen.⁹

Ved en analyse og sammenstilling av relevante utdrag av det svære materialet jeg har gjennomgått, danner det seg et entydig bilde: fra 1500-tallet skjedde en suksessiv samisk flytting mot sør (s.101f). (KHU, s. 2)

⁷ Løvv, Anders: Samene i Overhalla. S. 5-17. I: Årbok for Namdalen 1983.

⁸ Bygdén, Leonard: Hernösands stifts herdaminne, Bd 1, Uppsala 1923, s. XI.

⁹ Muntlig opplysning av Trygve Lysaker, september 1993.

Med tanke på de tidigare nämnda bristerna i arkivserierna hjälper det inte att ett genomgått material är omfångsrikt. Det har ändå kommit till i ett speciellt syfte och för administrativa behov. När det arkivmaterial fattas som kan ha berättat något utan tanke på jordägarande och skatteförmåga saknar man ändå det som i ett sammanhang som detta är det mest betydelsefulla.

I 1548 ble det for første gang registrert en same sør for 65¹ n.b., som faller sammen omtrent med sørgrensen for Helgeland (Nordland) og Helsingland, som landskapet nord for Jemtland da ble kalt. Samen var Oluf Jonsen som betalte "finneskatt" for Finnliene eller Lierne som bygda lengst nordøst i Namdalen senere blir kalt. Lensregnskapet som Oluf Jonsen nevnes i, er det eneste som er bevart fra 1500-tallet, så vi vet ikke hvor mye før samene har sittet i Lierne. Navnet Finnli brukes første gang i 1520.

Lensregnskapet fra 1548 gjaldt hele Trøndelag og vi ser at skatter og avgifter blir krevd inn i alle bygder. Vi finner altså bare denne ene samene i regnskapet, ingen i fjelltrakter lenger sør som senere ble sentrale samiske områder. Om det skulle ha vært samer lenger sør, er det uforståelig at fogden skulle finne fram bare til denne ene som bodde mest avsides og utilgjengelig. Lensregnskapet blir derfor et sterkt belegg for at det ved midten av 1500-tallet bare var samer i den nordøstre delen av lenet, i eller ved Finnliene. (KHU, s. 2)

Till omnämnandet av 1548-års länsräkenskaper kunde mycket sägas. Här bara några ord. Kjell Haarstad skriver att "skatter og avgifter blir krevd inn i alle bygder". Men i räkenskaperna från 1548 finner vi bara en gård nämnd i Selbu (Mogård) och ingen i Tydal, även om bygden som sådan är nämnd.¹⁰ Røros, eller någon gård som hör till nuvarande Røros kommune, nämns inte alls. (KHH, s.69) Selbu-Tydal-Røros är "fjelltrakter lenger sør som senere ble sentrale samiske områder". Från Härjedalen nämns bara cathedraticum (avgift till biskopen) från Sveg, Lillhärdal och Hogdal, ost och korntionde och böter för olika förseelser. Någon uppräknig av gårdar i landskapet som betalt skatt finns inte i lensregnskapet från 1548.

Svenskene hadde gjennom birkarle-institusjonen lange tradisjoner med å skattlegge samene. Gustav Wasa bragte disse skattene direkte under kronen, og fra 1553 er regnskapene bevart kontinuerlig. Lappmarkene var delt inn i byer, den sørligste var "Lais lappeby". Egentlig var dette ikke annet enn en bokføringsmessig enhet for å fange opp samene vest og sør for de egentlige lappemarkene. Det var de norske samene, fra Rana, Vefsn og Namdal, som om vinteren var på svensk side (s.105) (KHU, s. 2-3)

Knut Bergsland har ägnat "Lais Lappebyen" en ingående studie¹¹ och har dragit helt andra slutsatser än Kjell Haarstad. Han skriver i sin uppsats på sidan 97: "Denne «Laisby», «Lais Sijtte» (1565), var åpenbart en samisk realitet, å ligne med en skoltsamisk *sijd*. Likeså «Wma Lappemarck» eller «Vhmeå Byen» (1670) og vel også fjellsamegruppene i vest og syd, skjönt de ikke-samiske naboskap kan ha betinget visse

¹⁰ Norske lensrekneskapsbøker 1548-1567, bd VI, Oslo, 1939, s. 11 och 35.

¹¹ Bergsland, Knut: "Lais Lappebyen". S. 77-100 I: By og bygd 26(1977) Också i "Kultur på karrig jord : festskrift til Asbjørn Nesheim [på 70-årsdagen 14.12.1976]"

variasjoner." Att Jämtland och Härjedalen inte är med i Gustav Vasas räkenskaper kan man inte vente sig med tanke på att de två landskapen på den tiden låg under Danmark/Norge.

Et velkjent vitnemål i norsk historisk litteratur finnes i major Peter Schnitlers "Relation om Lap-finnerne", satt opp i forbindelse med hans grenseeksaminasjon i 1743 (s.156f). Major Schnitler var fra 1718 sjef for "Størenske kompani" som strakte seg fra Støren i Gauldalen til Røros og Brekken, dvs. til svenskegrensen. Han var følgelig velkjent i grensetraktene, var dessuten utdannet jurist og fikk av den grunn i 1742 kongelig ordre om å befare grensebygdene i Norge like fra Hedemarken amts nordgrense og helt nord til Finnmark for å ta opp avhør om riksgrensen.

Den nevnte relasjonen innledes med at han i Tydalen fant de første "Lap Finner" og at de er de sørligste nordenfjells. Senere kommer et direkte vitnemål om innvandring: "Bønderne have her sagt mig af deris forældre at have hørt, at Lap-Finnerne tilforn icke har været saa langt her neer i Søer, men holdet sig alt i Nord, og at i itzige bønders forældres tiid, ere de første Lap Finner komne hiid saa langt i Sønder paa de Tydalske fiede" (itzige=nåværende). Av manntallet fra 1665/66 kan vi se at far til den daværende lensmannen i Tydal var født i 1608, svigerfaren til et av vitnene var født i 1611 (s.161). At innflyttingen var skjedd i de daværende bønders foreldres tid, kan altså stemme. (KHU, s. 4-5)

Major Schnitlers relation om samerna inleds med orden: "Her i Tydalen forefandt ieg de første Lap Finner Som og vel ere de Sydligste her Nordenfields;"¹² Man bør her merke sig de ord han anvender. Det var "ieg" som "forefandt" og samerna är de "sydligste her Nordenfjelds". Det är alltså de första samerna han personligen kommer i kontakt med. Att de är de sydligaste nordenfjälls är hans egen förmodning, "vel". Man måste också komma ihåg vilken tid på året Schnitler kom i kontakt med dessa samer. Det var i slutet av april. 1889-års lappekommission samlade upplysningar om hur samerna i området nyttjade olika områden under årets olika tider. Under vintern uppehöll de sig med renarna väster om Femund och söder om Røros och flyttade på våren norrut till tydalsområdet. Lars Jørgensen Feragen, som bodde mitt mellan vinter och sommarområdena, sade: "... den Tid, da de reiser tilbage nordover, hvilket altid har pleiet at skee sidst i April."¹³ Flyttningsmönstret som det berättades om för lappekommissionen var inget nytt. Det omtalas redan 1762 av biskop Gunnerus i ett brev till Misjonskollegium: "For nærværende gives ikke flere, end 5 Familier Finner i Selboe, tilsammen 32 Siæle, hvilke opholder sig en Tiid sønden for Røraas, og en Tiid i Tydals Fieldene."¹⁴

¹² Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742-1745 / utgitt av Kildeskriftfondet. Bd 1. Oslo, 1962, s. 56.

¹³ Lappekommissionen av 1889, del 1. Erklæringer som private personer har avgitt for Lappekommissionen om forholdene i Nordre del av Hedmark, i Sør-Trøndelag og i Nord-Trøndelag sør for Stjørdalselva - Tevla / transkribert og bearbeidet av Anders Løvv. - Snåsa : Saemien Sijte, 1991, s. 61.

¹⁴ Misjonskollegiet, Indkomne Breve, pakke 4, Riksarkivet, Oslo.

Schnitler understryker att de samer han träffade var de "Sydligste her Nordenfields".

Under sin examinationsresa hade han i det "sønnanfjellske" säkerligen hört talas om de samer som hade sina bruksområden där. Mera om dessa längre fram.

Påståendet om att samerna hade kommit till Tydalsområdet i "itzige bønders forældres tiid" är ett isolerat påstående. Man finner det bara i denna källan. Det är därför på sin plats att man är kritisk och försöker finna en förklaring på varför man finner det just här. Syftet med Schnitlers resa var att samla upplysningar för fastställande av gränsen mellan Norge och Sverige. Men det är inte bara riksgränsen han tänker på. Han skriver också: "Liigesom jeg avancerer Nord efter, Skal ieg erckyndige mig om disse field lejers liggend og Lap Finnernes tal til hvert bøjdelaug, ... dend heele Tract fra Søer at reigne til forbie Wardehus, af Finnernis field lejer kunde uforgribeligen deeles i viss qvartier, og over hvert et qvartier en Civiil øfrigheds beckiendt med Nafn af hoveds Mand, fogd eller befalnings Mand Settes, ..." ¹⁵ Är det under sådana förhållanden att undra sig över att bönderna försökte flytta fram "sina gränser" så långt som möjligt?

I Schnitlers vitnemål, som må betraktes som en dokumentarisk kilde, har vi et sikkert belegg for en samisk innflytting nordfra tidlig på 1600-tallet til Tydalen, dvs. til ca. 63' nordlig bredde. Det er naturlig å se dette i sammenheng med den samtidige innflyttingen i sørvestre Jemtland. (KHU, s. 5)

Att det skedde en inflyttning på detta tidpunkt är Kjell Haarstads tolkning av upplysningarna. Jag kan fortfarande inte se det som annat än en beskrivning av källmaterialets framväxt. 1500-talet är fortfarande en tid med sporadiska källor och administrationen av Jämtland och Härjedalen var svagt organiserad. ¹⁶ Kan det verkligen vara så att framväxten av en fast organisation och med det uppbyggandet av löpande arkiv sammanfaller i tid med en samisk invandring? Kjell Haarstads tolkning är för spekulativ när man vet att arkeologiska fynd talar om samiskt bruk i Härjedalen under en lång tidsperiod kring år 1000. Det finns också spridda upplysningar för tiden före den av Kjell Haarstad förmodade invandringen på 1600-talet om samer söder om linjen Namdalen/Frostviken. Bara som ett exempel kan nämnas en sak från tidigt 1600-tal. En same (lapp) hade sagt att Anders Simonsson i Särna hade stulit en hud från Hans Matsson i Risa i Mora. Anders anlade rättssak mot Hans för falsk beskyllning och saken var uppe vid laga ting i Mora sockenstuga 6. januari år 1607. ¹⁷

¹⁵ Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742-1745 / utgitt av Kildeskriftfondet. Bd 1. Oslo, 1962, s. 64.

¹⁶ Jämtlands och Härjedalens historia. Bd 2, Stockholm, 1945, s. 201ff.

¹⁷ Pettersson, Tapp John-Erik: Lapp i Lima och Mora 1680. - S. 15-16. I: Öfre Gäldet 1992:2

Schnitler forteller at samene hadde villet flyttet lenger sørover fra Tydal til Brekken og Femundens østfjell, men var blitt nektet det av bondene (s.161). (KHU, s. 5)

Detta är också ett isolerat påstående. Tingböckerna berättar inget om en sådan konflikt, men tingböcker för Gauldal sorenskriveri finns det heller inte förrän år 1736. Det kan emellertid i alla fall ligga något i påståendet, så som det refereras hos Schnitler. Gårdsbebyggelsen i Brekken är av ungt datum. På 1600-talet omtalas bara tre gårdar.¹⁸ Om detta område har också Norsk høyesterett uttalat sig. Det skedde år 1968 i den så kallade Brekkendommen. Efter ingående historiska undersökningar skrev høyesterett att samerna "hadde hatt sitt land i fjelltraktene i lang tid før oppsitterne på Brekkengårdene ut på 1600-tallet streifvis kom inn på disse områder."¹⁹ För en växande befolkning var det en nödvändighet att ha bäst möjlig kontroll med utmarksressurserna och man ville helst disponera dem ensam. Till saken hör också att de östliga områden som nämns, redan var bruksområde för en annan grupp samer. Tännäs-samerna, som en del av året satt i Rutfjället, betade nämligen med sina renar västerut, ned mot Feragen - Femund. Detta är den naturliga gränsen för ett naturtillpassat samiskt bruksområde. De av 1889-års lappekommission insamlade upplysningarna belyser förhållandet. Det gör också den förste lappefogdens årsberättelser.²⁰ Tännässamerna har under de sist 250 åren gradvis pressats bort från dessa gamla bruksområden med naturliga gränser. Gränsregleringen mellan Norge och Sverige på 1740-talet var bara det första steget. Det andra var den norska indelningen av områdena i renbetedistrikt på 1890-talet. Det tredje var unionsupplösningen år 1905 som förde till en sträng hållning när det gällde "svensk" ren på "norskt" område. Sin fullbordan har delningen av ett naturligt samiskt bruksområde fått i vår tid med ett stängsel längs riksgränsen.

Fra andre kilder har vi også belegg for at samer har gjort fremstøt sørover andre steder: Ålen ca. 1630, Tynset i 1630-årene og i 1661/63, Oppdal 1685 (s.126). Som eksempel kan nevnes at almuen i Tynset i 1643 klaget til den norske Stattholderen over at samer i en ti års tid hadde holdt til på deres fjell og skoger og ødelagt viltet. Stattholderen tok klagen til følge og påla fogden å publisere et forbud mot samene, "at de sig gandsche entholder de steder huorudj di intet haffuer at forrette". Lignende reaksjoner kom også ved de andre tilfellene. (KHU, s. 5)

Av de nämnda "belegg" gäller de från Ålen och Tynset klagomål på samerna. Från ungefär samma tid, mitten av 1600-talet, är det också registrerat "klagomål" på andra håll.

¹⁸ Rørosboka, bd. 3. Trondheim, 1957, s. 203 ff.

¹⁹ Norsk retstidende nr 26 år 1968, s.397.

²⁰ Som ett resultat av 1889-års lappekommissions arbete företogs det en indelning i "reinbetedistrikt". Den förste lappefogden, I. B. Herstad blev tillsatt 1894. Årsberättelserna för hans verksamhetsperiod, 1894 - 1905, är under utgivning och beräknas föreligga trykta 1994.

Den 7. mars 1648 hölls det landsting i Sveg och landshövdingens förbud "om Lapparne och lössfinnarne bleff och opläsit och dem Landet aldeless förbuditt". Och "föresteltess dernest Lapparness förman Jon Mårtensson och bleff åklagatt för någott inpass, och eftter han udhlofua bättringh sleptess han denne gången löss, män finnes någon mer då tagess fengzlig och tingföress och dömass efftersom förbudett lyder."²¹ Likaså befalldes på allmänt landsting i Söderhamn den 9. maj 1648 länsmännen att "uthdrifua alla Lappar uthur Sochnen"²² Klagomålen går nästan som ett "bälte" tvärs över den skandinaviska halvön. Man måste fråga sig varför de kommer där och då. Kjell Haarstad ser det enbart som en dokumentation på en pågående samisk expansion. Det är bara det att en kultur som den samiska på en tidpunkt som denna knappast kan ha expanderat så kraftigt över ett så stort område - samtidigt. En naturtillpassad fångstkultur i förindustiell tid präglas av hög nativitet och hög mortalitet och liten befolkningsväxt. Att det nästan samtidigt skulle ha blivit en samisk befolkningsväxt och expansion inom ett så vidsträckt område är litet sannolikt. Om förklaringen hade varit helt speciella naturförhållanden borde en eller annan form för upplysning om detta ha funnits. Men den pågående växten i det skandinaviska bondesamhället är kanske en annan och tillräcklig förklaring på samtidigheten. Det kan också vara det att förklaringen kan sökas i bakomliggande, administrativa hållningar från de styrandes sida. Kungliga plakat och påbud från olika myndigheter tyder på detta.

Felles for alle disse fremstøt er at de ble avvist av bøndene og av høyere myndighet. Fremstøtene førte altså ikke til etablering av en varig bosetting lenger sør.

I sin relasjon hadde Schnitler påpekt den "uorden" eller mangel på organisering av de samiske samfunn i Trøndelag i motsetning til i Sverige. Samene slo seg ned hvor de lystet uten lov og betalte ikke skatt, hevdet han (s.165). Som en reaksjon på dette utstedte kong Christian VI et reskript datert 7. juni 1743. Kongebrevet fastslår at i grensefjellene i de norske bygder Tydal og Meråker inntil Storsjøundet (grensepunkt i Verdalen) fantes fjelldaler som ble brukt av noen få svenske og norske samer. Mens de norske ikke betalte skatt på sin side av grensen, betalte svenske samer på steder som Endalen og Langvola (nord for Helags) årlig skatt i Sverige. Kongen beordret fogdene å få orden på dette og åpnet med det for samisk bosetting i de norske grensefjellene. Allerede året etter, i 1744, etablerte samer seg i Røros østfjell nordøst for Femunden. Samer bodde nå så langt sør som ved 52° 30' n.br., men vel å merke bare i Kongens almenning i grensefjellene. (KHU, s. 5-6)

Det är oklart vilken "etablering" Kjell Haarstad åsyftar med upplysningen om att samer år 1744 etablerade sig i fjällen öster om Røros. Jag känner inte till någon sådan konkret upplysning från detta området.

²¹ Gävleborgs län, landskansliet. AI:1, Landsarkivet i Härnösand.

²² Gävleborgs län, landskansliet, AI:1, Landsarkivet i Härnösand.

Däremot är jag känd med den "bygtsel"²³ som år 1743 beviljades några namngivna samer för ett större område väster om Femund, söder om Røros. Den förnyades senare flera gånger för de som först "bygslade" eller för deras ättlingar. Det blev förnyat sista gången år 1811. Jag har utförligt behandlat samernas situation i området söder om Røros under senare delen av 1700-talet, början av 1800-talet i en tryckt artikel.²⁴ Kjell Haarstad skriver ganska utförligt om denna "bygslingen" i sin sista bok. (KHH, s. 164ff) Det kan nog, som Kjell Haarstad skriver, vara riktigt att de skriv som efter Major Schnitlers grenseeksaminering år 1742 skrevs, och som resulterade i kungens reskript "angaaende de Norske grændse fieldes bebyggelse" (KHH, s. 166), framskyndade att samerna "bygslade" just detta området. Det som emellertid måste framhållas, och som Kjell Haarstad underlåter, är att samerna knappast skulle ha beviljats någon "bygtsel" om de inte redan hade haft en etablerad och accepterad bruk av de aktuella områdena. Det var fogden som på statens vägnar utfärdade bygselbrevet, men bortbygslingen av områden skulle godkännas av bygdafolket. Detta skedde genom att fogden på tinget kungjorde vilka områden som bygslades bort. Med kännedom om förhållandena på 1700-talet förstår man att en bortbygsling till andra än sådana som redan hade en etablerad rätt inte skulle kunna äga rum. I motsatt fall skulle det ha utlöst protester som skulle ha satt spår efter sig i arkivhandlingarna. Eller också att man inte hade funnit upplysningar om "bygsling" över huvud taget därför att protesterna hade förhindrat att "bygslingen" ägde rum.

Innflyttingen ved Røros bekreftes av kirkebøkene, som i Røros sogn begynte å løpe fra 1691. I årene til og med 1743 finnes 17 innførsler om samer. Alle unntatt én gjelder barnedåp og alle finnes i jule- og påskehelga og ved markedstider. Slike sporadiske innførsler kan ikke vitne om en fast bosatt samisk gruppe. Fra 1744 skifter innførslene brått karakter; det skjer regelmessig to-tre barnedåp i året, begravelser av både barn, voksne og eldre og mange vielser bare i 1740-årene. Her bekrefter altså en negativ kilde den positive; kildebeleggene mangler eller er for få inntil det ved kongelig ordre blir åpnet for innflytting. (KHU, s. 6)

Till det som blir sagt om upplysningarna om samer i kyrkböckerna för Røros måste det först påpekas att det långt ifrån finns böcker för hela tiden 1691-1743. De saknas helt för perioden 1701-1720, alltså för 40 % av tiden. Under min egen genomgång av de kyrkböcker som är i behåll fann jag 19 införsler om samer. 18 av dessa gällde dop. Även om Kjell Haarstads genomgång inte har varit fullständig, kanske heller inte min är det, är de överhoppade införslarnas antal litet om man jämför med hans tidigare genomgång av Røros kyrkbok för

²³ Det norska ordet "bygtsel" översätts ofta till svenskans "arrende". Det kan emellertid inte helt jämnställas med den innebörd som i dag blir lagt i det svenska ordet.

²⁴ Løøv, Anders: Samer, bønder, bergverk - og en skoginspektør : samer vest for Femund før 1815. - S. 275-295. I: Årbok / Norsk skogbruksmuseum 12(1989)

åren 1744-1765. Han fann då att "I årene 1744-65 blir seks samer begravet og fem samepar viet i Røros kirke." (KHV, s. 73) Under min egen genomgång av samma kyrkobok fann jag att det begrovs 28 (tjugoåtta) samer. Kjell Haarstad betraktade ändå sin genomgång som grundlig och "at det ikke kan dreie seg om feilprosenter i dette tilfelle". (KHV, s. 67) Det Kjell Haarstad emellertid har rätt i är att införlarna blir fler och att de ändrar karaktär efter ca 1740. Förklaringen till detta menar jag emellertid är en annan än en samisk "innflytting ved Røros" som Kjell Haarstad hävdar. Förklaringen är missionsverksamheten bland samerna. Den tog sin början med etablerandet av Misjonskollegium i København år 1714. I den tidigare nämnda artikeln om samerna i Overhalla har jag visat hur upplysningarna om samerna i kyrkoböckerna under 1700-talet gradvis växer fram. Den nämnda artikeln omhandlar förhållandena i ett område där ingen motsätter sig att samerna sedan länge var etablerade när man började föra kyrkoböcker.²⁵ Här är förhållandena lika de vi finner i kyrkoböckerna för Røros. Under 1700-talets förra del dominerar barndopen och det är först efter 1750 som man får ett förhållande mellan antalet döda och födda som verkar någorlunda rimligt i relation till den samiska folkmängden. Kyrkoboken berättar alltså inte om någon "innflytting", men om kristningsverkets framsteg bland den samiska befolkningen.

Bortsett fra Skarsfjellene, Helags og Flatruet, som ble skattlagt fra Jemtland i siste halvdel av 1600-tallet, som vi har sett, ble altså samene forbudt å oppholde seg i Herjedalen. Forbudet ble gjentatt tre år senere, i 1648. I 1670 bekreftet almuene at de samer som før hadde oppholdt seg der hadde flyttet bort. I 1693 fikk en same, Jonas Torkildson landshövdingens tillatelse til å "vistas" i Herjedalsfjellene, fordi han ikke kunne fø seg i Undersåker, som han kom fra (s. 125). I 1699 ble denne Jonas stilt for retten i Vemdalen for overtro. Året etter krevde almuene i Herjedalen på tinget at samene måtte flytte vekk derfra, noe som skjedde. (KHU, s. 6)

Det är riktigt att allmogen klagade på vårtinget i Hede år 1700. Klagan är emellertid riktad mot "Lappen Jon Torkelsson och dess föllie som här i dala fiällen sig nedsatt, utan att någon skatt derføre gifva". Om andra samer sägs ingenting. Jons son Anders visar i tillägg till den nämnda tillåtelsen av 18. september 1693 också en av 22. januari 1695 och tingets resolution blir att allmogen får söka landshövdingen om detta. På det samma ting är det också uppe en sak om betalning för några kannor brännvin som samerna fått och på hösttinget 1697 anklagas gruvdrängen Fredrik Andersson för att ha skjutit 8 renar för skattelappen Jonas Torkelsson. Att gå in på allt detta här blir för vidlyftigt, men det nämnda är dokumentation på "samexistens" i fjällområdena och att förhållandena inte är så enkla som Kjell Haarstad framställer dem.

²⁵ Det var Kirkeordinansen av 1685 og Christian den femtes Norske Lov av 1687 som pålade de norska prästerna att föra kyrkobok. I Sverige var det den Svenska kyrkolagen från 1686, (Kap III, § XII).

Det er en slående parallell mellom den motstand bøndene i Herjedalen, støttet av myndighetene, lenge gjorde mot samenes inntrengning, helt tilsvarende motstanden hos deres naboer i vest, bøndene i Brekken, Røros og Ålen. Litt lenger nord, altså i Sørvest-Jemtland og Tydal fikk samene etablere seg tilsynelatende uten motstand. Forklaringen på denne ulikheten må ligge i topografien. I Syltraktene, Skarsfjellene, Helags og Oviksfjellene er det mye lengre avstander til de bebygde deler av Tydal, Duved, Åre og andre vestjemtske bygder enn fra de sørligste fjell i Herjedalen og bebyggelsen der. Fjellene er kort og godt mindre og samene kom tettere inn på bøndene straks de prøvde å flytte inn i Herjedalen.

Herjedalen var også tettere bebyggt av bønder enn bygdene i Vest-Jemtland. Lensregnskapet for Trondhjems len, Herjedalen fogderi fra 1630 (Det norske riksarkiv) viser at det da var 312 skattebønder i Herjedalen, fordelt med 89 på Hede tinglag, 160 i Sveg tinglag og 63 i Lill-Herdal tinglag. Til sammenligning var det 153 skattebønder i Oviken og 116 i Undersåker tinglag, altså tilsammen 269. (KHU, s. 7)

Detta är en märklig jämförelse. Oviken tingslag med sina 153 skattebönder omfattar 910 km² medan hela Härjedalen med sina 312 skattebönder utgör 13.632 km² landareal.

Om en jämförelse skall göras bör den göras mellan mer likartade områden. Men också om den avgränsas till de västra delarna av Jämtland och Härjedalen ser man att Undersåker tingslag med sina 6.518 km² och 116 skattebönder är "tettere bebygget av bønder" än Hede tingslag med 6.760 km² och 89 skattebönder. Man kan alltså inte i något avseende, som Kjell Haarstad gör, påstå att Härjedalen var "tettere bebygget av bønder".²⁶ Det Kjell Haarstad skriver om "lengre avstander til de bebygde deler" är på motsvarande sätt ett påstående utan faktabakgrund.

Uppgifterna från länsräkenskaperna "fra 1630" (är det de för 1629/1630 eller de för 1630/1631?) har jag annars inte kontrollerat. De befinner sig i det svenska riksarkivet²⁷ och det är oklart om Kjell Haarstad har använt sig av avskrifter eller kopior som kanske finns i det norska riksarkivet.

Codicillen

Den såkalte "codicillen" (tillegg) til grensetraktaten av 1751 påberopes i saken. Denne gjelder uttrykkelig bare samers overflytting over riksgrensen samt gir uttrykk for et ønske om å få avklart om den enkelte same er svensk eller norsk. Ingen kunne heretter ha "Skatte- och Städfeland" i begge riker (§ 2). Det skrives uttrykkelig i codicillen at denne angår bare området "från Börjefjell till Bonnäs fjell, det är, uti begynnelsen af Norlands Amt och för Helge-Lands fögderi på den Norrske sidan, men för Ångermanlands och Uhmeå Lappmarker på Swenska" sidan (§ 3) - altså fra 65' n. br. og nordover. Codicillens bestemmelser var uten interesse sør for denne linjen da flytting fra sommerland i Norge til vinterland i Sverige og tilbake ikke ble praktisert her. Heller ikke skjedde noen annen regulær flytting over riksgrensen i sør. (KHU, s. 7)

²⁶ Arealupplysningarna är hämtade från Statistisk årsbok för Sverige 1914, tabell 165. Det är inte säkert att den administrativa indelningen var helt den samma 300 år tidigare, men det är ändå felaktigt att gör en sådan jämförelse som Kjell Haarstad gör.

²⁷ Riksarkivet: Arkivregistraturar 4. Rentekammeret. Lensrekneskapar II. - Oslo 1983, s.268, 270.

Lappekodisillen blir kommenterad av andra. Här kan jag emellertid inte underlåta att reagera på den "tolkning" som Kjell Haarstad lägger fram. Det han skriver om § 3 är en ren missförståelse. Paragrafen är en särbestämmelse för området mellan Børgefjell och Bonäs fjäll. Det är mellan där fyra län/fylken stöter samman i riksröse 204 på Jetnems klumpen och riksröse 224 vid Bånesjaure. Det senare är få kilometer söder om den punkt där gränsen mellan Norrbottens och Västerbottens län når riksgränsen. På denna sträckningen förekom det på den här tiden att samerna betalade skatt eller avgift för land som låg i nuvarande Sverige eller Norge till det andra riket. Det var det som nu skulle upphöra samtidigt som samerna fick en "nationalitet". För områdena söder därom var paragrafen inte aktuell då detta inte förekom där. Att ut från detta påstå att "Codicillens bestämmelser var uten interesse sør for denne linjen" är fel. Andra paragrafer i kodisillen är för övrigt också "regionala särbestämmelser". Exempelvis § 28.

§ 10 i codicillen påberopes særskilt i saken. Paragrafen fastslår at det "efter gammel sedwane" skal kunne foretas en slik flytting høst og vår "hädaneffter såsom tilförne". Det gis altså ingen ny rett, men fastslås at flyttingen kan foregå som før. Paragrafen fastslår at samene også skal ha denne retten i krigstid.

Det er større grunn til å understreke bestemmelsene i § 16: "Å ömse sidor skola de främmande Lappar noga akta sig at de icke under deras flyttningar göra Landets egne inwånare någon skada, hwarken winter eller sommar, på skog, åker och äng, Multebärs eller hjortronmyror, eller något annat, wid laga plikt, och bör skadan ersättjas effter mätismanna ordom". Samenes rett ble altså betraktet som en "uskyldig nyttesrett" som ikke måtte komme til fortrenghet for andre og eldre bruks- og eiendomsretter og når slikt måtte forekomme, skule skade erstattes. (KHU, s. 8)

Ordvalet "främmande Lappar" är här intressant. Man skiljde alltså mellan de som var 'inhemska lappar' och de som var främmande. Samtidigt som man inte ville frånta de som mer sporadiskt gjort och gjorde sig nytta av vissa områden gamla rättigheter, ville man skydda de som i högre grad hörde till i ett visst område. Men man tänkte också på bondebefolkningen och den starka betoningen av att skador på andras egendom skulle ersättas är förståelig med tanke på den tid i vilken kodisillen skrevs. Upplysningstiden betraktade bonden och jordbruket som den stomme hela samhället vilade på och den privata egendomsrätten var helig. Beträkningen om att någons bruk "ikke måtte komme til fortrenghet for andre og eldre bruks- og eiendomsretter" är ett gammalt rättsprincip som man möter i alla kulturer. Det har också kommit till användning när det gäller samiska rättigheter m.h.t. renbete. Ett exempel på detta är den s.k. Kvipsdalsdomen där Frostatings lagmansrätt uttalade: "... det er ført bevis for at det omtvistede området fra gammelt av har vært benyttet som beite for rein innenfor Femunden reinbeitedistrikt. Etter lagmannsrettens oppfatning kan denne bruksutøvelse føres tilbake til tiden før Kvipsdalen ble fradelte som eget bruk."²⁸

²⁸ Frostatings lagmannsrett, dom 18. des. 1992 i sak nr. 91-613A

Kirkebøkene (KHU, s. 9)

Kjell Haarstads genomgång och användning av kyrkoböckerna är delvis kommenterad tidigare. Min uppfattning förblir att det kyrkoböckerna berättar om är kristningsverkets framväxt och inte om samernas "invandring".

I mine bøker har jeg vist hvordan kirkebøkene kan dokumentere hvordan samene flyttet inn og etablerte seg i Røros sogn i 1740-årene. Noe tilsvarende er ikke mulig for Herjedalen av den enkle grunn at kirkebøkene her har forsvunnet. Således brant prestegården i Sveg i 1870 og protokollene gikk tapt.

Det finnes likevel en "Lusnadal kyrkobok 1749-1792" (Landsarkivet, Östersund). Den første kirkelige handling som gjelder samer i denne, er fra 1752. For hele perioden har jeg registrert 56 barnedåper i kirkeboken, i tillegg noen vielser og begravelser. Barnedåpene fordeler seg med 27% på første halvpart av perioden, 67% på annet, noe som indikerer en tettere samisk bosetting mot slutten av 1700-tallet. Barnedåpene fordeler seg på alle måneder i året og er slik et vitnemål om at samer var i nærheten av Ljusnadal året rundt.
(KHU, s. 9)

Kyrkoboken för "Ljusnedahls Bruk" omfattar åren 1749-1792. Det är nästan det enda som är riktigt i det Kjell Haarstad skriver. Vid riksdagen 1760-62 föreslogs ändringar i den kyrkliga indelningen av Jämtlands lappmark. Beslutet blev att den blivande brukspredikanten vid Ljungdals och Ljusnedals kopparverk skulle ta sig an samerna i södra Jämtland och i Härjedalen. Men det fanns ännu ingen präst vid bruket och prästerskapet i Hede skulle därför, tills vidare, ta sig an samerna i Härjedalen. De i södra Jämtland skulle, också tills vidare, prästerskapet i Undersåker ta sig an. Ljusnadal fick brukspredikant år 1770 och övertog då, i enlighet med det redan nästan tio år gamla beslutet, själavården för samerna i området.²⁹ I detta ligger hela förklaringen till att upplysningarna som gäller samer ökar i Ljusnedals kyrkobok mot slutet av 1700-talet. Omkring 1770 var också kristningsverket fullbordat och det allra mesta om samernas födda och döda blev fört in i kyrkoboken, liksom andra förrättningar. Det Kjell Haarstad skriver om "en tettere samisk bosetting mot slutten av 1700-tallet" är bara en förhastad och ytlig slutsats.

Tamreindrift (KHU, s. 9)

Beskrivningen av tamreindriften ligger till stor del utanför det centrala ämnet. Jag begränsar mig därför, även om jag i vissa delar också här har avvikande mening, till en enda kommentar.

Jeg kjenner ikke de tilsvarende forhold i detalj for Herjedalen/Jemtland, men den felles driftsform skulle tilsi at forholdene var like. Den intensive tamreindriften hadde ikke bruk for større arealer. En flyttet mellom 5-10 forskjellige boplasser i løpet av årssyklusen og vendte tilbake til de samme år etter år. En enkelt kilde fra 1799 oppgir at samene i Grøndalen kunne ha en flyttedistanse på ca. 10 mil i året (s.205). (KHU, s. 10)

Samma källa berättar också att samerna tidigare flyttade längre österut: "Ehemals streiften auch die Mettu-Lappen auf ihrem jährigen Zuge weiter nach Osten auf den Fjällen zwischen

²⁹ Thomasson, Lars: Om lapparna i Jämtland och Härjedalen : folkmängden och dess förändringar under ett århundrade. - Stockholm 1956, s. 10.

Herjedalen und Jämtland hin; aber jetzt, wo in diesen Gegenden mehr Rindviehzucht getrieben wird, ist ihnen dieß bey Geldstrafe verboten."³⁰

Ekstensiv reindrift (KHU, s. 10)

Detta avsnitt har visst intresse för förståelsen av dagens situation. Inte heller här är jag helt enig med Kjell Haarstads framställning, men då detta ligger utanför den äldre, historiska delen kommenteras den inte.

En dokumentarisk kilde som beviser hva som var samenes sedvanerett i eldre tider, er protokollene som ble satt opp i 1841 og senere i anledning avvittringen. Undertegnede har ikke hatt adgang til originalene, men bygger uttalelsen på en dokumentsamling fra disse. (KH, s. 12-13)

Avvittringen ligger utanför det ämnesområde som jag i huvudsak har arbetat med. I vilken utsträckning samerna kom till tals och fick ge uttryck för sina uppfattningar och sina behov under avvittringen kommer, efter det jag har förstått, att kommenteras av andra.

SAMMANFATTNING

I mitt uttalande "Hva kan de skriftlige kildene fortelle om eldre samisk bruk i Herjedalen???" (november 1992) riktar jag framför allt uppmärksamheten på frågan om vad det finns av källmaterial som kan belysa samernas äldre historia i Härjedalen. Central är frågeställningen: Av vem är den skriftliga dokumentationen skapad och för vilket behov kom den till? Kjell Haarstad hävdar tvärt emot det jag säger att källmaterialet är rikt och tillräckligt och att det på ett otvetydigt sätt skildrar en sen samisk invandring till de nuvarande bruksområdena.

En granskning av Kjell Haarstads uttalande och hans två böcker om sörsamisk historia visar bland annat följande svagheter i hans framställning:

- a) att en stor del av de citat han visar till är felaktigt återgivna
- b) att hans genomgång av centrala källor är dåligt genomförd. Exempel kyrkoböckerna.
- c) att han påstår att källor beskriver förhållanden fullständigare än vad de faktiskt gör. Exempel 1548-års lensregnskaper för Trondhjems len.
- d) att han gör helt irrelevanta jämförelser mellan olika geografiska områden. Exempel Oviken/Undersåker - Härjedalen
- e) att han drar slutsatser utan att ta i betraktning bakomliggande faktorer. Exempel Ljusnedals kyrkobok.
- f) att han uttalar sig om dokument utan att sätta sig in i vad de egentligen handlar om. Exempel Lappekodicillen.

³⁰ Shmidt, Johann Wilhelm: Reise durch einige schwedische Provinzen bis zu den südlichen Wohnplätzen der nomadischen Lappen. Hamburg, 1801, s. 253.

I svensk översättning av den del av resan som gick genom Hälsingland och Härjedalen: "Resa genom Hälsingland och Härjedalen", Tännäs, 1992, s. 91.

- g) att han hävdar att tillgången på källmaterial är god när luckorna är stora i för ämnet centrala arkivserier. Exempel domkapitlens arkiv.
- h) att han försöker bortförklara upplysningar. Exempel samer som blev tillfångatagen på Jämtlands fjäll på slutet av 1400-talet.
- i) att han drar slutsatser utan att företa elementära källstudier. Exempel runebohammaren från Rendalen.
- j) att han uttalar sig om förhållanden som han själv säger att han inte har några kunskaper om. Flera exempel i hans egen text.

I många sammanhang har Kjell Haarstad en svag argumentation som mer är påståenden än försök på historiografiska resonemang. Det är detta som han själv har kritiserat som en "for en historiker uakseptabel metode å bare trekke frem argumenter som taler for hans hypotese, mens han utelater dem som ville svekke den." (KHV, s. 15)

En enkel men samtidigt åskådlig karakterisering av Kjell Haarstads framställning är att han först har ritat kartan som visar hur han vill att landet skall se ut och att han därefter har lagt ut och arrangerat källupplysningarna på ett sådant sätt att de passar efter den på förhand ritade kartan.

Efter min mening ändrar Kjell Haarstads inlaga inte på något sätt den uppfattning jag givit uttryck för tidigare. De arkeologiska fynden från tiden kring år 1000 är där och samerna är där när ett rikare arkivmaterial börjar växa fram. Att samerna inte skulle ha varit där i den mellanliggande tiden finner jag litet sannolikt. Upplysningarna om samer i de skriftliga källorna växer gradvist fram samtidigt som arkivmaterialet blir rikare. För en kontinuitet i tiden efter år 1000 talar också den medeltida litteraturens omnämnanden av samer, även om precisa ortsupplysningar saknas.

Advokat Lars Sandow
Ahlgrens Advokatbyrå
Box 137

901 04 UMEÅ

Kompletterande utlåtande angående vinterbetesförhållandena i Härjedalen

Till komplettering av min registersammanställning upptagande de trakter där renbete förekommit enligt lappbyprotokollen så kan jag om vinterbetningen redovisa följande.

och hand för

När

efter
Vinterut.

I den av f d landskamreraren E Huss företagna utredningen röande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län anges vissa markområden, som stadigvarande nyttjades för vinterbetning under åren 1926 - 1958. Till detta kan jag foga följande utifrån det att jag i viss mån assisterade Huss under utredningsarbetet. De områden Huss sålunda angav begränsade sig till markområden till vilka det enligt Huss var klarlagt att betesrätt förelåg vintertid. Utanför dessa områden fanns det enligt Huss marker där vinterbete av ålder förekommit men där möjligheten att belägga begränsades av bristen på levande sagesmän. Det borde dock enligt Huss på sannolika skäl kunna antas, att sådan rätt föreligger. Beträffande senast nämnda områden kan jag från min ämbetstid bestyrka, att vinterbete regelbundet ägt rum. Dessa områden sträckte sig söder och öster ut till en linje som i huvuddrag går mellan Ytterhogdal - Älvros - Sveg - Lillhärdal - Särna.

By - in - stäm

Östersund den 28 september 1993

Ivan Lundberg

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

ORDFÖRANDE
INGVAR ÅHRÉN
PRÄSTÅNGSVÄGEN 11
871 61 HÄRNÖSAND
TEL 0611/207 30
MOBTFN 010-260 70 02

VICE ORDFÖRANDE
LARS ANDERS BAER
LAXSTIGEN 16
962 33 JOKKMOKK
TEL 0971/124 08

ORDFÖRANDE
KULTURUTSKOTTET
AINA NEGGA
LASARETTSG 31 A
982 32 GÄLLIVARE
TEL 0970/151 75

ORDFÖRANDE
NÄRINGSUTSKOTTET
PER GUSTAV IDIVUOMA
30 13 LANNAVAARA
TEL 0981/310 28
MOBTFN 010-261 21 30

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
303 25 UMEÅ
TEL 090/14 11 80 vx
TELEFAX 090/12 45 64
POSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

TIDNINGEN
SAMEFOLKET
REGELEMENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32 - 4

SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA
BORGARGATAN 2
962 31 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

Svegs tingsrätt
Box 205
842 00 SVEG

93-11-10
788-90
798-91
(816)

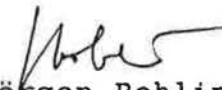
SM 5/90

Mål T 88/90 respektive 70/91

Efter samråd med advokaten Lars Sandow får härmed meddelas att samebyarna inte har någon erinran mot av kärandena begärt anstånd till den 20 januari 1994 (aktbil 815).

Umeå den 9 november 1993

Samebyarna

Jörgen Bohlin

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

ORDFÖRANDE
INGWAR ÅHRÉN
PRÄSTÅNGSVÄGEN 11
871 61 HÄRNÖSAND
TEL 0611/207 30
MOBTFN 010-260 70 02

VICE ORDFÖRANDE
LARS ANDERS BAER
LAXSTIGEN 16
962 33 JOKKMOKK
TEL 0971/124 08

ORDFÖRANDE
KULTURUTSKOTTET
AINA NEGGA
LASARETTSG 31 A
982 32 GÄLLIVARE
TEL 0970/151 75

ORDFÖRANDE
NÄRINGSUTSKOTTET
PER GUSTAV IDIVUOMA
980 13 LANNAVAARA
TEL 0981/310 28
MOBTFN 010-261 21 30

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
903 25 UMEÅ
TEL 090/14 11 80 vx
TELEFAX 090/12 45 64
POSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

TIDNINGEN
SAMEFOLKET
REGELEMENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32 - 4

SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA
BORGARGATAN 2
962 31 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

Svegs tingsrätt
Box 205
842 00 SVEG

1993 -10- 21

Jur. ... Dyrén

93 -10- 20

788 90

(813)

SM 5/90

Målen T 88/90 och 70/91

Samebyarna får bifogat i tre exemplar inge sakkunnig-
utlåtande av docenten Olof Rune dagtecknat Umeå den 19
oktober 1993.

Bevistemat framgår, som det slutligt angivits, av vår
inlaga den 1 oktober 1993.

Umeå den 19 oktober 1993

Samebyarna

Jörgen Bohlin

SVEGS TINGSRÄTT
FÖR KÄNNEDOM

Till Svegs tingsrätt

788 90

(814)

Sakkunnigutlåtande i målen T 88/90 och T 70/91

ALLMÄNT OM RENBETE

Sommarbete

Ett gynnsamt sommarbete är mycket väsentligt för renen eftersom det är grunden för möjligheten att överleva det magra vinterhalvåret. Renbeteslanden i fjällområdet är arealmässigt mycket omfattande och innehåller områden med mycket skiftande klimat. De största skillnaderna uppkommer genom varierande höjdläge. Renarna uppehåller sig mest inom det lågalpina bältet där det rikaste och mest varierande betet finns. Bete finns här inom sammanhängande områden och djuren behöver inte vandra långa sträckor för att söka. Inom dessa områden är renarna mindre störningskänsliga. Renens uppehållsvanor styrs i stor utsträckning av vädret. Varmt och torrt väder driver renarna mot mer högalpina nivåer, där betet är sparsamt och koncentrerat till små ytor, insprängda bland snölegor och karga blockmarker. Här är renarna mycket störningskänsliga. Om de skräms bort från sina betesplatser kan det dröja länge innan de finner nya. Här föreligger en uppenbar risk för störningar genom bl.a. turism. Turister och renägare har all anledning till att tycka olika om vädret i fjällen. En sk dålig sommar med regn och kyla är bättre för renen än idealsommaren med sol och värme som lockar turister högt upp till fjälls.

Fjällens brutna topografi ger förutsättningar för olika lokala klimat. Syd- och västsluttningar blir tidigt snöfria och producerar bete på försommaren. De kan också vara räddningen under mycket kalla somrar då andra marker knappt hinner smälta fram. De skuggiga "baklanden" med stora snölegor kan ersätta höga fjälltoppar som köldrefugier under varma perioder. De kan också fungera som buffertområden som producerar frisk grönska under torra och varma somrar.

En mycket väsentlig klimatskillnad föreligger också mellan fjällens östra delar som i allmänhet är torrare, varmare och mindre snörika än längre västerut vid Kölen. Upphållet i de västra fjällområdena som erbjuder näringsrik vårgronska under hela sommaren måste anses som höjdpunkten på renarnas betessäsong.

Vinterns olikformiga snödjup framkallar en mosaik av olika växtsamhällen på fjällheden med produktionen förlagd till olika tidpunkter. Vindblottorna med sin låga produktion är räddningen för de renar som av någon anledning stannar kvar på fjället under vintern. De är också de enda snöfria ytor som står till buds för renar som tidigt återvänder till fjällen. Risker för överbetning är stora på dessa

partier då djuren här betar av skotten så nära markytan att tillväxten hämmas men i övrigt påverkar renbetningen vegetationen endast i mindre omfattning. Det växlande och ostadiga vädret i våra fjälltrakter gör att renarna vanligen inte betar på exakt samma platser år efter år och på goda betesmarker rör sig renarna och betar selektivt av växternas toppar. Detta förutsätter dock att renarna kan röra sig fritt över stora områden.

Där berggrunden är kalkfattig utbildas på mark med måttlig snötäckning blåbärshed som är det lågalpina bältets mest dominerande växtsamhälle. Blåbärsheden har förhållandevis ringa värde som renbete. Helt annorlunda är förhållandet på kalkrik berggrund. Blåbärsheden ersätts här av fjällsippshed med ett rikt inslag av gräs och örter. Den örtrika fjällsippsheden är fjällens förnämsta renbete och de kalkrika fjällens sluttningar framstår ofta som vidsträckta grässlätter. Sådana fjäll benämns ofta av renskötare för "gräsfjäll". Trots sin höga produktion kan sådana områden ha begränsat värde som betesland om de ligger för lågt och saknar snölegor som kan ge djuren svalka och vila. Bedömning och kvantifiering av renbete i fjällen är en svår och komplicerad sak där man inte enbart kan ta hänsyn till varje områdes totala produktion. Renbetesområdena har komplexa strukturer där olika delar kompletterar men inte ersätter varandra.

Vinterbete

Renens vinterföda utgöres till allra största delen av lavar, främst renlavar på marken men i viss utsträckning hänglavar på träd. Åtkomliga delar av större växter som tidigt framsmältande tuvtoppar av starr och tuvull betas begärligt under vårvinter. Jordstammar av sumpväxter som ängsull och vattenklöver grävs upp där otjälad myrmark är åtkomlig. Myrar är därför viktiga betesmarker i början och slutet av vintern. Renlaven uppträder rikligt på tallhedar av torr och skarp ristyp, dvs torra marker på glacifluvialt material (sand, grus, rullsten från istidsälvar). Torra lavrika marker uppträder inom och intill fjälltrakter med kontinentalt lokalklimat (Härjedalen och de östliga fjällen i N.Lappland). I S.Lappland måste renarna förflyttas ända ned till istidens sandiga deltan nära lappmarksgränsen för att nå lavrika tallhedar. Långa flyttvägar är en stor nackdel vid renskötsel. Återväxt av marklav sker mycket långsamt, endast några millimeter per år. Strängare klimat gör återväxten långsammare i norr än i söder. Under senare år har hänglavsrika fjällnära skogar i N.Lappland alltmer avverkats. Långa flyttningar och alltmer begränsade vinterbeten gäller därför numera renskötseln inom hela Lappland.

Den ovan lämnade redovisningen av förutsättningarna för renskötseln inom i första hand fjällsamebyarna gäller i princip för hela renskötelområdet från Idre i söder till Könkämä i norr. Beträffande den tidsmässiga aspekten gäller att redovisade betes- och vegetationsförhållanden varit bestämmande för tamrenskötseln under i vart fall det senaste århundradet med barmarksbete i fjällregionen och vinterbete i skogslandet.

Översikt över renbete inom Tännäs, Mittådalen, Handölsdalens och Tåssåsens fjällsamebyar med särskild hänsyn till vinterbetesområden utanför renbetesfjällen.

Tännäs

Sommarbete ovan skogsgränsen bedrivs inom områdena på båda sidor om väg 84 vid Tännadalen och Fjällnäs. Söder om väg 84 sker betning under juni och juli månader och norr om vägen från senare halvan av juni månad till mitten av augusti månad. Fram till november uppehåller sig renarna i fjällskogen inom byns året-runt-marker. Betet utgörs huvudsakligen av gräs, örter, svamp och lav. Under sommaren och hösten utgör Rogenområdet en central del av betesområdet. Delar av området är naturreservat som mycket besökt av turister. Vinterbetet, som utnyttjas från jul fram till maj, omfattar ett stort område, som sträcker sig från Råndan ned mot Österdalsälven vid Särna.

Mittådalen

Mittådalen fjällsameby har året-runt-marker som innehåller goda vår-, sommar- och höstbeten med saknar lavrika marker. Längs Ljusnans övre dalgång med goda vårbeten når man det vidsträckta fjällpartiet söder om Helags och västerut mot norska gränsen, ett område som erbjuder bra bete och rikligt med snölegor. Särskilt viktigt trivselland under våren och sommaren utgör området kring Mittåkläppen och Mittåns dalgång till Mittåkläppen. Som särskilt viktigt trivselland under sensommar och höst betecknas området nordöst om Mittådalen med bla Flatruet. Sarvslakten i september sker i slakteriet på Flatruet.

Vinterbeteslandet, som utnyttjas från oktober till april utgörs av området söder om riksväg 84 mellan Lossens östra ända och Hede. Beteslandet begränsas i öster av Ljusnan, ned till Sveg och därefter av Härjeån fram till Lillhårdal. Gränsen i väster är åarna Blädjan och Lofsen samt Råndalen upp mot Lossen. Området består huvudsakligen av lavrika tallhedar. Tillgången på lav har dock minskat genom att stora arealer slutavverkats och markberetts. En ingående studie av tillgången på lav utfördes 1989 av Bror Saitton. Betesinventeringen visade att området skulle tåla att 20 000 renar betade dessa marker under perioden oktober-april utan att befintliga lavtillgångar minskade.

Handölsdalen

Handölsdalens sommarbetesmarker sammanfaller med det mest kända och populära området för fjällturism i de svenska fjällen: området sydöst om Storlien med Snasahögarna, Sylarna och Helags. Området är ypperligt ur betessynpunkt med gott bete och rikedom på snölegor. Som särskilda trivselland under sommaren anges områdena mot Snasarna, Endalshöjden, Enans dalgång, Sylarna, Nedalen, Gåsen, Helags, Smällhögarna och Härjångsfjällen, allt välkända namn för fjällvandrande turister. Det stora antalet turistanläggningar försvårar renskötsel inom området.

Under hösten från augusti lämnar renarna fjället och sprider sig i skogslandet norrut mot Storvallen-Enafors-Ånnsjön samt söderut mot Skärkdalen-Storsjö över Grucken-Lunndörrsfjällen. Inför sarvslakten drivs renarna ihop till anläggningarna i Ljungris. Höstsamlingen sker i oktober-november beroende på vädret. Renarna samlas från alla håll och hela hjorden flyttas till anläggningen i Glissjöberg på vinterbetesmarkerna, som sträcker sig från trakterna av Storsjö i norr till Sveg i söder. Viktiga vinterbetesmarker är östra sidan av Ljusnans dalgång samt Vemans och Norrälvens dalgångar. Lavtäckets tjocklek och täckningsgrad är i allmänhet något mindre än för lavmarkerna i Mittådalens sameby.

Tåssåsen

Sommarlandet utgöres av området Lunndörrsfjällen, Anarisfjällen och Oviksfjällen, som är ett relativt begränsat och isolerat fjällparti omgivet av fjällskog. Närbelägna stora kalhyggen med rik gräsväxt drar till sig renar under vår och sommar. Renarna drivs kontinuerligt tillbaka till samebyns marker men speciellt under tider med sämre betesförhållanden och vid sydliga vindar - renen drar sig mot vinden - vandrar renen tillbaka mot skogslandet och kalhyggena.

Höstlandet utgöres av samebyns östra del - Oviksfjällen där renarna finns under september och oktober. Den södra delen av höstlandet och söder om detta finns ur betessynpunkt mycket viktig hänglavsskog.

Under förjulsvintern i november och december drar sig renarna ned från fjället till hänglavområdena kring Hottögsfjället - Mårdsundsbodarna och vidare till området norr om Ljungan där bete finns på myrarna. När markbetet blir oåtkomligt genom snö drar sig renarna tillbaka till fjälltrakterna för att beta i hänglavskogarna runt Oviksfjällen. Hänglavsrika områden är utomordentligt viktiga och har ofta avgörande betydelse för renarnas överlevnad under en stor del av året. Kring jultid samlas renarna vid Alopplan (söder om Flåsjön) där skiljning inför slakt och vintergruppering sker. Områden som fn utnyttjas för vinterbete är. området sydväst om Flåsjön,

Klövsjöfjällen, området söder och öster om ån Röjan, området mot sjön Horten och området norr om Älvros. Särskilt Klövsjöfjällen uppvisar mycket gott marklavsbyte som står på tillväxt och endast används i ringa utsträckning. Området är dessutom mycket hårt turistexploaterat.

Sammanfattning

De fyra ovan behandlade fjällsamebyarna i Härjedalen skiljer sig avsevärt ifråga om betesförhållanden från fjällsamebyarna norrut i landet. Den största skillnaden gäller vinterbeteslanden, som ligger nära intill byarnas övriga marker. Lavtillgången är som regel mycket god och återväxten sker snabbare än längre norrut. Vinterbetet är här uppenbarligen inte samma begränsade faktor som i Lappland.

Två av byarna: Tännäs och Tåssåsen visar likheter såtillvida att sommarbetena på kalvfjället är begränsade. Bete sker därför vissa perioder även i närbelägen fjällskog.

Byarna Mittådalen och Handölsdalen har båda tillgång till stora arealer sommarbetesland på fjället. Möjligheterna att fullt utnyttja dessa begränsas dock av att de ligger inom den mest turisttåta delen av de svenska fjällen. För samtliga av samebyarna gäller att renskötseln inom områden belägna inom renbetesfjällen störs av en mycket omfattande turism.

Umeå den 19 oktober 1993

Olof Rune

SVEGS TINGSRÄTT

SVEGS TINGSRÄTT
1994-04-08

Ink 94-03-29
Akt T 88/90
Akobil 835

BESLUT

Anstånd beviljas till den 29 april
1994 med att avge yttrande

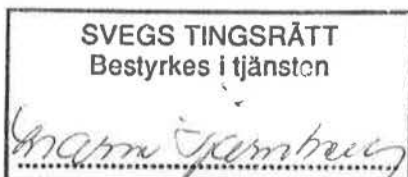
Enligt uppdrag

PER HANSSON

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

1994-04-

SVEGS TINGSRÄTT
FÖR KÄNNEDOM

Mål T 88/90 och 70/91

40406
Svegs tingsrätt
x. Hansson
av Andersson
[Signature]

Kärandenas yttrande från 1994-02-28 torde ej föranleda något omfattande genmäle från svarandenas sida. Emellertid har kärandena tillfört målet delvis nytt processmaterial. Svarandena behöver därför hålla överläggningar med berörda egna sakkunniga. Vi beräknar kunna avge yttrande under senare delen av nästa månad. På anförda skäl hemställer vi om anstånd med avlatande av yttrande till 1994-04-29.

Redan nu kan emellertid följande kommentar lämnas beträffande delar av kärandenas muntliga bevisning.

Rent allmänt är angivna bevisteman beträffande åberopade vittnen under p 3 - 8 för generellt hållna. Svarandena hemställer om besked rörande de sakförhållanden som vittnena skall höras om till klarläggande av i vilka avseenden som bevisning skall föras gentemot Iwan Lundbergs uttalanden. Härutöver påkallas förtydliganden i följande avseenden.

För angivna förhör med vittnen under punkterna 3 - 8 bör preciseras omfattningen av de revir, som vittnena tjänstgjort inom och vilka delar av dessa de avser att uttala sig om. Beträffande uppgiften att Iggesunds Bruk AB arrenderat ut marker bör eventuell skriftlig dokumentation härom inges.

Umeå 1994-03-27

[Signature]
Lars Sandoz

Svegs tingsrätt
Box 205

842 00 SVEG

Mål T 88/90 och 70/91

Kärandenas yttrande från 1994-02-28 föranleder - utöver redan avlåten kommentar beträffande kärandens bevisteman - följande genmäle.

Docent Inger Zachrissons arbete "Härjedalens äldre historia"

Inger Zachrisson, som tagit del av professor Evert Baudous utlåtande, finner ingen orsak att besvara detta då inget nytt i sak framkommit.

För egen del kompletterar Inger Zachrisson sitt vetenskapliga arbete angående Härjedalens äldre historia med två nya artiklar. Den första artikeln, Mötet mellan skandinaver och samer - Tolvte tvaerfaglige vikingesymposium, Aarhus Universitet 1993, inges härmed, bilaga 1.

Den andra artikeln, Herdalir i Finnland - finnländiga i Herdala - Odlingslandskap och fångstmark, Riksantikvarieämbetet 1994, utkommer från trycket denna dag och kommer att inges snarast och bilageras som nr 2.

1751 års kodicill

Mot bakgrund av att Fastighetsägarna åberopat Bergslands uttalande i skattefjällsmålet har Samebyarna uppdragit åt professor emeritus Knut Bergsland att kommentera detta, varvid allt processmaterial i denna del har översänts till honom. Härvid har Bergsland givetvis i och för sig bekräftat sitt kortfattade utlåtande i skattefjällsmålet men han vill nu i anledning av den utredning som blev framlagd 1984 av det norske "Samerettsutvalget", som leddes

av nuvarande ordföranden i Høyesterett Carsten Smith, först och främst hänföra sig denna. Utredningen är publicerad i Norges Offentliga Utredningar 1984:18.

Bergsland konstaterar att 1751 års kodicill utretts mycket ingående och med hänsynstagande till HD:s dom i skattefjällsmålet. Enligt samerettsutvalget fastslås först att kodicillens syfte var att ge regler rörande samernas sedvaneflyttningar (norsk traktakttext "saedvanlige Over-Flytninger" och svensk traktakttext "wanlige öfwerflyttningar") över gränsen mellan Norge och Sverige. Justeringen av riksgränsen berörde överflyttningar från Börgefjällsområdet och norröver "...mens justeringen av riksgrensen lenger syd ikke medførte slik "Overflyttning" enligt bilagda utlåtande av Bergsland, bilaga 3.

Kodicillen har tillämpats av norska domstolar för områden långt söder om Börgefjäll; så exempelvis för samer som uppehöll sig "i Fjeldstraekningene fra Hyllingen til Soer-Voldalen" (omedelbart väst om gränsen till Härjedalen enligt ett förvaltningsavgörande från 1794.

Samebyarna hävdar alltfört att kodicillen vare sig vid dess tillkomst eller senare skulle vara inskränkt i sin tillämplighet för samer i Härjedalen.

Avvittringen, kartor av S Rudberg mm

Fastighetsägarna framför med hänvisning till åberopat brev från S Rudberg (aktbil 821) att dennes utlåtande "stödjer i stället fastighetsägarnas talan att det i Härjedalen förekom en tidig bebyggelse och att betingelserna där var sådana att mycket stora områden hävdades."

Rudberg anför i sitt utlåtande att sambyarnas "jämförelse mellan Storsjöbygden och Härjedalen är missvisande." då "Den väl uppodlade Storsjöbygden, som är unik för hela inre Norrland, ligger 150-300 m lägre över havet och har därför ett gynnsammare klimat." Detta påpekande av Rudberg styrker det samebyarna framfört om var och i vilken omfattning en tidig "jordbrukskolonisation" rimligen kan ha uppkommit med hänsyn till naturgivna förhållanden.

Av bifogade promemoria, bilaga 4, av Anders Lööv i anslutning till aktbilaga 822 framgår av kändenas påstående att "betingelserna där var sådana att mycket stora områden hävdades" skall ses i belysning av folkmängd och resursutnyttjandet. Samebyarna får fästa uppmärksamhet på den glidning mellan århundradena som görs i kändenas skrift.

En till antalet förhållandevis ringa befolkning var inte spridd över hela landskapet och vid sidan av "nordiskt

resursutnyttjande" fanns rimligen också plats för en samisk fångstkultur innefattande renskötsel. Att olika kulturer lever sida vid sida och av delvis olika resurser inom samma område är ett belagt förhållande i övriga delar av Lappmarken och även i ett globalt perspektiv. Det skall anmärkas att grunden för kolonisationen var den av landshövdingen Graans lanserade sk parallellteorin innebärande att nybyggarnas och samernas näringsfång var så olika att de "kunna lefva sida vid sida, eller parallellt".

Det fastighetsägarna i övrigt framför beträffande avvitrningen tillför inget direkt nytt i målet. Samebyarna hävdar att det som prövades i samband med avvitrningen var äganderättsanspråk dvs att med uteslutande av annan tillskiftas markområdet ifråga. Sådana anspråk framställdes från samernas sida beträffande det som idag benämns året-runtmarkerna och även beträffande då benämnda "fasta vinterstamhall". Några anspråk av dylikt slag framställdes dock inte beträffande vinterbetesmarkerna, vilka även fortsättningsvis skulle kunna utnyttjas parallellt med annan markanvändning.

I lagstiftning och administration frånfölls - på sätt vi tidigare visat - linjen att med uteslutande av annans ägande avsätta särskilda vinterstamhall. Även beträffande dessa gällde och gäller att funktionen kan och skall tillgodoses inom ramen av annans ägande av marken.

Det kan inte uteslutas att missuppfattning om avvitrningens rättsverkningar och förhållandena i övrigt förelåg hos många markägare vid tidpunkten för avvitrningen och årtionden därefter, vilket lett till dagens uppfattning. Orsakerna härtill torde inte gå att belägga med hänvisning till dokument och motsvarande. Det enda som kan konstateras är att ett antal fastighetsägare då som nu skulle ha uppfattningen att dem tillskiftad mark vid avvitrningen skulle utestänga bl a renbetning. Någon rättsvillfarelse i egentlig mening kan det dock inte vara fråga om med hänsyn till de klara uttalanden som gjorts inte bara beträffande förutsättningarna för avvitrningen utan också senare i lagstiftningssammanhang allt i från förarbetena till 1886 års renbeteslag.

Fastighetsägarnas i inlagen uttalade uppfattning att samerna inte skulle ha haft några anspråk annat än beträffande nuvarande Skattefjäll är således ett både riktigt och felaktigt påstående. Påståendet "att varje anspråk på mark därutöver (dvs Skattefjällen) möttes med protester från byamännen och Ljusnedals bruk." leder dock tankarna i fel riktning eftersom det i så fall skulle ha varit fråga om protester mot inte framställda anspråk av karaktären äganderätt. Här bortsett från det som tidigare och ovan redovisas beträffande fasta vinterstamhall.

Samebyarna bestrider fastighetsägarnas påstående att angivna dokument har den rättsliga innebörden, att dessa skulle utvisa att rätt till vinterbetning inte skulle föreligga utanför gränserna för dagens Skattefjäll.

Lappfogdarnas årssammanträdesprotokoll och årsberättelser

Fastighetsägarnas ståndpunkt beträffande fullständigheten mm av lappfogdarnas årsberättelser stämmer inte med uttalanden gjorda av personer, vilka måste anses ha god insikt i verksamheten.

Samebyarna har tidigare med hänvisning till Iwan Lundbergs utsaga kommenterat detta och får härtill hänvisa till Elof Huss' förord till sin utredning. Huss anför bl a följande:

Under arbetet med utredningen har det visat sig att de anteckningar om lapparnas vinterflyttningar med renar, som sedan början av 1920-talet tämligen regelbundet skett i protokollen vid sammanträden med lappbyarna inför lappfogden i Jämtlands län, även om de icke alltid äro i önskvärd mån fullständiga dock utgör ett mycket värdefullt material vid bedömningen av lapparnas sedvanerätt.

Av Huss' uttalande följer att anteckningarna började föras först i början av 1920-talet", anteckningar har skett "tämligen regelbundet" samt att anteckningarna är "icke alltid ...i önskvärd mån fullständiga". Dessa reservationer från Huss' sida utvecklas ytterligare på sid 43 i utredningen.

Detta uttalande jävar fastighetsägarnas påstående om anteckningarnas fullständighet och indirekt då även "att lappfogdarna måste ha insett betydelsen av uppgifterna i årsberättelserna." Skulle bedömningen vara riktig skulle det vara detsamma som att påstå att lappfogdarna medvetet skulle ha fört anteckningarna med syfte att skada renskötseln. Förklaringen till ofullständigheten är snarare att söka i mänsklig ofullkomlighet och brist på instruktioner att anteckningar skulle föras. Det senare ett förhållande Huss föreslog skulle rättas till.

Även med beaktande av dessa brister uttalar sig Huss positivt om värdet av anteckningarna. Det skall därför påpekas att den separata karta kärandena har framställt inte fullständigt återger tidpunkter och platser för vinterbetning på sätt dessa är noterade av lappfogdarna. Kartan kan därför inte vitsordas som ett uttryck för en fullständig redovisning ens med de brister lappfogdarnas anteckningar - på ovan redovisat sätt - redovisar.

Samebyarna får samtidigt anmäla en misskrivning i Iwan

Lundbergs i målet redovisade förteckning över lappfogdeuppgifter, där det å sid 4 anges vissa platser och tider under rubriken Tännäs. Rätt sameby är Tranris.

Fastighetsägarna hänvisar till lappfogde Gardhams den 27 oktober 1948 dagtecknade skrift Ang. utforskande av sedvanerätt. (Bilaga 8 till kärandenas inlägga).

Det skall först anmärkas att skriften tillställdes 1948 års Jämtländska renbetesutredning, vilket framgår av lappfogdens i Jämtlands läns arkiv BI:18, nr 950.

Vid tidpunkten för denna utredning hade förekommit ett antal propåer beträffande sedvanerätten och Gardhams skrift skall ses i belysning härav. Det rätta förhållandet är därför att det inte kan tillskrivas Gardham någon osäkerhet beträffande sedvanerätten. Hans uttalande "så må det bli process" måste i stället tolkas så att han kände en övertygelse om att det i en sådan process skulle klarläggas att sedvanerätt föreligger.

Förhör med filosofie hedersdoktorn Lars Thomasson

Om kärandenas uppfattning är den att Thomasson ej skall äga rätt att utveckla och förtydliga vad han anfört i sitt sakkunnigutlåtande innefattande jämväl att ge svar på förhørs- och motförhørsfrågor som ställs inom ramen för angivet bevistema så bestrider svarandena att denna uppfattning är förenlig med rättegångsbalkens bestämmelser. Till belysning av den sakkunskap varmed Lars Thomasson, som numera utnämnts till filosofie hedersdoktor vid Umeå Universitet, kan uttala sig biläggas en förteckning över olika skriftliga arbeten som han bidragit med i sameforsknigen. Bilaga 5.

Till förtydligande må framhållas att Samebyarna ej åberopar någon i förteckningen angiven publikation men det är givetvis ett allmängiltigt förhållande oberoende av vem som är sakkunnig att denne har haft en verksamhet i någon form som kan tjäna som referensram för uttalanden i målet.

Utlåtande av f d avdelningsdirektören Iwan Lundberg

Kärandena har ingivit memorialanteckningar från ett samtal med Lundberg. Svarandena ställer sig frågande till varför dessa anteckningar ingivits i målet enär de vare sig är - eller ens kan vara fråga om - skriftlig bevisning. Det kan för övrigt ej vitsordas att anteckningarna återspeglar hela samtalet.

Samebyarna delar ej Fastighetsägarnas uttolkning av Huss utredning. Kärandena hävdar att Huss ej tar ställning till

var sedvanerätt kan föreligga. Samebyarna hävdar bestämt att Huss i sin utredning just tar ställning till var sådan rätt föreligger. Huss uppdrag bestod jämväl i att "...åstadkomma en kvalificerad och mera fullständig utredning angående dessa lappars sedvanerätt..." (citerat från Huss överlämnande av utredningen). I kändenas bilaga 9, som upptar utdrag ur Huss utredning anger Huss på sid 335 förklaringar till den av utredningen utarbetade kartan. Här anför Huss: "Markområden, som för närvarande äro att hänföra till lappars i Jämtlands och Kopparbergs län sedvanetrakter, kunna till allra största delen anses ligga inom område 3. Frågan, huruvida lappar vid viss tidpunkt ha sedvanerätt till viss trakt inom eller utom detta område, är dock beroende av förhållanden, för vilka redogörelse lämnats här ovan under "sedvanerättsinstitutet" (sid 327 ff)." Huss var väl förtrogen med de kriterier som skulle föreligga ifråga om sedvanerätt. Självfallet var Huss medveten om att sedvanerätt vid tvist skulle avgöras av domstol men så långt som han kunde komma i sin utredning bedömde han att sedvanetrakterna till allra största delen låg inom område 3 på kartan. Detta förhållande stöds av vad Iwan Lundberg erfarit från sitt samarbete med Huss och härom har Lundberg uttalat sig i sitt utlåtande från den 28 september 1993 (bilaga 8 till vårt yttrande från den 1 oktober 1993).

Ernst Manker, De svenska fjälllapparna (1947)

Värdet av vad Manker dokumenterat skall ses i belysning av vad Huss anförut härom: "Redogörelsen för flyttningslederna avser förhållandena omkring 1945. Den grundar sig på uppgifter, som Manker i detta avseende erhållit av lappväsendets tjänstemän samt av ordningsmännen i de skilda lappbyarna. Beskrivningen gäller i första hand leder, som vid denna tid voro vanliga; sällan använda färdleder eller smärre variationer i ledernas sträckning ha av helt naturliga skäl icke redovisats." (sid 36).

KOMPLETTERING AV SAMEBYARNAS BEVISUPPGIFT

Skriftlig bevisning

Kompletterande sakkunnigutlåtande av docenten Inger Zachrisson i form av ovannämnda artiklar (bilaga 1 och 2) med samma bevistema som tidigare angivits.

Kompletterande utlåtande från 1:e amanuensen Anders Lööv, vari han bemöter Kjell Haarstads genmäle (tr:s aktbil 833).
Bilaga 6.

Fortsatt förberedelse av målet

Så här långt har partsombuden självständigt verkat för

att klarlägga ståndpunkterna i målet. Från partsombudens sida har dock under hand uttalats önskemål att tingsrätten upprättar en förteckning över de frågor som bör tas upp under den fortsatta handläggningen. Med hänsyn till målets omfattning bör en sådan förteckning tillställas partsombuden i god tid före den muntliga förberedelsen för att denna skall vara meningsfull.

För tids vinnande tillställer vi motpartsombuden ett ex av detta yttrande jämte bilagor.

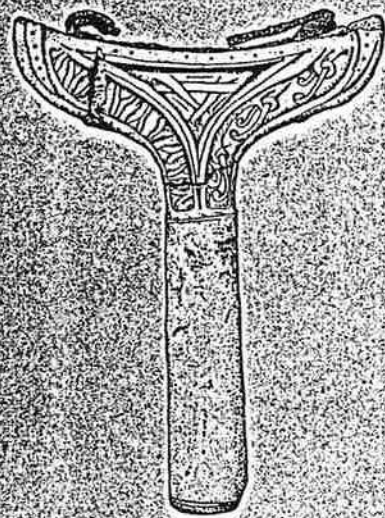
Umeå 1994-04-28

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

Tolvte tværfaglige
VIKINGESYMPOSIUM

Aarhus Universitet 1993

Forlaget Hikuin og Afdeling for Middelalder-arkæologi

Mötet mellan skandinaver och samer

Inger Zachrisson

Mötet mellan skandinaver (nordbor/germaner) och samer under vikingatid – vad vet vi om det? Är det möjligt att urskilja det i fynd och fornlämningar? Ett möte mellan människor med olika etnicitet, folktillhörighet, hur det skall uppfattas och om det går att påvisa i ett arkeologiskt material är något som idag diskuteras alltmer bland arkeologer.

Först några exempel på föremål som har tagits över av medlemmar av en etnisk grupp till en annan.

Bronsbeslagna bälten var vid vikingatidens början männens statussymbol framför andra alltifrån Ungern till Östersjöområdet. De finns i Ukraina på 800-talet (fig 1), i Birka på 900-talet (fig 2), bland samer i Härjedalen på 1100-talet (fig 3). Så möter vi dem igen i traditionell samisk kultur på 1800-talet – och nu bärs de också av kvinnorna (fig 4).

Skidor var på Skandinaviska halvön under stenålder och framåt karakteristiska för fångstkulturen i norr. En skida från Arvidsjaur i svenska Lappland, med typiskt samisk ornamentik, är daterad till ca 700-talet e Kr (fig 5).

Samtidigt ger Paulus Diaconus i sin *Historia över det langobardiska folket*, från ca år 780, den första kända beskrivningen av skidor och skidåkning. Så här säger han om Scritobini, 'skridfinnarna', dvs samerna: "Deras namn kan härledas av det barbariska språkets ord för hoppa. Ty i det de hoppar fram hinner de ikapp de vilda djuren med hjälp av ett krökt trästycke, som de skickligt format till att likna en båge."

I den norska krönikan *Historia Norvegiae*, från ca år 1190, i det kända kapitlet om samerna, står det att de "fäster avjämnade bräder under fötterna (vilket redskap de kallar andor), och förflyttar sig snabbare än fågeln".

De första bilderna av skidåkare finns antagligen hos Olaus Magnus, Sveriges siste katolske ärkebiskop (fig 6). Han skriver upprepade gånger om skidor och skidåkning i sin stora *Historia om de nordiska folken* (1555). Han säger i bok 1, kap. 4, 'Om skridfinnarnas land', "att invånarna för snabbloppning begagna sig af ett slags långa och flata träspjälor (skidor), hvilka framtill äro svängda uppåt i en båge. ... med dessa skidor iakttages, att den ena skidan är en fot längre än den andra, och den kortare skidan bör hålla samma längd som skidlöparen. ... Därtill laga de, att skidans undersida är beklädd med en mjuk fäll af renkalv."

Att Olaus Magnus inte nämner skidlöpning hos andra än lapparna är "anmärkningsvärt", betonar John Granlund i sin kommentar.

Gustav Vasa åkte inte skidor från Mora till Sälen. Det gjorde man nämligen vid denna tid inte i Uppland, som var hans hembygd. Han gick på skarbågar (dvs

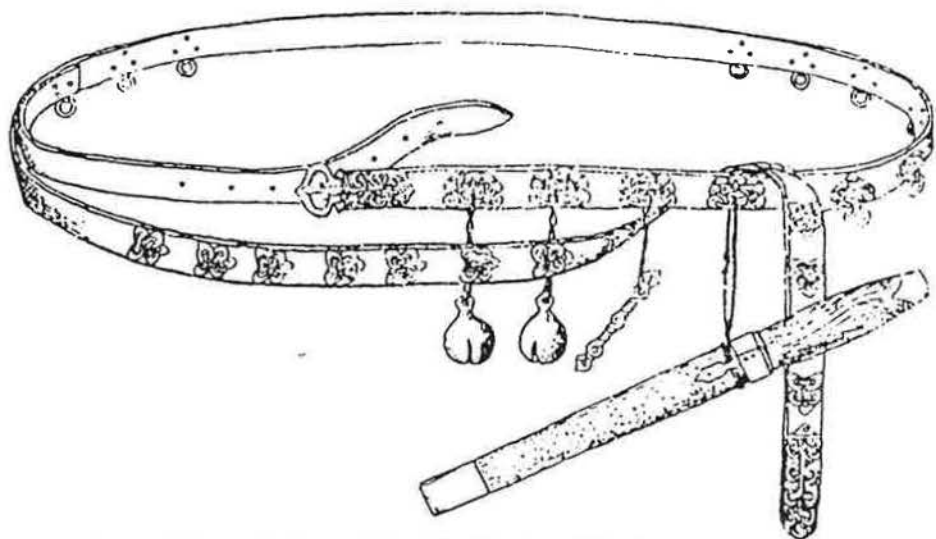

Fig 1. Rekonstruktion av beslaget bälte från Ukraina. Efter Jansson 1986.

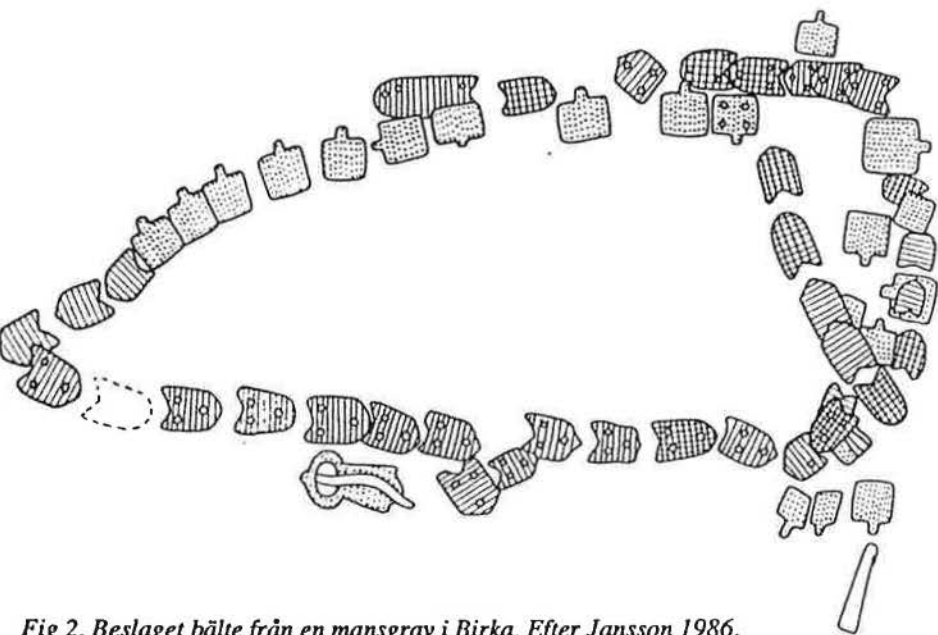

Fig 2. Beslaget bälte från en mansgrav i Birka. Efter Jansson 1986.

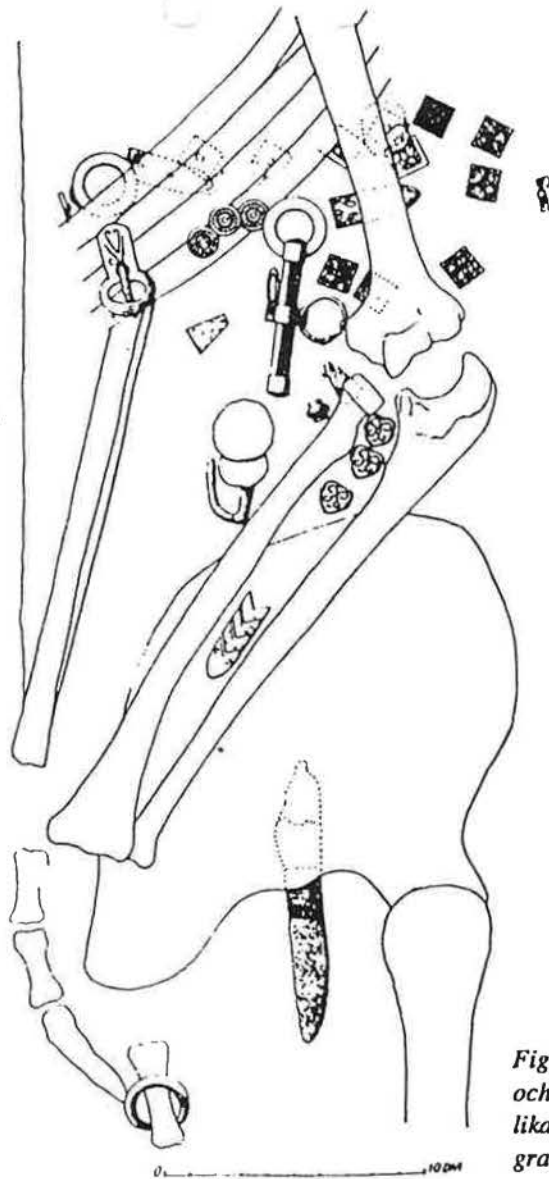

Fig 3. Bälte med bronsbeslag och fyra nedhängande remmar, likaså beslagna, från Vivallen grav 9. Efter Hallström 1944.

Fig 4. Samiskt silverbälte. Efter von Düben 1977.

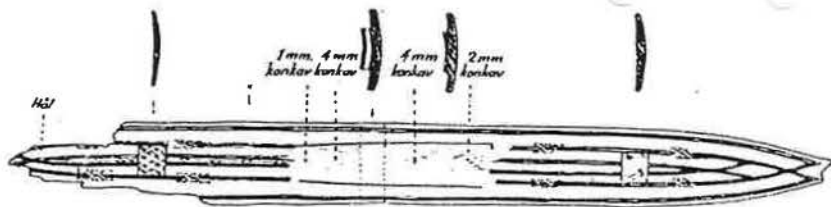

Fig 5. Skida från Arvidsjaur, Lappland, ca 700-talet e Kr, med typiskt samisk ornamentik. Efter Serning 1960.

Fig 6. Tre skidåkande bågskjutande samer, varav en kvinna; två kåtor. Ur Olaus Magnus.

Fig 7. Karta över den aktuella delen av mellersta Skandinavien. Vivalden och Långön markerade.

De skrivna källorna

Mötet mellan skandinaver (dvs nordbor, 'germaner') och samer – hur kan det ha tett sig under vikingatid och tidig medeltid?

Hur det gestaltat sig i Norge beskrivs i de norröna (norska och isländska) skrivna källorna. Else Mundal drar (1993) på grundval av dem följande slutsatser:

Samerna ses i alla källor utifrån. De levde inte bara i norra, utan också södra Norge, i Trøndelag och i Östnorges inland – ända ner mot Oslo – och normän var i nära kontakt med dem. De östnorska 'kristenretterna' (lagarna) förbjuder de kristna att resa till och ha kontakt med *finn*, dvs samer, att fara till samiskt område för att låta sig spås, att tro på samernas förmåga att ge medicinsk hjälp. Dessa förbud i lagarna visar att det måste ha varit vanligt att så skedde.

Norska handelsmän uppsökte samer – men samer uppsökte också handelsmännen. Gränsen mellan samer och normän var inte skarp, varken i södra eller norra Norge.

Men normännens inställning till samerna var ambivalent. Som minoritet var samer särskilt utsatta för orättvisor – men de som var skyldiga till den dåliga behandlingen straffas. Den officiella norska hållningen tycks ha varit att behandla samerna väl.

Samerna uppfattas som bosatta inom Norge – men därmed inte automatiskt med fulla rättigheter och social status. I kristenrätterna ses dock samerna i själva verket som utanför riket, p g a att de är hedningar.

Samer tycks kunna ha haft en relativt hög social ställning. Att de hade en dubbelroll inom Norge visas av att deras ledare kallas 'kung'. Isländska annaler från 1313

berättar t o m att detta är kom samernas kung Martein till kung Håkon. Giftermål mellan samer och norrman på den högsta nivån i samhället omtalas, liksom att högvälborna leder sin ätt tillbaka till samer, som något att vara stolt över. Namnen *Finnr* och *Finni*, samt sammansättningar med dessa, namn som i källorna ofta direkt sätts i samband med människor av samisk härkomst, var mycket populära i det gamla norröna samhället, också i de högsta skikten.

Samer tycks ha varit förtrogna med de gamla norröna gudarna – och attityden gentemot samernas inhemska religion beskrivs som så positiv som var möjligt mot en hednisk religion. Kontakterna mellan samer och deras norska grannar belyses också i det samiska språket.

Allt detta visar tydligt att de två folkgrupperna levde i *ett slags symbiotiskt förhållande* under vikingatid-tidig medeltid i Norge (Mundal 1993).

‘Arkivet jorden’ – fynden och fornlämningarna

Hur var då förhållandena i Sverige? Motsvarande skrivna källor finns inte här.

Vi får istället gå till ‘arkivet jorden’, och se vad det arkeologiska materialet, fynden och fornlämningarna, kan berätta. De ger en bild av var och när, och i hur hög grad kontakter med det skandinaviska samhället etablerades. Det berättar också om *hur* kontakterna varit: vid goda relationer bör inte samerna ha haft det behov att markera sin egen tillhörighet i dräkt osv som senare, under nyare tid blev fallet. Vid en stress-situation förstärks de etniska signalerna.

Kulturlån går vanligen från en *högstatuskultur till en lågstatuskultur*. Man kan alltså vänta sig att olika drag i den materiella kulturen gått över från skandinaver till samer. Men det gäller naturligtvis också att se efter ifall några företeelser gått den motsatta vägen, från samisk till skandinavisk miljö – och vad det i så fall kan bero på (fig 8).

Det innebär att det inte i första hand bör vara de skandinaviska fornlämningarna som har nyckeln till vad vi söker, utan de samiska. Ett område som bjuder på goda exempel är Mellansveriges inland, landskapen Härjedalen, Jämtland och Ångermanland. Två gravfält, på Vivalen i Härjedalen och Långön i Ångermanland, är särskilt belysande. Långöns tolv låga gravhögar dateras till ca 900-1100. De ligger längs ryggen av en långsmal ö i Tåsjön, i skogsmarker som inte lämpar sig för odling; 1700-1800-talets agrara kolonisation nådde inte heller hit (Ambrosiani et al 1984). Vivalens 20 kända flatmarksgravar är från tiden ca 1000-1200. De ligger i rader vid en liten bäck i skogslandet strax under fjället (Hallström 1944, Zachrisson 1987, 1988a).

En jämförelse med dels typiskt skandinaviska gravfält och tidiga kyrkogårdar, dels samiska gravar och metalldepåer visar att gravfälten på Vivalen och Långön bör tolkas som samiska. Men samerna där har mottagit en rad kulturlån från skandinaviskt håll, samtidigt som de behållit sin etniska tillhörighet.

Gravformer och gravskick

Redan långt före vikingatid, i en rad gravfält från tiden kring Kristi födelse, ser vi hur drag i gravskicket går över från bygd till fängstland. Gravfälten tillhörde den lokala befolkningen i fängstlandet vid Dalälvens, Ljusnans och Ljungans övre lopp, dvs i vad som nu är landskapen Dalarna, Gästrikland och Härjedalen (fig 7; Ambrosiani et al 1984, Zachrisson 1992). Dess medlemmar måste ha haft goda kontakter med människor söderöver, i nuvarande södra Norge eller Sverige, för att gå så långt som att ta upp drag i dessas gravskick. Man har i norr tagit upp seden att bränna sina döda och begrava dem under stensättningar – men man har gett gravarna en egen prägel genom att på dem lägga horn och kranietak av älg och ren. Åtminstone in på 500-talet har det bruket levat kvar på samiska gravar i Härjedalen och Lappland.

Det är en sedvänja som vi inte alls känner från skandinaviskt håll, men däremot från hela det uralstalande området, från det samiska i väst, till nenerna (tillhöriga de nordliga samojederna) i norra Sibirien och vidare och öster ut. Man offrade horn och kranier av ren, älg, hjort, eller vilket som nu var det stora djuret i området, på särskilda platser. Det var en del av den gamla, traditionella religionen på cirkumpolärt område (Ovsyannikov & Terebikhin ms; jfr Nordenskiöld 1880). En tjuktjisk shaman talar om hornen som nattetid reser sig och vandrar kring gravarna (Bogoraz 1975; jfr Anisimov 1963).

Under mellersta järnåldern, tiden kring 500-talet, dras den lokala befolkningen, samerna, i ytterligare några älvssystem i skogslandet in i ett närmare utbyte med skandinaver. Nu kan vi också ana vilka skandinaver som då var motpart: samtidigt med att seden med att begrava sina döda i brandgravar under stensättningar sprider sig norrut bland samerna ungefär t o m Indalsälvens övre lopp (dvs i Jämtland), så lägger skandinaverna vid kusten av Bottenhavet (Östersjön), i Hälsinglands och Medelpads bygder, rika skatter i marken. Det har tolkats som att de blivit förmögna på handel med inlandet.

I och med vikingatiden är det dags för ytterligare en framryckning mot norr: nu är det samerna i de inre delarna av Ångermanälvens vattensystem som börjar anlägga gravhögar, av liknande slag som skandinavernas i Ångermanlands bygder. Den agrara bygden vid Ångermanälvens nedre lopp upplever samtidigt en högkonjunktur, i det arkeologiska materialet synlig i de många silverskatter som nu läggs ner i jorden. Detta överskott skulle bli kunna förklaras av att inlandets resurser nu började utnyttjas mer intensivt, att samernas produkter blir väsentliga för bygdens ekonomi.

På det här sättet kan man se hur samer i den ena älvdalen efter den andra dras in i närmare kontakter med skandinaver, från söder mot norr (Zachrisson 1988b).

Men det finns skillnader inom det samiska samhället.

Inom det övre skiktet tar man in nyheter i gravskicket snabbt, och ändrar också drag i dessa allt efter förändringar i den skandinaviska bygden. Det är helt i linje med

SKANDINAVISK ETNICITET

SAMISK ETNICITET

Dräkt, prydnader	
textilier: ylle, linne	
man: bälte m orient. beslag	?
kvinna: pärlhalsband, mynthane, sprundspanne, nålhus	
Gravformer	
stensättning: brandgrav	näversvepning
hög: brandgrav < skelettgrav	?
flatmarksgrav: skelettgrav	
Religion	
Nordisk förkristen religion < kristendom	samisk inhemsk religion
Samhällsskick	
skiktat samhälle	egalitärt samhälle
Ekonomi/närings	
åkerbruk	renar (som drag-, last och lockdjur; som mjölkdjur?)
boskapsskötsel	
	jakt, fiske, fångst: redskap: samiska bågen, särsk. pilar metoder: t ex fångstgropar för älg, ren produkter: skinn, horn, ben mm
Vintertransport	
snöskor, trygor, släde	skidor, skidåkning; aekja
Boende	
intensivt bruk av område bofasthet	extensivt bruk av område nomadism
'rektangulärt långhus'	kåta

Fig 8. Försök till schema över olika företeelser som under järnålder—medeltid utmärkte skandinavisk respektive samisk kultur.

hur man kan se möten mellan två etniska grupper. Vid tider med goda relationer mellan dem kan såväl artefakter som seder och bruk övertas, främst från den dominerande gruppen. Etnografiska paralleller visar att t o m gravseder på så sätt kan "lånas in" (Odner 1983).

På Långön har man infört det typiskt skandinaviska gravskicket kring 900-talet att i graven lägga ner såväl personliga tillhörigheter som husdjur, i det här fallet sin hund. Vid 1000-talet övergår man från att bränna sina döda till att begrava dem obrända.

Skelettgravar under flat mark förekommer i allmänhet först under sen vikingatid och då förmodligen under kristet inflytande. På Vivallen är det denna sed att bisätta sina döda obrända i gravar under flat mark som råder. Och på samma sätt som i bygden sker en förändring från att i en äldre grav lägga ner en rad verktyg till att i en yngre enbart ta med det som tillhörde dräkten.

Samtidigt levde det ålderdomliga gravskicket med brandgravar under stensättning kvar i andra samiska miljöer. Ett exempel på det finns från Vikarsjöarna i mellersta Härjedalen. På en boplatz bebodd från stenåldern och framåt – bl a under äldre järnålder – har man undersökt en sådan grav från 1200-talet, en märkligt sen datering för en hednisk grav. En kam av skandinavisk modell talar dock om att också den människa som bisatts här varit indragen i relationen med grannarna.

Vissa grupper av samer har alltså anlagt gravfält som Långön och Vivallen med ett 'modern', skandinaviskt gravskick och dyrbara, i det skandinaviska samhället prestigeladdade, importerade föremål – *samtidigt* som andra samer tycks ha fortsatt att nyttja det vi brukar kalla boplatser av stenålderskaraktär längs vattendragen, och konservativt hållit kvar bruket att begrava sina döda i brandgravar under stensättningar.

Det talar för ett *stratifierat samiskt samhälle* från åtminstone vikingatid. Förhållandena längre norrut i Skandinavien tycks indikera detsamma (Storli 1991). Det samiska samhället var inte längre det 'enkla fångstsamhälle' man länge trott.

Att begrava sina döda med gravgåvor och vid boplatzen är ett icke-kristet gravskick. Att det skett så sent som under 1100-talets slut och 1200-talet visar att det inte rör sig om skandinavisk kultur. Inom den, i bygderna i Jämtland t ex, upphör det bruket under 1000-talet. På Gotland finns visserligen gravar med full dräktutrustning så sent som från 1100-talets slut – men där ligger de på kyrkogårdar.

Men inhemska samiska drag lever kvar, ibland kombinerade med de utifrån 'inlånade' skicken. Så är fallet med bruket att begrava de döda i näversvepningar, som på Vivallen, ett typiskt samiskt förkristet gravskick. Näver har påträffats i gravar på olika håll i Sverige, men bruket att linda in de döda i ett "mumielliknande paket", ofta med särskilda sydda fodral av näver för huvud, händer och fötter, är alls inte känt

utanför den samiska kulturen här. Det kan ursprungligen ha varit en rent praktisk åtgärd, för att lättare kunna transportera de döda från en boplatz till en annan. Detta bruk är känt från samiska gravar från järnålder och framåt i Finnmark i Nordnorge, liksom från medeltid i svenska Lappland. Det har sedan utmärkt samiska förkristna gravar från nyare tid över hela det samiska området.

Vad som i övrigt vid denna tid utmärkte det inhemska samiska gravskicket, är inte känt.

Vissa drag i såväl nordisk förkristen religion, som i den katolska under medeltiden, har i förändrat skick tagits in i samisk kultur. Huruvida drag i samisk religion gått över den motsatta vägen, är omdiskuterat. De schamanistiska dragen i nordisk förkristen religion behöver inte vara inlånade från den samiska, utan kan lika väl vara en del av den nordiska 'från början'.

Att samisk schamanism har utövats i södra Norge ännu under tidig medeltid indikeras av fyndet av en samisk schamantrumhammare från Øvre Rendal i Hedmark (beläget i höjd med norra Dalarna), C 14-daterad till ca 1160-1260 (Pareli 1992; se illustration på omslaget). Samtidigt beskriver *Historia Norvegiæ* detaljerat en samisk trumseans, liksom trumman som brukades, enligt utsago efter ett ögonvittne. Krönikans författare ger mycket mer information om Östnorge än om någon annan del av landet (Halvorsen 1987), varför det kan vara förhållanden där som beskrivs.

Dräkt, smycken och personlig utrustning

Samerna på Långön och Vivalen - hur var de klädda och prydda? Vad hade de för redskap? Kan gravfynden berätta något om mötet med skandinaverna?

Det som utmärker gravarna är en mycket karakteristisk kombination av vissa föremål av nordvästeuropeiska, östliga och inhemska typer, samma slags kombination som utmärker de samiska offerplastfynden i norr. Till de senare hör bronsbleckshängen, bl a yxformade, och jaktpilspetsar av samisk typ. Östliga ting visar sig utmärka samiska fornlämningar i Nordskandinavien.

Föremål tillhöriga dräkt och personlig utrustning borde vidare kunna berätta ifall kontakterna med skandinaver främst gick åt väster eller sydöst - om det var 'norrmän' eller 'svenskar' som samerna på Långön och Vivalen hade sina främsta relationer med, som kan ha utgjort något litet av ett ideal för dem.

Norska silvermynt från 1000-talet tycks utmärka samiska fornlämningar i norr. Sådana finns i stort antal i tre stora offerplatsfynd i norr, samt i en grav på vardera av 'våra' två gravfält (åtta mynt i grav 7 på Vivalen; några av mynten från Långöns grav 10). Medan de på Långön burits som hängen, tycks de på Vivalen legat i en börs, vilket ger ett mera 'modernt' intryck. Graven på Vivalen kan också vara senare än den på Långön.

Sådana mynt är däremot sällsynta i övriga delar av nuvarande Sverige. Det talar för särskilda kontakter mellan samerna i skogslandet och Norge, ytterst med kungamakten där. Det har föreslagits att de äldsta mynten hade en inbyggd symbolfunktion, eller nyttjades för gottgörelser till vissa personer i kungens tjänst, eller för bestämning av bötesbelopp (Christophersen 1989:135).

Ett silverspänne (Vivalen) med paralleller i danska skattfynd nedlagda kring 1040 och 1100 bör likaså ha kommit in västerifrån.

De metallbeslagna bältena och ringspännena pekar å andra sidan öster ut. Det kan innebära finsk-ugriskt område eller östbaltiskt (inräknat Gotland).

Pärhalsband och mynthanngen återfinns i östskandinaviska gravar från vikingatid-tidig medeltid.

Den sena tidshorisont som de två gravfälten representerar saknar dock i stort sett jämförelsematerial bland de förkristna gravarna från Skandinaviska halvön. Gravarna från övergångsskedet hedniskt-kristet på Gotland och i Dalarna ger bättre möjligheter. Vid Gotlands kyrkor begravde man ännu under hela 1100-talet sina döda med alla dräkttillbehör, och där finns bälten snarlika det från Vivalen grav 9 (Thunmark-Nylén 1982, 1991). Ett antal gravar från Leksands socken i Dalarna är daterade till ca 1050-1200. De äldre är förkristna, belägna vid boplatzen, de yngre på kyrkogården. De ger en bild av dräktskicket på fastlandet, med kvinnornas pärhalsband och mynthanngen (se Seming 1982).

Vad man däremot tydligt kan se på Vivalen och Långön är drag, karakteristiska för mötet mellan två etniska grupper, också under andra tider och i andra trakter av jorden.

Att element vanligen går över från majoritetskulturen till minoritetskulturen är redan nämnt.

Ett annat är att olika företeelser har gått från det övre skiktet i majoritetskulturen - den skandinaviska - till det övre skiktet i minoritetskulturen - den samiska. Också i detta fall pekar det på ett stratifierat samiskt samhälle.

Ett tredje är att de inlånade föremålen utsatts för påtagliga förändringar i samband med övertagandet.

De föremål man tar in kan *behandlas* på ett eget, och för skandinavisk kultur främmande sätt: så får t ex vissa av mynthanngena i en grav på Långön ett trekantigt upphängningshål - en följd av att det gjorts med en knivspets - något som i övrigt endast är känt från de samiska offerplatserna i norr. Skandinaverna gjorde istället ett runt hål i sitt mynthanng, eller försåg det med en liten hängögla (Kenneth Jonsson muntl. medd.). Detta kan se ut som en oväsentlig detalj, men kan också ha haft en vidare betydelse.

Man kan jämföra med när nordbor i början av vikingatiden plundrade kloster på Brittiska öarna och bröt loss bokbeslag, och gjorde kvinnosmycken av dem.

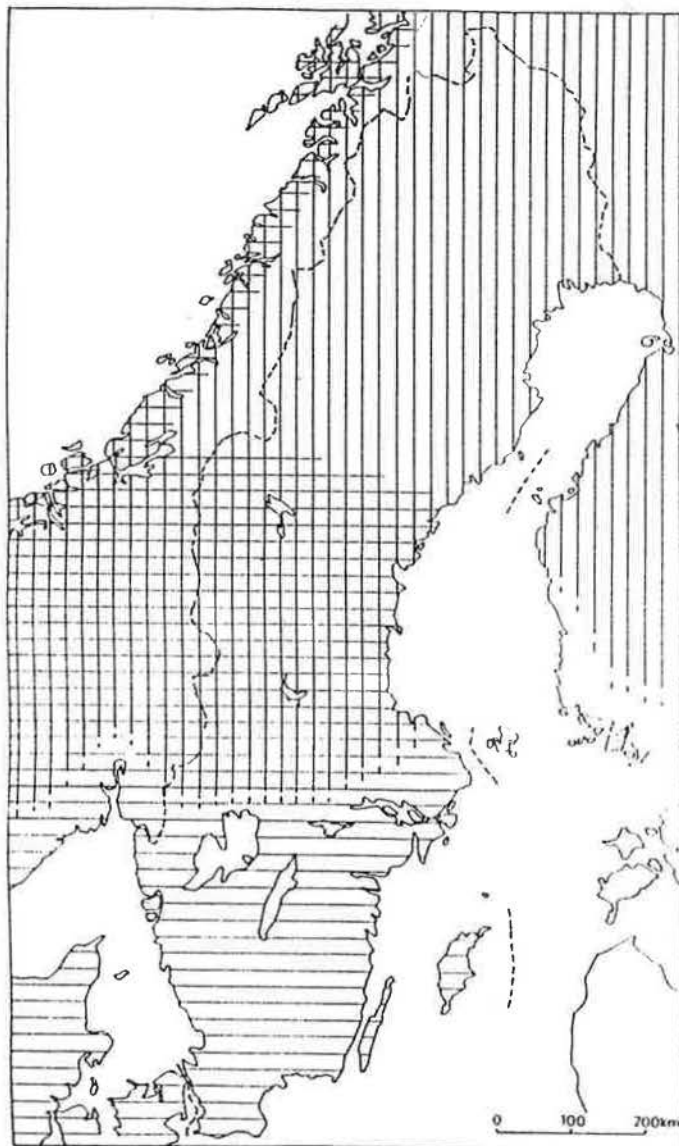

Fig 9. Skiss av den antagna ungefärliga fördelningen mellan skandinaviska (vågrätt streckade) respektive samiska (lodrätt streckade) områden på Skandinaviska halvön och i Finland under vikingatid.

Vissa föremål användes av samerna på ett annat sätt än som var tänkt av dem som tillverkat dem: ringspännen och fingerringar kunde användas som hängsmycken, spetsen på ett ringspänne lindas fast med ulltråd, så att det inte längre gick att öppna (Långön grav 6, Vivallen grav 5). Också till dessa fenomen finns paralleller i de samiska offerplatsfynden i norr.

En annan är att främmande föremål förses med egna tillägg, som att ett skandinaviskt nålhus pryds med tre samiska hängen (Vivallen grav 9).

Av särskilt intresse är att de främsta männen inom det samiska samhället inte enbart tar in och bär den skandinaviske mannens utan också den skandinaviska kvinnans statussymboler: Ett halsband med 17 sötvattenspärlor och en grön pärla bars av en pojke på 10-12 år (Vivallen grav 10), och 38 pärlor runt halsen på en ca 50-årig man (Vivallen grav 9), som också prytt sin dräkt med det lilla silverspännet och ett nålhus av skandinaviskt slag. Fingerringar påträffades på Vivallen enbart i två mansgravar (grav 9,10). Fem mynthängen låg i en mansgrav på Långön (grav 10).

Däremot går inga typiska mansattribut, som bronsbeslagna bälten (Vivallen grav 7,9, Långön grav 10) över till kvinnor.

Men en del av kvinnorna på Vivallen har smyckat sig på skandinaviskt vis, t ex med pärlhalsband. Ett halsband med 22 pärlor, varav flera av halvädelen, bars av en ca 12-14-årig flicka (Vivallen grav 3). Bruket att bära en stor pärla av bärsten i en pärluppsättning av andra material, känt från bl a Birka, är också belagt i en kvinnograv från Vivallen (grav 13). Minst fem pärlor jämte rester av upphängningstråden påträffades i en annan kvinnograv på Vivallen (grav 21).

Rester av dräktplagg av textilier fanns i gravarna på Långön (i grav) och Vivallen (i 5-7 gravar), främst mansgravar, som det förefaller. Ylle- och linnetyger har ofta bevarats p g a att spännennålar varit fästade i dem. Tyger och dräktdelar, inte minst av högre kvalitet, var vid denna tid värdefulla ägodelar, verkliga statussymboler.

Inte enbart tyg, utan också hela plagg tycks ha nått samerna, kanske via nordiska bygder. En man (Vivallen grav 9) hade kläder av ylletyg, och därtill en långärmad tunika av linne, med silverbroscherade bräckband runt handleden – av liknande slag som bars av de förmästa männen i Birka. Här har vi alltså ett välbevarat mansskelett, i näversvepning, med klart samiska drag i skelettet. Det är den rike man som bar ett helt pärlhalsband, brosch och nålhus.

Minst två slag av finare ylletyg, samt linne, tycks ha funnits i andra gravar, såväl i mans- som kvinnogravar (bestämningar av M. Nockert).

Om vissa av de gravlagda istället burit skinnkläder av liknande slag som är känt i samisk tradition går ej att avgöra.

Enstaka skandinaviska ovala spännen från 800- och 900-tal påträffats i fångstmarken i norr, i norra Jämtland, i Ångermanlands inland och i Lappland, såväl i

gravar som på boplatser och offerplatser. De uppträder inte i par som i skandinaviska bygder. Fyndomständigheterna visar att det knappast rör sig om fornlämningar tillhöriga den skandinaviska kulturen. De har också tolkats som att de vid nedläggandet tillhörde den lokala befolkningen (Sellinge 1982), dvs samerna (Zachrisson (1988b).

Hur en traditionell samisk dräkt såg ut under vikingatid-tidig medeltid vet vi däremot inte.

Andra drag

Tidiga nordiska ortnamn i områden med samiska fornlämningar, liksom tidiga inlån från nordiskt till samiskt språk visar på kontakter under järnåldern före vikingatid. Samer kan ha varit tvåspråkiga i århundraden.

Bland drag som inte tycks ha gått utanför samisk kultur kan nämnas bostadsskicket i form av kåtan (exempel finns på Vivallen, daterade till 800- respektive 1200-tal), den särskilda pilbågen (av asiatisk modell) och de tunga jaktspetsarna till den (Vivallen grav 7), en typ av benpil, med en hulling (Långön grav 7), en möjlig skinnskrapa (Långön grav 1).

Andra företeelser har gått över från samisk kultur till skandinavisk, från fångstland till bygd. Men de är inte lika påtagliga i det arkeologiska materialet. Några bör redan ha börjat tas över före vikingatid, som vissa medel och metoder för vintertransport (skidor och skidåkning) och en viss jaktmetod (gropfångst av storvilt). De behöver inte uppfattas som kulturlån. De kan ha varit resultat av assimilation, dvs ha skett i samband med att samer bytt etnicitet och övergått till skandinavisk kultur i ett område, eller helt enkelt vara en följd av att ett specialiserat och väl fungerande sätt att utnyttja markerna levde vidare.

Men det mesta som gått denna "motsatta" väg har vi svårt att komma åt. Det bör ha gällt råvaror och produkter av organiskt material, som skinn, horn och ben, kött och fisk. Det har säkerligen också gällt kunskaper och färdigheter, tankesätt och levnadsmönster. Fynden, liksom skriften, indikerar giftermål mellan de båda kulturen. De samiska kvinnor som gifte sig med skandinaviska män: vad förde de med sig, alltifrån hantverk till värderingar?

Slutsatsen av allt detta måste bli att det arkeologiska materialet låter oss ana ett fredligt möte mellan samer och skandinaver under vikingatid och tidig medeltid i mellersta Skandinavien inland, en nära gemenskap, kort sagt samma slag av symbiotiska förhållande som de skrivna källorna antyder (fig 9).

Referenser

- Ambrosiani, B, Iregren, E. & Lahtiperä, P. 1984. *Gravfält i fångstmarken. Undersökningar av gravfälten på Smalnäset och Krankmårtenhögen, Härjedalen*. (Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer rapport 1984:6). Stockholm.
- Anisimov, A. F. 1963. The shaman's tent of the Evenks and the origin of the shamanistic rite. *Studies in Siberian Shamanism*, ed. H. Michael. Toronto.
- Bogoraz, V. 1975. *The Chukchee*. New York.
- Christoffersen, A. 1989. Kjøpe, selge, bytte, gi. Vareutveksling og byoppekost i Norge ca 800-1100: En modell. *Medeltidens födelse*. (Symposier på Krappertorp borg 1). Lund.
- Düben von, G. 1977 (1873). *Om Lappland och lapparne, företrädesvis de svenske. Ethnografiska studier*. Andra utgåvan. Stockholm.
- Hallström, G. 1944. *Gravfältet på Vivallen i Funäsdalen*. Heimbygdas tidskrift. Fornvårdaren 8. Östersund.
- Halvorsen, E. F. 1987. East Norway in the Sagas. *Proceedings of the Tenth Viking Congress*. (Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke 9). Oslo.
- (*Historia Norwegiae*). 1969. *Norges historie*. (Översatt av Astrid Salvesen). Thorleif Dahls kulturbibliotek. Oslo.
- Jansson, I. 1986. Gürtel und Gürtelzubehör vom orientalischen Typ. *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Ed. G. Arwidsson. KVHAA. Stockholm.
- Lagerqvist, L. O. & Åberg, N. 1985. *Gustav Eriksson (Vasa) i Dalarna 1520-1521. Minnen, myter och monument*. Stockholm.
- Mundal, E. 1993. The Perception of Lapps and their Religion in Old Norse Sources. *Religion and Society*. (Ethnologica Uralica). Budapest-Helsinki.
- Nordenskiöld, A. E. 1880. *Vegas färd kring Asien och Europa*. Stockholm.
- Odner, K. 1983. *Finner og terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Skandinavia*. (Oslo Occasional Papers in Social Anthropology No. 9). Oslo.
- Olaus Magnus. (1976). *Historia om de nordiska folken*. 1,2. Kommentar J. Granlund. Stockholm.
- Ovsyannikov, O. V. & Terebikhin, N. M. 1990. Sacred space in the culture of the Arctic regions. Manuskript till *Arkeologiska världskongressen* (Venezuela).
- Pareli, L. 1992. Runebommehammeren fra Rendalen – et minne etter samer i Sør-Norge i middelalderen? *Samer i Sør. Åarjel-saemieh* 4.
- Paulus Diaconus. 1971. *Langobardernas historia*. Övers. av H. Weimarck.
- Sellinge, K.-G. 1982. Comments on Economic Change and the Prehistoric Fur Trade in Northern Sweden: The Relevance of a Canadian Model. *Norwegian Archaeological Review* 15:1-2.

- Serning, I. 1960. *Övre Norrlands järnålder*. (Skrifter utg. av Vetenskapliga biblioteket i Umeå 4). Umeå.
- Serning, I. 1982. Fyndgravar och gravfynd. *Tusen år på Kyrkudden. Leksands kyrka, arkeologi och byggnadshistoria*. Leksand.
- Storli, I. 1991. "Stallo"-boplassene. *Et tolkningsforslag basert på undersøkelser i Lønsdalen, Saltfjellet*. Institutt for samfunnsvitenskap, Univ. i Tromsø.
- Thunmark-Nylén, L. 1982. Två gravar från Gotlands missionstid. Reflektioner om dräktskick och smyckedistribution. *Tor* 19.
- Thunmark-Nylén, L. 1991. Vikingatid eller medeltid? Om datering av gottländska gravfynd. *Tor* 23, 1990-1991.
- Zachrisson, I. 1987. Saamis-Swedes-Russians – Organized Cooperation or Not? *Nordisk TAG. Rapport fra den første nordiske TAG-konference i Helsingør, 15.-17. november 1985*. København.
- Zachrisson, I. 1988a. Arkeologi och etnicitet. Samisk kultur i mellersta Sverige ca 1-1500 e Kr. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 14, 1987. Stockholm.
- Zachrisson, I. 1988b. The So-called Scandinavian Cultural Boundary in Northern Sweden in Viking Times – Was it Ethnic or Socio-Economic? A Study Based on the Archaeological material. *Acta Borealia* 1-2. Tromsø.
- Zachrisson, I. 1992. Can Grave Customs be Taken over by One Ethnic Group from Another? *Northern Religions and Shamanism. The Regional Conference of the International Association of the History of Religions. Selected Papers*. (Ethnologica Uralica 3). Budapest-Helsinki.

Jeppes vei 3, 0768 Oslo

8. april 1994

Advokat Lars Sandow
Renmarkstorget 8
Box 137
901 04 UMEÅ
SVERIGE

Angående renbetesmålet i Härjedalen: nu fråga om 1751 års kodicill

Som svar på Deres brev av 31. mars 1994, som først kom meg i hende igår, 7. april, kan jeg i og for seg bekrefte min kortfattede uttalelse til Jämtbygdens tingsrätt av 18. mars 1972, men vil nu først og fremst henvise til den utredning som i 1984 ble lagt frem av det norske Samerettsutvalget, hvis formann var nuværende høyesterettsjustitiarius Carsten Smith: Om samenes rettsstilling, Norges Offentlige Utredninger 1984:18. Her diskuteres meget inngående grensetraktaten av 1751 med Lappekodisillen, også med hensyntagen til Högsta Domstolens dom i Skattefjällsmålet av 29. januar 1981 (s. 166-200; om spesielt svenske rettsforhold forøvrig s. 205-212). Denne grunnleggende utredning fra norsk juridisk hold har professor Haarstad tydeligvis ikke satt seg inn i, så den oversendte del av hans uttalelse er uten interesse.

Samerettsutvalget fastslår først at Lappekodisillens formål ifølge innledningen var å "ordne "Lappernes sædvanlige Overflytninger", slik at det for framtiden ikke skulle være "nogen Anledning til Trette eller Misforstaaelse" mht. flyttingen over grensen eller flyttsamenes statsborgerskap" (s. 169). Kodisillen, som ved reinbeitekonvensjonen av 1972 ble satt til side, men ikke er opphevet (s. 198), gjaldt altså primært de samegruppers rettigheter i det annet rike gjennom hvis bruksområder riksgrensen av 1751 ble trukket. Når kodisillens regler i § 30 karakteriseres som "en Tolerantz og reciproque Føyelighed", er det å forstå "som en gjensidig garanti hvor statene påtok seg en form for felles ansvar for å sikre samenes eksistensgrunnlag." (s. 169-170). De "sædvanlige Overflytninger" foregikk som kjent fra Børgfjellområdet og nordover, mens justeringen av riksgrensen lenger syd ikke medførte slik "Overflytning".

-2-

Ifølge kodisillens § 2 kan ingen same "herefter eye Skatte- eller Bøxel-Land udi meere end Eet Rige", men efter en inngående diskusjon finner Samerettsutvalget at ifølge kodisillen "måtte Danmark-Norge og Sverige gjensidig anerkjenne den samiske bruksutøvelse som en Bruksrett" (s. 178), altså ikke bare som en "tålt bruk" (s. 176) eller såkalt "uskyldig nyttesrett" (slik Haarstad påstår).

Ifølge Samerettsutvalget gir kodisillens ordlyd ikke klare holdpunkter for at det var meningen å gi norske samer rettigheter i Norge (og naturligvis tilsvarende i Sverige), idet regelverket først og fremst skulle ordne de fremmede samenes rettsstilling i hvert av landene etter grensetrekkingen. Men Samerettsutvalget finner (i motsetning til Haarstad) at ordlyden i § 10, der uttrykket "Landets Undersaatter" (sv. 1752 "Landets egne Inwånare") bl.a. refererer til norske reindriftssamer, kan "gi en viss støtte for det syn at norske reindriftssamer forutsetningsvis har rettigheter til "Land og Strand" etter § 10." (s. 183). "Men også forvaltningspraksis på 1700-tallet, dels før og dels etter kodisillens tilblivelse, gir støtte for den tolkning at kodisillen gir rettsvern for norske samer i deres hjemland." (s. 184). Her omtales utførlig et kgl. reskript av 1726, som gjaldt "Nordlandene" (s. 184), og en forvaltningsavgjørelse fra 1794 "som uttrykkelig gir traktatverket virkning for norske samer i Norge" langt sønnenfor Børgefjellområdet, nemlig samene som oppholdt seg "i Fjeldstrækningene fra Hyllingen til Søer-Voldalen" (Vauldalen, umiddelbart vest for grensen mot Härjedalen), som med hjemmel i kodisillens § 29 hadde klaget til stiftamtmanden over pågang fra bønder i nabolaget. Amtmanden ga samene medhold i klagen ved sin "Resolution" av 29. desember 1794, hvorav fremgår at det var utstedt et kongelig direktiv i 1788 som uttalte at vedkommende (nærmere angitte) norske samer "skulle nyde billig Beskyttelse og Haandhæves i Freed og Roelighed udi deres lovlige Nærings Brug af deres Reenshiorder, hvilket er grundet paa og i Overensstemmelse med Grændse-Taktaten af 1751 dens 1ste Codicill." (s. 185 med utførlig referat og kommentar) (det dreier seg altså aldeles ikke om noen "misforståelse" slik Haarstad tillater seg å påstå i sin uttalelse s. 8).

Hva angår spørsmålet om eiendomsrett, viser Samerettsutvalget til Högsta Domstolens dom i Skattefjällsmålet bl.a. slik: "HD nøyer

-3-

seg her med å fastslå at kodisillen selv ikke tilkjenner samene noen eiendomsrett. Retten sier at samene gis "en sterk rätt til fjällmarker i det egna landet lika väl som i grannlandet", men legger til at "arten av denna rätt" ikke kan "utläsas av materialet" (dvs. Lappekodisillen og dens forarbeider)." (s. 181), og finner at det er "vanskelig å finne holdepunkter for at kodisillen skal tolkes på en annen måte enn det HD har gjort. Man må riktignok holde muligheten åpen for at ytterligere undersøkelser av arkiver og/eller samiske sedvaner før 1751 vil kunne lede til det resultat at kodisillen mente å gi hjemmel for en eiendomsrett til land og vann for norske samer. Men slike undersøkelser er ikke foretatt i denne delutredningen." (s. 182; eventuelle undersøkelser vil komme i senere delutredninger).

"Forholdet mellom kodisillen og retten før 1751" blir bare preliminært drøftet i denne delutredningen (s. 173-174), men til slutt finner Samerettsutvalget "det viktig å framheve at norske og svenske samers bruksrett også har sitt selvstendige rettsgrunnlag i de almene rettsgrunnsetninger om alders tids bruk" (s. 200, cf. urminnes hävd). "En slik rett er i dag anerkjent gjennom norsk rettspraksis, såvel for norske som for svenske reindriftssamer. Høyesterett har avsagt to dommer som ga samene medhold i at de hadde privatrettslige bruksrettigheter, "Brekken-saken" (Rt. 1968 s. 394) og "Alte-vann-saken" (Rt. 1968 s. 429). I Brekken-saken ble reindriftssamene enstemmig gitt medhold i at de hadde hadde rett til jakt, fangst og fiske til husbehov "under opphold med rein i området". ... (s. 200). Vedkommende område i Brekken var privat eiendom, skjønt det ifølge dommen "ikke nøyaktig kan fastslås når fjellmarken ble undergitt privat eiendomsrett."

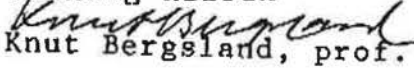
Det "Frihertz Breff opå Lappefiällerne i Jemptelandh" som den nye svenske landshövding Hans Strijk utstedte 3. mars 1646 til "Thomas Jonsson fiellde Lappe" har professor Haarstad i sin uttalelse s. 8 redusert til en ensidig forpliktelse for samegruppen overfor de tilstøtende bondeeiendommer, ved simpelthen å utelate den følgende setning som formulerer samens rett: "Befalles fördenskull allom dem som wederbör att de honom uthi dette sig gifne friheetz breff opå bem:t fiellen omolesterad och oqualld förblifwa låtha." Haarstad nevner heller ikke at det dreiet seg om en fornyelse av et frihetsbrev som samene hadde fått av danskekongens

-4-

"betiänte". En fullstendig gjengivelse av dokumentet finnes i min "Utredning for Skattefjällsmålet om de sydlige sameområders historie til omkring 1751" 1975 (Samernas Vita Bok III:1-2) s. 196 (faksimile mellom s. 527 og 528), som visstnok har vært Haarstads kilde, og angjeldende dokumenter er rettshistorisk behandlet i avdøde prof. Gerhard Hafströms avhandling "Urminnes hävd till skattefjällen i Jämtland och Härjedalen" 1975 (Samernas Vita Bok III:2) s. 27-40. I 1981 førte samenes påstand om eiendomsrett ikke frem, men Haarstads påstand om at det bare skulle dreie seg om en "uskyldig nyttesrett" er grepet fullstendig ut av luften.

Thomas Jonssons fjellområde "Dronnerijs" (Tranris) med "Hittefiäll" (Hottögsfjället) lå på Jämtlandssiden, men for landshövding Strijk opptrådte samme dag i samme ærend "Zedellvijsare Märthen Jonsson finnekung uthj Lappefiällen", hvis fjell strakte seg dels til Norge, "een deell till Herredalen och een deel til Jempteland" (ibid.). Strijks anbefaling til kollegaen sønnenfor om å gi samen skriftlig "sine frijheetz villkor" ble forpurret av den av härjedalsbøndene fremkalte resolusjon av 30. oktober 1646 (ikke 1645 som feilaktig efter Prawitz i Utredning s. 195 f.), men i den første svenske jordebok for Jämtland står Märten Jonsson for "Sarff och Suule fjäll" (Utredn. s. 198 med varianter og diskusjon). Sarff, også skrevet Särf, gjenfinnes på Hedræuskartene 1645-1646 som Serwe, Serwe siögarna, dvs. Särvsjö i Särvan som har utløp i Ljusnan ovenfor Hede. Navnet er klart samisk, opptegnet i 1942 av professor Björn Collinder og dr. Gustav Hasselbrink som Sarve (betyr 'elg') om dalen, Sarven jaevrieh om sjøene (her normalisert). Området ligger idag på Härjedalssiden, idet grensen mot Jämtland efter 1645 ble skjøvet nordover av de fremrykkende herjedøler, til dels voldelig (cf. mordsaken 1653, Utredning s. 201). Som tilløp til Ljusnans bielv Rånden øst for Sånfjället, syd-sydøst for Hede, finner man på det ene Hedræuskart Walman (nu Valmen), dvs. samisk Vealma 'stille, dypt stykke i elv'. Ved Ljusnans utløp i Lossnen lå Valmåsen, bosatt først på 1700-tallet fra Funäsdalen, dvs. samisk Vealm-aesie, cf. Valmåsen alias Vealman-tjuvvelge "Åsen ved stilla" øst for Røsvatn i Helgeland (Utredning s. 194, der "Jong walman" skal gå ut). Som opplyst av Anders Løøv finnes en tredje Valmen (uttalt "välmen") alias Vealma syd for Tännäs.

Vennlig hilsen

Knut Bergslund, prof. emeritus

Anders Løøv

RENBETESPROCESSEN I HÄRJEDALEN

AKTBILAGA 822 I MÅL T 88/90, T 70/91BESKRIVNING AV SOCKNARNA INOM HÄRJEDALEN MED UTGÅNGSPUNKT FRÅN
SEKELSKIFTET

Detta är en nyttig översikt, men säger egentligen inte något som har direkt betydelse för tvisten om samernas rätt till renbete i Härjedalen.

Beskrivningen är ett närmast ordagrant utdrag ur Erik Modins "Härjedalens ortnamn och bygdesägnar". Det är bara språkformen som har moderniserats något.

Kärandesidan säger i anslutning till att det visas till denna aktbilaga, bilaga 3 till yttrandet, "... att det i Härjedalen förekom en tidig bebyggelse och att betingelserna där var sådana att mycket stora områden hävdades". (s. 2) Att det i stora delar av Härjedalen har funnits en fast bosättning sedan medeltiden ifrågasätts inte av någon. Frågan är bara om man utan vidare kan säga att "betingelserna där var sådana att mycket stora områden hävdades".

Först av allt måste man komma ihåg att folkmängden, innan den kraftiga befolkningsväxten tog till, var liten.

Den år 1749 begynnande befolkningsstatistiken säger att landskapets befolkning år 1749 uppgick till 3060 personer.¹ För denna befolkning var jordbruk och boskapsskötsel inte de enda näringarna. I tillägg kom jakt och fiske, järnframställning och en del hantverk. De nämnda näringarna krävde att man gjorde sig nytta av resurserna inom vidsträckta områden. Bortsett från "rent jordbruk" med odlad jord, som i äldre tid omfattade mycket små arealer, är de nämnda näringarna sådana som nyttjar olika resurser inom samma område. Under sådana förhållanden är det ingen orimlighet att det också var plats för samisk fångstkultur och renskötsel. Att olika kulturer lever sida vid sida av varandra och att de lever av olika resurser inom samma område är en global företeelse. Också i våra dagar.

¹ Jämtlands och Härjedalens historia, bd 4, s. 64

I alla samhällen sker det förändring. Liksom det hos den bofasta befolkningen över tid har ägt rum ändringar i jordbruk och boskapsskötsel har tamrenens betydelse för samerna ökat. För det stora flertalet, i bägge grupperna, har jakt och fångst, undan för undan, fått mindre och mindre betydelse.

När kärandesidan skriver "att det i Härjedalen förekom en tidig bebyggelse och att betingelserna där var sådana att mycket stora områden hävdades" måste det gälla alla som nyttiggjorde sig resurserna som nämnt.

Frågan är då åter tillbaka till om samerna var där i äldre tid eller inte. Rätten kan inte begränsas till de som genom sin närings utveckling och det administrativa systemets uppbyggnad har fått egendomsrätt till vidsträckta områden.

Man får heller inte glömma att det i äldre tid inte fanns någon egentlig äganderätt till jord i Sverige. Att det överhuvudtaget finns beror på att Gustaf III och hans närmaste efterföljare vid makten i hög grad förbättrade rättsläget för skattebönderna. Det skedde genom ett antal beslut, främst vid riksdagen 1789. Skattebönderna utgjorde vid den tidpunkten ca 1/3 av alla landets bönder. Man skrev och talade inte så mycket om äganderätt, men besluten kom att innebära att den starkt begränsade besittningsrätt som skattebönderna tidigare haft kom att förvandlas till en rätt som med dagens terminologi kan betecknas som äganderätt.²

I tidigare yttranden, december 1992³ och september 1993,⁴ har jag framhållit nödvändigheten av att man beaktar av vem äldre tiders dokumentation är skapad och för vilka syften den har tillkommit. Den gradvisa ökningen av antalet upplysningar om samer i källmaterialet kan jag inte se som något annat än ett resultat av framväxten av en efterhand fastare administration. Eller kan det verkligen vara så att framväxten av en fast organisation och med det uppbyggandet av löpande arkiv sammanfaller i tid med en samisk invandring? Jag har svårt för att tro det.

² Mauritz Bäärnhielm: När bönderna blev självägande - från förhistorien till nya jordabalken. - S. 337-345. I: Svensk juristtidning 1970.

³ Hvilke muligheter fins det til å dokumentere samenes eldre historie i Herjedalen?

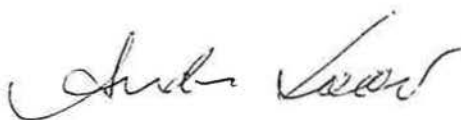
⁴ Renbetesprocessen i Härjedalen : yttrande över Kjell Haarstads utredning.

Här skall inte upprepas det jag skrivit tidigare, men bara nämnas att vi har arkeologiska fynd som sannolikt talar om samer i området flera århundraden innan man finner de första upplysningarna om dem i ett generellt sett ännu magert arkivmaterial. (Vivallenfynden)

Intressant i denna sammanhang är ett reportage i Östersunds-Posten den 29. mars 1994: "Fynden på Hedningsgården är mer än tusen år gamla". Här talas det om gravfynd och man skriver: "Hedningsgården ligger en halvmil öster om Vivallen där en rad intressanta gravfynd har gjorts. - Fynden från Vivallen är lika gamla som de på Hedningsgården. Men det rör sig om en helt annan typ fynd. I Vivallen fanns ingen fast bosättning och platsen har inte samma läge i terrängen. Det kan röra sig om två skilda kulturer, tror Anders Hansson."

Bör man därför inte vara försiktig med att påstå "att mycket stora områden hävdades" av någon som drev en av flera näringar med utgångspunkt från den tidiga bebyggelsen i dalgångarna? Detta innan någon privat jordägarätt fanns och med ett sektorbegränsat bruk som kanske kan tolkas därhän att ett bestämt bruk inom området hävdades, men inte att det skulle vara ett generellt hävdande. Var inte annat bruk av områdena redan etablerad när de i sin tid gick över till att bli privat egendom?

Vad processen synes gälla är om sådana äldre, etablerade bruk skall tolereras i områden som i dag blivit privat egendom.

Anders Løøv

Lars Thomasson:

Förteckning över olika arbeten som jag bidragit med i
sameforskningen och i det samiska kulturarbetet

- Arbeten, uppsatser, artiklar, inlägg . . .	(15 s.)	sid. 1-15
- Personalia	(3 s.)	sid. 16-18
- Recensioner	(12 s.)	sid. 19-30
- Medförfattare	(1 s.)	sid. 31
- Textgranskare och ansvarig utan angivande av författarnamn	(1 s.)	sid. 32

Arbeten, uppsatser, artiklar, inlägg ...

1956:

- Om lapparna i Jämtland och Härjedalen. Folkmängden och dess förändringar under ett århundrade. Uppsala 1956. 80 s. Litt. (Nordiska museet: Acta lapponica. 12.)

1959:

- Från tredje internordiska samekonferensen. (Samefolkets egen tidning 1959, h. 11, s. 78-81.) Även i: Östersunds-Posten 19 / 8 1959 (Internordiskt samiskt samarbete).

1960:

- Den lappska bebyggelsen i Offerdal. III. kart. litt. Avec un résumé en français, Le peuplement lapon à Offerdal (Jämtland). (Svenska landsmål och svenskt folkliv 1960, s. 137-182.)

Även i: En bok om Offerdal. Del 2. Östersund 1962, s. 81-127.)

- Gäller rasförhållanden också samerna? Ett kritiskt inlägg i tidningen Iduns "rasdebatt". (Samefolkets egen tidning 1960, h. 6-7, s. 96-98.)

- Hur blir man lapptillsynsman? (Samefolkets egen tidning 1960, h. 8-9, s. 120-121.)

- Hur skall det bli med Samefolkets egen tidning? (Samefolkets egen tidning 1960, h. 1, s. 1-2.)

- Lapp eller same? Ett apropå till en kulturartikel. (Samefolkets egen tidning 1960, h. 12, s. 185.)

- "Lappriksdagen" och dess maktbefogenheter. Några "opolitiska reflektioner" kring samerna och samhället. (Samefolkets egen tidning 1960, h. 10-11, s. 156-157.)

- "Samefrågan" i FN. (Samefolkets egen tidning 1960, h. 12, s. 183.)

- Samerna och andrakammarvalet 1960. Några "opolitiska reflektioner" kring samerna och samhället. (Samefolkets egen tidning 1960, h. 10-11, s. 156-157.)

- Vad gör lapparna på julnatten? (Samefolkets egen tidning 1960, h. 5, s. 72-73.)

- L
- Är det verkligen nödvändigt? (Samefolkets egen tidning 1960, h. 8-9, s. 132.)

1961:

- De svenska lapparna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1950-59. (Skytteanska samefundets handlingar. 1961. 1, s. 135-199.)
- Nomadskolans framtid. (Samefolket 1961, h. 2-3, s. 34-35.)
- 1751 års kodicill. (Samefolket 1961, h. 8-9, s. 138.)

1962:

- Samerna i litteraturen 1960-61. (Samefolket 1962, h. 2-3, s. 35-40.).
Även i: Same. Upps. 1962.

Inlägg i sameradion 5 febr. 1962.

1964:

- The Lapp Chapel at Handöl. A contribution to its early history. III. litt. (Lapponica. Essays presented to Israel Ruong. May 26. 1963. Lund 1964, s. 183-194.)
Även i Jämten 1965, s. 125-136.
Även i särtryck: Handöls lappkapell. Bidrag till dess äldre historia. (Serien Jämtlands kyrkor. 30.)

1965:

- Samernas skolor. III. (Same idag. Upps. 1965, s. 11-13.)

1969:

- Litteratur om samerna i Jämtlands län. Bibliografiska anteckningar. (Jämten 1969, s. 115-132.)
- Litteratur om sameslöjd. Några anteckningar avseende 1960-talet. (Samefolket 1969, h.. 10-12, s. 189-191.)
- Samerna i litteraturen. (Samefolket 1969, h. 2-3, s. 50-51.)

1970:

- "Jag har förstått att Sveriges regering vill hjälpa oss ..." (Dagens Nyheter 20 / 5

1970.)

Även i: Samefolket 1970, h. 5-7, s. 90-91.)

Inlägg i tidningens debattserie om samerna.

- Litteratur om slöjd. (Västerbotten 1970, h. 4, s. 242-246.)

Även i särtryck: Sydsamisk slöjd. Umeå 1970.

- Nordiskt samiskt institut. (Samefolket 1970, h. 8-9, s. 130-132.)

- Ny litteratur om samerna. 1-2. (Västerbottens-Kuriren 25 / 5 och 27 / 5 1970.)

1971:

- Aktuellt om samerna. (Samefolket 1971, h. 1-3, s. 9-10.)

Även i: Östersunds-Posten 23 / 12 1970 (Debattböcker och artikelserier i den aktualiserade samefrågan).

Inlägg i sameradion 18 dec. 1970.

- Allmänna kultur- och bildningsfrågor för samerna. (Samefolket 1971, h. 1-3, s. 15-16.)

- De svenska samerna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1960-69. Umeå 1971. 149 s. (Skytteanska samfundets handlingar. 10.)

1972:

- Litteratur om samerna. 1-3. Från en bokkrönika i sameradion. (Samefolket 1972, h. 6, s. 150-154.)

Även i: Norrländska Socialdemokraten 26 / 5 1972 (Litteratur om samerna), 29 / 5 1972 (Samernas organisationssträvanden mötte misstro den första tiden) och 1 / 6 1972 (Två undersökningar) ; Östersunds-Posten 27 / 5 1972 (Litteratur om samerna), 29 / 5 1972 (Trebytygsuppsats om samepolitiken. Blotta tanken på att samer tänkte bilda föreningar väckte förskräckelse) och 30 / 5 1972 (Motstånd mot nomadskolor får knappast ses som motstånd mot samekultur) ; Västerbottens-Kuriren 9 / 6, 13 / 6 och 16 / 6 1972 (Litteratur om samerna).

- Samerna i Sverige. III. litt. (STF:s tidskrift Turist 1972, h. 6, s. 16-26, 31.)

- Sameutredningen. (Samefolket 1972, h. 7-8, s. 180-183.)

1973:

- Kring Samernas Folkhögskola. (Samefolket 1973, h. 12, s. 259-260.)

- Översikt över litteraturen kring samerna. 1-2. (Samefolket 1973, h. 12, s. 238-242.)

Även i: Västerbottens-Kuriren 28 / 12 1973 och 2 / 1 1974 (Litteratur kring samerna. 1-2); Länstidningen, Östersund 28 / 12 1973 (Tännäs-samernas flyttning ämne i universitetsuppsatser) och 3 / 1 1974 (Labba inledde en aktivare tid för den samiska litteraturen); Norrländska Socialdemokraten 18 / 1 1974 (Nyare litteratur kring samer, enbart del 2).

- Vad finns det för litteratur om Jämtlands/Härjedalens samer? (Östersunds-Posten 4 / 1 1973.)

Även i: Samefolket 1973, h. 1-2, s. 25-27

1974:

- Skola och utbildning för samerna i Sverige. (Samerna - ett folk i fyra länder. Sthlm 1974, s. 61-70.)

1975:

- Litteratur om samer och av samer. (Samerna i Sverige. Stöd åt språk och kultur. Betänkande av samerutredningen. Bilagedelen. Sthlm 1975, s. 435-455. SOU 1975:100.)

1976:

- Så här mycket har det utretts kring samerna. (Samefolket 1976, h. 2, s. 45-46.)

1978:

- Aktuell litteratur om samerna. (Förr och nu 1978, h. 3, s. 32-33.)

- Det skrivs väldigt mycket om samerna. (Länstidningen, Östersund, 28 / 8 1978 och 29 / 8 1978. (Artikelrubrik 2: Samlat grepp behövs på dokumentationen.)

Även i: Västerbottens Folkblad 1 / 9 1978 och 4 / 9 1978 (Fler och fler skriver om samefrågorna. Artikelrubrik 2: Dags att samla minnena från 20-talets sameflyttningar.) ; Samefolket 1978, h. 10, s. 29-30, 37, 39 (Examensarbeten om samerna.)

Om aktuella seminarieuppsatser.

- Die Lappen-Politik Schwedens. Sthlm 1978. 9 s. (Aktuelle Informationen aus Schweden, herausgegeben vom Schwedischen Institut. Nr 180. Januar 1978.)

- La politique lapon du gouvernement suédois. 10 s. (Actualités suédoises. Publiées par l'Institut Suédois. No 180. Février 1978.)

- Litteratur kring sameslöjden. (Samefolket 1978, h. 3, s. 4-5, 9.)

- Med samernas egna röster. (Svenska Dagbladet 8 / 9 1978.)
Även i: Samefolket 1978, h. 13-14, s. 22-23.)

- Samerna i Jämtland. III. litt. (En bok om Jämtland. Östersund 1978, s. 142-160.)

- Swedish government policies on the Lapps. Sthlm 1978, 9 s. (Current Sweden, published by the Swedish Institute. No. 180. January 1978.)

1979:

- De svenska samerna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1970-74. Umeå 1979. 170 s. (Skytteanska samfundets handlingar. 21.)

- I dag startar samernas landsmöte i Östersund. Det var här det började. (Länstidningen, Östersund 11 / 6 1979.)

- Lektorerna vet bäst och BBL censurerar kritik. (Bibliofack 1979, h. 17, s. 4.)

- Lektorerna vet bäst ... Kort replik till Birgitta Lundborg och K.G. Wirde. (Bibliofack 1979, h. 23, s. 9.)

- Religionsvården bland samerna i Jämtlands län. Några tillbakablickar och anknytning till nuet. III. (Från ådalar och fjäll 1979, s. 54-65.)

1980:

- Att "veta bäst" om samerna. (Skolvärlden 1980, h. 17, s. 22.)
Även i: Samefolket 1980, h. 5, s. 29 (Fint reportage).

1981:

- Hårdare attityd i debatten om samernas framtid. (Västerbottens Folkblad 12/6 1981.)

Även i: Samefolket 1981, h. 10, s. 8-10 (Att dokumentera "samelitteratur" - ett sätt att få överblick över sameproblematiken).

- Litteratur kring sameslöjd. Kort översikt från de senaste tre årtiondena. (Hemslöjden 1981, h. 5, s. 7-9.)

- Låt samerna skildra. (Dagens Nyheter 27 / 3 1981.)
Även i: Samefolket 1981, h. 1, s. 17.)

- På väg mot ett samiskt alternativ. (Västerbottens Folkblad 10 / 6 1981)

1982:

- De svenska samerna och renskötseln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1975-80. Umeå 1982. 216 s. (Skytteanska samfundets handlingar. 24.)

- Debatten om samerne i Sverige. Nogle overvejelser ud fra den aktuelle litteratur. (Vi er Samer. København 1982, s. 113-124.)

- Samiska röster om samiska frågor! III. (Biblioteksbladet 1982, h. 14, s. 273-274)

- Skattefjällsmålet. (Samefolket 1982: 7-8, s. 41.)

1983:

- Israel Ruongs bibliografi. (Svenska samernas riksförbunds skriftserie Sápmi 1, 1983.)

- "Kom ihåg, att lapparna inte är något slags vildar utan hyggliga och civiliserade människor ..." (Motpol 1983, h. 8, s. 19-23.)

- Samerna i Svenska turistföreningens årsskrifter. Några iakttagelser och reflektioner. III. (Thule 1983, h. 5, s. 50-58.)

- Samiska röster i debatt och aktuell litteratur. (Norrbotten opp. Ljuset från norr. Kulturhuset. Stockholm, 26 februari - 17 april 1983. Luleå 1983, s. 82-85.)

1985:

- Debatten 1886 om renbeteslagen. (Länstidningen, Östersund, 8 / 3 1985.)

- Ur Jämtlandssamernas historia. Artikelserie i Samefolket. III. 1985:2, s. 9-10 (art. 1), 1985:3, s. 34-35 (art.2), 1985:4, s. 26-27 (art. 3), 1985:5, s. 22-23 (art. 4), 1985:6-7, s. 24-25 (art. 5), 1985:8, s. 10-12 (art.6), 1985:9, s. 16-18 (art. 7), 1985:10, s. 30-31 (art. 8), 1985:11, s. 8-11 (art. 9) och 1985:12, s. 42-44 (art. 10).

Artiklar:

1. Brukspatron om samerna: "Dessa våra plågoandar".
2. Frågor kring sedvanerätt i 1886 års renbeteslag.
3. Kulturkampen i Härjedalen. De kritiska åren kring 1890.
4. "Kulturkampen i Härjedalen".
5. Nya utredningar under 1890-talet.
6. Jämtlandstidningarna och "Härjedalsfrågan".
7. Mot en ny renbeteslag. Möten med samer och bofasta. Del 1.
8. Mot en ny renbeteslag. Möten med samer och bofasta. Del 2.

9. Skall man få skjuta renar som betar på bondens åker?

10. Den äldsta renbetslagstiftningen och skattefjällsmålet.

1986:

- "Kulturkampen" i Härjedalen. Ett stycke samisk historia med följdverkningar ännu i dag. III. litt. (Åarjel saemieh / Samer i sør. Saemien Sijte - årbok nr. 2, 1984 / 85-86, s. 102-118.)

- Länsstyrelsen om rennäringen i Jämtland-Härjedalen. Intressant artikel men historien är bristfällig. (Länstidningen, Östersund, 2 / 1 1986.)
Även i: Samefolket 1986:1, s. 24-25.

- Med samernas egna röster ... III. litt. (Svenska turistföreningen 100 år. STF:s årsskrift 1986. Uppsala 1986, s. 271-289.)

- Om samerna i Åre. En översikt och några reflektioner. III. (Gammalt och nytt i Åre socken 1985-86, s. 67-78.)

- Samerna i litteraturen. (De söriligste sørsamer. Foredrag ved det 15. trøndsk-jemtske historikermöte i Snåsa juni 1984. Trondheim 1986, s. 39-54.)

- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 1. III. (Oviks- och Myssjöbygden 1986, s. 8.15.)

- Samisk bosättning i Jämtland. Inför samekonferensen i Åre. (Länstidningen, Östersund, 13 / 8 och 14 / 8 1986.)

Artikel 2: Samer och bönder i schism om sedvanerätten.

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1986:1, s. 8-10 (art. 11), 1986:2, s. 28-30 (art. 12), 1986:3, s. 8-11 (art. 13), 1986:4, s. 14-16 (art. 14), 1986:5, s. 22-23 (art. 15), 1986:6-7, s. 20-22 (art. 16), 1986:8, s. 14-16 (art. 17), 1986:9, s. 18-21 (art. 18), 1986:10, s. 16-18 (art. 19), 1986:11, s. 28-30 (art. 20) och 1986:12, s. 8-10 (art. 21).

Artiklar:

11. Upplåtelse på renbetesfjällen. Den tidigaste problematiken.

12. Lappbyn fick betala dyrt för skador på hö.

13. Så skedde indelningen i lappbyar. Skärpt kontroll över renskötseln.

14. Det jämtländska lappväsendet fick en egen fond. Pengar till varggift och renlån.

15. Jonas Åhrén röt till: Jag finner mig inte i att vår rätt trampas!
16. Strövrenar i sikte. Fjärdingsman åtalad för tjuvjakt på ren.
17. Samer sköt löslöpande hund. Krävde 300 kr för sin dödade hund.
18. Lappfogde Abraham Staaff: "Lapparnas uppfostran nomadlivets förfall".
19. Det ansåg lappfogden 1885: "Lappen offer för njutningslystnad".
20. Nya framstötter i riksdagen för och emot jämtlandssamerna.
21. Då var det svårt för renlösa samer.

1987:

- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 2. III. (Oviks- och Myssjöbygden 1987, s. 4-13.)
- Sedvanerätt på Sonfjället - en besvärlig fråga. (Länstidningen, Östersund, 14 / 8 1987.)
- Slutreplik om Sonfjället. (Länstidningen, Östersund, 7 / 9 1987.)
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1987:1, s. 22-23 (art. 22), 1987:2, s. 10-13 (art. 23), 1987:3, s. 26-29 (art. 24), 1987:4, s. 6-8 (art. 25), 1987:5, s. 10-13 (art. 26), 1987:6-7, s. 16-19 (art. 27), 1987:8, s. 18-20 (art. 28), 1987:9, s. 4-7 (art. 29), 1987:10, s. 20-22 (art. 30), 1987:11, s. 24-27 (art. 31) och 1987:12, s. 22-25 (art. 32).

Artiklar:

22. Krav i riksdagen 1920: Ge bönderna i Jämtland större rätt gentemot lapparna!
23. Förr flyttade länets samer som de ville över gränsen. Men så kom renbeteskonventionen.
24. Ros till Tranris-samerna i utredning: "De bästa renskötarna". Men Storvallen-samerna fick kritik: "Undermålig renskötsel".
25. Utredning ville kartlägga renägarfamiljens ekonomi.
26. Hon skrev till lappfogden 1921: Varför får inte jag låna pengar för att köpa renar?
27. Expert hos Idresamerna 1913: Det hela gjorde ett lappskt intryck.

28. Åsikt om samer i riksdagen 1917: Ingen befolkningsgrupp orsakar myndigheterna så mycket besvär.

29. Om samerna i riksdagen 1917: Det går inte att tvinga lappar förbli lappar.

30. Sameflickor giftasvuxna vid 15 - - -.

31. 1918 - då hölls det första samelandsmötet i Östersund.

32. Så var spelet kring 1919 års lappkommitté. Ett svårt val mellan Jonas Åhrén och Lars kråik.

1988:

- Jämtlandssamerna och den tidigare "gränsbetningen" i Norge. Kort översikt och några reflektioner. III. (Åarjel saemieh / Samer i sør. Saemien Sijte-årbok nr. 3, 1988, s. 7-18.)

- Samefrågan i Härjedalen - en "kulturkamp" som fortsätter. III. (Jämtens 1988, s. 148-161.)

- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 3. III. (Oviks- och Myssjöbygden 1988, s. 3-14.)

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1988:1, s. 12-13 (art. 33), 1988:2, s. 4-7 (art. 34), 1988:3, s. 12-15 (art. 35), 1988:4, s. 16-19 (art. 36), 1988:5, s. 4-7 (art. 37), 1988: 6-7, s. 4-7 (art. 38), 1988:8, s. 16-19 (art. 39), 1988:9, s. 24-26 (art. 40), 1988:10, s. 12-15 (art.41), 1988:11, s. 24-25 (art. 42) och 1988:12, s. 16-18 (art. 43).

Artiklar:

33. Kränkande beteckningar i kartläggning av samer.

34. "Förhör med lapparna". Utfall mot sedvanerätt i Härjedalen.

35. Ska Gud eller människor bestämma hur många renar en same ska få ha?

36. En bod är en bod, bostad en bostad.

37. Regeringen får en ny motgång i "lappfrågan". Propositionen blev underkänd - - - och utredningskvaren mal vidare.

38. "Lappfattigvården" dålig i Jämtland. Fattiga samer fick inhysas hos "pålitliga" nybyggare.

39. "Sätt lättjefulla lappar på arbetsinrättning!"

40. Krav att samer ska betala skatt.

41. Jämtlandskommunerna vill inte belastas med lapparnas fattigvård.

42. Skattefrågan viktigast när samerna diskuterade förslaget om fattigvård.

43. Pastor lapponum Gunnar Arbman: "Man måste vårda lapparna som man vårdar en döende".

1989:

- Fel om samiska sedvanerätten. (Länstidningen, Östersund, 15 / 3 1989.)
Även i: Östersunds-Posten 18 / 3 1989 (Angreppet på den samiska sedvanerätten inte korrekt).

- Gösta Nyhlén och "lapparna" i Härjedalen. (Länstidningen, Östersund, 14 / 12 1989.)

- Lappfattigvården. III. (Jämten 1989, s. 191-207.)

- Samerna i Oviksfjällen. Artikelserie, del 4. III. (Oviks- och Myssjöbygden 1989, s. 2-13.)

- Samerna har rätt att beta sina renar på Sonfjället. (Länstidningen, Östersund, 20 / 11 1989.)

- Samerätt i Härjedalen. Artikelserie i Länstidningen, Östersund, 15 / 8, 16 / 8 och 17 / 8 1989.

Art. 1: Själva sedvanerätten borde ha markerats bättre. Art. 2: Kan sametinget bli folkets parlament? Art. 3: Renskadorna på hö och dödad hund - det handlade om sedvanerätten.

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1989:1, s. 30-32 (art. 44), 1989:2, s. 4-8 (art. 45), 1989:3, s. 30-32 (art. 46), 1989:4, s. 10-12 (art. 47), 1989:5 s. 4-6 (art. 48), 1989:6-7, s. 4-7 (art. 49), 1989:8, s. 4-6 (art. 50), 1989:9, s. 32-35 (art. 51), 1989:10, s. 30-32 (art. 52), 1989:11, s. 30-33 (art. 53) och 1989:12, s. 30-33 (art. 54).

Artiklar:

44. Lappfattigvården i riksdagen våren 1927. Jämtlandskommunerna gör motstånd in i det sista.

45. Mot en ny renbeteslag 1928. Begränsad renskötselrätt. Lappfogdarnas makt ökar.

46. Markupplåtelser för icke renskötande samer.

47. Frostvikssamer kräver ändringar i byoprödnings. Offerdalssamer överklagar den nya lappbyindelningen.

48. I renbeteskonventionens spår. Försök gjordes flytta nordsamer ner till Jämtland.

49. Renskötseln i Idre på "Jo-Pers-gubbens" tid. Fina renbetesmarker. Dyra skadeståndskrav. Tvist om sedvanerätt.

50. Renströvningarna till Norge blev det stora bekymret för samerna i Idre.

51. Samerna i Idre tvingas flytta. Men endast några få år senare fick andra samer komma dit.

52. Även samerna i Hotagen hade bekymmer med Norge.

53. Mystisk rensjukdom drabbade samebyar.

54. Livrenhandeln med Norge oroade Jämtlandssamerna.

1990:

- Bevara sedvanerätten. Renskötseln är samekulturens ryggrad. (Svenska Dagbladet 16 / 11 1990.)

- Samefrågan är av riksintresse. (Svenska Dagbladet 4 / 3 1990.)

- Samerna. Ill. kart. litt. (Jämtlands och Härjedalens historia. Femte delen. 1880-1980. Östersund 1990, s. 703-820, 863-871, 885-889.)

- Anders Backman och samerna. Några ikattagelser och reflektioner. (Oviks- och Myssjöbygden 1990, s. 10-11.)

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. Ill. 1990:1, s. 4-6 (art. 55), 1990:2, s. 4-7 (art. 56), 1990:3, s. 6-9 (art. 57), 1990:4, s. 24-26 (art. 58), 1990:5, s. 22-25 (art. 59), 1990:6-7, s. 4-6 (art. 60), 1990:8, s. 6-9 (art. 61), 1990:9, s. 20-23 (art. 62), 1990:10, s. 20-22 (art. 63), 1990:11, s. 32-34 (art. 64) och 1990:12, s. 4-6 (art. 65).

Artiklar:

55. Lappfogden - allt låg i hans hand.

56. Arvidsjaursmötet 1937. Ett nytt försök att skapa en gemensam samisk opinion.

57. Lappförsamlingarna upplöses, men hårt motstånd från lapprästerna.

58. Jämtlandsutredningen 1940: En viss självkänsla sprider sig bland nomadiserande lappar.

59. Nu går renägarna samman och bildar renavelsförening.
60. Vad fick man veta om jämtlandssamerna i turismens barndom?
61. STF expanderar - kräver äganderätt till mark.
62. Riksdagen tillåter STF att få köpa mark - och Storulvåstugan invigs på Lars Kråiks gamla kåtaplats.
63. Utredning på utredning på utredning - - -. Lapparna skulle förhindras bosätta sig på renbetesland.
64. Ett gammaldags lappfogdemöte i storformat.
65. Så här ville man helst att samerna skulle bo.

1991:

- Har samelivet livskvalitet? III. (Från ådalar och fjäll 1990 / 91, s. 78-79.)
- Ny gränsbetning i Jämtland under kriget. Fristad för norsk samefamilj i Årefjällen 1943-46. III. (Åarjel saemieh / Samer i sør. Saemien Sijte - årbok nr. 4, 1991, s. 35-42.)
Även i: Gammalt och nytt i Åre socken 1993, s. 42-48.
- Samefrågan i Härjedalen. Den hundraåriga striden om sedvanerätten trappas upp på nytt. (Thule. Skytteanska samefundets årbok 1991, s. 119-136.)
- Samefrågan i Härjedalen. Reflektioner kring några rättegångsprotokoll från 1930-talet. (Johan Nordlander-sällskapets tidskrift Oknytt 1991, h. 3-4, s. 11-30.)
- Samernas sedvanerätt i Jämtland och Härjedalen under de senaste 150 åren. (Samisk sedvanerätt. Dokumentation och forskning från Jämtlands läns museum. Rapport 1991:2, s. 30-48.)
- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1991:1, s. 48-50 (art. 66), 1991:2, s. 46-49 (art. 67), 1991:3, s. 28-30 (art. 68), 1991:4, s. 22-24 (art. 69), 1991:5, s. 12-14 (art. 70), 1991:6-7, s. 4-6 (art. 71), 1991:8, s. 22-24 (art. 72), 1991:9, s. 8-11 (art. 73), 1991:10, s. 4-6 (art. 74), 1991:11, s. 4-6 (art. 75) och 1991:12, s. 12-14 (art. 76).

Artiklar:

66. Bonde ställde till med auktion på renar som blev ihjälfallda.
67. Enighet minska renantalet - men oenighet hur snabbt. Länsstyrelsen beslutar om tvångsslakt.

68. Två principmål i Härjedalen. Rensskador på hö och dödad hund. - Men det var sedvanerätten det gällde.

69. Samiska initiativ mötte oftast oöverstigliga hinder. Ortnamnsforskning var ingenting för en sameförening.

70. Mer om sedvanerätten från 1930-talets Härjedalen. Motgång för samerna i Vemdalen men framgång i Sonfjällsområdet.

71. Jämtland / Härjedalen lockande för nordsamer. Han fick tillstånd komma in i Tranis.

72. Sedvanerätten prövad även i 1930-talets Åre. Bönder förlorade i mål om skördeskador.

73. Ny utredning chock för både samer och länsstyrelse.

74. Problemen hos lappbyarna "söder om banan" enligt statlig utredning: Sammanblandningarna för stora, helöringarna för många och arbetsinsatsen för liten.

75. Spelet kring 1948 års jämtlandsutredning.

76. Länsstyrelsen förkastar förslag från 1948 års utredning: "Sedvanerätten måste ge lapparna erforderlig trygghet".

1992:

- Strid om samernas sedvanerätt. Men i Åre har konflikterna varit få. (Gammalt och nytt i Åre socken 1992, s. 40-49.)

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1992:1, s. 24-25 (art. 77), 1992:2, s. 22-24 (art. 78), 1992:3, s. 14-16 (art. 79), 1994:4, s. 38-40 (art. 80), 1992:5, s. 16-19 (art. 81), 1992:6-7, s. 26-28 (art. 82), 1992:8, s. 18-20 (art. 83), 1992:9, s. 18-20 (art. 84), 1992:10, s. 14-16 (art. 85), 1992:11, s. 4-7 (art. 86) och 1992:12, s. 16-18 (art. 87).

Artiklar:

77. Här ska byggas ett renfryseri för 110.000 kr! Men alla stolta planer sprack.

78. 1946 års köttbesiktningskommitté vill reformera renslakten: "Vår uppgift hör inte till de lättaste!

79. Jämtlandstidningarna om köttbesiktningskommitténs betänkande: "Nacksticket förbjuds!"

80. Köttbesiktningskommittén kom med förslag. Men de mötte hårt motstånd från samerna.

81. Läget efter köttbesiktningskommitténs förslag: Samerna var emot. Lappfogden irriterad. Regeringen tveksam. Riksdagen otålig.

82. Militären rycker in i renslakten. Jämtlandssamerna blir föregångsmän för nya ideer.

83. Renslakterierna kom för att stanna. Veterinärstyrelsen trycker på för att få köttbesiktningsstäng.

84. Klement Klementsson till Renutredningen: "Med nuvarande ordning kan man inte få ut några toppriser på renköttet".

85. Renutredningen en näringsreform eller "social sanering".

86. Renutredningen klar 1960. Förslag att bilda ett lappbyarnas förbund.

87. Varför inte renskötsel på Fulufjäll? Olle Blind fick nej men också stöd för sina önskemål.

- Östersund på nytt i samernas blickpunkt. Artikelserie i Östersunds-Posten 10/6 och 11/6 1992.

Art. 1: Här hölls första landsmötet 1918. Art. 2: Från samernas långbänk till en riktig organisation. Art. 3: Sametinget kan öka samhörighetskänslan.

1993:

- Samerna. III. (Jämten 1993, s. 185-192.)

- Samiskt samarbete. Anförande vid Same-Ätnams landsmöte i Storuman 14-15 maj 1993. (Samefolket 1993, h. 6-7, s. s. 16-18.)

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1993:1, s. 34-35 (art. 88), 1993:2, s. 34-36 (art. 89), 1993:3, s. 34-36 (art. 90), 1993:4, s. 28-31 (art. 91), 1993:5, s. 46-47 (art. 92), 1993:6-7, s. 28-30 (art. 93), 1993:8, s. 12-14 (art. 94), 1993:9, s. 40-42 (art. 95), 1993:10, s. 40-42 (art. 96), 1993:11, s. 12-14 (art. 97) och 1993:12, s. 10-12 (art. 99).

Artiklar:

88. - - - och så kom kriget. Norsk samefamilj fick fristad i Åre. Dramatisk flykt över gränsen.

89. När "lappnybyggen" var enda alternativ till försörjning.

90. Samekvinnor hos länsbostadsnämnden i Östersund 1949:

Bostadsbristen är skriande!

91. Bråk när Tännässamer skulle få bättre bostäder: Vi vill inte ha några lappar nära vår by!

92. Efter sju sorger och åtta bedrävelser: Brändåsen växer fram.

93. Han ville hoppa av projektet Brändåsen: Jag har tröttnat på lapparnas kverulans.

94. Operation Brändåsen blev pilotfall. Men samer fick inte ha hus med källarvåning.

95. Samernas bostadsfråga komplicerad. Nu gäller det att bryta förlegade uppfattningar.

96. Lokaltidningar förmedlade gamla klichéer.

97. Han reagerade mot tidningsskriverier: "Varför ska bara de döda samerna komma till tals?"

98. Fjällgård i farozonen. Äldre samer vill bo i sina hemorter.

- Ur Jämtlandssamernas historia. Fortsättning på artikelserie i Samefolket. III. 1994:1, s. 18-19 (art. 99), 1994:2, s. 36-37 (art. 100), 1994:3, s. 28-29 (art. 101)

99. "Kaggarna gapade tomma i källaren!". Förändringarna i renskötseln en pågående process.

100. Lossen-målet en stor motgång för samerna. Frågan om sedvanerätten bör provas på nytt!

101. Från Lossen-målet: Regleringsföretaget backar men bara skenbart.

Personalia:

1960:

- De sociala problemen får inte "glömmas" bort. (Samefolkets egen tidning 1960, h. 8-9, s. 126.)

Intervju med samediakonen John Paul Persson.

1968:

- Gustav Park död. (Samefolket 1968, h. 3-4, s. 71.)

- Nils Nilsson död. (Samefolket 1968, h. 8, s. 149.)

Nekrolog över nomadläraren Nils Nilsson.

1971:

- Nikolaus Kuhmunen 50 år. (Samefolket 1971, h. 8-9, s. 143.)

1972:

- Kort samtal med Nils Eric Spiik. (Samefolket 1972, h. 7-8, s. 184-185.)

1974:

- Lars Utsi har blivit 60 år. (Samefolket 1974, h. 1-2, s. 35-36.)

- Till minnet av Nils Anton Thomasson. (Samefolket 1977, h. 10, s. 288.)

1978:

- Profil av en ledare. (Samefolket 1978, h. 9, s. 24-26.)

Intervju med Svenska samernas riksförbunds förre ordförande Israel Ruong.

1980:

- Gertrud Jonzon och Nils Almegård - minns ni dem? Oväntade möten och vägar som korsas. (Samefolket 1980, h. 12, s. 22-23.)

Intervju med husmor och lärare från Samernas Folkhögskolas första verksamhetsår 1942/43.

1981:

- Erik Nilsson Mankok, en författare bland länets samer. (Västerbottens Folkblad 11 / 6 1981.)

- Min far Nils Thomasson. III. (Jämten 1981, s. 7-24.)

1983:

- Berndt Erneholm död. (Samefolket 1983, h. 9, s. 5.)

- Nekrolog över expeditionschefen i jordbruksdepartementet .

- Per Henrik Omma var en stor tillgång för SSR. (Samefolket 1983, h. 10, s. 19.)

1985:

- Livslång insats för samernas sak. (Samefolket 1985, h. 12, s. 48.)

Även i: Dagens Nyheter 6 / 11 1985 och Svenska Dagbladet 12 / 11 1985 (En samisk föregångsman som värnade samernas rätt.)

Nekrolog över förre vice ordföranden i Svenska samernas riksförbund Per Idivuoma.

1986:

- Israel Ruong död. En av de svenska samernas främste ledare och talesman. (Samefolket 1986, h. 4, s. 47.)

Även i: Dagens Nyheter 9 / 4 1986 och Svenska dagbladet 10 / 4 1986 (Enande kraft bland samerna).

- Israel Ruong som samernas ledare och talesman. (Johan Norlander-sällskapets tidskrift Oknytt 1986, 1-2, s. 1-4.)

- Vår vänskap växte fram. (Samefolket 1986, h. 5, s. 8-9.)

Bidrag till Samefolkets enkät "Så minns vi Isse" (Israel Ruong).

1988

- Ett gripande människoöde. Dukade under i snöstorm på fjället sedan han hjälpt turister. (Samefolket 1988, h. 12, s. 14-15.)

Om den samiske fjällföraren Per Johansson i Enafors.

-Till minnet av Nils Erik Kuoljok. (Samefolket 1988, h. 5, s. 30.)

1989:

- Lite mer om Per Johansson. (Samefolket 1989, h. 6-7, s. 7.)

-Till minne av Paulina Åhrén. (Samefolket 1989, h. 5, s. 31.)

1991:

- Dödsfall. Åke Wikman. (Samefolket 1991, h. 9, s. 11.)

Nekrolog över förre lappfogden Åke Wikman.

1993:

- Möte med Rolf Sjölin. (Samefolket 1993, h. 12, s. 34.)

Intervju med sameforskaren Rolf Sjölin.

- Till minnet av Lars Rensund. (Samefolket 1993, h. 9, s. 63.)

1994:

- Signe Doj död. (Samefolket 1994, h. 3, s. 56.)

Recensioner:

1960:

- Arktiska folk. (Samefolkets egen tidning 1960, h. 10-11, s. 159.)

Rec. av Ruong, I., Arktiska folk. Sthlm 1959.

1961:

- Samernas skolgång. (Samefolket 1961, h. 1, s. 14-15.)

Referat av betänkandet Samernas skolgång (SOU 1960:41).

1962:

- Lapparna och döden. (Östersunds-Posten 21 7 2 1962.)
Även i: Samefolket 1962, h. 4-5, s. 64-66.

Rec. av Manker, E., Lappmarksgravar. Upps. 1961.

1963:

- Samerna och verkligheten. (Perspektiv 1963, h. 6, s. 279-281.)
Även i: Samefolket 1963, h. 7-9, s. 145-146.)

Rec. av Mankok, E. Nilsson, Mitt lassokoppel. Vilhelmina 1962.

1964:

- En same berättar. (Samefolket 1964, h. 1, s. 7-8.)

Rec. av Åhrén, J., En same berättar. Östersund 1963.

1966:

- 1913 års nomadskolreform. (Samefolket 1966, h. 6-7, s. 131-132.)

Rec. av Gaunitz, S., 1913 års nomadskolreform. Otryckt seminarieuppsats.

- Jåhkåkaska sameby och "området mellan älvarna". (Norrländska Socialdemokraten 17 / 5 1966.)
Även i: Samefolket 1966, h. 6-7, s. 126-127 (Om Jåhkåkaska sameby).

Rec. av Ruong, I., Om Jåhkåkaska sameby (i Svenska landsmål och svenskt folkliv 1964.)

- Om renskötelsens ekonomiska utveckling och framtida möjligheter. (Samefolket 1966, h. 6-7, s. 131.)

Rec. av Skaltje, M.-L., Om renskötelsens ekonomiska utveckling och framtida möjligheter. Otryckt seminarieuppsats.

- Om Rautasvuoma och Saarivuma. (Samfolket 1966, h. 6-7, s.128.)

Rec. av Svensson, T.G., Samernas politiska organisation, och Eriksson, S., & Pettersson, K., Inkomst- och bostadsförhållanden i Saarivuoma sameby. Otryckta seminarieuppsatser.

- Samerna deltar lite i politiska val. (Samefolket 1966, h. 6-7, s. 125.)

Rec. av Sjölin, R., Politisk participation hos renskötande befolkning i norra Norrbotten. Otryckt seminarieuppsats.

- Samernas riksförbund. (Samefolket 1966, h. 6-7, s. 131-132.)

Rec. av Lindström, U., Bildandet av Svenska samernas riksförbund. Otryckt seminarieuppsats.

1969:

- Boken om "Anta". (Samefolket 1969, h. 10-12, s. 168-169.)

Rec. av Labba, A., Anta. Berättelse. Sthlm 1969.

- Röster i debatten. (Samefolket 1969, h. 8-9, s. 124-136.)

Översikt över Antropolognytt 1969:4 - "samenummer".

1970:

- Att fria och att gifta sig. (Samefolket 1970, h. 1-2, s. 11-12.)

Rec. av Kjellström, R., Lapparnas fririer (Fataburen 1969)

- Lappstaden i Arvidsjaur. (Samefolket 1970, h. 1-2, s. 12.)

Rec. av Manker, E., & Hvrafner, H., Lappstaden i Arvidsjaur. Luleå 1969.

- Norrbotten 1970. (Samefolket 1970, h. 1-2, s. 10-11.)

Rec. (av notiskaraktär) av bidragen om samekulturen i Norrbotten 1970.

1972:

- Samen i barnboken. "Bilder" som kan skapa attityder. (Norrländska Socialdemokraten 26 / 8 1972.)

Även i: Östersunds-Posten 28 / 8 1972 (De har undersökt vilken bild barnen får av samerna genom böcker) ; Västerbottens-Kuriren 26 / 8 1972; Örebro-Kuriren 26 / 8 1972 och Samefolket 1972, h. 9-10, s. 217-219 (Samerna i barnböckerna) ; Skolledaren 1972, h. 9, s. 200-201 (Samerna i barn- och ungdomslitteraturen) ; Biblioteksbladet 1974, h. 6, s. 90-91 (Samerna i barnböckernas värld).

Rec. av Jönsson, M., & Hansson, G., Bilden av samerna i ett antal barn- och ungdomsböcker. Otryckt seminarieuppsats.

1973:

- De exotiska lapparna. (Samefolket 1973, h. 12, s. 259.)

Anmälan av Norrbotten 1973 med bl.a. en studie av Richard Tham kring Johan Fredrik Höckerts målningar från lappland.

- Nytt om sameslöjd. (Västerbottens-Kuriren 10 / 4 1973.)

Även i: samefolket 1973, h. 7-8, s. 147.

Rec. av Hemslöjden 1973:1, temanummer kring sameslöjd.

- Om Soppero-samer m.m. (Samefolket 1973, h. 5, s. 97.)

Rec. av Linder, U., Soppero. By och vildmark i norr. Sthlm 1972.

- Om Tärna-samerna. (Norrbottens-Kuriren 1 / 3 1973.)

Även i: Norra Västerbotten 8 / 3 1973 (Samekultur i Tärna) och Samefolket 1973, h. 12, s. 257-258 (En bok om Tärna).

Rec. av Lundmark, B., Arnie. Tärnastudier. Storuman 1972.

- Prisbelönad ungdomsbok. (Samefolket 1973, h. 12, s. 259.)

Rec. av Rask, L., Lule älv och Letsi kraftstation. Malmö 1972.

- Samedokumentation. (Norrländska Socialdemokraten 29 / 3 1973.)

Även i: Västerbottens-Kuriren 27 / 6 (Dokumentation om samer) och Samefolket 1973, h. 5, s. 98.

Rec. av Kátalåga 1971. Oslo 1973.

- Samernas björnfest. (Samefolket 1973, h. 5, s. 98-99.)

Rec. av Norlander-Unsgaard, S., Samernas björnfest på centrallapskt område. Seminarieuppsats.

- Sameslöjden - inkomst, kulturfaktor. (Östersunds-Posten 12 / 2 1973.)
Även i: Västerbottens-Kuriren 10 / 4 1973 och Samefolket 1973, h. 3-4, s. 50-51.)

Presentation av Sameslöjdens ekonomiska roll i Sverige. Utredning i stencil 1972.

- Sameundervisningen under debatt. (Västerbottens-Kuriren 9 / 5 1973.)
Även i: Östersunds-Posten 10 / 5 1973 och Samefolket 1973, h. 7-8, s. 146.

Presentation av Johansson, H., Dags för en ändrad syn på sameundervisningen? Umeå 1973.

1974:

- Egen sameskola eller integrerad? (Norrländska Socialdemokraten 8 / 3 1974.)

Rec. av Johansson, H., Dags för en ändrad syn på sameundervisningen. Umeå 1973.

- Vi måste behålla Samernas Folkhögskola. (Samefolket 1974, h. 1-2, s. 30-33.)

Sammanställning av remissyttrandena över Samernas Folkhögskola. Förslag avgivet av sameutredningen. Sthlm 1973.

1975:

- Nya bidrag till litteraturen kring samer. (Samefolket 1975, h. 5, s. 125-126.)

Rec. av otryckta seminarieuppsatser: Karlsson, A.M., Stalo - ett samiskt traditionskomplex (1973) ; Mulk, I. M., & Löfstrand, E., Samiska offerplatser efter Lule älvadal (1973) ; Kuoljok, I., Kvinnans sysslor i det samiska hushållet med särskild betoning på kosthållet (1974) ; Kleiven, T., & Larsson, A., Sameland i fritidsby (1974).

1976:

- Fjellvuggen - en ny bok av Annok Sarri-Nordrå. (Samefolket 1976, h. 1, s. 28.)

Rec. av Sarri-Nordrå, A., Fjellvuggen. Oslo 1975.

1977:

- En annorlunda bok om samer. Dokumentärt om Laevas sameby. (Samefolket 1977, h. 8, s. 209-210.)

Rec. av Reichwald, A., & Svedlund, B., Laevas. sameby i dag - historia i morgon? Sthlm 1977.

- En stridsskrift om samerna. (Samefolket 1977, h. 9, s. 249.)

Rec. av Lundin, G., Samerna i Sverige. En stridsskrift. Sthlm 1977.

- Intresant temanummer - men utan huvudlinje. (Samefolket 1977, h. 3, s. 210-211.)

Rec. av temanummer om samerna i den norska tidsskriften Dyade 1976:2

- "Med hemspråkets hjälp få bibringas trygghet". (Samefolket 1977, h. 10, s. 279.)

Presentation av Ny i verige 1977:3 med bl.a. Olle Anderssons bidrag, "Låt inte samerna läppja på civilisationens bågare".

1978:

- Annok från Nikkaluokta. Åter med ny sameroman. (Norrländska Socialdemokraten 29 / 12 1978.)

Även i: Västerbottens Folkblad 8 / 1 1979 (Norskt bidrag till samelitteraturen) och Samefolket 1979, h. 1, s. 32 (Tillbaka till Nikkaluokta).

Rec. av Sarri-Nordrå, A., Gutten som ville sette spor etter seg. Oslo 1977.

- Bra barnbok om samerna. (Västerbottens-Kuriren 25 / 8 1978.)
Även i: samefolket 1978, h. 10, s. 36 (Att skriva för barn om samerna).

Rec. av Weng-Nilsson, E., Månke och Mina. Sthlm 1978.

- Kultur på karrig jord". (Östersunds-Posten 10 / 8 1978.)
Även i: Västerbottens-Kuriren 15 / 8 1978 ; Norrländska Socialdemokraten 28 / 8 1978 och Samefolket 1978, h. 9, s. 27, 29.)

Rec. av Kultur på karrig jord. Festskrift till Asbjörn Nesheim. Oslo 1978.

- Nordkalottlitteratur. (Samefolket 1978, h. 1, s. 42.)

Rec. av Ullberg, C., Nyförvärv av Nordkalottlitteratur. Luleå 1977.

- Nordsamernas flyttning var rena tvångsåtgärden. (Norrländska Socialdemokraten 29 / 11 1978.)

Även i: Västerbottens Folkblad 16 / 2 1979 (Folkomflyttning på 1920-talet) ; Samefolket 1979, h. 1, s. 30, 32 (När man flyttade "nordsamer" till Västerbotten. En belysning av den nordsamiska "dislokationen").

Rec. av Marainen, J., Konventionen mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbete - bakgrund, förutsättning och följder. (1978) Otryckt seminarieuppsats.

- Nya utgåvor av gamla klassiker. (Samefolket 1978, h. 2, s. 4.)

Anmälan av nyutgåvor: Leem, K., Beskrivelse over Finnmarkens Lapper. Köbenhavn 1975 ; Fries, J.A., Lappisk mytologi. Lappiske Eventyr og Folkesagn. Köbenhavn 1975 ; Laestadius, P., Petrus Laestadius Journaler. Faksimiltext och kommentar. Umeå 1977. Därutöver: Nordberg, A., Petrus Laestadius Journaler. Umeå 1977.

- Ofullständig naturlära. (Västerbottens Folkblad 7 / 9 1978.)

Även i: Norrländska Socialdemokraten 23 / 9 1978 (Naturlära om fjällen) ; Samefolket 1978, h. 10, s. 36 (Naturlära för fjällfolk) ; Länstidningen, Östersund 15 / 1 1979.

Rec. av Naturlära för fjällfolk. Sthlm 1977.

- Om schamanismen och andetron. (Västerbottens-Kuriren 26 / 7 1978.)

Även i: Östersunds-Posten 29 / 7 1978 (Om schamanism) ; Norrländska Socialdemokraten 2 / 8 1978 (Samiska schamanismen) ; Samefolket 1978, h. 9, s. 11, 26 (Samisk schamanism).

Rec. av Bäckman, L., & Hultkrantz, Å., Studies in Lapp shamanism. Sthlm 1978.

- Per Idivuoma har mycket att berätta. (Länstidningen, Östersund 4 / 12 1978.)

Även i: Västerbottens Folkblad 8 / 11 1978 och Samefolket 1978, h. 13-14, s. 42 (Per Idivuomas andra bok Sunnanvind. En svag sommarbris jämförd med debutromanen Rövarvind.)

- Vilhelmina centrum för den sydsamiska kulturen. (Västerbottens-Kuriren 19 / 7 1978.)

Även i: Östersunds-Posten 20 / 7 1978 (Dokumentation om samerna) ; Norrländska Socialdemokraten 4 / 8 1978 , och Samefolket 1978, h. 9, s. 11.

Med bl.a. recension av Katalog över litteratur vid samiska avdelningen i folkbiblioteket i Vilhelmina. Vilhelmina 1977.

- Är det här boken om samerna riktig? (Västerbottens-Kuriren 14 / 7 1978.)

Även i: Östersunds-Posten 22 / 7 1978 (Varför anlitas inte samiska lektörer?) ; Norrländska Socialdemokraten 25 / 7 1978 (Samer i litteraturen) , och Samefolket 1978, h. 9, s. 12-13 (Vi är samer. Samebarn berättar.)

Rec. av Ersson, B., & Hedin, B., Vi är samer. Samebarn berättar. Sthlm 1977.

1979:

- Berättelsen om ett uppbrott. (Västerbottens Folkblad 10 / 5 1979.)

Även i Länstidningen, Östersund 31 / 5 1979 ("Sista rajden" - ett uppbrott), och Samefolket 1979, h. 6, s. 36 (Saras romansvit fullbordad. "Sista rajden" - ett uppbrott.)

Rec. av Ranta-Rönnlund, S., Sist i rajden. Sthlm 1978.

- Nordsamerna myndigheternas skyddslingar. (Norrländska Socialdemokraten 23 / 7 1979.)

Även i: Samefolket 1979, h. 11, s. 6 (Nordsamerna var "myndigheternas skyddslingar").

Rec. av Barruk, U., Tvång mot samer. Förflyttning av samer från Karesuando till Västerbotten under 1920-talet. Otryckt seminarieuppsats (1979).

- Okonstlat och sakligt om samerna. (Norrländska Socialdemokraten 6 / 7 1979.)

Även i: Länstidningen, Östersund 1 / 8 1979 (Att skriva för barn om samerna.)

Rec. av Lindquist, M., Vem tar hand om Kotten? Sthlm 1978, och Weng-Nilsson, E., Månke och Mina. Sthlm 1978.

- Påträngande nostalgi och obehörigt intrång. (Norrländska Socialdemokraten 24 / 1 1979.)

Även i: Västerbottens Folkblad 31 / 1 1979 (Bilder från en svunnen epok i samisk historia) ; Länstidningen, Östersund 28 / 2 1979 ("Nostalgin blir för påträngande") , och Samefolket 1979, h. 2, s. 5 (Samerna - Ernst Mankers "medmänniskor i norr")

Rec. av Manker, E., Medmänniskor i norr. Sundsvall 1978.

- Samekultur i storstad. (Samefolket 1979, h. 1, s. 32-33.)

Även i: Länstidningen, Östersund 2 / 1 1979 ; Västerbottens Folkblad 2 / 1 1979 , och Norrländska Socialdemokraten 5 / 2 1979 (Samerna i storstaden önskar eget kulturhus).

Rec. av Blindh, I.B., samerna i Stockholm. Seminarieuppsats (1979).

- Samerna - "de annorlunda". (Länstidningen, Östersund 17 / 4 1979.)

Även i: Samefolket 1979, h. 5, s. 27 (Lärobok med många fel om samerna. Inaktuell, snudd på drift med samerna!)

Rec. av bidraget om samerna i Arntsberg, K.O. & Ehn, B., Etniska minoriteter i Sverige förr och nu. Lund 1976.

- Tuorpon, en grupp samer och deras landområde. (Samefolket 1979, h. 1, s. 31.)

Även i: Länstidningen, Östersund 20 / 4 1979 (Det handlar om en liten sameby).

Rec. av Andersson, H., Tuorpon - människor och land i norr. Sthlm 1978.

- Vattenreglering i sametrakter: När björken är borta måste man fuska - med plast. (Länstidningen, Östersund 17 / 12 1979.)

Även i: Västerbottens Folkblad 15 / 12 1979 (Bilder från samebyn).

Rec. av Dahlström, J.K., Bilder från Sörkaitum. Borås 1979.

- Värdefull nyutgåva om Västerbottens samekultur. (Västerbottens Folkblad 20 / 12 1979.)

Även i: Norrländska Socialdemokraten 31 / 12 1979 (Ännu ett bortglömt verk om samelivet) ; Svenska Dagbladet 15 / 1 1980 och Länstidningen, Östersund 1 / 2 1980 (Samerna i fokus) ; Samefolket 1980, h. 1, s. 25 (Västerbottenssamerna i fokus.)

Recension av nyutgåva av Drake, S., Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet. (Faksimilupplaga). Umeå 1979.

- Äntligen i tryck. Unikt dokument om Västerbottens samer. (Västerbottens Folkblad 23 / 10 1979.)

Även i: Samefolket 1979, h. 13, s. 13 (Dokument om Västerbottenssamerna. "Kristoffer Sjulssons minnen" äntligen i tryck!

Rec. av Bäckman, L. & Kjellström, R., Kristoffer Sjulssons minnen. Om Vapstenslapparna i början av 1800-talet. Lund 1979.

1980:

- Bara renägande samer intressanta? (Västerbottens Folkblad 14 / 1 1980.)

Även i: Länstidningen, Östersund 17 / 1 1980 (Inget intresse för samer utan renar) ; Norrländska Socialdemokraten 19 / 1 1980 (Bara lappar med renar intresserar forskarna) , och Samefolket 1980, h. 1, s. 28 (Dåligt forskningsintresse för samer utanför rennäringen).

Rec. av Kuoljok, I., samer i Umeå - en studie av livsvillkor i urban miljö. Seminarieuppsats (1979)

- Lappmarksskildring från 1747. (Västerbottens Folkblad 18 / 11 1980 (Ännu en klassiker om samerna i nyutgåva) ; Länstidningen, Östersund 29 / 12 1980, och Samefolket 1980, h. 12, s. 19, 21 (En samelitteraturens klassiker åter aktuell).

Rec. av nyutgåva av Högström, P., Beskrifning öfver de til Sweriges Krona lydande Lapmarker (Faksimilupplaga). Umeå 1980.

- Levande kulturyttringar. (Svenska Dagbladet 17 / 1 1980.)

Även i: samefolket 1980, h. 2, s. 25.)

Rec. av Wallquist, E., & Kihlberg, K., Lapparnas handaslöjd. Luleå 1979.

- Margatera Sarri ger sig in i debatten igen. En fattiglapp är medlem av ingenting - - -. (Länstidningen, Östersund, 25 / 9 1980.)

Även i: Västerbottens Folkblad 26 / 9 1980 ("En fattiglapp är medlem i ingenting". Sarri slår till igen) och Samefolket 1981, h. 1, s. 10.

Rec. av Sarri, M., Under hallonträdet. Sthlm 1980.

- Temanummer om sydsamerna. (Länstidningen, Östersund, 26 / 4 1980 (Framtid för sydsamerna?).

Rec. av temanummer om sydsamerna i Tromsø museums skriftserie Ottar 116-117 / 1979.

1981:

- Avskjed med Saivo - sameliv farvell! (Samefolket 1981, h. 15, s. 6.)
Även i: Västerbottens Folkblad 12 / 12 1981 (Samisk självrannsakan), och Norrländska Socialdemokraten 12 / 12 1981 (Självrannsakan kring inre samiska problem).

Rec. av Nordrå, A., Sarri, Avskjed med Saivo. Oslo 1981.

- Björnjakt hade sin tid - och älskog sin. Om gamla riter kring samernas björnjakt. (Länstidningen, Östersund, 27 / 10 1981.)
Även i: Västerbottens Folkblad 14 / 11 1981; Norrländska Socialdemokraten 19 / 12 1981, och Samefolket 1981, h. 13-14, s. 7-8.

Rec. av Fjellström, P., Kort Berättelse om lapparnas björna-fänge, samt deras der wid brukade widskeppelser. Sthlm 1980.

1982

- Gammalt om samerna. (Samefolket 1982, h. 11, s. 24.)
Även i: Västerbottens Folkblad 5 / 9 1982 (Samernas historia) och Norrländska Socialdemokraten 22 / 11 1982 (Gammalt om samerna. Men var finns nuet?).

Rec. av Lorenz, E., Samefolket i historien. Oslo 1981.

- Lars Rensund, 80 år, ger ut sin andra bok. (Norrländska Socialdemokraten 26 / 10 1982.)
Även i: Västerbottens Folkblad 13 / 11 1982 (Ur en samisk minnesskatt); Samefolket 1982, h. 11, s. 24-25, och Länstidningen, Östersund 22 / 10 1982 (Samisk minnesskatt).

Rec. av Rensund, L., Renen i mitten. Kalix 1982.

- Nyskrivna kapitel bemöter kritiker. (Norrländska Socialdemokraten 4 / 5 1982.)
Även i: Västerbottens Folkblad 22 / 5 1982 (Israel Ruongs bok om samerna: I en klass för sig); Länstidningen, Östersund, 27 / 5 1982 (Israel Ruongs Samerna: Information och självrannsakan); Samefolket 1982, h. 5, s. 30, och Svenska Dagbladet 8 / 11 1982 (Samisk verklighet).

Rec. av Ruong, I., Samerna i historien och nutiden. Sthlm 1982.

- När blev samerna "nomader"? (Västerbottens Folkblad 28 / 5 1982.)
Även i: Norrländska Socialdemokraten 29 / 5 1982 (Statliga insatser tvingade samerna att bli nomader); Samefolket 1982, h. 7-8, s. 4-5 (När blev samerna "nomader"? och Piteå-Tidningen 3 / 8 1982.

Rec. av Lundmark, L., Uppbörd, utarmning, utveckling. Det samiska fångstsamhällets övergång till rennomadism i Lule lappmark. Malmö 1982.

1983:

- "Renen ger status - men för fattiglappen ger svensken fan". Margareta Sarri in på arenan igen! (Samefolket 1983, h. 4, s. 25.)

Även i: Västerbottens Folkblad 24 / 3 1983 (Sarri inte lika friskt uppkäftig), och Länstidningen, Östersund, 2 / 5 1983 (Margareta Sarri inte lika uppkäftig längre).

Rec. av Sarri, M., Du fjällhöga Nord. Sthlm 1983.

1984:

- Gudaberg och Trollknut - "samemotiv" utan intresse! (Samefolket 1984, h. 4, s. 27.)

Även i: Västerbottens Folkblad 27 / 3 1984 (Utnötta samemotiv); Norrländska Socialdemokraten 29 / 3 1984 ("En genre som vi fått nog av!" Sameromaner får från expertkritik), och Länstidningen, Östersund, 24 / 4 1984 (Lätt att skriva romaner om samer - eller?).

Rec. av Lundgren, Å., Trollknuten. Avesta 1984.

- Lasta och Sapmi. Nya tidskrifter om samer av samer. (Samefolket 1984, h. 8, s. 33.)

Även i: Länstidningen, Östersund, 12 / 7 1984 (Äntligen samer som skriver om samer), och Norrländska Socialdemokraten 28 / 8 1984 (Brister i forskning om samer rättas till).

Rec. av det första numret i skriftserien Lasta, utg. av det nybildade Samiska forskarsamfundet / Sámiid dutkiid searvi (SáDs), och det andra numret av Sapmi, skriftserie utg. av Svenska samernas riksförbund (SSR). Umeå 1983 resp. Umeå 1984.

- Ny samisk bibliografi. (Samefolket 1984, h. 8, s. 32.)

Även i: Västerbottens Folkblad 13 / 7 1984; Länstidningen, Östersund, 30 / 7 1984, och Norrländska Socialdemokraten 3 / 9 1984 (Ny samisk bibliografi missar viktiga källor).

Rec. av Blindh, I.B., & Siegert, J., Sámi bibliografia / Samisk bibliografi. Trondheim 1984.

- Nytt ljus över samernas äldre kultur. (Samefolket 1984, h. 5, s. 19.)

Även i: Länstidningen, Östersund, 12 / 4 1984; Västerbottens Folkblad 12 / 4 1984, och Norrländska Socialdemokraten 13 / 4 1984 (Doktorsavhandling ger samisk kultur förändrad status).

Rec. av Zachrisson, I., De samiska metalldepåerna år 1000 - 1350 i ljuset från fyndet i Mörträsket, Lappland. Umeå 1984.

- Om trespråkighet bland samerna i Övre Soppero. (Samefolket 1984, h. 12, s. 4-5.)

Även i: Norrländska Socialdemokraten 24 / 11 1984 (Doktor i tvåspråkighet i samiskt perspektiv), och Västerbottens Folkblad 29 / 11 1984 (Ny Umeå-avhandling: Trespråkiga samer).

Rec. av helander, E., Om trespråkighet. En undersökning av språkvalet hos samerna i Övre Soppero. Umeå 1984.

1985:

- När Malå ännu var samernas land. (Samefolket 1985, h. 12, s. 44.)
Även i: Västerbottens Folkblad 25 / 11 1985 och Länstidningen, Östersund, 25 / 11 1985.

Rec. av Marklund, B., Om samer och nybyggare i gamla Malå. Tiden 1736 - 1777. Skellefteå 1985

-Om vintervisten vid Sundsvall och lappbarnhem i Undersåker. (Samefolket 1985, h. 11, s. 18-19.)

Rec. av Strömberg, K., Samerna vid Medelpadskusten (Umeå 1984) och Åhrén, I., Änge lappbarnhem - sameskola 1885 - 1985 (Härnösand 1985).

1990:

- En kulturkämpe som minns. (Norrländska Socialdemokraten 26 / 7 1990.)
Även i: Västerbottens Folkblad 10 / 8 1990 (En samepolitiker och kulturkämpe som minns), och Östersunds-Posten 17 / 8 1990 (Samepolitikens minnen postumt).

Rec. av Idivuoma, P., Minnesbilder. Svenska samernas riksförbunds skriftserie Sápmi 7, 1990.

- Samer och nybyggare i gamla Malå. (Norrländska Socialdemokraten 27 / 11 1990.
Även i: Norrländska Socialdemokraten 29 / 11 1990, och Samefolket 1990, h. 12, s. 7.

Rec. av Marklund, B., När lappskatteländ och nybyggen konkurrerade om naturresurserna. Mera om nybyggare och samer i det gamla Malå.

1991:

- Förnämlig bibliografi om samiska förhållanden. (Länstidningen, Östersund, 3 / 1 1991.)
Även i: Samefolket 1991, h. 1, s. 24 (Förnämlig bibliografi. Men tyvärr utan bidrag från dagspress).

Rec. av Sámi bibliografia, Cállosat Norgas 1945 - 1987 / Samisk bibliografi. Utgivelser i Norge 1945 - 1987. Universitetsbiblioteket . Trondheim 1989.

1993:

- "Samiska värderingar behövs i forskningen". (Östersunds-Posten 22 / 9 1993.)
Även i: Samefolket 1993, h. 9, s. 32 (Stillastående sameforskning).

Rec. av Haarstad, K., Sörsamisk historie. Expansjon og konflikter i Rörostraktene 1630 -

1900. (Trondheim 1992.)

1994:

- Reseskildring ger nytt perspektiv på förvandlingen i samernas liv.

(Östersunds-Posten 1 / 10 1993)

Även i: Samefolket 1993, h. 9, s. 32 (En resenär ser på Härjedalen för 200 år sedan).

Rec. av Schmidt, J.W., Resa genom Hälsingland och Härjedalen år 1799. Översatt och kommenterad av Anders Lööw. Trondheim 1992.

- Skogsarbetarbostäder och samebebyggelse - två skilda världar. (Samefolket 1994, h. 2, s. 25.)

Även i: Länstidningen, Östersund, 5 / 4 1994 (Två skilda världar i tidig bostadspolitik).

Rec. av Bebyggelsehistorisk tidskrift. Nr 24, 1992

Medförfattare i följande sammanhang:

1969:

- Bibliography. Literature concerning the Northern parts of Finland, Norway, and Sweden, published in the years 1950-59, worked out by Otto Aho and Erkki Nickul (Finland), Harald Eidheim (Norway), and Lars Thomasson (Sweden), compiled by Karl Nickul on behalf of the Nordic Lapp Council. (The Lapps today in Finland, Norway, and Sweden. 2. Oslo 1969, pp 263-351.)

1979:

- Samisk läromedelsförteckning 1979. Utarbetad på statens institut för läromedelsproduktion (SIL). (Urvalet och informationen av läromedlen har utarbetats av Mikael Svonni och Lars Thomasson.)

1981:

- Raihle, Jan, & Thomasson, Lars, Nils Thomasson i Härjedalen. (Jämten 1981, s. 47-56.)

- Stenqvist, Gunnel, & Thomasson, Lars, Insatser för samekulturen. (Kulturrådet informerar. 1981, h. 2, s. 10-11.)

1984:

- Samisk. Läromedel i samiska, om samisk kultur och skönlitteratur om samer. Läromedels- och litteratururval av Lars Thomasson och Elisabet Utsi. Sthlm 1984. (Statens institut för läromedelsinformation / Sameskolstyrelsen.)

1985:

- Ruong, Israel, & Ruong, Maja, Index till samefolkets egen tidning / Samefolket 1918 -1973. Med efterskrift av Lars Thomasson.

1992 och tills vidare

- Artikelbidrag (signerade) i Norrländsk uppslagsbok (under utgivning)

Textgranskare i följande sammanhang:

1980:

- Arntsberg, Karl-Olov, & Ehn, billy, Etniska minoriteter. Lund 1980. 2 uppl.
(Textrevision i fråga om sameavsnittet)

1983:

- Mosskin, Peter, Härjedalsfjällen. Uddevalla 1983. (Jämtlands läns museums serie Se och uppleva Jämtland - Härjedalen. 2.)
(Granskning av den samehistoriska framställningen)

- Bergström, Erik J., Magnusson, Gert, & Raihle, Jan, Härjedalen. Natur och kulturhistoria. Uddevalla 1990.
(Granskning av kapitlet om samerna)

1992 - och tills vidare

Specialgranskare (samiska förhållanden) i arbetet med Norrländsk uppslagsbok (under utgivning)

Ansvarig utan angivande av författarnamn:

1971 och ett antal år framåt

- The Lapps in Sweden. (Fact sheets on Sweden. Published by the Swedish Institute.)

Även med text på franska, italienska, spanska och tyska.

1992 - och tills vidare

- Artiklar i Norrländsk uppslagsbok (under utgivning)

Anders Løøv

RENBETESPROCESSEN I HÄRJEDALEN

AKTBILAGA 833 I MÅL T 88/90, T 70/91

KOMMENTAR TIL ANDERS LØØVS YTTRING ("YTTRANDE") AV KJELL HAARSTAD.

En kommentar till detta inlägget kunde lätt bli omfångsrik. Att min uppräknings av svagheter i Kjell Haarstads framställning, inlägg såväl som böcker, irriterar honom har jag förståelse för. Det är mänskligt att reagera på det sättet.

Det enda förnuftiga är därför att uppmana de som skall ta ställning i tvistefrågan till att själva se på det jag har kommenterat och uttalat mig om. Då vill jag inte längre ensam vara "suveren dommer över andre".(s. 14)

Kjell Haarstad gör det han kan för att avvisa tio kritiska punkter som jag tillät mig att sätta upp i anslutning till min genomgång av hans yttrande. Eftersom yttrandet baserade sig på två av hans böcker var det naturligt att till vissa delar också anknyta till dessa.

På ett par punkter har Kjell Haarstad påpekat fel i min framställning som jag erkänner och därför också står för. Ett är en olycklig skrivning om lensrekneskapene från 1548. Om dessa skrev jag att bara en gård var nämnd i Selbu. Detta är fel. Antalet som Kjell Haarstad nämner är det rätta. Jag kan bara beklaga felen och godta det som jag uppfattar som "böter för fortkörning".

Ett annat fel som Kjell Haarstad har funnit och som jag också erkänner är att titeln på min inlägga från december 1992 var felaktigt återgiven i det yttrande jag avgav i september 1993. Det rätta är "Hvilke muligheter fins det til å dokumentere samenes eldre historie i Herjedalen?" Där fick jag lära mig hur farligt det är att behålla äldre versioner av en tekst på PC-en!! I yttrandet kom jag därför också att skriva november i stället för december.

Mycket av det som Kjell Haarstad och jag skriver om i våra respektive yttranden kan med fördel byggas ut till stora utredningar. Detta är i en sammanhang som denna emellertid inte möjligt. Men enkla och okomplicerade saker kan man i alla händelser göra sig färdig med genom att erkänna att man har fel. Ett sådant är Kjell Haarstads påstående i kommentaren av februari 1994 om Härjedalens kyrkoböcker. "Nå er det dessverre slik at kirkebøkene for Herjedalen er gått tapt bortsett fra Ljusnedals kirkebok 1749-92 ..." (s. 13) Detta nämner jag bara som ett exempel. Och det är valt därför att det är lätt att kontrollera. De faktiska förhållandena är sannolikt också kända av många som läser detta. Kyrkoböcker (ministerialböcker) existerar förutom för Ljusnedal också för Tännäs från 1749, Storsjö från 1750 (men saknas för 1774/77 - 1834), Hede från 1777, Vemdalen från 1777/86, Lillhärdal från 1691, Ytterhogdal från 1691 och för Överhogdal från 1691. Det är bara Sveg med Linsells kapellag som saknar sådana böcker för hela 1700-talet.¹

I tillägg hänvisar jag till en artikel, nyligen publicerad i det norska lokalhistoriska tidskriften Heimen. (Särtryck följer som bilaga.) I den kommenterar jag Kjell Haarstads sist utkomna bok. Här blir också ett realhistoriskt kapitel kommenterat. I sin kommentar efterlyser Kjell Haarstad detta i stället för kommentarer om "... noen feilskrivninger i sitater etter hva han påstår, men ikke dokumenterer." (s. 1) Parentetiskt kan här bara tillfogas att kopior av originaltexterna som det är felaktigt citerat från blev sänt Heimens redaktion, där Kjell Haarstad var ansvarig redaktör, redan i oktober 1993.

Anders Løov

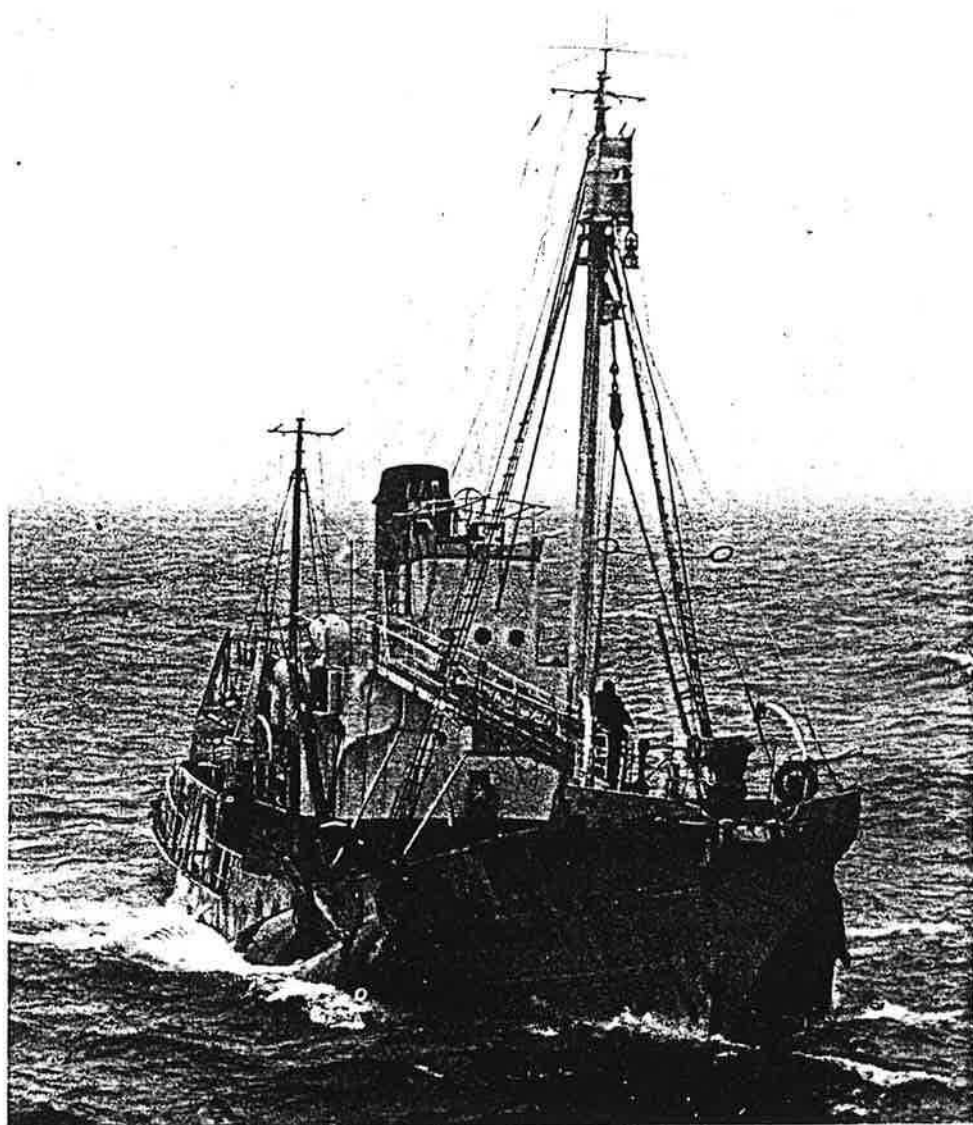
Anders Løov

Bilaga: Särtryck av Heimen 1994:1

¹ R. Swedlund: Kyrkoarkiven i Länsarkivet i Östersund 1939. - Östersund, 1939. - (Skrifter utgivna av Jämtlands fornskriftsällskap ; 6)

HEIMEN

Lokalhistorisk
Tidsskrift 1·94

Kilder til sørsamenes historie – bruk og misbruk

Refleksjoner rundt Kjell Haarstads arbeider om sørsamisk historie

Av Anders Løøv

Bakgrunnen for denne artikkelen er litt spesiell. I Heimen 1993:3 ble det publisert en omtale av Kjell Haarstads bok «Sørsamisk historie: ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630–1900» (1992). Forfatter var tidligere svensk riksarkivar Sven Lundkvist som på en panegyriske måte lovpriste Haarstads bok. Etter min mening er det liten grunn til å lovprise boken. Jeg så meg derfor nødt til, i første omgang, i det minste å gjøre Heimens lesere oppmerksom på de mengder av elementære feil boken er beheftet med. Derfor leverte jeg et kort innlegg til Heimen 1993:4. I dette fortalte jeg blant annet at bare i ett av bokens innledningskapitler var mer enn halvparten av de mange sitatene ikke gjengitt i overensstemmelse med originalteksten.

Heimen takket imidlertid nei til mitt bidrag. Begrunnelsen var: «Du har brukt en bokmelding – som vi har bedt om å få skrevet – som grunnlag for å skrive et innlegg om samme bok. Dette er en redaksjonell praksis vi ikke har noen presedens for, og vi mener det er prinsipielt uheldig i forhold til melderens å åpne for en debatt på det grunnlaget.»

Jeg har liten forståelse for argumentene, særlig da min hensikt ikke var å «åpne for en debatt». Det jeg ville, var bare å gjøre Heimens ca 1200 abonnenter oppmerksom på de mengder av åpenbare feil Sven Lundkvist hadde oversett. Om «presedensen» er det nok å si at man så sent som i Heimen 1992:2 finner et eksempel på en kommentar til en bokmelding i foregående nummer av tidsskriftet. Heimens redaksjon var den gang den samme som i dag.

I stedet for å ta inn mitt innlegg, oppfordret Heimens redaksjon meg «til heller å skrive en

artikkel til Heimen, der du tar opp dine synspunkter på bred basis.»

I det nevnte innlegget gjorde jeg oppmerksom på elementære feil Kjell Haarstads bok hadde m.h.t. gjengivelse av sitat og manglende grundighet i gjennomgangen av én sentral kildetype. I tillegg til dette ser jeg meg her derfor, etter Heimens oppfordring, nødt til å ta opp en rekke andre feil som Kjell Haarstads arbeider om sørsamenes historie er beheftet med. Selv om det byr meg imot, er det ikke til å unngå at framstillingen blir sterkt negativ. Kjell Haarstads framferd som historiker på dette området er imidlertid av en slik art at man bare ikke stilltiende kan la den passere.

Etter at boken «Sørsamisk historie: ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630–1900» kom ut for ca ett år siden, var jeg bestemt på å la den få ligge, ukommentert, og støve ned. Etter at den f.d. svenske riksarkivar Sven Lundkvist ukritisk har akseptert alt det som står der og til og med på en for faglitterære bokmeldinger nærmest fremmed måte lovpriser den, er det imidlertid blitt klart for meg at noen må reagere og i det minste rope varsko og fortelle at dette er et arbeid som er noe helt annet enn «solid vitenskap». Det ser beklageligvis ut til at folk uten særlig innsikt i emnet lett, som Sven Lundkvist, tror at «Resonemangen är väl grundade, och resultaten är mycket övertygande.»

Det er den artikkelen Heimens redaksjon ønsket, som følger her.¹

Menneskenes komme i sin alminnelighet til den skandinaviske halvøya er et spørsmål som i århundrer har opptatt nordiske historikere. Kjell Haarstad har to utførlige kapitler om dette. «Inn-

vandringsteorien – historiografisk belyst» (KHH s. 18–32) og «Fremrykningsteorien og dens antitese» (KHH s. 33–53). Det førstnevnte kapitlet omhandler i hovedsak innvandringen til den skandinaviske halvøya i alminnelighet og som en del av dette også samenes, det andre mer spesielt det sørsamiske området. Det får regnes til Haarstads fortjeneste at han her har brakt sammen en oversikt over en rekke personer som har tatt opp emnet som en del av sitt studium. Særlig gjennomarbeidet er imidlertid ikke oversikten og kommentarene til de synspunkter forskjellige personer har lagt fram. Påfallende er mengden av sitatfeil. Bare for å underbyggestanden nevnes et par eksempler fra de to kapitlene.

Et sitat fra Gerhard Schöning, hvor det i originalteksten står: «*Finnerne have saa langt fra været heele Nordens første eller ældste Beboere*» har Kjell Haarstad gjengitt med «*Finnerne have saa langt fra været Nordens første eller ældste Beboere*» (KHH s. 20, note 16). Ordet «*hee*» er utelatt. I et sitat fra Ludvig Kr. Daa, hvor det står: «*Eller rettere, Grunden til at saagodisom alle Skandinaviens ældre Historikere have anet dets Bebyggelse fra Syden er, at de ansaa dette for det naturligste*» har Kjell Haarstad hoppet over «*saagodisom*». Også denne setningen blir derfor mer kategorisk: «*Eller rettere, Grunden til at alle Skandinaviens ældre Historikere have anet dets Bebyggelse fra Syden er, at de ansaa dette for det naturligste*» (KHH s. 24, note 40). Andre typer av sitatfeil i dette ene kapitlet er at sitat og egen tekst er blandet (KHH s. 19, note 8) og at sitert tekst ikke er å finne på oppgitt sted (KHH s. 31, note 18, 25, 31, 69). Også der innholdet i en tekst blir referert, er det il å finne. Ett eksempel på dette er at originaltekstens «*filosofisk misforståelse*» hos Kjell Haarstad er blitt til «*filologisk misforståelse*» (KHH s. 25). I tillegg til dette forekommer det mengder av avvikelser fra originalteksten uten betydning for innholdet: liten bokstav i stedet for stor, k i stedet for g, e i stedet for a o.s.v. Hadde det bare vært slike feil, ville jeg ikke ha sagt noe, selv om man ikke forventer slike feil av en fagmann. Bare i dette ene kapittel, med 79 noter, er det 47 som viser til sitat. Hele 27 (tjuesju) av disse sitatene er ikke gjengitt i samsvar med originalteksten. Kopier av originalteksten er tidligere sendt Heimens redaksjon for kontroll.

Som et eksempel på Haarstads manglende

sammenholdning av forskjellige opplysninger i det senere kapitlet nevner jeg bare kommentarene til et sitat fra en artikkel av meg selv.

«I en artikkel i et tysk tidsskrift fra 1892 om samene i Troms skrev Nielsen derimot i følge Løpøvs oversettelse: '*I de sydligere områdene, omkring Trondheimsfjorden, vrirler det derimot av samiske graver*'. Løpøv kommenterer: '*Der hvor det et par år tidligere ikke fantes samiske begravelser- og offerplasser, vrirler det plutselig av dem!*'

Det Nielsen vitterlig skrev, var: '*Mehr nach Süden zu (enn Troms), in den Landschaften, die ich 1889 bereiste, haben die heidnischen Sitten und damit die heidnische [sic!] Begräbnisse draussen im Gebirge sich länger erhalten*'» (KHH s. 50).

Det er bare det at den tyske tekst som blir gjengitt av Haarstad er hentet et annet sted fra i Nielsens artikkel enn den jeg oversatte. Den tyske originalteksten som jeg tolket er følgende: «*Indem es in den südlichen Lappendistrikten innerhalb der norwegischen Gegenden am Trondjemsfjord von lappischen Gräbern in den Gebirgen wimmelt, begegnet man solchen im Amte Tromsö fast nicht, ...*»

Selv betegnet jeg, i en parentes, min oversettelse som fri, en nødvendighet for å få den å smelte inn i teksten for øvrig. At saksinnholdet skulle være forandret, kan jeg imidlertid ikke forstå. Det vises ellers til min artikkel.²

Det får være nok med disse få eksemplene på Kjell Haarstads helt spesielle «siteringsteknikk».

Bare ett kapittel er systematisk gjennomgått m.h.t. sitatene. Det er begrenset hvor meget tid som kan benyttes til korrekturlesing. Det må imidlertid understrekes at forekomsten av «trykkfeil» er gjennomgående. Noen stikkprøver helt i slutten av boken, i litteraturlisten, viser at det er mange av dem også der.

Selv om dette er mye mer enn bare «sitatpirk», er det ikke noen særlig fruktbar form for historiskrivning.

I stedet for å drive med dette ville det her ha vært gode muligheter til å ta opp forskjellige prinsippema.

Ett kunne ha vært å kommentere Kjell Haarstads gjennomgang av en sentral kildetype, eksempelvis kirkebøkene. Dette er en kilde som han berømmer seg av å ha gjennomgått svært

nøye. Kirkebøkene er også det jeg selv har arbeidet mest med. Et spesialtema vil man gjerne behandle inngående og grundig og jeg sparer det derfor til andre sammenhenger.

Kommentarer til Kjell Haarstads bruk av andre typer av skriftlige kilder enn kirkebøkene hadde også vært ett interessant emne. Men dette ville ha blitt til omfattende framstillinger. Også dette får derfor vente.

Ett emne kunne også ha vært å legge ut teksten om «ex silentio-slutninger», en historisk metode som hos Haarstad står sentralt. Manglende forståelse for eldre tids forhold mellom majoritets- og minoritetsbefolkning, mellom skriftkultur og skriftløs kultur gjør at han gjennom ex silentio-slutninger lett trekker konklusjoner som støtter opp om hans grunnsyn m.h.t. sørsamisk historie. Det emnet skal imidlertid også få hvile denne gangen.

Et annet emne å kommentere hvor, i følge Kjell Haarstad, «tausheten er talende» (KHH s. 93), er arkeologiens vitnesbyrd. Av de få funnene han nevner, er runebommehammeren fra Rendalen ett. Om dette sier han «At hammeren er samisk, er utvilsomt.» (KHH s. 93). Senere er han imidlertid kommet på andre tanker og gjør i 1993 i tidsskriftet Spor et forsøk på å bortforklare en realitet.³ Men arkeologien skal også få hvile denne gangen.

Et annet emne kunne ha vært det sørsamiske språket. Dette betegner Haarstad som «et positivt indisium for fremrykningsteorien» (KHH s. 93). Hans forklaring til dialektforskjeller innenfor det sørsamiske området åpner vide perspektiver dersom man går til det skritt å forklare dialektforskjeller mellom forskjellige dalfører, befolket av nordmenn, på samme måte. Flere kommentarer avstår jeg fra.

Det jeg imidlertid vil gjøre, er å trekke fram ett eneste skriftlig dokument. Det er alene tilstrekkelig for å kullkaste det meste av Kjell Haarstads påstander om tidspunktet for samisk innvandring til Rørosområdet. Sitt syn på dette sammenfatter han på slutten av kapitlet «Samisk etablering ved Røros»:

«Major Schnitlers relasjon og de sparsomme innførsler i kirkeboken for Røros dokumenterer at samer har prøvd å ta Rørosvidda i bruk før 1742, men ikke hadde greid det fordi de ble avvist av de fastboende. Kongebrevet fra 1743 åpnet for samisk bosetting i grensetraktene, og

samer flyttet straks inn. Gjennom kirkeboken kan vi se at det nå blir et fast etablert samisk samfunn her. En mannsalder senere kommer tydalssamene også hit med sine årlige vinterflyttinger til 'Røros østre allmenning'.» (KHH s. 171).

Dette ene dokument, som alene er nok til å tilbakevise Kjell Haarstads påstand om en «samisk etablering ved Røros» i 1743, er «UnderDanigst Undrettning Om NorLandenne» av Isaac Olsen (ca. 1680–1730).⁴

Kristian Nissen har i Norsk biografisk leksikon en artikkel om forfatteren og det vises til denne.⁵ Her nevner jeg bare noen hoveddata derfra.

Isaac Olsen var, sannsynligvis, født i Trøndelag og gikk på latinskolen i Trondheim. Han kom tidlig til Finnmark og var i 1703 huslærer hos sognepresten i Kjelvik. Ved denne tiden ble han lærer for samene i Varanger. Biskop Peder Krog utvidet senere hans virksomhetsområde til også å omfatte Tana, Laksefjord og Porsanger, samtidig som han ga ham en utførlig instruks for virksomheten. Isaac Olsen tjente hele tiden uten lønn! Han kom også til å tjene fogden som tolk under skattekravsreiser østover mot Kola. Thomas von Westen kom under sin første misjonsreise i 1716 i kontakt med Isaac Olsen og overtalte ham til å bli med ham sørover. En del av vinteren 1716/17 tilbrakte han på Veøy (Romsdal) sammen med von Westens familie. I februar 1717 ble han av Misjonskollegiet beskikket til tolk og lærer i samisk ved misjonsseminaret, opprettet året før i Trondheim. Allerede gjennom et brev av 19. mars 1718 til von Westen fra Misjonskollegiet ble Isaac Olsen imidlertid oppfordret til å begi seg til København «for at gaae til Haande med et og andet, angaaende lappiske og finniske Bøger at lade udgaae, saa og nærmere og nøie at underrette dem om Finmarkens Tilstand». Sommeren 1718 reiste Isaac Olsen til København. Og det var her han nedskrev sin «UnderDanigst Undrettning Om NorLandenne». Den er datert 27. november 1718. Tiden heretter er ikke av interesse i denne sammenheng, men det kan nevnes at han i 1722 kom tilbake til Trondheim, nå som kordegn ved Vår Frue kirke. Isaac Olsen døde i 1730.

Det som framfor alt har gjort Isaac Olsens navn kjent, er hans skrift «Om lappernes vildfarelse og overtro», publisert av J. Qvigstad i 1910. Utgiveren sier at Isaac Olsen meddeler «hvad han selv har set og erfaret. Fremstillingen er

f. S.
T

naiv og tautologisk og bærer præg av troværdighet.» Det er en karakteristikk som er treffende også for hans «Undrettning Om NorLandenne». Det som interesserer særlig i denne sammenheng er hans beskrivelse av forholdene sør for Namdalen. Med tanke på det som ovenfor er nevnt om hans livsløp, er det klart at han hadde de beste forutsetninger for å avgi en framstilling som beskrev forholdene på en korrekt måte.

«Undrettningen» går over 56 tetskrevne sider i format ca h21xb16 cm. Sidene er ikke nummerert. For egen bekvemmelighets skyld har jeg foliert min egen kopi av dokumentet. Det er den ieringen som blir angitt nedenfor.

I relasjonen gir Isaac Olsen en beskrivelse av forhold innenfor hele «den store Lappemarcken, som er til en 300 mil lang og 100 mille bred omtrindt.» (fol. 10v). Mye dreier seg derfor om forhold i Finnmark og på Kola. Men Isaac Olsen forteller også en del om forholdene innenfor det som i dag blir kalt det sørsamiske området. Innledningsvis siteres et sentralt avsnitt om dette området.

«Der vancker og vel finne Lapper om i alle de andre smaa fiorder, der soer effter ind til Folden og i fioldenne, men mand ved icke ret synderlige beskeen derom.

Paa Nær eller Nal-øen kaldet i (fol. 16r) Numme-Dallen, boer og en Præst, saa og paa Fosnæs ind i den store Folde fiord er og en, og der vancker vel ogsaa finne Lapper der omkring de fiorder der ind i landet, og i fioldenne, men mand ved icke noget vist om dem, effterdi deris Præst ved icke noget self om dem.

Siden gaar mand der ifra og til Overhalden og Snaasen, hvor Præster boer paa begge steder i begge Kalenne, og vancke der omkring i fioldenne mange Lapper og finder, med deris Reins Diur, men Præsterne ved lidet af dem at sige, ey heller kiærer de sig stort om dem, uden nogen self villige kommer frem af skougen, og begiær at døbis og at bruge alterens sakramentet.

Der vancker og kommer ned Lappefinner i alle disse PræsteKald, der oppe høgt i Landet, langs ved fioldet oven for Thrundhiem, næffnlig effterfølgende steder, alt ind til Doffra fioldet.

1) Først Beista Præste Kald, 2 og i Stodz gioldet, 3 i Spare-boe, 4 og Værdalen, 5 Skog-nen, 6 Skiørdalen, Holiaallen og andre flere Præste Kald, som grænsser op til fioldet, men i disse bøygder (fol. 16v) steder og flecker som

grændsser høyeste op til fioldet, teer de sig mest og lader sig mest finde, Lappe-Finnerne, nemlig fra NummeDallen at regne og sør effter fioldet og bøyderne til Doffra fioldet, først Nor og Sørfinde-Liernne som hører Snaasen til, 2 Snossen, 3 Gaundalen, 4 Løx-Dalen, 5 Alnæs, 6 Suull, 7 Meerrocke, 8 Tydalen, 9 Røros, 10 Holtaalen, 11 Øster-Dalen, og mange flere steder sør effter ved fioldet, som ieg icke ved naffne paa alle steder hvor de lader sig finde og see, saa under tiden. De lader sig og vel finde og see sydenfiolds i Norige og saa under tiden somme steder oppe i de bøygder som grændser mest op til fioldet.

Omkring i fioldenne ved disse op-regnede bøygder, vancke finneLapperne, og holder til med sinne Reins-Diur, i det store fiold Kiølen, imelem JamteLand og Thrundhiems Lænd, og kommer under tiden ned i disse bøygder med Kiøben-skab, en deel farer og snart at sige, alt landet over, og saa tilbage igien, paa en lang tid, til fiolds, saa ingen ved hvor de ere, det sigis og, at de ere over til Jamteland under (fol. 17r) tiden. Endeel af de samme farer og om bøygderne og betler og tiger, kommer til Thrundhiem med hvert ogsaa, men ellers er der ingen som Kiærer sig om dem enten de vild være Christne eller ikke, de kommer og frem endeel og lader sig dobe. Ja og kandskee bruger alterens sakramente, at abbe sig effter som de seer andre giøre, nogle faa har ieg og hørt at de lader Præsten vie sig sammen, med deris qvinder, at giøre som de andre de ser at giøre, og helst de rige for en berømtelse skyld, alt dette bliver dem ogsaa til sted af en deel Præster, og en deel er i tuil derom, saaledis var det i min tid, og siden det er skeedt saa drage disse Lappefinner af igien til fiolds og i ørcken, og bliver lenge borte. Ja en deel kommer ikke igien meere til den Præst, og Præsten Kiærer sig saa ikke heller videre om dem, nyttensom hand har af dem er kun ringe. Der fore ved hvilken Præster eller andre, til visse om de ere dobt og ægte viede alle eller icke. Endog de vild sige saa, til en befrielse, Effterdi at Præsterne haver icke mandtal, paa dem, eller de holder (fol. 17v) sig til nogen visse sted eller Præst, men om nogen spørger dem ad, om de ere dobt og ægteviede, svarer de Ja, og vild kaldis Christne, at følge med landsens skick, enten de ere Christne eller icke det ved Gud og icke noget meniske, Effterdi de bliver icke holden til nogen visse sted og Præster.»

Med opplysningene Isaac Olsen gir faller for det første Kjell Haarstads påstand om at «Kongebrevet fra 1743 åpnet for samisk bosetting» (KHH s. 171). Samene var i området ved Røros og sør for Røros langt tidligere.

Et sentralt punkt i Kjell Haarstads framstilling er ellers Major Peter Schnitlers omtale av samer i området i samband med grenseeksaminasjonen i 1740-årene: «Schnitlers klare utsagn fremstår som uimotsigelig så lenge det ikke fremlegges belegg for noe annet.» (KHH s. 156). Belegget er med dette framlagt.

Men egentlig er Schnitlers utsagn ikke så klart. Eller rettere, tolkningen av utsagnet har av Yngvar Nielsen og nå av Kjell Haarstad gått i en bestemt retning. Det Schnitler skrev var: «Her i Tydalen forefandt ieg de første Lap Finner Som og vel ere de Sydligste her Nordenfields». Siste ledd i setningen motsier ikke at det fins samer «sønnenfields», snarere tvert imot. Og det er klart at Schnitler var klar over deres eksistens. Allerede 1718/19 ble han sjef for det Størenske kompani som omfattet området helt opp mot grensen mot Herjedalen (KHH s. 157). Samene sør for Røros oppholdt seg bare ikke i grensestrøkene og var derfor ikke av interesse som informanter om en riksgrense under Schnitlers grenseeksaminasjon i 1742. Området øst for Femund var ved denne tid sannsynligvis, slik det var på et senere tidspunkt med bedre kildetilfang, bruksområde for samer som hovedsakelig holdt til i Herjedalen.

Selv er jeg blitt klandret for ikke å ha nevnt Schnitler i en artikkel: «Direkte oppsiktsvekkende er det at Løvv overhode ikke nevner en så sentral kilde i dette arkivet som major Schnitlers vitnemål om den samiske bosettingshistorien i disse traktene.» (KHH s. 51). Det er bare det at jeg beskrev forhold sør for Røros, Schnitler nord for Røros. Hvor omfangsrike ville ikke framstillinger bli dersom man konsekvent trakk inn alt fra nabodistriktene?

Et annet sentralt moment i Kjell Haarstads framstilling av «samisk etablering ved Røros», er at de skriv som ble skrevet etter Major Schnitlers grenseeksaminering år 1742 resulterte i kongens reskript «angaaende de Norske grændse fieldes bebyggelse» (KHH, s. 166), og at dette i sin tur førte til at samene bygslet et vidstrakt område sør for Røros i 1743. «Grensefellene ble altså åpnet for samisk bosetting ved kongelig befa-

ling.» (KHH s. 165). Brevet hadde sikkert en virkning, men bare den at det fikk samene til å forsikre seg om bygsel på områder som de hadde brukt i lengre tid. At de var der tidligere, framgår av Isaac Olsens beretning. Samer i området er også omtalt i andre kilder. Ett eksempel finner man i Hammonds misjonshistorie hvor det fortelles at von Westen i 1724 i et brev fortalte om noen samer fra Tynset.⁶ Haarstad vil ha det til at disse «... tilhører rugfinnene eller savolaksfinnene, dvs. etterkommere etter innvandrede bønder fra Finland.» (KHH s. 163). Det er bare det at det i Tynset aldri har vært noen «rugfinner» og at det i teksten, under omtale av en av samene, blir brukt samiske ord «endskiønt Saiwo sagde Nækarist (det er, i Drømme, Henrykkelse eller Besvimelse)» (s. 505).

En rundspørning om «rugfinner» til prestene i Nord-Østerdalen i 1773 ga negative svar, såvel fra Rendalen, Tynset, Kvikne som Åmot. Sognepresten i Tolga sendte, i mangel på «rugfinner», til og med en detaljert og verdifull beskrivelse av de samer som den gangen oppholdt seg i prestegjeldet.⁷ Se ellers artikkel nevnt i note 2.

Det som imidlertid må understrekes, og som Kjell Haarstad helt går forbi, er at samene neppe ville ha blitt innvilget noen bygsel dersom de ikke allerede hadde hatt et etablert og akseptert bruk av de aktuelle områdene. Det var fogden som utstedte bygselbrev, men bygslingen ble også kunngjort på tingene. Med kjennskap til forholdene på 1700-tallet forstår en at bortbygsling til andre enn de som allerede hadde en etablert rett, ikke skulle ha kunnet finne sted. Dersom dette ikke hadde vært tilfelle, ville det ha resultert i protester som skulle ha satt spor etter seg i arkivsakene. Eller at man ikke hadde funnet noen opplysninger om bygsling i det hele tatt, fordi protestene hadde lagt hinder for at det ble bygslet.

Samenes bygsling av det vidstrakte området vest for Femund i 1743 ble også kunngjort på tinget. Det skjedde samme år, på høsttinget for Nord-Østerdalen. Det fant sted på Tynset den 5. desember og følgende dager.⁸ Tingboken forteller om utstrekningen av området som samene bygslet og om vilkårene for øvrig. Fra den øvrige allmue ble det ikke framsatt noen form for protester. Dersom det hadde vært snakk om en ny «etablering», ville dette ha skjedd.

At tinglysingen ved dette tidspunkt var et le-

vende instrument, med en reell funksjon, forteller tingboken om i andre sammenhenger. Ett eksempel finner man under etterfølgende ting på Tynset. På grunn av protester fra andre, som mener seg å ha bedre rett, frafaller noen personer der den byggesel som de tidligere er innvilget av fogden, bare de får sine utlegg tilbake.⁹

Isaac Olsens «Undrettning» belyser også samenes forhold til kirke og prester. Med tanke på Isaac Olsens bakgrunn og virksomhet må man kunne ha tiltro til framstillingen. Det bilde han gir av samenes forhold til kristendommen, er et helt annet enn det Kjell Haarstad prøver å tegne. «Vi tør trygt konkludere med at samene var istnet før kirkebøkene begynner å løpe, og i det minste i det ytre hadde antatt kristendommen, og regelmessig søkte kirken: lot sine barn døpe og konfirmeres og ble selv viet og begravet der. Det er nok for oss.» (KHV s. 59).

I forordet til boken som ble utgitt i 1992 opplyser Kjell Haarstad at han har gått gjennom kirkebøkene på ny (KHH s. 11). Noen dokumentasjon av hva den nye gjennomgangen har gitt til resultat, foreligger imidlertid ikke. Det eneste han sier er at han «har funnet et noe større antall innførsler om samer». Opplysning om hvor mange innførsler om samer han har funnet under gjennomgangen, finner man bare i «Samiske vandringer». På side 73 i denne påstår han om Røros kirkebok: «I årene 1744–65 blir seks samer begravet og fem samepar viet i Røros kirke.» Under min egen gjennomgang av samme kilde har jeg funnet at det i den samme tidsperioden ble gravlagt tjueåtte samer (367 % flere enn KH) og at sju samiske par (40% flere enn KH) ble trolovet/viet. Kjell Haarstad så på sin egen gjennomgang som grundig og «at det overhode ikke kan dreie seg om feilprosenter i dette tilfelle.» (KHV s. 67).

En oversikt, som viser hvor i kirkeboken de forskjellige innførslene er å finne, er tidligere levert Heimens redaksjon.

Det Kjell Haarstad skriver på side 167 i «Sørsamisk historie» om at «begravelser av både gamle og unge forekommer omtrent hvert år», indikerer at han er blitt oppmerksom på sin tidligere noe ufullstendige gjennomgang av kirkeboken. (Kanskje etter at jeg kommenterte den i en artikkel. Se note 2.) Men man må likevel etterlyse hva den nye gjennomgangen av kirkebøkene, som han omtaler, har gitt som resultat. Dette

særlig når han i den nye boken mener at det ikke er nødvendig «å gjenta her en kildekritisk gjennomgang av kirkebøkene, som jeg hadde et utførlig kapittel om i forrige bok.» (KHH s. 169).

Isaac Olsens beskrivelse av samene i det sørsamiske området forteller om hvor sporadisk de søkte kirke, om de søkte kirke i det hele tatt. I kapitlet «Kirkeboken som kilde» (KHV s. 49–69) gjør Kjell Haarstad rede for sitt syn på om samene i området var kristne eller ikke og skriver: «... samene ble kristnet og normalt søkte kirke til dels lenge før kirkebøkene begynner å løpe. Bare i de første par tiår av 1700-tallet kan en gi plass for en viss, men liten irregularitet, senere må kirkeboken registrere samer på lik linje med andre når de regelmessig søkte kirke. Kirkebøkene må derfor nødvendigvis registrere samisk tilstedeværelse i et område og dermed også være en pålitelig kilde til samisk bosetningshistorie.» (KHV s. 66)

Men Isaac Olsen sier noe annet. Det gjør også jeg. I en artikkel om samene i Namdalen før 1865 har jeg vist hvordan samenes bruk av kirkens tjenester først på 1700-tallet var sporadisk. Først under seklets senere del ser det ut til at det meste av dåp og begravelser blir registrert i kirkebøkene.¹⁰

På begynnelsen av 1700-tallet dominerer, for samenes del, barnedåpen de kirkelige handlingene både i Namdalen og Røros-området. Det er langt lettere for oss mennesker å velge tidspunkt for et barns dåp enn for noens begravelse. Tanker om samenes forhold til den ene og den andre typen av forretning på 1700-tallet skal jeg her avstå fra.

Kjell Haarstad forklarer den uregelmessige forekomsten av ministerialia, som angår samene, med at samene visstnok hadde søkt mot Røros-trakten, men at de var blitt avvist av de fastboende. «Kongebrevet fra 1743 åpnet for samisk bosetting i grensetraktene, og samer flyttet straks inn.» (KHH s. 171). Det er en forestilling som jeg tror Kjell Haarstad vil forbli alene om. Kirkebøkene forteller ikke om noen samisk innflytting, men om kristningsverkets framskritt blant samene.

Isaac Olsens «Undrettning» belyser også samenes forhold til de verdslige myndighetene. I tilknytning til at han skriver om de fordeler et ordnet postvesen skulle føre med seg, gjør han

sammenligninger mellom dansk/norske og svenske og russiske forhold. Han skriver:

«... og med det samme middel kunde og de finne Lapper som der vancke omkring, blive aabenbarit og bringis til rette, synderlige de ville Lapper som vancke deromkring i fieldenne, kunde og med tiden ved saadant et middel komme for lyset som nu hører ingen til og hverken lyder de svenske eller nordske, og holder ingens Religion, langt mindre at give nogen skatt, eller Gud sin rette dyrckelse.

Og saaledis har svensken gjort i sinne Lappe marcker og Ryssen disligste, at faa oplysning om landet og detz indbygere, og siden bringe dem til rette som og skeedt er, og der foruden kand hand og nu have flyvendis Post bud igienem sinne Lappemarcker, naar hand vild.

Dett meste mand kand talle om, er alt om den svenske Lappemarken (fol. 22v) som er kommen i sin orden og skick, men hos os er det intet noget gjort ved hende til denne tid, og der kand mand icke finde noget at talle derom, thi voris nordske Lappemarck er som en øde ørcken. Enddog at der boer folck og der fore maa mand rette sig effter svensken, og gjøre lige som hand haver gjort, fordi lige som Lapperne befindis at være paa et hvert sted i den svenske Lappemarken, lige saadanne ere de skicket paa den her og nordske side, lige imod en anden, og kand ligeledis handles med dem, saa som svensken har gjort paa sin side, med at bringe dem til rette.»

Forteller ikke bare dette nok om situasjonen? Under slike forhold å etterlyse opplysninger om samene i skattelister og trekke ex silentio slutninger fører lett galt av sted. En enkel sammenligning mellom områder under svensk administrasjon med områder under dansk/norsk er her nyttig. At svenskene fra gammelt hadde et mer velordnet system for administrasjonen, er et kjent forhold. Man finner derfor også mer opplysninger i svensk arkivmateriale fra den tid tidligere norske områder var under svensk forvaltning enn før og etter. Eksempel på dette er regnskapene fra Jemtland, for den tid området var okkupert av svenskene under sjuårskrigen 1563–1570 (KHH s. 105f). Særlig merkbart blir forandringen etter freden i Brömsebro. «Kildesituasjonen blir straks radikalt bedret etter at Jemtland kom under svensk administrasjon i 1645. Skatteleggingssystemet fra de norrlandske lappmarker ble umiddelbart overført hit og

for resten av hundreåret eksisterer flere jordebøker der 'lappräntan' og 'skattelappen' ble ført inn.» (KHH s. 120).

Kan det virkelig være slik at framveksten av en fast organisasjon og med det oppbyggingen av løpende arkiv faller sammen i tid med en samisk innvandring? Kjell Haarstads tolkninger er her spekulative. Selv har jeg vært inne på tanken å lage en form for statistikk over den samlede mengden av arkivmateriale fra ett område for så å sammenholde dette med antallet opplysninger om samer. Dersom det lot seg gjennomføre, ville man kanskje finne en parallell utvikling!!

Sammenfatning

Hva står etter dette igjen av Kjell Haarstads framstilling i kapitlet «Samisk etablering ved Røros» (KHH s. 156–172) mer enn en teori som viser seg å være feilaktig?

Kildene har visstnok, slik de er blitt benyttet av Haarstad, på en pen måte støttet opp om teorien. Men det skulle ikke meget til for å kullkaste det hele. Ett eneste dokument. Det som derimot står igjen, er refleksjoner om historikernes arbeidsmåter og ansvar.

På en tilsynelatende overbevisende måte har Kjell Haarstad i dette tilfelle presentert rekke av forskjellige dokumenter. Framstillingsformen er slik at dokumentene tilsynelatende forteller om samisk innflytting og ekspansjon ved midten av 1700-tallet. Etter å ha sett på ett eneste annet dokument, som ikke er blitt benyttet i framstillingen, blir bildet straks et annet. Det man sitter igjen med, er et inntrykk av at Kjell Haarstad først har tegnet kartet for deretter å velge og å benytte kildeopplysningene slik at de støtter opp under kartet.

Innledningsvis skrev jeg at jeg tidligere var bestemt på å la Kjell Haarstads bok ligge, ukommentert, og støve ned. I ettertid viser det seg at dette var feil. Boken sprer en feilaktig oppfatning som det vil ta både tid og store krefter å korrigere. Yngvar Nielsens hundre år gamle påstander lever fortsatt. Dette til tross for at de er feilaktige. Og Nielsen har ikke en gang dokumentert at han bedrev noen form for arkivstudier som har med emnet å gjøre, noe han sannsynligvis heller ikke har gjort.

Å samle og publisere materiale som gir et helt annet bilde enn det Kjell Haarstad har skapt med sin seneste bok, er en tids- og arbeidskrevende

affære. Det lar seg imidlertid gjøre. Selv har jeg vanskelig for å forstå at noen – historiker eller ikke – lenger kan akseptere den framstilling som Haarstad gir i kapitlet «Samisk etablering ved Røros» (KHH s. 156–171).

Men det er tungt å argumentere mot og å vinne gehør når det som er sagt passer godt inn for å støtte opp under politiske og økonomiske interesser. Det blir da i forskjellige sammenhenger gjerne referert til dem, og ikke til andre som sier noe annet. Bare ett eksempel: «Flere forskere hevder at den første same kom til Røros i 1743, og de første var håndverkere.» Sitatet, hentet fra Adresseavisen 9. oktober 1993, viser at fjæra allerede er i ferd med å bli til høne.

Når man i tillegg til dette, blant faghistorikere, møter oppfatninger om at mine innledende merknader mot boken er «sitatpirk» og at «Haarstads bok gir et vederheftig inntrykk» samt at dette med å fortelle hvor mange sitatfeil det fins i et innledende kapittel er «en vel enkel måte å ta Haarstad på»¹¹, blir man skremt. Det viser at det som kommer fra en faghistorikers penn, har tiltro. Det bør det da vel egentlig også ha. Man kontrollerer vanligvis ikke sitat i en bok av en faghistoriker. Man tar det for gitt at de er korrekte. Det nevnte var muntlige utsagn, og har derfor bare stundens varighet. Direkte ille blir det imidlertid når vurderingene blir til skriftlige ytringer fra personer som i kraft av stilling eller tittel av folk flest ofte betraktes som forvaltere av sannheten.

Beklager, Sven Lundkvist. Din vurdering av Kjell Haarstads bok «Den ger verkligen underlag för en rimlig tolkning av vad som skedde. Resonemangen är väl grundade, och resultaten är mycket övertygande» kan jeg ikke dele. Kan noen annen det?

Å ha en forhåndsoppfatning av boken kan visstnok være farlig, men jeg har forståelse for historikeren som under en samtale innrømmet at han ikke hadde lest den, og tilføyde: «Jeg vet ikke om jeg har nerver til det!»

Avslutningsvis bør det kanskje tillegges at Kjell Haarstad ikke er ukjent med Isaac Olsens relasjon fra 1718. I boken «Samiske vandringer i Sør-Norge» har han med to sitat derfra. De er

hentet fra fol. 23r og fol. 17r. Notens utforming forteller at det siteres direkte fra originalen (KHV s. 57). I «Sørsamisk historie: ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630–1900» siterer han ikke Isaac Olsen i det hele tatt. Passet de opplysninger Isaac Olsen gir i sin «UnderDanigst Undrettning Om NorLandenne» dårlig til det bilde Kjell Haarstad ønsker å gi av samenes komme til Rørostraktene?

Anders Løøv

Førstebibliotekar

Adr.: Universitetsbiblioteket

Universitetet i Trondheim

7004 Trondheim

Noter

- 1 Artikkelen har noter med unntak for de steder hvor det blir vist til to bøker av Kjell Haarstad. For enkelhets skyld, og for å spare plass, vises det til disse i parenteser i teksten. De er: «Samiske vandringer i Sør-Norge», Trondheim 1981 (KHV) og «Sørsamisk historie: ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630–1900», Trondheim 1992 (KHH).
- 2 Løøv, Anders: Samer, bønder, bergverk – og en skoginspektør: samer vest for Femund før 1815. – S. 275–295.
I: Årbok / Norsk skogbruksmuseum 12 (1989).
- 3 Haarstad, Kjell: Runebommehammeren fra Rendalen. – S. 42–43, 47.
I: Spor 7 (1992):2 (= 14. hefte). Haarstads ironisering rundt påstanden om at det skulle være en samisk gjenstand blir avvist av Arne Emil Christensen og Sverre Fjellheim i Spor 8 (1993):1 (= 15. hefte). s. 46–48.
- 4 Det Kongelige Bibliotek, København. Ms. nr. 228 fol. i Kallske samling.
- 5 Nissen, Kristian: Olsen, Isaac. – S. 447–455.
I: Norsk biografisk leksikon, bd X, Oslo 1949.
- 6 Hammond, Hans: Den Nordiske Missions-Historie. København 1787, s. 504 ff.
- 7 Løøv, Anders: En beskrivelse av samene i Tolga og Os fra år 1773. – S. 92–102.
I: Åarjel-saemieh = Samer i sør 1 (1982/83).
- 8 Statsarkivet i Hamar. Solør og Østerdalen Sørenskriverembete. Tingbok nr. 63, fol. 10v.
- 9 ibid. fol. 31v.
- 10 Løøv, Anders: Samene i Overhalla. – S. 5–17
I: Årbok for Namdalen 1983.
- 11 Nomina in diario scripta sunt.

SÁMIID RIIKKASEARVI

Svegs Tingsrätt
Box 205
842 22 SVEG

SVEGS TINGSRÄTT

Ink 94-07-13
Akt 188/90 / 70/91
Aktbil 859

SM 5/90

Mål nr T 88/90 och 70/91

Samebyarna får med anledning av översänd hemställan om anstånd från kändesidan konstatera att tidsförskjutningen får återverkningar på övrig behandling av målen.

Umeå den 12 juli 1994

Samebyarna

Jörgen Bohlin

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND / SSR

Förbundskansliet

Brogatan 5, 903 25 Umeå

Telefon 090-14 11 80

Fax 090-12 45 64

Bankgiro 969-4548

Postgiro 70 47 10-3

**SVEGS TINGSRÄTT
FÖR KÄNNEDOM**

SÁMIID RIIKKASEARVI

Svegs tingsrätt
Box 205
842 00 SVEG

1994 -05-

SM 5/90

Mål T 80/90 och 70/91

Samebyarna får härmed, som förutskickas i inlagen 1994-04-28, till nämnda inlaga såsom bilaga nr 2 inge artikel av docent Inger Zachrisson benämnd Herdalir i Finnland - Finnlendinga i Herdala, tryckt i vänbok till Klas-Göran Selinge, Odlingslandskap och fångstmark, Riksantikvarieämbetet 1994.

I likhet med inlagen sänds denna inlaga jämte bilaga direkt till motpartsombuden.

Umeå den 5 maj 1994

Jörgen Bohlin

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND / SSR

Förbundskansliet
Brogatan 5, 903 25 Umeå
Telefon 090-14 11 80
Fax 090-12 45 64
Bankgiro 969-4548
Postgiro 70 47 10-3

Odlingslandskap och fångstmark

En vänbok till Klas-Göran Selinge

⌘ Riksantikvarieämbetet

1994

Omslagsbilden visar en av de två gårdarna i Selingstad i Östra Stenby socken på Vikbolandet i Östergötland, sedd från söder. Den ligger i direkt anslutning till fornlämningar från i huvudsak äldre järnålder. Strax sydväst om mangårdsbyggnaden är en stor skärvstenshög till vilken en kort stensträng ansluter. På de låga ryggarna i hagmarken omedelbart norr och nordväst om gården finns spridda gravgrupper i form av runda stensättningar, övertorvade eller med stenfyllning. I anslutning till hällpartierna i bildens övre högra del ligger ett grav- och boplatsoområde, bestående av en hög, en rund stensättning, tre skärvstenshögar, en älvvarnsförekost, tre stensträngar samt röjda ytor. Den andra gården i Selingstad ligger 300 m sydväst härom. Byns rötter i yngre järnålder indikeras av ett typiskt högggravfält, bestående av 6 högar och 16 runda övertorvade stensättningar. Detta ligger 300 m sydsydväst om gården på bilden.

Utgivare: Riksantikvarieämbetet,
fornminnesavdelningen

Redaktör: Ronnie Jensen

Redaktionskommitté: Ulf Bertilsson, Leif Gren,
Ronnie Jensen och Lennart Klang

med stöd av Monica Gustafsson, Lars Löthman,
Jan Norrman och Lena Olsson

Engelsk översättning: Phyllis Anderson

Distribution: Riksantikvarieämbetet,
fornminnesavdelningen, Box 5405,
114 84 STOCKHOLM

© Riksantikvarieämbetet och författarna 1994

ISBN 91-7192-919-3

Teknisk produktion: SydostTRYCK, Stockholm/
Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 1994

Herdalir i Finnland - Finnlendinga i Herdala

Inger Zachrisson

Herdalir in Finnland - Finnlendinga in Herdala. Sigvat Skald in the 11th, Sverre's Saga in the 12th and Snorre Sturlasson in the 13th century talk about *Herdalir*, evidently the province of Härjedalen today. Sigvat and Snorre also speak about *Finnland* and *Finnlendingar* in connection with *Herdalir*. Do they thereby mean Saamis, *finn* in West Nordic/Norwegian? (From the beginning, *Finnland* probably meant 'Saami-land'.) Neither other written sources nor the archaeological material are contrary to that. They confirm that Saamis lived as far south as Värmland-Västmanland during the Iron Age-Early Middle Ages.

"Sidan siglde hann aftr til Finnlandz ok heriade þar ok gekk a land upp en lid allt flyde undan a skoga ok eydde uida bygdinn at fe ollu. konungr gek a land upp langt ok yfir skoga nockura. þar voru firir dalbygdir nockurar. þar hæita Herdalir. þeir fengu litit fe en fundu menn ongua." (Heimskringla, efter Flateyrbók II, 1862:17)

"Sedan seglade kungen tillbaka till Finland och härjade där. Han gick i land och allt folket flydde till skogs och tog med sig all egendom från bygderna. Kungen gick långt in i landet och genom några skogar. Där låg de dalbygder som kallas [heter] Härdalarna. De tog en del byte, men fick inte tag i några människor." (Övers. K. G. Johansson, 1992:12)

Orden är Snorre Sturlassons, i Olav den heliges saga, från ca 1230. Den ingår i hans stora verk om Norges kungar, Heimskringla, som behandlar händelser från sagatid till ca 1177.

Snorre bygger denna sin skildring på Sigvat Thórðarsons (ca 995-ca 1045), en av de mest berömda isländska skalderna, nära vän och medhjälpare till kung Olav (den helige) (Lie 1970). Sigvat levde alltså ca 200 år tidigare än Snorre, och citeras så här (Snorre Sturluson 1992:13):

"Hrið varð stals i stridri / strong herdala gongu
Finnlendinga at fundi / fylkis niðs en þriðja."

"Konungssonens [Olavs] tredje skarpa strid utkämpades på den svåra vandringen till Härdalarna, när han stred mot finnlänningarna." (Övers. Th. Snædal)

Snorre säger alltså uttryckligen att bygderna ifråga *heter* (hæita) *Herdalir*, 'Härdalarna', inte bara kallas så. Namnet har inte kunnat återfinnas i det nuvarande Finland. Därtill är formen *Herdalir* en rent nordisk språkform; ett område med detta namn kan inte, av rent språkliga skäl, ha legat i dagens Finland. Det har också ansetts möjligt att Snorre (och därmed Sigvat)

syftar på Härjedalen. I ljuset av en annan samtida uppgift blir detta troligt. Denna koppling förefaller inte ha gjorts tidigare.

Landskapet Härjedalen kallas nämligen *Herdalir* i en med Snorre samtida källa. Det är i den kända beskrivningen i Sverres saga av hur den norske tronpretendenten Sverre Sigurdsson 1177 med sina 'birkebeinar' färdas genom Värmland, Dalarna, Härjedalen och Jämtland, till Trøndelag (Eirspennill, kap. 11, 1916:266f):

"... af Jarnbera landi fór hann yfir þann skóg er var átíán rasta til heraz þes er herdalir heita at var hans land. þaðan fór hann þann skóg er vár. viii .rasta langr ens fiorða tigar yfir A þeim skógi var sua horð reidan þeira at ecki var at eta nema baurkr ok ber þau er undir snío hafðu legit um uettrin."

"... från Järnbärrarland för han genom den skog som var aderton raster (lång) till det härad som heter Herdalir. Det var hans land. Därifrån reste han genom en skog som var 38 raster lång. Genom den skogen var deras resa så hård att de inte hade annat att äta än bark och de bär som hade legat under snö om vintern." (Övers. Th. Snædal)

Järnbärrarland tillhörde sveakonungen och var då ännu hedniskt, sägs det vidare, liksom att efter färden genom Härjedalen följde en ännu längre vandring genom skogsmarker. - Längdmåttet rast var inte en exakt måttenhet, utan betydde ungefär "det vägstycke man kan gå utan att rasta".

Sagan behandlar kung Sverres regeringstid 1177-1202. Den första delen av den, vari stycket ovan ingår, är enligt prologen avfattad av islänningen Karl Jónsson, medan "kung Sverre själv satt över och bestämde vad som skulle skrivas". Den utförliga vägbeskrivningen visar på god lokalkännedom. Sagan har bevarats i flera versioner. Den äldsta ingår i AM 47 (Eirspennill), som också anses vara den mest tillförlitliga (Blomkvist under tryckn., samt muntl.medd.; Holm-Olsen 1972).

Det torde därför vara sannolikt att Snorre - som är känd för sina mycket goda geografiska kunskaper - med 'Herdalir', liksom Sigvat med sitt 'Herdala', avser landskapet Härjedalen. Dit var det nära från Trondheim, Nidaros, Norges dåtida huvudstad, som såväl Sigvat som Snorre vistats i.

Den fråga man då kan ställa är om det därmed blir troligt att det 'Finnland' och de 'Finnlendinga', som omtalas i sammanhanget, betyder 'Same-land' och 'samer'.

Under Sigvats tid kan så ha varit fallet. Ordet *Finland* betydde från början troligen 'samernas land' (Collinder 1980:197f). Under 1200-talet däremot avsågs såväl med detta nordiska namn som med den finska motsvarigheten *Suomi* Egentliga Finland, d.v.s. den sydvästligaste delen av dagens Finland. I Egil Skallagrimssons saga, från tidigt 1200-tal, placeras *Finnland* följdriktigt mellan 'Kvenland' (förmodligen kustlandet runt Bottniska viken) och Karelen. Enligt uppgift omnämns *Suomi* f.f.g. år 1240 och Finland år 1209. Det

nuvarande Finland benämndes av invånarna i Skandinavien på 1300-talet *Finlandia et partes orientales*, sedermera *partes orientales*, sedan *Österlanden* och slutligen *Österland*. I hemlandet började man redan under 1300-talets andra hälft att med Finland avse hela landet (Oja 1959, jfr Collinder 1980:197f, Lind 1989:12ff).

Snorre tycks använda namnet *Finnland* då han återger äldre uppgifter, eller då han talar om områden på östra sidan Kölen. Det sker i Heimskringla, i samband med dels de mytiska Uppsalakungarna, dels Sigvat Skalds uppgifter om 'Herdalir' liksom om en kust kallad 'Bålegård' (Bålagerö). Det namnet tycks likaså automatiskt ha placerats i sydvästra delen av dagens Finland (se Snorres kungasagor, enl. E. Olson och K. G. Johansson, i noter, dock med förbehåll).

När man i de norröna källorna talar om samiskt område väster och norr om Kölen, ungefär inom dagens Norge, används vanligen beteckningen *Finnmark* (*Finnmork*). Det var under medeltiden betydligt större än dagens norska fylke med samma namn; det behöver inte ha varit ett bestämt geografiskt begrepp, utan tycks ha betecknat ett område där samer bodde (Mundal under tryckn.).

Vad som klart kan fastslås är dock att varken andra skrivna källor, eller det arkeologiska materialet, strider emot att Sigvat och Snorre talar om samer i Härjedalen.

Ordet för 'same' i källorna från det första årtusendet utgår genomgående från det fornvästnordiska *finnr* (mask. sing.; plur. *finnar*), som i Norge, liksom i Härjedalen, vars dialekt är norsk, än idag betyder 'same'. En ny sammanställning av ortnamn på *finn-* i södra Norge visar likaså att dessa oftast har denna betydelse (Olsen 1993).

De äldsta kända uppgifterna om samiska förhållanden, *fenni* hos Tacitus år 98 e.Kr., *finnoi* hos Ptolemaios omkring 150 e.Kr. utgår från begreppet 'finn'. Det visar att det via nordbor gått ut i världen (Selling 1979:188).

Från 500-talet och framåt förekommer också sammansättningen *skridfinnar*; *skrið-* av det västnordiska *skríða á skíðum*, 'att åka skidor'. Den östromerske historieskrivaren Prokopios använder det ca 550, liksom den langobardiske historieskrivaren Paul Varnefrid (Paulus Diaconus) omkring 780. Ingen skillnad tycks finnas i innebörden av 'finnar' och 'skridfinnar'. Att man härmed ville åskilja 'samer' från 'suomalaiser', d.v.s. 'finnar' i ordets nutida mening, kan inte styrkas (Collinder 1980:196). I flera källor - från 500-, 800- och 1200-talen - används begreppen parallellt. Det kan indikera att 'skridfinnar' går tillbaka på en östlig, litterär tradition, 'finnar' på en västeuropeisk, muntlig.

I den fornvästnordiska litteraturen syftar 'finn' vanligen på samer på Skandinaviska halvön - helt naturligt, eftersom handlingen oftast är förlagd dit. Det ger därför felaktiga associationer när man i översättningar till

nusvenska av norröna källor (som E. Olsons resp. K. G. Johanssons av Snorres Heimskringla, kungasagor, jfr ref. ovan) översätter *finn* med 'finne', något som aldrig Björn Collinder hemföll åt: i sina utgåvor av Völundskvådet (i Den poetiska Eddan) och Snorres Edda översätter han *finn* med 'same', eller skriver helt enkelt 'finn'.

Ordet *lappir*, 'lappar', är belagt från 1200-talet, och användes i östra Skandinavien, liksom i dagens Finland. Det var beteckningen på samma slags människor som kallades 'finnar' på västnordiskt område.

Samernas eget namn på sitt folk uppträder en gång, i sammansättningen *semsveinar*. Det är i den isländska släktsagan Vatnsdæla saga från 1200- eller 1300-talet, men med äldre inslag. Författaren av den låter några samer kalla sig så. *Sveinar* är plur. av *svein*, 'ung man' (jfr nusv. 'sven, ungersven'). Det första ledet, *sem-* (med uttal närmast 'säm'), är samma ord som dagens 'same'. Denna egna samiska beteckning var tydligen känd bland nordborna, om än inte använd av dem (jfr finskans *hämä*, i *hämäläinen*, tavastlänning; se Collinder 1965, jfr Mundal under tryckn.).

Vad sägs i källorna om det samiska områdets utsträckning söderut på Skandinaviska halvön? Det är en omdiskuterad fråga. Det har varit en gängse och felaktig uppfattning att forn- och medeltida skribenter enbart talar om samer längst i norr. Men det stämmer inte om man läser vad som faktiskt står skrivet.

Den förste som placerar samerna mera exakt på kartan är Jordanes år 551 e.Kr. Han berättar att *skridifinnæ* bor mellan norrmanerna och svearna, *finni* ungefär i trakten av nuvarande Värmland. I ljuset av dels nya fornminnesinventeringar, som visar hur den nordliga fångstkulturen sträckt sig ända ned i södra Värmland under bronsålder (Magnusson 1992), dels Adam av Bremens uttalanden som bör tolkas som att samer under hans tid fanns strax norr om södra Värmland-Västmanland (jfr Welinder skriftl. medd. i Zachrisson 1993b), dels uppgifter om att samer med renar funnits i norra Värmland under nyare tid (Aronsson 1993:26), kan det vara en helt riktig uppgift. Det är i så fall inte första gången som vi tvingas erkänna att forna tiders skribenter visste vad de talade om. J. Svennung hade på 1960-talet dock inte möjlighet till en sådan jämförelse, och på sin karta har han placerat Jordanes' finnar och skridfinnar i allra nordligaste Sverige (Svennung 1967).

Alfred av Wessex säger helt tydligt, i den beskrivning av norra Europa som han på 890-talet lät lägga till sin översättning av Orosii världshistoria, att *skridefinnas* håller till strax norr om svearna, är ett grannfolk till dem. Den norske storbonden Ottar berättar så för kung Alfred att *finnas* bor 'öster om Nordmannaland' (d.v.s. det dåtida Norge), vidare att det norr om Nordmannaland bor enbart *finnas*. Man har beaktat det sista, men ej det första. Alfred själv - eller hans skrivare - använder termen 'skridefinnas', medan Ottar konsekvent säger 'finnas'.

Ca 1070 omtalar Adam av Bremen att *scritefini* bor mellan 'svearna' och 'norrmännen'. En del av 'skridfinnarna' har blivit kristna, och de uppges (liksom värmlänningarna och göterna) 'bo på sveonernas område', egentligen 'tillhöra Svea-folken'. Här måste dock Adam avse det vidare Sverige-begreppet, eftersom han just innan talat om t.ex. värmlänningarna som utanför 'Svea-land'.

Det fanns två centrala områden i det som idag är sydöstra delen av Norge: Vik, kustområdet mellan Göta älv i öster och västra sidan av Oslofjorden, och Oppland, inlandsområdet mellan svenska gränsen och fjällen i norr och väster. Bägge var i sin tur indelade i mindre områden, varav några redan är nämnda hos Jordanes. Fjälltrakterna däremellan låg utanför det gamla fylkesystemet. På 1200-talet var här två lagsagor, Eidsivathingslag, d.v.s. de fyra stora Opplands-områdena Hedmark, Raumarike, Hadeland och Dalar (=Gudbrandsdalen), och Borgarthingslag, kustlandet. Av dessa två områdens gamla lagar är det endast deras *kristinn réttr* som har bevarats. De anses ha nedtecknats före ca 1120. De är de enda kända nordiska lagarna som har ett förbud mot att *trúa á finna* (tro på samer[s förmåga]), *fara til finna* (el. *Finnmerkr*) och *gera finnfara* (uppsöka samer), *at fara á Finnmerkr at spyrja spá* (att fara till Finnmark för att låta sig spås). Det innebar också att uppsöka samer för att få medicinsk hjälp. Faran för samisk schamanism måste ha varit mera akut på Östlandet än på Vestlandet, varifrån sådana förbud inte är kända från lagarna (Bergsland 1975:29ff; Halvorsen 1987:55, 59; Mundal under tryckn.).

Historia Norvegiæ, nedskriven ca 1190, är en Norge-beskrivning och krönika över de norska kungarna fram till år 1015. Dess författare indelar Norge i tre zoner, på längden, från väster till öster räknat: kustlandet, upplandet och *silvae finnorum*, 'samernas skogar'. Han sätter inte någon gräns för det samiska området i norr eller söder, som han gör för kustbältet och det mellersta bältet, upplandet (Oppland, i södra Norge), utan säger att det sträcker sig 'längs Norge'. Det mellersta sägs gå från Romerike i söder till Trondheim i norr, och bl.a. innefatta Hedmark. Det bör betyda att 'samernas skogar' sträcker sig längs hela gränsen i öster; frågan är om man dit skall räkna Härjedalen. De norska namnen i krönikan visar att grundtexten var på nordvestlandsmål. Författaren ger mycket mer information om Östnorge än om någon annan del av landet (Halvorsen 1987:62).

Ågrip, den äldsta kända översikten över norsk historia på norska, skriven i Trøndelag i slutet av 1100-talet, rimligen av en norrman därifrån, nämner Svási 'finnkonge' (samisk kung eller hövding) som bodde i en 'gamme' (samisk kåta) vid den norske kungens kungsgård vid Tofte i Dovre (Oppland). Den organisation av ett samiskt samhälle, som det talas om, förutsätter att ett större antal samer fanns i området (Salvesen 1980:141f, jfr Halvorsen 1987:62).

Snorre Sturlasson talar om samer i Dovre, Oppland, och i Hadeland, ca 5 mil norr om Oslo.

Det är tydligt att det samiska området under tidig medeltid sträckte sig betydligt längre söderut än det gör idag.

Av de norröna källorna framgår vidare att samerna var en naturlig del av det norska samhället. Else Mundal påpekar att gränsen mellan samer och norrmän inte var skarp, varken i södra eller norra Norge. Norska köpmän uppsökte samer - och samer uppsökte också norska köpmän. Men norrmännens inställning till samerna var ambivalent. Samerna uppfattas som bosatta inom Norge, men inte därför automatiskt med fulla rättigheter och social status. I lagarnas *kristinn réttir* ses de i själva verket som stående utanför riket p.g.a. att de är hedningar.

Samer tycks kunna ha haft relativt höga positioner i samhället. Att de hade en dubbelroll inom Norge visas av att deras ledare kallas 'kung'. Äktenskap mellan samer och nordbor inom samhällets högsta skikt omtalas, och högvälborna leder sina släkter tillbaka till samer, som något att vara stolt över. Namnen 'Finnr' och 'Finni', liksom sammanställningar därmed - namn som i källorna ofta direkt är knutna till personer av samisk börd - var mycket populära i det nordiska samhället, också i de högsta skikten.

Av allt detta framgår tydligt att de två folkgrupperna levde i ett slags symbiotiskt förhållande under vikingatid och tidig medeltid (Mundal under tryckn.).

Det arkeologiska materialet visar också att mellersta Skandinaviens inland var bebott av samer under järnålder-medeltid. Det är möjligt att studera det samiska samhället i interaktion med det nordiska.

De s.k. insjögravarna är i regel oansenliga stensättningar med brandgravar, men också låga högar, oftast strandbundna och belägna på eller invid boplatser 'av stenålderskaraktär', tillhöriga 'fångstkulturen'. Några hundra sådana gravar är hittills kända i mellersta Sveriges inland, främst mellan Dalälven och Ångermanälven, utanför de dåtida jordbruksbygderna (Seling 1979:56ff, 87ff). De sträcker sig i tid från ca 200 f.Kr. till 1200-talet e.Kr. Det är slående hur ofta orden *finn*, *lapp* eller liknande kan kopplas till insjögravar i Jämtland och Härjedalen genom tradition, eller att det berättats att samer begravts på platsen (Seling 1976:46 och 1984:49f).

I en rad insjögravfält från tiden kring Kristi födelse ser vi hur drag i gravskicket går över från bygd till fångstland. Gravfälten tillhörde den lokala befolkningen, samerna, i fångstlandet vid Dalälvens, Ljusnans och Ljungans övre lopp, d.v.s. i vad som nu är landskapen Dalarna, Gästrikland och Härjedalen. Dess medlemmar måste ha haft goda kontakter med människor söderöver för att gå så långt som att ta upp drag i dessas gravskick.

Under mellersta järnåldern, tiden kring 500-talet, dras samer i ytterligare några älvsystem i skogslandet in i ett närmare utbyte med nordbor. Nu kan

vi också ana *vilka nordbor*, som då var motpart: samtidigt med att seden att begrava sina döda i brandgravar understensättningar sprider sig norrut bland samerna ungefär t.o.m. Indalsälvens övre lopp (i Jämtland), så lägger nordborna vid Bottenhavskusten, i Hälsinglands och Medelpads bygder, rika skatter i marken. Det kan tolkas som att de blivit förmögna på handel med inlandet (jfr Selinge 1977:401f).

I och med vikingatiden är det dags för ytterligare en framryckning mot norr: nu är det samerna i de övre delarna av Ångermanälvens vattensystem som börjar anlägga gravhögar av liknande slag som i de nordiska bygderna vid älvens nedre lopp. Dessa bygder upplever samtidigt en högkonjunktur, i det arkeologiska materialet synlig i de många silverskatter som läggs ned i jorden. Detta överskott skulle bl.a. kunna förklaras av att inlandets resurser nu började utnyttjas mer intensivt, att samernas produkter blir väsentliga för bygdens ekonomi.

På det här sättet kan man se hur 'fångstfolket', samerna, i den ena älvdalen efter den andra kommer i närmare kontakt med nordbor, från söder mot norr.

Kulturlån går vanligen från en majoritetskultur till en minoritetskultur. Det är därför i de *samiska* fornlämningarna, inte de nordiska, som interaktionen mellan de två etniska grupperna bäst kan studeras. Två gravfält, på Långön i nordvästra Ångermanland och på VivalLEN i nordvästra Härjedalen, utgör särskilt goda utgångspunkter.

Långöns tolv låga gravhögar - de äldre brandgravar, de yngre obrända - dateras till ca 900-1100 e.Kr. De ligger längs ryggen av en långsmal ö i Hotingsjön, i skogsmarker som inte lämpar sig för odling. VivalLENS 21 hittills påträffade skelettgravar, under flat mark, är från tiden ca 1000-1200 e.Kr. De låg i rader vid en liten bäck i skogslandet strax under fjället. På bopplatsen intill har bl.a. framkommit lämningar av två samiska kåtatomter, från ca 800- respektive 1200-tal.

En jämförelse med dels nordiska gravfält och tidiga kyrkogårdar, dels samiska gravar och metalldepåer, visar att dessa två gravfält bör tolkas som samiska - och att samerna där har mottagit en rad kulturlån från nordiskt håll, samtidigt som de behållit sin etniska tillhörighet.

Men det fanns skillnader inom det samiska samhället. Inom det övre skiktet tog man in nyheter i gravskicket snabbt, och ändrade också drag i det allt efter förändringar i den nordiska bygden. Det är helt i linje med hur man kan se möten mellan två etniska grupper. Vid tider med goda relationer mellan dem kan såväl föremål som seder och bruk övertas, främst från den dominerande gruppen. Etnografiska paralleller visar att t.o.m. gravseder på så sätt kan lånas in.

Samtidigt levde det ålderdomliga gravskicket med brandgravar under stensättningar kvar i andra samiska miljöer. Ett exempel på det finns från Vikar-

sjöarna i mellersta Härjedalen. På en boplatz bebodd från stenåldern och framåt - med bl.a. slagning av kvartsit under äldre järnålder - har man undersökt en sådan grav från 1200-talet, en märkligt sen datering för en hednisk grav.

Vissa grupper av samer har alltså anlagt gravfält, som på Långön och VivalLEN, med ett 'modernt', nordiskt gravskick och dyrbara, i det nordiska samhället prestigeladdade importerade föremål - samtidigt som andra samer tycks ha fortsatt att nyttja det vi brukar kalla boplatser av stenålderskaraktär längs vattendragen, och konservativt hållit kvar bruket att begrava sina döda i brandgravar under stensättningar.

Det talar för ett stratifierat samiskt samhälle från åtminstone vikingatid. Detsamma tycks ha gällt Nordskandinavien (Storli 1991). Det samiska samhället var inte längre det 'enkla fångstsamhälle' man länge trott.

Andra företeelser har en gång gått över från samisk kultur till nordisk, från fångstland till bygd. Men det mesta som gått den vägen har vi svårt att komma åt. Det bör ha gällt råvaror och produkter av organiskt material, som skinn, horn och ben, kött och fisk. Det har säkerligen också gällt kunskaper och färdigheter, tänkesätt och levnadsmönster. Skelettmaterial, liksom skrivna källor, indikerar giftermål mellan de båda kulturerna. De samiska kvinnor, som gifte sig med nordiska män, vad förde de med sig, alltifrån hantverk till värderingar?

Och vad menade Sigvat och Snorre när de skrev om 'finnlänningar' i 'Härdalarna'?

(Ovanstående är en sammanfattning av författarens del av manuskriptet till en monografi inom forskningsprojektet *Kulturgränser och kontaktformer. Samer och germaner i mellersta Sverige under järnålder-medeltid*, med medel från HSFR; jfr Zachrisson 1993a med där angiven litt.)

Referenser

- Aronsson, K.-Å. 1993. *Samiska kulturmiljöer i Sverige - en översikt av forskningsläget*. Preliminär rapport till Kulturmiljöprogram för Sverige. Riksantikvarieämbetet.
- Bergsland, K. 1975. Utredning för skattefjällsmålet om de sydlige sameområders historie til omkring 1751. *Samernas Vita Bok III: 1. Fyra utlåtanden i hovrätten i skattefjällsmålet*.
- Blomkvist, N. under tryckn. Moras medeltidsarv. Samhällsbygge - från stamrevir till storsocken. *Mora 3*.
- Collinder, B. 1965. Lapparna. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 10.
- 1980. Det samiska språket och samernas äldre historia. *Nord-Skandinaviens historia i tvärvetenskaplig belysning*. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities, 24.)
- Eirspennill - *Am 47 fol - Nóregs konungs sogur. Magnús góði - Hákon gamli*. Udg. af Den norske historiske kildeskriftskommission ved Finnur Jónsson. Kristiania 1916.
- Flateyjarbók. *En samling af norske konge-sagaer*. 2. Christiania 1862.

- Halvorsen, E. F. 1987. East Norway in the Sagas. *Proceedings of the Tenth Viking Congress*. (Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke 9.) Oslo.
- Holm-Olsen, L. 1972. Sverris saga. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 17.
- Johansson, K. G. 1992. (Se Snorre Sturluson.)
- Lie, H. 1970. Sigvatt Þórðarson. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 15.
- Lind, J. 1989. Mellem "venska" og "vinska". *Finsk. Fra almuesprog til statsbærende kultursprog*. (Finsk afdelings skrifter 3.) København.
- Magnusson, G. 1992. *Kristinehamn. Den äldsta historien*. Kristinehamns kommun.
- Mundal, E. under tryckn. The Perception of Lapps and their Religion in Old Norse Sources. *Religion and Society*. Helsinki.
- Oja, A. 1959. Finland. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 4.
- Olsen, L. 1993. *Finn-namna. Minne om urfolket*. Revidert utgave. Stavanger.
- Olson, E. (Se Snorre Sturlasson.)
- Salvesen, H. 1980. Sørsamene i historisk perspektiv. *Jämten* 1981.
- Selinge, K-G. 1976. *Människan i landskapet. Förhistoriska kulturmiljöer i Jämtland och Härjedalen*. (Fornvårdaren 14.) Östersund.
- 1977. Järnålderns bondekultur i Västernorrland. *Västernorrlands förhistoria* (förf. E. Baudou och K-G. Selinge). Västernorrlands läns landsting.
- 1979. *Agrarian Settlements and Hunting Grounds. A Study of the Prehistoric Culture Systems in a North Swedish River Valley*. (Theses and Papers in North-European Archaeology 8.) Univ. of Stockholm.
- 1984. Att bruka ett landskap. *Svenska Turistföreningens årsskrift* (Medelpad).
- Snorre Sturlasson. *Norges kongesagor* 1-3. Övers. av E. Olson. Lund. 1919, 1922, 1926.
- Snorre Sturluson. *Nordiska kungasagor. I. Olav den heliges saga*. Övers. K. G. Johansson. Stockholm. 1992.
- Storli, I. 1991. "Stallo"-boplassene. Et tolkningsforslag basert på undersøkelser i Lonsdalen. *Saltfjellet*. Institutt for samfunnsvitenskap. Univ. i Tromsø.
- Svennung, J. 1967. *Jordanes und Scandia, Kritisch-exegetische Studien*. (Skrifter utg. av K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala 44:2A.)
- Zachrisson, I. 1993a. A review of archaeological research on Saami prehistory in Sweden. *Current Swedish Archaeology* 1. The Swedish Archaeological Society. Stockholm.
- 1993b. Svar till tingsrätten i Sveg på Evert Baudous yttrande i sedvanerättsprocessen i Härjedalen. Stockholm.

SÁMIID RIIKKASEARVI

Till StoraSkog AB, ModoSkog AB och Korsnäs AB

SM 5/90

Med hänvisning till åtagandet vid mötet den 18 januari 1994 att redovisa resultat efter renräkning och antal slaktade renar under säsongen 1993/94 får jag redovisa följande.

	<u>Räknat antal</u>	<u>Slaktat antal</u>
Idre	3 380	2 962
Tännäs	5 581	4 258
Mittådalen	9 559	7 617
Handölsdalen	9 310	7 152
Tåssåsens	6 653	3 621

Av redovisningen följer att åtagandet i den ingångna förlikningen under p. 3 att till senast vid utgången av år 1995 reducera antalet renar till av länsstyrelsen fastställd nivå kommer att kunna infrias. Antalet slaktade renar (25.510) är i stort sett en fördubbling i förhållande till antalet tidigare år.

Umeå den 17 maj 1994

Med bästa hälsningar

Jörgen Bohlin

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND / SSR

Förbundskansliet
Brogatan 5, 903 25 Umeå
Telefon 090-14 11 80
Fax 090-12 45 64
Bankgiro 969-4548
Postgiro 70 47 10-3

SVEGS TINGSRÄTT

1994 -06- 16

nr 94 -06- 13
Akt. T 88/90 och T 70/91
Aktbil. (855)

SVEGS TINGSRÄTT

1994 -06- 16

Till

Förbundsjurist Leif Andersson

Ni äger ☐ Ni skall ☒

Inom dagar från den dag

Ni mottagit denna handling

den 1904 -07-08

inga skriftligt yttrande i 3 ex.

Svegs tingsrätt

Box 205

842 00 SVEG

Ingrid Ulrik Bergman

Mål T 88/90 och 70/91

Svarandena får härmed i enlighet med åtagandet vid den muntliga förberedelsen 1994-05-18 avge följande kompletterande bevisuppgift.

1. Som skriftlig bevisning åberopas Elof Huss' utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län jämte karta. Huss' slutsatser - på kartan redovisade som en gräns - anges å sid 335: "Markområden, som för närvarande äro att hänföra till lappars i Jämtlands och Kopparbergs län sedvanetrakter, kunna till allra största delen anses ligga inom område 3)." Kartan med gränsen i berörd del grönmarkerad fogas till skriften som bilaga 1.
2. Särskilt åberopas - till stöd för det under punkten 1 åberopade - följande avsnitt ur Huss utredning (åberopade avsnitt har markerats i marginalen): bilaga 2

Tf lappfogden A Dahlqvist

Tf lappfogde A Dahlqvists tjänsteberättelse för år 1896 avseende Åre- Storsjö lappby s. 28 n - 29 m

Företrädare för lappbyarna

Handölsdalens lappby

Förre ordningsmannen Lars Larsson-Kråik, född 1875 s. 129 -131

Tranris lappby

- a) F renskötande husbonden i (nuvarande) Tranris lappby Jonas Jonasson, född 1887, s. 131 - 132
- b) F vice ordningsmannen i Transris lappby Daniel Fjällner, född 1884, s. 132
- c) Fru Britta Mårtensson i Vålådalen, född 1871, s. 132 - 133
- d) F renskötande husbonden i Tranris lappby Teodor Torkelsson, född 1896, s. 133

Tåssåsens lappby

- a) F renskötande husbonden Lavus Larsson, född 1878, s 136
- b) Vice ordningsmannen i Tåssåsens lappby Paulus Fjällström, född 1903, s 137
- c) F renskötande husbonden i Tåssåsens lappby Jonas Nilsson, född 1898, s 138 - 139
- d) Ordningsmannen i Tåssåsens lappby Lars Johansson, född 1897, s 140

Mittådalens lappby

- a) Fotografen och renskötande husbonden Nils Thomasson, född 1880, s 141
- b) Ordningsmannen i Mittådalens lappby Anders Jonasson Renskyldt, född 1897, s 142
- c) Rensköttande husbonden i Mittådalens lappby Martin Nordfjäll, född 1900, s 143

Tännäs lappby

- a) Ordningsmannen i Tännäs lappby Edvard Willenfeldt, född 1912, s 146
- b) F renskötande husbonden i Tännäs lappby Nils Henriksson, född 1883, s 147

Idre kommun

- a) Förra handlanden Staffan Långström, Sörvattnet (Svegs kommun), född 1877, s 321
- b) Hemmansägaren Olof Häggberg, Häggberget, född 1889, s 322
- c) Hemmansägaren Per Hägglund, Storfjäten, född 1886, s 322 - 323

Med kartan och förenämnda utdrag ur utredningen skall styrkas, att sedvanetrakterna till allra största delen ligger inom område 3 på kartan eller för att använda Huss egna ord: "Markområden, som för närvarande äro att hänföra till lappars i Jämtlands och Kopparbergs län sedvane-trakter, kunna till allra största delen anses ligga inom område 3)." (sid 335)

Begränsningen "till allra största delen" skall läsas sam-mantaget med det Huss anför å sid 150 andra och tredje st (jfr utlåtande av Iwan Lundberg 1993-09-28 ingående som bilaga till vår skrift 1993-10-01, tingsrättens aktbil. 812).

Umeå 1994-06-09

Jörgen Bohlin

Lars Sandow

Ink 94 -06- 13

BILAGA.....2.....
T88/90, T77/91
aktbil (857)

Akt...../.....

Aktbil.....

tagssjön, Häggsjön och Skärvångssjön. Lapparna å Stens- och Ansättsfjällen flyttade vintertid med renarna antingen längs den ena av Landösjöns sidor till trakterna omkring Tulleråsen och vidare mot Aspås kyrka eller ock söder om Landösjön mot Nälåsjön och Näs-kotts kyrka. Ibland betades renarna även å Österlångans bys myrmarker. Lapparna å Sösjöfjäll flyttade till trakten av Bergsjön och vidare antingen väster om denna sjö eller över Juveln till Bölesvalen (Finnings- och Tyckelvalarna) och vidare över Sulviken "genom Kalls sockens tätare bygder ner på Kroksvalen och närbelägna marker å Hjärpens och Hallens byars skogar." Ibland flyttade emellertid dessa lappar öster om Bergsjön över Nälåparnsjön "till trakterna omkring Djupsjön och Getsjön å Kalls, Mörsils och Alsens sockmars marker omkring Kroksvalen." Vissa år utsträcktes flyttningensfärden över Kallsjön till Åreskutan. Oldfjällslapparna hade överlämnat sina renar i vård hos lapparna i Sösjöfjäll, vilka senare därför använde Oldfjällen för vår- och höstbetningarna. Tidigare, innan så skett, hade lapparna i Oldfjällen vinterbetat renarna antingen tillsammans med lapparna i Sösjöfjäll eller med dem i Stens- och Ansättsfjällen eller ock i egen grupp. I sistnämnda fall hade de flyttat med renarna öster eller väster om Övre Oldsjön till Männör, Gärlessjön och Getsjön samt någon gång till Kallsjön antingen norr eller söder om Offerdalsbygden.

Lapparna i Kalls lappby - å Nälås- och Skäckerfjäll - flyttade vintertid med renarna antingen till Norge eller inom Sverige. I sistnämnda fall skedde flyttningen över Gråsjö bys ägor och öster om sjön Anjan till Kjöländs, Hamburgs och Ligeråsets byars områden och vidare till Blåskalsfjället och Åreskutan. Dalkvist beskriver även en av lapparna använd västligare flyttningssled över Stora Rensjöns, Flanderns, Hæggsjöns, Nedstugans, Stalltjärnstugans och Nordhallens byområden till Blåskalsfjället och Åreskutan. Ibland utsträcktes flyttningarna över västra ändan av Åresjön ned till trakten mot och omkring Ånnsjön och Gröplingssjöarna, "där egentligen Årelapparnas sedvaretrakt förefinnes." Dalkvist uppgiver vidare att till Kalls lappby räknades även de s.k. Skalstugulapparna, som uppehöll sig å gränsfjällen mellan Skalstugan och Storlien. Renskötseln hos dessa lappar var emellertid i starkt avtagande och förmodades komma att snart helt upphöra.

Om lapparnas i Åre-Storsjö lappby renskötsel anför Dalkvist:

"Under sommaren sitta lapparna för närvarande i Ljungris, Skärvagsdalen och Mittådalen med renar på varje ställe. På hösten går en

7

stor del av renarna utan bevakning ner till Serfsjöfjället och vidare genom Vemdalens socken ända bortom Vemdalens kyrka. En annan del går likaledes utan bevakning över Ljusnan och strövar genom Tännäs lappbys område ner till stora skogarna i Idre socken samt över hela västra delen av Linsälls socken fram till Särnfjället. Någon ordentlig flyttning av lapparna med sina renar har icke på många år ägt rum, utan hava de farit efter sin boskap och slaktat av den - genom skjutning - där de anträffat den."

Vidare beskriver han flyttningarna sådana de "efter gammal god sed" skedde. De fyra olika grupperna inom lappbyn benämner han Åre lappby, Tranrislapparna, Anarislapparna och Storsjö lappby. Lapparna i den första gruppen (Åre lappby) flyttade vintertid med renarna till trakten omkring Ännsjön, Skårsdalen, Gröplingssjöarna, Vällissta, Vålådalens och Vallbo skogar samt ibland ända till Sällsjöfjäll. Tranrislapparna betade vintertid renarna å Vålådalens och Vallbo skogar samt å Sällsjöfjäll. Anarislapparna hade uppgått i Ovikens lappby och vinterbetningen vad avser denna grupp skedde på sätt här nedan angives beträffande denna senare byns norra betesgrupps betning i trakten av sjösystemet Änen - Sällsjön och inom Mattmars socken. Lapparna i Storsjö lappby vinterbetade renarna antingen å Ljusnädals bruks ägor samt ned mot Långå eller å Särnfjället och fram mot Vemdalskälven.

Lapparna i Ovikens lappby flyttade under december eller januari månad med renarna från trakten omkring sjön Glen "ut på skogarna sydväst och söder om Håndshögen å Tossåsens och Lövdalens samt ända ner å Skälans byar, så att Ljunga älv utgör betesgränsen i söder. I Börtnan och Torsborg äro jämväl vinterbeten. Om flyttningen går mera österut till Oviksbygden, äro Haggåsens och Höckelåsens skogar gränsen för betningen." Ibland ha renarna varit uppdelade i två grupper, då den norra gruppen vinterbetats i trakten av sjöarna Änen, Kottön, Gesten och Håkern samt å Sällsjö bys skogar ävensom inom Mattmars socken norr om järnvägen. Flyttningar hade även skett genom Dammåns och Storråns dalgångar eller förbi Fjällsågen till Hallens socken.

Beträffande lapparna i Tännäs lappby uppgiver Dalkvist att de betade sina renar från augusti månad till i december månad i trakten av Myskelsjöarna, då de flyttade till Käringsjön "och beta fram på båda sidor om sjön Rogen, till Vattensjöarna och jämväl ett litet stycke öster om sistnämnda vattendrag." Ibland stannade de i denna trakt, men understundom flyttade de vidare till Lillfjället. För omkring 25 år sedan utsträcktes betningen ända till Fjätfjället i Lillhärads socken.

Lapparna i Idre lappby, som hade sitt betesområde å Särna norra

Handölsdalens lappby.

f. ordningsmannen i Handölsdalens lappby Lars Larsson Kråk, född 1875.

Östersund den 15 januari 1957.

I början av år 1916 inflyttade Kråk med sin familj från Frostviken till Handölsdalens lappby och tog sitt huvudviste i Handöl (Åre kommun). Förutom Kråk och hans familjemedlemmar fanns vid denna tid i lappbyn endast en renskötande lapp, ordningsmannen Olof Liljedahl, vilken hade sitt huvudviste i Ljungdalen. Tidigare hade i lappbyn, som då benämndes Åre-Storsjö lappby, funnits ett flertal renskötande lappar, som haft sitt huvudviste i Tjallingen (Åre kommun). Då Kråk inflyttade till lappbyn bodde dock icke några lappar i detta viste. År 1923 flyttade Kråk med familj sitt huvudviste till Tjallingen.

Under den tid, nämnde Liljedahl levde, vinterbetades dennes och familjen Kråks renar i skilda grupper. Efter Liljedahls död år 1926 ha byns samtliga renar betats vintertid i en enda grupp.

De år, Kråk hade sitt huvudviste i Handöl, flyttade han med renarna åt öster, sedan han under hösten och förfölsvintern först betat dem i trakten söder om järnvägslinjen Östersund-Storlien mellan Ånnsjön i öster och gränsen mot Norge i väster.

Flyttningen med renarna från denna trakt mot öster började vid jultiden.

Under denna flyttning ägde den egentliga betningen av renarna rum inom två-
ne betesområden, nämligen:

A. Ett område, som sträcker sig från trakten av Ånnsjön (Åre kommun) i väster till Kvitsleströmmen (Mörsils kommun) i öster. Området har i stort sett i övrigt (i norr och söder) följande gränser (tänkta raka linjer mellan angivna orter o.d.):

i norr: Gevsjöns norra ända - Renfjället (Åre kommun) - Edsåsen (Undersåkers kommun) - Indalsälven från trakten av Edsåsen till Kvitsleströmmen;

i söder: trakten söder om Ånnsjön (Åre kommun) - Ottsjöns västra ända - vägskälet till Ottsjö by - trakten söder om sjön Amen (Undersåkers kommun) - Sällsjöns södra ända - Kvitsleströmmen (Mörsils kommun).

B. Ett område öster om sjön Nekten (Hackås kommun). Området har i stort sett följande gränser:

i väster: sjön Nekten;

i norr: bebyggelsen i Sinnberg - bebyggelsen i Klåxåsen (Hackås kommun) - gränsen mot Brunflo kommun;

i öster: gränstrakterna mellan Hackås kommun, Å åna, samt Brunflo och Revsunds kommuner, å den andra sidan, till Pånsjöns södra ända;

i söder: Pånsjöns södra ända - trakten söder om bebyggelsen i Dödre by (Hackås kommun).

Flyttningen med renar mellan dessa båda betesområden. - under två vintrar besökte Kråik och hans familj med renar betestrakten öster om sjön Nekten - skedde från trakten av Kvitsleströmmen till sistnämnda område efter Storsjöns strand till trakten av Månsåsen (Hallens kommun) samt vidare å Storsjöns is till trakten av Hackås kyrka och vidare över sjön Nekten till området ifråga. Återflyttningen med renarna mot fjällen under vårvintern skedde efter samma led i motsatt riktning. I slutet av april månad återvände man i allmänhet till trakten av Handöl.

Kråik hade sig icke bekant att lappar från Handölsdalens lappby (Åre-Storsjö lappby) tidigare än Kråik företagit flyttningar till här nämnda trakter. Sedan Kråik och hans familjemedlemmar upphört med dessa flyttningar, hade lappbyns lappar icke företagit flyttning med renar vintertid till berörda trakter i den mån de voro belägna öster om sjön Ånen.

Hede den 23 och 24 januari 1957.

Sedan Kråik med familj år 1923 flyttat till Tjallingen, hade flyttningarna till vinterbetestrakterna skett på följande sätt.

I allmänhet hade man börjat flytta med renarna till vinterbetestrakterna i november eller december månad. Återkomsten till renbetesfjällen hade skett i slutet av april månad.

Flyttningarna hade under de första 5 å 10 åren efter flyttningen till Tjallingen ägt rum efter en östligare och sedan efter en västligare led.

Den östliga leden: Från trakten av Ånnsjön hade man flyttat med renarna österut norr om Ottsjön till trakten av sjön Ånen (Undersåkers kommun). Därifrån har färdleden gått öster om Anarisfjällen och vidare förbi Glens lappläger mot Börtnan (Övre Ljungadalens kommun). Vid färden mellan Ånen och Börtnan sökte man göra kortast möjliga uppehåll med renarna till förhindrande av sammanblandning av dem med djur från andra lappbyar. Som egentligt betesområde användes de marker, som från Börtnan sträcka sig söderut. Betesområdets gränser kunna beskrivas sålunda: Börtnan - Ljungan söderut till älvens utlopp ur Lännässjön (Övre Ljungadalens kommun) - Röjan - Rätansbyn (Rätans kommun) - Hån - Skorvdalsfjället - Klövsjöfjällen (Hede kommun) - Börtnan. Därifrån skedde återflyttringen över i stort sett samma trakter som använts för färden till vinterbetestrakterna.

Den västliga leden, som började användas några år efter flyttningen till Tjallingen, rymtjes fortfarande av handölsdalslapparna. Vid användandet av denna färdled flyttar man från renbetesfjällen först ned mot trakten av Ljungadalen. Lapparna uppehålla sig därvid med renarna å bl.a. enskild mark i Övre Ljungadalens kommun, som i öster gränsar till en tänkt dragen linje mellan Storåkläppen i norr och Högrensvålen å Flatruet i söder (p. 1001). Det område, som lapparna numera regelbundet besöka med renarna, sträcker sig vidare från

nämnda trakt åt sydöst ned mot Sonfjället (Hede kommun). Områdets gränser kunna beskrivas sålunda (tänkta dragna linjer mellan angivna orter o.d.):

i väster: Högrensvålen - Nedre Särvsjön - Särvån till trakten av Hede kyrkby - Skärsjövålen - Råndalen (Hede kommun);

i söder: Råndalen - trakten norr om Sonfjället - sjön Ortens södra ända;

i öster: sjön Orten - trakten öster om Vikarsjön - Håsjöruset;

i norr: Håsjöruset - Henvålen (Hede kommun) - Storsjöns nordvästra ända (Övre Ljungadalens kommun) - Storåkläppen.

De särskilda trakter inom här angivna betesområden, som Kråik och hans familjemedlemmar besökt med renarna, ha varierat från år till år alltefter som betes- och andra förhållanden därtill givit anledning.

Tranris lappby.

Välådalen den 12 mars 1957.

f. renskötande hushönden i nuvarande Tranris lappby Jonas Jonasson i Nyhemmen. ✓
född 1887.

Jonasson började som 16-årig deltaga i renskötseln inom dåvarande Åre-Storsjö lappby. Omkring år 1930 slutade Jonasson aktivt deltaga i renskötseln.

Till omkring år 1925 deltog Jonasson i betning av renarna vintertid i trakten norr om nuvarande Tranris lappby tilldelade renbetesfjäll å ett område, som gränisar i väster till Ännsjön och strömmen mellan denna sjö och Gevsjön, i norr till tänkta linjer dragna från Gevsjön till Renfjället (Åre kommun) och därifrån till den nuvarande vägen Undersåker - Välådalen vid Edsåsens by, i öster till denna väg från nämnda vägpunkt söderut till vägskelet för vägen till Ottsjö by samt i söder till trakten norr om bebyggelsen i nämnda by och Ottsjön fram till sjöns västra ända (Undersåkers kommun).

Under de sista cirka 5 åren, då Jonasson deltog i renskötseln, flyttade lapparna vintertid med renarna från nämnda renbetesfjäll söderut antingen genom Lunndörrspasset (Undersåkers kommun) eller ock öster därom (Hallens och Ovikens kommuner), i båda fallen i första hand till trakten av gården Beten, belägen norr om Storsjön. Något år betades sedan renarna hela vintern å områden mellan gården Beten och nämnda sjö och något år öster härom å markområdena å båda sidor av Ljungan till trakten av Torsborg. De flesta åren flyttade man dock med renarna från gården Beten vidare söderut över Storsjön till Lövkläppen (Övre Ljungadalens kommun) och därifrån över Särvsjö till trakter av Ljusnan och områdena mellan Medskogen och Medskogsbygget i väster och bebyggelsen i Långå by i öster. Renarna betades här å båda sidor av Ljusnan. En vinter fortsattes färden härifrån än längre åt söder till trakten väster och norr om Sonfjället, där renarna ock betades.

Återfärden under vårvintern till renbetesfjällen har i allmänhet skett efter samma stråk som färden till vinterbetestrakterna.

Vålådalen den 12 mars 1957.

f. vice ordningsmannen i Tranris lappby Daniel Fjällner, född 1884.

Fjällner började redan i skolåldern deltaga i renskötelsen. Efter att ha haft flera olika anställningar i renskötelnäringen såväl i Sverige som i Norge tog Fjällner år 1919 tjänst som rendräng inom nuvarande Tranris lappby och blev där renskötande husbonde år 1927. Fjällner slutade år 1950 som aktiv renskötare.

Under den tid, Fjällner deltagit i renskötelsen inom nuvarande Tranris lappby (1919-1950), ha flyttningarna med renarna till vinterbetestrakterna fram till omkring år 1925 skett på sätt f. renskötande husbonden i nämnda lappby Jonas Jonasson i utsago den 12 mars 1957 uppgivit, nämligen till markområden mellan Innsjön (Åre kommun) i väster och viss del av den nuvarande vägen Undersåkers-Vålådalen (Undersåkers kommun) i öster (sid. 131).

Under åren därefter (1925-1950) har Fjällner deltagit i flyttning med renarna - från renbetesfjällen räknat - söderut genom Lunnörrspasset (Undersåkers kommun) eller trakten öster därom till gården Eten och vidare till trakten mellan Storsjön och Torsborg, där renarna betats en tid å båda sidor om Ljungan. Vissa år flyttade man härifrån vidare åt söder till Lövkärpen (Övre Ljungadalens kommun) samt förbi Särvsjön till trakten av Långå och Hedskogshygget, där renarna betades å båda sidor om Ljusnan och å områdena söder därom till trakten vid Ransundet (Hede kommun).

Ett eller annat år under sistnämnda tidsperiod har emellertid Fjällner deltagit i flyttning med renarna från trakten av Storsjön (Övre Ljungadalens kommun) till trakten av Hervålen och vidare till Håsjövälen (Hede kommun), å vilka båda ställen renarna betats en tid. Vid några tillfällen skedde flyttningen även längre åt sydost till trakten av Klövsjöfjällen (Hede och Övre Ljungadalens kommuner), där man även betade renarna.

Återfärden under vårvintern till renbetesfjällen har i allmänhet skett efter samma stråk som färden till vinterbetestrakterna.

Vålådalen den 13 mars 1957.

Fru Britta Mårtensson i Vålådalen, född Fjällsten 1871.

Fru Mårtensson är född inom nuvarande Tranris lappby. Som barn följde hon sina föräldrar, som voro renskötande lappar därstädes, vid flyttningar med renarna till vinterbetestrakterna och deltog då även själv i viss mån i renskötelsen. Omkring år 1890 tog fru Mårtensson tjänst hos en lapp i dåvarande Oviksfjällens lappby och flyttade sedermera till Idre lappby, där hon gifte sig med renskötande husbonden i denna by Jonas Mårtensson. Omkring år 1915 flyttade denne senare med familj till Tranris lappby och efter återkomsten till denna lappby

deltog fru Mårtensson under åtskilliga år i flyttningen med renarna till vinterbetestrakterna.

Under de två tidsperioder, varunder fru Mårtensson sålunda deltagit i renskötseln inom Tranris lappby - de år perioderna varat kan fru Mårtensson emellertid ej närmare angiva - flyttade tranrislapparna om vintrarna från renbetesfjället åt söder, i allmänhet till trakten av Långå by (Hede kommun), där renarna betades å båda sidor om Ljusnan. Fru Mårtensson erinrar sig att hon en vinter deltagit i flyttning än längre mot söder till Sonfjället (Hede kommun), där renarna då betades å områden norr och väster om fjället.

Holmbergsgården den 12 april 1957.

f. renskötande husbonden i Tranris lappby Teodor Torkelsson i Ljungadalen, född 1896. ✓

Torkelsson började vid 15 års ålder delta i renskötseln som rendräng hos renägande husbonden Tomas Jonasson i Vålådalen. Sedan har Torkelsson varit rendräng eller renskötande husbonde i nuvarande Tranris lappby till dess han år 1950 slutade delta i renskötseln.

f. renskötande husbonden i nuvarande Tranris lappby Jonas Jonasson har den 12 mars 1957 lämnat redogörelse rörande de flyttningar med renar, vari han deltagit, nämligen under åren 1905-1930 (sid. 131). Torkelsson upplyser nu att han under den tid, han arbetat i renskötseln, deltagit i vinterflyttningar till samma trakter som Jonasson, nämligen till omkring år 1925 till markområdena mellan Annsjön (Åre kommun) i väster och viss sträcka av den nuvarande vägen Undersåker-Vålådalen (Undersåkers kommun) i öster samt därefter - från renbetesfjället räknat - åt söder till gården Beten och trakten däromkring ävensom än längre åt söder (Övre Ljungadalens och Hede kommuner). Såsom använda betestrakter för renarna vid de under den senare tidsperioden (1925-1950) ofta företagna flyttningarna till betesområden söder om gården Beten framhåller Torkelsson särskilt trakterna vid:

Lövkäppen (Kläppen),

Särvsjövålen,

Långå - Medskogsbygget,

Hemsjön,

Brännvallen och

Sonfjället; trakten norr, väster och söder om fjället (Jonasson angav i sin utsago endast trakten norr och väster om fjället).

Lövkäppen är belägen i Övre Ljungadalens kommun samt övriga trakter i Hede kommun.

att han alltsedan år 1947 med sin hemjord under vinterbetet vistats i trakten av Vemdalen - förutom i februari och mars månader år 1955, då han uppehållit sig på båda sidor om Rändalsvägen i trakten av så kallade Olstjärn mot Sänfjället inom Hede socken - och att Blind i 10 års tid med strövrénar, hopsamlade i trakterna av Högvålen inom Tärnäs socken och Brännvallen inom Hede socken, passerat Hede på väg till Vemdalen samt att Blind i mars 1955 - såvitt jag kunnat utröna - med en strövrénshjord en kortare tid uppehållit sig på Skärsjövålen inom Hede socken. Hede den 14 april 1958. Sixten Ek Landsfiskal."

Tässåsens lappby.

Lapska ålderdomshemmet i Änge (Undersåkers kommun) den 18 mars 1957.

f. renskötande husbonden Låvus Larsson, född 1878.

Larsson började vid 17 års ålder biträda sin sväger dåvarande renskötande husbonden i Hotagens lappby Jakob Mårtensson i renskötseln. Omkring år 1900 tog Larsson anställning som rendräng hos renskötande husbonden i nuvarande Tässåsens lappby Fredrik Nilsson. Larsson deltog sedan i renskötselarbetet inom sistnämnda lappby - med undantag av några kortare perioder, då Larsson arbetade inom andra lappbyar - till omkring år 1925, då Larsson slutade delta i renskötseln. I Tässåsens lappby var Larsson under några år renskötande husbonde.

Under den tid, Larsson deltog i renskötseln i Tässåsens lappby, betades renarna vissa år under höstmånaderna och fram mot jul i trakterna mellan de lappbyn tilldelade renbetesfjällen i söder och vattensystemet Ottsjön - Åmen - Kottön (Undersåkers kommun) - Gesten - Håhern - Skällsjön (Mörsils kommun) i norr. Den mer egentliga flyttningen skedde ställertid under denna tid åt söder från nämnda renbetesfjäll. Flyttningen började i allmänhet vid jul- eller nyårstiden. Med utgångspunkt från renbetesfjällen i norr kan vinterbetestrakten, dit flyttningen åt söder årligen skedde, anses omfatta ett sammanhängande område med följande gränser:

i väster: en linje, dragen mot söder från renbetesfjällsgränsen till gården Beten (norr om Storsjön i Övre Ljungadalens kommun), vidare till Storsjöns norra ända och därifrån längs denna sjös östra strand över Ljungan till gården Kläppen (söder om Lövkläppen);

i söder: en linje, dragen från Kläppen (Övre Ljungadalens kommun) till trakten söder om Hervålen (Hede kommun) och därifrån till trakten söder om Källberget (Övre Ljungadalens kommun) samt vidare åt sydöst till trakten söder om Skorvdalsfjället;

i öster: en linje, dragen från trakten söder om Skorvdalsfjället (Hede kommun) norrut till trakten öster om Fjällgården och vidare till sjön Klövsjöns södra ända samt därifrån längs nämnda sjös västra strand och längs Lärnässjön samt efter Ljungan till Skålan (Övre Ljungadalens kommun) och därifrån vidare norrut till renbetesfjällen i närheten av Ljåbodarnas fäbod (Ovikens kommun).

Holmbergsgården (Övre Ljungadalens kommun) den 12 april 1957.

Vice ordningsmannen i Tässisens lappby Paulus Fjällström, född 1903. ✓

Fjällström är född i Åre församling. Han började delta i renskötseln år 1918 i Tranris lappby. Omkring år 1935 kom Fjällström som renskötande husbonde till dåvarande Anarisets lappby och tog viste i Hosjöbotten (huvudvistet för byns lappar).

De två första åren Fjällström tillhörde Anarisets lappby flyttade byns lappar med renarna från renbetesfjällen i januari månad till trakten norr och söder om vattensystemet Åmen - Hottön (Undersåkers kommun) - Gesten - Håkern (Mörsils kommun) och betade renarna härstades. Särskilt å norra sidan om nämnda sjöar voro betesområdena vidsträckta och omfattade bl.a. trakterna omkring Andsjön, Gårdsjön, Kosjön (Undersåkers kommun) och Djupsjön (Undersåkers och Mörsils kommuner). Återflyttningen till fjällen skedde i april månad. Lapparna bodde under bevakningen av renarna i fiskarstugor norr om Hottön, ägda av bönder i Hallands eller angränsande byar.

Sedan något år efter sammanslagningen från och med år 1947 av Anarisets och Tässisens lappbyar till en lappby, benämnd Tässisens lappby, har Fjällström deltagit i betning av renar praktiskt taget alla vintrar å båda sidor om Ljusnan från trakten av Torsborg i väster och trakten väster om Skålan i öster. Betesområdet gränsar i norr mot renbetesfjällen (Ovikafjällen). I övrigt begränsas trakten av tänkta raka linjer mellan följande orter o.d.: Tässisfjället - Björnsjön - St.Svartåsen - Åstjärnen - Hällberget (Övre Ljungadalens kommun) - Myrvallens fåbodar - Oxsjöväilen - Norra Skalsfjället (Hede kommun) - vägen Vendalen - Röjan - Fjällgården - Klövsjöns södra ända - längs Klövsjön och Lännessjön till gårdarna i Fotingen (Övre Ljungadalens kommun) - Havsjön - Galåbodarna (Bergs kommun) - Hallåsen (Ovikens kommun) - renbetesfjällen.

Fjällströms betesgrupp flyttade vintern 1937/38 till trakten av Nækten inom Hackås och Bergs kommuner på följande sätt. I början av denna säsong betades renarna i lappbyn under hösten i trakten av Torsborg och Börtnan (Övre Ljungadalens kommun). Under januari 1938 drog sig den betesgrupp, som Fjällström tillhörde, åt öster. Man förde renarna över trakten av Viggesågen och Moberget till Mo (Bergs kommun). I trakten av Mo betades renarna en tid. Sedan flyttade man vidare med renarna över Storsjön till Vikbäcken och Salsån (Hackås kommun) samt därifrån åt söder till Brynje (Bergs kommun). Här betades renarna sedan en längre tid i trakterna vid Nækten inom Brynje byområde och trakten söder därom mot Gillhov. Återflyttningen till renbetesfjällen skedde under april månad. Färdleden gick från nämnda betestrakt förbi Hoberberget (å land öster och norr om berget) samt vidare till Mo och därifrån till Hågsåsen (Ovikens kommun) samt sedan mot väster till renbetesfjällen.

Vallbo den 16 april 1957.

f. renskötande husbonden i Tåssåsens lappby Jonas Nilsson i Grönvallen (Undersåkers kommun). född 1898. ✓

Nilsson är född i Torsborg i Övre Ljungadalens kommun. Han började år 1913 deltaga i renskötelsen inom Oviksfjällens dåvarande lappby. Från sistnämnda år till och med år 1938 har han varit renskötande lapp, till övervägande del inom Tåssåsens nuvarande lappby.

Under den tid Nilsson deltagit i renskötelsen och Oviksfjällen samt fjälltrakterna därinvid utgjorde en enda lappby, benämnd Oviksfjällens lappby - till och med år 1915 - betades i allmänhet lappbyns renar vintertid i en enda grupp. Sedan Oviksfjällens lappby uppdelats i två skilda byar, Anarisets och Tåssåsens lappbyar, betades vanligtvis renarna byavis i två grupper. Alltsedan dessa två lappbyar hopslagits till en enda by, benämnd Tåssåsens lappby - från och med år 1947 -, ha renarna åter vintertidats i en enda grupp. Under de tider dessa trakter utgjort en enda lappby ha samtliga renar i allmänhet vinterbetats å trakter söder om Oviksfjällen; den tid däremot, då fjälltrakterna ifråga utgjort två skilda lappbyar och renarna betats byavis (åren 1916-1946), ha renarna i den ena byn - Anarisets lappby - huvudsakligen vinterbetats i trakter norr om Oviksfjällen.

Nuvarande vice ordningsmannen i Tåssåsens lappby Paulus Fjällström har i utsago den 12 april 1947 redogjort för ifrågavarande lappars vinterbetestrakter för renarna under den tid denne deltagit i renskötelsen inom Tåssåsens nuvarande lappby, nämligen sedan år 1935 (sid. 137). Nilsson har deltagit i betning av renar såväl söder som norr om Oviksfjällen å i stort sett samma trakter som Fjällström enligt dennes utsago. Nilsson anser sig dock böra framhålla att de trakter, där han deltagit i betning vintertid av renar, i följande avseenden varit vidsträcktare än de av Fjällström angivna:

Området söder om Oviksfjällen.

Förutom å den av Fjällström angivna, vanligen använda vinterbetestrakten med St.Svartåsen - Åstjärnen - Källberget (Övre Ljungadalens kommun) o.s.v. som gräns i söder, har Nilsson deltagit i betning av renar vintertid även å ett angränsande sydväst därom beläget område, omfattande Hanvålen och Håsjörnet och trakten däremellan (Hede kommun).

Området norr om Oviksfjällen.

Förutom å det av Fjällström angivna betesområdet vad avser trakten norr om vattensystemet Ånen - Hottön - Gesten - Håkern har Nilsson deltagit i betning av renar vintertid även å en angränsande norr därom belägen trakt, som i norr gränsar till Indalsälven. Traktens gränser gå i väster från Gårdsjön i söder till Ristafallen (Undersåkers kommun) i norr samt i öster från Håkerns östra ända i söder till bebyggelsen i Sällsjö by och vidare efter den nuvarande vägen Sällsjö-

Mörsil till trakten söder om Mörsils stationssamhälle (Mörsils kommun) i norr.

Under betningen av renarna inom det södra området bodde lapparna i allmänhet hos den bofasta befolkningen i Torsborg, Holmbergsgården, Börtnan eller Fotingen (Övre Ljungadalens kommun). Å det norra betesområdet hyrde lapparna under den tid, de bevakade renar i dessa trakter, under ett flertal år en fiskarstuga, belägen norr om Hottön och tillhörig John Falk i Rista (Undersåkers kommun).

Östersund den 24 maj 1957.

Ordningsmannen i Tässåsens lappby Lars Johansson i Glen, född 1897. ✓

Johansson har alltid tillhört Tässåsens eller motsvarande lappby. Johansson började i renskötseln som aktiv renskötare år 1913 och blev renskötande husbonde år 1920.

När Johansson började i renskötseln inom dåvarande Oviksfjällens lappby, flyttade hans lappar till vinterbetesstrakterna med renarna delade i två grupper utan att renskiljning dessförinnan ägt rum. Härmed fortsatte man till och med vintern 1916. Oviksfjällens lappby hade något år dessförinnan uppdelats i två skilda lappbyar - Tässåsens och Anarisets - och de båda byarnas renar vinterbetades efter nämnda år (1916) hyavis.

Under den tid Johansson deltagit i renskötseln ha lapparna i Tässåsens nuvarande lappby vintertid i allmänhet betat renarna inom ett område, som i norr gränsar till renbetesfjällen (Oviksfjällen) och i övrigt begränsas av tänkta linjer mellan följande orter o.d.: Tässfjället - Björnsjön - St.Svartåsen - Åstjärnen - Hällberget (Övre Ljungadalens kommun) - Lyrvallens fäbodan - Oxsjövålen - Norra Skalsfjället (Hede kommun) - vägen Vemdalen-Röjan - Fjällgården - Klövsjöns södra ända - längs Klövsjön och Länrässjön till gårdarna i Fotingen (Övre Ljungadalens kommun) - Havsjön - Galabodarna (Bergs kommun) - Hallåsen (Ovikens kommun) - renbetesfjällen. Vissa år under åren 1915-1926 har man dock vid renbetning å nämnda trakt avskilt en del djur och i trakten av Gruckensjöarna fört denna delhjord på bete åt söder till markområdena vid Särvfjället (Övre Ljungadalens kommun) ävensom Henvålen och Håsjövålen (Hede kommun).

Åren 1916 och 1917 voro dåliga betesår på grund av isbeläggning i fjällen. Dessa år betades renarna - förutom å det nu beskrivna betesområdet - å en omedelbart söder därom belägen trakt. Denna trakts gräns i söder sträcker sig från södra delen av renbetesfjället Särvfjället till trakten omedelbart norr om Vemdalens kyrkby (Hede kommun).

Sedan renskötande husbonden Jonas Perssons ("Jo-Pers Gubbens") renar under senare delen av 1920-talet flyttats från Idre lappby till Tässåsens lappby, delades renarna i denna senare by efter skiljning i två grupper för vinterflyttningen, varvid Perssons renar bildade en grupp. De skilda grupperna betades vintertid å här förut angivna, vanligtvis använda betestruker. Den grupp, som Johans-

son tillhörde, betade emellertid renarna från år 1926 till något år in på 1930-talet i viss mån även utanför detta område & en trakt, belägen omedelbart öster om området i sträckningen Fotingen - Havsjön. Detta ytterligare område har följande gränser: Fotingen - Havsjön - därifrån mot öster till ån Fuan (Bergs kommun) - Fuan ned till Ljungan - vägen efter Ljungan västerut till Fotingen.

Sedan början av 1930-talet ha lapparna i Tässåsens lapphy vinterbetat renarna inom det först angivna betesområdet.

Johansson har sig bekant att ovikenlapparna åren 1910-1914 betat renar å Skorvdalsfjället (Vendalsfjället) söder om vägen Hede-Vendalen.

Johansson uppger att ovikenlapparna under ifrågavarande vinterflyttningar hyrt bostad av bl.a. följande personer:

Hemmansägaren Karl Karlsson, Klövsjö, under cirka 7 år i början av 1900-talet (Sandviksdalens fäbodar),

Hemmansägaren John Hyman, Vendalen; åren 1910-1914 (Skalvallens fäbodar å Vendalsskalet) och

Hemmansägaren Lars Olsson, Klövsjö; sedan år 1930 (Bräckvallens fäbodar).

Enligt vad Johansson har sig bekant finnas fortfarande i trakten av Ramberget väster om Åsarna samt vid Stortjärn nordväst om Börtnan (Övre Ljungadalens kommun) lämningar efter kataplatser. Johansson anser detta förhållande vittna om att lappar förr i tiden betat renar i dessa trakter.

Lapska älderdomshemmet i Ånge (Undersakers kommun) den 14 januari 1958.

f. ordringsmannen Per Larsson i Högjättarna, född 1875.

Larsson började delta i renskötseln år 1893. Han upphörde härmed år 1935.

Den 25 mars 1922 har Larsson lämnat framlidne lappfogden A. Staaff en av denne relaterad, till 1919 års lappkommitté överlämnad redogörelse rörande ovikenlapparnas flyttningar och vinterbetesstrakter under den tid, Larsson deltagit i renskötseln, fram till början av 1920-talet (sid. B 30). Larsson vittnar nu riktigheten av nämnda redogörelse och framhåller att dessa lappar även efter nämnda tid och så länge Larsson deltog i renskötseln flyttade till vinterbetesstrakter såväl norr som söder om Oviksfjällen i enlighet med vad han den 25 mars 1922 uppgivit beträffande tiden dessförinnan.

Emellertid framhåller nu Larsson att han jämte renskötande husbönderna i dåvarande Anarisets lapphy bröderna Paulus och Jonas Fjällström samt dåvarande renskötande husbönderna i Sösjö lapphy Lars Doj en vinter under 1920-talet gemensamt betat renar å ett sammanhängande triangelformigt markområde, som sträcker sig från Överhallen (Hallens kommun) i norr till Höggsåsen (Ovikens kommun) i söder. Området gränsar i nordost till Storsjön och i sydost till trakten vid Getåsen (Hallens kommun).

Mittådalens lappby.

Åre den 17 april 1957.

Fotografen och renskötande husbonden i Mittådalens lappby Nils Thomasson i Åre, född 1880.

Thomasson har sedan år 1916 varit renskötande hushonde, till och med år 1919 i nuvarande Tässåsens lappby och därefter i Mittådalens lappby. Vid sidan av annan verksamhet har Thomasson tidvis deltagit i renskötseln.

Thomasson ansåg sig icke kunna lämna mer detaljerade uppgifter om lapparnas i Tässåsens och Mittådalens flyttningar och vinterbetesplatser under den tid han deltagit i renskötseln inom nämnda byar. Han ansåg sig dock böra nämna att lappar, tillhörande Mittådalens lappby, vintern 1928 och möjligen även 1929 betat en grupp av byns renar i trakterna av Lofsålen (Svegs kommun) ävensom i Häggberget och Storfjåten (Idre kommun). Renarna tillhörde Thomasson och renskötande husbonden i Mittådalens lappby Petrus Nordfjäll. Lappbyns renar ha även senare betat vintertid i nu nämnda trakter.

Mittådalen den 12 augusti 1957.

Ordringsmanen i Mittådalens lappby Anders Jonasson Renskyldt, född 1897.

Renskyldt är född i Mittådalens lappby och har - med undantag för vissa kortare tider då han vistats och biträtt i renskötseln i annat håll - alltid bott därstädes. Han började delta i renskötseln inom byn år 1918.

Renskyldt upplyser att huvudvistet för lapparna i Mittådalens lappby sedan länge varit i Mittådalen, men att renskötande lappar inom lappbyn tidigare även bott i Anidalen. Efter att förr ha haft sommarvistet vid Axhögen flyttade lapparna detsamma på 1920-talet till Mittåhamnen, där det sedan varit förlagt. Renskyldt erinrar om att man efter den förvildning av renarna, som inträffade i början av 1900-talet, och därav föranledd nedslaktning av renarna började å nyo med renrenskötsel inom Mittådalens lappby år 1918.

Under Renskyldts tid inom Mittådalens lappby ha renarna vintertid betats i två skilda grupper, den s.k. södra gruppen och den norra gruppen, till för ungefär 25 år sedan. Värefter renarna i allmänhet betats i en enda grupp. Renskyldt har först deltagit vid betning av renarna i den södra gruppen; från år 1927 deltog han vid betning av renarna i den norra gruppen.

Under de år, som Renskyldt deltog i vinterbetningen av renarna i den södra gruppen - från år 1918 till omkring år 1926 -, lämnade denna grupp renbetesfjäl- len i trakten söder om Anåfjället. Renarna fördes över sjön Lossen och betades i trakten söder om denna sjö (Tännäs kommun). Sedan renarnas i gruppen antal ökat och denna trakt därför icke var tillräcklig för renhjorden som vinterbetesland, började man från omkring år 1925 beta renarna även söder om nämnda trakt i mark-

områdena vid Högvålen (Tännäs kommun).

Renskyldt har sig bekant att lappar, tillhörande den södra gruppen, något år sedan Renskyldt övergått till den norra gruppen flyttat med renar från trakten av Högvålen söderut förbi trakten av Strådalen till fjällområdena runt Lofssjön (Svegs kommun).

När Renskyldt deltog i vinterbetningen av renarna i den norra gruppen, d.v.s. från år 1927 till omkring år 1932, lämnade denna grupp renbetesfjällen vid Flatruet och flyttade till trakten av Långå och Sonfjället (Hede kommun). Mellan Flatruet och Långå tog man vissa år färden genom Lässlingens byområde öster om bebyggelsen i byn (Tännäs kommun) samt längs Grundsjön (Hede kommun), medan man andra år flyttade från Flatruet till Långå över Särvfjället och förbi gården Ränningsåsen samt vidare till Långåvålen (Hede kommun). Mellan Långå och Sonfjället betades renarna bl.a. i trakten av Hemsjön och Råndans dalgång. Betet vid Sonfjället skedde i trakten runt fjället.

Sedan renarna från början av 1930-talet betats vintertid i en enda grupp har man varje år avsett att i första hand föra dem till trakten av Högvålen. Förhållandena ha dock vissa år hindrat detta och man har nödgats stanna med renarna innan man nått Högvålen. Vid dessa flyttningar ha tre olika färdeleder använts, därav en västlig led, som i sin början gått längs gränsen mot Norge.

1:a) Den västliga färdeleden utgår från trakten söder om Grönvålen, leder därifrån åt söder väster om sjön Kalmagen vidare över Röd fjället samt längs sjön Vattnan och slutligen till Högvålen, allt inom Tännäs kommun.

2:a) Färdeleden går från Anä fjället söderut över sjön Lossen och vidare till Högvålen.

3:e) Leden går från renbetesfjällen i trakten av Lillfjället, vidare längs Råndans dalgång ned till Ljusnan i trakten av Långå samt därefter öster om sjön Orten till trakten av St. Stodåsen (Tännäs kommun) samt vidare till Högvålen.

Sedan man nått Högvålen och där betat renarna en tid har man i allmänhet fört djuren längs fjällsträckningen åt sydost förbi Strådalen till trakten av Lofssjön (Svegs kommun), där renarna stannat.

Flyttningen tillbaka till renbetesfjällen har oftast skett efter den led, som vid flyttningen till vinterbetestrakterna skett över sjön Lossen eller, om isen å denna sjö ej varit tillräckligt bärkraftig, efter leden över trakten av Långå till Lillfjället.

Renskyldt uppgiver att lapparna i Mittådalens lappby vintrarna 1956 och 1957 betat renarna huvudsakligen i trakten av Långåvålen och vid Hemsjön (Hede kommun).

Vidare meddelar Renskyldt att han flera vintrar vid deltagande i renskötseln bott hos hemmansägaren Jon Clousson i Långå.

Mittådalen den 13 augusti 1957.

Renskötande husbonden i Mittådalens lappby Martin Nordfjäll, född 1900. ✓

Nordfjäll, som är född i Norge, har deltagit i renskötseln inom Mittådalens lappby sedan år 1931.

Under de första åren efter sin inflyttning till Mittådalens lappby medföljde Nordfjäll vid den årliga flyttningen till renarnas vinterbetestrakter den s.k. södra betesgruppen (se ordningsmannen Renskyldts upplysningar den 12 augusti 1957, sid. 141). Denna grupp, som ifrågavarande är flyttade förbi Högvålen ned till trakten av Lofssjön (Svegs kommun), betade även i de längre söderut belägna trakterna å samt omkring fjällen Stenhåga, Sömlinghåga, Långfonnen och Häggingfjället i Svegs och Idre kommuner. Även under senare år, då man betat lappbyns renar i en enda grupp och man kommit ned till trakten av Lofssjön, ha renarna uppehållit sig i nämnda längre söderut belägna fjälltrakter.

Ordningsmannen i Mittådalens lappby Renskyldt har i sin redogörelse den 12 augusti 1957 rörande flyttningarna till vinterbetestrakterna m.m. upplyst att lapparna betade renarna söder om sjön Lossen (Tännäs kommun). Nordfjäll anser sig böra påpeka att renbetet i trakten av Stentjärnsjön (Tännäs kommun) samt Grucksdalen (Tännäs och Hede kommuner) därvid särskilt brukat utnyttjas. Vidare påpekar Nordfjäll att vid flyttningarna från Lillfjället ned till vinterbetestrakterna - färdleden är i ordningsman Renskyldts redogörelse benämnd 3:dje leden - betning av renarna, innan man överskridit Ljusnan, varligtvis skett även i trakten av Medskogen och Medskogshyaget (Hede kommun).

Mittådalen den 13 augusti 1957.

Renskötande husbonden i Mittådalens lappby Tomas Thomasson, född 1911.

Thomasson har deltagit i renskötseln inom Mittådalens lappby sedan år 1926, de två första åren dock endast tillfälligtvis.

Vintern 1928 flyttade den betesgrupp, som Thomasson då medföljde, från Lillfjället över Valmåsen (Tännäs kommun) och Ljusnan till Fjättdalen (Tännäs kommun v. om Högvålen), där renarna betades större delen av vintern; vintern 1929 betades gruppens renar å trakterna vid Mälen, Sörvattnet och Kölosen (Svegs kommun). Vintrarna 1930 och 1931 flyttade gruppen till trakten av Häggberget och Storfjäten (Idre kommun), varvid man betade renarna företrädesvis å fjällen Långfonnen, Häggingfjället, Uckavälarna, Hammaren och Varghöjden.

Thomasson upplyser att han för övrigt deltagit i flyttningar till vinterbetestrakterna efter de tre färdleder, för vilka ordningsmannen Renskyldt och renskötande husbonden Martin Nordfjäll den 12 augusti resp. den 13 augusti 1957 redogjort (se ovan), samt även övervarit betning av renar i de av den omnämnda betestrakterna.

Vidare meddelar Thomasson att han under vinterbetning av renarna bott hos

h 1929 ✓
Under den tid Willerfeldt deltagit i renskötelsen, ha lapparna i Tännäs lappby sommartid vanligtvis betat renarna å renbetesfjällen från trakten av Vättafjället i norr till gränsen mot Idre kommun i söder samt å de öster om dessa fjälltrakter belägna till utvidgning av renbetesfjällen inköpta hemmanen. Ett och annat år ha renarna betats sommartid även å Grönfjället (renbetesfjäll) samt å enskild mark öster och söder om detta fjäll. Vanligtvis ha renarna i juli månad av egen drift från fjälltrakterna söder om Tännån dragit sig åt öster mot trakterna mellan sjön Lossen i norr och hemmanet Högvålen (renbetesfjäll) i söder. Vid dessa strövningar ha lapparna i görlig mån samlat renarna och fört dem åter åt väster till renbetesfjällen.

I de nu nämnda gränsfjällen mot Norge ha renarna betats tills snön kormit och vattendrag och sjöar tillfrusit, då renarna förts till trakten av Lillfjället (renbetesfjäll beläget sydost om sjön Rugen). Renar, som under sommarens strövningar till trakter öster om renbetesfjällen icke tidigare kunnat insamlas och återföras till fjällen, ha nu hopsamlats och förts till huvudhjorden i trakten av Lillfjället. I stort sett ha lappbyns samtliga renar varit samlade i lillfjällsområdet i november eller december månad.

Tidigare ha tännäslapparna anordnat rensläkt i Röd fjället i oktober månad (småsläkt) samt i Käringsjön i november eller december månad. I Högvålen ha tännäslapparna sedan slaktat renar i början av året (januari - mars) samtidigt med lappar i andra lappbyar. Sedan år 1955 ha vintersläkten skett i Brändåsen. Under tiden före och även närmaste tiden efter slakten i Högvålen och Brändåsen ha renarna brukat uppehålla sig i lillfjällsområdet och trakten däremellan och Högvålen.

Efter någon tid - ibland omedelbart efter slakten i Högvålen - ha lapparna flyttat med renarna från sistnämnda trakter och alltefter förhållandena betat djuren å varierande områden inom stora delar av Tännäs kommun samt å markområden inom Hede, Svegs, Lillhårdals, Idre och Särna kommuner. Det område, inom vilket flyttning och betning av renar sålunda skett, omfattar såväl renbetesfjäll som annan mark. Det kan med utgångspunkt från Ljusnan vid riksgränsen mot Norge beskrivas sålunda (tänkta raka linjer mellan angivna orter o.d.): Riksgränsen åt söder till Vandsjön - vattendraget från denna sjö till Hällsjöns södra ända - Fjätersvålen (Idre kommun) - Fröbergsvallens fåbodar (Särna kommun) - Lövhögen - Vålvallens fåbodar (Lillhårdals kommun) - Hovärken (Svegs kommun) - Brattuggen (Hede kommun) - Lossenborg - Lossen - Ljusnan till riksgränsen (Tännäs kommun).

I viss omfattning har den nu beskrivna vinterbetestrakten vad angår Tännäs kommun i här tidigare icke angiven omfattning under den tid, Willerfeldt deltagit i renskötelsen, använts av tännäslapparna för betning av renarna även under annan del av året än vintertid.

Brändåsen i Tännäs kommun den 10 maj 1958.

f. renskötande husbonden i Tännäs lappby Nils Henriksson i Käringsjövalen (Tännäs kommun), född 1883.

Henriksson är född i Tännäs lappby och har deltagit i renskötseln inom denna by från det han var i 13-årsåldern till omkring år 1940.

I Henrikssons ungdom hade lapparna i Tännäs lappby sitt huvudviste i Urgdalen och senare i Käringsjön.

Under den tid Henriksson deltog i renskötseln inom byn hade lapparna i allmänhet renarna under några veckor i september månad i Rödfjällen. Därifrån flyttade man under hösten med renarna förbi Rödsjön till Lillfjället och stannade här några veckor. I februari månad kommo lapparna med renarna till Högvålen, där renskiljning och slakt anordnades. Härfter drogo sig lapparna med renarna åt söder och betade dem först en tid inom Sörvattnet (renbetesfjäll) och sedan i trakten av Storfjätens by (Idre kommun). I samband härmed betades renarna även å de närbelägna byarna Höggärbetgets och Lillfjätens (Idre kommun) ävensom Lofsdalens söder om Lofssjön (Svegs kommun) byområden samt söder om de nu nämnda trakterna inom den nordligaste delen av Särna kommun å markområdena å och omkring Oxvålen. Efter betningen i dessa sammanhängande fjälltrakter flyttade lapparna med renarna - vanligtvis i slutet av april - åter till renbetesfjällen i Tännäs kommun efter samma väg i motsatt riktning.

I samband med betningen av renarna i trakten av Högvålen betades renarna i någon av byns betesgrupper vissa vintrar i trakterna öster om Högvålen å Rändalens och Ransundets (Hede kommun) byområden.)

Idre lappby.

Storsättern den 30 mars 1957.

Ordningsmannen i Idre lappby Olle Andersson i Storsättern, född 1918.

Andersson inflyttade jämte sina föräldrar och syskon - fader är framlidne ordningsmannen i Idre lappby Anders Olsson - år 1937 med renar till Idre lappby från Offerdals lappby. Vid tiden närmast före inflyttningen i Idre lappby funnos ej lappar med renar därstädes.

Familjen Olsson tog vid inflyttningen till Idre lappby först sitt huvudviste vid Hällsjön. År 1948 flyttade familjen till Storsättern, som för närvarande är huvudviste för samtliga lappbyns lappar utom för en familj, som är bosatt i Foskros.

Andersson har deltagit i renskötseln först som biträde åt sin fader såväl inom Offerdals som i Idre lappbyar samt därefter - sedan han uppnått myndig ålder - som renskötande husbonde i Idre lappby.

Under hela den tid, varunder Andersson deltagit i renskötseln i Idre lappby,

/sett

ha renarna betats å i stort⁷ samma trakter under olika delar av året. Sommarbetningen har skett å Långfjället och i trakten däromkring inom det till renbetning jämlikt nämnda breven den 31 december 1888 och den 7 april 1899 upplåtna sammanhängande området (sid. 14). Vid höstens inträde har man dragit med renarna norrut till Slugufjäll och trakten däromkring å samma område. Under vintern - från tiden för den första snön, d.v.s. vanligtvis i början av oktober månad, till i slutet av april månad - ha lapphyns lappar i allmänhet betat renarna å ett område, som är beläget intill samt söder och öster om det jämlikt nämnda nämnda brev till renbete särskilt upplåtna området. Med utgångspunkt från gränserna av detta senare område har det sålunda som vinterbetesland uppgivna området i söder och öster följande ungefärliga gränser (i förekommande fall tänkta raka linjer mellan angivna orter o.d.):

i söder: sydspetsen (vid Grövelåns utlopp i Storån) av det till renbete särskilt upplåtna området - Himmeråsen (punkt 869) - Gränjesvälen - punkt 562 vid vägen Sörvattnet - Kälösen - Särna och

i öster: nämnda punkt 562 - nämnda väg norrut till gränsen mellan Dalarna och Härjedalen - denna gräns till det genom nämnda breven av åren 1888 och 1899 upplåtna området.

Andersson framhåller att det här till sina gränser beskrivna som vinterbetestrakt använda området utgör kronopark med där i insprängda, enskilda personer tillhöriga fäbodställen (s.k. rutor). Inom området är bl.a. fjälltrakten Nipfjället-Städjan belägen.

Vidare upplyser Andersson att idrelapparna för närvarande (den 30 april 1957) beta sina renar å Nipfjället.

Fru Maria Olsson i Storsättern, maka till framlidne ordningsmannen i Idre lappby Anders Olsson, född 1893.

Fru Olsson inflyttade med sin make och sina barn med renar till Idre lappby år 1937. Hon har aktivt deltagit i renskötseln inom Idre lappby.

Fru Olsson vitsordade de av sonen Olle Andersson lämnade uppgifterna rörande renbetningen under de år, familjen tillhört Idre lappby.

Särna sjukstuga den 9 maj 1958.

f. ordningsmannen i Idre lappby Olof Andersson i Storsättern (Idre kommun), född 1886.

Andersson är född i Idre lappby och har alltid bott därstädes. Han började vid 14 års ålder delta i renskötseln och upphörde i slutet av 1920-talet att vara aktiv renskötare.

I samband med lappfogde Abr. Staaffs utredning på uppdrag av 1919 års lappkommitté om jämtlandslapparnas flyttningar för vinterbetning av renarna har An-

dersson den 16 mars 1922 lämnat Staaff redogörelse rörande idrelapparnas vinterbetning av djuren under den tid han då deltagit i renskötseln (sid. B 33). Andersson bekräftar riktigheten av de därvid lämnade uppgifterna sådana de av Staaff antecknats. Emellertid anser sig Andersson nu böra meddela att han deltagit vid betning av renar - utöver vad som framgår av nämnda redogörelse - även under tre olika vintrar å fjället Rutarna och trakten däromkring söder om Lofsjön (Svegs kommun).

Brändåsen i Tännäs kommun den 10 maj 1958.

Rensköttande husbonden i Tännäs lappby Jon Olofsson Kant i Brändåsen, född 1904.

Kant är född i Idre. Han började delta i renskötseln inom Idre lappby vid 15-årsåldern och var verksam i renskötseln därstädes - med några kortare avbrott - till år 1926, då han flyttade till Tännäs lappby.

Under de cirka 10 år Kant deltog i renskötseln inom Idre lappby betades byns renar vintertid i allmänhet i trakten av Sörvattnet (renbetesfjäll) och söder därom inom ~~Hägg~~bergets, Storfjätens (Idre kommun) och Lofsdalens (Svegs kommun) byområden ävensom å vissa av de östra delarna av Lillfjätens (Idre kommun) område samt i trakten av Oxvålen (Särna kommun).

Kant har i början av den tid, han var renskötare i Idre lappby, även deltagit i betning vintertid av renar i trakten av Grundagen och Hällsjön (Idre kommun) samt Lillfjället (renbetesfjäll).

Utsagor, lämnade åren 1957 och 1958 av ordsbor angående laptars besök med renar vintertid nedom renbetesfjällen.

Liksom det för denna utredning om lapparnas i Jämtlands län och Idre lappby betestruker ansetts angeläget att höra lappar rörande de flyttningsleder och vinterbetestruker, som använts vid flyttningar, vari de deltagit eller varom de eljest ha kännedom, har det ock framstått som nödvändigt att även av personer, som längre tid varit bosatta å eller i närheten av angivna sådana leder och betestruker och som ansetts kunna giva en objektiv utsago om lappars renbetning i orten, inhämta upplysningar i detta avseende. Med ledning av lapparnas uppgifter rörande förekomsten av vinterbetning eller andra kända förhållanden ha därför utvalts vissa byar eller trakter, beträffande vilka ordsbor ansetts böra lämna redogörelse för renbetesförhållandena. Efter hänvändelse till resp. kommunalnämndsordförande eller motsvarande organ har utredningsmannen erhållit uppgift å personer i de olika orterna - i allmänhet en person i varje ort - lämpliga att lämna dessa upplysningar. Samtliga sålunda anvisade kontaktmän ha, i den mån de varit disponibla för ändamålet, lämnat avsedda utsagor.

Emellertid ha i enstaka undantagsfall upplysningar i berörda avseenden in-

Göransson erinrar sig att lappar med renar i hans ungdom vintertid uppehöll sig i trakten av Bingsta och Brynje. I övrigt saknar Göransson kännedom om renhjordars uppehåll inom Bergs kommun vintertid.

Beträffande lappars besök med renar vintertid å Bergs kommuns västra trakter - markområden omkring Havsjön, Viggesågen m.m. - hänvisas till utsagor, lämnade av hemmansägarna Karl Persson i Börtnan (Övre Ljungadalens kommun) den 31 januari 1958 (sid. 303), Sven Eriksson i Börtnan den 6 och 7 juli 1958 (sid. 304) och Alfred Göransson i Hallen den 28 april 1958 (sid. 305).

Övre Ljungadalens kommun.

Storsjö den 1 februari 1958.

Skogsarbetaren Manne Kullberg i Storsjö, född 1907.

Kullberg är född i Tossåsens by (Övre Ljungadalens kommun) och har varit bosatt därstädes till år 1951, varefter han bott i den närbelägna byn Storsjö.

Under hela den tid Kullberg minns ha lappar med sina renar en och annan vinter besökt Tossåsens byområde. Lapparna ha vid dessa tillfällen under någon månad eller kortare tid betat renarna i stort sett överallt å byområdet, vilket sträcker sig mellan renbetesfjällen i norr och i en kil till Ljungan vid sjön Övre Grucken i söder.

Flyttningsstråket genom byområdet har under den tidigare delen av vintern gått åt söder, företrädesvis mellan bebyggelsen i Tossåsens by i väster och berget Munkskallen i öster. Återflyttningen till fjällen under vårvintern har skett efter samma led i motsatt riktning.

Ljungdalen den 1 februari 1958.

Lantbrukaren Herbert Öster i Ljungdalen, född 1894. ✓

Öster är född i Storsjö by, där han bott till år 1918. Han är bosatt i Ljungdalen sedan nämnda år.

Under hela den tid Öster minns ha lappar med sina renar praktiskt taget varje vinter besökt Ljungdalens byområde. Härvid har detta område så gott som uteslutande använts som flyttningsled vid färd med renarna till och från vinterbetestrakterna, och något uppehåll för betning av djuren å området under mer än något dygn har näppeligen förekommit.

Flyttningsstråket över byområdet har gått efter olika leder allteftersom väderleks-, betes- och andra förhållanden givit anledning.

Öster har hört äldre personer i orten omtala att lappar förr i tiden med sina renar brukat vintertid besöka Ljungdalens byområde.

Öster har tillfälligtvis vistats i Messlingens by (Tännäs kommun) under

tat renarna överallt i dessa trakter under flera månaders tid, men vid ett eller annat tillfälle har besöket varit kortvarigt och ägt rum endast något dygn. Eriksson anser att lapparna under senare tid med sina renar besökt dessa trakter i någon mindre utsträckning än tidigare.

Eriksson har ej hört äldre personer i orten nämna något om att lappar förr i tiden med sina renar besökt dessa trakter.

Börtnan den 31 januari 1958.

Hemmansägaren Karl Persson i Börtnan, född 1887.

Persson är född i Börtnan och har alltid varit bosatt därstädes.

Så länge Persson minns ha lappar med sina renar praktiskt taget varje vinter besökt Börtnans byområde å båda sidor om Ljungan. I samband därmed ha renarna uppehållit sig å närliggande marker, bl.a. i trakterna vid Rörtjärn å Svartåsens kronopark ävensom å markområdena omkring Havsjön och Viggesågen i Bergs kommun. Emellertid har besöksfrekvensen under de senaste åren något avtagit och avbrott med besöken med något år har nu oftare än tidigare förekommit.

Vid besöken i dessa trakter ha renarna i allmänhet betats därstädes större delen av vintern. Betningen har försiggått i stort sett överallt där lämpligt bete för renarna finnes. Bland trakter å Börtnans byområde, som ofta besöks av renarna på grund av goda betesförhållanden, anser sig Persson särskilt böra nämna markområdet omkring berget Brunnstöten å södra sidan om Ljungan.

Äldre personer i orten ha för Persson omtalat att lappar med sina renar även förr i tiden ofta besökt dessa trakter vintertid.

Skålan den 30 januari 1958.

Kontoristen Olof Sundvisson i Skålan, född 1913.

Sundvisson är född i Skålan och har alltid varit bosatt därstädes.

Från Sundvissons barndom och fram mot slutet av 1940-talet besökte lappar med sina renar med större eller mindre avbrott Skålans och de närbelägna byarna Nybo, Dövelsås och Hallens (i Åsarna socken) byområden. Efter nämnda tid, d.v.s. från början av 1950-talet, har besöksfrekvensen ökat och lapparna ha sedan dess med sina renar besökt dessa byars områden varje år.

Vid besöken ha lapparna ibland betat renarna å byområdena och vid andra tillfällen allenast flyttat med dem över detsamma.

Några år omkring år 1930 samt efter år 1950 ha lapparna betat renarna härstädes varje vinter under ett par månader eller - vad avser tiden efter år 1950 - än längre tid. Under sistnämnda period ha renarna, då de uppehållit sig å trakten, långa tider icke stått under lapparnas tillsyn, och renhjordar eller renflockar ha för övrigt under tiden efter omkring år 1950 uppehållit sig å trakten ej allenast vintertid utan hela året om.

Betningen av renarna under åren omkring år 1930 samt annan sporadiskt före-

kommen betning har skett företrädesvis i trakten norr och söder om sjön Fotingen. Vid betningen efter tiden omkring år 1950 ha renarna strövat omkring praktiskt taget överallt å nämnda byars områden.

Äldre personer i orten ha för Sundvisson omtalat att lappar med sina renar först mot slutet av 1910-talet börjat besöka dessa trakter.

Fotingen (Skålans by) den 6 och 7 juli 1958.

Hemmansägaren Sven Eriksson i Börtnan, född 1879.

Eriksson är född i Skålans by och bodde där från sin födelse tills han år 1907 flyttade till den intilliggande byn Börtnan. I sistnämnda by har Eriksson sedan dess varit bosatt.

Å Skålans byområde ha lappar med renar under den tid Eriksson minns uppehållit sig första gången vid jultiden år 1897 i det att renskötande husbonden Nikolaus Nilsson från Glen vid detta tillfälle samlade renar i trakten väster om bebyggelsen i Skålans by. Sedan dess ha lappar då och då i samband med betning av renar å Börtnans byområde betat djuren i trakten av Dovelshögen inom Skålans by varjätte lappar nästan varje vinter samlat renar å skilda delar av byområdet. Eriksson har sig ej bekant att lappar med sina renar i övrigt under den tid han minns besökt Skålans by vintertid.

Så länge Eriksson minns ha lappar med renar varje vinter besökt Börtnans byområde. Dels ha lapparna betat renarna å byområdet, i allmänhet från jultiden till in i april månad, dels flyttat med djuren över detsamma. Betningen har i stor utsträckning skett å Arånäset samt å markerna norr om bebyggelsen i Börtnan ävensom mellan samma bebyggelse och Ramsberget, allt norr om Ljungan, samt å Lillbörtnansberget och Brunnstöten söder om nämnda älv. I samband med betningen av renarna å Börtnans byområde ha lapparna betat djuren även i trakten av Flåsjön (med Holmbergsgården), Wävelsberget, Källberget och Gavelåsen, allt inom Övre Ljungadalens kommun, ävensom å Vigge och Mo byars i Bergs kommun fyllnadsjord (Hallåshöjden, Viggessågen, Havsjön, Skravelberget, Östra Svartåsen, Galåbodarna m.m.).

Vid betningen av renarna å Börtnans byområde söder om Ljungan ha lapparna under hela den tid Eriksson minns regelmässigt betat djuren även å närliggande trakter inom Vemdalens socken i nuvarande Hede kommun, därvid särskilt må nämnas Alopmmoarna, Bruntjärnbacken, Lillåsen, Storflyet, Vemdalens prästbords skogskifte, Ruffjället, Håsjöruet och Graftruet.

Eriksson berättar att lappar enligt traditionen å 1600-talet haft boplatser å Ramberget inom Skålans byområde. Vid en lantmäteriförrättning år 1893 gjorde ock Erikssons fader framlidne hemmansägaren Erik Svensson i Skålan, född år 1844, enligt vad denne omtalat för Eriksson, vederbörande förrättningsman kommissionslantmätaren Gustaf Barkman uppmärksam å befintligheten av lämningar

Under den tid Jonsson minns ha lappar med sina renar besökt Kvarnsjö byområde endast så tillvida att lappar vintern 1926 i januari månad flyttade med renar från trakten av Klövsjö efter vägen till trakten av Oppbodarnas fåbodar och därifrån efter vägen till bebyggelsen i Kvarnsjö by och vidare till trakten söder om sjön Kvarnsjön, där lapparna betade renarna under ett par månaders tid å Kvarnsjö byområde ävensom å angränsande delar av Rätansbyns byområde (Rätans kommun).

Under vårvintern återvände lapparna med renarna mot fjällen samma väg i motsatt riktning.

Vid bevakningen av renarna under betningen bodde lapparna i Kvarnsjö by.

Klövsjö den 17 december 1957.

Handlanden Arne Bromée i Klövsjö, född 1924.

Bromée har sedan barndomen varit bosatt i Klövsjö.

Så länge Bromée minns ha lappar brukat vintertid beta sina renar i trakterna väster om Lännässjön och Klövsjön ävensom i fjälltrakterna söder om Klövsjön ned mot vägen Vemdalen-Utanbergsvallarna. Till mitten av 1940-talet voro dessa besök av renar ej regelbundet återkommande utan skedde de ofta med ett eller flera års mellanrum. Efter denna tid ha lapparna betat renar i dessa trakter hela vintrarna praktiskt taget varje år.

Bromée har hört äldre personer i orten omtala att lappar förr i tiden periodvis med sina renar besökt dessa trakter vintertid.

Fjällgården den 17 december 1957.

Hemmansägaren Jonas Sjöberg i Fjällgården, född 1868.

Sjöberg har varit bosatt i Fjällgården i Klövsjö socken sedan år 1911.

Under hela den tid, Sjöberg varit bosatt i Fjällgården, ha lappar med sina renar varje vinter besökt Fjällgårdens byområde och därtill gränsande markområden. Därvid ha lapparna betat renarna härstädes flera månader vid varje tillfälle. Betningen har företrädesvis skett å områdena norr om vägen Vemdalen-Utanbergsvallarna men i viss utsträckning även i trakterna söder om denna väg, särskilt i gränsområdena mot Hede kommun.

Sjöberg har icke hört äldre personer i orten omtala att lappar förr i tiden med sina renar vintertid besökt dessa trakter.

Tännäs kommun.

Fjällnäs den 5 september 1957.

f. hemmansägaren Hans Jonsson i Fjällnäs (Malmagens by), född 1886.

Jonsson är född i Fjällnäs och har alltid varit bosatt därstädes.

Så länge Jonsson minns ha lappar i Mittådalens lappby (eller motsvarande lappby) haft renar vintertid inom Malmagens och Tännadalens byområden, tidigare

praktiskt taget varje år, men numera sker uppehållet å området eller flyttning över detsamma endast ett och annat år, senast för 5 å 6 år sedan.

Renarna ha uppehållit sig överallt inom nämnda byar där renbete finnes. De ha vistats därstädes under hösten och förjulsvintern, innan man flyttat till de egentliga vinterbetestrakterna (Högvålen). Mer sällan ha renhjordar funnits i dessa trakter senare under vintern eller under återflyttningen till vår- och sommarbetestrakterna.

Strövreningar finnas inom dessa områden nästan ständigt.

Renar, tillhörande lappar i Tännäs lappby, ha, så länge Jonsson minns betat praktiskt taget varje år under hösten och förjulsvintern å Malmagens och Tännäsdalens byområden söder om sjön Malmagen och Tännäns dalgång samt i viss mån även å Malmagens område väster om sjön Malmagen. Även under annan del av året ha denna lappbys renar betat i dessa trakter.

Jonsson känner ej till att lappar, tillhörande Tännäs lappby, vintertid betat renar i trakten norr om allmänna vägen Funäsdalen-riksgränsen i annan mån än att dessa tidigare - för mer än 20 år sedan - ett och annat år hade renar på bete i trakterna vid Grönfjället och söder därom ned mot sjön Malmagen och Tännäns dalgång samt att de vintern 1955 betat en grupp renar i dessa trakter.

Kyrkbyn den 6 september 1957.

Herrmansägaren Jon Olofsson i Kyrkbyn, född 1890.

Olofsson har sedan år 1898 varit bosatt i Kyrkbyn och tidigare i Medskogsbygget (Hede kommun).

Beträffande lapparnas i Mittådalens (eller motsvarande) lappby betning av renar i trakten söder om sjön Lossen lämnar Olofsson samma utsaga som f. herrmansägaren Jonas Larsson i Valmåsen givit den 5 september 1957 (sid. 308). Olofsson framhåller sålunda att trakterna söder om sjön Lossen (bl.a. fjällen Västra, Mellersta och Östra Kröket, Stentjärnåsen samt markområdena vid sjön St. Grucken) i stor utsträckning av lapparna använts som vinterbetestrakt för renarna. Dessutom påpekar Olofsson att lappar i Mittådalens lappby ett och annat år - tidigare ej så ofta men under senare år mer regelbundet - i början av vintern föra renhjordar, som hopsamlats i trakten av Röd-fjället, till huvudhjorden, som kan befinna sig i Högvålen eller i trakten norr därom mot sjön Lossen. Härvid beta lapparna renar å mark tillhörande bl.a. Kyrkbyn (mark mellan sjön Vattnan och Lossen).

Lappar tillhörande Tännäs lappby ha, så länge Olofsson minns, vintertid betat renar överallt inom Kyrkbys byområde, där bete för renarna finnes. Betning inom detta område har förekommit varje år. Företrädesvis under förjulsvintern har denna betning pågått.

Olofsson har av äldre personer erfarit att tännäslapparna även tidigare vintertid i här angiven utsträckning betat renarna inom Kyrkbyn. Denna betning

började emellertid då senare och först efter det att bönderna från slätterängarna hemforslat den bärgade grödan.

Valmåsen den 5 september 1957.

f. hemmansägaren Jonas Larsson i Valmåsen, född 1876.

Larsson är född i Valmåsen och har alltid varit bosatt därstädes.

Lappar tillhörande Mittådalens (eller motsvarande) lappby ha så länge Larsson minns i stort sett varje år under hösten och förjulsvintern ^{med renar} flyttat söderut från renbetesfjällen antingen väster om sjön Lossen eller ock över denna sjö.

Tidigare skedde i allmänhet flyttningen väster om Lossen, då betning ägde rum inom hela Valmåsens by, samt även inom del av Kyrkbyn (Tännäs kommun), som är belägen söder om Lossen.

Sedermåra skedde en förskjutning österut av flyttningarna över här berörda trakter, och under en tidsperiod ha de i allmänhet skett över Lossen även om den först angivna flyttningleden väster om denna sjö ett och annat år även ibland använts.

De områden söder om sjön Lossen, vilka i särskild grad så länge Larsson minns praktiskt taget varje år använts som betestrakter äro fjällen Västra, Mellersta och Östra Kröket, Stentjärnåsen samt markområdena vid sjön St. Grucken, allt inom Kyrkbyns område.

Av äldre personer har Larsson erfarit att lapparna betat sina renar i här nämnda trakter väster och söder om sjön Lossen även förr i tiden.

Emellertid ha lapparna, såvitt Larsson har sig bekant, vid flyttning till vinterbetestrakterna under de senaste cirka 5 åren färdats med renarna öster om sjön Lossen, varvid mark inom Valmåsen eller Kyrkbyn icke alls eller i endast mindre mån berörts av flyttningen.

Flyttningen tillbaka till renbetesfjällen torde i allmänhet ha skett efter ungefär samma led som flyttningen till vinterbetestrakterna.

Andra lappar än lappar inom Mittådalens (eller motsvarande) lappby ha ej, såvitt Larsson har sig bekant, betat renar i här berörda trakter.

Beträffande lappars besök med sina renar vintertid i trakten av Messlingens by hänvisas till utsaga, lämnad av lantbrukaren Herbert Öster i Ljungdalen (Övre Ljungadalens kommun) den 1 februari 1958 (sid. 301).

Hede kommun.

Särvsjön den 6 mars 1958.

Hemmansägaren Mattias Långström i Särvsjön, född 1883.

Långström är född i Särvsjön och har alltid varit bosatt därstädes.

by använt dessa senare trakter för vinterbetningen av renarna.

Efter omkring år 1930 ha lapparna i Handölsdalens lappby haft renarna praktiskt taget hela vintrarna alla år å markområdena mellan Särvfjället i norr, Ljusnan i söder - ibland även söder om denna älv - , Sävån i väster och Sör-Vemån i öster.

Medskogen den 5 mars 1958.

Hemmansägaren Olle Håkansson i Medskogen, född 1912.

Håkansson har alltsedan skolåldern varit bosatt i Medskogen eller dess närhet.

Under den tid, Håkansson varit bosatt i Medskogen, ha lappar praktiskt taget varje vinter vid jultiden flyttat med renar från trakten av Lillfjället (Tännäs kommun) i norr över Medskogens byområde mot trakten av Saxvallsbygget å Långå byområde. Återflyttningen med renarna till fjällen längre fram på vintern har ej skett efter samma led.

Vid dessa besök ha lapparna vid något tillfälle då och då under senare år varje vinter lämnat efter sig renhopar, som stannat i trakten och betat där längre eller kortare tid, företrädesvis å markområdena vid Stöptjärn och å trakterna norr därom mot Rändan å Medskogens och Långå byområden.

Håkansson har hört äldre personer i orten omnämna att lappar förr i tiden med renar brukade vintertid besöka dessa trakter.

Medskogsbygget den 5 mars 1958.

Hemmansägaren Anders Nordkvist i Medskogsbygget, född 1891.

Nordkvist har varit bosatt i Medskogsbygget (Medskogens by) sedan år 1926.

Under den tid, Nordkvist varit bosatt i Medskogsbygget, ha lappar med sina renar praktiskt taget alla vintrar besökt trakten av Medskogsbygget. Tidigare, innan sjön Lossen reglerades, voro dessa besök ej så regelbundet återkommande som efter sjöns reglering, som försvårat flyttning över dess is.

Lapparna ha uppehållit sig med renarna i dessa trakter i samband med färden under förjulsvintern till Högvålen (Tännäs kommun) för skiljning och slakt därstädes av renar. Mer sällan ha lapparna återvänt med renarna över dessa trakter vid återfärden under servintern till fjällen.

Under besöken med renarna i trakten av Medskogsbygget ha lapparna i allmänhet betat djuren därstädes under 2 å 3 veckors tid vid varje tillfälle. Betningen har skett huvudsakligen i trakten av Oxberget och öster därom mot Saxvallsbygget inom Långå byområde ävensom söder om denna trakt mot Ljusnan. Under senare år ha lapparna betat renarna även söder om Ljusnan i trakten av Brändvallen (norr om Ransundet) å Långå byområde.

Åren 1928-1934 betade lappar, tillhörande Handölsdalens lappby, renar under några månaders tid varje vinter å ovan nämnda trakter ävensom å Skorvdalsfjället. Flyttningsleden till betesområdet gick över trakten av Henvålen och Håsjöruet. Efter av markägarna väckt process, avseende bl.a. lappars rätt att vintertid beta renar i dessa trakter, ha lappar i Handölsdalens lappby sedan år 1934 icke med sina renar besökt desamma.

Sedan år 1947 ha lappar, tillhörande Tranris lappby, varje vinter betat renar under 2 å 3 månaders tid vid varje tillfälle å Vemdalsfjällen norr om vägen Vemdalen-Röjan och i trakterna väster därom ävensom å Skorvdalsfjället. Å sistnämnda fjäll har emellertid egentligt uppehåll med renarna för betning ej skett sedan år 1951.

Under 3 å 4 år omkring mitten av 1950-talet ha dessa senare lappar efter betning av renarna å Vemdalsfjällen flyttat med dem över trakten av Skorvdalsfjället mot väster till trakten av Vikarsjön samt betat dem å båda sidor av sjöns södra del, företrädesvis å Glomberget, samt i Ljusnans dalgång å båda sidor av denna älv ned mot Ransjö by (Svegs kommun). Återfärden till fjällen under vintervintern har ej gått över Skorvdalsfjället eller Vemdalsfjällen.

Såvitt Fladvad har sig bekant ha lappar med sina renar under den tid han bott i Kyrkbyn i övrigt ej besökt dessa trakter.

Fladvad har ej hört äldre personer i orten omnämna att-lappar förr i tiden med renar besökt dessa trakter och hänvisar i detta avseende till vittnesmål, som avgivits vid domstolsförhandlingar i ovannämnda process.

Vemdalen den 29 april 1958.

Hermansäaren Karl Hellström i Kyrkbyn i Vemdalens socken, född 1876.

Hellström är född i Kyrkbyn i Vemdalens socken och har alltid bott där med undantag av åren 1912-1920, då han var bosatt i Klövsjö.

Så länge Hellström minns ha lappar med sina renar praktiskt taget alla vintrar under längre eller kortare tid vid varje tillfälle betat renar i trakterna norr om Ljusnan mellan Sör-Vemån i väster och Klövsjöfjällen i Hede och Övre Ljungadalens kommuner i öster ävensom å nämnda fjäll. Betningen av renarna har inom dessa markområden skett överallt där lämplig föda funnits för djuren, bl.a. i trakten av Håsjövålen, Håsjöruet, Myrvallens fäbodan och Oxsjövålen. Även å områdena norr härom i trakten av Källberget (Övre Ljungadalens kommun) och Henvålen ha lapparna brukat ha renarna.

Under senare år ha lappar vid ett eller annat tillfälle haft renarna även å Skorvdalsfjället söder om vägen Hede-Röjan. Detta förhållande har inträffat även tidigare.

Hellström iakttog några gånger under den tid han var bosatt i Klövsjö (åren 1912-1920) att lappar vintertid bodde i Skalvallens fäbodan å Vemdals-skalet under bevakning av renar i trakten. Fäbodarna ägdes då - liksom för när-

varande - av Johan Gradin och John Nyman, båda i Vemdalen.

Hån den 7 mars 1958.

Nämndemannen Per Bokvist i Hån, född 1885.

Bokvist är född i Hån och har alltid varit bosatt därstädes.

Under två vintrar omkring år 1930 ha lappar, tillhörande Handölsdalens lappby, med sina renar under senvintern besökt Håns och den närbelägna byn Kvisthåns byområden. Därvid betades renarna under någon månads tid varje gång å dessa byars områden öster om Vemån.

Vid ett av nämnda tillfällen betade lapparna renarna under någon veckas tid även söder om nämnda trakter å markområdena mellan desamma och trakten av Storfäringens hållplats (Svegs kommun).

I övrigt har sig Bokvist ej bekant att lappar under den tid han minns med sina renar vintertid besökt dessa trakter.

Bokvist har ej hört äldre personer i orten omnämna att lappar förr i tider med renar besökt Håns byområde eller trakterna däromkring.

Hede den 5 mars 1958.

Herrnsskären Per Johan Persson i Ransundet, född 1903.

Persson är född i Ransundets by och har alltid bott därstädes med undantag av åren 1939-1943, då han bodde i Långå by.

Så länge Persson minns ha lappar en och annan vinter flyttat med renar över Ransundets byområde i samband med skiljning och slakt av renar i Högvålen (Tännäs kommun). Dessa flyttningar ha dock icke ägt rum under de senaste åren, sedan lapparna börjat anordna renslakt i Brändåsen (Tännäs kommun) i stället för i Högvålen.

Sedan början av 1950-talet ha lappar alla vintrar betat renar under någon månads tid vid varje tillfälle å trakterna norr om Ransundets by å Långå byområde.

Så länge Persson minns ha lappar en och annan vinter under någon månads tid vid varje tillfälle betat renar å trakterna öster om Ransundets by mot Sonfjället å Hede byområde.

I övrigt ha, såvitt Persson har sig bekant, lappar med renar vintertid ej besökt Ransundets byområde eller trakten därintill.

Persson har hört äldre personer i orten omnämna att lappar förr i tiden brukat med sina renar vintertid flytta över Ransundets byområde.

Hede den 4 mars 1958.

Byggnästaren Manfred Andersson i Råndalen, född 1914.

Andersson är född i Råndalen och har alltid varit bosatt därstädes.

Såvitt Andersson har sig bekant ha lappar under den tid han minns icke

Svensson har icke hört äldre personer i orten omnämna att lappar förr i tiden med sina renar vintertid besökt dessa trakter.

Svegs kommun.

Sörvattnet den 3 april 1957.

f. handlanden Staffan Långström i Sörvattnet, född 1877.

Långström är född i Sörvattnet och har alltid varit bosatt därstädes.

Efter skiljningar och renslakt i Högvålen (Tännäs kommun) flytta ofta sedan länge lappar, tillhörande Tännäs lappby, vanligtvis senast i början av mars månad med sina renar åt söder förbi Sörvattnet och Kölosen (Svegs kommun) och beta dem en tid i trakten av Häggberget och Storfjäten (Idre kommun). Därifrån återvända sedan lapparna med renarna under april månad i motsatt riktning efter samma färdled.

Om idrelapparnas flyttningar har Långström lämnat upplysningar i annat sammanhang (sid. 321).

Kölosen den 3 april 1957.

Arbetaren Olof Olofsson i Kölosen, född 1881.

Olofsson är född i Kölosen och har alltid varit bosatt därstädes.

Olofsson har i annat sammanhang lämnat redogörelse för idrelapparnas betning av renar under hans tid fram till början av 1930-talet i trakten av Sörvattnet och Kölosen (Svegs nuvarande kommun) samt å områdena söder därom vid Storfjäten och fjälltrakterna öster därom (Idre nuvarande kommun; sid. 321)

I och med att renskötseln i Idre lappby under de första åren av 1930-talet avvecklades - renskötseln i lappbyn återupptogs sedan år 1937 - började lappar, tillhörande Tännäs lappby, att, efter de av dem vanligtvis senast i mars månad företagna skiljningarna och renslakten i Högvålen (Tännäs kommun), på sätt idrelapparna tidigare gjort flytta med sina renar först till trakten av Sörvattnet och Kölosen samt därefter längre åt söder till trakten av Storfjäten och där beta djuren företrädesvis å fjällen Långfonnen, Häggingfjället och Uckuvålen. Återfärden med renarna från dessa trakter i Svegs och Idre kommuner skedde i motsatt riktning under april månad. Tännäslapparna ha sedan fortsatt med dessa besök nästan alla vintrar.

Emellertid upplyser Olofsson att även lappar i Mittådalens lappby en och annan vinter för åtskilliga år sedan - Olofsson kunde ej uppgiva den ungefärliga tidpunkten; enligt uppgift av Tomas Thomasson i Mittådalens lappby hade mittådalslappar renar i dessa trakter vintrarna 1930 och 1931, (sid. 143) - med renar besökt här nämnda trakter vid Sörvattnet och markområdena söder därom i Svegs och Idre kommuner.

Strådalen den 19 september 1957.

Hemmansägaren Janne Melin i Strådalen under Lofsdalens by, född 1913.

Melin är född i Strådalen och har alltid varit bosatt därstädes.

Sedan omkring år 1930 ha lappar, tillhörande Mittådalens lappby, med renar vintertid varje år uppehållit sig i fjälltrakterna söder om Strådalen; i trakten av betygelsen i Strådalen ha renarna icke förekommit i annan mån än att lappar vid flyttning av renar från trakterna vid fjället Hovärken, norr om Lofsdalen, ett och annat år passerat med desamma norr om Strådalen. De senaste 2 à 3 åren ha lappar, tillhörande Mittådalens lappby, såvitt Melin har sig bekant icke betat renar i dessa trakter.

Lappar, tillhörande Tännäs lappby, ha, så länge Melin minns, betat renar vintertid inom Lofsdalens byområde norr om Långfossen (Idre kommun).

En lapp - troligtvis oröningsmannen Olle Elind i Tranris lappby - har en vinter för några år sedan fört en renhjord genom strådalområdet efter landsvägen från väster till öster.

Lofsdalen den 19 september 1957.

Hemmansägaren Sven Bäckman i Lofsdalen, född 1881.

Bäckman är född i Lofsdalen och har alltid varit där bosatt med undantag av $1\frac{1}{2}$ år, då han vistades i Canada.

Under den tid Bäckman minns ha samlade renhjordar icke betats å Lofsdalens byområde förrän under 1920-talet. Emellertid ha Bäckmans föräldrar omtalat för Bäckman att lappar även förr i tiden betat renar inom Lofsdalens by.

Några år under 1920-talet ha lappar, tillhörande Idre lappby, vintertid betat renar inom Lofsdalens bys södra fjälltrakter (Stenhåga, Lillhärdalet, Sömlinghåga).

Sedan omkring år 1950 ha lappar i Mittådalens lappby i regel varje vinter haft renar inom Lofsdalens byområde i fjälltrakterna söder om Lofssjön. Ett och annat år ha mittådalslapparnas renhjordar uppsökt fjälltrakterna norr om Lofssjön (Hovärken), men ha lapparna vid sådana tillfällen efter någon dag avhämtat renarna och därvid fört dem åt väster från byområdet.

Lappar i Mittådalens lappby ha dock ej haft renar inom Lofsdalens by under de senaste åren.

Såvitt Bäckman har sig bekant ha lappar, tillhörande Tännäs lappby, ej betat renar inom Lofsdalens byområde.

Glöte den 19 september 1957.

Närmdemannen Jöns Frisk i Glöte, född 1885.

Frisk är född i Glöte och har alltid varit bosatt därstädes.

Så länge Frisk minns ha samlade renhjordar endast någon gång då och då med flera års mellanrum vintertid förekommit inom Glöte byområde. Renbetningen har

huvudsakligen skett å södra och sydvästra delarna av byn i trakten av Risvålen och Häggingdalsvallens fåbodar samt efter Lofsån. Inom norra och östra byområdet ha renar icke uppehållit sig. Frisk håller för troligt att endast renar, tillhörande lappar i Tännäs lappby, uppehållit sig i dessa trakter.

Lappmannen Olle Blind (Tranris lappby) har för något år sedan fört en mindre renhjord genom Glöte byområde från väster till öster, varvid nämnda område användes allenast som genomfartsled.

Ransjö den 20 september 1957.

Hemmansägaren Axel Thunell i Ransjö, född 1877.

Thunell har sedan år 1882 varit bosatt i Ransjö by.

Sedan ungefär 30 år ha lappar vintertid ett och annat år betat renar i trakterna väster om Ljusnan inom Linsells och Ransjö byområden, vad avser Linsell dock endast norr om bebyggelsen i byn. Renarnas uppehåll har varje gång i allmänhet varit relativt kort, inom Linsells by och Ransjö bys södra område allenast en eller annan dag. Thunell saknar kännedom om den lappby, renarnas ägare tillhört. Renarna ha invaderat trakterna från norr och efter betningen återvänt samma väg de kommit.

Renar uppehöll sig i dessa trakter senast vintern 1956, då lappar betade renarna cirka tre veckor norr om bebyggelsen i Ransjö by såväl väster som öster om Ljusnan.

Thunell har ej hört äldre personer omnämna att lappar tidigare - före mitten av 1920-talet - haft renar vintertid inom Linsells eller Ransjö byområden.

Kopparbergs län.

Idre kommun.

Foskros den 2 april 1957.

Hemmansägaren Lars Svensson i Foskros, född 1890.

Svensson är född i Grundåbygget och bodde där tills han år 1912 flyttade till Foskros. Där har han sedan dess bott.

Då renskötande husbonden Jonas Persson (född 1848) år 1901 med renar inflyttade till Idre lappby, funnos inom lappbyn endast ett fåtal förvildade renar.

Jonas Persson införde ordnade renskötselförhållanden. Sitt vår- och höstvist tog han å en plats söder om Slugufjället. Sommarviste hade han vid Hävlingeskällorna. Renarna betades under sommarhalvåret i fjälltrakterna å båda sidor om Storån. Under hösten flyttade lapparna med renarna österut; lapparna bodde hos bönder i Övre Hågådalen, Yttre Hågådalen, Hällsjön, Grundöga, Grundagen - där Jonas Persson satte upp en stuga - eller i Fjätvallen. Ett och annat år.

Sörvattnet den 3 april 1957.

f. handlanden Staffan Långström i Sörvattnet (Svegs kommun), född 1877.

Långström är född i Sörvattnet och har alltid bott därstädes.

I Långströms tidigaste ungdom hade lappar sitt huvudviste vid Tyfsingsjöns norra ända invid Slugufjäll (Idre kommun). Dessa lappar voro efterlevande anförvanter till renskötande husbonden Pål Zakrisson, som i mitten av 1800-talet (år 1849) flyttat till dessa trakter från Frostviken, nämligen Zakrissons mågar Jonas Mårtensson, Jonas Hansson och Anders Persson med familjer - den sistnämnde är fader till f. ordningsmannen Olof Andersson, nu boende i Storsäterna - ävensom Zakrissons gifta dotter Anna.

Långström erinrar sig att han under sina pojkar vintertid ofta såg idrelappar - men ej härjedalslappar - i trakten av Sörvattnet. Han minns dock ej att han i samband med lapparnas besök såg renhjordar i trakten, ehuru han icke håller för osannolikt att de dock funnos därstädes.

Även sedermera under renskötande husbonden Jonas Perssons tid - Persson inflyttade år 1901 med renar till Idre lappby - hade idrelapparna sitt huvudviste vid Slugufjället och såvitt Långström har sig bekant betades då renarna under vår, sommar och höst å detta fjäll samt å intilliggande fjälltrakter (Idre kommun). Vintertid betade man understundom renarna i gränstrakterna mellan Idre kommun och Svegs kommun vid Sörvattnet. Långström erinrar sig att lappar under Jonas Perssons tid bodde 4 å 5 vintrar i Sörvattnet, ett par vintrar i Kölosen samt någon vinter i Mälen, allt i nuvarande Svegs kommun. Företrädesvis betades dock renarna vintertid inom Idre kommun, varvid lapparna bodde hos bönder i Grundagen, Fjätvallen och Hågådalen. Under de sista åren av den tid, varunder Jonas Persson hade renar i Idre lappby - all renskötsel upphörde temporärt i Idre lappby år 1932 -, betade ej idrelappar renar i trakten av Sörvattnet.

Såvitt Långström kan erinra sig ha icke idrelappar, sedan renskötseln i Idre lappby år 1937 återupptogs genom renskötande husbonden Anders Olssons med familj ditflyttning med renar nämnda år, haft renar å bete i trakten av Sörvattnet eller inom annan del av Svegs kommun.

Långström har i annat sammanhang lämnat upplysningar om lappars, tillhörande Tännäs lappby, uppehåll med renar å vissa av nu omförmälda trakter (sid. 317).

Kölosen den 3 april 1957.

Arbetaren Olof Olofsson i Kölosen (Svegs kommun), född 1881.

Olofsson är född i Kölosen och har alltid varit bosatt därstädes.

Olofssons första hågkomst i sin tidigare barndom av idrelappar är att en renskötande husbonde i Idre lappby vid namn Jonas Hansson - Hansson var måg till renskötande husbonden Pål Zakrisson, som år 1849 inflyttade med renar till dessa

trakter - under några vintrar bodde i Kölosen och betade renar vid varje besök först i fjällen i trakten av Sörvattnet och Kölosen i Svegs nuvarande kommun samt därefter söder därom inom Idre nuvarande kommun i trakten av Storfjäten och fjälltrakterna öster därom, företrädesvis å Långfornen, Häggingfjället och Uckuvålen. Lapparnas återfärd med renarna därifrån till vårbetestrakterna under senvintern skedde i motsatt riktning.

Under renskötande husbonden Jonas Perssons tid - denne inflyttade år 1901 med renar till Idre lappby - besökte lappar i Idre lappby vintertid med renar dessa trakter på ungefär samma sätt som nu relaterats beträffande Jonas Hanssons besök med renar därstädes.

Omkring år 1930 skedde ett temporärt avbrott i renskötseln inom Idre lappby och från denna tid ha icke, såvitt Olofsson har sig bekant, idrelappar flyttat med renar till nämnda trakter.

Emellertid har Olofsson uppmärksammat att renar, som han antagit tillhöra idrelappar, efter Anders Olssons inflyttning år 1937 till Idre lappby alltmer börjat ej allenast vintertid utan även andra tider av året uppehålla sig i trakterna mellan det för renbete jämlikt nådiga breven av åren 1888 och 1899 till renbetning särskilt upplåtna området i Idre kommun, å ena, och vägen Sörvattnet-Kölosen och sträckningen söder därom, å den andra sidan.

Olofsson har i annat sammanhang lämnat utsaga om lappars, tillhörande Tännäs och Mittådalens lappbyar, besök med renar vintertid i dessa trakter (sid. 317).

Sjukstugan i Särna den 9 maj 1958.

Hemmansägaren Olof Häggberg i Häggberget, född 1862.

Häggberg är född i Häggberget och har alltid bott därstädes.

Så länge Häggberg minns ha lappar med sina renar alla vintrar besökt Häggbergets byområde i samband med betning av djuren å närliggande byars områden, nämligen å Storfjätens ävensom Lofsdalens (Svegs kommun) byområden.

Lapparna ha vid bevakning av renarna under deras betning i dessa trakter icke bott hos den bofasta befolkningen i Häggberget i annan mån än att de vid ett och annat tillfälle övernattat därstädes.

Tid efter annan - i synnerhet under de senare åren - ha strövreningar sommartid uppehållit sig inom Häggbergets byområde. Häggberg förmodar att renarna tillhört lappar i Idre lappby.

Storfjäten den 9 maj 1958.

Hemmansägaren Per Hägglund i Storfjäten, född 1886.

Hägglund är född i Storfjäten och har alltid varit bosatt där med undantag av åren 1922-1935, då han bodde i Särna kommun. Under dessa senare år besökte han emellertid rätt ofta Storfjäten.

Under den tid Hägglund minns ha lappar med sina renar praktiskt taget varje vinter besökt Storfjätens byområde och därvid betat renarna därstädes överallt där bete funnits för djuren. Tidigare kommo lapparna till trakten ofta före jul men numera i allmänhet först i mars månad. Återflyttningen från trakten har i regel skett i slutet av april månad.

I samband med betningen av renarna inom Storfjätens område ha lapparna betat djuren även å den närbelägna byn Häggbergets byområde. Hägglund har sig bekant att lapparna vid betningen av renarna i nu nämnda trakter vid ett och annat tillfälle, i synnerhet under de senare åren, haft renarna även i trakten av Oxvålen samt fäbodskiftena Styggdalen och Morvallen (Särna kommun).

Till omkring år 1930 ha de besök, varom här är fråga, gjorts av lappar tillhörande Idre lappby. Därefter ha besöken gällt härjedalslappar.

Sedan omkring år 1940 ha strövrener brukat sommartid uppehålla sig å Storfjätens och Lillfjätens byområden. Denna strövning av renar har tilltagit under senare år. Såvitt Hägglund har sig bekant ha renarna tillhört lappar i Idre lappby.

Äldre personer i orten ha för Hägglund omnämmt att lappar förr i tiden med sina renar brukat vintertid besöka dessa trakter. Hägglund erinrar sig att ett lapphäbre (stolpbod), tillhörande renskötande lappar, i hans ungdom fanns i bebyggelsen i Storfjätens by å östra stranden av Fjätälven. Häbret har för många år sedan avlägsnats från platsen.

Idre den 2 april 1957.

f. häradsdomaren Jacob Johnson i Idre kyrkby, född 1868.

Johnson är född i Idre och har i stort sett alltid varit bosatt därstädes.

Så länge Johnson minns ha lappar haft visten i fjälltrakterna omkring Långfjället i Idre kommun och där haft renar med undantag för någon kortare tidsperiod.

Innan renskötande husbonden Anders Olsson med sin familj år 1937 flyttade till Idre från Jämtland, betade lappar jämförelsevis sällan sina renar i trakterna öster om den kronomark inom Idre kommun, som i slutet av 1800-talet genom särskilda nådiga brev upplåtits för renbetning, d.v.s. i trakterna öster om Storån och nedre delen av Hågåån (Hagaån). Men endast något år efter det att familjen Olsson kommit med sina renar till Idre började man allt oftare med renarna besöka dessa östligare trakter, där lapparna numera beta djuren ej allenast vintertid utan även under andra tider av året ända fram till markområdena mot vägen Sörvattnet-Kölosen-Särna.

Idre kyrkby den 1 april 1957.

f. kronojägaren Olle Bergström i Idre kyrkby, född 1891.

Bergström blev extra kronojägare den 1 juni 1924 inom Idre revir. Den 1 ja-

